

Inštitut za zgodovino
delavskega gibanja
KNJIŽNICA

1991

PRISPEVKI
ZA ZGODOVINO
DELAVSKEGA
GIBANJA

1963
1-2

INŠTITUT ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA

PRISPEVKI
ZA ZGODOVINO
DELAVSKEGA
GIBANJA

LETNIK IV

LJUBLJANA 1963

ŠTEVILKA 1-2

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE WORKER'S MOVEMENT
СООБЩЕНИЯ ПО ИСТОРИИ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ
CONTRIBUTIONS A L'HISTOIRE DU MOUVEMENT OUVRIER
BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER ARBEITERBEWEGUNG

Uredniški odbor

dr. Marjan Britovšek, Tone Ferenc, France Kimovec, Jože Krall, Miro Luštek,
Alenka Nedog, Franček Saje (odgovorni urednik)

Zamenjave (обмен, Exchanges, Austausch):

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana,
SFR Jugoslavija

Založil

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani
Zanj: Franc Kimovec, ravnatelj

Tiskala tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani

Koncepcija prve internacionale do vojnega, kolonialnega in nacionalnega vprašanja

VIRI IN LITERATURA

Najvažnejši viri za proučevanje Prve internacionale so protokoli Generalnega sveta, sejni zapisniki kongresov in konferenc Prve internacionale ter Marxova in Engelsova korespondenca, ki nam omogoča podrobno rekonstrukcijo njunih stališč glede na obravnavana vprašanja, nadalje osebni arhivi članov Generalnega sveta in tisk, ki je propagiral in tolmačil politiko Prve internacionale.¹

Posebno mesto pri osvetljevanju idejno-teoretičnih problemov Prve internacionale imajo Leninovi sestavki in pripombe, ki jih je dal v svojih delih o Prvi internacionali.²

Historična literatura, ki se posredno ali neposredno ukvarja s temi vprašanji je sicer zelo bogata, toda po svoji idejni interpretaciji je tendenciozna

¹ Generalni svet prvega internacionala 1864—1866. Londonskaja konferencija 1865 goda. Protokoly, Moskva 1961; Generalni svet prvega internacionala 1866—1868. Protokoly, Moskva 1963; Generalni svet Prvega internacionala 1868—1870, Protokoly, Moskva, 1964; Founding of the First International. A documentary record, Moskva, 1934; Minutes of the General Council of the First International v arhivu mednarodnega inštituta za socialno zgodovino v Amsterdamu. Protokolle des Generalrats der I. Internationale. Neue Zeit, Jhr. XX Bd., I. 1902; Protokoli kongresov Prve internacionale v Ženevi 1866, v Lausannu 1867, v Bruslju 1868, v Bazlu 1869; H. Gert, The First International Minutes of the Hague Congress of 1872 with related documents. Madison 1958; K. Marx-F. Engels, Prepiska. T. III.—IV. Beograd 1959/60; Die I. Internationale in Deutschland [1864—1872]). Dokumente und Materialien. Dietz Verlag. Berlin 1964; sem spadajo tudi naslednje ohranjene zbirke oziroma arhivi: arhiv G. Howela v Inštitutu Bishopsgate v Londonu; Sorgejev arhiv u'newyorški Public Libery; arhiv H. Schlüterja na Univerzi Wisconsin v Madisonu; Repertoire international des sources pour l'étude mouvements sociaux aux XIXe et XXe siècles. La première Internationale. Periodiques 1864—1877. V. I Paris 1958; Volume II: La Première Internationale. Imprimés 1864—1876. Actes officiels du Conseil Général et des Congrès et Conférences de l'Association Internationale des Travailleurs; Volume III: Imprimés 1864—1876. Actes officiels des Fédérations et Sections Nationales. Paris, 1963; R. V. Postgeit, Dokumenty Prvega Internacionala; Marx-Engels-Arhiv, knjiga III, Moskva/Lenjingrad, 1927; Dokumenty k počátkum dělnického hnutí v čechach 1864—1874, Praha, 1961; Pierwsza Międzynarodowka a sprawa polska, Dokumenty, Warszawa, 1964.

² Glej V. I. Lenjin, IV izd. T. 1, 138—139, 260; T. 2, 12; T. 4, 157—159; T. 8, 180, 181, 442, 446; T. 12, 37, 87—89; T. 13, 25, 66, 437—438; T. 15, 18; T. 17, 112, 274; T. 18, 11, 545; T. 20, 405—412; T. 21, 33, 61—62, 55; T. 25, 447; T. 29, 216, 280, 281; glej tudi V. I. Lenin, Predgovor k ruskemu prevodu pism Karla Marxa Ludviku Kugelmanu, K. Marx, Pisma Kugelmanu (1862—1874), Beograd, 1951, 171—181.

in jo je glede na njene izsledke treba uporabljati z veliko kritičnostjo.³ Med pomembnejša starejša marksistična zgodovinska dela o Prvi internacionali spadajo delo W. Eichoffa in razprave Gustava Jaeckha, ki so zasnovane na izvornem gradivu in jih je Lenin zaradi objektivnega podajanja visoko cenil.⁴

Vloge Prve internacionale v mednarodnem delavskem gibanju se je v svojih delih dotaknil tudi Fr. Mehring.⁵ V novejšem obdobju pa so vse številnejša zgodovinska monografska dela in parcialne raziskave, ki z raznih aspektov obravnavajo probleme tega obdobja, zlasti se je ob jubilarinem letu 1964 ob 100-letnici Prve internacionale pojavilo veliko število publikacij in razprav o Prvi internacionali.⁶

Med mnogoštevilnimi problemi, ki so bili v ospredju pozornosti Prve internacionale, je bilo zlasti vprašanje boja proti militarizmu, vojni in kolonialnim osvajanjem. Razprava v obliki zgodovinske rekonstrukcije, zasnovane na izvornem gradivu in literaturi, osvetljuje genezo stališč, ki jih je Prva internacionala zavzela do teh problemov.

1. Marxova koncepcija prve internacionale in zunanje ter notranjepolitični položaj

Prva internacionala predstavlja v zgodovinskem procesu konstituiranja delavskega razreda določeno stopnjo razvoja v mednarodnem delavskem gibanju. Njene osnove so bile trdnejše, kot jih srečujemo pri njenih predhodnih organizacijah npr. družbi »bratskih demokratov« (Fraternal Democrats), ki je

³ O. Testut, *L'Association Internationale des travailleurs*. Lyon, 1870; *Le Livre bleu de l'Internationale*, Paris, 1872; *L'Internationale et le jacobinisme au ban de l'Europe*, 2. Vol. Paris, 1872; James Guillaume, *L'Internationale. Documents et Souvenirs 1864—1878*, 4 Vol. Paris, 1905—1919. Zaradi svoje tendencioznosti in skrajno subjektivistične interpretacije so navedena dela brez večje znanstvene vrednosti in jih lahko uvrstimo med politično pamfletistično literaturo, kar zlasti velja za dela Testuja, ki si je postavil za življenjski cilj, da proučuje zgodovino Prve internacionale. Njegova dela so pisana z apolegetsko reakcionarnega stališča; pisca kot na pr. Guillaume in Nettlau pa prikazujeta zgodovinski razvoj anarhizma, sam Guillaume, Marxov sodobnik pa je bil strasten pristaš anarhistične smeri v delavskem gibanju.

⁴ W. Eichhoff, *Die Internationale Arbeiterassoziation. Ihre Gründung, Organisation, politisch-soziale Thätigkeit und Ausbreitung*, Berlin 1868 (ponovna izdaja Berlin 1964). Ta izredno dragocen spis predstavlja prvo in edino zgodovino Prve internacionale, ki jo je avtoriziral Marx. Poslal je avtorju gradivo in pred natisom pregledal njegov manuskript.

G. Jaechk, *Die Internationale. Eine Denkschrift zur vierzigjährigen Gründung der Internationalen Arbeiter-Assoziation*, Leipzig, 1904; *Das Ende der Internationale in England, Die Neue Zeit*, Stuttgart, 1905, Jhg. 23, Bd. 2, N 27.

⁵ Fr. Mehring, *Historija njemačke socialne demokratije*. III i IV zv., Zagreb 1953—1955. Mehring je v svoji zgodovini obravnaval Prvo internacionalo predvsem s stališča nemškega delavskega gibanja oziroma njegovih struj do Prve internacionale. Njegova zgodovinska ocena politične aktivnosti Lassalla in Schweitzerja je bila in je še danes predmet diskusij in polemik med raziskovalci nemškega delavskega gibanja. Kljub določenim koncesijam, ki jih je Mehring napravil lassallovcem, je njegova zgodovina ostala vse doslej neprekosljivo delo historiografije nemškega delavskega gibanja.

⁶ M. Kriwogus-S. M. Stezkewitsch, *Abriss der Geschichte der I. und II. Internationale*. Dietz Verlag, Berlin, 1960; Freymond J., *La première Internationale*. Genève,

bila zasnovana na čartističnem gibanju in je s tem gibanjem tudi zamrla. Prav tako se ni mogla razviti »Mednarodna zveza« — naslednica družbe »bratskih demokratov« v okolju politične apatije, ki je tedaj zajela delavski razred Anglije in Francije.

Prva internacionala, ki so jo ustanovili v St. Martin's hallu, je bila zasnovana na iniciativo voditeljev angleškega delavskega gibanja in francoskih organizacij. Razvila je osnove in principe, ki so postali rastočim delavskim gibanjem kaži pot, in jim hkrati dala pobudo za njihovo rast. V zavest delavcev je vcepila misel o solidarnosti delavcev vseh dežel in formulirala končni cilj, o katerem prej ni bilo govora: o vstajenju človeštva v brezrazredni družbi, svobodni slehernega hlapčevstva in izkoriščanja človeka po človeku. Z internacionalo je stopil socializem dejansko v ospredje kot svetovno gibanje.

Njena življenjska doba je bila sicer kratka. Delovala je le osem let, od ustanovitve leta 1864 do haaškega kongresa leta 1872. Kot je razvidno iz protokolov generalnega sveta, so bili njeni finančni viri zelo skopi, število članstva pa je bilo neznatno. Kljub temu je vcepila v brazde svojega časa nepo-

1962; Braunthal J., Geschichte der Internationale Bd. I. Hannover 1961; G. M. Stekloff, History of the first International, London, 1928; D. H. Cole, Marxism and Anarchism, 1850—1890 v knjigi »History of Socialist Thought«, London, 1954; H. Collins, The English Branches of the First International v delu »Essays in Labour History«, London, 1960; R. P. Morgan, The German Social Democrats and the First International 1864—1872 (MS); R. W. Postgate, The Workers International, London, 1920; J. H. Commons, History of Labour in the United States, 2 Vol., New York, 1921; H. Schlüter, Die Internationale in Amerika, Chikago, 1918, L. Valiani, Storia del Movimento Socialista, Bd. I: L'Epocha della Prima Internazionale, Firenze (v tisku); Dalla prima alla Seconda Internazionale 1872—1889, Milano, 1954; München-Helfen, Otto in Boris Nikolajewsky, Karl und Jeny Marx, Berlin, 1933; G. Mayer, Friedrich Engels, 2. Bd., Berlin, 1920. in Haag, 1934; E. Engelberg, Fragen der Demokratie und des Sozialismus in der I. Internationale. Einführung zur originalgetreuen Reproduktion des »Vorbotes« aus Anlass des 100. Gründungstages der I. Internationale, Berlin-Zürich 1963; R. Dlubek, Johann Philipp Becker. Vom radikalen Demokraten zum Mitstreiter von Marx und Engels in der I. Internationale (1848—1864/65), Phil. Diss, Berlin, 1963; Henry Collins, Karl Marx, the International and the British Trade Union Movement. V: Science and Society zv. 4, London, 1962, 400—421; Ders: The English Branches of the First International. V: Essay in Labour History, in Memory of G. D. H. Cole, Edited by Asa Briggs and John Saville, London, 1960, 242—275; I. Dubsky, Pronikani marxismu do českých zemi, Praha, 1963; Micjal Reiman, Z prvnich Dob českého hnutí, Praha, 1963; Irena Koberdowa, Pierwsza Miedzynarodówka i lewica Wielkiej Emigracji (v tisku); Z. Kormanowa, Die Rolle der polnischen Frage in der I. Internationale und der polnische Beitrag zu ihrer Geschichte. V: Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 6. Jhr. 1964, 122—132.; Az I. Internacionálé és Magyarországnak, Szerk. Erényi Tibor és Kovács Endre, Budapest, 1964; A Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 1. kötet. A magyar munkásmozgalom kialakulása 1848—1890. Budapest, 1951; R. Dlubek, Die Rolle der I. Internationale bei der Schaffung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei. V Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 6. Jg., 1964, 38—62; E. Kundel, Die Stellung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der I. Internationale, Ibidem 63—76; W. Ettelt, Die I. Internationale und die Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung in Deutschland Ibidem, 211—216; H. Stoll, Die Hilfe der I. Internationale für den Kampf der Eisenacher Partei gegen den Annexionspolitik der preussisch-deutschen Reaktion in der Zeit des Deutsch-Französischen Krieges, Ibid. 336—240 itd. Sm. V. A. Gorohov, Ruskaja sekcija Pervogo Internacionala. Moskva 1925; Sm. B. Itenberg, Perviji International i revolucionnaja Rusija. Moskva 1964; I. S. Knižnik-Vetrov, K. Voprosy o svjazah ruskoi sekciji I Internacionala v Russiji. V. Istorija SSR 1964, zv. 4. Šneer Mendelevič Levin, Obšestvennoe dviženje v Rossiji v 60—70e godi XIX veka, Moskva 1958.

zabne sledi. Milijonom delavcev se je zdela kot legendarna sila, v katero so stavili neizmerno upanje. Konservativne buržoazne vlade pa so v njej videle tajinstveno, ogrožajočo gigantsko silo. Evropski kabineti so se ukvarjali z načrti, kako bi jo izkoreninili. V Franciji in Španiji so jo preganjali s posebnimi zakoni, v Avstro-Ogrski in Nemčiji so jo označili za državi nevarno, papež pa jo je obsodil kot »sovražnika boga in človeštva«.¹

Za značaj in vlogo internacionale je bilo bistvenega pomena, da je Marx v njej sodeloval že od vsega pričetka.

Vtisnil ji je obliko in program. Ne glede na skromnost upov, ki so jih angleški sindikalni voditelji in francoski proudhonistični delavci stavili v internacionalo, je Marx v njenem obstoju videl važen instrument osvobodilnega boja delavskega razreda. Zato si je ne glede na delo, ki ga je imel s pisanjem »Kapitala«, vzel čas, da je prispeval levji delež k izgradnji te mednarodne delavske organizacije.

Poraz revolucije leta 1848 nikakor ni omajal njegovega upanja, da se bodo revolucionarne razmere zopet povrnila in da bo revolucija dokončno zmagala. V 50 letih 19. stoletja ni videl nikakih znakov za takšen razvoj. V svojem delu »Razredni boji v Franciji 1848—1850« je nakazal vzroke propada revolucije 1848—1849. Jasno je videl, da je propadla revolucija spričo protislovja med meščanstvom in delavstvom. Nerazvita politična zavest proletariata se je razblinila in tonila v buržoaznih mahinacijah, še preden je revolucija lahko rešila svoje zgodovinske naloge. Njen poraz je ohromil njene revolucionarne sile.

Toda v začetku 60 let je bila Evropa zopet v vrenju. V ZDA je trajala secesijska vojna, ki jo je Napoleon III. izkoristil, da je v Mehiki vzpostavil neke vrste francoski protektorat — parodijo svojega lastnega cesarstva.²

Hkrati je tedaj prišlo tudi do napetosti med ZDA in Anglijo, ki bi lahko privedla do vojne, če ne bi s svojimi veličastnimi demonstracijami posegli vmes angleški delavci. Mirovna pogodba, ki je zaključila vojno med Dansko na eni in Prusijo ter Avstrijo na drugi strani, je bila podpisana 30. oktobra 1864 in je nosila v sebi že kal vojne med obema velikima silama, podobno kot je vojna leta 1866 nakazovala bližnji spopad med Prusijo in Francijo. V Prusiji je liberalno meščanstvo stopilo v odločilni boj proti vladajočemu junkerskemu plemstvu, poljsko ljudstvo pa se je v nenehnih vstajah upiralo carskemu režimu. Garibaldi je tedaj na čelu republikanskih prostovoljcev v zmagoslavnem pohodu uničil fevdalno kraljestvo Neapelj in Sicilijo. V Franciji so volitve leta 1863 spravile cesarstvo v krizo in poživile delavsko gibanje. Irska je bila v revolucionarnem vrenju. V Angliji se je delavsko gibanje zelo okrepilo. Proti koncu 50 let 19. stoletja je namreč v Angliji prišlo do združevanja in spajanja številnih majhnih delavskih organizacij v velike strokovne organizacije. Veliki stavkovni boji gradbenih delavcev pa so utrdili njihove tradeunionistične organizacije. V začetku 60 let je ponovo oživel tudi boj za volilno pravico. Ohro-

¹ Glej Marx K. Offizieller Bericht des Londoner Generalrats, verlesen in öffentlicher Sitzung des Internationalen Kongresses zu Haag, Marx-Engels Werke Bd. 18, Berlin 1962, str. 129—137 (odslej citiramo le Werke).

² Napoleonova intervencija je izzvala odpor republikancev, vzpostavitev cesarstva pod Maksimilijanom pa je bila težka kršitev ameriških političnih principov, ki so veljali za časa predsednika Monroeja. Po zmagi Severnih držav so ameriški politiki zahtevali odhod Francozov iz Mehike. Pred amerišskimi grožnjami se je Napoleon umaknil, francoske čete pa so zapustile Mehiko.

melost demokratičnega in proletarskega gibanja, ki je zajela Evropo po letu 1848, je izginila. Marx je te dogodke nakazoval kot simptome bližajoče se revolucije, ki bo imela svoj začetek v Franciji.

V poslanici generalnega sveta prve internacionale federalnemu svetu romanske Švice leta 1870 je retrospektivno ocenjeval to 'situacijo in zapisal: »Čeprav bo verjetno revolucionarna pobuda izšla iz Francije, lahko služi samo Anglija za vzvod za resno ekonomsko revolucijo. Zaradi svojega gospodstva na svetovnem tržišču je Anglija edina dežela, kjer mora vsaka revolucija v ekonomskih odnosih učinkovati neposredno na ves svet. Če imata landlordstvo in kapitalizem na eni strani svoj klasičen sedež v tej deželi, tako so na drugi materialni pogoji za njegovo uničenje tu najbolj dozoreli. Generalni svet je sedaj v srečnem položaju, da ima direktno roko nad tem velikim vzvodom proletarske revolucije. Angleži razpolagajo z vsemi potrebnimi materialnimi pogoji za socialno revolucijo. To, kar jim manjka, je smisel za posploševanje in revolucionarna strast. Temu lahko odpomore le generalni svet in s tem v tej deželi in povsod drugod pospeši resnično revolucionarno gibanje.«³ Marx je pričakoval skorajšnji propad francoskega cesarstva in upal, da bo revolucija v Franciji kot leta 1848 dala pobudo evropskemu revolucionarnemu gibanju. Če bi angleški delavci izvajali volilno pravico in s tem opredelili politiko svoje dežele in če bi pod temi predpostavkami demokratizirana Anglija šla skupaj z novo francosko republiko, bi bile ustvarjene osnove za dvig revolucionarnega gibanja. V skupnem nastopu francoskega in angleškega delavskega razreda je Marx povsem upravičeno gledal prve pogoje za zmago revolucije. Takšna angleško-francoska kombinacija skupaj z obnovljeno buržoazno demokracijo v ZDA na eni strani in na drugi podprta z gibanjem v srednji in vzhodni Evropi je imela v svoji zasnovi realno perspektivo.

Za Marxa je imela oživitve internacionale kot instrumenta izgradnje mednarodnega delavskega gibanja, zasnovanega na perspektivah bodoče revolucije, zelo jasen cilj. Njegova osnovna misel je bila, da se s politično zmago proletarske demokracije v vseh vodilnih deželah spremeni tudi gospodarski položaj delavstva.

Na zborovanjih in kongresih internacionale so nedvomno igrali pomembno vlogo tudi ožji strokovni interesi. Toda Marx si je nenehno prizadeval, da je nakazoval zvezo med majhnimi dnevnimi skrbmi proletariata in velikimi nalogami proletarskega političnega gibanja. Prek generalnega sveta je direktno vplival na angleško in francosko delavsko gibanje. Zveza delavskega gibanja Francije z angleškim se mu je zdela izredno pomembna za usodo revolucije, ki jo je predvideval.

Ob ustanovitvi internacionale je v »Inavguralni poslanici« opozoril tudi na solidarnostne težnje angleških delavcev za zmago Severnih držav v secesijski vojni ZDA. Kljub temu, da je na tisoče delavcev ostalo brez posla, je bila med njimi solidarnostna ideja izredno živa. Čisti strokovni egoizem bi mogel voditi do tega, da bi angleški delavci zahtevali ukinitve blokade in svoboden dovoz bombaža, to se pravi, da bi se zavzeli za Jug proti Severu. Toda angleški sindikati in njihovi člani so se postavili v veličastnem gibanju mednarodne demokratične solidarnosti na stran Severa.

³ Marx K., Der Generalrat an den Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd 16, Berlin 1962, str. 386.

Angleški delavci so na množičnih zborovanjih v Manchestru, centru angleške tekstilne industrije, in Lancashiru nasprotovali vladni intervenciji na strani Juga. Ta je s tem skušala zlomiti pomorsko blokado Severnih držav, ki je angleško tekstilno industrijo zaradi pomanjkanja surovin težko prizadela.

Zahtevali so uničenje sužnjeposestnikov, čeprav so pri tem sami trpeli pomanjkanje. Simpatije evropskih naprednih krogov so izražale med ameriško državljansko vojno na karakterističen način napredno razredno usmerjenost delavskega gibanja. V Angliji je bila večina vladajočega razreda na strani Juga, toda proletariat je bil skoraj strnjeno na strani Severa. Zborovanja angleških delavcev za Lincolna so v glavnem preprečila intervencijo evropskih velesil v ameriški državljanski vojni. Na to epizodo iz zgodovine mednarodne delavske solidarnosti je opozoril celo Marx, ko je zapisal: »Ne modrost vladajočega razreda, ampak odpor zoper zločinsko blaznost je obvaroval zahodno Evropo, da ni bila čez drn in strn potegnjena v hudodelski križarski pohod za ohranitev in razširitev suženjstva onkraj morja.«⁴

Generalni svet prve internacionale je poslal tudi poslanico Abrahamu Lincolnu, »ki mu je bilo usojeno, da vodi svojo deželo v neenakem boju za osvoboditev rase, ki je okovana v verige«. Poslanica izraža solidarnostne težnje evropskih delavcev, »ki potrpežljivo prenašajo težave bombažne krize«, toda instiktivno čutijo »začetek titanskega boja v Ameriki«.⁵

Ko se je dolgotrajen boj v Ameriki obrnil v korist Severa, so te zmage izredno dvignile samozavest angleških delavcev. Tradeunioni so tedaj še bolj okrepili agitacijo za splošno volilno pravico in težili za tem, da še bolj utrdijo svoje mednarodne delavske zveze. Ameriška državljanska vojna je dejansko poživila delavsko gibanje. Marx je ta dogodek z vso upravičenostjo označil kot »plat zvona ... za evropski delavski razred«.⁶

Prva internacionala je bila tedaj edino torišče, na katerem so se srečali predstavniki francoskega in angleškega delavskega gibanja. Marxu je bilo posem jasno, da je internacionala le rahla zveza, sestavljena iz heterogenih ideoloških elementov. Angleški sindikalni voditelji niso bili nikakršni socialisti, francoski pripadniki internacionale so bili pretežno proudhonisti in so na »avtoritativno« dejavnost generalnega sveta gledali z velikim nezaupanjem. Z nemškimi lassalovci je prišlo leta 1865 do preloma. Prav tako ni predstavljala ozkosrčna, partikularistična taktika W. Liebknechta krepitev internacionale. Italijanske organizacije so stale najprej pod Mazzinijevim vplivom, pozneje pa pod vplivom Bakunina. Kljub ogromnim notranjim težkočam je Marxu uspelo, da je držal internacionalo skupaj vse dotlej, dokler dogodki evropske politike niso naredili njen obstoj brezpredmeten. S porazom pariške komune je bilo francosko delavsko gibanje začasno zatrto. Angleški delavci so medtem dosegli volilno pravico, niso pa kazali nikakršne težnje, da osnujejo samostojno politično stranko proletariata. Po spremenjenem položaju leta 1871 internacionala ni mogla postati vzvod za evropsko revolucijo, njene revolucionarne perspektive so postale brezupne. Marx je zato hotel tedaj le še preprečiti, da bi prešla ime in avtoriteta internacionale na anarhiste. Zato je dal

⁴ Marx K., Inavguralna poslanica I. internacionale, Marx-Engels, Izbrana dela. I. zv., Ljubljana 1950, str. 487.

⁵ Generalni svet prvego internacionale 1864—1866, Protokoly, Moskva 1961, str. 17—18. (Nadalje citiran: Protokoly.)

⁶ Marx K., Kapital, I. Beograd 1957, str. 52.

pobudo za sklep na haaškem kongresu internacionale leta 1872, naj se prestavi sedež generalnega sveta iz Londona v New York, nakar so jo čez nekaj let na kongresu v Philadelphiji (leta 1876) razpustili.

Prva internacionala je bila veličasten poskus delavskega razreda, da poveže napredne demokratične sile na socialističnih osnovah. V kratkem času obstoja je internacionala pod Marxovim vodstvom izoblikovala svojo zunanjo politiko in politiko do vojnega, nacionalnega in kolonialnega vprašanja, kar je predmet naše podrobnejše historične raziskave.

2. Ustanovitev prve internacionale in poljsko vprašanje

Neposredno pobudo za ustanovitev I. internacionale je dal poljski upor leta 1863. Demokrati Evrope, predvsem v Franciji in Angliji, so že zdavnaj čutili globoko vez s stvarjo poljske revolucije. Že poljski upor leta 1830 je izzval pri vseh svobodoljubnih slojih srednje in zahodne Evrope goreče simpatije. Geslo »pomoči Poljski« je postalo povezujoče geslo za evropske demokrate. Leta 1848 so se francoski delavci zavzemali, da bi vlada napovedala vojno fevdalno absolutistični carski Rusiji. Ponovna vstaja na Poljskem leta 1863 je izzvala stare simpatije v Franciji in v Angliji. V Franciji Ludvika Bonaparta, ki je zatrl s policijskimi ukrepi vsako samostojno pobudo, se niso mogle te simpatije manifestirati v akcijah. V Angliji so sklicali sindikalni voditelji množično zborovanje, na katerem so demonstrirali svojo solidarnost s poljsko revolucijo. Zahtevali so oboroženo posredovanje Anglije na strani Poljske in poslali posebno delegacijo k ministrskemu predsedniku lordu Palmerstonu. Ta je delegacijo sicer sprejel in izjavil, da oborožena intervencija Anglije brez sodelovanja Francije ne more priti v poštev. Angleški sindikalni voditelji so se nato odločili, da z organiziranjem nadaljnjih množičnih zborovanj okrepijo pritisk na vlado in vzpostavijo tesnejše zveze z zastopniki francoskih delavcev. To so bile tiste legalne organizacije, ki so se ob privilegiju Ludvika Napoleona razvijale v 60 letih 19. stoletja. Do stikov z angleškimi sindikalnimi voditelji je prišlo med obiskom francoske delavske delegacije na svetovni razstavi leta 1862.⁷ Obisk francoske delavske delegacije je imel v nekem širšem smislu pomen za predzgodovino internacionale. Skupina francoske delegacije pod vodstvom Tolaina je tedaj vzpostavila tudi osebne stike med angleškimi in francoskimi delavskimi zastopniki. Angleški sindikati so pova-

⁷ Prihod te delegacije na svetovno razstavo v Londonu je bil v bonapartistični Franciji skromna koncesija delavskemu razredu. Policijski režim Napoleona III. ni dopustil samostojnega delavskega gibanja, organiziranje sindikatov pa je bilo v Franciji prepovedano. Odkar pa se Napoleon III. ni čutil varnega, se je pričel poigravati z delavskim gibanjem in skušal z izboljšanjem materialnega položaja delavcev zgladiti razredna nasprotja. Ustanovil je obrtniška sodišča, podpiral delavska podporniška društva, blagohotno trpel zadrugištvo in se v velikem obsegu lotil javnih del. Toda gospodarska kriza v letih 1857—1858 je razbila cezaristično iluzijo. Mezde so stalno upadale, stavkovno gibanje pa je kljub koalicijski prepovedi nenehno naraščalo. Nemiri so silili vlado k novim koncesijam. Leta 1862 je cesarska vlada dovolila francoskim delavcem, da so si izvolili neke vrste strokovno zastopstvo. Ti delavski predstavniki naj bi zastopali francoski proletariat na bližnji londonski svetovni razstavi. S tem so bile v Franciji legalizirane nekatere po svojih ciljih zmerne delavske organizacije.

bili francoske organizacije k skupni manifestaciji za Poljsko. Tolain se je odzval vabilu angleških sindikalnih voditeljev in prišel 22. julija 1863 z nekaj tovariši na zborovanje.⁸

Po zborovanju je francosko delegacijo povabil londonski sindikalni svet. Ob izmenjavi zdravic so govorili o potrebi, da se delavci tesneje povežejo. Postavili so tudi poseben angleški komite, ki so ga pooblastili, da sestavi poslаницo francoskim delavcem, v kateri bi izrazili misel, da je potrebno ustanoviti mednarodno delavsko organizacijo. Poslanica francoskim delavcem, ki jo je sestavil Odger, je bila sestavljena v duhu tistih pozivov k solidarnosti delavskega razreda vseh dežel, ki jih srečujemo pri Georgu Harneyu, Ernstu Jonesu, organizaciji »bratskih demokratov« in njenih naslednicah.⁹

Toda potekali so trije meseci, preden je bila angleška poslanica odposлана, in nadaljnjih osem, preden je prišlo do odgovora. Medtem pa so že zatrli poljsko vstajo.

Zborovanje, ki so ga sklicali 28. septembra v St. Martin's hallu v Londonu zaradi izmenjave obeh poslanic, je obudilo k življenju zgodovinsko internacionalo.

Velika zborovalna dvorana je bila, kot je nekaj tednov zatem Marx pričel Engelsu, tako tesno zasedena, da bi se lahko v njej zadušili.¹⁰ Zborovanja so se udeležile močne skupine francoskih, italijanskih, švicarskih in poljskih delavcev ter mnogi člani nemškega komunističnega izobraževalnega društva. Bilo je okoli 2000 oseb. Komite, ki je pripravil zborovanje (Cremer), je Marxa v pismu spoštljivo prosil, da bi se ga udeležil. Marx neposredno ni sodeloval pri pripravah zborovanja, vendar je bil nekaj dni pred njim obveščen o tem prek svojega starega prijatelja Eccariusa, nemškega krojača, ki je delal v angleškem sindikalnem gibanju, in prek Le Lubeza.

Marx je bil tedaj v vodilnih krogih angleških sindikatov poznan in spoštovan kot socialistični znanstvenik in pisatelj. Po razpustu Zveze komunistov se je umaknil in nerad sodeloval v raznih neplodnih diskusijah in kampanjah, ki so jih organizirala različna emigrantska demokratska društva. Ko je zvedel za

⁸ Med govorniki so bili Odger, predsednik londonskega sindikalnega združenja, Cremer, sekretar zveze zidarjev. Oba sindikalna voditelja sta vodila tudi londonska zborovanja za Severno Ameriko in organizirala manifestacije za Garibaldijska.

⁹ V poslanici so opozorili delavce, kako se zbirajo vladajoči krogi na konferencah, na katerih brezvestni ministri opravičujejo in legalizirajo svoje zločine, medtem ko tiste, ki se borijo za svobodo narodov in pravico ljudskih množic, vklepajo in izganjajo iz dežele. »Pustite nas, da govorimo o velikih stvareh, od katerih je odvisen mir med narodi,« je rečeno v poslanici. Nadalje so opozorili tudi na škodljivo delo podjetnikov, ki so pozivali delavce s kontinenta v Anglijo, jih slabše plačevali in s tem vplivali tudi na zniževanje mezd angleških delavcev. »To se je zgodilo ne zaradi hudobnosti naših kontinentalnih bratov, ampak zaradi pomanjkanja regularne, sistematične zveze delovnih razredov vseh dežel.« Poudarili so, da si je treba prizadevati, da se mezde na splošno dvignejo in da se z mednarodnim sodelovanjem delavcev prepreči padanje mezd. Ob koncu sestanka so pozvali delavce k neposredni solidarnostni akciji v korist osvobodilnega boja Poljakov. Predlagali so sočasno podpisno akcijo za peticijo v Franciji in Angliji, v kateri so zahtevali, naj francoska in angleška vlada priznata Poljsko v njenem revolucionarnem boju proti Rusiji kot vojskujočo se silo. To moramo storiti zato, da razbijemo zvijače tajne diplomacije, ta bič ljudstev, in preprečimo ponovitev hudičeve tragedije: pobijanje najhrabrejših sinov Poljske in spreminjanje te lepe dežele v ogromno bojišče v sramoto civiliziranega sveta.« Peticijo so nato nameravali predložiti obema vladama.

¹⁰ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864. MEGA Bd. 3, str. 196.

sklicanje zborovanja v St. Martin's hallu in ko so ga povabili, naj na njem prisostvuje kot predstavnik nemških delavcev, je to posredno sprejel. Takole je pozneje opisal Engelsu svoj odnos do zborovanja: »Dal sem jim Eccariusu, ki se je sijajno izkazal, pa tudi jaz sem prav tako prisostvoval kot nema figura na platformi. Tokrat sem vedel, da so tako s strani Londončanov kot Parižanov figurirale resnične ‚sile‘ in zato sem se odločil, da odstopim od svojega sicer običajnega pravila, da takšna vabila zavračam.«¹¹

Značaj, potek in sklepi zborovanja tedaj niso kazali, da bo ta nova organizacija odigrala tako pomembno zgodovinsko vlogo. Govorniki so sicer izražali na zborovanju protest zatiranih zoper socialne in politične krivice. Govorili so o svobodi in bratstvu med narodi. V angleški poslanici so opozarjali na skupne interese vseh dežel v njihovem boju za višje mezde in delovne pogoje, v francoski poslanici pa na razredno cepitev družbe in kapitalistično zaslužnjenje delavcev.¹² Vsi govorniki so pozivali k solidarnosti delavcev, nobeden pa ni jasno formuliral pojmov. Nihče ni videl v bodoči internacionali politične ali vsaj sindikalne delovne skupnosti. Ideje o osvoboditvi družbe izpod kapitalističnega mezdnega suženjstva niso formulirali. Načrt, ki so ga predlagali Francozi, je nakazoval novi organizaciji le majhne perspektive.¹³ Zborovalci so nato izvolili 22-članski provizorični centralni komite iz zastopnikov angleških, francoskih, italijanskih, poljskih in nemških delavskih organizacij. Med izvoljenimi so bili Odger, Cremer, Howell in nemška zastopnika Marx in Eccarius.

Zborovanje v St. Martin's hallu ni dalo bodoči internacionali niti oblike niti vsebine, ne programa in ne imena. Ta naloga je padla na provizorični centralni komite oziroma na Marxa, ki je opravil to delo.

Število smeri v okviru internacionale ni bilo majhno. V njej so bili zastopniki apolitičnega združnega socializma, zastopniki reformističnih, sindikalnih,

¹¹ Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864. MEGA Bd. 3. str. 196.

¹² Na ustanovnem sestanku je bilo v ospredju socialno vprašanje, nacionalno vprašanje je bilo tedaj pomaknjeno v ozadje. Beesly, profesor zgodovine in ekonomije na londonski univerzi, aktiven član angleškega delavskega gibanja, je v svojem pozdravnem govoru sicer mimogrede omenil boj Poljakov, nato pa je Odger prečital poslanico angleških delavcev francoskim. V odgovoru so francoski delavci angleškim v posebni poslanici, ki jo je v imenu francoskih delegatov prebral Tolain, izrazili solidarnostne težnje delavcev vsega sveta. V poslanici je bilo rečeno: »Priatelji in bratje! Svobodoljubni delavci vseh dežel! Končno se ponovno pojavlja v ospredju ljudstvo, ki se zaveda svojih lastnih moči in se dviga proti tiraniji na političnem in proti monopolom in privilegijem na ekonomskem področju... Odslej naj se slišijo glasovi o vseh velikih političnih in socialnih vprašanjih. Despotom naj oznanjajo, da je konec z gospodstvom tiranije.« Pozvali so delavce k solidarnosti in k združitvi v mednarodno organizacijo. »S sistemom delitve dela je delavec degradiran na stroj. Industrijsko suženjstvo je v nastajanju... Delavci vseh dežel, združiti se moramo proti smrtnemu sistemu, ki razdvaja človeštvo v dva sistema. V solidarnosti je naša rešitev.«

¹³ Organizacijski načrt, ki ga je francoska delegacija pripravila še v Parizu in ga je v njenem imenu prečital Le Lubez, ni ničesar govoril o velikih nalogah bodoče mednarodne organizacije, ki sta jih v zvenceh besedah najavili obe poslanici. Strukturo so novi organizaciji dale že predhodne organizacije. Predlagali so, naj se osnuje centralna komisija s sedežem v Londonu in naj ji pripadajo delavci iz raznih dežel. Centralna komisija naj bi v vseh evropskih glavnih mestih osnovala krajevne odbore, ki naj bi z njo korespondirali. Imela je tudi nalogo, da postavlja v diskusijo vprašanja, ki so mednarodno pomembna, rezultate diskusije pa objavlja v raznih jezikih. Francoska delegacija je tudi predlagala, naj se za naslednje leto skliče mednarodni delavski kongres v Belgiji.

anarhističnih in utopičnih ideologij — proudhonisti, fourieristi, cabetisti, blanquisti, bakuninisti in marksisti.

Od vseh navedenih struj so edino Marx in marksisti vedeli, kaj želijo in za kaj se bore. Marx je težil, da iz internacionale ustvari borbeno razredno organizacijo proletariata, da izoblikuje enotnost gibanja, da delavsko gibanje dvigne na višjo stopnjo in da mu da ustrezajočo teoretično osnovo. Marxu je uspelo, da je vse te struje združil v enotno organizacijo. Z osnovanjem internacionale je bil ustanovljen mednarodni center delavskega gibanja. Za Marxa je bilo to izredno pomembno vprašanje, ker je v internacionali videl organizacijo, s pomočjo katere bi bilo mogoče izvesti osvoboditev delavskega razreda.¹⁴ Zato se je čuval, da tega centra ne bi izpodkopal z ideološkimi vprašanji in je statute ter spomenico — »inavguralno poslanico delavcem« — sestavil tako spretno, da v zahtevah in formulacijah nista odbili nobene smeri v internacionali. O splošnih pravilih mednarodne delavske zveze so diskutirali na prvi seji centralnega komiteja »zelo dolgo in razburljivo«. ¹⁵ Diskusijo so zaključili z izvolitvijo pododbor, ki so ga pooblastili, da naslednjemu zasedanju centralnega komiteja predloži osnutek pravil.¹⁶

Pododbor se je 8. oktobra tj. tri dni zatem sestel k svoji prvi seji. Marx se te seje zaradi bolezni ni mogel udeležiti. Na njej so razpravljali o dveh predlogih. John Weston, star Oownov pristaš, ki ga je Marx označil za zelo ljubeznivega in pridnega človeka, je izdelal »izrazito konfuzen in dolgovezen« program, Wolff pa je predlagal za osnovo statutih internacionale statute Mazzinijeve zveze italijanskih delavskih organizacij.¹⁷ Toda centralni komite, ki se je 12. oktobra ponovno sestel, je prosil pododbor, da oba dokumenta predela.¹⁸ Marx je vabilo za drugo sejo dobil prepozno. Imel pa ni nič proti, da pododbor osnutek pravil revidira. Z osnutkom se je seznanil šele na zasedanju centralnega sveta 18. oktobra, ko ga je Le Lubez prečital. O tem je pozneje Engelsu pisal tole: »... Bil sem naravnost prestrašen, ko sem slišal čitati dobrega Le Lubeza strašno, frazeološko, slabo napisano, povsem in celo nezrelo preambulo, ki je pretendirala, da postane deklaracija načel, iz katere je povsod kukal Mazzini; bila je prevlečena z najbolj neopredeljenimi krpami francoskega socializma.«¹⁹ Glede statutih, ki so vsebovali 40 paragrafov, je Marx dejal, da so ne glede na napake dejansko predstavljali neke vrste centralno vlado evropskega delavskega gibanja (naravno z Mazzinijem v ozadju).²⁰ Tudi centralni

¹⁴ Primerjaj Marxovo pismo Weydemayerju z dne 29. novembra 1864, Marx-Engels, Soč. XXV, str. 425—427.

¹⁵ Protokoly, str. 5. — Še preden se je ta diskusija pričela, so konstituirali centralni komite: George Odger je bil izvoljen za predsednika, W. R. Cremer za generalnega sekretarja in G. Wheeler za zakladnika. Sklenili so tudi, da se sestanejo vsak torek ob 8. uri zvečer, in določili četrletno članarino. (Glej Protokoly, str. 3—5).

¹⁶ V pododbor so bili izvoljeni: Anglež E. Whitlock, John Weston in Pidgeon, Francoz Le Lubez, Mazzinijev sekretar L. Wolff, Poljak J. E. Holtorp in Nemeec dr. Marx; v sestav podkomiteja sta glede na položaj prišla tudi Odger kot predsednik in Cremer kot sekretar (Protokoly, str. 5).

¹⁷ Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 197.

¹⁸ Primerjaj Protokoly, str. 7.

¹⁹ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 197.

²⁰ Ibidem, str. 198.

komite z novim osnutkom preambule ni bil zadovoljen in je pooblastil pododbor, da ga ponovno redigira.²¹

Dva dni zatem tj. 20. oktobra so se pri Marxu doma zbrali Cremer, Fontana in Le Lubez, Weston pa je bil zadržan. Marx, ki dotlej teh dokumentov ni imel v rokah, je trdno sklenil, kot je pisal Engelsu, da bo poskrbel, da ne bo, če le mogoče, ostala nobena vrstica iz robe. Da bi pridobil na času, je predlagal, naj bi najprej »prediskutirali« pravila, nato pa »redigirali« preambulo. — Razpravljali so pozno v noč in sklenili, naj se seja centralnega komiteja prestavi od 25. na 1. november, medtem pa naj bi podkomite do 27. oktobra pripravil vse potrebno oziroma prišel do končnih rezultatov. Marxu so pustili na vpogled dokumente. Marx je opozoril v pismu Engelsa, da si s tem gradivom ni mogel ničesar pomagati. Napisal je novo preambulo — splošna pravila mednarodne delavske zveze — in sestavil »Poslanico delavskemu razredu« (An Address to the Working Classes). Pododbor je na dveh nadaljnjih sejah z majhnimi dopolnitvami sprejel oba dokumenta, ki ju je sestavil Marx. Centralni komite, ki se je sestal 1. novembra 1864, ju je z velikim navdušenjem sprejel. Le Lubez jih je prevedel v francoščino, Fontana v italijanščino, Marx pa, ki ju je pisal v angleškem jeziku, se je obvezal, da ju prevede v nemščino.²² Marx je v tej zvezi pisal Engelsu: »Bilo je zelo težko stvari uravnati tako, da najini pogledi izidejo v taki obliki, da bi bili sprejemljivi sedanjemu stališču delavskega gibanja... Treba je časa, preden ponovno prebujajoče gibanje dovoli staro smelost jezika...«²³

V prvih treh odstavkih statutov je Marx formuliral splošne osnovne ideje internacionale — ideje, ki so bile zasnovane na njegovih zgodovinsko-filozofskih in političnih konceptih.

Toda pretežna večina članov internacionale niso bili marksisti. Soglasno so sicer potrdili statute. Priznali so idejo, da »mora biti osvoboditev delavskega razreda delo delavskega razreda samega«. Priznali so, da »je ekonomsko podjarmljenje delovnega človeka po izkoriščevalcih monopola nad delovnimi sredstvi, to se pravi nad viri življenja, osnova za vso družbeno bedo in politično odvisnost...«. Prav tako so se strinjali, da »je ekonomska osvoboditev delavskega razreda velik smoter, ki se mu kot sredstvo mora podrediti vsako politično gibanje«. ²⁴ Toda te misli so dopuščale različne razlage in vsaka smer v okviru internacionale jo je tolmačila v smislu predstav, ki jih je imela glede rešitve socialnega vprašanja.

Na kongresih internacionale so se zato vodile ostre razprave o socialnih, političnih in programatičnih vprašanjih, ki so jih načenjali zastopniki raznih smeri. — Zgodovina kongresov Prve internacionale je dejansko zgodovina idejnega boja za marksistična načela, za enotno ideologijo, za program ciljev socializma in za metode njenega uresničenja.

»Inavguralna poslanica« po svojem pomenu sicer ni enaka »Komunističnemu manifestu«, nima tistega zanosa, ki se izraža v manifestu, tiste moči sijajnega jezika in ogromne duhovne širine, ki jo izžareva napredna zgodovina

²¹ Protokoly, str. 9.

²² Protokoly, str. 9—11.

²³ Marxovo pismo Engelsu z dne 4 novembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 199.

²⁴ Marx K., Splošna pravila internacionalne delavske zveze, Marx-Engels, Izbrana dela I. zv., Ljubljana 1950, str. 491.

vina filozofije, kritična analiza socialističnih teorij in goreč poziv k revolucionarni akciji. V njej ni bilo govora o radikalnih interesnih protislovjih med proletariatom in buržoazijo, o vzpostavitvi gospostva proletariata s strmoglavljenjem buržoazije. Tak smel način izražanja je bil v tedanjih okoliščinah zelo težak. Takšnih formulacij zastopniki nemarksističnih smeri v delavskem gibanju tudi ne bi akceptirali.

V »Inavguralni poslanici« je Marx najprej prikazal protislovja med bogatstvom in revščino. »Neovržno dejstvo je, da se beda delavskega razreda od leta 1848 do 1864 ni zmanjšala, čeprav se glede napredka industrije in razmaha trgovine s to dobo ne more kosati nobena druga.« Podrobneje je nato spregovoril o zavirajočem vplivu neuspele revolucije leta 1848. »Ko revolucija leta 1848 ni uspela, so na evropski celini z železno pestjo nasilja razbili delavskemu razredu vse politične organizacije in ves tisk... Kratke sanje o svobodi so se končale z nastopom industrijske mrzlice, moralne pokvarjenosti in politične reakcije.« Množice so zapadle v nikdar prej znano apatijo. »Kljub temu,« nadaljuje Marx, »doba izza revolucije 1848 ni bila brez svetlih strani.« V tej zvezi je navedel dvoje dejstev: zakon o deseturnem delavniku in zadružno gibanje. Pozdravil je uvedbo tega zakona v Angliji, ki ni bila samo velik političen uspeh, ampak je tudi pomenila zmago načela. »Prvič se je zgodilo,« piše Marx, »da je politično ekonomska znanost delavskega razreda očitno premagala politično ekonomsko vedo buržoazije. Pa še neka večja zmaga politično ekonomske znanosti dela nad politično ekonomsko znanostjo lastnine je bila blizu: zadružno gibanje, zlasti zadružne tovarne... Vrednosti tega velikega socialnega poskusa sploh ni mogoče preceniti. Z dejanjem namesto z razlogi so dokazali, da je proizvodnja v velikem obsegu in v skladu z novodobno znanostjo mogoča brez razreda podjetnikov... Dokazali so, da za uspeh ni nujno, da bi morala biti delovna sredstva v izključni oblasti nekaterih kot sredstvo za zatiranje in izžemanje delavcev in da je mezdnó delo prav tako kakor suženjsko delo in tlačansko delo samo prehodna in nižja oblika, ki ji je usojeno, da izgine pred združenim delom, ki vihti svoje orodje z voljno roko, jasno glavo in veselím srcem.« Marx je nadalje opozoril, da je zadružni sistem lahko učinkovito orožje za osvoboditev delavskega razreda, če ga pospešujejo v državnem merilu in z državnimi sredstvi. Zato pa je potrebna politična oblast. »Zato je osvojitvev politične oblasti velika naloga delavskega razreda... En osnoven del uspeha,« je poudaril Marx, »imajo v svojih rokah — svojo številnost; toda številnost odloča samo, če je množica organizirana in jo vodi znanje.« Opozoril je na potrebo »bratovske zveze, ki bi morala biti med delavci različnih dežel in ki bi jih morala spodbujati k čvrsti strnjénosti v vseh bojih za njihovo osvoboditev... V tem spoznanju so 28. septembra 1864 delavci iz različnih dežel na javnem zborovanju v St. Martin's hallu ustanovili »Internacionalno delavsko zvezo.«²⁵

»Inavguralna poslanica« je vsebovala tudi program mednarodne politične stranke proletariata. Marx je v njej mednarodnemu delavskemu gibanju jasno začrtal zunanje politično smer in formuliral principe delavske zunanje politike ter pozval delavstvo, da mora »obvladati skrivnosti mednarodne politike.«²⁶

²⁵ Marx K., Inavguralna poslanica Internacionalne delavske zveze, Marx-Engels Izbrana dela I. zv., Ljubljana 1950, str. 477—488.

²⁶ Ibidem, str. 487.

V poslanici je Marx podčrtal tesno povezanost notranje politike z zunanjo. Zahteval je boj proti diplomaciji vseh evropskih vlad, proti zunanji politiki, ki zasleduje zlobne namene, se poigrava z nacionalnimi predsodki in zapravlja v piratskih kolonialnih vojnah kri in blagostanje, boj za zunanjo politiko, ki bo običajne zakone npravnosti in pravičnosti, ki naj urejajo odnose med privatniki, uveljavila kot najvišji zakon v občevarju med narodi. Boj za takšno zunanjo politiko je bil za Marxa del splošne borbe za emancipacijo delavskega razreda.

Prva internacionala pod Marxovim vodstvom je v svojem praktičnem boju te principe uveljavljala in položila temelje svoji zunanji politiki. Izoblikovala je tudi svoja stališča do vojnega, kolonialnega in nacionalnega vprašanja.

Tudi v 60 letih 19. stoletja je Marx videl v fevdalno absolutistični Rusiji ključni položaj evropske reakcije. Zato je podpiral vsako politično strujo, vsako evropsko politično silo v spopadu s carsko Rusijo, celo despotsko Turčijo med krimsko vojno. V strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije se mu je zdelo najvažnejše Rusijo oslabiliti z vojnami in nacionalnimi revolucijami kot so npr. vstaje na Poljskem. V »Inavguralni poslanici« je napadel carizem kot »barbarsko silo«, ki ima glavo v Petrogradu, roke pa v vseh evropskih vladah. Marx se je v zunanji politiki prve internacionale zato dosledno zavzemal za vzpostavitev neodvisne Poljske, ki naj bi bila neke vrste jez pred prodiranjem ruskega carizma. Proudhon in njegovi pristaši so nasprotovali Marxovi zunanjepolitični koncepciji glede vzpostavitve neodvisne Poljske. Proudhon je sicer umrl leto dni po ustanovitvi prve internacionale, toda njegovi pogledi do vojnega vprašanja so zapustili določen vpliv na njegove pristaše. Proudhon je dvomil v politične sposobnosti industrijskega proletariata in o možnosti, da bi si izboljšal z izkoriščanjem parlamentarnega političnega boja svoj položaj. Menil je, da bi ga njegova udeležba v parlamentarnem boju nujno skorumpirala, zmedla in degradirala na glasovalni stroj v korist vladajočih razredov. Proletariatu je odrekal sposobnosti za vodenje državne politike, njegovo aktivnost je omejil le na področje komunalne politike. Zavračal je ne le aktivno udeležbo proletariata v državni politiki, ampak je nastopil tudi proti sleherni vstaji in revoluciji ter vojni med narodi. Svoja pacifistična stališča do vojn je v delih podajal zelo konfuzno in paradokсно. Zlasti obširno jih je obravnaval v zajetnem delu »La guerre et la paix. Recherches sur le principe et la constitution du droit des gens. Pariz 1861«. V tem delu je celo trdil, da vojna uveljavlja pravico močnejšega in da je edino racionalna, častivredna in legitimna stvar.²⁷ Močnejše ljudstvo je stalno tudi boljše. Vojna je torej sodba božja. Izrekel se je tudi proti vzpostavitvi neodvisne Poljske.²⁸

Ko je bil poljski upor v ospredju zanimanja evropskih demokratičnih krogov, je to misel še odkriteje izpovedal.²⁹ Nasprotoval je Marxovim trditvam, da je Rusija glavni krivec delitve Poljske, zanikal caristično nevarnost za Evropo ter v lepih barvah prikazal reformno delo Aleksandra II. Menil je, da se Poljska najugodneje razvija pod ruskim gospostvom. Marx je nato upravičeno dejal, da Proudhon s to brošuro uganja bebast cinizem carju v čast.³⁰

²⁷ Proudhon P. J., *La guerre et la paix*... vol. I. str. 284.

²⁸ Proudhon P. J., op. cit. vol. II., str. 324.

²⁹ Proudhon P. J., *Si les traités de 1855 ont cesse d'exister?* Paris 1863.

³⁰ Rjazanov N., *Die auswärtige Politik der alten Internationale und ihre Stellung zum Krieg*, Neue Zeit 33. Jhr, II. Bd., Stuttgart 1915, str. 361.

Zaradi Proudhonovega vpliva v Franciji in Belgiji je zanimanje za Poljsko v okviru internacionale na kontinentu nekoliko zamrlo. Toda na sejah centralnega sveta so o poljskem vprašanju pogostokrat živahno razpravljali in podrobneje izoblikovali svoja stališča do tega problema.

V imenu angleških članov centralnega sveta je Fox Andree sestavil poslanico o Poljski, ki so jo obravnavali na seji podkomiteja centralnega sveta 6. decembra 1864. Poslanica, katere tekst se ni ohranil, je bila sestavljena v duhu buržoazne demokracije. Fox je v njej trdil, da se v zunanji politični tradiciji Francije že od vselej kaže potreba po neodvisnosti Poljske. Proti takšnim trditvam je Marx odločno nastopil in dokazal, da so vladajoči razredi Francije, začevši od Ludvika XV. pa vse do Napoleona III., demagoško izkoriščali v sebične interese boj za neodvisnost Poljske in so zaradi svojih lastnih koristi sistematično izdajali Poljake. Podkomite je Foxov manifest sprejel le pod pogojem, da upošteva Marxove dopolnilne predloge.³¹ O poslanici so nato na sejah centralnega sveta 13. in 20. decembra 1864 ter 3. januarja 1865 ponovno razpravljali. Marx je v tej diskusiji dvakrat sodeloval (13. decembra in 3. januarja) in v zgoščenem zgodovinskem prikazu dokazal, da francoska zunanja politika ni bila nikdar naklonjena ponovni vzpostavitvi neodvisne Poljske. Te trditve je podkrepil z bogatim zgodovinskim gradivom, s čimer je izpodkopal Foxovo idealizirano besedičenje o tradicionalni zunanji politiki vladajočih razredov Francije do Poljske. Prav tako je razkrinkal reakcionarno bistvo ruske, pruske in avstrijske politike do Poljske.³² Centralni svet je bil mnenja, da je bil Marxov govor poln pomembnih zgodovinskih dejstev in da bi ga bilo treba objaviti.³³

O Poljski so na seji centralnega sveta 20. januarja 1865 ponovno razpravljali. Ugotavljali so, da bi neodvisna Poljska imela ogromen pomen za stvar miru in svobode v Evropi.³⁴

Ob prvi obletnici poljskega upora je centralni svet sklical za 1. marec v St. Martin's hallu zborovanje in pozval svoje člane, naj se ga udeleže.³⁵ Ker so nekateri buržoazni radikali nasprotovali sklicanju tega zborovanja, je Marx zborovanju pripisal še poseben pomen. Z ogorčenjem je v tej zvezi pisal Engelsu: »... upali so... sporočiti, da sedaj ni primeren čas za poljsko zborovanje. Prek našega sveta sem jim odgovoril, da delavski razred ima svojo zunanjo politiko, ki se nikdar ne ravna po tem, kaj ima buržoazija za prikladno oziroma za neprikladno. Buržoazija je imela vedno za umestno, da je spodbujala Poljake v začetku vsake nove vstaje, jih med vstajo s svojo diplomacijo izdala in pustila na cedilu, ko so jih Rusi uničevali. V resnici je zborovanje zaradi denarne podpore. Ali naj revni emigranti (tokrat večidel delavci in kmetje, zato pa jih nikakor ne štiti princ Zamoyski et Co) umrejo od lakote, ker se angleški buržoaziji zdi neprikladno omeniti celo ime Poljske.«³⁶

³¹ Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1864, MEGA Bd. 3, str. 213—214; glej tudi Protokoly, str. 21, 278.

³² Protokoly, str. 25, 279.

³³ Protokoly, str. 25, 280.

³⁴ Protokoly, str. 27, 280.

³⁵ Protokoly, str. 36.

³⁶ Marxovo pismo Engelsu z dne 25. februarja 1865, MEGA Bd. 3, str. 246.

Do živahnega zanimanja za Poljsko je prišlo na predkongresni konferenci, ki je bila od 25. do 28. septembra v Londonu.³⁷

Centralni svet je konferenci predložil program, ki je bil na seji 25. julija 1865 prediskutiran in sprejet. Deveta točka programa o poljskem vprašanju je bila zasnovana pod močnim Marxovim vplivom.³⁸ Čeprav se je konferenca ukvarjala predvsem z organizacijskimi in finančnimi vprašanji, je na dnevni red diskusije razen socialnih vprašanj postavila tudi politično vprašanje: vloga Rusije in zahteva po vzpostavitvi enotne in neodvisne Poljske.³⁹

Toda ob tem so se pokazala protislovja v konceptih med Marxom in Proudhonovimi pristaši. Proudhonisti so nasprotovali diskusiji o poljskem vprašanju z izjavo, da ne spada na socialistični kongres.⁴⁰ Kljub odporu proudhonistov je Marxu uspelo, da je njegov predlog prišel v teje formulaciji v diskusijo: »Nujno je potrebno uničiti zavojevalni vpliv Rusije v Evropi s tem, da se prizna Poljski ‚pravico vsakega naroda do samoodločbe‘ in da se ta dežela ponovno zasnuje na socialni demokratični osnovi.«⁴¹

³⁷ Po sklepu ustanovnega kongresa v St. Martin's hallu naj bi se sestal prvi kongres internacionale septembra 1865 v Bruslju. Toda Marx se je bal, da bo zmeda socialnih in političnih idej, ki jih je videl predvsem v francoskem delavskem gibanju, »osmešila« internacionalo pred svetom. Prepričal je zato centralni svet, naj preloži kongres na kasnejši čas, namesto njega pa skliče konferenco v London, kamor naj bi prišli delegati administrativnih komitejev in pripravili bližnjo konferenco. (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 31. julija 1865. MEGA Bd. 3, str. 280.) — Za javnost pa so navedli, da se je centralni svet prepričal o smotrnosti sklicanja konference, na kateri bi sodelovalo omejeno število delegatov glavnih svetov asociacije s kontinenta. Na tej konferenci bi razpravljali o programih, ki bi jih morali predložiti kongresu. Mnenja so bili, da je bilo delavstvo v Angliji do te mere absorbirano z gibanjem za volilno reformo, volitvami v parlament in z industrijsko razstavo, v Franciji pa s stavkami, da sklicanje kongresa ne bi moglo v polni meri pripomoči k razvoju asociacije. Ena resnih ovir je bila tudi v tem, da je tedaj belgijski parlament sprejel zakon o tujcih, ki je internacionali onemogočil, da skliče v belgijski prestolnici kongres. Izključil je tudi sleherno možnost, da tam skličejo predkongresno konferenco. (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 31. julija 1865. MEGA, Bd. 3, str. 280, in Protokoly, str. 70—74.)

³⁸ Glej Protokoly, str. 72. — Deveta točka programa se je glasila: »... Moskvska grožnja Evropi in vzpostavitev neodvisne in enotne Poljske«.

³⁹ Protokoly, str. 178—180, 294. — Na londonski konferenci so bile zastopane samo stare dežele: Anglija, Francija, Belgija in Švica; Francijo je zastopala samo delegacija pariške delavske organizacije (Tolain, Varlin, Fribourg in Limousen) in dopisni sekretar za Francijo Eugène Dupont. Delegati iz Belgije César de Paepe in iz Švice J. P. Becker ter François Dupleix so lahko poročali le o prvih gibanjih za internacionalo. Nemčija ni bila zastopana. Schweitzer, predsednik Splošne delavske zveze, je sicer v časopisu »Socialdemokrat« objavil »Inavguralno poslanico«, toda njegova organizacija se internacionali ni priključila. Kot delegata nemškega izobraževalnega društva sta bila na konferenci prisotna Fr. Lessner in Karl Schapper. Marx je bil tam kot dopisni sekretar za Nemčijo, Herman Jung pa za Švico. Eccarius je bil navzoč kot namestnik predsednika centralnega sveta, Bobczynski je zastopal kot delegat poljske nacionalne organizacije v Londonu, Italijo pa major Wolff, Mazzinijev sekretar. Mnogo reprezentativnejši so bili člani angleške delegacije: George Odger, predsednik londonskega sindikalnega sveta, George Howell, sekretar sindikalnega sveta, W. R. Cremer, sekretar tesarskega in gradbenega sindikata in razni drugi sindikalni funkcionarji, ki so sedeli v centralnem svetu. (Glej Protokoly, str. 167—182.)

⁴⁰ Protokoly, str. 179—180; prim. tudi Rjazanov N., op. cit. str. 362.

⁴¹ Protokoly, str. 179.

Predlog komisije so podprli poljski delegat (Bobczynski) ter večina angleških delegatov (Odger, Wheeler in Carter).⁴² Nekateri delegati (Le Lubez iz Francije ter Weston iz Anglije) so se zavzemali za princip samoodločbe narodov brez posebnega poudarka na Poljski.⁴³ Proudhonistično nastrojeni belgijski delegat de Paepe je zahteval, naj poljskega vprašanja sploh ne obravnavajo na konferenci, ker bi obnovev Poljske po njegovem mnenju lahko koristila le višjemu in nižjemu plemstvu ter duhovščini, manj pa kmetom. Po njegovem mnenju vpliv pruske, avstrijske, angleške oziroma francoske vlade ni bil nič manj škodljiv kot vpliv ruske. Zdelo se mu je nepravilno, da bi se med zatiranimi narodi imenovala le Poljska.⁴⁴ V tem smislu sta govorila tudi Lassassie in Vesinier.⁴⁵ Zadnji je po londonski konferenci zaradi poljskega vprašanja razvil splošno kampanjo proti centralnemu svetu in pri tem nastopal z enakimi dokazi kot nekoč Proudhon.⁴⁶

Da bi se delavstvo čimbolj seznanilo s poljskim vprašanjem, je Engels tedaj napisal tri članke pod naslovom »What have the working classes to do with Poland«, ki so izšli v časopisu »Commonwealth« 24. in 31. marca ter 5. maja 1866.⁴⁷

V njih je Engels dokazal, da je bil cilj zunanje politike delavskih slojev že od začetka samostojnega delavskega gibanja — vzpostavitev Poljske. Opozoril je, da je pred kratkim Mednarodna delavska asociacija temu vseobsegajočemu instiktivnemu občutku razreda, ko je nastopila kot njegov reprezentant, dala še močnejši izraz s tem, da je zapisala na svojo zastavo »Odpor proti ruskim posegom v Evropi in ponovno vzpostavitev Poljske«. Ta program zunanje politike delavcev zahodne in srednje Evrope je naletel na enodušno odobravanje razreda, na katerega je bil naslovljen, z izjemo majhne skupine pristašev proudhonove šole v Franciji. Na osnovi podrobnejše zgodovinske analize je Engels ovrgeel proudhonistične trditve, češ da Rusija ne nosi glavne krivde za razdelitev Poljske. Z zgodovinskimi argumenti je dokazal krivdo Rusije, pri tem pa ni prizanesel niti Prusiji niti Avstriji in ju je ostro kritiziral zaradi njune zatiralske vloge šibkejših narodov. Ko je utemeljeval politiko internacionale do poljskega vprašanja, je opozoril, da imajo delavci ne le Prusije, ampak celotne Nemčije pred vsemi drugimi delavci poseben interes

⁴² Protokoly, str. 179—180. Poljski delegat Bobczynski je poudaril, da so sinovi Poljske prelivali kri na vseh bojiščih, kjer je pravica nastopala proti nasilju in da je Poljska ključ do evropske svobode... Angleški delegat Odger je opozoril, da je bilo organizirano prvo bratsko srečanje francoskih in angleških delavcev v St. Martin's haliu prav v zaščito Poljske, ki je simbol vseh zatiranih narodov. Wheeler pa je dejal, da je despotizem povsod odvraten, toda ruski despotizem je najokrutnejši. Carter se je upravičeno spraševal, kam bi despotizem prišel, če človeštvo ne bi dvignilo glasu proti njemu.

⁴³ Protokoly, str. 179.

⁴⁴ Protokoly, str. 179.

⁴⁵ Protokoly, str. 179—180. — Lassassie je menil, da bi bilo bolje osredotočiti zanimanje na revščino in zatiranje, v katerem žive ljudstva, namesto da bi iskali nepravilnosti v tako oddaljeni deželi. Govornik se je energično zavzel za osvoboditev Irske izpod angleškega jarma. Vesinier pa je zahteval, naj navedejo v resoluciji poleg Poljske tudi še Rim, Benetke, Madžarsko, Francijo, Irsko, Mehiko in druge.

⁴⁶ Primerjaj Marxovi pismi Engelsu z dne 5. januarja 1866 in z dne 15. januarja 1866, MEGA Bd. 3, str. 302—304.

⁴⁷ Engels F., Was hat die Arbeiterklasse mit Polen zu tun? WERKE Bd. 16, str. 153—163.

na vzpostavitvi Poljske in so v vsakem revolucionarnem gibanju dokazali, da se tega zavedajo. Osvoboditev Poljske pomeni za njih osvoboditev njihove lastne dežele ruskega hlapčevstva.⁴⁸ Toda v primeru, da bi ruski delavski razred (ki je bil tedaj komaj v procesu nastajanja) sprejel političen program, ki bi vseboval osvoboditev Poljske, šele tedaj bo po Engelsovem mnenju Rusija kot narod izpadla iz okvira razmotrivanja, caristična vlada pa bo še nadalje pod obtožbo.⁴⁹

Še podrobneje pa je Marx osvetlil stališče internacionale do poljskega vprašanja v spomenici pod naslovom »Navodila delegatom začasnega generalnega sveta v posameznih vprašanjih«, ki je izšla pred ženevskim kongresom. V njej je v zelo zgoščeni obliki podal bistvene ugovore, ki so se pojavili na londonski konferenci. V teh navodilih je bilo rečeno, da evropski delavci postavljajo to vprašanje:

a) predvsem zato, ker so se buržoazni pisci in agitatorji sporazumeli, da molčijo o njem, čeprav so pokrovitelji vseh nacionalnosti na kontinentu, pa celo Irske. Kakšen je vzrok tega molčanja? Vzrok tega je v tem, da aristokrati in buržuji gledajo na to mračno azijsko državo na vzhodu Evrope kot na poslednjo trdnjavo proti valovom delavskega gibanja, ki se dvigajo. Ta država se lahko uniči le z obnovitvijo Poljske na demokratičnih osnovah.

b) V sedanjem spremenjenem položaju osrednje Evrope in delno Nemčije je demokratična Poljska potrebna bolj kot kdaj. Brez nje bo Nemčija postala predstraža Svete alianse, z njo pa bo stopila v sodelovanje s francosko republiko. Vse dokler ne bo rešeno to važno evropsko vprašanje, bo delavsko gibanje vedno naletelo na prepreke, trpelo bo poraze in njegov razvoj bo oviran.

c) Zato, ker je Nemčija ena od soudeleženihi v razdelitvi Poljske, mora zlasti nemški delavski razred prevzeti iniciativo v tem vprašanju.⁵⁰

Na kak način naj bi prišlo do združitve, Marx ne govori. Po dolgotrajni diskusiji na kongresu (Odger, Eccarius, Carter, Fribourg) je bila slednjič sprejeta kompromisna resolucija, ki je zahtevala »odstranitev imperialističnega vpliva Rusije in vzpostavitev socialnodemokratske Poljske«.⁵¹

Po ženevskem kongresu poljskega vprašanja na kongresih prve internacionale niso več obravnavali. Izpodrinilo ga je irsko vprašanje. Za internacionalo je poljsko vprašanje dejansko zgubilo svoj praktičen pomen in je postalo

⁴⁸ Engels F., op. cit., str. 153.

⁴⁹ Glej Engels F., op. cit., str. 155.

⁵⁰ Marx K., Instruktionen für die Delegierten des Provisorischen Zentralrats zu den einzelnen Fragen, WERKE Bd. 16, str. 198—199.

⁵¹ Primerjaj Rjazanov N., op. cit., str. 367. — Rjazanov navaja po protokolih ženevskega kongresa francoski in Beckerjev dodatni predlog. Razlika med obema predlogoma je v tem, da francoski predlog govori na splošno o uničevanju vsake vrste despotizma, medtem ko nemški predlog zagovarja izrecno uničenje ruskega despotizma.

a) Le congrès declare: Persuadé que par le développement et la consolidation de l'Association internationale des Travailleurs, **tout despotisme disparaîtra** et la reconstitution de la Pologne démocratique et Sociale se fera de lui même.

b) Der Kongres erklärt, überzeugt zu sein, dass sich durch die Befestigung und Ausbreitung der Internationalen Arbeiterassotiation **die Vernichtung der despotischen Einflusses Russlands in Europa** und die Herstellung eines sozialdemokratischen Polens von selbst vollziehen werde.

izrazito akademsko vprašanje.⁵² Internacionala se je poljske vstaje sicer spomnila s skromno proslavo.⁵³

Vzpostavitev neodvisne Poljske pa je še nadalje ostala zahteva zunanje politike mednarodnega proletariata.

Poljsko vprašanje je bilo v prvem obdobju prve internacionale v ospredju zanimanja evropske demokracije in predmet živih diskusij na sejah generalnega sveta. Geslo neodvisne Poljske je bilo za Marxa važen člen v strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije, ker je spodkopavalo sistem ruskega absolutizma. Marx je Poljakom priznal pravico do samoodločbe in s tem neposredno formuliral princip o pravici narodov do samoodločbe.

Lenin je pozneje, ko je ocenjeval to situacijo, upravičeno zapisal: »Za epoho 40 in 60 let preteklega stoletja... je bilo to stališče popolnoma pravilno, edino dosledno demokratično in proletarsko. Dokler so ljudske množice v Rusiji in večini slovanskih dežel spale še nevzdravno spanje, dokler v teh deželah ni bilo samostojnih, množičnih, demokratičnih gibanj, je šlahčičevsko osvobodilno gibanje na Poljskem imelo ogromen, prvorazreden pomen s stališča demokracije in sicer ne samo vsruske, ne samo vseslovanske, temveč tudi vseevropske. (Lenin V. I., O pravici narodov do samoodločbe. Ljubljana, 1948, str. 44.)

3. Prva internacionala in irsko vprašanje

Irsko vprašanje je imelo v času prve internacionale ne le velik pomen za angleško, ampak tudi za mednarodno delavsko gibanje. Irska je tedaj spadala med pomembna revolucionarna žarišča v Evropi.⁵⁴

⁵² Rjazanov N., op. cit., str. 368.

⁵³ Protokoly, Moskva 1961, str. 90—92, 104—107, 108. Generalni svet prvoga internacionala 1866—1868, Protokoly Moskva 1963, str. 204—205.

⁵⁴ Zgodovina Irske je od 12. stoletja, ko so jo pričeli osvajati angleško-normanski baroni, prepletena z upori proti angleškemu gospostvu. V 16. in 17. stoletju je Angležem uspelo, da so zasedli ves otok. V obdobju angleške buržuazne revolucije v 17. stoletju pa je sledila odločilna etapa v spreminjanju Irske v kolonijo. Do prvega upora je prišlo med angleško buržoazno revolucijo. Trajal je od leta 1641 do 1652. Ta vstaja je bila odgovor irskih kmetov in razlaščenega plemstva na kolonializacijsko politiko angleškega absolutizma, ki so jo uresničevali zastopniki angleške buržoazije in novo »pomeščanjeno« plemstvo. Upora se je udeležilo angleško-irsko rodovno plemstvo, ki mu je grozila konfiskacija njegove posesti, in velik del katoliške duhovščine. Iz njihovih vrst so izšli tudi glavni voditelji upora. Ko je angleška republika pod Cromwellom zatriala upor, so se okrepile pozicije novega plemstva, ki je s kolonialnim ropanjem zemljišč zelo obogatelo in prispevalo svoje k ponovni vzpostavitvi monarhije (leta 1660). Povod za drugi upor (1689—1691) je dal državni udar v Angliji leta 1688, ki je privedel do vzpostavitve fevdalno-meščanske ustavne monarhije, na čelu katere je bil Wiljem III. Oranski. Jakob II., ki so ga izgnali iz Anglije, je skušal izkoristiti irsko gibanje, da bi ponovno prišel na prestol. Postavil se je na čelo upora. Angleški pristaši Jakoba in irski uporniki so vsekakor imeli različne cilje. Pod pritiskom drugih je bil Jakob II. prisiljen, da je začasno priznal neodvisnost irskega parlamenta in ukinitel kolonizacijske zakone, ki so sankcionirali konfiskacijo irskih zemljišč. Toda vojni pohod se je končal s porazom upornikov. Do tretjega upora (od maja do junija 1798) je prišlo zaradi kolonialnega zatiranja in teroristične politike angleške vlade, ki je razbila irske patriotske organizacije. Upor se je pod vplivom vojne za neodvisnost angleških kolonij in francoske revolucije izredno okreпил. Vstajo je vodilo revolucionarno krilo meščansko-patriotskega društva »United

Prva internacionala pod Marxovim vodstvom je temu vprašanju zato posvetila posebno pozornost. O tem nam pričajo živahne diskusije, ki so jih vodili na zborovanjih, zasedanjih generalnega sveta in na kongresih prve internacionale. Teoretične in praktične naloge, pred katerimi je bilo tedaj mednarodno delavsko gibanje, so terjale, da so morali njeni voditelji v novih zgodovinskih okoliščinah zavzeti svoja stališča do dogodkov na Irskem. Mednarodni delavski organizaciji se je torej zastavljala naloga, da izoblikuje svoja stališča do izredno ostrih razrednih in nacionalnih konfliktov, katerih prizorišče je postala Irška.

Boj irskega ljudstva za neodvisnost je nudil Marxu in Engelsu bogato gradivo za študij zgodovine osvobodilnega gibanja zatiranih narodov. Prav v zvezi z dogajanjem na Irskem sta izoblikovala splošne izhodiščne postavke za politiko prve internacionale glede nacionalnega vprašanja. Irsko nacionalno gibanje se je tedaj razvijalo pod vplivom meščanske in malomeščanske ideologije. Obremenjeno je bilo z napakami, ki so bile značilne za tovrstna buržoazna nacionalna gibanja. Marx in Engels nista podpirala vsake oblike irskega nacionalnega gibanja, ampak sta najprej proučila, katera oblika zasluži podporo mednarodnega proletariata. Ko sta ostro zavračala irske meščanske nacionaliste, ki so se povezovali z angleško aristokracijo, sta si hkrati prizadevala, da bi z njihovim razkrinkavanjem vplivala na zastopnike levega krila irskega nacionalnega gibanja in jih privedla iz ozkih nacionalističnih okvirov. Marx in Engels sta se zato v okviru internacionale borila ne le proti šovinističnim predsodkom, ki so jih imeli angleški liberalni in tradeunionistični voditelji do Irske, ampak tudi proti ozkosrčnemu nacionalizmu zastopnikov irskega meščanskega političnega življenja. Irski politiki in številni fenijevci niso dojeli, kakšen pomen bi lahko imelo irsko nacionalno osvobodilno gibanje, če bi ga podprle napredne sile, zlasti pa angleški delavski razred.

Irsko vprašanje sta Marx in Engels ocenjevala z revolucionarnih vidikov. Na njegovo rešitev kot sploh na rešitev nacionalnega vprašanja sta gledala s stališča interesov delavskega razreda in njegovih upov za revolucionarni boj, torej ne izolirano s stališča nekih abstraktnih pravic, ampak konkretno s stališča interesov revolucionarnega boja.

Narodnoosvobodilna gibanja tedanje dobe so bila v mnogih evropskih deželah tesno povezana z likvidacijo ostankov fevdalizma. Nacionalno vprašanje je bilo sestavni del buržoazno-demokratske revolucije, katere dosledna uresničitev bi odprla delavskemu razredu perspektive v boju za socialistično preobrazbo in mu približala uresničenje njegovih lastnih ciljev. Marx in Engels sta se zavzemala, da delavski razred vsestransko podpre resnična narodnoosvobodilna gibanja. Pozvala sta ga v boj za dosledno rešitev nacionalnega vprašanja kot enega pomembnih vprašanj buržoazno-demokratske revolucije. V tej zvezi sta nenehno poudarjala razredno omejen značaj te revolucije in

Irishmen», ki ga je osnoval Wolfe Tone v Belfastu. Za svoj cilj si je organizacija postavila: razglasitev neodvisne irske republike. Vzroki za poraz vstaje so bili v nezadostni povezanosti vodstva »United Irishmen« s kmeti, od koder se je regrutiral največji del upornikov, v aretaciji večine organizatorjev pred uporom, v razbitosti in v zelo spontanem značaju upora. Tuja invazija francoskih čet ni uspela. Po brutalnem uničenju vstaje je angleška vlada leta 1801 vsilila Irski anglo-irsko unijo in ukinila zaščitne carine, ki jih je irski parlament uvedel proti koncu 18. stoletja. S tem ukrepom so izredno prizadeli irsko manufakturno industrijo, ki je pričela hitro propadati, dežela pa je postala agrarni privesek metropole.

opozarjala, da v teh okoliščinah ni mogoče odpraviti nacionalnega zatiranja in pravne neenakosti.

V irskem vprašanju sta dosledno zastopala princip proletarskega internacionalizma in ostro nastopila proti vsem šovinističnim in nacionalističnim tendencam, proti »treznim« reformističnim načrtom »normalizacije« angleško-irskih odnosov v okviru obstoječe britanske države. Poudarila sta, da je dolžnost proletariata zatirajočega naroda, da pomaga osvobodilnim gibanjem zatiranih narodov. Težek socialni položaj irskih delovnih slojev je bilo po Marxovem mnenju mogoče odpraviti le z zmago delavskega razreda Anglije. Marxu je bilo povsem jasno, da je angleško zatiranje Irske zavrla v tej deželi ne le sleherni napredek na ekonomskem, političnem in kulturnem področju, ampak da je bilo to zatiranje največja ovira za širjenje resničnega revolucionarnega gibanja tudi v Angliji. Prav izkoriščanje Irske je krepilo politični položaj angleškega konservativnega sloja. Revolucionarna osvoboditev Irske bi odstranila resno oviro na poti naprednega razvoja angleških delovnih slojev. Uspehi irskega buržoazno-demokratskega gibanja bi lahko pomagali angleškim delavcem, da bi se osvobodili šovinističnih in reformističnih vplivov, ki so negativno delovali na boj za socialistično preobrazbo. Angleškim delavcem sta zato svetovala, naj podprejo irsko gibanje in ga v interesu svoje svobode privedejo do zmage. Delovnim slojem Irske sta priznala pravico samoodločbe vključno do odcepitve.

Marx in Engels sta irsko vprašanje povezovala z možnostjo revolucionarnega razvoja v Angliji. Okrepitev buržoaznega nacionalnega osvobodilnega gibanja, ki je na Irskem v 60 letih 19. stoletja zavzemala revolucionarne oblike, je Marxu dala pobudo, da je spremenil svoj nekdanji strateški načrt.

V 40 letih 19. stoletja sta Marx in Engels mislila, da bo prišlo do socialne preobrazbe najprej v Angliji, Irci pa bodo dobili svojo svobodo iz rok zmagovitih čartistov. Te revolucionarne perspektive so bile tedaj zasnovane na povsem realnih predpostavkah: čartistično gibanje je bilo tedaj še v vzponu, revolucionarne tendence na Irskem pa so bile do leta 1847 še zelo slabotne, saj so imeli največji vpliv O'Connell in njegova na pol klerikalna stranka.

S porazom čartizma je bilo konec revolucionarnega obdobja angleškega delavskega gibanja. Zaradi posebnih zgodovinskih okolišnosti Anglije kot industrijsko najrazvitejše države in njenega industrijskega ter trgovskega monopola v svetu so se v angleškem delavskem gibanju krepile reformistične težnje. Glede na socialistično preobrazbo v Angliji ti pojavi niso bili najbolj razveseljivi.

V 60 letih 19. stoletja so se revolucionarne tendence na Irskem zelo okrepile. Agrarni nemiri so zajeli cela okrožja in imeli za posledico, da so se v politični areni pričeli vse bolj uveljavljati zastopniki levega krila irskega narodnoosvobodilnega gibanja. V teh novih okoliščinah v obdobju prve internacionale sta Marx in Engels menila, da je treba zadati prvi udarec angleškemu kolonialnemu sistemu prav na Irskem, kjer je dozorevala revolucionarna situacija. Revolucionarno uničenje te trdnjave landlórdov bi ustvarilo po njunem mnenju pogoje za socialno preobrazbo tudi na britanskem otoku.

Tedaj sta bila torej mnjenja, da je revolucionarno-demokratska rešitev irskega vprašanja bolj kot rešitev nacionalnega vprašanja v katerikoli drugi deželi Evrope tesno povezana s perspektivami boja proti kapitalizmu. Samo osvoboditev Irske na revolucionaren način lahko ustvari pogoje za socialistično

preobrazbo v Angliji. Interesi ne le angleškega, ampak tudi celotnega mednarodnega proletariata zahtevajo odločno podporo v korist svobode in neodvisnosti irskega ljudstva.

Prav iz teh pobud je Marx pozorno sledil razvoju nacionalnega gibanja na Irskem. V svoji korespondenci je zlasti opozarjal na porast nemirov med irskim kmečkim prebivalstvom, v člankih pa žigosal irsko veleposestniško opozicijo⁵⁵ in zavirajoči negativen vpliv katoliške cerkve, ki je preprečevala resnično revolucionarno gibanje na Irskem.

Ko je opisoval svoje vtise s potovanja po Irski, se je Engels pritoževal v pismu Marxu nad kolonialnim gospostvom Angležev in ostro obsodil pogubne posledice brezvestnega angleškega kolonialnega upravljanja na Irskem. Opozoril je, da na Irskem ni videl nikjer industrije, videl pa je precejšnje število orožnikov, duhovnikov, advokatov, birokratov in plemstva, ki so vsi živeli na račun revnega kmečkega prebivalstva. »Kamorkoli se obrneš,« je pisal Engels, »vladajo strogi ukrepi, vlada se vmešava v vse, o tako imenovani samoupravi pa ni nikakega sledu.« Opozoril je, da je prav na primeru Irske mogoče opaziti, da je svoboda angleških meščanov zasnovana na izkoriščanju kolonij. Po njegovih navedbah so življenjske razmere za irske kmete neznosne in Irci čutijo, da v svoji lastni deželi niso več doma. Lakota, emigracija in preganjanje kmetov z zemlje je ustvarilo socialno tragedijo irskega ljudstva, ki je naredila na Engelsa močan vtis. Poudaril je, da nikdar ni mislil, da bi mogla lakota imeti tako oprijemljivo resničnost. »Cele vasi so prazne, med njimi pa so prelepi parki landlordov, gotovo edinih, ki tam stanujejo...«⁵⁶ Takšni so bili Engelsovi vtisi leta 1856, ko je prepotoval skoraj dve tretjini dežele.

Prav tako je Marxu Irska pri njegovih raziskavah služila za dokaz, kako razvijajoča se kapitalistična industrija metropole vpliva na podeželsko prebivalstvo, ga razkrajja in spreminja v industrijsko rezervno armado. Vsa Irska je bila dejansko spremenjena v kmetijski sirovinski privesek metropole in v tržišče za ceneno delovno silo v korist angleške veleindustrije. V »Kapitalu« se je Marx dotaknil ekonomskega razvoja Irske kot kolonialne dežele in analiziral vzroke, značaj in posledice tamkajšnje agrarne revolucije in na osnovi teh protislovnih odnosov povzel revolucionarne zaključke glede na pogoje množičnega gibanja proti landlordom in kapitalistom.

Revolucionarna situacija na Irskem v 60 letih 19. stoletja⁵⁷ je ugodno vplivala na dozorevanje revolucionarne krize v sami Angliji, kjer je bilo zaradi ekonomske krize in volilne kampanje vzdušje zelo razgubano.

⁵⁵ Primerjaj Marx, K., Die Irische Brigade. — Zur Einberufung des Arbeiterparlament, WERKE Bd. 10, Berlin 1961, str. 62—63, 654. — Z irsko brigado je Marx označil irske poslance v angleškem parlamentu. — V 30 in 40 letih 19. stoletja je pripadala večina te frakcije desnemu krilu irskega nacionalnega gibanja. To krilo je zastopalo interese vrhov irske buržoazije, landlordov in klerikalnih krogov katoliške cerkve. Razen tega so tej frakciji pripadali tudi irski liberalci, za katerimi so stali bogati irski zakupniki. Zaradi poslednjih okoliščin ravnotežja med torijci in whigi je irska brigada igrala med notranjimi parlamentarnimi boji »jeziček na vagi«, ki je včasih tudi odločal o usodi vlade.

⁵⁶ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 23. maja 1856, Soč. XXII, str. 145.

⁵⁷ V 50 in 60 letih so fenijevci, ki so imeli svoje centrale v Ameriki in na Irskem, pričeli pripravljati oborožen odpor. Svoje nade v zmago pa so povezovali z upanjem na spopad med Anglijo in ZDA.

Poseg internacionale, predvsem njenih angleških članov, se je v teh okoliščinah zdel Marxu nujno potreben. V tem smislu je tedaj tudi opozoril Engelsa, da si je na vse načine prizadeval izzvati demonstracijo angleških delavcev za fenijanizem.⁵⁸ Značilno za Marxovo politično prakso je bilo, da je irsko vprašanje postavil na dnevni red generalnega sveta prav tedaj, ko je dosegla kriza na Irskem posebno ostrino in so bile široke množice tako na Irskem kot v Angliji izredno razvnete.

Iz protokolov generalnega sveta ter Marxove in Engelsove korespondence z različnimi voditelji internacionale je razvidno, da sta se Marx in Engels morala ostro boriti proti sektaškim stališčem nekaterih vodilnih članov internacionale, njihovi nacionalni ozkosti in zaprtosti ter njihovemu zavračanju slehernega političnega boja. Nenehno sta opozarjala delavstvo, naj reagira na velike dogodke v drugih deželah, se energično vključuje v boj za demokratične reforme in aktivno podpira osvobodilna gibanja zatiranih narodov. Boj za odpravo nacionalnega zatiranja mora delavskemu razredu postati programsko geslo njegovega lastnega boja za emancipacijo.

Prva internacionala je zato tem vprašanjem na svojih kongresih, konferencah, zasedanjih generalnega sveta in zborovanjih posvečala posebno pozornost. Z moralno avtoriteto je podpirala osvobodilni boj Poljakov, Italijanov in Ircev. Duša in inspirator te kampanje v okviru internacionale je bil Marx.

Irsko vprašanje je bilo tedaj predmet živahnih razpravljanj na zasedanjih generalnega sveta. Na osnovi podrobne historične rekonstrukcije si je mogoče predočiti taktična stališča, ki so se izoblikovala na zasedanjih generalnega sveta in naletela na svoje odmeve v Marxovi in Engelsovi korespondenci ter v govori in spisih oziroma člankih drugih voditeljev prve internacionale.

Marx in internacionala sta posvečala posebno pozornost fenijejskemu gibanju. Generalni svet je na zasedanju 2. januarja 1866 pozval irske žene, naj z denarno akcijo podprejo aretirane fenijejce; pobudo za to akcijo pa je dal znani fenijejski voditelj O'Donovan Rossa. »S tem, da se obračamo na vas, ne želimo prikriti, da so naše simpatije povsem na strani zaprtih,« je rečeno v pozivu.⁵⁹ Mesec in pol zatem so na zasedanjih generalnega sveta ponovno obravnavali vprašanje zaprtih Ircev. V jeseni 1866 so nekateri fenijejci zaradi brezsrčnega trpinčenja zblazneli v ječi Pentoville, kar je dalo generalnemu svetu pobudo, da je na zasedanju 20. februarja 1866 sklenil, da pošlje notranjemu ministru Greyju posebno delegacijo. Ta naj od njega zahteva, da preišče položaj irskih zapornikov. Toda Grey se je uprl, da bi jo sprejel. Generalni svet se je nato sporazumel, da to gradivo brez komentarja objavi.⁶⁰ Zaradi boja za volilno reformo vse do jeseni 1867 irsko vprašanje ni bilo v ospredju pozor-

⁵⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 2. novembra 1867, MEGA Bd 3, str. 442. — V septembru 1855 so bili mnogi voditelji fenijejcev (Luby, O'Leary, O'Donovan Rossa) aretirani, tisk fenijejcev pa je bil prepovedan. Habeas Corpus Akt so anulirali, zaporniki pa so bili izpostavljeni trpinčenju. Fenijejci, ki so ostali na svobodi, so se leta 1867 uprli, vstaja pa je propadla. Septembra 1867 so fenijejci napadli kaznilniški voz v Manchestru in osvobodili dva znana fenijejska voditelja, Kellyja in Deasyja. Angleška vlada je kot odgovor na to 23. novembra 1867 obsodila na smrt 3 Irce, ki so bili osumljeni, da so organizirali napad.

⁵⁹ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 2. januar 1866; prim. tudi »Commonwealth« Nr. 157, 10. marca 1866.

⁶⁰ Glej Protokoly. Moskva 1961, str. 249—255, 326; »Commonwealth« No. 157. 10. marca 1866.

nosti angleškega delavskega gibanja. Na zasedanjih generalnega sveta so ga obravnavali bolj informativno. Poročila o tem so za to dobo bolj skopa. Fox, član generalnega sveta, je na zasedanju 23. oktobra 1866 poročal o aktivnosti fenijejcev v ZDA,⁶¹ na enem naslednjih zasedanj pa so zabeležili pristop Jamesa Stephensa, voditelja fenijejcev, k internacionali.⁶²

Novo pobudo za obravnavanje irskega vprašanja so dale represalije proti fenijejcem, zlasti proces proti osumljenim fenijejcem v zvezi z napadom na zaporniški voz v Manchestru septembra 1867. Sodna obravnava je izzvala močan protestni val tako na Irskem kot v Angliji. Marx je dogodke na Irskem zasledoval z veliko pozornostjo, proučeval gradivo o agrarnih nemirih in poročila o sodnih procesih. Prav v tem času je z zadovoljstvom ugotavljal, da med angleškimi delavci vse bolj rastejo simpatije za fenijejce.⁶³ Engels pa je opozarjal na vse večjo zavzetost angleških delavcev za fenijejce in se čudil, da so se londonski delavci pričeli zavzemati za nasilno in protiangleško gibanje.⁶⁴

Vse te okoliščine so Marxu omogočile, da je v oktobru in novembru pričel široko propagandno kampanjo za podpiranje fenijejcev, pred generalnim svetom prve internacionale pa je izčrpno obrazložil svoje stališče do irskega vprašanja. Pri tem je naletel na nerazumevanje pri desnem tradeunionističnem krilu internacionale.

Do razlik v mišljenju med Marxom in tradeunionističnimi voditelji je prišlo že med volilno kampanjo. Odger, Cremer, Lucraft, ki so sedeli v svetu radikalne Lige za reformo, so se v svojih stališčih večkrat nagibali h kompromisu z meščanskimi in malomeščanskimi radikali. Že tedaj se je Marx moral boriti proti reformističnim stališčem teh voditeljev, ki so gledali na volilno reformo kot da je ta sama sebi namen oziroma edino odrediščno orožje za uresničenje programa miroljubne družbene preobrazbe. Marx je v volilni reformi videl le sredstvo za politično vzgojo in mobilizacijo delavskega razreda za doseg njegovih lastnih ciljev. Konflikt med revolucionarnim krilom, ki ga je vodil Marx, in desnimi tradeunionističnimi voditelji je postal neizogiben. Razprava o irskem vprašanju je ta protislovja le še poglobila.

Marx je hotel irsko vprašanje s tem, da ga je postavil na dnevni red zasedanj generalnega sveta, izkoristiti ne le za revolucioniranje angleškega delavstva in spremeniti Irsko v »klico vrenja«, ampak je hotel hkrati razkrinkati reformistično vedenje tradeunionističnih voditeljev ter oslabiti liberalni vpliv na angleško delavstvo. Za tradeunionistične voditelje je postalo irsko vprašanje preizkusni kamen njihove iskrenosti glede reševanja tega vprašanja.

Do prvih znakov neprincipialnega gledanja na to vprašanje je prišlo na zasedanjih sveta Lige za reformo.⁶⁵

⁶¹ Protokoly, Moskva 1963, str. 20.

⁶² Ibidem, str. 37.

⁶³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 7. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 445.

⁶⁴ Glej Engelsovo pismo Kugelmannu z dne 8. novembra 1867, Marx-Engels Soč. XXV., str. 503.

⁶⁵ Meščanski radikali so se izrekli proti fenijejškemu gibanju. Na zasedanju sveta Lige 23. oktobra 1867 je njen predsedujoči Beales prečital pismo, v katerem je ostro napadel fenijejško gibanje ter ga obsodil, da razbija in slabi zvezo med Anglijo in Irsko, namesto da bi jo krepilo in utrjevalo. Fenijejcem je kot zagovornik nasilne unije med Irsko in Anglijo oporekal pravico do »fizične sile«. Okoli pisma se je nato razvila živa diskusija. Tradeunionistična voditelja Odger in Lucraft sta naprotovala, da bi objavili pismo kot dokument, ki bi izražal stališča sveta Lige za

Omahljivo zadržanje tradeunionističnih voditeljev na zasedanju sveta Lige je spodbudilo generalni svet, da je dal irsko vprašanje na dnevni red svojega zasedanja. Živa diskusija, ki je sledila, je bila neke vrste odgovor marksističnega jedra internacionale na nastop angleških radikalov na zasedanju sveta Lige proti irskemu gibanju in na omahljivost voditeljev tradeunionov glede tega vprašanja.

Na predlog članov generalnega sveta Junga in Lessnerja so na zasedanju 12. novembra 1867 sklenili, da bodo na prihodnji seji razpravljali o podpori fenijevcem.⁶⁶ V živahni diskusiji, ki se je začela ob navzočnosti nekaterih angleških in irskih časopisnih dopisnikov 19. novembra, so govorniki branili stališča fenijevcov in zavračali trhle argumente nasprotnikov, ki jih je bilo mogoče slišati na zasedanju sveta Lige za reformo in čitati v meščanskem tisku. Jung je v govoru izjavil, da sicer ni pristaš gibanja »fizične sile«, toda Irci drugih sil pritiska nimajo na voljo. Dejal je, da irski patrioti imajo prav tako pravico, da se uprejo tujemu gospostvu kot Italijani in da od njih niso nič manj hrabri. Lessner pa je opozoril, da med osnovne dolžnosti internacionale spada, da v sleherni deželi podpre zatirane množice v boju za svobodo. V tem smislu zanima internacionalo tudi irsko vprašanje. Ircem je priznal pravico do upora proti Angležem, rekoč, da bi storili Angleži isto, če bi jih katerakoli druga država na isti način izkoriščala.

Posebno prepričevalen v svojem govoru je bil Dupont, sekretar in dopisnik za Francijo. Poudaril je, da internacionala ne bi izpolnila svoje dolžnosti, če bi ostala do irskega vprašanja ravnodušna. »Fenijanstvo je boj zatiranega naroda za njegove pravice do socialnega in političnega obstoja...« Ostro je obsodil izpade meščanskega tiska proti fenijevcem in se upravičeno vprašal, če je o legalnih sredstvih boja sploh koristno govoriti ljudstvu, ki ga je privedlo angleško izkoriščanje skozi stoletja do skrajnih meja bede in je zaradi koščka kruha primorano emigrirati. Poln ogorčenja nad angleškim kolonialnim sistemom je ugotavljal, da se Angleži čudijo, potem ko so na Irskem uničili vse — življenje in svobodo — da je v Ircih toliko sovraštva do izkoriščevalcev. Ali je umestno, da Angleži govore o zakonitosti in pravičnosti, ko so ustvarili politični teror, ki je po svoji ostrini celo prekoračil režim neapeljskega »kralja-bombe«. Svoj govor je zaključil s pozivom, naj sklenejo irski borci in angleško delavstvo zvezo v skupnem boju proti zemljiški aristokraciji in kapitalistom.⁶⁷ Tudi naslednji govornik Morgan je Ircem priznal pravico, da proti Angležem uporabijo fizično silo in obsodijo njihove postopke nasproti Ircem.

reformo. Oba sindikalna voditelja sta branila taktiko fenijevcov in njihovo pravico do »fizične sile«. Odger je izjavil, da bi postal brezpogojno fenijevce, če bi bil po rodu Irec. Svet Lige je nato zavrnil resolucijo, ki so jo predložili radikali, Bealesovo pismo pa naj bi po mnenju sveta objavili kot privatno pismo.

Toda na naslednjem zasedanju sveta Lige za reformo 30. oktobra 1867 sta Odger in Lucraft spremenila prejšnje stališče do irskega vprašanja. Ko je Beales prečital drugo pismo, v katerem je fenijevece označil za »inicijatorje državljanske vojne«, ter slehernemu, ki bi podpiral tajno društvo po vzoru fenijevskega bratstva, zagrozil z izključitvijo iz Lige, je navzoče tradeunionistične voditelje (Odger, Lucraft, Cooper) navdal tak strah, da so se pričeli opravičevati glede prejšnjih stališč in zatrjevati, da so bili daleč od tega, da bi propagirali uporabo nasilnih sredstev.

⁶⁶ Glej Protokoly, Moskva 1963, str. 117—120.

⁶⁷ Ibidem, str. 118—120.

Lucraft, eden voditeljev tradeunionov, je sicer zatrjeval, da irsko vprašanje ni v tem, ali Irci imajo pravico uporabiti fizično silo, ampak v tem, ali lahko, če to store, kaj dosežejo. Fenijevcem je svetoval, da uporabijo v svojem lastnem interesu miroljubno in legalno taktiko. Ircem v Londonu je očital, da so angleškimi in škotskim delavcem odrekli podporo med kampanjo za volilno reformo. Pri tem je zamolčal, da je krivda deloma ležala tudi na angleških tradeunionih, ker te kampanje niso povezovali z revolucionarnim bojem za svobodo Irske. Lucraft, ki je bil na zasedanju generalnega sveta v svojih pogledih sam, je dejansko izražal stališča radikalnega angleškega meščanstva.

Tudi drugi govorniki so svoje poglede smelo izpovedali v duhu principov prve internacionale. Weston je menil, da označuje beseda »fenijanstvo« plod mnogih stoletij zatiranja in izzvanega sovraštva, ki ga ni mogoče ozdraviti z reformnimi koncesijami, in pozval demokrate Anglije in Škotske, da odpravijo nepravilnosti. Wiljem Parks je poudaril, da imajo Irci pravico do samouprave, Jayet J. pa je dokazoval, da je odpor s fizično silo sveta dolžnost slehernega naroda, ki ga izkoriščajo domači in tuji tirani.⁶⁸

Marx, ki je kljub slabemu zdravju prisostvoval diskusiji, je menil, da irsko vprašanje še zdaleč ni izčrpano. Predlagal je, naj nadaljujejo diskusijo 26. novembra tj. na naslednjem zasedanju generalnega sveta.

Na izredni seji 20. novembra je generalni svet sprejel odprto pismo notranjemu ministru Hardyju. Sestavil ga je Marx v zvezi s smrtno obsodbo, ki jo je tedaj izreklo sodišče v Manchestru proti štirim privržencem fenijevskega gibanja.⁶⁹ Podpisniki so opozorili javnost, da je bila sodba izrečena na osnovi ponarejenih izjav in da bo izvršitev kazni Angliji prizadejala večjo škodo kot korist. Usmrtitev obsojencev ne bi bil sodni akt, ampak politični akt maščevanja. Reformistični voditelji tradeunionov, prestrašeni zaradi ostrega tona pisma, so se ga bali objaviti v tisku. — Toda pismo je 24. novembra 1867 le priobčil francoski demokratični časopis »*Courrier français*«, katerega urednik je bil Vermarel.⁷⁰

Marx je na zasedanju generalnega sveta 26. novembra nameraval govoriti.⁷¹ Toda njegova želja se ni izpolnila. 23. novembra je angleško sodišče usmrtilo tri od štirih fenijevcev, kar je izzvalo veliko razburjenje med člani generalnega sveta. Engels je izvršitev sodbe primerjal z justičnim umorom, ki so ga zagrešili ameriški lastniki sužnjev nad Johnom Brownom, pri čemer je sicer obstajala razlika v tem, da so južnjaki obravnavali svojo žrtev kot upornika, medtem ko so si Angleži z vsemi silami prizadevali, da bi politično dejanje ožigosali za navaden zločin.⁷²

V okoliščinah splošnega razburjanja zaradi usmrtitve Ircev je Marx menil, da je primerneje, da bi v tej situaciji pred javnostjo nastopil z izrazi simpatij za Irce in da bi obsodil angleško vlado prav angleški član generalnega sveta. Najprimernejši je bil P. Fox, ki je v govorih in prispevkih ta vprašanja dotlej osvetljeval z naprednih vidikov.

⁶⁸ Ibidem, str. 121.

⁶⁹ Ibidem, str. 121—122, 288.

⁷⁰ Ibidem, str. 288.

⁷¹ Glej Marx K., Entwurf einer nicht gehaltenen Rede zur irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 439—444.

⁷² Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 24. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 449 do 450.

Fox je v svojem govoru obdolžil angleško vlado, da je Ircem dala povod za spremembo taktike, ker so spoznali, da so bila zaman vsa prizadevanja, da bi s sredstvi »moralne sile« od vlade nekaj dosegli. Dejal je, da so Irci pod O'Connelovim vodstvom sprejeli načelo, da se bodo borili s sredstvi »moralne sile«, toda angleška vlada jih je prisilila, da so spremenili svojo taktiko. Angleško gospostvo nad Irsko je imel za enako pogubno kot avstrijsko nad Italijo. Ob zaključku je v posebni resoluciji predlagal dokaj brezbarvno besedilo, v katerem je zahteval avtonomijo za Irce in jih skupno z Angleži pozval k trdnemu miru in prijateljstvu.⁷³

Marx je Foxov govor na splošno imel za dober, ostreje pa je kritiziral njegov osnutek resolucije, ki je bil po njegovem mnenju prepleten z liberalnimi frazami in malomeščanskimi pozivi »irskim prijateljem«. Menil je, da je brezvsebinski, nakar ga je stalni komite na njegov predlog zavrnil.⁷⁴

Proti koncu leta 1867 je fenijevsko gibanje zaradi svoje nepreračunljive anarhistične taktike doživljalo določeno krizo.⁷⁵ V okoliščinah šovinističnih izpadov proti Ircem je Marx 16. decembra 1867 na zasedanju londonskega nemškega delavsko-izobraževalnega društva, ki se ga je udeležilo okoli 100 oseb,⁷⁶ v uro in pol dolgem referatu ponovno obrazložil svoja stališča do irskega vprašanja. S tribune tega delavskega zborovanja je v trenutku, ko je to vprašanje izzvalo močno razburjenje pri vseh slojih angleške družbe, utemeljil zadržanje internacionale do tega vprašanja, ki je bilo eno najbolj kompliciranih vprašanj angleškega političnega življenja.

Marx je v govoru izčrpno podal načela, ki naj bi bila osnova politiki internacionale glede irskega vprašanja. Svoj referat je zasnoval na tezah govora, ki naj bi ga imel že na zasedanju generalnega sveta 26. novembra 1867.⁷⁷ Temu konceptu je dodal še nekaj novega gradiva.⁷⁸ Marxu je v referatu uspelo, da je značaj irskega gibanja pojasnil znatno globlje kot vsi drugi člani internacionale pred njim, ki so v govorih in člankih navajali le politično stran

⁷³ Glej Protokoly, Moskva 1963, str. 122—124.

⁷⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 456.

⁷⁵ 13. decembra 1867 je prišlo v ječi Clerkenwell, v kateri je bilo zaprtih tudi nekaj Ircev, do eksplozije. Ta dogodek je izzval med naprednimi angleškimi krogi veliko razburjenje. Na negativne posledice takšne anarhistične taktike je celo opozoril Marx v pismu Engelsu, ko je zapisal: »To zadnje fenijansko junaštvo v Clerkenwellu je velika neumnost. Londonske množice, ki so pokazale z Irsko mnogo simpatij, bodo zaradi tega razjarjene in bodo padle vladni stranki v roke.« (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 14. decembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 463). Meščanski tisk je pričel ostro napadati fenijevce, v teh napadih se mu je pridružil tudi tradeunionistični list »Bee-Hive«, ki je pred nekaj tedni priobčeval številne proteste zoper nameravano usmrnitev fenijevcev. Anarhistična taktika fenijevcev je neugodno vplivala na solidarnostne težnje angleškega delavskega razreda za irsko gibanje v smislu Marxovih in Engelsovih taktičnih koncepcij.

⁷⁶ Keršencev P., Irlandija u borbe za svoju nezavisnost, Moskva 1936, str. 64—65.

⁷⁷ Marx K., Entwurf einer nicht gehaltenen Rede zur irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 439—444.

⁷⁸ Glej Marx K., Entwurf eines Vortrages zur irischen Frage, gehalten im Deutschen Bildungsverein für Arbeiter in London am 16. December 1867, Werke Bd. 16, str. 445—458. — Marxov referat se je ohranil le v Eccariusovem povzetku. Nekaj glavnih misli je mogoče razbrati tudi iz Marxovega pisma Engelsu z dne 30. novembra 1867. Na osnovi obeh referatov in navedenega Marxovega pisma Engelsu je v glavnih potezah mogoče rekonstruirati vsebino Marxovega govora z dne 16. decembra 1867.

angleško-irskega konflikta ali pa so izolirano prikazali nekatere okoliščine nacionalnega zatiranja. Marxov referat je bil rezultat skrbnega proučevanja zgodovinske preteklosti Irske in prav obsežno zgodovinsko proučevanje odnosov med Anglijo in Irsko mu je omogočilo, da je lahko z močjo zgodovinskih dokazov pojasnil resnične vzroke globokega konflikta med Anglijo in Irsko ter ostro obtožil Anglijo zaradi stoletnega kolonialnega izkoriščanja Irske. Iz ohranjenega osnutka referata se nazorno vidi, kako so vodilni krogi Anglije skozi stoletja zatirali svojo irsko kolonijo, kako so ropali zemljo irskih kmetov in jim vsilili polfevdalni sistem, kako ogromno škodo je prizadejala angleška kolonizacija razvoju Irske in kakšno neverjetno trpljenje je prinesla irskemu ljudstvu. Uničila je irsko industrijo, povzročila neverjetno bedo, lakoto in množično umiranje Ircev. Svoje ugotovitve, ki jih je podajal v historično-genetični obliki, je ilustriral tudi s statističnimi podatki. Pregledno je osvetlil, kako je po nasilni združitvi Irske z Anglijo (1801) pričela rapidno upadati irska manufakturna industrija in kmetijstvo, ekonomska emigracija Ircev pa je dosegla ogromen obseg. Opozoril, je da je Irška edina evropska dežela, v kateri se prebivalstvo katastrofalno zmanjšuje. Samo v letih 1845—1860 se jih je izselilo skoraj 2 milijona, fizično stanje prebivalstva pa se slabša iz leta v leto.⁷⁹

Opisal je tudi posledice uvajanja ekstenzivnega pašništva na irsko prebivalstvo, ki so ga pričeli uvajati landlordi, in ugotavljal tesno povezanost teh gospodarskih procesov z metodami brezobzirnega razlaščenja in nasilja. »Od leta 1855—1861 je 1.032.964 Ircev nadomestilo 996.887 komadov živine,« je povzel Eccarius iz Marxovega govora.⁸⁰

Ko je Marx angleškim in nemškim delavcem pojasnjeval vzroke angleško-irskega konflikta, je poudaril, da so fenijevske gibanje izzvale neznosne razmere, ki so bile posledica agrarnega prevrata. Osvoboditev Irske je za irske kmete postala ekstistenčno vprašanje, ali kot je dejal Marx, da je za njih »svobodna emancipacija Irske s strani Anglije ali boj na življenje in smrt edini izhod.«⁸¹

Ko je Marx ocenjeval gibanje fenijevcov, je prišel do zaključka, da ima fenijevske gibanje za razliko od predhodnega gibanja repealov⁸² antiklerikalen in republikanski značaj in da odraža socialne potrebe irskih kmečkih množic, kar je najvažnejše. »V vseh nekdanjih irskih gibanjih,« piše Marx Engelsu,

⁷⁹ Marx K., Werke Bd. 16, str. 456—457.

⁸⁰ Ibidem, str. 457.

⁸¹ Ibidem, str. 446.

⁸² Gibanje »repealov« se imenuje gibanje za ukinitvev anglo-irske unije, ki jo je angleška vlada po porazu irske vstaje leta 1798 vsilila leta 1801 Ircem. V 20 letih 19. stoletja je postala zahteva po ukinitvi unije najbolj popularno geslo na Irskem. Meščanski liberalci, ki so bili na čelu nacionalnega gibanja (O'Connell), so v agitaciji za ukinitvev unije videli le sredstvo, da bi dosegli od angleške vlade majhne koncesije za irsko buržoazijo. Februarja 1835 je sklenil O'Connell z voditelji whigov v Lichfieldskem dvorcu pogodbo, ki se je imenovala po dvorcu lorda Lichfielda, kjer so bila pogajanja. Po tej pogodbi je O'Connell obljubil kot protiuslugo za nekatere ugodnosti, ki so jih priznali posedujočim razredom Irske, da bodo podpirali whige v parlamentu in da bodo prispevali k omejitvi množičnega gibanja na Irskem. Skladno s to pogodbo so O'Connell in njegovi pristaši prenehali z agitacijo za ukinitvev unije. Leta 1840 so bili irski liberalci prisiljeni pod vplivom ljudskih množic, da osnujejo združenje repealov. Toda kljub temu so si prizadevali, da ga vodijo po poti kompromisa z angleškimi vladajočimi razredi. Proti koncu 40 let 19. stoletja je združenje razpadlo. — Glej Werke Bd. 16, str. 674.

»so ljudstvo vodili le aristokrati, buržoazija in katoliška duhovščina«. ⁸³ Opozoril je tudi, »da Angleži še ne vedo, da je ekonomska vsebina in s tem tudi političen namen angleškega gospostva na Irskem od leta 1846 stopil v povsem novo fazo in prav zaradi tega se fenijevstvo označuje s socialistično ... tendenco in kot gibanje nižje vrste«. ⁸⁴

Marx je s tem le hotel poudariti povezanost fenijevskega gibanja za neodvisnost Irske s težnjami irskih kmetov, da se zavarujejo pred samovoljno veleposestnikov, in težnjami, da ponovno razdele zemljo, ki so jim jo landlordi odvzeli. Fenijevsko gibanje je bilo objektivni izraz teženj po združitvi nacionalno-osvobodilne revolucije z buržoazno-demokratsko agrarno reformo.

Za dobro stran fenijevcev je Marx imel njihovo razredno stališče, ki so ga izražali do Irske veleburžoazije, liberalnih irskih politikov in parlamentarcev ter končno do katoliške cerkve. Poudaril je, da so fenijevci s tem, da so se osvobodili razkrajajočega vpliva veleburžoazije in klerikalcev, položili osnovo za emancipacijo irskega gibanja. Dejal je, da je v fenijevskem gibanju, ki se je v glavnem opiralo na mestne srednje sloje in kmete, našla svojo vsebino rastoča razredna diferenciacija na irski vasi. Bogati farmerji so bili do fenijevcev sovražno razpoloženi, medtem ko je podeželski proletariat, ki je bil v procesu nastajanja, podpiral ekstremne oblike boja. Za dosego svojih nacionalnih in socialnih ciljev so se fenijevci borili na revolucionaren način, z metodami revolucionarnega boja. Pri tem so se odločno upirali, da bi posnemali gibanje repealov v njihovi parlamentarni taktiki in v brezsmiselnem ustvarjanju blokov z angleškimi liberalci. Ob pozitivnih potezah fenijevstva in napredni vlogi, ki jo je to gibanje v določeni fazi nacionalnega gibanja odigralo na Irskem, sta Marx in Engels razkrinkala tudi pomanjkljivost tega gibanja in zavzela v svoji medsebojni korespondenci kritično stališče do fenijevskih voditeljev. ⁸⁵

Pristaši fenijevskega gibanja po Marxovem mnenju niso kazali zadostne trdnosti in ideološke zrelosti. V svojih predstavah o družbi se niso povzpeli prek nejasnih pogledov meščanske ideologije, ki je pojem razreda in razredno borbo nadomestila z megleno frazo o ljudstvu. V čudodelni sili individualne kmečke parcele pa so iskali perspektive. Najostreje nasprotnike so imeli v vrstah radikalne buržoazije in pri desnem krilu angleških tradeunionov, ki so jih obsojali predvsem, ker so se zatekali k uporabi »fizične sile«.

Fenijevce je Marx kritiziral predvsem zaradi njihove »zarotniške taktike«. ⁸⁶ Njihovo taktiko, ki je imela svoj izvor v malomeščanskih predstavah in v pomanjkljivem razumevanju pomena in vloge revolucionarne množične akcije v boju za neodvisnost, je Marx ocenjeval kot manifestacijo politične kratkovidnosti. Zaradi opuščanja agitacije med množicami je povsem upravičeno obsojal fenijevce in svaril, da ustvarja zarotniška, anarhistična taktika ugodna tla za policijske provokacije in neizogibne izdaje, stranko pa reducira na nepomembno sekto. Prav tako je grajal nacionalistične tendence fenijevstva, njihovo ozkosrčno zapiranje v irske probleme, kar jim je preprečevalo, da bi se orientirali na potencialne in edino zanesljive zaveznike — na angleško in mednarodno delavsko gibanje. Namesto tega so fenijevci povezovali svojo

⁸³ Marx K., WERKE Bd. 16, str. 445

⁸⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 456.

⁸⁵ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 17. decembra 1866, MEGA Bd. 3, str. 370, in Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 454, 456 itd.

⁸⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 14. decembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 463.

usodo z morebitnim sporom med Anglijo in ZDA in se nadejali, da bodo s pomočjo ameriške intervencije dosegli svojo svobodo.

Marx fenijevecv tedaj ni javno kritiziral. Menil je, da je najvažnejše, da pri angleških delavcih prebudi simpatije za fenijevisko gibanje in jih zbliža z irskimi borci. Pri tem pa je naletel na nerazumevanje meščanskega in trade-unionističnega tiska, ki je napadal fenijevisko gibanje. Ko je razkrival razna natolcevanja tega tiska proti fenijevcem, je odkrito opozarjal tudi na pozitivne strani fenijevisstva in skušal v smislu svojih koncepcij vzpostaviti s fenijeviskimi voditelji akcijsko enotnost.

Takšna Marxova taktika pa še zdaleč ni pomenila, da bi se odrekel kritiki fenijevecv, ampak je iz taktičnih razlogov v trenutku rastočega angleškega šovinizma opustil javno kritiko fenijeviskega gibanja. Kot bojno geslo angleškega delavskega gibanja je postavil »odcepitev Irske od Anglije«. ⁸⁷

Angleži naj torej zahtevajo odcepitev, Ircem samim pa naj prepustijo, da rešijo vprašanje zemljiške lastnine. Za razliko od polovičnih, reformističnih projektov »osvoboditve« Irske je Marx postavil dosledno demokratičen, revolucionaren program popolne osvoboditve Irske. Uresničenje tega programa bi zahtevalo od irskih kmetov, da sami radikalno preosnujejo agrarni red in da dajo pobudo za kmečko-plebejsko obračunavanje z landlordin. »Odcepitev Irske od Anglije sem imel prej za nemogočo,« je pisal Marx 2. novembra 1867, tj. mesec in pol pred svojim referatom. »Sedaj jo imam za neobhodno, čeprav lahko po odcepitvi pride do federacije.« ⁸⁸ To misel je Marx čez nekaj tednov v posebnem pismu Engelsu ponovil, ko je priporočal angleškimi delavcem, naj postavijo za programsko točko svoje stranke zahtevo, da se ukine unija iz leta 1801. »To je edino legalna in zato edino mogoča oblika za irsko emancipacijo, ki je lahko sprejeta v program neke angleške stranke.« ⁸⁹

Marxova zahteva, da se Irska odcepi od Anglije s ciljem, da se tam izvede agrarna revolucija, je bila resnično revolucionarna pot za demokratično rešitev irskega vprašanja. Njegova koncepcija je bila dejansko prevzeta v idejo revolucionarnega boja tako na Irskem kot tudi v sami Angliji. Glede na hitrejši družbeni razvoj v Angliji bi bilo po Marxovem mnenju koristnejše, da bi bila Irska osvobojena tako, da bi angleški delavski razred podprl množično gibanje na Irskem. Takšno Marxovo stališče je bilo tedaj primer klasičnega reševanja nacionalnega vprašanja in nov prispevek k principom proletarske nacionalne politike, ki je bila globoko prežeta z načeli mednarodne solidarnosti angleškega delavskega razreda z zatirano Irsko. Osnovna misel Marxovega referata je bila, da je na osvoboditvi Irske življenjsko zainteresiran sam delavski razred Anglije in da imajo irski delovni sloji skupno z angleškimi delavci iste sovražnike v landlordih in buržoaziji. Delavski razred Anglije bi pospešil po Marxovem mnenju svojo lastno zmago, če bi z osvoboditvijo Irske zadal udarec angleškim vladajočim razredom.

Vladajoči sloji Anglije so tedaj vse bolj spoznavali, da je internacionala, ki se je borila za osvoboditev Irske, postala njihov resen nasprotnik. Z ogorče-

⁸⁷ Marx K., Entwurf einer nicht gehaltener Rede zur irischen Frage... in London am 16. Dezember 1867, Werke 16, str. 444. 446.

⁸⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867; MEGA Bd. 3, str. 442.

⁸⁹ Ibidem, str. 457. — Marx je irskemu gibanju postavil tele glavne naloge: 1. samouprava in neodvisnost od Anglije, 2. agrarna revolucija in 3. zaščitne carine proti Angliji. Primerjaj tudi Marx K., Bd. 16, str. 444.

njem so ugotavljali, da se pod Marxovim vodstvom vmešava v vsa pomembnejša politična vprašanja in razvija svoje lastne revolucionarne programe in načrte neodvisno od projektov liberalne in radikalne buržoazije.

Konservativen tisk jo je pričel zaradi smelega razpravljanja o irskem vprašanju ostro napadati in jo celo označil za državi nevarno organizacijo. Francoska reakcionarna vlada Napoleona III. je pričela zasledovati pariško sekcijo internacionale in jo označevati kot center zarotniških organizacij.

Kolikor lahko sklepamo iz zapisnikov protokola zasedanj generalnega sveta iz leta 1868, tedaj internacionala ni posvečala večje pozornosti irskemu vprašanju. V ospredju njenih obravnav ga ponovno zasledimo novembra 1869, kar se je ujemalo z novo oživitvijo nacionalnega gibanja, ki je leta 1868 nekoliko upadlo zaradi varljivih upov v Gladstonovo volilno kampanjo. Irske množice so že v prvih mesecih Gladstonove vlade spoznale, da od liberalcev nimajo kaj pričakovati.⁹⁰ To nezaupanje se je pokazalo tudi v vse večjem odporiškem gibanju v letih 1869 in 1870 ter v živahni kampanji za amnestijo zaprtih fenijejcev.⁹¹

Med simptomatične dogodke tedanjega političnega življenja v Angliji in na Irskem je šteti tudi, da je bil na parlamentarnih volitvah v Tipperary izvoljen za poslanca O'Donovan Rossa, nekdanji redaktor fenijejskega časopisa »Irisch People«, ki ga je neko angleško sodišče obsodilo na doživljenjsko ječo. Engels, ki je zelo povoljno ocenil ta dogodek, je menil, da bo toliko razgibal fenijejce, da bodo opustili zarotniško taktiko in se oprijeli propagande in agitacije med množicami, kar bi bilo znatno bolj revolucionarno kot tisto, kar so delali po neuspelem upor. »Strah, ki ga je ta preobrat izzval pri filistrih in ki odmeva skozi ves liberalni tisk,« je pisal Engels Marxu, »je najboljši dokaz za to, da je bil tokrat žebelj zadet na glavo.«⁹² Toda fenijejci niso opravičili Engelsovih upov v spremembo svoje taktike; bil je to edini primer, da so sodelovali pri takšni množični parlamentarni kampanji.

Kolikor je mogoče razbrati iz zapisnikov zasedanj generalnega sveta in iz Marxove ter Engelsove korespondence, je bila internacionala v Angliji gonilna sila, ki je vodila kampanjo za amnestijo Ircev. Generalni svet je takoj po bazelskem kongresu pričel organizirati zborovanja in demonstracije pod geslom »Amnestija za irske zapornike«. Eno večjih zborovanj je bilo v Londonu v Hyde Parku, o katerem je Engels obvestil Marxa, da se je na njem zbralo nad 100.000 ljudi in da je bila to najbolj impozantna demonstracija, kakršne London že leta ni videl.⁹³

Marx, ki je tedaj z zadovoljstvom ugotavljal, da delavsko gibanje v Angliji ponovno oživlja, je sklenil, da postavi na dnevni red zasedanja generalnega sveta stališče internacionale do irskega vprašanja in da njegov pomen za angleško delavsko gibanje še podrobneje precizira. Menil je, da je treba zaostri boj proti angleškim liberalcem in razkrinkati njihove tradeunionistične oboževalce.⁹⁴ Na vladi je bilo tedaj liberalno ministrstvo, ki je bilo polno demago-

⁹⁰ Gladstone je prišel na oblast 1. decembra 1868.

⁹¹ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 16. November 1869.

⁹² Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 29. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 251.

⁹³ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 1. novembra 1869, Bd. 4, str. 234.

⁹⁴ Političen položaj leta 1869 je bil znatno bolj kompliciran kot v letu 1867. Tedaj je bila glavni sovražnik konservativna Derbyjeva vlada, ki je vladala z repre-

ških obljub in je zasnovalo program navideznih reform. Desni tradeunionistični voditelji (Odger, Applegart in drugi) so pričeli vse odkriteje sodelovati z vladajočo liberalno stranko. Gladstonu je uspelo, da si je s svojo politikom demagoških obljub pridobil volivce. Govoril jim je o projektu novega agrarnega zakona, s čimer je zlasti zavajal tradeunionistične voditelje, irske katoliške množice pa si je skušal pridobiti z obljubami o odpravi privilegijev protestantske cerkve. To politično situacijo v Angliji je Marx registriral tudi v pismu Kugelmanu, ko je zapisal: »Tu prevladuje sedaj irsko vprašanje. Njega sedaj Gladston in Co. izkoriščajo, da bi ponovno prišli na oblast... bližajoče se posledice tega preobrata so za delavsko stranko bolj škodljive, namreč zato, ker so intriganti med delavci kot Odger, Potter in drugi, ki hočejo priti v naslednji parlament, sedaj dobili novo pretvezo, da se priključijo meščanskim liberalcem.«⁹⁵

Demoralizirajoča taktika liberalcev in njihovi reformni obeti okoli reševanja irskega vprašanja so zavedli omahljivi del angleškega delavstva in okrepili reformistične predstave pri tradeunionističnih voditeljih.

Marx je zato pri ponovnem obravnavanju irskega vprašanja v okviru internacionale predvsem težil, da razkrije demagoško politiko liberalcev in njihovih oboževalcev.

Na zasedanju generalnega sveta 26. oktobra je informiral člane sveta, kako je meščanski tisk napačno tolmačil londonsko demonstracijo v korist amnestije Ircev, in opozoril, da je demonstracija kljub izkrivljanju meščanskega tiska pokazala, da je del angleškega delavskega razreda premostil svoje predsodke nasproti fenijevskemu gibanju. Poudaril je, da generalni svet mora razkrinkati vlado in meščanski tisk ter izdelati svoje stališče do irskega vprašanja.⁹⁶

V smislu te koncepcije je v začetku novembra predložil generalnemu svetu dvoje vprašanj v razpravo: 1. postopek angleškega ministrstva do vprašanja irske amnestije in 2. stališče angleškega delavskega razreda do irskega vprašanja.⁹⁷

O prvi točki dnevnega reda je imel na zasedanju generalnega sveta 16. novembra izčrpen referat, v katerem je razkrinkal Gladstonovo politiko do irskega vprašanja in opozoril, da se ta politika v ničemer ne razlikuje od torijske in da na Irskem sedaj kot prej vladajo z despotskimi policijskimi ukrepi.⁹⁸ Spomnil je Gladstona na dvoličnost izjav med volilnim bojem, ko je opravičeval upor fenijevcev s tem, da je izjavljal, da bi se vsak drug narod v podobnih razmerah uprl. Ko so ga v spodnjem domu za te izjave prijeli, je dejal Marx, se je izgovarjal, češ da so njegove goreče izjave proti osvajalni politiki imele

salijami in je izzvala splošno nezadovoljstvo med širšimi družbenimi sloji prebivalstva. Celo desni tradeunionistični voditelji, ki so sestavljali blok z radikali, so zavzeli v teh okoliščinah sovražno stališče nasproti vladi.

⁹⁵ Glej Marxovo pismo Kugelmanu z dne 6. aprila 1868, Marx-Engels Soč. 25, str. 519.

⁹⁶ Glej Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 26. Oktober 1869.

⁹⁷ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 12. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 238.

⁹⁸ Glej Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx über die Politik der britischen Regierung gegenüber der irischen Gefangenen, Aus den Protokollen der Sitzungen des Generalrats vom 16. und 23. November 1869, Werke Bd. 16, str. 570—574. Prim. tudi Marxovo pismo Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 101—103.

le pomen, da je Irsko treba vladati po irskih predstavah.⁹⁹ Gladstonove izjave je postavil na laž, rekoč, da bi takoj, ko je postal minister, moral pričeti z amnestijo. Toda ničesar od tega se ni zgodilo. Na Irskem so pričele mestne samouprave z gibanjem za amnestijo irskih zapornikov, o kateri pa Gladston ni hotel mnogo slišati oziroma jo je dopuščal le pod sramotnimi pogoji: »Hotel je prisiliti irske borce,« je rečeno v Eccariusovem povzetku Marxovega govora, »da se odrečejo svojih principov, hoče jih moralno ponižati.«¹⁰⁰ Opozoril je, da je družbeni red na Irskem zasnovan na zatiranju, uradniki pa so služabniki zatiralcev. »Vlada služi zatiralcem Irske. Gladston bi želel, da bi Irci padli na kolena, ker sta suveren in parlament izvedla velik akt pravičnosti. Toda prav ti so tisti, ki so zagrešili zločin nad irskim ljudstvom. Irsko vprašanje je bilo edino geslo, s pomočjo katerega sta Gladston in Bright postala ministra...«¹⁰¹ Poudaril je, da v nobeni evropski deželi ne obravnavajo političnih zapornikov tako slabo kot v Angliji. Z ironijo je bičal Gladstonov irski reformni program in ga razkrinkal kot spreten maneuver, s pomočjo katerega vladajoči razredi upajo, da bodo odvrnili revolucijo. Rastoča nevarnost osvobodilnega gibanja, agrarna revolucija in okrepitev razrednega boja so bili po Marxovem mnenju tisti vzvodi, ki so Gladstona prisilili, da je na Irskem izvedel skromne reforme.

Glavni misli svojega govora je Marx povzel v resoluciji, ki so jo poslali vsem sekcijam internacionale in delavskim organizacijam v Evropi in Ameriki. V njej je odkrito izjavil, da je Gladston v svojem govoru na irsko zahtevo, da osvobodijo irske patriote, zavestno žalil irski narod. Dejal je, da Gladston povezuje politično amnestijo s pogoji, ki so enako ponižujoči za žrtve slabe uprave kot za ljudstvo, ki mu pripadajo. Očital je Gladstonu, da je dal v protislovju s svojim odgovornim položajem odkrito in navdušeno priznanje uporu ameriških sužnjeposestnikov, sedaj pa irskemu ljudstvu pridiga doktrino pasivne podrejenosti. Poudaril je, da je Gladstonovo zadržanje glede vprašanja irske amnestije resnični in pravi proizvod tiste »osvajalne politike«, ki jo je pred prevzemom oblasti Gladston tako ostro žigosal, da je s tem izrinil s položaja svoje konservativne rivale. Ob zaključku resolucije je poudaril, da generalni svet »Mednarodnega delavskega združenja« izraža svoje navdušenje spričo hrabrosti, odločnosti in velikodušnega načina, s katerimi vodi irsko ljudstvo svoje gibanje za amnestijo.¹⁰²

Marxov govor je večina članov generalnega sveta z izjemo nekaterih tradeunionističnih voditeljev toplo pozdravila.¹⁰³

Ko je »Reynolds's Newspaper« 21. novembra 1869 v izvlečkih objavil Marxov govor in njegov osnutek resolucije, so se nekateri tradeunionistični voditelji prestrašili.¹⁰⁴ Odger in Applegarth, ki sta bila na zadnjem zasedanju generalnega sveta 16. novembra odsotna, sta se podvzela, da bi na naslednjem vplivala na spremembo resolucije.

⁹⁹ Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx über die Politik der britischen Regierung genüber den irischen Gefangenen, Werke Bd. 16, str. 570.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 571.

¹⁰¹ Ibidem, str. 572.

¹⁰² Marx K., Resolutionsentwurf des Generalrats über das Verhalten der britischen Regierung in der irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 383.

¹⁰³ Primerjaj tudi Marxovo pismo L. Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 102—103.

¹⁰⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 26. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 250. Prim. tudi Werke Bd. 16, str. 688.

Na zasedanju 23. novembra je prišlo do živahne diskusije. Gradivo diskusije ilustrira primer principialnega Marxovega boja proti reformističnim pojmovanjem, ki so se zasedrala v angleškem delavskem gibanju.

Odger je skušal formulacijo Marxove resolucije oslabiti s predlogom, da bi se lojalno obrnili na vlado, tekst resolucije pa naj bi ustrezno predelali, da bi dosegla svoj cilj. Jung ga je ostro zavrnil s pripombo, da resolucija nikakor ne sme biti miroljubna prošnja, ampak mora odkrivati slabosti. Applegarth, ki je sedel poleg Marxa, se po izjavi zadnjega ni upal odkrito nastopiti proti resoluciji. Oba tradeunionistična voditelja sta zato nastopila zelo previdno in diplomatsko. Glede resolucije sta pomišljala, da bi njen preoster ton položaj le še poslabšal.

Odkrito je nastopil proti resoluciji le tradeunionistični voditelj, star čar-tist Thomas Mottershead. Njegov govor je bil po Marxovih navedbah resnična apologija za Gladstona.¹⁰⁵ Proti njegovim stališčem so nastopali številni govorniki. Zlasti v živo je zadel Mottersheada član generalnega sveta Irec Milner,¹⁰⁶ ki je poudaril, da je v očeh delavcev prav Gladston ne glede na svoje »vrline« najboljši odgovoren za splošno politiko, ki jo zasleduje britanski parlament na Irskem, Jung pa je Mottersheada obtožil ozkih nacionalističnih stališč. Marx je z močjo argumentov spodnesel trditve »o osebnih vrlinah Gladstona« in poudaril, da Castelreagh ni bil nič slabši kot Gladston. Opozoril je, da so bile peticije glede amnestije Ircev, sprejete na zborovanjih, povsem korektne, toda Gladston se je spotikal nad govori, ki so jih imeli za podporo peticijam. »Ko se je pričela irska kampanja,« je povzel Eccarius iz Marxovega referata, »so vsi irski kandidati zahtevali amnestijo, toda Gladston ni storil ničesar, dokler se niso razgibale irske mestne uprave.«¹⁰⁷

Marx je ponovno poudaril, da političnih zapornikov nikjer ne obravnavajo tako slabo kot v Angliji. Ostro je kritiziral Mottersheadova stališča in mu priporočal, naj prečita mnenja tujih piscev na kontinentu, kaj mislijo o Angležih. O predloženi resoluciji je dejal, da je njen smisel v tem, naj izrazi simpatije z Irco in zavzame svoje stališče do vlade. Upal je, da bo zblížala Irce z Angleži.

Odgerju, ki je svaril, da bi bilo treba osnutek Marxove resolucije zmerneje formulirati, ker bi drugače ne uspeli z osvoboditvijo Ircev, in ki je hkrati tudi opozarjal, da je Gladston izrazil negotovanje nad ostrim tonom nekaterih peticij, je Marx duhovito odgovoril, da je važneje jemati v obzir irsko ljudstvo kot Gladstona.¹⁰⁸

Marx, ki je želel, da bi Odger do irskega vprašanja zavzel jasnejše stališče, je izkoristil njegovo dvoletno izjavo, češ da bi glasoval za resolucijo, če bi se glasovanje vsililo; toda soglasnost bi se po Odgerjevem mnenju prej dosegla z nekimi majhnimi modifikacijami. Marx mu je nato odgovoril, naj na naslednjem zasedanju predloži svoje spreminjevalne predloge.

Odger je svoje korekture predložil na zasedanju generalnega sveta 30. novembra 1869. Pri tem je težil, da bi dal resoluciji spoštljiv ton in se izognil

¹⁰⁵ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 23. Nov. 1869.

¹⁰⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 29. novembra 1869. MEGA Bd. 4, str. 250.

¹⁰⁷ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 23. November 1869; prim. tudi Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx, Werke Bd. 16, str. 573.

¹⁰⁸ Ibidem; prim. tudi: Eccarius, Aufzeichnung zweier Reden von Karl Marx, Werke Bd. 16, str. 574.

očitkom proti Gladstonu. Ko je branil njega, ni mogel zakriti svojega reformističnega stališča. Gladston je bil zanj boljši kot vsi, ki so pred njim vladali.

Kljub Odgerjevimi nenehnimi pripombam k stilu je bila Marxova resolucija soglasno sprejeta. »Popustil sem mu samo v eni točki,« je pisal Marx Engelsu, »da se izpusti v 1. paragrafu izpred »žalil« beseda »zavestno.«¹⁰⁹ — Stavček v resoluciji se torej glasi: »Gladston je žalil irsko ljudstvo.«

Do krize med marksističnim jedrom in tradeunionistično smerjo v internacionalni je tedaj prišlo tudi zaradi liberalne smeri tradeunionističnega časopisa »Bee-Hive«, kar je nazadnje privedlo do tega, da je generalni svet prekinil zveze s časopisom. Marx je že dolgo obsojal reformistično polliberalno smer tega časopisa, generalni svet pa je pod njegovim vplivom reduciral svoje zveze z redakcijo tega časopisa na minimum. Svoje ogorčenje nad pisanjem »Bee-Hiva« je Engels pokazal tudi v pismu Marxu: »Prava sreča je, da sedaj »Bee-Hive« kaže tako nesramno in prav tako noro svojo buržoazno barvo. Takšne nesramne številke kot včerajšnje še nisem videl. To klečeplazenje pred Gladstonom in ves ta meščansko-protekcionski-filantropski ton mora časopisu kmalu zlomiti vrat in ustvariti potrebo po stvarnem delavskem časopisu.«¹¹⁰

Te okoliščine so privedle Marxa do tega, da je na zasedanju generalnega sveta 12. aprila 1870 predlagal, da odkrito prekinejo zveze s časopisom in ga javno obsodijo kot glasilo liberalcev. Ta predlog je nato 26. aprila tudi podrobno utemeljil. Dejal je, da je »Bee-Hive« molčal o resolucijah internacionale, objavljaj okrnjena poročila in zavlačeval njihove objave tako dolgo, da so se prikradli celo ponarejeni datumi. Poročila o diskusiji glede irskih zapornikov pa sploh ni objavil. »Razen tega ton »Bee-Hiva« ne ustreza statutom in programu »združenja.« Časopis pridiga harmonijo s kapitalisti, medtem ko ji je »združenje napovedalo vojno«, je poudaril Marx. Ugotovil je tudi, da se mnoge sekcije internacionale pritožujejo, da z objavljanjem poročil v »Bee-Hivu« internacionala ta časopis moralno podpira in s tem daje ljudem povod, da mislijo, da internacionala podpira politiko časopisa. Poudaril je: »Bolje bi bilo za nas, da smo brez javnega organa, kot da se poslužujemo tega organa.«¹¹¹ Resolucijo proti »Bee-Hivu« je 17. maja 1870 generalni svet sprejel, razni organi internacionale pa so jo objavili.

V težnjah, da bi organiziral kampanjo angleških delavcev za amnestijo in jih povezal z irskimi borci, je Marx naletel na odpor pri irskih nacionalistih. Nedvomno je bilo v tedanjih okoliščinah izredno težko navezati stike z irskim gibanjem, ker je bil velik del njegovih revolucionarnih voditeljev po ječah. Tisk fenijevcev je bil prepovedan, irske sekcije internacionale pa so šele nastajale. Edini časopis, ki se je lahko izognil represalijam, je bil meščansko-nacionalistični list »Irishman«. Marx si je v tej situaciji prizadeval, da bi irski tisk ne glede na njegove pomanjkljivosti izkoristil in sami Irski v interesu zblizanja delovnih slojev obeh otokov in propagande principov internacionale, zlasti njenega zadržanja do irskega vprašanja.¹¹²

¹⁰⁹ Marxovo pismo Engelsu z dne 4. decembra 1869, Soč. XXIV, str. 264.

¹¹⁰ Engelsovo pismo Marxu z dne 1. novembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 233—234.

¹¹¹ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 26. april 1870; prim. tudi Marx K., Resolutionsentwurf des Generalrats über das Verhalten der britischen Regierung in der irischen Amnestiefrage, Werke Bd. 16, str. 383.

¹¹² Marx je leta 1867 povabil irske dopisnike na zasedanje Generalnega sveta in skušal vzpostaviti stike z redakcijo »Irishmana«. Želel je tudi, da bi v njihovem

Irski nacionalisti so tem Marxovim prizadevanjem nasprotovali. Marx se je tedaj upravičeno pritoževal nad Pigottom, urednikom »Irishmana«. Ta namerno ni ničesar objavil o diskusiji o irskem vprašanju, ki je potekala na zasedanjih generalnega sveta.¹¹³ Ko je Engels ocenjeval stališče irskih nacionalistov, je z vso upravičenostjo zapisal Marxu: »Irska je še vedno sveti otok, katere aspiracije se pač ne sme trpati v isti koš s profanimi razrednimi borbami ostalega grešnega sveta... Tej gospodi pa je vse delavsko gibanje čista herezija, irski kmet pač ne sme vedeti, da so socialistični delavci v Evropi njegovi edini zavezniki.«¹¹⁴

Irške sekcije internacionale, ki so se tedaj pričele razvijati, so bile vsekakor še preslabe, da bi lahko bistveno vplivale na razvoj nacionalnega osvobodilnega gibanja na Irskem.¹¹⁵ Delovanje teh sekcij so angleške oblasti in irski meščansko-nacionalistični krogi brezobzirno preganjali. Anglikanska in katoliška duhovščina sta na posebnih zborovanjih in s prižnic odkrito izrekli prekletstvo nad člani in simpatizerji internacionale, meščanski tisk pa je vodil besno kampanjo proti internacionali. Generalni svet internacionale je energično protestiral proti političnim represalijam, ki jih je britanska vlada razglasila nad irskimi sekcijami.¹¹⁶

O teh represalijah govori tudi poročilo generalnega sveta na Haaškem kongresu.¹¹⁷

Irške sekcije so tedaj prišle tudi v konflikt z reformističnim tradeunionističnim vodstvom britanskega zveznega sveta internacionale, ki je bil pod vodstvom Halesa, Mottersheada in drugih. Ti so zavzeli odkrito šovinstično stališče do irskega delavskega gibanja. Ko so na zasedanju zveznega sveta razpravljali o izjavi generalnega sveta o policijskem terorju na Irskem, se je Hales izrekel proti sprejemu te deklaracije. Na zasedanju generalnega sveta 14. maja 1872 pa se je zavzel, naj generalni svet prepove snovanje irskih sekcij in irske člane internacionale podredi britanskemu federalnemu svetu,

časopisu objavili recenzijo »Kapitala«. — Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 28. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 452—453, in Marxovo pismo Engelsu z dne 30. novembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 455—456.

¹¹³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 4. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 253.

¹¹⁴ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 9. dec. 1869, MEGA Bd. 4, str. 254—255.

¹¹⁵ Prve sekcije internacionale so na Irskem nastale leta 1869. Leta 1871 pa so ustanovili pri Generalnem svetu urad dopisnega sekretarja za Irsko; za sekretarja so izvolili irskega delavca J. P. Mac Donnella. Na londonski konferenci internacionale 22. septembra 1871 je Marx izrecno opozoril na porast irskih sekcij. Glej Aufzeichnung der Rede von Karl Marx über die Lage der Internationalen Arbeiterassoziation in Deutschland und England, Werke Bd. 18, str. 634.

¹¹⁶ Na zasedanju generalnega sveta internacionale 2. aprila 1872 je poročal dopisni sekretar za Irsko Mac Donnell, kako policija zasleduje irske sekcije. Na Marxov predlog je bila nato izvoljena komisija (Marx, Mac Donnell in Milner) z nalogo, da izdela posebno poročilo o tem vprašanju. Mac Donnell je v imenu komisije predal generalnemu svetu izjavo o političnem terorju na Irskem, katere objavo so po daljši diskusiji sprejeli. Na Engelsov predlog so sklenili, da izjavo razmnožijo kot letak v 1000 primerkih.

Tekst izjave je ponatisnil »Emancipation« z uvodnim člankom redakcije, ki je vseboval tudi Mac Donnellovo poročilo z dne 2. aprila 1872. — Glej Polizeiteror in Irland. Erklärung des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation, Werke Bd. 18, str. 677—678.

¹¹⁷ Marx K., Offizieller Bericht des Londoner Generalrats, verlesen in öffentlicher Sitzung des Internationalen Kongresses zu Haag, Werke Bd. 18, str. 136.

ob čemer je odkrito izjavljajal, naj internacionala z bojem za osvoboditev irskega ljudstva nima ničesar skupnega. Marx je temu stališču ostro nasprotoval in predlagal, naj člani generalnega sveta to stališče ostro obsodijo.¹¹⁸ Engels je tedaj v obrambo irskih stališč dejal: »Državljan Hales govori o odnosih med Anglijo in Irsko, kot da bi bili povsem idilični, polni čiste harmonije. Toda stvar je povsem drugačna. Angleško zavojevanje in zatiranje Irske v teku sedmih stoletij je jasno. Dokler pa to zatiranje obstaja, bi bilo v posmeh irskih delavcev od njih zahtevati, da se podredijo britanskemu federalnemu svetu.¹¹⁹ Engels je poudaril, da bo tako pri irskih kot pri angleških delavcih mogoče doseči upadanje nacionalističnih predstav in krepitev njihovega obojestranskega prijateljstva in mednarodne solidarnosti le v okoliščinah, če se bo internacionala še nadalje borila proti zatiranju Irske. Naloga internacionala pa je, da razgiba tako irske kot angleške sekcije, da se energično zavzamejo za svobodo irskega ljudstva. Hales in drugi voditelji federalnega sveta so s svojimi stališči zavestno otežkočali prebujanje razredne zavesti in združevanje irskega proletariata, ker so ga ovirali, da bi ustanovil lastno razredno organizacijo, sekcijo internacionala in svoj lasten organ.»

Kolikor je mogoče sklepati iz gradiva, so Hales in njegovi politični sovrstniki težili predvsem za tem, da angleške in irske množice odvrnejo od boja za osvoboditev Irske in jih prepuste vplivu tradeunionistične ideologije, ki se je izražala v tem, da je omalovaževala velike politične naloge delavskega razreda. Njihovo politično aktivnost je usmerjala na pot boja za majhne ekonomske koncesije. Marx je povsem upravičeno nastopil proti takšni politični orientaciji, ki je puščala Irsko v kolonialni odvisnosti, odrekala irskim delavcem pravico, da bi si ustvarili svoje lastne razredne organizacije. Kampanji prve internacionala za osvoboditev irskega ljudstva je zato Marx pripisoval velik pomen. V evropskem delavskem in demokratičnem tisku so prav na njegovo pobudo izčrpno obravnavali stališča generalnega sveta do irskega vprašanja,¹²⁰ sam pa je 27. februarja in 6. marca 1870 objavil v belgijskem časopisu »L'Internationale« dva sestavka, v katerih je razkrinkaval postopanje angleške vlade z zaprtimi fenijejci.¹²¹ Njegova starejša hčerka Jenny je pod psevdonomom »J. Williams« o istih vprašanjih pisala v francoski radikalno demokratičen časopis »Le Marseillaise«.¹²² Hkrati ko je izkoriščal ta tisk, je upal, da bo pred demokratično javnostjo razkrinkal postopke angleške vlade, mobiliziral to javnost v evropskih državah, da bi vplivala na angleško vlado. V tem smislu je pisal tudi Engelsu, da bo s članki prek teh dveh časopisov »Angležem strgal masko pred kontinentom« in ga prosil, da pri tem delu po možnosti tudi on sodeluje.¹²³

¹¹⁸ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, Sitzung vom 2. April 1872.

¹¹⁹ Glej Protokolle... vom 14. Mai 1872.

¹²⁰ Dupont, član generalnega sveta, je o internacionali in fenijejcih že leta 1867 objavil vrsto člankov v francoskem demokratičnem časopisu »Le Courrier Français«. Resolucijo generalnega sveta o Gladstonovi irski politiki so ponatisnili skoraj vsi lokalni časopisi internacionala. Na dogodke na Irskem so reagirali v Nemčiji »Volksstaat«, v Belgiji »L'Internationale«, v Švici »Der Vorbote« itd.

¹²¹ Marx K., Die englische Regierung und die eingekerkerten Fenier, Werke Bd. 16, str. 401—406; 662.

¹²² Glej Artikel von Jenny Marx zur Irischen Frage, Werke Bd. 16, str. 579—601.

¹²³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 5. marca 1870, MEGA Bd. 4, str. 288.

Negativno stališče do irskega vprašanja so imeli tedaj tudi pristaši Bakunina. Za njih je pomenilo podpiranje nacionalno-osvobodilnega gibanja in vmešavanje v angleško-irski konflikt izgubo časa in sredstev za stvari, ki z interesi delovnih slojev naj ne bi imele ničesar skupnega. V svojih spisih in govorih so propagirali odpravo države in nacionalnih državnih mej ter zanikali naprednost nacionalnih osvobodilnih gibanj. Zavračali so neposredne politične naloge delavskega razreda, da krepi zvezo z delovnimi množicami za čim bolj demokratično rešitev agrarnega in nacionalnega vprašanja in da si zagotovijo hegemonijo v revolucionarnem gibanju ter končno, da osvoji politično oblast.

Proti stališčem generalnega sveta o irskem vprašanju je tedaj nastopila Bakuninova »Aliansa socialistične demokracije«, ki so jo voditelji sicer uradno razpustili, dejansko pa so jo kot tajno organizacijo ohranili in je v okviru internacionale ilegalno nadaljevala svoje razdiralno delo. Bakuninovi privrženci, ki so sicer na bazelskem kongresu naleteli na odpor marksističnega jedra, so nato poskušali pritegniti švicarske sekcije na svojo stran. Nekaterim je uspelo (Perron, Gambuzzi, E. Reclus, Robin), da so se vrnili v redakcijo uradnega organa romanske federacije »L'Egalité«, ki je izhajal v Ženevi. Takoj nato so začeli podobno kot časopis »Le Progrès«, ki ga je urejal Bakuninov prijatelj Guillaume v Le Loclu, z obrekovalno gonjo proti marksističnemu vodstvu internacionale. Obema časopisoma je bilo irsko vprašanje le pretveza za obdolžitve, da je generalni svet prelomil z mednarodnimi obveznostmi, ki jih je sprejel. »L'Egalité« je objavil 11. decembra 1869 resolucijo generalnega sveta o irski amnestiji, ki jo je eden od urednikov (Robin) anonimno opremil z redakcijskim komentarjem, v katerem je obdolžil londonsko vodstvo internacionale, da zapostavlja v korist povsem krajevnih zadev splošna vprašanja, ki se nanašajo na vse dežele. Komentator si je prizadeval, da bi dogodke na Irskem prikazal za nepomembne in zmanjšal agitacijsko-propagandne napore generalnega sveta glede reševanja irskega vprašanja. V svojem komentarju je delavstvu celo svetoval, naj ne sodeluje v boju za demokratične reforme in nacionalno neodvisnost narodov, ker takšen boj bi le krepil politično avtoritarnost države. Reakcionarnim nacionalno-nihilističnim stališčem anarhistov do irskega vprašanja je generalni svet na izrednem zasedanju 1. januarja 1870 posvetil posebno pozornost. Sprejel je okrožnico, ki jo lahko uvrstimo med osnovne najpomembnejše dokumente prve internacionale o nacionalnem vprašanju. Sestavil jo je Marx kot neke vrste odgovor »L'Egalitéju«, v katerem je pojasnil principe internacionale glede vseh vprašanj vključno irskega.¹²⁴

Marx je v njej zajel izkušnje boja generalnega sveta prve internacionale proti reformistom in anarhistom in dodal pomembne misli glede irskega vprašanja, ki jih dotlej ni tako izčrpno obdelal.¹²⁵ Pojasnil je mednarodni pomen irskega vprašanja. Osvoboditev Irske bi po njegovem mnenju izpodkopala moč

¹²⁴ Marx K., Der Generalrat an den Föederalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 384—391.

¹²⁵ Glavne misli o odnosu angleških delavcev do irskega vprašanja je Marx podal v sledečih pismih: Marxovo pismo Kugelmanu z dne 29. novembra 1869, Marx K., Pisma Kugelmanu, Beograd 1951, str. 101—103; Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 257—259; Marxovo pismo Siegfriidu Meyeru in Avgustu Vogtu z dne 9. aprila 1870, Marx-Engels. Soč. Pisma 1869—1877, T. XXVI, str. 46—52.

angleških vladajočih razredov in olajšala zmago proletariata v Angliji, ki bi odločilno vplivala na zgodovinski razvoj tudi v drugih deželah. Neodvisnost Irske bi bilo edino sredstvo, ki bi pospešilo socialno preobrazbo Anglije. Marx je večkrat opozoril angleško delavstvo, da jim nacionalna osvoboditev Irske ne sme biti kot neka abstraktna pravičnost, ampak prvi pogoj za njihovo lastno socialno osvoboditev. Odprava nasilne unije z Irsko jim zato mora biti v lastnem interesu. Revolucionaren razvoj vodi torej prek osvoboditve Irske. »Če je Anglija trdnjava evropskega landlordovstva in kapitalizma, tedaj je Irska edina točka, kjer je mogoče uradni Angliji zadati udarec. Irska je trdnjava angleškega landlordovstva. Če landlordini na Irskem padejo, tedaj padejo tudi v Angliji. Na Irskem je mogoče to stokrat lažje doseči, ker se je tam ekonomski boj osredotočil izključno na zemljiško posest, kjer je ta boj hkrati nacionalen in kjer je ljudstvo revolucionarnejše in še bolj zagrenjeno.«¹²⁶ Marx je s tem poudaril, da je angleška zemljiška aristokracija v Angliji neranljiva, dokler ostane njihova posest na Irskem nedotakljiva in dokler imajo v rokah vsa sredstva političnega in ideološkega vpliva, kar jim omogoča, da brez nadzorstva gospodujejo na Irskem. Z osvoboditvijo Irske bi reakcionarni razredi izgubili socialna in politična oporišča svojega gospostva, socialistična preobrazba Anglije pa bi bila s tem olajšana. Kot je iz Marxovih sodb razvidno, so bila zaradi prepletanja socialnega zatiranja z nacionalnim tla za revolucionaren izbruh znatno ugodnejša na Irskem kot v metropoli.

Že sama dopustitev irske neodvisnosti bi bila lahko že signal za agrarno revolucijo. »V trenutku, ko preneha nasilna unija med obema deželama, bo na Irskem izbruhnila socialna revolucija, četudi v zastarani obliki. Angleško landlordovstvo ne bo izgubilo le pomemben vir svojega bogastva, ampak tudi svojo največjo moralno silo, silo, da reprezentira gospostvo Anglije nad Irsko.«¹²⁷ Upor na Irskem mora biti predigra socialistični revoluciji v Angliji. Angleški delavci imajo po Marxovem mnenju vse materialne pogoje za socialistično revolucijo, manjka jim le pogled na velike politične naloge in revolucionarna strast. Marx se je nadejal, da bodo revolucionarni dogodki na Irskem pri angleškem delavstvu razvili revolucionarno navdušenje, kar bo vplivalo, da se bodo otrsli reformističnih pogledov in tradeunionistične ideologije.

V predvidevanju teh dogodkov je tedaj pisal Engelsu: »Neposredni absolutni interes angleškega delavskega razreda zahteva, da se osvobodi svojih sedanjih zvez z Irsko... To je moje najgloblje prepričanje, ki je zasnovano na razlogih, ki jih delno samim angleškim delavcem ne morem povedati. Dolgo sem bil prepričan, da je mogoče irski režim zrušiti s pomočjo dviganja angleškega delavskega razreda. V časopisu 'New York Tribune' sem stalno zastopal to mišljenje. Globlje proučevanje me je prepričalo o nasprotnem. Angleški delavski razred ne bo nikoli ničesar dosegel, dokler se ne odcepi od Irske. Vzvod se mora položiti na Irskem. Irsko vprašanje je za socialno gibanje zato tako pomembno.«¹²⁸ Svojo revolucionarno perspektivo glede reševanja irskega

¹²⁶ Protokolle des Generalrats der I. Internationale, ausserordentliche Sitzung vom 1. Januar 1870; glej tudi Marx K., Der Generalrat an den Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 387.

¹²⁷ Protokolle... vom 1. Januar 1870; glej tudi Marx K., Der Generalrat an der Föderalrat der romanischen Schweiz, Werke Bd. 16, str. 388.

¹²⁸ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 10. decembra 1869, MEGA Bd. 4, str. 258.

vprašanja je Marx opiral na revolucionarno krizo, ki je dozorevala tedaj na Irskem. Ta kriza se je izražala v revolucionarnih akcijah irskih kmetov proti angleškemu landlordovskemu sistemu in v obsežnih agrarnih nemirih, ki so zajeli cela okrožja. V takšnih zgodovinskih okoliščinah je bila zasnovana nova Marxova taktika do irskega vprašanja, ki je postala sestavni del programa revolucionarnega marksističnega jedra do tega vprašanja.

Ko je bila kampanja za irsko amnestijo v letih 1869—1870 na višku, je Engels nameraval v posebni knjigi objaviti zgodovinsko utemeljitev zadržanja prve internacionale do teh problemov.¹²⁹

Njegovo delo o zgodovini Irske, čeprav napisano v fragmentu, je postalo pomembna zgodovinsko teoretična dopolnitev k sklepom generalnega sveta o irskem vprašanju. Svoje zaključke je zasnoval na analizi ogromnega fakto-loškega gradiva.¹³⁰ Predelal je obsežno literaturo in proučil številne zgodovinske vire. Engelsovo delo je pomemben prispevek v boju proti zagovornikom

¹²⁹ Engels se je lotil tega dela v času, ko je živel v Manchestru. Čeprav tedaj v vodilnih položajih internacionale ni imel nikakega uradnega položaja in osebno ni nikdar sodeloval v diskusijah, ki jih je imel generalni svet o tem vprašanju, se je Marx, kot je razvidno iz njune korespondence, nenehno posvetoval z njim, preden je sprejel kakšen dokončen sklep o irskem vprašanju. To sodelovanje se je zlasti kazalo v skupnem boju proti desnim tradeunionistom, anarhistom in drugim marksizmu tujim strujam. Engelsova zasluga je tudi bila, da je posređoval generalnemu svetu zvezo z nekaterimi fenijejskimi voditelji. (Glej Engelsovo pismo Nataliji Liebknecht z dne 19. decembra 1870, Karl Marx-Friedrich Engels, Briefe an A. Bebel, W. Liebknecht, K. Kautsky und andere, Teil I, 1870—1886, Moskva-Leningrad 1933, str. 9.)

V prvih letih obstoja internacionale pa je napisal vrsto načelnih člankov, v katerih je razvijal stališča marksističnega vodstva internacionale v celi vrsti vprašanj. Med takšne članke spadajo zlasti: Engels F., Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei, Werke Bd. 16, str. 37—78; Was hat die Arbeiterklasse mit Polen zu tun? Werke Bd. 16, str. 153—163 itd.

¹³⁰ Že poleti 1869 se je Engels ukvarjal z mislijo, da napiše zgodovino Irske. Da bi jo поблиže spoznal, jo je septembra prepotoval. V zadnjih mesecih leta 1869 in v prvi polovici leta 1870 je intenzivno delal na tej problematiki. Z obdelavo zbrane gradiva je pričel maja 1870. Kot je razvidno iz obsežne dispozicije delovnega programa, je Engels nameraval obdelati: 1. naravne pogoje, 2. staro Irsko in 3. angleško gospodarstvo. Na primeru irske zgodovine je skušal razkrinkati sistem in metode angleškega kolonialnega gospodarstva ter prikazati posledice za zgodovinsko usodo zatiranih kot zatirajočih narodov. Hkrati je tudi želel kritično pretresti dela angleških meščanskih zgodovinarjev in ekonomistov, ki so tendenciozno pisali o irski zgodovini.

Marx je Engelsu pri tem delu stal vedno ob strani. Menil je, da bo poznavanje zgodovine Irske delovnim slojem pomagalo, da bodo pravilno razumeli, kakšno usodno nevarnost krije v sebi politika nacionalnega zatiranja za delovne množice zatirajočega naroda. »Na irski zgodovini je mogoče videti, kakšna nesreča je to za neki narod,« je pisal Engels Marxu, »ki podjarmlja drug narod.« (Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 24. oktobra 1869, MEGA Bd. 4, str. 231.)

Čas Engelsu žal ni dopuščal, da bi napisal celotno delo. Napisal je le prvo poglavje, drugo je ostalo nedokončano, za ostala poglavja pa je gradivo v glavnem zbral. Politični dogodki v letu 1870—1871 — nemško-francoska vojna, pariška komunna, boj proti Bakuninu in njegovim privrženecem ter obsežno praktično delo v internacionali — so Engelsa prisilili, da je svoje znanstvene raziskave na irski zgodovini prekinil. Rezultate svojega proučevanja pa je pozneje izkoristil v svojih teoretično-političnih delih. Nekatera poglavja iz knjige »Izvor družine, privatne lastnine in države« je zasnoval na vrsti znanstvenih zaključkov, do katerih je prišel pri proučevanju družbene ureditve Keltov v stari Irski. (Glej Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 421—504; 674—675.)

kolonialne politike in proti nazadnjaškim težnjam meščanskega nacionalizma. S svojimi raziskavami, čeprav so ostale nedokončane, je dal zgoščeno kroniko kolonialne politike in gospostva buržoazije v njenem zgodnjem stadiju kapitalizma kot tudi v obdobju njegove krepitve. V svoji analizi zgodovine Irske iz 17., 18. in 19. stoletja je dokazal, da razvoj trgovine in industrijski vzpon velikih kapitalističnih dežel ni zasnovan le na barbarskem izkoriščanju delovnih slojev, ampak tudi na kolonialnem ropanju zatiranih narodov.

Svojega dela Engels ni pisal z vidikov meščanskega pozitivističnega objektivizma, ampak nasprotno v polemično-znanstvenem duhu in obtožil angleško kolonizacijo Irske.

Že v prvem poglavju, ko govori o naravnih pogojih Irske, je odločno zanimal trditve angleških zagovornikov, češ da je Irška že po naravi določena kot agrarni privesek, »živinorejsko področje za angleško metropolo«. Z znanstveno argumentacijo je odkrito zavrgel lažnive trditve zagovornikov interesov vladajočih razredov, ki so trdili, češ da so geografske okoliščine predmet nacionalnega spora med Anglijo in Irsko, ter dokazovali, da je Irška zaradi svoje klime obsojena, da Irce ne preskrbuje s kruhom, ampak Angleže z mesom in maslom. Usoda irskega ljudstva pa je v tem, da odhaja prek oceana in daje prostor kravam in ovcam.¹³¹

Na osnovi podrobnega klimatskega in pedološkega opisa Irske je opozoril, da Irška po svojih naravnih razmerah ni nič manj primerna za različne panoge kmetijstva kot Anglija. Kljub pomanjkanju premogovnih skladov naravne razmere ne morejo bistveno ovirati razvoja irske industrije. Poudaril je, da gospodarske zaostalosti Irske in njene spremembe v povsem agrarno in živinorejsko deželo niso zakrivile naravne okoliščine, ampak angleška kolonizacija, ki je takoj nasilno zatrla sleherni kal irske industrije.¹³²

Engels je ostro nastopil tudi proti buržoazni historiografiji. Mnoga zgodovinska in ekonomska dela o Irski so bila tedaj prežeta s šovinizmom, rasnimi in nacionalnimi predsodki, ki so prikazovala Irce kot »nižjo raso«, ki ni sposobna samostojne nacionalne eksistence. Engels je zato ostro napadel in razkrinkal enostranost in tendencioznost angleške historiografije glede obravnavanja Irske in brezobzirno kritiziral zagovornike kolonialne ekspanzije. »Buržoazija naredi vse za blago, torej tudi zgodovinopisje. K njenemu bistvu, k njenim eksistenčnim pogojem spada, da ponareja vse blago: buržoazija ponareja tudi zgodovinopisje. In tisto zgodovinopisje bo najbolj plačano, ki je v duhu buržoazije najbolj ponarejeno.«¹³³ Zlasti ostro je kritiziral dela Goldvin Smitha, Gordona in drugih, ki so idealizirali angleško kolonizacijo Irske in jo skušali prikazati kot nositelja civilizacije in napredka, pri tem pa so vneto ponarejali zgodovino osvobodilnega boja na Irskem in povsem obšli izkoriščevalske metode angleške politike, ki je obstajala v ropanju irske zemlje in zaslužnjevanju kmetov.

Engels je prišel do zaključka, da angleška osvojitve Irske ni vodila do nikake civilizatorske misije, kot so trdili nekateri angleški zgodovinarji, ampak je nasprotno povzročila ogromno škodo irskemu družbenemu razvoju. »Kolikor bolj proučujem stvar,« je pisal Engels Marxu, »toliko jasneje mi je, da

¹³¹ Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 476.

¹³² Engels F., Die Geschichte Irlands, Werke Bd. 16, str. 466.

¹³³ Ibidem, str. 499—500.

je angleška invazija na Irskem upropastila ves njen razvoj in jo za stotine let vrgla nazaj. In to že začenši od 12. stoletja.«¹³⁴

Na primeru številnih dogodkov je Engels zlasti opozoril na notranjo povezanost med angleško in irsko zgodovino ter poudaril, da so s tem, da je angleško ljudstvo dopustilo, da vladajoči razredi zatirajo Irsko, ti razredi okrepili svoje gospostvo tudi nad delovnimi sloji Anglije. Posebno pozornost je posvetil zgodovini nacionalno-osvobodilnega gibanja irskega ljudstva in osvetlil njegovo napredno vlogo ter pomen stoletja stare revolucionarne tradicije, katere nosilci so bile irske množice za razliko od raznih zmernih elementov, ki so igrali kompromisno vlogo v irskem nacionalnem gibanju.

Ob tem prikazovanju si je Engels zlasti prizadeval, da bi pri angleškem delavstvu okrepil zavest, da je boj proti nacionalnemu zatiranju v interesu njegove lastne svobode. S svojim delom o zgodovini Irske je Engels prispeval svoj delež k izdelavi platforme internacionale glede irskega vprašanja.

Razvoj angleško-irskih odnosov je žal zavzel povsem drug potek, kot sta upala Marx in Engels. Irsko ljudstvo in angleško delavstvo sta bila preslabotna, da bi dala stvarjem drugo smer. Gibanje fenijevcev v 70 letih se je izrodilo v anarhistično sektaštvo. Liberalni pristaši za avtonomijo Irske v okviru britanskega imperija pa so postali voditelji nacionalnega gibanja in so se iz strahu pred množicami zaradi svojih ozkih razrednih interesov bali, da bi gibanje dobilo širšo osnovo ter so raje iskali zvezo z angleškimi liberalci.

Analiza Marxovih in Engelsovih stališč v irskem vprašanju je dala najlepši primer, kakšno stališče mora zavzemati proletariat zatirajočih narodov. V irskem vprašanju sta Marx in Engels vodila dosledno proletarsko politiko v duhu demokratizma in socializma. Samo takšna politika je mogla rešiti tako Irsko in Anglijo zavlačevanja nujno potrebnih reform in preprečiti, da bi jih liberalci izigrali v prid reakciji.

Ko se je že v začetku 20. stoletja razvnela diskusija v okviru mednarodne socialne demokracije okoli vprašanja o pravicah narodov do samoodločbe, je Lenin opozoril na Marxovo in Engelsovo taktiko v irskem vprašanju in povsem upravičeno zapisal: »Če bi irski in angleški proletariat ne sprejela Marxove politike, če ne bi postavila za svoje geslo odcepitve Irske, bi to pomenilo najslabši oportunizem z njune strani, pozabljanje nalog demokrata in socialista, koncesijo angleški reakciji in buržoaziji.« (Lenin V. I., O pravicah narodov do samoodločbe. Ljubljana 1948—54.)

4. Vojno vprašanje na zasedanjih generalnega sveta in na kongresih prve internacionale

Delavska internacionala je bila osnovana na idejah mednarodne solidarnosti delavstva. Delavci so se bolj kot katerikoli drugi razred protivili, da bi jih kot topovsko hrano pošiljali na bojne poljane, v vojne, ki so jih načrtovali vladajoči razredi in njihovi predstavniki v raznih ministrskih kabinetih. Na kongresih prve internacionale so sicer v glavnem razpravljali o strogo poklicnih vprašanjih — o sindikalnem in združnem vprašanju, o uvajanju zakonite delavske zaščite, o šolstvu itd. Kljub temu pa vojnega vprašanja niso mogli

¹³⁴ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 19. januarja 1870, MEGA Bd. 4, str. 268.

cbiti. V prvem obdobju aktivnosti prve internacionale tudi ni manjkalo izjav posameznih njenih sekcij, ki so v duhu pacifističnih izjav žigosale bojne priprave in same vojne.

Že na prvem kongresu internacionale v Ženevi je bilo v ospredju tudi vojno vprašanje. Predmet obravnave je bila Marxova resolucija, ki jo je dal v »Navodilih delegatom centralnega sveta«. V tej resoluciji je bilo rečeno: »O smrtonosnem vplivu velike stalne armade na proizvodnjo je bilo danih dovolj dokazov na vseh mogočih buržoaznih kongresih: na mirovnih, ekonomskih, statističnih, filantropskih in socioloških. Zaradi tega menimo, da je povsem odveč, da se še nadalje spuščamo v to vprašanje. Predlagamo splošno oborožitev ljudstva in splošno vojaško vzgojo. Dopuščamo kot potrebno prehodno mero manjšo stalno vojsko v svojstvu šole za vzgojo komandnega kadra milice, vsak državljan pa mora krajši čas služiti v tej vojski.«¹³⁵

Marxova resolucija je bila z dodatnim predlogom ženevskega delegata Heidta, da bi uvedli v vseh sekcijah internacionale obrambne oddelke, soglasno sprejeta. Toda predlagatelji tega predloga, ki je izviral bolj iz lokalnih razmer nemške delavske sekcije, ki je takšen obrambni oddelek že ustanovila, niso upoštevali, da je v vojaških monarhijah neizvedljiv. Zato so svojemu predlogu dodali še amandma, da tam, »kjer policijska država onemogoča ustanavljanje obrambnih oddelkov, naj bi praviloma prirejali vsaj telovadne vaje.«¹³⁶

V resoluciji so se zavzemali za zamenjavo stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo in povezovali to zahtevo s splošno vojaško vzgojo. V resoluciji so sicer odstopili od principa stalne armade, toda jasno jim je bilo, da je bojevanje brez stalne armade kot jedra ljudske armade v tedanjih okoliščinah nemogoče. To misel je tedaj v nasprotju s splošnimi stališči demokratov tedanje dobe branil zlasti Engels.

Leto pred ženevskim kongresom je v posebni brošuri o »Pruskem vojaškem vprašanju« zavrnil sistem milice, zlasti še sistem, ki bi bil zasnovan brez služevanja vojaškega roka.¹³⁷ Zaradi možnosti istočasnega francosko-ruskega napada na Prusijo je nasprotoval, da bi v Prusiji skrajšali služenje vojaškega roka. »Potrebne so čete, ki se ne smejo učiti prvih elementov vojaških veščin pred sovražnikom,« je pisal Engels.¹³⁸

Engelsovo stališče je imelo močan vpliv na formulacijo resolucije generalnega sveta, v kateri so obravnavali vprašanje zamenjave stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo: »Dopuščamo kot potrebno prehodno mero manjšo stalno vojsko v svojstvu šole za vzgojo komandnega kadra milice, vsak državljan pa mora krajši čas služiti v tej vojski.«

Sestavljalci resolucije so se torej zavzemali za milico z oficirskim kadrom, ki ne bo dovolj močan, da bi ogrožal svoboščine, ampak bi bil v primeru vojne kos organizirati udarno silo armade. Engels je prav tako zavrnil švicarski sistem milice, še odločneje pa ameriškega.¹³⁹

¹³⁵ Marx K., Instruktionen für die Delegierten des Provisorischen Zentralrats zu den einzelnen Fragen, Werke Bd. 16, str. 199.

¹³⁶ Kautsky K., Sozialisten und Krieg, Prag 1937, str. 179.

¹³⁷ Engels Fr., Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei, Werke Bd. 16, str. 54.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Glej Engelsovo pismo Marxu z dne 16. januarja 1868, MEGA Bd. 4, str. 13. — Engels je Marxu v tej zvezi pisal: »Cluseret (ki je tudi v Londonu igral fenijeveca)

Koncepcija o odpravi stalne armade in ustanovitvi ljudske armade je dejansko imela korenine v organizaciji francoskih revolucionarnih armad iz leta 1793 in v nemškem osvobodilnem gibanju zoper Napoleona. Zahteva po uvedbi splošne oborožitve je bila tedaj progresivno geslo buržoazne revolucije proti fevdalizmu. Kontinentalne vojaške sile so od Napoleonovih vojn vzdrževale stalno množično vojsko in nenehno tekmovala med seboj, da pomnožijo armade, jih opremijo s sodobnejšim orožjem in izboljšajo prometna sredstva v vojaške namene. Sam obstoj teh armad je pomenil ne le rastočo obremenitev civilnega prebivalstva, ampak tudi nenehno ogrožanje miru in svobode ljudstev. Zgodovinske izkušnje so tedaj namreč pokazale, da so bile večje stalne armade s svojim poklicnim oficirskim korom država v državi. Meščanska demokracija s svojimi parlamentarnimi institucijami zato ni bila v stanju, da bi povsem obvladala takšne velike armade. Takšne stalne armade so bile osnova za antidemokratske tendence. Prehod k demokraciji bi bil po mnenju demokratov tedanje dobe mogoč šele, če bi stalno vojsko nadomestila milica. Evropska demokracija z izjemo Anglije je zato uvrstila v svoj program: razorožitev in nadomestitev stalne armade z ljudsko oborožitvijo in milico. Teh zahtev prva internacionala ni mogla obiti. Soglasen sprejem Marxove resolucije na kongresu je izrazil protest delavstva proti militarizmu in stalnim armadam, katerih vzdrževanje je vedno bolj obremenjevalo delovne sloje. Zamenjava stalne armade s splošno ljudsko oborožitvijo in zahteva po splošni vojaški vzgoji sta dejansko postali bojno mednarodnega delavskega gibanja. S temi zahtevami se srečujemo na vseh kongresih druge internacionale in na socialističnih kongresih nacionalnih partij. Mednarodna socialna demokracija je to geslo, ki je imelo v predimperialističnem obdobju svoje opravičilo, sprejela tudi v programsko točko.

je s svojim načrtom o milici še bolj neumen od Nemcev. Ameriška vojna milica — na obeh straneh — dokazuje samo to, da sistem milice stane neverjetne žrtve v denarju in ljudeh, to pa zato, ker organizacija obstaja samo na papirju. Kako bi yankeejem šlo, če bi imeli namesto južne milice stalno vojsko z nekaj stotisoč ljudi proti sebi. Preden bi se Sever organiziral, bi bili ti v New Yorku in Bostonu ter bi s pomočjo demokratov diktirali mir, tedaj pa bi igral Zahod lahko cesijo. Dober je (op. p. Cluseret), ko pravi, da so glavna stvar dobri oficirji in zaupanje moštva v oficirje, s sistemom milice se ne da niti eno niti drugo doseči. Kar ljudem v sistemu milice povsod imponira, to je velika množica ljudstva, ki se jo naenkrat dobi, in sorazmerna lahkota, da izvezbajo ljudi, zlasti pred sovražnikom. Zadnje torej ni nič novega; stari Napoleon je tudi trimesečne rekrute lahko formiral v polke in jih povedel pred sovražnika; toda za to so potrebni dobri kadri in k temu nekaj povsem drugega kot švicarsko-ameriški sistem milice. Yankeeji so tudi še na koncu vojne imeli zelo slabe kadre. Po uvajanju polnjenja pušk od zadaj je bilo s čisto milico povsem pri kraju. S tem ni rečeno, da ne leži vsaka racionalna vojna organizacija nekje v sredini med prusko in švicarsko organizacijo — toda kje? To je odvisno od danih okoliščin. Šele komunistično urejena in privzgojena družba se lahko zelo približa sistemu milice, toda tudi to le asimptotično (tj. da se mu vedno bolj bliža, ne da bi ga povsem dosegla).

Op. p. Cluseret Gustave Paul (1823—1900) je bil francoski oficir. Izstopil je iz Napoleonove armade. Leta 1860 se je pod Garibaldijem boril v južni Italiji. Za secesijske vojne je šel v ZDA in se boril na strani Severa ter tam dosegel čin generala. Po zmagi Severnih držav (1865) se je vrnil v Evropo. Zaradi udeležbe v fenijejski zaroti proti Angliji ga je angleška policija aretirala, vendar mu je uspelo pobegniti v Francijo, kjer je sodeloval v revolucionarnih časopisih in v njih razvijal svoje ideje o milici. Za časa pariške komune je bil prehodno tudi vojni minister.

Prusko-avstrijska vojna, v kateri je Prusija uveljavila svojo hegemonijo »s krvjo in železom«, ni mogla neopazno mimo internacionale. Še pred izbruhom vojne so nacionalne sekcije opozorile na vojno nevarnost. »Vorbote«, nemški organ internacionale, je objavil v svoji julijski številki leta 1866 poziv obrambnega odbora centralnega komiteja internacionale v Ženevi, v katerem so se zavzemali za ljudsko oborožitev v vseh deželah v obrambo domovine in miru. Deklaracijo so zaključili z geslom: »Mir ljudstvom in vojno njihovim sovražnikom«. Pariški študentje so izdali manifest, napisan v izrazito proudhonističnem duhu, ki je bil naslovljen na študente Nemčije in Italije. Med podpisniki tega manifesta je bil tudi Vaillant.¹⁴⁰ V njem so se pritoževali ne le nad nesmiselom vojne, ampak tudi proti nacionalnosti, rasnim razlikam in evropskemu političnemu ravnotežju. Za sestavljalce manifesta je obstajala le ena domovina tj. človeštvo. Ljudstva potrebujejo mir, vojno morajo voditi samo še proti zaslužnjenju, neznanju in revščini.¹⁴¹ Ta manifest so obravnavali tudi na zasedanju generalnega sveta 5. junija. Lafargue je v imenu internacionale predložil odgovor, ki je izšel brez Marxove vednosti.¹⁴² Podpisala sta ga med drugimi Eccarius in Lessner.

Pacifistično in konfuzno vsebino tega poziva je Marx označil za »neumnost«.¹⁴³ O manifestu pariških študentov je Engelsu pisal tole: »Do vojne bo torej vsekakor prišlo, če se ne zgodi kakšen čudež. Prusi bodo plačali za svoje hvalisanje, v vsakem primeru je idili v Nemčiji konec. Proudhonistična klika med pariškimi študenti (»*Courrier Français*«) pridiga mir, izjavlja, da je vojna zastarela, da so nacionalnosti nesmisel, napada Bismarcka in Garibaldija itd. Kot polemika proti šovinizmu je njihova dejavnost koristna in razumljiva. Toda kot Proudhonovi verniki (moja tukajšnja odlična prijatelja Lafargue in Longuet pripadata prav tako med nje), ki mislijo, da je treba, da vsa Evropa mora in da bo tiho sedela prekrižanih rok, dokler gospoda v Franciji ne bo izkoreninila ‚la misère et l'ignorance‘... je groteskno.«¹⁴⁴

S prusko-avstrijsko vojno se je ukvarjal generalni svet na več svojih sejah. Na zasedanju 12. junija 1866 je predsedujoči opozoril, naj bi obravnavali vprašanje vojne v Nemčiji in njene posledice za evropske narode. Na Eccariusov predlog so nato sklenili, da bodo to vprašanje obravnavali na naslednjem zasedanju.¹⁴⁵

Iz protokola je razvidno, da je diskusija o vojni pritegnila večje število ljudi. Eccarius, ki je pričel debato, je svoj govor ilustriral s posebno izdelano karto Nemčije. Za njim so govorili še Le Lubez, Fox, Lafargue, Carter, Duton, Hales in Marx, »ki je imel zelo zanimiv govor«. Žal se njegov govor ni ohranil.

Iz Marxovega pisma Engelsu je sicer mogoče razbrati nekaj skopih podatkov o zasedanjih:

»Včeraj je bila v generalnem svetu debata o sedanji vojni situaciji. Bila je že vnaprej najavljena in naša dvorana je bila zelo polna. Tudi gospodje

¹⁴⁰ Primerjaj Manifest, ponatisnjen pri Rjazanovu N., op. cit., str. 438—439.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Glej Manifest pri Rjazanovu N., op. cit. str. 440—441.

¹⁴³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 20. junija 1866, MEGA Bd. 3, str. 341... »Razen tega moram zaradi internacionale ostati tu, ker so moji French friends že enkrat izkoristili mojo odsotnost in pod trying circumstances naredili v imenu zveze neumnost...«

¹⁴⁴ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 7. junija 1866, MEGA Bd. 3, str. 336—337.

¹⁴⁵ Generalni svet... 1864—1866, Protokoly, str. 141.

Italijani so poslali svoje predstavnike. Kot se je lahko predvidevalo, se je diskusija gibala na splošno okoli »nacionalnega vprašanja« in okoli stališča, ki ga moramo zavzeti do njega. Ta tema je preložena na prihodnji torek.

Francozi, zastopani zelo številno, so dali duška svoji kordialni nenaklonjenosti do Italijanov.

Razen tega so predstavniki »mlade Francije« (ne delavci) prišli s tezo, da so nacionalnosti in narodi zastareli predsodki. Proudhoniziran sternerianizem. Vse je treba razbiti v majhne »skupine« ali »komune«, ki zopet tvorijo »združenje«, toda nikake države. Ta »individualizacija« človeštva in odgovarjajoča vzajemnost pa se odigravata tako, da bi zgodovina v vseh drugih deželah prenehala in ves svet bi čakal, dokler Francozi ne bodo toliko dozoreli, da izvedejo socialno revolucijo. Tedaj nam bodo prikazali svoj eksperiment, drugi svet pa bo pod vplivom njihovega primera šel po isti poti. Podobno onemu, kar je tudi Fourier pričakoval od svojega phalanstère modèle. V ostalem so vsi »reakcionarji«, ki »socialno« vprašanje obremenjujejo s »prazno-verjem« starega sveta.

Angleži so se sladko smejali, ko sem svoj govor pričel s tem, da se nam naš prijatelj Lafargue itd., ki je ukinil nacionalnosti, obrača v »francoščini«, tj. v jeziku, ki ga $\frac{9}{10}$ avditorija ni razumelo. Nadalje sem rekel, da se zdi, da povsem podzavestno razume pod negacijo nacionalnosti absorbcijo teh nacionalnosti od francoske vzorne — nacije.

Razen tega je naš položaj sedaj prilično delikaten, ker je potrebno enako nastopiti tako proti neumnemu angleškemu italijanizmu kot tudi proti napačni francoski polemiki z njim, posebno pa se je treba izogibati vsaki demonstraciji, ki bi naši organizaciji dala enostranski pravec.¹⁴⁶

Zadnje stališče je bilo za Marxa najodločilnejše. Diskusijo o vojnem vprašanju so nadaljevali na naslednjih štirih zasedanjih.¹⁴⁷ Slišati je bilo najrazličnejša stališča. Poljak Bobczynski je menil, da Mazzini, Garibaldi in Bismarck, čeprav delujejo skupno, delajo to prav tako iz raznih pobud. Opozoril je, da »če omeji organizacija svojo dejavnost le na socialna vprašanja, ne bo nikdar postala velika. Njena prva naloga je, da na kontinentu strmoglavi tirane«. Jung pa je izjavil, da »čeprav je Garibaldijevo srce v pravem, njegova glava in meč pa so na nasprotni strani«. Obžaloval je, da sta bila Garibaldi in Mazzini v zavezništvu z Bismarckom, upal pa je, da bo rezultat vojne — revolucija.¹⁴⁸ To svoje stališče je pozneje podrobneje obrazložil tudi v pismu z dne 4. julija 1866 Beckerju. Menil je, da je generalni svet v tej zapleteni mednarodni situaciji dolžan, da aktivizira svojo dejavnost zlasti v Londonu in da si sredi delavskih organizacij poišče pristašev. Po njegovem mnenju bi to svetu omogočilo, da bi v primeru revolucije v Nemčiji ali v katerikoli drugi deželi izvajal s pomočjo množičnih zborovanj pritisk na angleško vlado in preprečil vmešavanje Anglije v vojno na strani kontrarevolucionarnih vlad, kar bi bilo v pomoč revoluciji na kontinentu. Pisal je, da je njegova stališča podpiral Marx, toda podrobneje o Marxovem nastopu ni poročal.

¹⁴⁶ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 20. junija 1865, MEGA Bd. 3, str. 341—342.

¹⁴⁷ Glej Protokoly... z dne 26. junija 1866, str. 144—145; z dne 3. julija 1866, str. 146—147; z dne 10. julija 1866, str. 147—148; z dne 17. julija 1866, str. 151.

¹⁴⁸ Protokoly... str. 144.

Jungova izvajanja na zasedanju generalnega sveta so naletela na ugovore s strani angleških članov sveta, ki so trdili, da se vprašanje revolucije ne nanaša na obravnavano temo.¹⁴⁹

Po daljših diskusijah so generalnemu svetu predložili tri resolucije. Cremerjeva in Duttonova resolucija je sicer pravilno obsodila zavojevalen značaj vojne, povsem pa je obšla vprašanje, naj se delavstvo organizira za boj za svojo politično in socialno osvoboditev.¹⁵⁰ Tudi Foxova resolucija je bila enostranska in pomanjkljiva in ni precizirala stališča proletariata do vojne.¹⁵¹

Slednjič so soglasno sprejeli resolucijo Bobczynskega in Carterja, ki ji je Marxova spretna roka dala zadnjo redakcijo. V resoluciji je bilo rečeno: »Centralni svet Mednarodne delavske zveze gleda na sedanjo vojno na kontinentu kot na vojno med vladami in svetuje delavcem, da ostanejo nevtralni in da se povezujejo med seboj z namenom, da si s svojo združitvijo pridobijo moči in da to tako pridobljeno moč izkoristijo za to, da dosežejo svojo socialno in politično osvoboditev.«¹⁵² Čeprav je bila resolucija objavljena šele tik po vojni, je bila njena vrednost po Marxovih besedah predvsem v tem, da se je distancirala »od slehernega dozdevnega kompromisa z obstoječo oblastjo«.¹⁵³

Mirovna prizadevanja v 60 letih 19. stoletja niso zavzela povsod enakih oblik. V anglosaškem svetu je bila v ospredju zahteva, naj o vseh mednarodnih konfliktech odločajo mednarodna razsodišča. Ta zahteva tedaj ni ostala le akademska, ampak je naletela na svojo praktično izvedbo v sporu, ki je nastal med Anglijo in Ameriko med secesijsko vojno.¹⁵⁴

V času, ko je Anglija predstavljala najmočnejšo pomorsko silo, oboroževanje na morju ni prišlo v poštev. Splošna vojna obveznost je bila Angležem

¹⁴⁹ Protokoly... str. 310.

¹⁵⁰ Cremerjeva in Duttonova resolucija se glasi:

1. Vojna, ki je sedaj izbruhnila v Evropi med prusko in avstrijsko vlado, je vojna za gospodstvo in kot takšna nima namena, da koristi ljudstvom; ne glede na to, kdo je zmagovalec, bo rezultat le zamenjava enega despota z drugim.

2. Generalni svet obžaluje, da prusko ljudstvo dopušča, da njegovo energijo vojna politika Bismarcka odvrča od boja za širjenje in krepitev ljudskih svoboščin, pri čemer je Bismarcku uspelo, da je še okrepil politične spono.

3. Generalni svet hkrati izraža upanje, da se italijansko ljudstvo v svojih težnjah po osvoboditvi Benečije ne bo pustilo zapeljati v sramotno zvezo s prusko vlado in ne bo storilo moralnega in političnega samomora s tem, da bi, ko bi se borilo za svobodo Benečanov, hkrati pomagalo pruski vladi pri zasužnjevanju nemškega ljudstva.

4. Ker so vse vojne, ki jih ne vodijo zaradi svobode in pravičnosti, krute in vredne prekletstva, priporočamo evropskim ljudstvom, da se vzdržijo sleherne aktivne udeležbe v sedanjem nepravičnem boju. (Glej Protokoly... str. 145.)

¹⁵¹ V Foxovi resoluciji je bilo rečeno: »Pruska vlada je odgovorna za revščino, ki jo je dosedanja vojna izzvala na kontinentu.« (Glej Protokoly... str. 145.)

¹⁵² Glej Protokoly... str. 145, 151, 312. Resolucija je bila tiskana v časopisu »Rive Gauche«, 22. julija 1866, št. 29.

¹⁵³ Glej Rjazanov N., op. cit., str. 443.

¹⁵⁴ Angleška vlada, ki je simpatizirala s sužnjeposestniki Južnih držav, jim je dovolila, da so si v Angliji gradili gusarske ladje, ki so zelo škodovale trgovini Severnih držav. Ena teh ladij se je imenovala »Alabama«. Po njej je ves konflikt dobil tudi ime. Severne države so protestirale in od Angležev zahtevale odškodnino zaradi kršitve nevtralnosti. Če ne bi angleški delavci posegli vmes, bi prišlo do vojne.

Leta 1869 sta se obe vladi sporazumeli, da spor predložita razsodišču, ki je izreklo svojo razsodbo šele leta 1872. Po tej razsodbi je Anglija morala ZDA plačati 15 in pol milijona dolarjev odškodnine. (Prim. Kautsky K., op. cit., str. 176–177.)

zasovražena in so jo uporabili le v skrajnem primeru. Njihovo stalno armado je sestavljala tipično kolonialna najemniška vojska. Imeli so sicer tudi razne formacije milice, ki so bile zasnovane na prostovoljni osnovi.

Drugače se je problem zastavljal pri vojaških silah na evropskem kontinentu. Sam obstoj stalnih armad je pomenil nenehno ogrožanje miru. Evropska demokracija je upravičeno uvrstila med svoj program razorožitev in nadomestitev stalne armade z ljudsko oborožitvijo. Teh zahtev internacionala ni mogla obiti in so postale predmet živih diskusij na njenih kongresih. O zahtevi uvedbe mednarodnih razsodišč internacionala ni razpravljala, ker bi to imelo glede na absolutistični značaj mnogih evropskih držav le malo pomena.

Vojna med Avstrijo in Prusijo leta 1866 ter zaostritev mednarodnega položaja zaradi Luxemburga sta pri delavstvu poživila zanimanje za mednarodna politična vprašanja.

Kongres v Lausannu, ki je bil od 2. do 8. septembra 1867, je moral ponovno zavzeti stališče do vojne, in sicer v zvezi z odnosom do Mirovne lige — do združenja meščanskih pacifistov, ki je bilo ustanovljeno leta 1867. Tega leta so namreč osnovali dve mirovni ligi. Okoli ene so se zbirali pristaši veleburžoazije, okoli druge pa maloburžoazni radikalni demokrati, ki so svojo organizacijo imenovali tudi »Ligo miru in svobode«.

V osnovi je bilo to gibanje buržoazno in maloburžoazno pacifistično, ki se je razen mirovnih idealov borilo tudi za ideje maloburžoazne demokracije in je imelo svoje pristaše med reformističnim delavstvom. Tako je npr. »Vorbote«, centralni organ nemške sekcije internacionale v Ženevi, hkrati objavil vabila za drugi mednarodni kongres delavske zveze v Lausannu in za mednarodni kongres Mirovne lige, na katerem naj bi osnovali to organizacijo. Becker, redaktor tega časopisa, je v optimističnem duhu pozdravil kongres Mirovne lige in ga označil »za preizkusni kamen za buržoazijo, morda zadnji, ki ji ga nalaga zgodovina«. ¹⁵⁵

Ko je bila liga osnovana, so se tej organizaciji prištevali številni zastopniki tedanje maloburžoazne napredne demokratične misli: Viktor Hugo, svetovno znani geograf Elis Recluse in drugi. K njej je pristopil tudi Bakunin. ¹⁵⁶

Delovanje lige je bilo usmerjeno predvsem v izdajanje besedno bogatih deklaracij, v katerih so zahtevali odpravo vojn. ¹⁵⁷ Organizatorji Mirovne lige so celo upali, da se jim bo internacionala priključila, pa so njenim predstavnikom predlagali, naj pošljejo delegate na njihov kongres, katerega začetek so zaradi lausanskega kongresa preložili od 5. na 9. september, ker so čakali odgovor na svoj predlog.

Kongres prve internacionale v Lausannu je zato postavil na dnevni red vprašanje ženevskega mirovnega kongresa. Zaradi divergentnih taktičnih sta-

¹⁵⁵ Prim. Kautsky K., *Sozialisten und Krieg*, Prag 1937, str. 175.

¹⁵⁶ Bakunin je tedaj internacionali predložil skrajno konfuzen načrt zveze z Mirovno ligo pod pogojem, da bi se delavci obvezali, da bi podpirali buržoazijo pri izvojevanju političnih svoboščin, buržoazija pa naj pomaga delavcem pri ekonomski osvoboditvi proletariata. (Glej Kautsky K., op. cit., str. 175.) Marx je pozneje opozoril, da se je Bakunin zelo kmalu prepričal, da je liga ostala nepomembna družba in da so liberalci, ki so tvorili večino članstva, v njenih kongresih videli le sredstvo, da povezujejo prijetna potovanja z bahavim govoričenjem, medtem ko je internacionala iz dneva v dan rasla.

¹⁵⁷ Kriwogus-Stezkewitsch. *Abriss der Geschichte der I. in II. Internationale*, Moskva 1958, str. 54.

lišč med Marxom in lausanskim kongresom do mirovnega kongresa je nujno posvetiti temu vprašanju večjo pozornost.

Nekateri člani internacionale, predvsem ženevska sekcija z Beckerjem na čelu, so se zavzemali za udeležbo na kongresu.¹⁵⁸ Povsem drugo stališče pa je zavzel Marx. Svoje poglede je izrazil v govoru na seji generalnega sveta 13. avgusta 1867.¹⁵⁹ V tem govoru je opozoril generalni svet na mirovni kongres v Ženevi ter poudaril, da je priporočljivo, da se posamezniki čim številneje udeležijo kongresa kot privatne osebe, ne pa kot predstavniki prve internacionale.

»Kongres Mednarodne delavske zveze,« je poudaril Marx, »predstavlja že sam po sebi mirovni kongres. Združitev delavskih razredov različnih dežel mora končno onemogočiti mednarodne vojne. Če bi organizatorji ženevskega mirovnega kongresa pravilno zajeli glavno vprašanje, tedaj bi se morali priključiti Mednarodni delavski zvezi. Sedanji porast velikih evropskih armad je izzvala revolucija 1848, velike stalne armade pa so nujna posledica prevladujočega družbenega stanja. Te armade se ne vzdržujejo zaradi mednarodne blaginje, ampak da držijo delavske razrede na vajetih. Ker pa ni vedno barikad, da jih bombardirajo, in delavcev, da jih streljajo, obstaja med drugim tudi možnost, da se spopadi omogočijo, da se s tem soldateska drži v redu.« Po njegovem mnenju bo na kongresu mirovna stranka na vsak način številno zastopana. V zvezi z razorožitvijo je ponovno izrazil upravičeno zaskrbljenost zaradi nevarnosti pred ruskim carizmom, ko je dejal, da »bo ta stranka (op. pisca — Mirovna liga) radevolje pustila Rusiji sami v posestvi sredstva, da zavojuje ostalo Evropo, medtem ko je že samo dejstvo obstoja takšne sile kot Rusija za vse druge dežele zadosten razlog, da imajo svoje armade intaktne. Več kot verjetno je, da bodo nekateri francoski radikali izkoristili priložnost za deklamatorične govore proti svoji vladi, čeprav bi imeli večji učinek, če bi jih imeli v Parizu. Ljudje, ki ne želijo pomagati, da se spremenijo odnosi med delom in kapitalom, ignorirajo resnične pogoje splošnega miru.« Svoj govor je zaključil s predlogom, da se delegati generalnega sveta ne smejo uradno udeležiti mirovnega kongresa in da se morajo na kongresu internacionale upreti vsakemu predlogu, ki bi zagovarjal uradno udeležbo.¹⁶⁰

Marx je, kot vidimo, nasprotoval priključitvi internacionale Mirovni ligi. To njegovo stališče je delno izviralo iz nezaupanja do maloburžoazne demokracije, deloma pa iz prepričanja, da evropska demokracija ne sme dovoliti razorožitve glede na osvajalne težnje ruskega carizma. V tej zvezi je pisal Engelsu: »Veš, da sem se v generalnem svetu izrekel proti priključitvi mirovtorcem. Moj govor je trajal okrog pol ure. Eccarius kot poročevalec je poročal v Bee-Hivu, v katerem je navedel samo nekaj mojih stavkov. Pri ponatisu Courriera ponovno izpušča nekoliko stavkov o nujnosti armad proti Rusiji in o strahopetnosti te gospode. Kljub temu je ta stvar dvignila mnogo prahu.«¹⁶¹

¹⁵⁸ Rjazanov N., op. cit., str. 464.

¹⁵⁹ Protokoly ... str. 99—100; glej tudi Rjazanov N., op. cit., str. 465.

¹⁶⁰ Protokoly ... str. 100. Prim. tudi Rjazanov, op. cit., str. 460.

¹⁶¹ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 3. septembra 1867, MEGA Bd. 3, str. 417: »Osli okrog kongresa miru, katerih agent je v Londonu M. de Colleville, so povsem spremenili svoj prvotni program in pritihotapili v novega, ki je znatno bolj demokratskičen, celo besede 'the harmonizing of economic interests whit liberty', široka

Marx je pri tem zasledoval ne le cilj, da obvaruje samostojnost mladih delavskih organizacij nasproti meščanskemu pacifističnemu gibanju, ampak je tudi jasno izpovedal svoje stališče do razorožitve, ki jo je povezal s konkretno politično situacijo. Tudi za Marxa je bil boj za mednarodni mir praktično geslo, le da je dal temu geslu vselej globoko vsebino. Upravičen strah pred zavojevalnimi težnjami ruskega carizma in njegovo nenehno opozarjanje na to nevarnost kažeta le njegovo daljnovidnost. Skepticizem do razorožitve je bil povsem upravičen, dokler je obstajala nevarnost z Vzhoda in dokler niso bili odstranjeni glavni vzroki vojne. Marx se je namreč bal, da bi razorožitev vodila do oslabitve demokratičnih držav nasproti caristični Rusiji.¹⁶²

Mnogi člani internacionale tega Marxovega stališča niso razumeli. Ko so delegati generalnega sveta tolmačili ta stališča na lausanskem kongresu, so naleteli na odpor ženevske sekcije. Komisijo, ki je sestavila odgovor mirovnemu kongresu, so sestavljali pretežno proudhonisti (Dupont, Ribaut, Hafner itd.). Za osnovo jim je služila Beckerjeva resolucija.¹⁶³ Po daljši diskusiji na plenarni seji (De Paeppe, Eccarius, Perrou, Coullery, Büchner, Dupleix) je bila sprejeta z 32 : 14 glasovom kompromisna resolucija. Pogoje, v katerih naj internacionala sodeluje na mirovnem kongresu, je točneje opredelil v svojem dodatnem predlogu Proudhonov privrženec Tolain. V njem je rečeno: »Glede na to, da ima vojna svoj prvi in glavni vzrok v pavperizmu in pománjkanju ekonomskega ravnotežja, in glede na to, da ne zadostuje za odpravo vojne razpustiti armade, temveč je tudi potrebno spremeniti socialno organizacijo v smislu vedno pravičnejše produkcije.« Tolainov predlog je bil v celoti vključen v lausansko resolucijo.¹⁶⁴ Tolain je s tem predlogom dejansko le izrazil proudhonistične koncepte do vojne. Izrazi kot npr. »motnje ekonomskega ravnotežja«, »pavperizem kot glavni vzrok vojne«, »ustvaritev pravičnosti v trgovini kot prvi pogoj miru«, vse to so bila gesla iz Proudhonove knjige »La guerre et la paix«.

Kongres je sprejel pod določenimi pogoji uradno udeležbo na mirovnem kongresu. »Kongres Mednarodne delavske zveze,« je rečeno v resoluciji, »v vsem in v celoti pristaja na mirovni kongres, ki bo 9. septembra v Ženevi, pod pogojem, če sprejme zgoraj omenjeno deklaracijo. Energično ga bo podprl in sodeloval pri vsem, česar se bo lotil za uresničenje ukinitve stalne vojske in ohranitve miru s ciljem, da se čimprej dosežeta emancipacija delavskega raz-

fraza, ki lahko pomeni tudi le freetrade... Osnovno je bilo to, da so ta velika gospoda Victor Hugo, Garibaldi, L. Blanc itd. od kongresa miru z veliko imenitnostjo ignorirali naše Mednarodno združenje. Sedaj sem jih prisilil, da nas priznajo kot silo...«

Marx je leta 1873 v članku »L'Alliance de la Democratie Socialiste et l'Association internationale des Travailleurs« označil Mirovno ligo »za mrtvorajeno družbo buržoaznih republikancev«.

¹⁶² Wiljem Liebknecht je na V. zborovanju nemških delavskih društev, ki je bilo septembra 1868 v Nürnbergu, imel glede ruskega carizma isto stališče z Marxom. Glej Kautsky K., op. cit., str. 178.

¹⁶³ Primerjaj resoluciji Beckerja in komisije, ki sta ponatisnjeni pri Rjazanovu N., op. cit., str. 465—467.

¹⁶⁴ Rjazanov N., op. cit., str. 468; glej tudi ponatis resolucije v Bulletin, periodique du Bureau Socialiste International. Ier Supplément au Nr. 9 in njen ponatis v Grünberg C., Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung, 6. Jhr, Leipzig 1916, str. 377. — Rjazanov povsem na mestu opozarja, da je nemški tekst resolucije dan v popačeni obliki in je večkrat v protislovju s francosko resolucijo. Glej Rjazanov N., op. cit., str. 468.

reda in njegova osvoboditev izpod oblasti kapitala (enako kot vzpostavitev konfederacije svobodnih držav v vsej Evropi).«

Razen že omenjenih proudhonističnih formulacij je resolucija vsebovala še vrsto pravilnih postavk. Misel, da je mir prvi pogoj splošnega blagostanja in da mora biti mir konsolidiran z novo družbeno ureditvijo, ki ne pozna nikake delitve v dva razreda, v katerem eden izkorišča drugega, je bila nedvomno globoko pravilna.

Že sama ustanovitev internacionale je izražala težnjo, da vojne med narodi kolikor mogoče izključijo, da bi lahko toliko bolj neovirano vodili razredni boj. »Mir med narodi« je bilo tudi za marksiste praktično geslo. Razlika med njimi in proudhonisti ni bila v tem, da so marksisti pridigali »zavojevalno vojno za demokracijo«, ampak v tem, da so se bali zavojevalne vojne s strani carske Rusije in so imeli za svojo dolžnost, da to nevarnost pojasnijo mednarodnemu proletariatu. Odtod je izviral tudi skepticizem glede možnosti razorožitve. Proti pacifistični Mirovni ligi se je borila prva internacionala predvsem zato, ker je liga pričela z bojem za ohranitev miru na dvomljivih in varljivih razrednih pozicijah.

Bruseljski kongres in vojno vprašanje

Zaostrenost mednarodne situacije v pričakovanju vojnega spopada med Prusijo in Francijo je naletela na živahen odmev pri udeležencih bruseljskega kongresa, ki je bil od 6. do 13. septembra 1868. Do kongresa Mirovne lige v Bernu je kongres zavzel marksistično stališče. Skoraj soglasno sprejeta resolucija je dobesedno izražala tisto misel, ki jo je Marx predložil na seji generalnega sveta 13. avgusta 1867 delegatom za lausanski kongres. V bruseljski resoluciji je bilo med drugim rečeno: »Predstavniki internacionale so mnenja, da Mirovna liga glede na delovanje internacionale nima svoje eksistenčne upravičenosti, zato vabijo ligo, da se priključi in da da pobudo za pristop svojih članov k tej ali drugi sekciji internacionale.«¹⁶⁵

Na pobudo nemških sekcij internacionale v Švici je bruseljski kongres uvrstil v prvo točko dnevnega reda vprašanje, kako naj se delavski razred vede v primeru vojne, ki bi izbruhnila med dvema ali tremi velesilami, in kako naj se vede nasproti povzročiteljem? Beckerjeva resolucija, ki jo je predložil »v imenu osrednjega komiteja sekcijske grupe nemškega jezika v Švici«, je prvič izražala misel, s katero se bomo srečavali na številnih kongresih druge internacionale: v primeru vojne je treba odpovedati pokorščino glede izvajanja vojne službe in ustaviti delo v vojni industriji. Resolucija je postavila naslednje zahteve: »1. prek vseh konstitucionalnih organov Mednarodne delavske zveze je treba vplivati na to, da se delavci vsake dežele ne le glasno in odločno izrekajo proti vsem vojnarnim ljudstvom, ampak nastopijo skupno z vsemi, njim na razpolago danimi sredstvi proti vojnarnim, odpovedo službo za pobijanje ljudi in uničevanje premoženja ter hkrati odpovedo vse delo za preskrbo operativnim armadam; 2. pripravijo naj izdajanje letakov, ki naj zlasti pojasnijo slehernemu delavcu, ki mora vstopiti v stalno armado, njegove človeške dolžnosti in naj mu na javen način predpišejo pravila vedenja.«¹⁶⁶

¹⁶⁵ Rjazanov N., op. cit., str. 469.

¹⁶⁶ Rjazanov N., op. cit., str. 510.

V tej resoluciji so torej zahtevali ne le civilno, ampak tudi vojaško stavko. Pobudniki resolucije se niso niti zavedali, kakšne posledice lahko ima takšna propaganda še v mirnem času za delavske organizacije v absolutističnih monarhijah, kot so bile Francija, Prusija in Avstrija.

Resolucija je dejansko usmerjala celotno, zelo živahno diskusijo o tem vprašanju. Razpravljali so zelo na splošno, brez konkretnega in globljega teoretičnega razglabljanja, ki bi proniknila stvari do dna. Vrsta govornikov je s splošnih vidikov razčlenjevala to vprašanje. Catalan iz Ženeve je na primer menil, da je mogoče le z »vojno proti vojni« v lastni deželi preprečiti vojno, to se pravi, da je treba napovedati »boj povzročiteljem vojne«, proti institucijam, ki jim podeljujejo pravico, da objavljajo vojno.¹⁶⁷

Pariški delegat Henri je opozoril na ogromne izdatke, ki jih povzročajo vojne, ter zahteval »preosnovo institucij«. Francozi naj po njegovem mnenju z volitvami, manifestacijami in s socialistično propagando skušajo doseči spremembo osebnega režima, ki odloča o življenju in sreči štiridesetih milijonov ljudi.¹⁶⁸

Belgijski delegat De Paeppe je spoznal, da stalni protivojni protesti nič ne zaležejo, in je predlagal dve metodi za preprečitev vojne: 1. odpoved vojne službe in ustavitev dela, ali 2. rešitev socialnega vprašanja.

Internacionalni je priporočal drugo metodo, ki bo privedla do zmage in pri koreninah zatrla vojno zlo. Svoja izvajanja je De Paeppe povzel v naslednjih besedah: »Delavci lahko v vojnem vprašanju praktično posredujejo le tako, da nadaljujejo svoje socialno delo in z organizacijo dela dosežejo odpravo pavperizma, ki je edini vzrok moderne anarhije.« Anglež Lucraft, član generalnega sveta, je vzroke vojn videl v pohlepnosti in samovoljnosti buržoazije ter poudaril, da bo le zmaga principov internacionale odpravila vojne.¹⁶⁹ Tolain je v imenu pariških delavcev predlagal resolucijo, katere uvodni del je bil skoraj v celoti vključen v bruseljsko. Dejansko je bila sestavljena iz Tolainove, po smislu je sprejela tudi določene misli iz Beckerjeve resolucije.¹⁷⁰ V končni tekst, ki ga je kongresu predložil Longuet, na primer ni bila sprejeta izredno pomembna misel iz Tolainove resolucije »o pritisku javnega mnenja« kot sredstvu za preprečenje vojne; prav tako je bila izpuščena Beckerjeva postavka, da je treba v primeru vojne odpovedati vojno službo in ustaviti vse delo za preskrbo operativnih armad. V resoluciji je ostala Proudhonova teza »o pomanjkanju ekonomskega ravnovesja kot glavnem vzroku vojne«. Videti je, da so sestavljavci resolucije mislili, da je treba opustiti vojaško stavko, priporočati pa civilno, ki je bila z zakonom dovoljena. V tem duhu je 19. septembra 1868 komentiral kongresno diskusijo o vojnem vprašanju poročevalec časopisa »Der demokratische Wochenblatt«, ki ga je v Leipzigu izdajal Wiljem Liebknecht.

Priporočilo za stavko, ki ga je vsebovala resolucija, v strogem pomenu besede ni bilo v skladu s Proudhonovimi predstavami, ki o stavki ni hotel ničesar slišati. Po njegovi smrti so njegovi privrženci nekoliko spremenili to stališče. V Proudhonovem duhu je sicer ostala formulacija, da vojne imajo

¹⁶⁷ Rjazanov N., op. cit., str. 511.

¹⁶⁸ Ibidem, str. 511.

¹⁶⁹ Ibidem, str. 513.

¹⁷⁰ Primerjaj obe resoluciji, ponatisnjeni pri Rjazanovu N., op. cit., str. 509—510, 514—515.

svoj izvor v pomanjkanju ravnotežja in da jih je mogoče odpraviti le s spremembo družbe. Misel, da delavci razpolagajo s sredstvom, katerega uporaba zadošča, da se vse akcije osebnih in despotskih režimov onemogočijo, je bila tuja miselnemu svetu Proudhona. Toda mnogi proudhonisti so bili s svojo udeležbo v delavskem gibanju v zadnjih letih pred bruseljskim kongresom praktično prisiljeni, da so spremenili svoje podporniške blagajne v odporiške. Vse pogostejši mezdni konflikti s podjetniki, iz katerih so na veliko preseenečenje kapitalistov izšli kot zmagovalci, je optimistično vplivalo na njihovo razpoloženje. Pričeli so se zavzemati za sindikate in stavke, čeprav je takšne akcije njihov nekdanji učitelj obsojal.¹⁷¹ Nedvomno je bil to napredek, ki pa je v sebi kril določene nevarnosti. Proudhonisti do svojih stališč niso prišli na osnovi nekega globokega preučevanja ekonomskih zakonitosti, ampak so izvajali svoje zaključke iz trenutnih izkušenj, ki so jih preveč generalizirali in precenjevali. Z izjavo bruseljske resolucije, da je mogoče početje osebnih in despotskih vlad onemogočiti, če delovni sloji ustavijo delo, so do neke mere položili temelj za anarhosindikalističen način mišljenja — direktne akcije.

Bruseljska resolucija je napovedala boj vsaki vojni, ne glede na progresiven ali reakcionarn značaj vojne. Ta klasifikacija splošnega principa proti vojnām je bila v nasprotju z Marxovimi in Engelsovimi pogledi do teh vprašanj. Kot vemo, sta se Marx in Engels borila proti reakcionarnim zavojalnim vojnām, medtem ko sta podpirala napredne osvobodilne vojne. Marx s sklepom bruseljske resolucije zato ni bil zadovoljen in je še med zasedanjem kongresa 22. septembra 1868 pisal Engelsu: »Še vedno se bojim blamaže, ker Belgijci predstavljajo ogromno večino.«¹⁷² V njih je Marx videl pobudnike resolucije. Z nevoljo se je tedaj pritoževal nad Eccariusom zaradi njegovega popačenja kongresnih poročil v »Timesu«. Sklep kongresa, da odgovorijo »na vojno s stavko«, pa je označil z »neumnostjo«.¹⁷³ Za takšno oceno je Marx imel trdno osnovo, kajti izhajal je iz konkretnega razvoja delavskega gibanja, ki mu je narekovalo, da je izrekel takšno sodbo. Zavedal se je, da stavka v predlagani obliki ne bi mogla preprečiti vojne.

Kljub pomanjkljivostim, ki jih bruseljska resolucija vsebuje, je te napeke mogoče opravičiti z okoliščinami, da so prvi internacionalni manjkale bogate izkušnje množične organizacije. Poziv delavstvu, naj se aktivno bori proti vojni, je bil vsekakor v skladu z osnovnim principom inavguralne poslanice, »naj delavstvo nadzoruje ukrepe svojih vlad in se jim upira z vsemi sredstvi, ki z njimi razpolaga, če je treba«.¹⁷⁴

¹⁷¹ Marx je tedaj z zadovoljstvom ugotavljal v pismu Engelsu: »...Velik je napredek, ker so proudhonistični 'pridni Belgijci' in Francozi, ki so v Ženevi (1866) in v Lausannu (1867) dogmatično deklamirali proti sindikatom itd., sedaj najbolj fanatično za to.« (Primerjaj Marxovo pismo Engelsu z dne 12. septembra 1868, MEGA Bd. 4, str. 89.)

¹⁷² Od 96 delegatov na kongresu je bilo 55 Belgijcev, 18 Francozov in le 5 Nemcev. Iz Anglije jih je prišlo 11, od tega je bilo 6 članov generalnega sveta. Belgijci in Francozi pa so bili Proudhonovi pristaši.

¹⁷³ Glej Marxovo pismo Engelsu z dne 16. septembra 1868, MEGA Bd. 4, str. 89: »Razen tega je Nemcem in Angležem podtaknil belgijsko neumnost, da stavkajo proti vojni.« — Zaradi netočnega Eccariusovega poročanja Marx tedaj ni vedel, da so bili nemški emigranti iz Švice tisti, ki so postavili vojno vprašanje na dnevni red in predložili resolucijo, ki jo je sestavil Jean Becker.

¹⁷⁴ Marx K., Inavguralna poslanica, Marx-Engels, Izbrana dela, I. zv. 1950, str. 487—488.

Stališče prve internacionale in nemške socialne demokracije do vojne 1870—1871

Nevarnost vojne med Prusijo in Francijo je postala vse očitnejša. Zato je generalni svet 12. julija 1870 objavil povabilo za V. kongres internacionale, ki naj bi bil 5. septembra v Mainz. Na dnevnem redu je bilo vprašanje, kaj lahko delavski razred naredi za preprečenje vojne. Toda teden pred tem je izbruhnila vojna med Prusijo in Francijo.

Vprašanja, ki še je dotlej bilo zastavljalo internacionali, kako je mogoče vojno preprečiti, sedaj ni bilo več: vojni stroj je bil v polnem teku. Francoski in nemški socialisti pa tedaj niso imeli moči, da zaustavijo vojno. Bruseljski kongres, ki je pozval delavske razrede v primeru vojne h generalni stavki, je komaj upošteval realno razmerje sil. Internacionali je ostala le naloga, da ugotovi odgovornost za vojno, da ohrani idejo solidarnosti delavskih razredov obeh vojskujočih se držav, ki jih je zajel val šovinizma, in da jim da nove naloge glede na zgodovinsko spremenjen položaj.

V ospredju našega zanimanja je predvsem preučevanje taktičnega stališča Marxa in Engelsa ter nemških socialistov do prusko-francoske vojne leta 1870—1871. To je bila zadnja velika nacionalna vojna, ki je Nemčiji omogočila nacionalno združitev.

Marx in Engels sta vojno leta 1870—1871 ocenjevala z mednarodnega stališča evropskega delavskega gibanja. S stališča koristi evropskega proletariata sta želela bonapartistični Franciji poraz. Povsem upravičeno sta menila, da bi zmaga Napoleona III. okrepila bonapartizem v Franciji ter v kali zatrla vsako demokratično pobudo v Evropi. Združitev Nemčije bi se v tem primeru le zavlekla, njena razdrobljenost pa še povečala. Tedaj bi se osredotočile vse sile nemškega ljudstva k reševanju nacionalnega vprašanja, pri čemer bi trpel razvoj delavskega gibanja in socializma. Poraz bonapartistične Francije bi pomenil zmago francoske demokracije, zmago delavskega razreda. Zmaga Prusije bi bila tudi neposredna zmaga nemškega proletariata, ker bi bili z združitvijo Nemčije ustvarjeni ugodni pogoji za njegov uspešen razvoj. Nemško delavstvo naj bi prusko zmago izkoristilo za svojo organizacijsko in politično okrepitev, ki naj bi mu omogočila, da bi vodilo osredotočen boj za strmoglavljenje pruskih junckerjev in vzpostavitev demokracije. Nemška demokracija in nemško delavstvo tedaj nista bila dovolj močna, da bi na revolucionaren način »od spodaj navzgor« rešila vprašanje nemške združitve, kot je pokazal zgodovinski tok dogodkov. To nalogo je izvedel Bismarck »od zgoraj navzdol«. Marx in Engels sta poudarjala, da to ne pomeni, da morejo nemški socialisti Bismarcku odobriti vojne kredite, ampak sta pred nemške socialiste postavila nalogo, naj si prizadevajo, da spremene razmerje sil v Nemčiji in uberejo revolucionarno demokratično pot, ne pa Bismarckovo. Nemški socialisti ne smejo zavračati rezultatov vojne samo zato, ker jih je ustvaril »Bismarckov meč« (Liebknecht W.). Še manj pa lahko postanejo Bismarckovi privrženci, z njim slavijo njegovo zmago (Schweitzer J.) in pozabljajo na svoje lastne revolucionarno-demokratične naloge. Od nemških socialistov sta zahtevala, da se z vso doslednostjo borijo proti priključitvi Alzacije in Lotaringije Nemčiji.

Osnovna naloga socialistov je, da se borijo za mednarodno delavsko vzajemnost ter da si nemški in francoski delavci prek glav generalnih štabov in

kljub šovinizmu, ki na splošno prevladuje, bratsko podajo roke. V tem se je v osnovi kazalo Marxovo in Engelsovo stališče do vojne leta 1870-71.

Engels je pred vojno in med njo z vojaškega vidika z vso podrobnostjo razčlenil izid bodoče francosko-nemške vojne. Ti članki so izhajali v angleškem časopisu »Pall Mall Gazette«. Delo je Engels opravil tako dobro, da so ga med seboj v ožjem krogu upravičeno imenovali »generala«. ¹⁷⁵

Na splošno lahko trdimo, da sta Marx in Engels ocenjevala vojno Nemčije proti Ludviku Bonaparteju kot obrambno vojno. V zgodovinskem smislu je bilo to popolnoma točno. Za Nemčijo, ki se je tedaj borila za nacionalno združitev, je bila to v tedanjih okoliščinah progresivna težnja. Napoleon III. in Rusija sta tako združitev preprečevala. Združitev Nemčije brez vojne proti Napoleonu III. absolutno ne bi bila mogoča, kot so pokazale zgodovinske okoliščine. Četudi bi šla Nemčija po revolucionarni poti združitve, bi se vojne proti bonapartistični Franciji ne mogla izogniti. Kajti za Francijo je pomenila razdrobljenost Nemčije eksistenčno vprašanje. Zato je bila vojna Nemčije v širokem historičnem smislu besede obrambna vojna.

V odgovorih na vprašanje, katera stran je v danem trenutku vojno neposredno izzvala, z drugimi besedami, katera stran je bila z diplomatskega stališča napadalec, kdo je v tem času hotel vojno, kdo jo je v tem trenutku izzval, sta se Marx in Engels kot vsi nemški in francoski socialisti tiste dobe motila. To je jasno razvidno iz Marxove in Engelsove korespondence, iz Marxovih pisem Kugelmanu, iz pisem Sorgeju, iz Beblovih in Liebknechtovih izjav, iz izjav članov braunschweiskega komiteja itd. Za splošno oceno njune taktike to ni bistvenega pomena. Mnogo prej kot katerikoli njun sodobnik sta odkrila vso laž in mrežo spletk, ki jo je predel Bismarck, da bi predstavil stvar tako, kot da vojne ni hotel, ampak da ga je k temu prisilil Napoleon III. Že v začetku vojne je Marx v prvem pozivu internacionale poudaril Bismarckovo krivdo. Vse do bitke pri Sedanu, padca Ludvika Napoleona in oklicanja francoske republike sta Marx in Engels ocenjevala vojno 1870-71 s strani Nemčije kot obrambno vojno. Po Sedanu, ko se Bismarck ni več boril za nemško združitev, ampak za Alzacijo in Lotaringijo, se je vojna po njuni oceni spremenila v napadalno vojno.

Ta stališča so prišla najjasneje do izraza v njunih izjavah in obeh poslanicah generalnega sveta prve internacionale.

Prvi poziv generalnega sveta nosi datum 23. julij 1870. Sestavili so ga tik pred izbruhom vojne. ¹⁷⁶ Uvodoma poziv na kratko omenja stališče mednarodne delavske organizacije o vprašanju zunanje politike. Rečeno je: »Če osvoboditev delavskega razreda terja bratsko združitev in sodelovanje delavskega razreda, kako more izpolniti delavski razred to veliko nalogo, dokler zunanja politika, ki se ravna po zločinskih načrtih, podžiga nacionalne predsodke in zapravlja v roparskih vojnah življenje ljudi in imetje ljudstva?« Zunanjo politiko, za katero teži internacionala, so označili z naslednjimi besedami: »Preprosti zakoni morale in pravičnosti, ki morajo uravnati odnose med zasebnimi ljudmi, se morajo uveljaviti tudi kot najvišji zakoni odnosov med narodi.« ¹⁷⁷

¹⁷⁵ Prim. Engels F., Opombe k vojni, Marx-Engels. Soč. XIII/II., Moskva 1940, str. 15—90.

¹⁷⁶ 19. julija 1870 je izbruhnila vojna med Francijo in Nemčijo.

Marx je nato v pozivu obravnaval položaj v Franciji na eni in v Nemčiji na drugi strani. Poudaril je stališče pariške in ostalih francoskih sekcij internacionale do te vojne. Z ostrimi besedami je ožigosal reakcionarno vlogo bonapartizma in mu prerokoval gotov propad. »Naj se konča vojna Ludvika Bonaparteja s Prusijo kakorkoli, drugemu cesarstvu je zapel mrtvaški zvon že v Parizu. Kakor se je začelo, tako se bo tudi končalo: s parodijo.« Glede Nemčije najdemo v pozivu tele ugotovitve: »Za Nemce je ta vojna obrambna vojna. Toda kdo je prisilil Nemčijo, da se mora braniti? Kdo je omogočil Ludviku Bonaparteju, da se vojskuje z Nemčijo? Prusija! Bismarck je bil tisti, ki je konspiriral z istim Ludvikom Bonapartejem, da bi doma potolkel ljudsko opozicijo in da bi Nemčijo priključil k dinastiji Hohenzollernov. Ko bi bila bitka pri Sedanu izgubljena, namesto dobljena, bi francoski bataljoni preplavili Nemčijo kot zavezniki Prusije. Je mar Prusija po svoji zmagi samo za trenutek pomislila na to, da bi postavila nasproti zaslužjeni Franciji svobodno Nemčijo? Ravno nasprotno! Ljubosumno je varovala prirojene lepote svojega starega sistema in jim dodala povrh še vse zvižaje drugega cesarstva, njegov dejanski despotizem in njegovo navidezno demokracijo, njegova politična slepila in njegova finančna sleparstva, njegove nabuhle fraze in njegove prostaške sleparske umetnije. Bonapartistični režim, ki je cvetel doslej samo na eni strani Rena, je dobil s tem na drugi strani svojega dvojnika. In če je bilo tako, kaj je moglo drugega nastati iz tega, kakor vojna?«

Marx in ves generalni svet, kakor je razvidno iz podpisov, so bili mnenja, da je Ludvik Napoleon neposredni napadalec.¹⁷⁸ Čeprav je generalni svet prve internacionale Prusiji priznal obrambni značaj vojne, je Marx z enako doslednostjo šibal junkersko Prusijo pod Bismarckovim vodstvom. Odkrito je izjavil, da je postala »Bonapartejev dvojnik« na drugi strani Rena z vsemi njegovimi najslabšimi lastnostmi in da zadene ista odgovornost za vojno tudi Prusijo.

»Če nemški delavski razred dovoli,« nadaljuje Marx, »da izgubi sedanja vojna svoj strogo obrambni značaj, in se sprevrže v vojno proti francoskemu narodu, bosta zmaga ali poraz enako usodna. Vsa nesreča, ki je doletela Nemčijo po tako imenovanih osvobodilnih vojnah, bo z večjo silo znova oživila.«

Že v prvih dneh po izbruhu vojne je Marx imel za svojo dolžnost pozvati nemške delavce, naj preprečijo, da se ne bo ta obrambna vojna spremenila v napadalno vojno proti francoskemu narodu. Z navdušenjem je navedel prve odgovore nemških delavcev, ki so bili prežeti z duhom mednarodne delavske solidarnosti. Iz resolucije braunschweiskega komiteja in iz Beblove ter Liebknechtove resolucije, sprejete v Chemnitzu na zboru zaupnikov, ki so zastopali 50.000 saških delavcev, je poudaril predvsem tista mesta, ki so najbolj izražala mednarodno vzajemnost delavstva.¹⁷⁹

Prav tako je bil Marx zadovoljen z »berlinsko sekcijo internacionale«, ki je sredi nacionalnega šovinizma izdala pogumen manifest: »Z vsem srcem

¹⁷⁷ Marx K., Prvi proglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, Marx-Engels, Izbrana dela I., 1950, str. 638. Prim. tudi Marx K., Inavguralna poslanica I. internacionale, op. cit., str. 487.

¹⁷⁸ Prim. Prvi proglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, Marx-Engels, Soč. XIII/II, Moskva 1940, str. 9—10.

¹⁷⁹ Prim. tudi poziv braunschweiskega komiteja z dne 24. julija 1870, ki je izšel v 21. številki »Volksstaata«, priobčen v knjigi »Der Hochverrats-Process wider Liebknecht, Bebel, Hepner«, Berlin 1894, str. 393, 859—861.

se pridružujemo vašemu protestu... Slovesno obljublamo, da nas niti glas trobent, niti grmenje topov, niti zmaga, niti poraz ne bodo odvrnili od našega skupnega dela, od združitve delavcev v vseh deželah.«

V svojem pozivu je Marx objavil tudi najpomembnejša mesta iz francoskega manifesta, ki so ga izdali člani pariške sekcije internacionale, ter občuodoval revolucionarno odločnost pariških delavcev.¹⁸⁰

Največjo nevarnost za evropsko demokracijo in mednarodni socializem je tudi tokrat videl v absolutistični Rusiji. Osnova za mednarodno socialistično politiko mu je bil že od leta 1848 boj proti carizmu. Zato je povsem razumljivo, da je opozoril nemške delavce na nevarnost, ki bo nastopila, če pruska vlada v boju proti Franciji pokliče na pomoč ruske kozake.

»Najsi se Nemci v obrambni vojni proti bonapartističnemu napadu tudi po pravici zanašajo na simpatije, bi te simpatije pri priči izgubili, ako bi dovolili nemški vladi, da pokliče na pomoč, ali da tudi samo misli na pomoč kozakov,« je pisal Marx v pozivu. Potem ko je bil vojni položaj za Nemčijo ugodnejši, je z neverjetno točnostjo nakazal, da Prusija s svojo nasilno politiko do Francije, z aneksijo Alzacije in Lotaringije, s kontribucijami itd. poriva Francijo v objem reakcionarne Rusije.

Boj proti šovinizmu, boj za mednarodno delavsko vzajemnost sta bili osnovni misli prvega poziva internacionale. »Angleški delavski razred bratsko podaja roko tako francoskim kakor nemškim delavcem. Trdno je prepričan, da bo — naj se končna bližnja ogabna vojna kakorkoli že — zveza delavcev vseh dežel naposled iztrebila vojne. Medtem ko se uradna Francija in uradna Nemčija spuščata v bratomorni boj, pošiljajo delavci drug drugemu besede miru in prijateljstva. Že samo to veliko dejstvo, ki je v zgodovini brez primere, kaže svetlejšo prihodnost. To dejstvo dokazuje, da v nasprotju s staro družbo, z njeno ekonomsko bedo in njeno politično brezumnostjo nastaja nova družba, katere mednarodno načelo bo mir...« Tako je pisal Marx, ko je pozval delavce k mednarodni vzajemnosti, v času, ko je šovinizem v Nemčiji slavil svoje orgije.

Mnogo pomembnejši in bogatejši s politično vsebino je bil drugi poziv generalnega sveta, ki ga je skoraj v celoti napisal Marx. Vojno-strateško obrazložitev glede priključitve Alzacije in Lotaringije k Nemčiji pa je napisal Engels.¹⁸¹ Manifest je izšel 9. septembra 1870, to se pravi po sedanski bitki in razglasitvi republike v Franciji.¹⁸² Razdeljen je na dva dela.

Prvi je posvečen Nemčiji, drugi Franciji. V uvodu Marx ugotavlja, da je drugo cesarstvo, kot je predvideval, propadlo. Z naslednjimi besedami je opozoril na prehod iz obrambne v napadalno vojno: »Prav smo imeli tudi, ko smo se bali, da bo nemška vojna svoj strogo defenzivni značaj izgubila in se sprevrgla v vojno proti francoskemu ljudstvu.« Obrambna vojna se je v resnici končala s predajo Ludvika Napoleona, s kapitulacijo pri Sedanu in z razglasitvijo republike v Parizu. Toda že zdavnaj pred temi dogodki, že v tistem trenutku, ko je postala popolna gniloba bonapartistične vojske očitna, se je pruska vojaška kamarila odločila, da spremeni vojno v zavojevalno. Marx je

¹⁸⁰ Primerjaj tudi Marxovo pismo Engelsu z dne 7. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 379—380.

¹⁸¹ Prim. Engelsovo pismo Marxu z dne 7. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 379.

¹⁸² Dne 2. septembra 1870 je bila francoska armada premagana pri Sedanu, dne 4. septembra 1870 pa so oklicali v Franciji republiko.

z vso ostrino ožigosal to početje. Sarkastično je obsodil kršitev obljube kralja Viljema, da bo vodil obrambno vojno. Dejal je: »Režiserji vse te komedije (op. pisca: Bismarck-Viljem) so ga morali prikazati tako, kakor da je zopet svojo voljo uklonil pred neudržljivo zahtevo nemškega naroda. Takoj so dali geslo liberalnemu nemškemu srednjemu razredu z njegovimi profesorji in kapitalisti, z njegovimi mestnimi odborniki in časniki. Ta buržoazija, ki je v svojih bojih za meščansko svobodo od 1846 do 1871 pokazala doslej še nevideno omahljivost, nezmožnost in strahopetnost, je bila seveda silno navdušena, da je stopila na evropsko prizorišče v vlogi rjovečega leva nemškega patriotizma.«

Da bi aneksijo opravičili pred manj šovinistično razpoloženim prebivalstvom, so »režiserji komedije« razširili verzijo, da je posest Alzacije in Lotaringije s strateških vidikov neobhodno potrebna. Brez obeh pokrajin naj bi bila dozdevna obramba Nemčije nemogoča, ker bi bilo Franciji po teh navedbah vedno možno vpasti v Nemčijo.

Tudi s to trditvijo se je Marx ukvarjal v »Manifestu«. »Ti zviti 'patrioti',« je poudaril, »zahtevajo Alzacijo in nemški del Lotaringije kot 'materialno garancijo' proti francoskim napadom. Ker je ta nesramna pretveza zmedla mnoge ljudi s šibko pametjo, sodimo, da je naša dolžnost, da si podrobneje pogledamo to zadevo.«

Tu pa je priskočil Engels ter s tehtnimi vojnimi dokazi ovrgel takšne trditve. V zaključku njegove vojno-strateške analize je rečeno: »Če je sedanja vojna sploh kaj dokazala, je dokazala to, kako lahko je napasti Francijo iz Nemčije.« Marx nadalje pravi: »Zgodovina ne bo odmerjala povračila po številu kvadratnih milj, ki so bile odtrgane Franciji, marveč po velikosti zločina, ki obstaja v tem, da so v drugi polovici 19. stoletja nanovo oživelj politiko osvajanj.«

Marx se nato posmehuje zagovornikom liberalnega patriotizma, ki so trdili, da želi Nemčija priključiti Alzacijo in Lotaringijo le zato, da bi imela mir in preprečila nove vojne. Z nasmeškom je obšel Marx prazno govoričenje o miroljubnosti Nemcev ter opozoril liberalne zagovornike prav na nasprotna historična dejstva. »Ni bila Nemčija tista,« je pisal Marx, »ki je leta 1792 vdrla v Francijo z vzvišenim ciljem, da z bajoneti zatre revolucijo 18. stoletja! Mar ni bila Nemčija tista, ki si je umazala roke pri podjarmljenju Italije, zatiranju Ogrske, razkosanju Poljske?«

Posebno pozornost je Marx posvetil v »Manifestu« ruski nevarnosti, ki se je z zmago nad Francijo pojavila v povsem novih okoliščinah. To politično situacijo je ocenil na tale način: »Docela tako kakor sta si leta 1865 dajala obljube Ludvik Bonaparte in Bismarck, docela tako sta leta 1870 storila Gorčakov in Bismarck. Docela tako kakor je Ludvik Bonaparte gojil upanje, da bo vojna 1868 izčrpala tako Avstrijo kakor Prusijo in postavila njega za najvišjega razsodnika nad Nemčijo, si je domišljjal tudi car Aleksander, da ga bo vojna leta 1870, ko bosta Nemčija in Francija izčrpali druga drugo, povzdignila do vrhovnega razsodnika nad evropskim zahodom.« Marx je stalno ponavljal, da mora aneksija Alzacije in Lotaringije brezpogojno gnati Francijo v objem ruskega carizma. Njegova predvidevanja so se povsem uresničila, kot je pokazal nadaljnji zgodovinski razvoj. Marx je pisal o teh stvareh takole: »Ali nemški socialisti res mislijo, da bosta svoboda in mir Nemčije zavarovana, če prisilijo Francijo, da se vrže v objem Rusije? Če vojna sreča, objestnost spričo

uspehov in dinastične spletke Nemčijo zapeljejo, da oropa Francozom del ozemlja, ji ostaneta odprti samo dve poti. Ali mora postati, pa naj velja kar koli, očitni hlapec ruske osvajalske politike, ali pa se mora po kratkem oddihu pripraviti za novo, 'defenzivno', ne za eno izmed tistih tako imenovanih 'lokaliziranih vojn', marveč za rasno vojno proti združenima rasama Slovanov in Romanov.«

Z neomajno simpatijo je govoril Marx o protestih nemških delavcev proti aneksiji Alzacije in Lotaringije. Protestom Bebela in Liebknechta proti zavojevalni politiki uradne Prusije se je priključil tudi braunschweiški komite. »Nemški delavci,« je pisal Marx, »zahtevajo jamstva, jamstva, da njihove ogromne žrtve niso bile zaman, da so izbojevali svobodo, da bi se zmage, ki so jih dosegli nad bonapartističnimi vojskami, ne spremenile v poraz nemškega ljudstva kakor leta 1815. In kot prvo teh garancij zahtevajo časten mir za Francijo in priznanje francoske republike.«

Kot je razvidno iz »Manifesta« ter Marxove in Engelsove korespondence, sta posvetila veliko pozornost razmeram v Franciji po razglasitvi republike. Marxa so notranje razmere v Franciji tedaj zlasti vznemirjale. Zastavljal si je vprašanje, ali je demokracija v Franciji dovolj trdna. Ali bo republika, do katere ni prišlo z naletom »od spodaj«, ampak je nastala predvsem kot rezultat zunanjih okoliščin, trajna. »Ta republika ni prevrnila prestola,« piše Marx, »marveč je samo sedla na izpraznjeni prostor. Ni bila oklicana kot socialna pridobitev, marveč kot ukrep za narodno obrambo. Ta republika je v rokah začasne vlade, ki je sestavljena delno iz notoričnih orleanistov, delno iz buržoaznih republikancev; in med temi so nekateri, ki jim je julijska vstaja leta 1848 vžgala neizbrisljiv pečat. Delitev dela med člani te vlade obeta, kakor kaže, malo dobrega. Orleanisti so zasedli mesta, ki pomenijo moč — armado in policijo — medtem ko so dozdevnim republikancem prepustili mesta, kjer lahko samo blebetajo.«

Marx je bil povsem na jasnem, pred kako velikimi težavami stoji francoska demokracija. Na eni strani je stal pred vrati zunanji sovražnik. Bismarckova in Viljemova trditev, da se borita le proti Bonaparteju, ne pa proti francoskemu ljudstvu, se je pokazala kot gola laž. Ko je bil Bonaparte skoraj njun ujetnik, sta vojno kljub temu nadaljevala, in njune čete so se približevale Parizu. Na drugi strani pa francoski delavci »novi republikanski vladi« niso zaupali. V času, ko je Marx sestavil drugi »Manifest«, je med francoskim delavstvom prevladovalo veliko nezadovoljstvo. 31. oktobra 1870 je v Parizu prišlo do prvega poskusa upora in razglasitve nove začasne vlade. Med člani te vlade so bili: Blanqui, Pyat, Victor Hugo. Upor ni uspel. Blanquija, Flourensa, Pyata in dr. so zaprli. O tem vrenju med pariškim delavstvom in o pripravah na upor sta Marx in celotni generalni svet nedvomno morala nekaj vedeti. Tedaj se je zastavljalo vprašanje: kakšno stališče je treba zavzeti do upora francoskih delavcev v trenutku, ko Prusi stojijo pred vrati Pariza? Čeprav je na nezadovoljstvo francoskih delavcev z novo republikansko vlado Marx gledal s simpatijami, se je hkrati bal, da bi uporniško gibanje prav v tem trenutku koristilo le Prusiji, ki jo je po porazu drugega cesarstva uvrstil skupno z Rusijo med najhujše sovražnike demokratičnega gibanja. Marx je prav tako tedaj izrazil bojazen, da ponovitev nacionalnih tradicij iz leta 1792 lahko vladajoči kliki v Franciji omogoči, da prevari delavce. Zato je delavce svaril pred prenačnimi koraki. Marxovo opozorilo francoskemu delavstvu de-

jansko kaže, da ni presojal vprašanja s specifično nemškega, ampak s stališča evropskega razvoja.¹⁸³ Aneksijo Alzacije in Lotaringije je Marx neizprosno zavračal. Zvezo Francije z ruskim carizmom pa je imel za veliko nesrečo, ker bi zavrla razvoj mednarodnega delavskega gibanja. Marx je zato po Sedanu priporočal francoskim delavcem, da podprejo novo republikansko vlado v njenih obrambnih naporih proti nemški invaziji, nemški delavci pa naj istočasno vodijo propagando za zmeren mir in proti aneksiji Alzacije in Lotaringije. Tudi angleški delavci so manifestirali svoje simpatije za francosko republiko, Garibaldi pa je prišel na čelu italijanskih prostovoljcev Francozom na pomoč. Vse to pa je bilo brez praktičnega pomena. Garibaldi ni mogel zadržati zmagoslavnega pohoda nemške vojske. Propagando nemške socialne demokracije je Bismarckova policija zatrla, angleška vlada pa ni videla nikakega povoda, da bi se aktivno vmešala v likvidacijo Napoleonovega režima. Bismarckova zunanja politika v teku vojne je bila tako spretna, da niti Anglija niti Rusija nista imeli povoda za intervencijo. Marxova prizadevanja v interesu francoske republike so bila tedaj občudovanja vredna. Praktično tedaj ni bilo mogoče ničesar drugega storiti kot da si nemški in francoski delavci med sabo izjavijo, da ne priznajo aneksije Alzacije in Lotaringije. Glavna naloga je bila, da se vojna čim prej konča in da se nemško in francosko delavstvo v novih razmerah čim bolj okrepi in organizira.

Marx in Engels sta od Sedana sem povsem točno vedela, da je vojaški odpor Francije brezupen in sta obžalovala iluzije, ki so jih gojili francoski delavci glede na možnosti revolucionarne osvobodilne vojne. Marx in Engels sta se tedaj bała, da se pariški proletariat ne bo pustil zlorabiti za pustolovščine, ki bi zanj imele težke posledice. V pismu z dne 12. septembra 1870 je Engels opozoril Marxa na nevarnosti in posledice upora. Marx se je glede tega z Engelsom povsem strinjal. Oba sta že dolgo let osredotočila svojo politiko na padec Bonaparta in s tem povezamo revolucijo v Franciji kot uvod k novemu revolucionarnemu vzponu v Evropi. Sedaj je bil Bonaparte pregnan, republika v Parizu je zmagala, obstoječa družbena ureditev Francije je bila izpodkopana, izgledi za francosko demokracijo so bili znatno boljši kot prej. Toda zato je bilo treba, da se pariški delavci ne pustijo zapeljati v nepreračunljive akcije prehitrim korakom.

Če gledamo na tedanje Marxovo oceno s tega stališča, nam bo jasneje, zakaj je v drugem delu »Manifesta« pisal: »Tako se je znašel francoski delavski razred v skrajno težavnem položaju. Sleherni poskus strmoglavit novo vlado sedaj, ko trka sovražnik že skoraj na vrata Pariza, bi bila obupna blaznost. Francoski delavci morajo storiti svojo državljansko dolžnost, toda ne smejo dovoliti, da bi obveljale nacionalne tradicije iz leta 1792, kakor so se dali francoski kmetje preslepiti nacionalnim spominom na prvo cesarstvo. Ne smejo ponavljati preteklosti, temveč graditi v bodočnost. Naj mirno in odločno izkoristijo sredstva, ki jim jih nudi republikanska svoboda, da temeljito izvedejo organizacijo svojega lastnega razreda. To jim bo dalo novih herkulskih moči za prepored Francije in za nato skupno nalogo — osvoboditev proletariata. Od njihove moči in modrosti je odvisna usoda republike.« Takšne so bile tedaj osnovne Marxove misli v odnosih do Francije.

¹⁸³ Primerjaj Marxovi pismi Engelsu z dne 6. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 378.

Razglas pa se zaključuje z zahtevo: »Sekcije internacionalne delavske zveze naj pozovejo delavski razred v vseh deželah k aktivnemu nastopu. Ako delavci pozabijo svojo dolžnost, ako ostanejo pasivni, tedaj bo sedanja strašna vojna samo predhodnica še strašnejših mednarodnih bojov in bo v vseh deželah privedla do novih porazov delavcev in do novih zmag gospodarjev meča, zemljiške posesti in kapitala.«

Ko je bila pol leta pozneje v Parizu ustanovljena Komuna, ji je Marx posvetil svoje nesmrtno delo »Državljska vojna v Franciji«.

Stališče nemške socialne demokracije do vojnega vprašanja in združitve Nemčije

Leta 1848 so propadli poskusi, da se Nemčija združi na revolucionaren način. V porevolucijskem obdobju je bilo mogoče doseči združitev na tri načine: »Prva pot je bila resnična združitev z odstranitvijo vseh posameznih držav, torej revolucionarna pot,« je pisal Engels. »Ta pot je prav v Italiji vodila k cilju. Savojska dinastija se je priključila revoluciji in s tem zasidrala italijansko krono. Za takšno pogumno dejanje pa so bili naši Savojski, Hohenzollerni in njihovi ošabni Cavourji à la Bismarck povsem nesposobni... Druga pot je bila združitev pod hegemonijo Avstrije... Na kratko. Nemška enotnost pod avstrijskim okriljem je bila romantičen sen in se je za takšnega tudi pokazala, ko so se nemški majhni in srednji knezi sestali leta 1863 v Frankfurtu, da okličejo cesarja Franca Jožefa za nemškega cesarja. Pruski car je enostavno izostal in cesarska komedija je padla v vodo. Ostala je tretja pot: združitev na čelu s Prusijo.«¹⁸⁴

Leta 1863 je prišel »železni kancler« Bismarck na vlado ter pričel uresničevati nacionalno združitev z »revolucijo od zgoraj«, s politiko »Blut und Eisen«. Neposredno po vojni med Dansko in Schleswig-Holsteinom leta 1864 se je zaostriло vprašanje, pod katero hegemonijo se bo Nemčija združila: pod Prusijo ali Avstrijo. Postalo je povsem jasno, da je vojna med Prusijo in Avstrijo le še vprašanje časa. Gasteinska pogodba z dne 11. avgusta 1865 glede uprave Schleswig-Holsteina je izbruh vojne trenutno le odložila. Pripravljajoč vojno proti Avstriji si je Bismarck (s podporo proti Poljski) zagotovil nevtralnost Rusije, nasproti Franciji pa si je s privolitvijo kompenzacij zavaroval položaj. Z obljubo izročitve Benečije si je pridobil zavezništvo Italije. Njegov cilj je bil, da z izključitvijo Avstrije iz Nemške zveze ustvari veliko Prusijo oziroma Prusiji podrejeno »Malo Nemčijo.«¹⁸⁵

Nas pa predvsem zanima, kakšno je bilo taktično stališče nemškega delavskega gibanja do avstrijsko-pruske vojne leta 1866.

Že pred vojno in med njo sta se v nemškem delavskem gibanju izoblikovali dve različni smeri. Eno smer sta zastopala Liebknecht in Bebel ter njuni privrženci, drugo smer pa je zastopala grupa s Schweitzerjem na čelu. Razlika med obema strujama je bila v bistvu ta, da sta bila Liebknecht in Bebel mne-

¹⁸⁴ Prim. Engels F., Gewalt und Oeconomie bei der Herstellung des neuen Deutschen Reiches, Neue Zeit 1895/96, XIV. Jhr. Bd 1, str. 685—711.

¹⁸⁵ Glej Mehring Fr., Historija njemačke socialne demokracije, zv. III, Zagreb 1953, str. 199—200; prim. tudi Bebel A., Aus meinem Leben, zv. I., Stuttgart 1919, str. 139—145.

nja, da obstajajo pogoji za neposredno revolucionarno gibanje. Skladno s tem sta se v govorih in člankih borila za revolucionarno-demokratsko združitev Nemčije »od spodaj navzgor«, medtem ko je Schweitzer povsem priznaval zgodovinsko misijo Bismarcka in je že v prvih razvojnih stopnjah »revolucije od zgoraj« opustil vsako upanje na organiziranje množičnega revolucionarnega gibanja in agitacijo zanj, to je na revolucijo »od spodaj«.

Proti Bismarckovim načrtom popruseja Nemčije in njegovi malonemški politiki izključitve Avstrije iz Nemške zveze je nastopilo tudi nacionalno ljudsko gibanje, ki se je zlasti močno okrepilo leta 1866. Na čelu tega gibanja je bila pretežno mala buržoazija z izjemo Saške, kjer se je po zaslugi Liebknehta in Bebla že poznal močan vpliv delavstva, čeprav še ne povsem osvečenega. To nacionalno-demokratsko ljudsko gibanje je bilo tudi usmerjeno proti prusko misleči buržoaziji in njeni zastopnici »napredni stranki, ki se je iz strahu pred revolucijo postavila na stran Bismarcka ter s tem izdala svojo demokratsko nalogo«. Bebel je v svojih spominih opozoril na zelo posrečeno in točno Bismarckovo oceno te liberalne buržoazije, ko je zapisal njegove besede: »... da je njen strah pred revolucijo večji kot sovraštvo do njega.«¹⁸⁶ V Nemčiji so tedaj mnogi verjeli v možnost revolucije z izjemo pokrajin vzhodno od Labe, je zapisal Bebel v svojih »Spominih«.¹⁸⁷

Celotno Liebknechtovo in Beblovo politično delovanje je bilo tedaj usmerjeno v to, da vključita enoten delavski razred v ljudsko gibanje in ga postavi na čelo tega gibanja. Liebknecht in njegovi privrženci so tudi želeli, da bi prišel Marx leta 1865—66 v Nemčijo in se postavil na čelo nemškega delavskega gibanja ter mu dal smer in cilj.¹⁸⁸ Liebknecht in Bebel sta se zavzemala za enotno nemško republiko, ki naj bi vključila tudi nemško Avstrijo. Bilo jima je jasno, da niti pruska niti avstrijska vlada ne zastopata resničnih koristi nemškega ljudstva. Glede na bližnjo dinastično vojno med Prusijo in Avstrijo sta računala, da bo zmaga na strani Avstrije in da bo Prusija kot glavni sovražnik nemške revolucije in republikanske enotnosti premagana. Iz istih razlogov je tudi Engels 2. aprila 1866 pisal Marxu: »Vsak, ki je sokriv (Bismarck in Bonaparte — op. pisca) te vojne, — če do nje pride, zasluži, da ga obesijo. Z enako nepristranostjo želim to Avstrijcem, vendar je moja glavna želja, da Prusi dobijo uničujoče udarce.«¹⁸⁹

Liebknecht in Bebel sta tedaj na številnih delavskih zborovanjih širom Nemčije jasno izpričala svoje revolucionarne cilje združitve Nemčije.¹⁹⁰

Zlasti jasno se je Beblovo stališče pokazalo v resoluciji, ki jo je predlagal 8. maja 1866 v Leipzigu na protestnem zborovanju pred 5000 prebivalci. Ti so protestirali proti sklepom mestnih oblasti, ker so pod pritiskom liberalne buržoazije sklenile, da se Saška priključi Prusiji.

V tej resoluciji je Bebel označil prusko politiko kot »nenemško«, podpiranje takšne politike pa kot »škodljivo interesom nemškega ljudstva«. Zahteval je »sklicanje parlamenta, ki bi izšel iz splošnih, enakih in neposrednih volitev

¹⁸⁶ Primerjaj Bebel A., op. cit., str. 59.

¹⁸⁷ Primerjaj Bebel A., op. cit., str. 118—119.

¹⁸⁸ Glej Leidigkeit H., Wilhelm Liebknecht in August Bebel in der deutschen Arbeiterbewegung 1863—1869, Berlin 1957, str. 93.

¹⁸⁹ Engelsovo pismo Marxu z dne 2. aprila 1866, Marx-Engels, Briefwechsel Bd. 3, Berlin 1949, str. 384.

¹⁹⁰ Glej Bebel A., op. cit., str. 132—134; prim. tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 96.

s tajnim glasovanjem in bi bil oprt na splošno ljudsko oborožitev«. Resolucija prav tako izraža upanje, »da bo nemško ljudstvo za svoje zastopnike izvolilo takšne ljudi, ki bodo zavrgli sleherno centralno oblast«. Nemško ljudstvo poziva, »naj se dvigne kot en mož in z orožjem v rokah brani svojo lastnino in čast«, v primeru da bi nemška bratomorna vojna zaigrala nemško ozemlje tujcu.¹⁹¹

Ko je eden izmed predstavnikov mestne hiše skušal opravičiti sklep mestne oblasti, ga je Liebknecht ostro zavrnil in spomnil pruske brutalnosti iz leta 1848—49. »... Prusi so na Badenskem postrelili na tisoče borcev za svobodo, na stotine s prekimi sodišči. Prusija je bila tista, ki je zatrla dresdendsko vstajo in ta Prusija se hoče sedaj postaviti na čelo Nemčije, narediti za nemškega cesarja človeka, ki je pustil postreliti narodne borce za svobodo.«¹⁹² Liebknechtove besede izražajo ogorčenje in srd nad kontrarevolucionarnim divjanstvom, ki ga je na lastni koži občutil tudi sam kot borec iz leta 1848.

Podobno je izjavil tudi Bebel v govoru pred frankurtskimi demokrati. V njem je ostro zavrnil hegemonistične težnje Prusije ter jo obsodil, da je izzvala sedanjo krizo. Sedanjo krizo je po Beblovem mnenju »mogoče preprečiti le tako, da se vsa Nemčija kot en mož dvigne in pokaže, da ne želi biti miren opazovalec državljanske vojne... Če pa kljub temu izbruhne vojna, tedaj naj se dvigne vse ljudstvo in nastopi proti Prusiji kot kršiteljici miru.«¹⁹³ Soglasno sprejeta resolucija je zahtevala oborožen odpor proti pruski politiki, če bi kršila mir, liberalno rešitev nevtralnosti je zavrгла kot »bojazljivost ali izdajo«. Schleswig-Holsteinu je priznala pravico do samostojnosti. Prav tako je zavrnila pruski parlamentarni predlog, namesto njega pa je predlagala, »naj o ustavi celotne Nemčije odloča konstituirano ljudsko zastopstvo, ki uživa potrebna pooblastila«. V resoluciji je bila izražena tudi zahteva po splošni ljudski oborožitvi. V zaključku je resolucija pozvala nemško ljudstvo, naj se povsod v mestu in na deželi vključuje v politična društva.¹⁹⁴

To je bil prvi poskus, da se lotita organiziranja množičnega ljudskega gibanja. Za takšno gibanje so bili tedaj revolucionarni pogoji. »Nemčija je videti iz dneva v dan bolj revolucionarna. V Berlinu in Bremenu hodijo delavci tiho, grozeče po ulicah,« je Engels pisal Marxu.¹⁹⁵

Objektivni obeti na uspeh tega demokratičnega gibanja so bili tedaj še dokaj megleni. Liebknechtova in Beblova želja, da spremenita dinastično vojno v ljudsko revolucionarno vojno, je bila zaradi pomanjkanja sleherne potrebne vodilne organizacije brez večjih perspektiv. Liebknecht in Bebel sta v tem kratkem času prešla od agitacijskega in propagandnega dela v obliki govorov na zborovanjih k organiziranju političnih organizacij in še to le nekaj tednov, ponekod le nekaj dni pred izbruhom vojne. Zaradi premajhnega idejnega prebujenja množic to gibanje še ni moglo biti akcijsko mogoče. Velik uspeh pa je bil, da sta vključila saške delavce v to gibanje. Vstopenje delavcev v demokratične organizacije je pomenilo le prehodno stopnjo v razvoju k samostojni delavski stranki. Maloburžoazna demokracija, ki je bila hegemon gibanja,

¹⁹¹ Bebel A., op. cit., str. 147.

¹⁹² Leidigkeit H., op. cit., str. 208.

¹⁹³ Bebel A., op. cit., str. 153.

¹⁹⁴ Bebel A., op. cit., str. 153—154.

¹⁹⁵ Engelsovo pismo Marxu z dne 11. junija 1866, Marx-Engels, Briefwechsel Bd. 3, Berlin 1949, str. 406.

delavstvu ni mogla dati nekih perspektiv. Saško so v nekaj dneh zasedle pruske čete, ko je izbruhnila vojna. Kljub temu je Liebknecht še vedno upal v možnost revolucionarne rešitve. V časopisu »Deutsche Wochenblatt« je 24. junija 1866 pisal: »Trenutno v Saški ne moremo ničesar storiti. Naše upanje počiva v južni Nemčiji. Če tam stori Ljudska stranka svojo dolžnost, vladam izsili koncesije, razvije ljudsko gibanje, tedaj je zmaga nacionalne stvari zagotovljena. Ob primernem trenutku smo na straži.«¹⁹⁶

Njegov optimizem se ni izpolnil. Ljudsko gibanje tudi na jugu ni doseglo večjih uspehov. V boju proti združitvi Nemčije »od zgoraj« sta Liebknecht in Bebel vztrajala celo po vojni, po pruski zmagi. Osnutek chemniškega programa demokratične stranke Saške, ki so ga zasnovali in soglasno sprejeli neposredno po prusko-avstrijski vojni 19. avgusta 1866, je poudaril: »Demokratična stranka bo obdržala kljub spremenjenim razmeram svoj star program neokrnjen in se bo zanj zavzemala.« Nadalje je poudarjal osnutek, ki sta ga formulirala Liebknecht in Bebel, da je demokratična stranka dolžna boriti se proti sovražniku nemške svobode in enotnosti v vseh okoliščinah in na vseh področjih.¹⁹⁷ S temi besedami sta Liebknecht in Bebel ponovno izpričala svojo doslednost in demokratično taktiko do združitve Nemčije. V program sta vključila tudi vrsto demokratičnih zahtev kot »neomejeno pravico narodov do samoodločbe, ljudsko oborožitev namesto stalne vojske, ustanovitev parlamenta s popolnimi pooblastili glede odločanja o vojni in miru«, »odpravo vseh stanovskih privilegijev glede rojstva in veroizpovedi.«¹⁹⁸ Prav tako jasno sta v programu opredelila svoja stališča do velikonemških partikularističnih tendenc južnonemških maloburžoaznih demokratov. (Eckardt L., Mayer K., Pfau L., Lange Fr. itd.)¹⁹⁹ Zahtevala sta »združitve Nemčije v demokratično državno obliko«. »Nobene dedne centralne oblasti — nobene male Nemčije pod pruskim vodstvom... nobene velike Nemčije pod avstrijskim vodstvom... Te in podobne dinastično partikularistične težnje, ki lahko vodijo k nesvobodi, razdrobljenosti in tujemu gospostvu, mora demokratična stranka najodločneje pobijati.«²⁰⁰ Glede rešitve socialnega vprašanja sta šla v sporazum z maloburžoazno demokracijo ter med drugim zahtevala organiziranje produktivnih zadrug, da se tako »izravnajo protislovja med kapitalom in delom.«²⁰¹

Toda Prusija je zmagala, Bismarck je Avstriji pobral Holstein in priključil Hannover, Kassel, Nassau in svobodno mesto Frankfurt. Bismarck je bil iz določenih političnih namenov do Avstrije prizanesljiv. Avstrija je izstopila iz Nemške zveze. Leto 1866 je tako prineslo zmago »malonemški politiki«. V letu 1866—67 so izvedli organizacijo Severnonemške državne zveze. Bismarck je v korist Prusije odstranil tri legitimne nemške kneze. Objektivno je odprava teh državic pomenila korak naprej k združitvi Nemčije. »To je bila popolna revolucija,« je pisal Engels. »Mi smo naravnost zadnji, ki bi mu to očitali. Kar mu mi očitamo, je nasprotno, da je bil pruski revolucionar 'od zgoraj'.«²⁰² Rezul-

¹⁹⁶ Leidigkeit H., op. cit., str. 102.

¹⁹⁷ Prim. chemniški program, ponatisnjen v knjigi »Der Hochverrats-Prozess wider Liebknecht, Bebel, Hepner, Berlin 1894, str. 909—911. Glej tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 104.

¹⁹⁸ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 910—911.

¹⁹⁹ Glej stališča južnonemških demokratov: Leidigkeit H., op. cit., str. 70—84.

²⁰⁰ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 911.

²⁰¹ Hochverrats Prozess... op. cit., str. 911.

²⁰² Engels F., Gewalt und Oekonomie... op. cit., str. 717.

tatov vojne leta 1866 ni bilo mogoče zavreti, kot je poskušal Liebknecht.²⁰³ Engels je tedaj poudaril, da mora nemško delavsko gibanje dejstvo pruske zmage enostavno sprejeti, ne da bi jo odobrilo, in nastajajočo državno in gospodarsko centralizacijo izkoristiti za nacionalno organizacijo in združitev nemškega proletariata, kolikor more.²⁰⁴

Liebknecht v sovraštvu do pruske reakcije ni odobral pruske zmage. Njegov cilj je bila enotna nemška republika. Po Leidigkeitovem mnenju Liebknechtovega »avstrofilstva« ne smemo tolmačiti tako, kot da bi hotel na mesto Prusije postaviti Avstrijo. Liebknecht se je tedaj nadejal, da Avstrija stoji pred revolucijo, to je na predvečer svojega leta 1789, ki bo dala povod za nemško revolucijo.²⁰⁵ Engels je Liebknechtovo enostransko presojo dogodkov, kot je razvidno iz Marxove in Engelsove korespondence, kritiziral in poudaril, da se do dogodkov in rezultatov vojne leta 1866 ne sme vesti preprosto, negativno, to je reakcionarno, ampak kritično, to se pravi, da mora rezultate vojne leta 1866 izkoristiti v korist delavskega razreda.²⁰⁶ Ustanovitev Severnonemške državne zveze je politično pomenila odločilen korak k združitvi Nemčije. Liebknechtove težnje, da bi državno zvezo namenoma prezrli, da bi severnonemški državni zbor bojkotirali, so bile napačne. Splošna volilna pravica Bismarckove politike »od zgoraj« je pomenila za delavstvo napredek, ker mu je omogočila zastopstvo v zakonodajni skupščini.²⁰⁷ Centralizacija države, ki je bila izvedena s severnonemško zvezo, je hkrati ustvarila prve pogoje za razvoj samostojne nacionalne organizacije nemškega delavstva.

Celotna Liebknechtova in Beblova taktika je bila med vojno leta 1866 vseskozi revolucionarna. Zavzemala sta se za revolucionaren način združitve Nemčije ter pozivala demokratične množice, da stvar združitve Nemčije vzamejo v svoje roke. »Poraz vojne stranke bi bil za Prusijo najlepša zmaga. Narod želi prav tako malo služiti Prusiji kot Avstriji. Biti želi svoboden gospod v svoji lastni hiši,« je bilo rečeno 15 dni pred izbruhom vojne v razglasu malo-buržoaznega komiteja, katerega član je bil tudi Bebel.²⁰⁸

Revolucionarnega stališča v letu 1866 Bebel ni nikdar obžaloval. Še v letu 1911, ko je že pripadal »marksističnemu centru«, je v »Spominih« zapisal naslednje: »Liebknechta in mene so pogostokrat spraševali, kaj bi bilo, če bi namesto Prusije zmagala Avstrija. Vendar bistvo stvari ni bilo v tem; moje mnenje je, da vojni poraz ljudstvu, ki ni svobodno, njegovemu notranjemu razvoju prej koristi, kot pa ga zavira. Zmage povzročijo, da je vlada, ki nasprotuje ljudstvu, ošabna in prevzetna. Porazi jo silijo, da se približa ljudstvu in da si pridobi njegove simpatije. To nas uči leto 1806—1807 za Prusijo, leto

²⁰³ Osnovanje Severnonemške državne zveze je pomenilo dejansko kompromis med prizadevanjem med popolno nacionalno združitvijo in partikularistično tradicijo pod vodstvom Prusije. Severnonemški državni zbor je bil izvoljen na osnovi enake volilne pravice. Njemu nasproti je bil zvezni svet. Bismarcku je uspevalo, da je spretno držal ravnotežje med obema institucijama.

²⁰⁴ Engelsovo pismo Marxu z dne 25. 7. 1866, Marx-Engels, Briefwechsel, Bd. 3, Berlin 1949, str. 411.

²⁰⁵ Leidigkeit H., op. cit., str. 107. Prim. tudi Engelsovo pismo Marxu z dne 16. 12. 1867, Marx-Engels, Briefwechsel, Bd. 3, Berlin 1949, str. 551.

²⁰⁶ Engelsovo pismo Marxu z dne 15. avgusta 1870, MEGA Bd. 4, str. 365—367.

²⁰⁷ Prim. Mehring Fr., Historija njemačke socialne demokracije, III. zv., str. 163.

²⁰⁸ Bebel A., op. cit., str. 156.

1866 za Avsrijo, leto 1870 za Francijo, porazi Rusije v vojni z Japonsko leta 1904...²⁰⁹

Povsem drugo taktično stališče do vojne leta 1866 je zavzel Schweitzer, ki je nadaljeval Lassalovo taktiko in jo s svojimi nacionalističnimi koncepti le še poglobil. Bebel je v svojih »Spominih« posvetil posebno pozornost Schweitzerjevi politični evoluciji stališč do združitve Nemčije.²¹⁰ Mnogo podrobneje je Schweitzerjevo politično dejavnost obravnaval znani Engelsov biograf Gustav Mayer v delu »Johan Baptist v. Schweitzer und die Sozialdemocratie« (Jena 1909). Novejši avtorji (Leidigkeit, Schleifstein) so ob upoštevanju novih arhivskih virov zlasti natančno rekonstruirali Marxovo in Engelsovo stališče do Schweitzerjeve »socialnopatriotične« taktike.²¹¹ Za vse te avtorje je skupno to, da se njihove ocene Lassalove in Schweitzerjeve politične dejavnosti močno razlikujejo od Mehringovega prikazovanja v njegovi zgodovini nemške socialne demokracije.²¹²

V ospredju našega zanimanja je prizadevanje, da v splošnih obrisih prikazemo taktično stališče Schweitzerja v avstrijsko-pruski vojni leta 1866.

Takoj po Lassalovi smrti (1864) si je Schweitzer zelo prizadeval, da pridobi Marxa za vodstvo Lassalovega »vsenemškega delavskega združenja«.²¹³ Zaradi razmer v Nemčiji in idejne problematičnosti gibanja Marx tega vabila ni mogel sprejeti.²¹⁴ V začetku, ko Schweitzerjeva taktika še ni bila dovolj jasna, je Schweitzerju uspelo pridobiti za sodelavce v lassalovskem časopisu »Socialdemokrat« med drugimi tudi Marxa, Engelsa in Liebknechta.²¹⁵ Toda to ni trajalo dolgo. Schweitzer je pričel s svojimi članki v »Socialdemokratu« vedno očitneje izražati probismarckovsko stališče, od začetka previdno, pozneje pa vedno očitneje. V članku »Das Ministerium Bismarck und die Regierungen der Mittel- und Kleinstaaten«, ki je izšel v 6. številki »Socialdemokrata«, se je pričel previdno spogledovati s Bismarckovo politiko.²¹⁶

V vrsti člankov, ki jih je pričel objavljati 27. januarja 1865 pod naslovom »Das Ministerium Bismarck«, se je odkrito zavzemal za Bismarckovo politiko, jo hvalil in oboževal.²¹⁷ Vse to je dalo povod, da so Marx Engels in Liebknecht izstopili iz redakcijskega odbora.²¹⁸ Časopis je odtlej vedno bolj jadral v probismarckovske vode. »Vsenemško delavsko združenje« je Schweitzer pričel voditi proti volji velikega dela članstva na stran Bismarckove velikopruske politike, tj. v korist dinastije Hohenzollernov. V vrsti člankov pod naslovom

²⁰⁹ Bebel A., op. cit., str. 164.

²¹⁰ Primerjaj Bebel A., op. cit., Bd. II. Die Periode des Herren Schweitzer in der proletarischen Arbeiterbewegung, Stuttgart 1919, str. 1—137.

²¹¹ Prim. Leidigkeit H., op. cit., glej tudi poglavje »Mehring's Stellung zu Lassalle und zum Lassalleanischen Arbeiterverein« v knjigi: Schleifstein J., Franz Mehring, sein marxistisches Schaffen 1891—1919, Berlin 1959, str. 226—250.

²¹² Prim. Mehring, Historija njemačke socialne demokracije, zv. III, str. 145—217.

²¹³ Marx K., Chronik seines Leben in Einzeldaten, Marx-Engels-Lenin Institut, Moskau 1934, str. 230.

²¹⁴ Prim. tudi Mehring, op. cit., zv. III, str. 164.

²¹⁵ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 14; Leidigkeit, op. cit., str. 43—44; Mehring Fr., zv. III, str. 164.

²¹⁶ Bebel A., op. cit. zv. II, str. 15.

²¹⁷ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 15—19; Leidigkeit, op. cit., str. 51—52; glej tudi Mehringovo oceno teh člankov: Mehring Fr., zv. III, str. 169—170.

²¹⁸ Prim. Marxovo in Engelsovo izjavo, ponatisnjeno pri Beblu v II. zv., str. 21 do 23; Leidigkeit H., op. cit., str. 51—52.

»Habsburg-Hohenzollern und die Deutsche Demokratie«, ki so pričeli izhajati aprila, tj. nekaj mesecev pred izbruhom vojne, se je Schweitzer odkrito opredelil za uničenje Avstrije ter se zavzel za malonemško združitev Nemčije.²¹⁹ V svojem govoru »O sedanjih nalogah socialnodemokratske stranke Nemčije«, ki ga je imel 16. julija 1866 v Leipzigu, je v zaključku dejal: »Če nam uspe, da prusko vlado privedemo do nadaljnjih koncesij... tedaj bomo, kolikor moremo, storili svoje, da bo zmaga ne pri zastavah Avstrije, ampak pri zastavah Prusije, ne pri zastavah Benedeka, ampak pri zastavah Bismarcka in Garibaldija.«²²⁰ S tem, da je ob Bismarcku imenoval tudi Garibaldija, je Schweitzer skušal zelo spretno in demagoško prikazati, da Bismarck zastopa tudi nacionalno ljudsko gibanje. Po pruskih zmagal je »Socialdemokrat« pisal: »Dogodili so se pomembni dogodki, toda mi ne moremo zgodovine vrniti nazaj. Obe veliki sili Nemčije sta se borili za to, katera od njih bo zavladala v naši domovini — odslej obstaja samo ena velika nemška sila. To ni rešitev, ki smo jo mi hoteli — vendar je neka rešitev — in ta rešitev je dejansko tu.«²²¹ Schweitzerjevi bližnji privrženci, npr. Hassenclever in Tölcke, so tedaj pisali slavospeve v čast Bismarcku. Še bolj odkrito je Schweitzer izpovedal socialnopatriotično stališče v programatični izjavi, ko je postavil svojo kandidaturo za severnonemški parlament z namenom, da bi se priklopili konservativcem. V njej je dobesedno dejal: »Če bi ogrožale resne nevarnosti iz inozemstva nemško domovino, tedaj si bom prizadeval z vso silo, ki je lahko posamezniku na razpolago, v parlamentu in izven njega, da podprem pruskega kralja, v katerem se zrcali nemška moč, in njegovo vlado.«²²² Marx je takšno Schweitzerjevo stališče z vso upravičenostjo označil kot stališče »kraljevskega pruskega socialnega demokrata«.

Če kratko povzamemo Liebkechtova in Beblova taktična stališča med prusko-avstrijsko vojno na eni ter Schweitzerjeva na drugi strani, je razlika zelo jasno razvidna: Liebkecht in Bebel ter njuni pristaši so se že od samega pričetka borili za revolucionarno pot združitve Nemčije. Težili so, kot smo videli, da bi preusmerili gibanje ljudskega odpora na stran revolucije. Do zadnjega trenutka sta Liebkecht in Bebel nastopala kot revolucionarja. Schweitzer in njegovi privrženci pa so takoj priznali Bismarckove uspehe in v svoji taktiki zavzeli liberalno nacionalistično stališče.

Stališče nemške socialne demokracije do vojne leta 1870—71

Prusko-francoska vojna se je pričela v povsem drugih razmerah. Nemški delavski razred in socialna demokracija sta se v tem obdobju že znatneje okrepila.²²³ Pred stranko je bilo vprašanje, kakšno taktično stališče naj socialisti zavzamejo v tej vojni. Ali naj nastopajo kot revolucionarji v času, ko Bismarck skuša izvesti zgodovinsko napredno delo, kot je nacionalna združitev »od zgoraj«? Ali naj nastopijo kot »socialni patrioti« ter podprejo vlado? To so bila

²¹⁹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 37.

²²⁰ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 38. Prim. tudi Leidigkeit H., op. cit., str. 106—107.

²²¹ Mehring Fr., op. cit., zv. III, str. 222.

²²² Bebel A., op. cit., zv. II, str. 148.

²²³ Pri volitvah v skupščino 3. marca 1871 je dobila nemška socialna demokracija 3 % (101.927) od celotnega števila glasov. Glej Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 18.

osnovna taktična vprašanja, ki jih je nemška socialna demokracija morala v vojni 1870—71 rešiti. V tej zvezi je izoblikovala tri, več ali manj jasne tendence: 1. stališče Liebknechta in Bebla, 2. stališče Schweitzerja in njegove skupine ter 3. stališče braunschweiskega komiteja, ki je bil še pod vplivom lassallovcev, čeprav so se njegovi člani formalno priključili eisenachovcem.

a) Liebknechtovo in Beblovo stališče

Liebknecht in Bebel sta tudi v nemško-francoski vojni nadaljevala revolucionarno taktiko združitve Nemčije. »Razredno zavedni proletariat na obeh straneh Rena,« je pisal Mehring, »si je bil povsem na jasnem glede pravega značaja vojne, medtem ko je bila njihova buržoazija opijanjena s svojimi Bonaparteji.«²²⁴

Nekaj dni pred izbruhom vojne (12. junija) so objavili francoski člani internacionale, katerih število je v Franciji znašalo okoli 1/4 milijona, v časopisu »Réveil« poziv »delavcem vseh narodov«. V njem so poudarili, da »vojna zaradi nekakšnega vprašanja o premoči ali zaradi neke dinastije ne more biti v ožeh delavcev nič drugega kot zločinska norost.«²²⁵ Številni drugi pozivi so bili sestavljeni v istem pomenu in so ostro obsojali vojno ter jo označevali kot izključno dinastično.

Že v prvih dneh vojne je Liebknecht kljub neizmernemu sovraštvu do Bismarcka pravilno in nepristransko ocenil nevarnost, ki jo predstavlja bonapartizem za razvoj demokratičnega gibanja. V članku, ki je izšel 20. julija v »Volksstaatu«, je pisal: »Bonaparte želi s ponižanjem Prusije okrepiti svoj trnel prestol in socialnorepublikanskemu gibanju pripraviti notranjo Sadovo. Decembrski prestol je vogelni kamen reakcionarne Evrope. Če pade Bonaparte, je padel glavni nosilec modernega razrednega gospodarstva in sablje. Ako zmaga Napoleon, tedaj je s francosko demokracijo premagana tudi evropska demokracija. Naš interes zahteva uničenje Bonaparteja.«²²⁶

Svoje taktično stališče do francosko-nemške vojne sta Liebknecht in Bebel jasno in odkrito izpovedala dva dni pred vojno v resoluciji, ki sta jo 17. julija predložila konferenci saških socialnih demokratov. V njej sta obsodila bližajočo se vojno kot dinastično ter pozvala nemško demokracijo in delavce, da se pridružijo protestom francoskih tovarišev. Resolucijo je konferenca soglasno sprejela.²²⁷

Podobno resolucijo so tedaj sprejemali tudi na množičnih zborovanjih širom Nemčije (v Leipzigu, Nürnbergu, Münchnu, Barmenu, Königsbergu itd.).²²⁸

Takoj po chemniški konferenci sta Liebknecht in Bebel odpotovala naravnost na zasedanje državnega zbora, ki je bil 19. julija 1870. Med potom sta se dokončno dogovorila in sprejela znano stališče, ki sta ga nato pred parlamentom pogumno zagovarjala. Liebknecht je prvotno menil, kot je razvidno iz

²²⁴ Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 8.

²²⁵ Marx K., Prvi razglas generalnega sveta o nemško-francoski vojni, op. cit., str. 640.

²²⁶ Liebknecht W., Die Emser Depesche oder wie Kriege gemacht werden, Berlin (brez datuma), str. 12. Prim. tudi Bebel A., op. cit., zv. II, str. 168 in Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 9—10.

²²⁷ Glej Bebel A., op. cit., zv. II, str. 177.

²²⁸ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 177.

Beblovih »Spominov«, naj glasujeta proti vojnim kreditom, ker sta oba partnerja enako sokriva za vojno. Bebel je bil mnenja, da se je glasovanja treba vzdržati. In o tem mu je uspelo prepričati Liebknechta. Njegov glavni dokaz je bil, da na eni strani ne gre posredno niti neposredno soglašati z Bismarckom, na drugi strani pa ne neposredno podpreti Bonaparteja, kar bi se zgodilo v primeru, če bi glasovala za kredite.²²⁹ Bebel je v imenu obeh pred parlamentom dal naslednjo programsko izjavo:

»Sedanja vojna je dinastična vojna, ki poteka za koristi dinastije Bonaparteja, kot je vojna leta 1866 potekala v interesu dinastije Hohenzollernov.²³⁰ Mi ne moremo dovoliti denarnih sredstev, ki jih zahteva državni zbor za vojno, ker bi to pomenilo izglasovanje zaupnice pruski vladi, ki je s svojim postopkom v letu 1866 pripravila sedanjo vojno. Ravno tako ne moremo odobriti zahtevanih denarnih sredstev, kajti to bi lahko jemali kot odobravanje zločinske in podle politike Bonaparteja.

Kot načelni nasprotniki vsake dinastične vojne, kot socialni republikanci in člani Mednarodne delavske zveze, ki se bori proti vsem zatiralcem ne glede na narodnost in si prizadeva združiti vse zatirane v veliko bratovsko zvezo, se ne moremo neposredno niti posredno izreči za sedanjo vojno in se zato vzdržujemo glasovanja, izražajoč s tem trdno upanje, da bodo evropski narodi, ki so jih poučili sedanji nesrečni dogodki, storili vse, da si pridobijo pravico do samoodločbe in da odpravijo današnje razredno gospostvo in (gospostvo) sablje kot vsega državnega in družbenega zla.«²³¹

b) Stališče Schweitzerja in njegove skupine

Schweitzer je tudi med nemško-francosko vojno nadaljeval s svojo nacionalno-liberalno oziroma »socialno patriotično« taktiko. Tik pred izbruhom vojne je 16. julija 1870 na javnem zborovanju v Berlinu predlagal resolucijo, ki je ožigosala Napoleona kot kršitelja miru, Nemčijo pa prikazala, kot da mora »v obrambo svoje neodvisnosti in časti prijeti za meč«. To pomeni, da je treba vzeti obrambno vojno kot nujno zlo, razen če francoski narod pravočasno ne odstrani napadalca.²³² Za Schweitzerja je bila vojna z Napoleonom ne le boj nemškega ljudstva proti napadalcu, ampak boj za socializem. »In sleherni Nemec, ki se bori proti kršilcu miru, se bori ne le za domovino, ampak tudi proti glavnemu sovražniku idej bodočnosti, za svobodo, enakost in bratstvo.«²³³ Na zasedanju državnega zbora 19. julija 1870 je Schweitzer skupno s Hasencleverjem in Mendejem glasoval za vojne kredite.²³⁴ Liebknechtovo izjavo pa je ostro kritiziral ter ga dolžil »avstrijskega agentstva«.

Po bitki pri Sedanu in Metzu je Schweitzer svoje stališče spremenil. Njegovi upi, da se bo pruska vlada odpovedala aneksiji, so padli v vodo. Zato je v parlamentu, ko je 24. novembra 1870 prišlo do glasovanja za vojne kredite

²²⁹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 178.

²³⁰ Liebknecht in Bebel sta tedaj menila, da je napadalec Francija in ne Bismarck, kot je razvidno iz tega stavka v izjavi.

²³¹ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 179.

²³² Mayer G., Johann Baptist von Schweitzer und die Sozialdemokratie, Jena 1909, str. 389. Prim. tudi Mehring, zv. IV, str. 8.

²³³ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 121–122.

²³⁴ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 139.

zaradi nadaljevanja vojne, glasoval s svojimi privrženci proti vojnim kreditom.²³⁵ Priključil se je Beblóvemu in Liebknechtóvemu dopolnilnemu predlogu, v katerem sta odločno zahtevala, naj vojne kredite za nadaljevanje vojne zavrnejo, od državnega kanclerja pa zahtevajo, da takoj sklène pravičen mir s francosko republiko in da se vlada odpove vsaki aneksiji. Liebknecht je v tem predlogu tudi poudaril, da je vojna proti Franciji po 4. septembru izgubila za Nemčijo obrambni značaj in da se je spremenila v zavojevalno vojno proti francoskemu ljudstvu.²³⁶

Mehring ni zavzel dovolj kritičnega stališča do Schweitzerjevega »socialno-patriotičnega« stališča med francosko-prusko vojno. Nasprotno, ocenil ga je, da je bilo vseskozi pravilno, toda slabotnejše od zadržanja Liebknechta in Bebla.²³⁷ S spretnim peresom mu je uspelo zabrisati bistvene taktične razlike, ki so bile med Liebknechtó in Bebló na eni ter Schweitzerjem na drugi strani v času do bitke pri Sedanu. Če so v Schweitzerjevem taktičnem stališču bili »elementi slabotnosti«, kako jih je potem mogoče označiti za povsem pravilne, se nehote sprašuje pozoren bralec. S temi besedami je Mehring dejansko zelo spretno obšel skrite elemente tako imenovanega »patriotičnega socializma«, ki jih je bilo mogoče v Schweitzerjevi taktiki opaziti v obliki zametka.

c) Stališče braunschweiškega komiteja

Braunschweiški komite je v času francosko-pruske vojne prav tako evoluiral v svojih stališčih od nacionalno-liberalne oziroma »socialno-patriotične« k Liebknechtóvi smeri. V pričetku vojne se je braunschweiški komite le malo razlikoval od Schweitzerjevih stališč. Njegovo stališče se je spremenilo šele po Sedanu in padcu Napoleona. Čeprav je imel člane tega komiteja (Bracke, Bonhorst, Spier, Kühn, Ehlers, Grelle) »za Liebknechtóve slamnate lutke«, so v prvem obdobju vojne bili res »slamnate lutke v Schweitzerjevih rokah«.

Tik pred objavo vojne je braunschweiški komite 16. junija sklical javno zborovanje, na katerem je bila sprejeta resolucija. V njej so obsodili Napoleona in večino francoskih parlamentarnih zastopnikov kot nesramne kršilce miru ter zahtevali, da se za Nemčijo prizna obrambna vojna kot neizogibno zlo. To resolucijo je podprlo znatno število organizacij v severni Nemčiji. Poslanec Fritsche, tedaj še lassalovec, ki ga lahko imamo z neko določeno upravičenostjo za zastopnika braunschweiškega komiteja, je v državnem zboru 19. julija skupno s Schweitzerjem glasoval za prve vojne kredite. Mehring je to stališče ocenil za pravilno;²³⁸ pri tem pa ni omenil, da sta Marx in Engels odobraval Beblóvo in Liebknechtóvo stališče glede vzdržanja pri glasovanju.²³⁹

Konflikt med Liebknechtó in Bebló na eni ter braunschweiškim komitejem zaradi njegovega »socialno-patriotičnega« stališča na drugi strani se je vedno bolj zaostroval.²⁴⁰ V zvezi z nemško-francosko vojno je namreč braun-

²³⁵ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 196.

²³⁶ Glej Bebel A., op. cit., zv. II, str. 194. Prim. tudi Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 16.

²³⁷ Mehring F., op. cit., zv. IV, str. 19.

²³⁸ Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 9.

²³⁹ Prim. Rjazanov N., Zur Stellungnahme von Marx und Engels während des Deutsch-französischen Krieges, Neue Zeit 33 Jhr, Stuttgart 1915, str. 161—163.

²⁴⁰ Prim. Bebel A., op. cit., zv. II, str. 180—181; Mehring Fr., op. cit., zv. VI, str. 9—10.

schweiški komite objavil 30. junija 1870 v »Volksstaatu« poziv članstvu, v katerem je bilo polno »socialno-patriotičnih fraz«.²⁴¹ To je dalo Liebknechtu in Beblu povod, da sta se še bolj distancirala od braunschweiškega komiteja. Takoj po bitki pri Sedanu, padcu Napoleona in razglasitvi republike v Franciji se je stališče braunschweiškega komiteja nenadoma spremenilo. Med Liebknechtom in Beblom ter braunschweiškim komitejem so tedaj odpadle vse bistvene taktične razlike glede vojne.

»Takojšnja sklenitev miru s Francosko republiko, povračilo vseh vojnih stroškov in opustitev vsake aneksije so bile zahteve, ki smo jih skupno postavili. Iz obrambne vojne je v tem času nastala napadalna,« je Bebel²⁴² pisal v svojih »Spominih«. V manifestu z dne 5. septembra 1870, ki ga je naslovil braunschweiški komite na vse nemške delavce, je pozdravil francosko republiko, zahteval takojšnjo sklenitev častnega miru ter pozval nemške delavce, da množično protestirajo proti aneksiji.²⁴³ V ta manifest je Bracke v Marxovo veliko nezadovoljstvo vnesel tudi nekaj njegovih internih navodil, ki jih je poslal braunschweiškemu komiteju, ko je ta zahteval pojasnila glede spora z Liebknechtom.²⁴⁴

Zaradi manifesta so člani braunschweiškega komiteja protizakonito aretirali in odvedli v zapor.²⁴⁵

Od vseh treh obravnavanih taktičnih stališč, ki so se med vojno izoblikovala v nemški socialni demokraciji, je bilo Liebknechtovo in Beblovo stališče nedvomno vzor nasledne revolucionarnosti. Engelsove kritične pripombe na Liebknechtov račun so bile dejansko prehodnejšega značaja. Beblova junška obramba Komune pred buržoazno-junkerskim parlamentom²⁴⁶ ter Liebknechtovo in Beblovo vedenje pred porotnim sodiščem v Leipzigu je nemški socialni demokraciji služilo za vzor, kako je treba braniti socialistična načela.²⁴⁷

²⁴¹ Glej Proglas, ponatisnjen v knjigi *Der Hochverraths Prozess...* op. cit., str. 393—394, 359—361, ter Liebknechtovo in Beblovo politično oceno proglasa, ibidem, str. 394—396; glej tudi Beblovo pismo z dne 13. 8. 1870, ki je bilo prečitano na leipziškem procesu, str. 312—313; glej tudi Bebel A., op. cit., zv. II, str. 183—184.

²⁴² Bebel A., op. cit., zv. II, str. 185.

²⁴³ Glej ponatis manifesta v knjigi »Hochverraths Prozess...« op. cit., str. 414 do 418.

²⁴⁴ Prim. Marxovo pismo Engelsu z dne 10. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 381—392.

²⁴⁵ Prim. Engelsovo pismo Marxu z dne 17. septembra 1870, MEGA Bd. 4, str. 386; Bebel A., op. cit., zv. II, str. 186—187; glej tudi Mehring Fr., op. cit., zv. IV, str. 12—14.

²⁴⁶ Primerjaj Bebel A., op. cit., zv. II, str. 220—223.

²⁴⁷ Leta 1872 je bil v Leipzigu (od 11. do 26. marca 1872) znan proces proti W. Liebknechtu, Beblu in Hepnerju. Obdolžili so jih veleizdaje. V resnici je šlo za maščevalen akt Bismarckove Nemčije, ki ni mogla pozabiti, da sta med vojno leta 1870—71 nastopila kot resnična revolucionarna demokrata ter sredi nacionalistične zanesenosti nemške buržoazije pozivala nemški in francoski proletariat k mednarodni vzajemnosti. Državno pravdnštvo je zbralo za ta proces ogromno »obremenilno« gradivo, ki je dejansko obravnavalo skoraj celotno politično-agitacijsko delo Liebknechta in Bebla ter zajelo njuno publicistično delo (članke, brošure, korespondenco).

Na procesu sta Liebknecht in Bebel pogumno in odkrito branila socialistična načela in to tako spretno, da se je proces spremenil v propagiranje socialističnih idej. Ob zaključku procesa sta lahko z veseljem dejala, da je proces zelo mnogo koristil razširjanju socialističnih načel in da sta zato rade volje vzela nase dve leti trdnjav-

Bebel je pozneje v »Spominih« pisal o svojih stališčih med francosko-prusko vojno: »Moje in Liebknechtovo stališče, ki sva ga imela ob izbruhu vojne in med vojno ter izven parlamenta, je bilo desetletja predmet razpravljanj in ostrih napadov, v začetku tudi v stranki; toda le kratek čas, nato so prav dali nama. Priznavam, da najinega takratnega stališča na noben način ne obžalujem in da bi bilo najino stališče od prvega trenutka še ostrejša, če bi ob izbruhu vojne vedela, kar smo med letom na osnovi uradnih in neuradnih izjav izvedela.²⁴⁸

Kratek povzetek glavnih misli dokazuje, da je bila socialna demokracija zaradi objektivnih zgodovinskih okoliščin preslaba, da bi ustvarila nemško republiko »od spodaj«. Bismarcku je uspelo, da je v treh krvavih vojnah na protirevolucionaren, junkerski pruski način izvedel to združitev.²⁴⁹

Vojne za nacionalno združitev Nemčije so bile tipično nacionalne vojne, v katerih se je reševalo vprašanje nacionalne razdrobljenosti in ustvaritev nemške enotnosti.²⁵⁰

V prav takem smislu je Lenin pozneje označil progresiven značaj nemško-francoske vojne, ko je zapisal: »V nemško-francoski vojni je Nemčija oropala Francijo, toda to ničesar ne spremeni na osnovnem zgodovinskem pomenu te vojne, da je osvobodila na desetine milijonov Nemcev fevdalne razdrobljenosti in zatiranja dveh despotov — ruskega carja in Napoleona.«²⁵¹

S to vojno se je dejansko zaključila v zahodni in osrednji Evropi vrsta nacionalnih vojn.

Začetek nacionalnih vojn je imel svoje korenine v veliki francoski revoluciji, ki je odprla novo zgodovinsko obdobje. V njem so se najbolj izražale težnje zmagovite buržoazije, da osnuje, štiti in brani nacionalno državo. Kapitalistična blagovna proizvodnja je nujno zahtevala odpravo majhnih fevdalnih držav, enoten carinski sistem, enotno zakonodajo itd. Težnje po ustanovitvi samostojnih nacionalnih držav in odpravi fevdalne razdrobljenosti so koreninile v gospodarskem razvoju industrijskega kapitalizma, ki je zahteval velike državno-konsolidirane teritorije. Za te cilje je bilo treba začeti vrsto nacionalnih vojn. Lenin je označil to obdobje kot obdobje »vzpona evropske buržoazije«, obdobje buržoazno-demokratskih gibanj nasploh, posebno buržoazno-nacionalnih, obdobje hitrega rušenja preživelih fevdalno-absolutističnih ustanov.²⁵²

Boj za buržoazno nacionalno državo je vodil k vrsti vojn in buržoazno-demokratskih gibanj ter dal pobudo za vrsto buržoaznih revolucij. To je bil dolgotrajen proces, ki je zajel mnoga desetletja evropske zgodovine 19. stoletja. Boj za združitev Italije in Nemčije, za osvoboditev Srbije in Bolgarije izpod turškega jarma, boj Poljakov za vzpostavitev poljske države vključno z uporom leta 1863 itd. — vse to so bili členi ene in iste verige dogodkov.

ske ječe. — »Obremenilno« gradivo je izredno dragocen vir za proučevanje nemškega delavskega gibanja, ker daje lep vpogled v notranje življenje socialne demokracije, v njen odnos do prve internacionale ter zelo podrobno osvetljuje Liebknechtovo in Beblovo delovanje v stranki. Nemška socialnodemokratska stranka je celotno razpravo pred leipziškim porotnim sodiščem celo dvakrat ponatisnila.

²⁴⁸ Bebel A., op. cit., zv. II, str. 167.

²⁴⁹ Prim. Lenin, Soč. IV. izd., zv. XII, str. 266.

²⁵⁰ Vojna z Dansko za vojvodino Schleswig-Holstein 1864; avstrijsko-pruska vojna leta 1866; nemško-francoska vojna 1870—71.

²⁵¹ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 272.

²⁵² Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 126.

»Osnovna objektivna vsebina zgodovinskih pojavov v času vojn ne le leta 1855, 1859, 1864, 1866, 1870, ampak tudi leta 1877 (rusko-turška) in v letu 1896—97 (vojna Turčije z Grčijo in armenski nemiri),« je pisal Lenin, »so bila buržoazno-nacionalna gibanja ali »krči« buržoazne družbe, ki se je osvobajala različnih fevdalnih pogledov... Glavni razred, ki je med temi vojnami tedaj tudi sodeloval v teh vojnah, ki je šel po vzpenjajoči se liniji in ki je edini z ogromno silo nastopil proti fevdalno-absolutističnim ustanovam, je bila buržoazija...«²⁵³

Zato je Lenin te vojne označil kot poseben tip buržoazno naprednih osvobodilnih vojn. »Z drugimi besedami: glavna vsebina in zgodovinski pomen teh vojn,« je poudaril Lenin, »so bili zrušenje absolutizma in fevdalizma, njegovo spodkopavanje, strmoglavljenje tujega nacionalnega jarma. Zato so bile to napredne vojne in vsi iskreni revolucionarni demokrati prav tako kot vsi socialisti so želeli pri takšnih vojnah uspeh tisti deželi (tj. tisti buržoaziji), ki je zahtevala zrušenje ali spodkopavanje nevarnih opor fevdalizma, absolutizma in odpravo podjarmljenja tujih ljudstev,« je pisal Lenin.²⁵⁴ Vojne francoske revolucije so bile klasičen primer buržoaznih nacionalnih vojn, ki so branile meščansko revolucijo pred fevdalno reakcijo. Napoleonsko obdobje je te vojne privedlo v direktno nasprotje.²⁵⁵ Principom demokratične nacionalne svobode so se večkrat postavili po robu dinastični interesi (npr. dunajski kongres leta 1815).

V tem klasičnem obdobju nacionalno-buržoaznodemokratičnih gibanj se je uveljavil tudi kriterij razdelitve vojn na obrambne in napadalne. Obramba domovine pred fevdalno absolutistično reakcijo je bil tedaj bojni klic demokracije, ki si je pridobil veliko popularnost med širokimi demokratičnimi sloji. To geslo je imelo takrat zgodovinsko progresiven pomen, ker je bilo naperjeno proti absolutizmu in fevdalizmu. Napadalna vojna je tedaj stremela za tem, da zavaruje in zaščiti izročila absolutizma in fevdalizma ter nadaljuje z nacionalnim zatiranjem in prepreči snovanje buržoaznih nacionalnih držav. Obrambna vojna pa je nasprotno težila po odpravi fevdalizma in vzpostavitvi nacionalnih držav. Ta razdelitev vojn v obrambne in napadalne vojne iz obdobja buržoazno-demokratičnih gibanj je zapustila v zavesti demokratičnih slojev globoke sledi. Skoraj na vseh kongresih druge internacionale in na nacionalnih kongresih socialističnih strank so vprašanje vojne obravnavali s tega stališča. V imperialističnem obdobju pa je ta kriterij za imperialistične države izgubil svoj pravi pomen. Imperialistična buržoazija in njene vlade so vzporedno z vojnimi pripravami pričele ustvarjati »nacionalistično množično psihozo«, ki je zajela tudi delavski razred. Pod pretvezo nacionalnih vidikov so se »desni socialisti«, ki so jih imenovali »socialšovinisti«, raznih imperialističnih deželah pričeli uklanjati idejno-političnim pogledom imperialistične buržoazije.

* * *

Stališča prve internacionale do poljskega, irskega in vojnega vprašanja v obdobju buržoazno demokratičnih gibanj so Marxu in Engelsu služila za

²⁵³ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 127.

²⁵⁴ Lenin, Soč. IV. izd., zv. XXI, str. 272.

²⁵⁵ Primerjaj oceno v delu Kuczynski J., Die Geschichte der Lage der Arbeiter in Frankreich von 1789 bis in die Gegenwart, Bd. VI/1 (1789—1830), Berlin 1855, str. 119—123.

izhodiščne postavke pri formulaciji taktičnih stališč do kolonialnega, nacionalnega in vojnega vprašanja. Podpora boju za neodvisnost Poljske je bila po Marxovem mnenju brezpogojna dolžnost evropskih demokratov in je ostala zahteva zunanje politike mednarodnega proletariata vse do začetkov 20. stoletja, ko so se razvila samostojna demokratična in proletarska gibanja v večini slovanskih dežel. Šele spricho teh na novo nastalih pogojev je Poljska izgubila svoj izredni revolucionarni pomen, ki ga je imela kot važen člen v strategiji evropske demokracije in proletarske revolucije v obdobju prve internacionale.

Irsko vprašanje je imelo v času prve internacionale velik pomen za mednarodno delavsko gibanje. Boj irskega ljudstva za neodvisnost je nudil Marxu in Engelsu gradivo, na osnovi katerega sta izoblikovala splošna izhodiščna gledišča za politiko prve internacionale glede nacionalnega vprašanja. Irsko vprašanje sta ocenjevala z revolucionarnih vidikov, s stališča interesov delavskega gibanja in njegovih izgledov za revolucionarni boj. Nacionalno vprašanje je bilo tedaj sestavni del buržoazno-demokratične revolucije, katere dosledna izvedba bi delovnim množicam odprla perspektive za socialistično preobrazbo. Prav ob irskem vprašanju sta Marx in Engels poudarila, da je dolžnost proletariata zatirajočega naroda, da dosledno pomaga osvobodilnim gibanjem zatiranih narodov.

Pozneje ko je Lenin v polemiki z Rozo Luxemburg osvetljeval bistvo Marxovih revolucionarnih stališč do irskega in poljskega vprašanja, je zelo duhovito podčrtal naslednje Marxove misli: »Marx je imel navado, da je svojim znancem-socialistom 'potipal zob', kakor je sam dejal, ko je preizkušal njihovo zavednost in prepričanost. Ko se je seznanil z Lopatinom, je Marx 15. julija 1870 pisal Engelsu najbolj laskavo mnenje o mladem ruskem socialistu, pri tem pa je pripomnil: 'Slabotna točka je: Poljska. O tej govori Lopatin natanko tako, kakor govori Anglež, recimo angleški črtist stare šole o Irski.'«

Socialista, ki pripada zatirajočemu narodu, sprašuje Marx, kakšno stališče zavzema do zatiranega naroda, in takoj odkrije skupno hibo, ki jo imajo socialisti gospodujočih narodov (angleškega in ruskega): nerazumevanje socialističnih dolžnosti, ki jih imajo nasproti zatiranim narodom: prežvekovanje predsodkov, ki so jih prevzeli od »velikodržavne« buržoazije. (Lenin V. I., O pravici narodov do samoodločbe. Ljubljana 1948, 47.)

Marx in Engels nista ocenjevala irskega vprašanja s stališča nekih abstraktnih pravic, ampak konkretno in sta se zavzemala za odločno podporo v korist svobode in neodvisnosti irskega ljudstva. Boj za odpravo nacionalnega zatiranja jim je bilo sestavni del boja za emancipacijo delavskega razreda.

Z nacionalnim vprašanjem je bilo tedaj neposredno povezano tudi vojno vprašanje. V Inavguralni adresi je Marx jasno formuliral principe tike zunanje politike, ki jih je Internacionala v praktičnem boju uveljavljala. Taktična stališča, ki jih je izoblikoval Marx v konkretnih situacijah do vojnega vprašanja, so bila zasnovana s stališča koristi revolucionarnega razvoja mednarodnega delavskega gibanja. Marxova stališča do teh vprašanj so vselej historično globoko utemeljena in prežeta z revolucionarno perspektivo. Na prusko-francosko vojno je gledal ne z nekih »ozkih« nacionalističnih motivov, ampak s stališča evropskega razvoja revolucionarnega delavskega gibanja. Ko se je defenziven značaj pruske vojne spremenil v napadalno, osvajalno vojno, sta Marx in En-

gels pričela ostro napadati pruske zavojevalne težnje do priključitve Alzacije in Lotaringije.

Prvi internacionali pod Marxovim vodstvom je uspelo na osnovi bogatih izkušenj boja z nemarksističnimi smermi formulirati vrsto zaključkov, taktičnih napotil in teoretičnih posplošitev, ki so v nadaljnjem historičnem razvoju delavskega gibanja doživele svoje dopolnitve in postale trajna last mednarodnega delavskega gibanja. Mnogi Marxovi upi, marsikaka njegova plemenita težnja je ostala registrirana kot taktično napotilo brez odmeva v tedanjem historičnem razvoju. Lenin je pozneje, izhajajoč iz teh principov, zasnoval sistematičen nauk o nacionalnem in kolonialnem vprašanju.

Prva internacionala s svojim marksističnim jedrom je predstavljala v tedanjem obdobju delavskega gibanja veličasten projekt osvoboditve delavskega razreda izpod kapitalističnega jarma, ki je vcepil delavskim gibanjem nepopisen entuziazem in jim odprl svetle perspektive boja za nove socialistične družbene odnose. To napotilo iz Marxove dediščine tega obdobja je ostalo v zavesti revolucionarnih množic kot vizija bodočnosti. V današnjih pogojih sodobnega delavskega gibanja ima proučevanje dediščine prve internacionale ogromno ideološko vrednost, ker nas seznanja z idejnimi bogastvom markistične misli v njeni tedanji praktični aplikaciji in odkriva historično genezo vrsti teoretičnih postavk, ki so izredno pomembne tudi v sodobnem delavskem gibanju.

Summary

On the basis of the protocol of the General Council, the minutes of the congresses, Marx's and Engels's correspondence, and the literature, the author in detail discusses the development of the standpoints of the 1st International considering the national, colonial and war questions, thus with particular care illuminating Marx's and Engels's tactical conception of those problems. The paper consists of four extensive chapters.

In the introductory chapter, »Marx's Conception of the 1st International, and the Internal and External Situation«, the author expounds, in what domestic and international political circumstances Marx laid down the revolutionary tactics of the 1st International. By livening up the 1st International, as an instrument to consolidate the international labour movement, Marx was aiming at a wholly clear object: basically, he had in view, through the political victory of proletarian democracy in all leading countries, to change the economic situation of the working-class. He deemed the relations between the French and the British labour movements highly instrumental to the fate of the revolution foreseen by him.

After discussing the revolutionary prospects, in the 2nd chapter — »The Foundation of the 1st International and the Polish Question« — the writer elucidates the mutual relations between the British and the French labour movements, which had shown the necessity of closer ties among the workers. Eventually, these contacts lead to the meeting in St Martin's Hall, 28th September 1864, where the historic 1st International was called into existence.

Still the St Martin's Hall meeting failed to give the 1st International its content or programme or style. This task fell to the provisional central committee, viz to Marx, who was performing this function. In detailed historical reconstruction, the writer develops the genesis of the Message to the Working-Class and of the Statutes (penned by Marx). He points out the elements of both documents. In the inaugural address, Marx substantiated the principles and set forth the orientation of labour's foreign polity, and urged the workers to master the secrets of foreign policy.

Marx devoted particular attention to the feudal autocracy of czarist Russia, which he considered the key position of European reaction. To Marx, the catchword of an »Independent Poland« was a momentous link in the strategy of European

democracy and proletarian revolution, as it was sapping the Russian absolutist system. In those days, Marx and Engels were of opinion that the whole Western-European democracy had the duty to actively assist this demand. But in his foreign-policy plans Marx met with Proudhon's and the Proudhonists' incomprehension, since they were opposing the restitution of Poland. Then, the author in detail analyses Marx's and Engels's and the Proudhonists' views of the Polish question in the light of foreign policy, particularly at the pre-congress conference in London and the Geneva conference of the 1st International.

As long as beyond the Geneva congress the parole of a restituted Poland remained a demand within the foreign policy of the international proletariat: yet, after the congress, it was superseded by the Irish question, which was gaining great importance not only to the British but also to the international labour movement.

Ireland was then one of the weighty revolutionary foci in Europe, and therefore the Irish question was being paid special attention by the 1st International under Marx. Just in connexion with the events in Ireland, Marx and Engels were working out a general starting-position of the 1st International for its policy towards the national question. They were judging the Irish question from revolutionary stand-points, and linking it to the chance of a revolutionary development in Great Britain. They believed the revolutionary-democratic solution of the Irish question to be closely connected with the prospects of the struggle against capitalism. Such a liberation of Ireland could create the prerequisites for a Socialist transformation in Great Britain. This is why Marx was keenly watching the evolution of the national movement in Ireland.

Hence, in the third chapter, »Comprehensive Historical Reconstruction of the First International and the Irish Question«, the writer analyses the tactical views of the Irish question, formed and taken at the sittings of the General Council, and both reflected in the correspondence between Marx and Engels and embodied in the speeches and papers by the other leaders of the 1st International.

Special attention is focused by the author on the opinions of the 1st International about the Sinn Fein movement; he illuminates the fight of the International for an amnesty to the Irish prisoners, and expatiates on the struggle of the Marxist core within the International against the reformist views of the trade-union leadership. Marx's tactical demand for Ireland's secession from Great Britain, with the view of an agrarian revolution, was actually a revolutionary way to the democratic solution of the Irish question.

From the protocols of the General Council and from the Marx-Engels correspondence both leaders appear to have (in the Irish question) consistently advocated the principle of proletarian internationalism, taking sharp issue with all chauvinistic and nationalist tendencies and with the »sober« reformist plans of »normalizing the Anglo-Irish relations in the frame of the existing state«; Marx and Engels were emphasizing the duty any oppressing nation to help the oppressed nations' struggle for liberation.

In those days, with the national question the question of war was closely connected, dealt with by the author in his next chapter »The War Question at the Session of the General Council and the Congresses of the First International«. On the basis of the General Council's and the Congress protocols and in the light of the literature, the writer discusses the tactical opinions formed with reference to the war question. As the analysis of the congress material of Geneva shows, a resolution was passed, protesting on the workers' behalf against militarism and standing armies, whose maintenance was more and more burdening the working-class. The change of the standing army into a general popular army (with general military training) became actually a battle-cry of the international labour movement. Subsequently, the author analyses the views formed within the International with reference to the Prussian-Austrian war, where Prussia had carried out her hegemony »with blood and iron«.

With special care the writer treats the First International's tactical view of the Peace League, a petty-bourgeois pacifist movement, championing — besides its peace ideal — also the ideas of petty-bourgeois democracy, and having some adherents among reformist workers.

Unlike the Proudhonists, Marx opposed the affiliation of the International with the Peace League. This standpoint was partly founded in Marx's mistrust of petty-

bourgeois democracy, and partly rooted in his conviction that the European democracy must not allow disarmament because of czarist Russia's designs of conquest. In the following the author in details explains the heated discussions of the war question at the congress of Brussels. The resolution of Brussels denounced every war regardless of its progressive or reactionary character, and insisted on the workers responding to any war with strikes, while Marx — under the then conditions of the labour movement — judged this idea to be immature.

The writer focuses his attention on the First International's tactical views of the 1870—71 war, reconstructing them on the ground of the correspondence between Marx and Engels, the messages of the General Council, and the literature. In this connexion he dwells at some length on the tactical views held by Bebel and W. Liebknecht, Schweitzer and his group, and the Braunschweig committee.

The author's arguments clearly demonstrate the then German Social Democracy to have been, owing to objective historical circumstances, too weak to create a German Republic «from the bottom», whereas Bismarck, by his means of a true Prussian junker, managed to bring about the union.

The author then canvasses how, in the period of bourgeois-democratic movements, defensive and aggressive wars were being argued.

Let us keep in mind that in those days of national bourgeois-democratic movements the criterion arose by which wars were divided into defensive wars and wars of aggression. The defence of the native country against the reaction of feudal absolutism was then the battle-cry of democracy and won unbelievable popularity with the democratic masses. The struggle for a bourgeois national country led to a series of wars and bourgeois-democratic movements and initiated a series of bourgeois revolutions, which was a lengthy process to last many decades in the European history of the 19th century. The struggle for the union of Italy, Germany, for the liberation of Serbia and Bulgaria from the Ottoman yoke, the struggle of the Polish for the restitution of their state — all of these were links of one and the same chain of occurrences. Lenin designated those wars as a particular type of bourgeois progressive wars, whose main content and historical significance were the undermining and destruction of absolutism and feudalism, and the overthrow of foreign antinational sway.

In conclusion, the author of this paper emphasizes that the events in the then range of foreign policy served Marx and Engels as starting-positions for wording their tactical views of the colonial, national and war questions. Later on, Lenin — proceeding from these principles — laid down his systematic doctrine on the national and colonial questions.

Rudarji v naših premogovnikih ob koncu fevdalnega družbenega sistema

Kopanje premoga na slovenskem ozemlju se je moglo zaradi povsem določenega gospodarskega razvoja znatneje razmahniti šele proti koncu 18. stoletja, čeprav sega prva skromna eksploatacija te rudnine v sredino navedenega stoletja. V času, ko se je premogovništvo šele razvijalo, je imelo kopanje železove, svinčeve in živosrebrne rude že kar lepo tradicijo, z njo vred seveda tudi izkušnje glede dolžine delovnega dneva, določanja rudarjeve mezde, organiziranja in vzdrževanja bratovskih skladnic in podobno. Zato dvomim, da bi premogovništvo s svojim kasnim vstopom v zgodovino vneslo kaj bistveno novega v življenje in delo svojih rudarjev.

V tem članku mi gre predvsem le za to, da na osnovi nekaterih domačih in tujih virov osvetlim položaj rudarjev v manjšem številu naših premogovnikov približno v času 1790—1854 in ga nekoliko primerjam s položajem drugih rudarjev in delavcev takratnih časov.

1. Rudarji in podložniki v premogovnikih

Vsi rudniki brez izjeme, ki so bili aktivni v času fevdalnega družbenega sistema, so zaposlovali poleg »pravih rudarjev«, torej poklicnih rudarjev, ki so bili navezani izključno samo na mezdo in jim je bil edini gospodar vsakokratni lastnik rudnika, tudi ljudi, ki so bili v prvi vrsti še podložniki, odvisni od zemljiške gosposke.

Neko poročilo iz poletja 1798 o osebju v premogovniku Vremski Britof direktno pravi,¹ da je personal sestavljen iz »pravih rudarjev« in »podložnikov«. Ker je prav tedaj rudnik, ki je bil last čistilnice sladkorja na Reki (ust. leta 1750), skrčil obseg dela, so bili mnogi domači rudarji (= podložniki) reducirani za nedoločen čas. Podobno istočasno poročilo za Labin, ki je bil tudi last te rafinerije, trdi, da so bili pravi rudarji tujci in pa tamkajšnji domačini-podložniki, da pa so samo tujci (= profesionalni rudarji) imeli določene prednosti. Iz obeh poročil sledi, da so kvalificirano delovno silo sestavljali tuji rudarji (od kod so bili, ni znano), nekvalificirano oziroma pomožno pa podložniki. Ker so bili profesionalci še sorazmerno redki, so uživali določene prednosti, ki jih drugi niso bili deležni.

¹ Arhiv dvorne komore, Dunaj (ADK), Rudarstvo in novčarstvo, Kranjsko, fasc. rd. št. 1625.

Baronu Francu Rakovcu-Raigersfeldtu so leta 1752, zlasti pa 1756, kopali premog štirje kmetje,² v Guttaringu (srednja Koroška) pa sta 1765 kopala premog dva poklicna rudarja iz Lütticha.³ Čeprav nista prav dolgo ostala tam, je gotovo, da so jima pomagali pri delu okoliški kmetje.

Čeprav nimamo točnih statistik o poklicnih rudarjih in podložnikih v naših rudnikih, je jasno, da so do konca fevdalnega družbenega sistema v vseh naših premogovnikih v izdatni meri uporabljali kmečke sinove (morda tudi bajtarje) pri kopanju premoga, zlasti še na dnevnih kopih, kjer je bilo delo enostavnejše (Kočevje, v začetku Zagorje in Trbovlje itd.). V virih, ki jih tu citiram, večkrat naletimo na sezname rudarjev. Navajajo kopače iz Idrije, Bleiberga nad Beljakom, Železarne Kaple in s Češkega.

2. Delovni čas

Skoraj pravilo je bilo, da je rudarjeva izmena, posada ali šiht trajala dnevno po 12 ur. Vendar povsod ni bilo tako. Neko poročilo iz let okoli 1790, ki se nanaša na rudnike železa mislinjske fužine in so bili situirani po pobočjih Pohorja, trdi, da traja tod rudarjev delovni dan 10 ur. Krajši delovni čas gre gotovo na račun oddaljenosti od doma do rudnih jam, ker v samem pobočju ni bilo prenočišč.

V Vremskem Britofu so tudi imeli kot povsod drugod sredi dela eno uro odmora za kosilo in odpočitek. Dopoldanska izmena je trajala 8 ur, popoldansko delo, ki je trajalo 4 ure, so imenovali polizmena. Ista dva izraza so takrat (1798) prakticirali tudi v Labinu.¹ Delovni dan je bil enako deljen.

Po 12 ur so delali vsaj od 1805 dalje (brez dvoma pa od samega začetka), v erarnem ali državnem premogovniku v Zagorju ob Savi⁴ (pričel je obratovati poleti 1803). Temu nasproti so manj precizne določbe za tiste erarne rudarje, ki so delali v »železniških« premogovnikih, to je v tistih erarnih rudnikih, ki so jih eksploatirali od leta 1843 za gradečo železniško progo Dunaj—Trst. Pri nas so bili vsi ti rudniki v slovenskem delu Štajerske. Neko navodilo z Dunaja z dne 25. junija 1847 določa,⁵ kolikšno mezdo naj izplačajo delavcem za 8-urno izmeno. Ker je prav malo verjetno, da bi erarni rudarji leta 1805 delali po 12 ur dnevno, 1847 pa le še po 8 ur, je kazno, da se govori le o dopoldanski izmeni, čeprav so gotovo prakticirali tudi popoldansko polizmeno.

Delavci v raznih obratih (cinkarna, svinčarna) Premogokopne družbe v Zagorju ob Savi (ust. 1842) so delali 6 dni v tednu in 294 dni na leto.⁶ Nimamo nobenega razloga dvomiti v to, da je delovno leto tudi za rudarje štel enako število delovnih dni. Nedelovnih dni je bilo torej 71 ali približno 20 % ($\frac{1}{5}$).

² Državni arhiv Slovenije, Ljubljana (DAS), Raigersfeldov Diarj 1751—1756, podatki pod datumom 17. jan., 8. in 18. febr. 1756.

³ ADK, Novi komerc, Notr. Avstrija, fasc. št. 466. Prim. tudi Hermann Grosch, *Die Anfänge des Kohlenbergbaues... unter Maria Theresia*, Dissertation... Wien, 1937, str. 40, ter *Kärntens gewerbliche Wirtschaft von der Vorzeit bis zur Gegenwart*, Klagenfurt 1953, str. 239—240.

⁴ ADK, Novčarstvo in rudarstvo, fasc. 3480.

⁵ Arhiv finančnega ministrstva, Dunaj (AFM), Premogokopna direkcija Leoben, fasc. za leto 1847.

⁶ Arhiv rudnika Zagorje (ARZ), fasc. št. VI.

3. Mezde

Kot najstarejši podatki o mezdah so spet znani za Vremski Britof in Labin.¹ V Britofu so tako pravi rudarji kot podložniki zaslužili dnevno 30 krajjarjev ali pol goldinarja in sicer 21 kr za 8-urno izmeno, 9 kr za popoldansko 4-urno polizmeno (12 fl mesečno). Labin je plačal nekoliko bolje (gotovo zato, ker je bilo delo teže in so stroški za življenjske potrebščine bili v Istri višji): za enako dolgo izmeno 24 kr, za polizmeno 10 kr, skupaj 34 kr (13 fl 36 kr mesečno). Sedaj tudi vemo, zakaj je popoldansko delo imelo ime »polizmena«; zato, da so lahko popoldansko delo posebej tarifirali in ga plačevali po nižji stopici, češ, delo po kosilu nima iste storilnosti kot jutranje in dopoldansko delo. Táko mezdno politiko so prakticirali le v čistilniških Vremah in Labinu.

Rudarji, ki so okoli 1790 kopali železovo rudo za mislinjsko fužino po pobočjih Pohorja, so za 10-urno izmeno prejeli na mesec le 8 fl 45 kr. Postransko delo na dnevnem kopu, popravilo rudniških poti in podobno so jim dvignili mesečni zaslužek na 11 fl.⁷

V Zagorju je vsaj novembra 1804 erar plačal bolje: mezde so se gibale med 45 in 51 kr na šiht. Mesečni zaslužek je torej znašal od 18 do 20 fl in še čez.

Nek podatek iz istega rudnika v Zagorju z letnico 1820 zatrjuje le splošno, da so rudarji plačani akordno po centu (56 kg) pridobljenega premoga; svečavo in smodnik da jim daje orožarna, toda denar za to da se jim odtrga od mesečnega zaslužka; v gotovini da se jim izplača le ostanek. Popravilo obrabljenega orodja in nakup novega sta šla iz podjetnikovega žepa.^{7a}

Slabše je plačal erar rudarje v »železniških« premogovnikih. Seznam delavcev za oktober 1844 ima celó pripombo, da je šla večina izstopivših rudarjev v službo k železnici zaradi višjih prejemkov, zlasti h gradnji železniškega predora med Slovensko Bistrico in Pragerskim. V »železniških« rudnikih je namreč vsaj septembra 1843 zaslužil predkopač (Vorhauer) 28 kr od izmene (to bi zneslo 11 fl 12 kr na mesec), kopač 24 kr (9 fl 36 kr), nestalni dnevničarji 20 kr (ali na mesec 8 fl).⁸ Skupino nestalnih dnevničarjev so prav gotovo sestavljali izključno okoliški podložniki.

Ti rudniki niso bili privatni, pač pa jih je v imenu države upravljala posebna premogokopna direkcija s sedežem v Leobnu. Njej sta bila, kar se tiče slovenskega dela Štajerske, podrejena dva rudosledna revirja. Vsako spremembo sta smela ta dva revirja izvesti, če sta poprej vprašala direkcijo in prejela od nje pritrdilen odgovor. Leobenski direkciji nadrejeni urad je bila dvorna komora na Dunaju.

Junija 1847 so rudarji konjiškega revirja nujno prosili svojega komisarja, vodjo revirja, naj doseže zvišanje mezd. Ta je res napisal vlogo in jo poslal v Leoben. S primerno naglico je direkcija posredovala komisarju odgovor oddaljene dvorne komore, ki se je glasil, da znaša za 8-urno izmeno predkopačeva meзда 30 kr, najnižja meзда starega kopača (Althauer) 24 kr, najvišja 28 kr, najnižja meзда mladega kopača (Junghauer) 20 kr, najvišja 24 kr, najnižja meзда motalcev (Haspler), dvigalcev vode (Wasserheber) in podobnih delavcev 18 kr, najvišja 22 kr, spenjalec rudarskih vozičkov (Förderer ali Huntstösser)

⁷ DAS, Zoisov arhiv, fasc. 29 (Rudniki in fužine).

^{7a} ARZ, spisi v jamomernici.

⁸ AFM, Slovenska Bistrica, fasc. za leto 1843—1844.

lahko prejme najnižjo mezdo 15 kr, najvišjo 18 kr. Pripis dodaja: Ker so se do sedaj delavci plačevali po najnižji tarifi (prvo navedene mezde), naj se jim dvignejo mezde v mesecih junij, julij, avgust in september na najvišjo postavko, vendar je treba vedeti, da velja dvig samo za navedene mesece. Ko bo — pravi vir — z novo žetvijo cena živil padla, naj se mezde spet znižajo na svojo prvotno, to je, najnižjo tarifo.⁵

Nekoliko pozneje so se mezde diferencirale; verjetno zato, ker je vodstvo rudnikov videlo, da cene viktualijam niso povsod enako nizke. Iz septembra 1848 so znani podatki, da so konjiški mladi kopači imeli mezdo 20—22 kr za izmeno, celjski 22—24 kr; tam in tu so imeli stari kopači enako mezdo 24—28 kr. Konjiška vozača premoga (Förderer) sta prejemale po 18 kr.

Kako so bili delavci, mojstri in uradniki plačani drugod? Oktobra 1843 je imel pri Premogokopni družbi v Zagorju ob Savi delovodja v cinkarni 20 fl na mesec (verjetno pa še brezplačno stanovanje ali morda stanarino), izdelovalec obojk ali trob (Muffenmacher) 14 fl mesečno, talilec v cinkarni 15 fl, v svinčarni 14 fl, njegov prvi pomočnik 11 fl, drugi pomočnik 10 fl, plavžarski mojster v svinčarni 25 fl mesečno, stanovanje verjetno brezplačno. Vidimo torej, da so nekatere kategorije delavcev imele isto mezdo kot rudarji ali celo še slabšo. Ker je imel tehnični direktor letnih dohodkov 800 fl, mu je torej znašala mesečna plača več kot 66 fl. Pri tem je imel prosto stanovanje, deputatni premog, velik vrt in dve kravi.⁹

Marca 1850 je imel upravitelj celjskega rudarskega urada letno 900 fl plače ali mesečno 75 fl (poleg tega je prejemal letno po 90 fl stanarine in po 30 fl za nakup drv). Celjski in konjiški posadni mojster sta letno prejemale bruto po 680 fl¹⁰ (mesečno nekaj več kot 56 fl).

Iz tega sledi, da je država prakticirala večji razpon plač: njeni strokovnjaki so bili bolje plačani kot pri privatnih podjetnikih, zato pa so bili rudarji in nekvalificirani delavci slabše plačani od tovrstnih delavcev pri privatnikih. Če računamo, da so rudarji in delavci zaslužili mezdo za 294 delovnih dni, preživeti pa so morali vseh 365 dni, potem vidimo, da so imeli nizko mezdo. Pri delovnih dneh jim moramo namreč odbiti 20 % mezde, da s tem pokrijemo nedelovne dni.

Zdi se, da so se po ukinitvi fevdalnega sistema mezde vsaj ponekod zvišale; verjetno pa so tudi cene živil poskočile. V celjskem rudarskem uradu so leta 1857 zaslužili: predkopač 40 kr dnevno, stari kopač 34—36—38 kr, mladi kopač 30 kr, vozač 28 kr; le neka ženska je prejemale po 20 kr za delovni dan.

Seveda bodo te mezde zgolj številke, dokler ne bomo ugotovili cen osnovnim življenjskim potrebščinam in tako izračunali kupno moč rudarjeve mezde. Toda ti podatki bodo morali obsegati kar nekaj desetletij, ker samo za določen dan ali zelo kratek časovni izsek izračunani podatki povedo kupno moč tistega dne — kar pa praktično nima nobene vrednosti. Jasno je, da je stala hrana v vaseh okoli Slovenske Bistrice manj kot v mestih ali industrijskih središčih, na primer v Zagorju in Trbovljah, da o Istri ne govorimo. Pri ugotavljanju življenjskega standarda delavcev skozi desetletja bomo morali upoštevati dobre in slabe letine, ostre in mile zime, cene stanovanj in oblek. Stroški za šoloobvezne otroke pa so poglavje zase.

⁹ ARZ, fasc. I.

¹⁰ AFM, Premogokopna direkcija Leoben, fasc. za leto 1850.

4. Prehranjevanje

V direktni zvezi z mezdo je vprašanje prehranjevanja.

Da ne bi bili delavci in rudarji izpostavljeni glede nakupa hrane oderu- hom, so marsikje (na primer v idrijskem rudniku, v Zoisovih in Ruardovih fužinah itd.) oskrbovala delavce podjetja sama z glavnimi živili.

Premogokopna družba v Zagorju ob Savi je leta 1843 določila, da bo njen tehnični ravnatelj poleg drugih del oskrboval delavce s hrano.⁹

Toda tako ni bilo povsod. Za Labin vemo, da so se morali tamkajšnji rudarji leta 1798 sami oskrbovati z viktualijami. Dunajski mernik pšenice je stal 16—22 lir, turščica 9—10 lir (lira je takrat verjetno še imela 20 soldov). Za librico ali 300 g govejega mesa, če si ga dobil, si plačal 8—10—12 soldov (9 soldov = 5 kr), za ovčje meso 7—8—9 soldov. Masti in masla ni bilo moč dobiti, ker je bilo tam malo krav, pač pa si dobil olje. Svinjsko meso in slanina, kupljena na Reki, sta stala 20 soldov librica. Tamkajšnja enota vina, enaka trem avstrijskim seitlom (nekako 1,2 litra), je stala 10—12—14 soldov.¹

Enostaven račun nam pove, da je rudar lahko kupil za dnevno mezdo 34 kr v Labinu približno librico govejega mesa, enoto vina in nekako 2 kg pšeničnega kruha — ali librico slanine, pol enote vina in nekako 1 kg pšeničnega kruha; v obeh primerih mu je moglo ostati v žepu nekaj malega drobiža.

V Zagorju so 1805 trdili, da je to eden izmed najdražjih krajev na Kranj- skem.¹¹ V poprečju desetletja 1795—1805 bi tam plačal po srednji ljubljanski ceni za mernik pšenice 5 fl 9 kr (torej je bila tu pšenica še vedno za $\frac{1}{3}$ cenejša kot v Labinu!), rži 3 fl 44 kr. Izračunali so, da je idrijski rudar izdal v štirih tednih ali pri 24 šihtih zaslužka 4 fl 22 kr za živila. Ker so se nekatere mezde za šiht gibale med 36 kr in 42 kr, je idrijski rudar prejel na mesec tudi do 14 fl 24 kr in celo 14 fl 48 kr. Ostanek mezde so potrošili za plačilo stanovanja, obutve, obleke in podobno.

5. Stanovanjsko vprašanje

V Labinu niso rudarji leta 1798 stanovali v rudarskih hišah, ki naj bi jih zgradila za njih reška rafinerija, ampak si je moral vsak rudar sam priskrbeti stanovanje.

V Zagorju ni bilo leta 1803 nič več tako. Erarna steklarna je že imela stanovanja za uradnike, rudarje in steklarje. Izvleček iz splošnega katastra iz leta 1835 ali kmalu po njem¹² ima popis vseh nepremičnin, ki so bile last rudar- skega podjetnika Jožefa Atzla. Iz njega razberemo, da je ta imel stanovanjsko hišo, veliko 1091 m², hlév je bil velik 983 m², mlin 130 m², skladišče na bregu Save 115 m², stanovanjska hiša za rudarje pa 173 m². Hiša za rudarje res ni bila velika, saj je bil verjetno velik del rudarjev doma iz Zagorja in okolice. Namenjena je bila zlasti tistim, ki so prišli rudariti v Zagorje iz oddaljenih krajev.

Leta 1847 so prvo nadstropje nad nekdanjo brusilnico stekla preuredili v stanovanja za rudarje. Pozneje so zgradili še nekaj takih stanovanj. Pri rud-

¹¹ Idrijski rudniški arhiv, Idrija, serija G-M-S, fasc. III, 1796—1800.

¹² ARZ, spisi in karte v jamomernici.

niku železa blizu Litije je družba tudi imela stanovanjsko hišo za rudarje.⁶ Tudi službeni red za zagorske rudarje čistilnice sladkorja v Ljubljani iz leta 1854 govori o skupnih rudarskih stanovanjih.¹³

Lahko si predstavljamo, da so bili ti prostori bolj zasilna kot pa udobna stanovanja. Takrat nihče ni hotel in tudi mogel investirati veliko denarja v stanovanja.

6. Bratovske skladnice

Proti koncu 18. stoletja ni bila institucija bratovske skladnice (Bruderlade) že nič več novost in posebnost, zlasti tam ne, kjer je delalo v okviru istega podjetja več rudarjev ali celo rudarjev in fužinarjev skupaj.¹⁴

Dokaj dobro nam je znana ustanovitev bratovskih skladnic za Auerspergovo železarno v Dvoru pri Žužemberku. Osnovo za nastanek tega obrata je dala koncesija z datumom 20. februarja 1795; njegovo povečanje je omogočila koncesija z dne 19. julija 1799.¹⁵ Ko je delo v fužini dobro steklo, se je podjetnik pozanimal pri rudarskih oblasteh v Ljubljani, kako je z bratovskimi skladnicami. Ker tu niso imeli dovolj pojma o tem, so vprašali na Dunaj in od tam je res prišel dopis z datumom 10. junija 1799, s katerim so glede premoženja bratovske skladnice pri podjetjih sporočili naslednje: 1. Bratovska skladnica mora biti ločena od podjetja in se ne sme mešati z njegovim premoženjem; vodita jo dva odbornika ali Brudermeistera, izbrana izmed kontribuentov te skladnice, Speer in Gegenspeer; skladnica je vedno pri predstojniku podjetja, ki je kurator premoženja. 3. Namen skladnice je, pomagati revnim kontribuentom v primerih nesreče, bolezni ali v siceršnjih nujnih primerih, podeliti potujočim knapom ali fužinskim delavcem potnino (Reisepfening) in vsekakor tudi dati, če dopušča premoženje, osirotelim otrokom ponesrečenih kontribuentov podporo ali provizijo. Vsi izdatki se morajo opravičiti z vednostjo kontribuentov. 4. Ne sme biti zlorab. O vsem se vodi evidenca in treba je imeti administracijo. 5. Če je dovolj denarja, je dovoljeno dati anticipacije kontribuentom v stiski in sicer do višine 25 fl brez obresti, toda s sukcesivnim odtegotvanjem od mezde. Kdor prejme več kot 25 fl, mora izstaviti dolžno pismo in plačati skladu obresti, ki so običajne v deželi. Ob koncu leta je treba pregledati, koliko je bilo neprimernih izdatkov, če so kapitalije zagotovljene itd. To naj se sporoči — pravi dopis — upravi plavža kneza Viljema Auersperga, da bo takoj ločila premoženje bratovske skladnice od premoženja podjetja po citiranih načelih.¹⁶

Pod montanisticum sta spadala rudarstvo in fužinarstvo. Ker sta imeli bratovske skladnice obe navedeni panogi, sledi iz tega, da je ta oblika zavarovanja bila tipična samo za montanisticum (če drugega ne, je vsaj izrazoslovje bilo tipično). Vsi plavži na Slovenskem kot tudi drugod so imeli poleg rudarjev zaposlene še fužinarje. V takem podjetju je bratovska skladnica veljala za obe vrsti delavcev. Pozneje bomo videli, da je ponekod veljala bratovska skladnica tudi za steklarje, za steklarske delavce, torej za ljudi, ki niso bili niti

¹³ ARZ, fasc. VIII.

¹⁴ Sergij Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, 302, 500—501.

¹⁵ DAS, Gubern, archiv, Reg. VIII, fasc. 31—2, 1835—36.

¹⁶ ADK, Novčarstvo in rudarstvo, Kranjsko, fasc. št. 1627.

rudarji niti fužinarji. Zakaj tu izjema? Zato, ker je bila bratovska skladnica res ustanovljena za rudarje in so ji steklarje priključili, ker je bil lastnik podjetja, v katerem so delali rudarji in steklarji, ena in ista družba. Socialno zavarovanje je ta potemtakem unificirala.

Ta »steklarska« izjema se je uveljavila v Zagorju ob Savi. Predlog za ureditev bratovske skladnice erarnih rudarjev in steklarjev iz leta 1805 pravi, naj se skladnica vsekakor ustanovi. Za njenega tajnika (Bruderschreiber) naj se imenuje tamkajšnji uradni pisar, predstojnika (Brudermeister) pa naj bosta dva: prvi naj se izbere med tovarniškim osebjem (torej med steklarskimi delavci), drugi med rudarji. Določeno je bilo, naj se od vsakega goldinarja zaslужka na mesec odtegne 3 kr za bratovsko skladnico (5 ‰). Njej naj se tudi dovoli, da prodaja kontribuentom sveče in maščobo; dobiček te trgovine je njen. Iz dohodkov so se kupovala zdravila, poravnala polovica kirurgove in polovica učiteljeve plače (ta je učil rudarske otroke). V primeru, da tudi tako ne bi bilo dovolj dohodkov, naj bi prva leta plačevala kirurga z 200 fl tamkajšnja gosposka (Herrschaftskassa).⁴

Bratovska skladnica erarnih rudarjev in steklarjev je bila sploh posebnost. Videli smo, da predlog pravi, naj se skladnica vsekakor ustanovi. Kaj je mišljeno s tem? Po vsej verjetnosti gre za reorganizacijo skladnice, ki je že delovala, pa je propadla. Kajti na iste rudarje in steklarje se nanašajoči podatek iz novembra 1804 pravi, da je imela bratovska skladnica 2226 fl prejemkov in 1700 fl izdatkov. Med prejemki se navajajo dobički pri prodani pšenici, vinu, olju, svečah, maščobi, med izdatki stroški za nakup vina in pšenice. Opomba še dodaja, da so vino kupili za 1200 fl, prodali za 1516 fl.¹⁷ Pri tem ne gre toliko za več kot 25-odstotni profiit, kolikor bolj za vzdrževanje bratovske skladnice v obliki nekoncesionirane konsumne trgovinice in zalaganje delavcev z viktualijami. Kot je bil dobiček trgovine znatna finančna podpora bratovske skladnice, tako je sam konsum odraz težnje delavcev in rudarjev, da se zalagajo sami s hrano brez posredovanja oderuhov. Morda je prišlo pri konsumu do poneverb in goljufij, pa so vse skupaj likvidirali in ustanovili novo bratovsko skladnico. Zanimivo je nasprotje, ki se tu pojavi: v zaščito pred navijalci cen se organizira oblastno nepriznani konsum, ki pa nastavi lastnim delavcem skoraj oderuške cene — da bi z dobičkom pomagal bratovski skladnici lastnih delavcev.

Leta 1847 je določila Premogokopna družba v Zagorju ob Savi, da se od trga stalnemu delavcu (seveda tudi rudarju) pri mesečnem zaslužku od vsakega goldinarja 2 kr za bratovsko skladnico.⁶ Tu je bila dajatev že nižja za 1 kr v primeri z erarno iz leta 1805 — verjetno zato, ker je bilo kontribuentov sedaj več.

Pri Premogokopni družbi je delavec v primeru bolezni prejel 10 kr dnevno. Zdravila je plačevala skladnica. Če je delavec postal za delo popolnoma nesposoben, je prejemal dnevno 10 kr od skladnice, 10 kr pa je primaknila družba do konca njegovega življenja.

Da se odteguje po 2 kr od goldinarja, je določil tudi službeni red za nadzornike pri Premogokopni družbi čistilnice sladkorja v Ljubljani, ki je bil objavljen v Lokah pri Zagorju 1. septembra 1854.¹⁸ Službeni red te družbe za ves rudarski personal z dne 20. novembra istega leta pravi, da je bila s 1. ma-

¹⁷ ADK, Novčarstvo in rudarstvo, fasc. št. 3493.

jem tu spet upeljana bratovska skladnica. Če je bila »spet« upeljana, kdaj je bila potem prvič? Družba je priposestvovala že obdelovan rudnik od prejšnjih lastnikov v Zagorju leta 1839. Če že niso imeli ti svoje skladnice ali se niso priključili kakšni večji sosednji skladnici, potem je družba sama kmalu po 1839 res prvič upeljala svojo lastno skladnico. Morda so jo vodili precej po domače, morda je imela večje izdatke kot dohodke in so jo zato reorganizirali? Ker je imel novi rudarski red (»Franc Jožefov rudarski red«), ki je izšel 25. maja 1854, jasnejše določbe o funkciji bratovskih skladnic, so na osnovi njegovih paragrafov, znanih sicer že pred 25. majem, reorganizirali skladnico pri rudniku in tako »prečiščeno« spet upeljali. Tudi tu je vplačilo znašalo 2 kr od vsakega goldinarja mesečnega zaslužka.

V primeru bolezni je skladnica plačala vsakemu kopaču 12 kr, vsakemu vzniku huntov iz jame 10 kr »bolniškega šihta« proti pokazilu zdravniškega računa. Pri nesreči je plačala skladnica enako vsoto. Posebni dohodek skladnice je predvideval 17. člen službenega reda, ko je določil, da kdor bo prišel pijan na delo, ne bo pripuščen k delu in bo prvič kaznovan z dnevnicom (zaslužkom za eno izmeno), ki bo pripadla bratovski skladnici (torej ne podjetju!), drugič bo izgubil dve dnevnic v korist skladnice, tretjič bo odpuščen iz službe. V tem primeru vidimo, da je čistilniška družba podpirala skladnico tako, da ji je odstopila dnevnicom kaznovanega rudarja. Če je družba podpirala skladnico še s kakšnimi drugimi dotacijami, ni znano. Vsekakor ni o tem v službenem redu nobenih določb več.

V splošnem lahko rečem, da se je prav v predmarčni dobi (1815—48) trdneje organiziral sistem bratovskih skladnic in to zaradi najrazličnejših prejšnjih izkušenj (bridkih in povoljnih), dalje ker je število rudarjev in fužinskih delavcev naraslo in je bil zato pritisk na upeljavo in funkcioniranje skladnic večji kot prej, končno in ne nazadnje so razne družbe same resneje tretirale to obliko socialnega zavarovanja svojih delavcev. Rudarski red iz 1854 je nekaj klasičnih določb tudi uzakonil. Na primer: točka 4 § 213 je govorila o načinu zavarovanja in upravljanja premoženja skladnic, o jamstvu zanjo, o pregledu in rešitvi računov. V smislu § 210 je bil vsak lastnik premogovnika dolžan, organizirati samostojni sklad ali pa se z dovoljenjem rudarskih oblasti pridružiti drugim rudarskim podjetnikom (če sam ni imel dovolj številnega personala). Dalje je § 213 govoril o predpisih za statute bratovskih skladnic. Statute naj sestavi — v smislu § 212 istega zakona — odbor rudarjev s sodelovanjem rudniške uprave, pregledajo in odobrijo pa naj jih rudarske oblasti. Končno je § 210 govoril o podpori pomoči potrebnim rudarjem, njihovim vdovam in sirotam. Niso pa več omenjeni potujoči knapi in fužinski delavci. Po ukinitvi fevdalnega sistema se je govorilo o fluktuaciji delavcev; za to pa niso dobili potnine (Reisepfening). Seveda je tudi točka 3 § 213 govorila o preprečevanju denarnih zlorab bratovskih skladnic. Morala se je voditi evidenca o izdatkih in podobno.

7. Število rudarjev v premogovnikih

Razumljivo je, da je bilo v času razvijanja premogovništva zaposlenih le majhno število rudarjev. Seveda je pojem »majhnega števila« zelo relativen: v 18. stoletju je 30 rudarjev v nekem premogovniku bila visoka številka; danes nam ne predstavlja nič.

Baronu Rakovcu-Raigersfeldtu so kopali 1756 štirje kmetje,² marca 1805 je delalo v erarnem premogovniku v Zagorju 20 rudarjev, v steklarni 17 delavcev,⁴ Rosthornom na Lešah 1839 že 45 rudarjev poleg velikega števila železarjev,¹⁸ 1808 v vseh štirih rudnikih v Zagorju 60 rudarjev, erarni rudnik v Trbovljah 1848 je imel 10 rudarjev, v Hrastovcu pa 18 rudarjev. Septembra 1848 je delalo v obeh spodnještajerskih erarnih revirjih okrog 50 rudarjev in nadzornikov.

Novembra 1843 so neznanci vlomili v blagajno Premogokopne družbe v Zagorju ob Savi. Ob tej priliki se je sestalo tudi vodstvo njenih rudnikov in ugotovilo, da je zaposlenih 32 rudarjev (od tega osem kopačev), da pa jih je preveč in jih bo treba nekaj reducirati. Istočasno je bilo zaposlenih v upravi 8 ljudi, v raznih obratih (cinkarna, svinčarna, opekarna, kovačija itd.) 47 delavcev, dalje 3 tesarji, 3 zidarji itd.⁹ V vsem je imela družba takrat okoli 100 zaposlencev. V primeri z železarskimi obrati na Gorenjskem, v Dvoru in na Prevaljah je to sorazmerno malo.

Prav gotovo ne pretiram, če trdim, da je bilo leta 1847 (ko je bila proizvodnja premoga na slovenskem narodnostnem ozemlju najvišja v času fevdalnega družbenega sistema) vseh premogovniških rudarjev na slovenskem ozemlju okoli 500 — pa še to raje manj kot več. Medtem ko so bili po letu 1848 vsi pri rudnikih zaposleni ljudje mezdni delavci, je za čas fevdalnega družbenega sistema teže ugotoviti, kdo je bil samo na mezdo navezan rudar in kdo v prvi vrsti podložnik, potem šele rudar.

8. Kriza leta 1816

Gospodarske krize po likvidaciji Ilirskih provinc se želim lotiti v luči funkcioniranja bratovskih skladnic, ker je važno ugotoviti, kako so takrat podpirali reducirane delavce. Krizo želim prikazati predvsem v železarstvu, ker je bilo premogovništvo še prešibko, da bi mogli pri njem govoriti že takrat o izrazitih krizah in konjunkturah.

Vojne redno povzročé resne motnje v gospodarstvu. Da je s tem prizadet tudi delavski razred, se razume samo po sebi. V naši novejši zgodovini so bile zlasti pomembne vojne proti republikanski in nato cesarski Franciji v začetku 19. stoletja. Ilirske provinc (1809—1813) so razkosale Slovence na dva, več ali manj različna gospodarska sistema. Po likvidaciji provinc in vzpostavitvi svetoaliansne predmarčne dobe so bile razmere na tržišču, važnem za notranje-avstrijske proizvode, že precej drugačne kot pred ustanovitvijo provinc. Takoj po umiku francoskih čet iz zahodne polovice slovenskega narodnostnega ozemlja je vdrlo v Italijo in Levanto, torej v Sredozemlje, angleško in švedsko železo in angleški svinec.¹⁹ Podatki pravijo, da so bili Angleži in Švedi celó v Trstu za 20% cenejši od kranjskih in koroških fužinarjev. Podobno je bilo tudi s svincom. Že tako so neposredno po likvidaciji provinc ostale velike zaloge svina, namreč kar 1455 ton (cent ali 56 kg po 9 fl 30 kr, kar je predstavljalo skupno imobilno vrednost 246.818 fl), leta 1815 pa so proizvedli novih 2764 ton svina (v celovski kresiji 408 ton, v beljaški 2337 ton, v postojnski 19 ton).

¹⁸ Koroški deželni arhiv, Celovec (KDA), Zbirka Rosthorn, fasc. 7, ovoj d.

¹⁹ DAS, Gubern. arhiv, Reg. VIII, fasc. 58, 1817—34.

Te razmere so domače podjetnike in delavce spravile v hudo krizo. Ta je bila najobčutnejša v letu 1816 in še nekaj časa v naslednjem letu. Fužinar Zois (Javornik, Bohinj) je odpustil 350 delavcev, fužinar Ruard (Sava, Mojstrana) pa celo preko 600 ljudi. Auersperg je v Dvoru odpustil 124 delavcev. Leta 1809 so imeli Železniki, Kropa in Kamna gorica 113 podjetnikov ali deležnikov pri plavžih in 1390 delavcev, leta 1816 le še 25 deležnikov in 860 žebjarjev. V posameznih krajih je bilo takole: Pred ustanovitvijo provinc je imela Kamna gorica 14, Kropa 58 in Železniki 41 podjetnikov, v krizi pa Kamna gorica 5, Kropa 12 in Železniki 8 deležnikov. Leta 1809 je imela Kamna gorica 350, Kropa 620 in Železniki 420 žebjarjev, leta 1816 Kamna gorica 208, Kropa 360 in Železniki 292 delavcev.

Zanima nas vprašanje, kaj je bilo z denarjem, ki so ga vložili v skladnico tisti gorenjski rudarji in fužinski delavci, ki so jih v času krize reducirali. Iz vsega, kar vemo o skladnicah, ni mogoče zanesljivo ugotoviti, da so smeli reducirani delavci zahtevati od skladnice, da jim vrne vloge. Morda so vzeli predujme in se jih obvezali vrniti ob ponovni zaposlitvi. Kriza namreč ni trajala dolgo; ko je prešla, se je uveljavila močna konjunktura. Ker so bili reducirani predvsem nekvificirani delavci, izmed katerih so mnogi imeli večje ali manjše posestvo, je sploh vprašanje, koliko izmed njih je bilo članov bratovske skladnice. Vsekakor bomo glede poslovanja skladnice v tej krizi ostali še nekaj časa v dvomih. Ko bomo dobili vsaj nekaj bolj konkretnih podatkov ali namigov, bomo mogli odgovoriti točneje na postavljeno vprašanje.

9. Izjemni položaj rudarjev

Že zelo zgodaj v srednjem veku so oprostili vojaške službe in drugih težjih obveznosti vse fužinske in druge rudarske delavce. Ko se je uveljavila nova rudarska panoga, kopanje premoga, je to pravilo — ni dvoma — veljalo tudi za rudarje v teh rudnikih. O tem pravilu se v mirnih dobah ni veliko pisalo, kadar pa je bila vojna, so se vsi nanj sklicevali. Zato bomo še največ podatkov o tem, česa vsega so bili rudarji in fužinarji oproščeni, našli v spisih iz vojnih časov.

Poročilo iz leta 1847, ki govori o delavcih v obratih Premogokopne družbe v Zagorju ob Savi, je še kar precej zgovorno.⁶ Pravi namreč: »Delavci niso (sc. nikoli do tega časa) plačevali niti državi niti cerkvi niti občini denarja ali ročne tlake; plačali so le duhovščini za pogreb.« Ker to poročilo ne izvzema iz pravila rudarjev ali o njih ne govori še posebej, je jasno, da pojem »delavcev« vsebuje tudi pojem »rudarjev«. Ker je bilo leto 1847 mirno leto, se o rekrutaciji za armado ali sploh o vojaški službi ne govori (popravilo cest, prenočevanje vojakov, prevažanje ali prenašanje njihove prtljage in podobno).

Kar pa se tiče dogodkov v revolucionarnih letih 1848 in 1849, v doslej pregledanih virih nisem še nikjer naletel niti na najbežnejšo omembo, da so bili delavci in rudarji v naših premogovnih rudnikih nemirni ali da jih je zajelo revolucionarno gibanje.

Vsi nekdanji fužinarski redi so določali, da podjetniki drug drugemu ne smejo odvzemati delavcev in da ne smejo sprejeti na delo delavcev, ki niso imeli potrdila prejšnjega podjetnika, da so sporazumno zapustili delo. Isto

pravilo je veljalo tudi za rudarje in rudarske podjetnike. Včasih so poskušali vrniti pobegle delavce na zelo drastičen način.

Za štirimi delavci in eno delavko, ki so pobegnili iz rudnika Mrzle vodice, ki je bil last reške čistilnice sladkorja, je bila izdana 6. septembra 1793 tiralica. Pobegnili so Luka Föman, okoli 60 let star Gorenjec, zaposlen v Mrzlih vodicach 9 mesecev; potem njegov 14-letni sin Martin, vajenec (Pursch). Oba sta se preživljala tudi s petjem in prosjačenjem. V Mrzlih vodicach sta pustila ženo oziroma mater, ki je potem živela v veliki bedi. Pobegnila sta dalje Matevž Kralj, ki je prišel spomladi tega leta v rudnik iz Celja, in njegova žena (Lukova hčerka, ki se je poročila z Matevžem v juniju). Peti nesrečnež, ki so ga iskali s tiralico, je bil 22-letni Tomaž Korošec, tudi Gorenjec, zaposlen v Mrzlih vodicach 7 mesecev.²⁰

Ni dvoma, da je bil beg samovoljen, in prav tako ni dvoma, da so pobegnili zato, ker je rudnik plačeval za delo beraške mezde (primerjaj Labin!). Delavcem, ki so prišli z Gorenjskega in iz Celja, torej iz krajev z nekoliko boljšimi mezdami, ni preostalo drugega kot postranski zaslužek v obliki dvomljivega gostilniškega petja in prosjačenja pri gostih, dokler jim tudi to ni postalo odvratno. Kam so šli, ni znano, in kaj se je z njimi zgodilo, če so jih ujeli, tudi še ne vemo. Gotovo je, da so dobro situirani rudniki obdržali delavce pri sebi s solidnimi mezdami, nesolidni rudniki pa so se morali posluževati tiralice.

10. Službeni redi

Službeni redi, ki so vsote internih predpisov za delo v rudnikih, so bili zapisani sicer precej pozno, šele po sredini 19. stoletja, vendar niso nobena nenadna novost; so le zapis v praksi že dolgo veljajočih norm, ki so se izkristalizirale na osnovi dolgoletnega dela v rudnikih. Zlasti so hoteli pisati službene rede po objavi rudarskega zakona iz leta 1854. Prvi službeni redi so ohranjeni v rokopisih¹³ in jih verjetno še niso tiskali.

Službeni red, ki ga je objavila 1. septembra 1854 rudniška uprava Družbe ljubljanske čistilnice sladkorja za svoje rudniške nadzornike (Steiger), določa med drugim tudi to, naj kopači in vozači nakopljejo in izvozijo iz jame v eni izmeni 80 vozičkov ali huntov premoga po 280—336 kg. Ta točka je zanimiva, ker lahko izračunamo, da so takrat normalno zmogli v eni uri naložiti skoraj 7 huntov premoga ali — če računamo poprečni volumen čistilniškega hunta 300 kg — nekako 2100 kg, v eni izmeni približno 25 ton premoga. Ko sta se pozneje tehnika kopanja premoga in njegovega izvoza izboljšali, so gotovo normo dvignili. Tu naj pripomnim, da je družba uporabljala zelo majhne vozičke. Hunt v premogovniku Leše pri Prevaljah je vsaj 1848 vseboval 16 centov ali skoraj 900 kg premoga.

Neka druga določba istega službenega reda pravi, da se prične z delom točno ob šesti uri zjutraj. Da se bo točno pričelo, bo zvonec prvič zvonil ob 5. uri 30 minut in bo potem pozvonil vsakih 5 minut. Vsi rudarji se zberejo ob 6. uri v čakalnici in prično moliti. Po molitvi je bilo pozivanje vsega personala (Apel). — Pozneje so temu prostoru rekli »klicalnica«. Kdaj je bila

²⁰ Mestni arhiv ljubljanski, Reg. I, fasc. 224.

vpeljana navada molitve pred odhodom v rudnik, je težko reči, mora pa biti zelo stara.

Službeni red za predstojnike (Vorsteher) iste družbe je bil izdan 22. novembra. Najprej govori o uniformah, ki naj si jih priskrbijo predstojniki. Ti morajo biti prvi v jami in oditi poslednji iz nje. Pregledovati so morali rudarske sobe in paziti na red v njih. Ker so, pravi službeni red, nekateri delavci vdani žganju, prinesejo v ponedeljek pijačo v čakalnico. Taki delavci se ne smejo pripustiti k delu in je treba vsako pijanost javiti službeno in vsem sporočiti, da je za to določena kazen. Takšno opozorilo je bilo utemeljeno, saj se je s tem možnost nesreče za vinjenega delavca in njegove tovariše povečala, storilnost pa zmanjšala. Zanimivo je, da red še posebej omenja ponedeljek kot dan največje verjetnosti prinašanja alkohola na delo. S tem se namiguje na staro razvado »plavega ponedeljka« in boj proti njemu.

Istega dne je izšel službeni red tudi za nadkopače (Oberhauer). Njihova naloga je bila, skrbeti za vse rudarje, ki so bili zaposleni pri kopanju premoga v jami (Förderungspersonal), in zapisovati število napolnjenih huntov. Strogo je bilo prepovedano, da bi v času vračanja iz jame opoldne ali zvečer kdor koli dajal za rudarje znak za odhod s tolčenjem na hunt. To je smel napraviti samo predstojnik po svoji žepni uri.

Še posebej moram opozoriti na § 14, v katerem se prepoveduje, sporazumeti se s posameznikom ali vsem »Förderungspersonalom« z namenom, škodovati družbi. Kdor bi se pregrešil proti zakonom (rudarski red iz 1854 je namreč določal kazen za tistega, ki bi rudarskim družbam kakor koli škodoval), bo kaznovan. Ta paragraf ni novost, saj je šlo v bistvu za to, da se dogovorjena, organizirana stavka razglasi za protizakonito dejanje. Službeni red je celo kar navedel kazen za tistega, ki bi se pregrešil proti § 14. Sicer do takrat ni bilo v naših premogovnikih še nobene stavke ali podobne oblike organiziranega odpora, toda izkušnje od drugod so našle odmev v citiranem službenem redu. Odpor proti maltretiranju, nizkim mezdám in podobno je bil pa tako preizkušen vedno in povsod.

Končno je bil objavljen v Lokah 20. novembra 1854 službeni red za vse rudarsko osebje Družbe čistilnice sladkorja v Ljubljani. Ta je razdelil zaposlene v 7 skupin: 1. uradniki, rudarski upravitelj, nadzornik v rudniku; 2. nadzorni personal, to je, predstojnik, tehtničar, nadkopač; 3. rudarski tesarji; 4. kopači; 5. zavirači (Bremsler); 6. vozniki in odbijači (Förderer oder Huntstösser); 7. delavke.

Rudarski upravitelj (Bergverwalter) vodi kopanje v jamah, določa mezde, mesečno izplačuje, dobi denar od direkcije in predlaga račune. Delovni red mu je dala direkcija čistilnice sladkorja v Ljubljani. Rudniški nadzornik vodi nadzorstvo nad vsem nadzornim in delovnim personalom in izda ob zaključku vsakega meseca rudarski račun. Delovni red mu je dal rudarski upravitelj. Predstojnik vodi nadzorstvo nad vsem personalom za odkopavanje in odvažanje in to ves čas dela v rovu. Delovni red mu je izročil rudarski upravitelj. Nadkopač ima nadzorstvo nad delavci, ki vozijo hunte. Tehtničar (Wagmeister) tehta premog in to vpisuje v vagonsko in tovorno knjigo. Tesarji (Zimmerlingi) vzdržujejo jamske proge in vsa popravila. Kopači so razen nekaj izjem zaposleni na odkopnih mestih. Vsak kopač ima svojega vozača, ki mu ne samo pomaga pri odkopu in zavarovanju opaža, ampak tudi odvažava premog z odkopa

do izvoznega jaška oziroma vpadnika in dovaža od tu do delovišča tesarski in jamski les. Dva do štirje kopači so kot nadomestniki v primeru bolezni ali sploh pripravljeni enemu ali drugemu za pomoč. Od vpadnika na prosto vozi druga ali posebna garnitura voznikov. Zavirač spne dva vozička, ju učvrsti z napravo, prazne vozičke ob zazvornitvi spusti po progi. Dva vozača, ki odrineta ob zazvornitvi oba polna vozička, odvreta prazne vozičke. Polne peljeta v skladišče na prostem. Ena ali dve ženski tam očistita (zunanost vozičkov ali premog?) in zvrneta vozičke na voz, če so vozniki pri roki. V rovu je številčnica z dvema kazalcema. Prvi kazalec kaže število izpeljanih huntov v enem šihetu, drugi pa število dodelanih šihetov v vsem mesecu. Kopači odnesejo s seboj pri opoldanskem in večernem odhodu iz jame orodje in ga izročijo rudniškemu kovaču za priostritev v času med 12. in 13. uro ali po delu. V zameno dobijo drugo orodje. Delavci so podrejeni nadzorniku. Delovni čas traja od 6. do 12. ure in od 13. do 18. ure.

Te podatke sem podrobneje navedel zato, da vidimo, na koliko skupin je bil razdeljen ves personal, kakšna je bila organizacija dela, kakšne so bile dolžnosti posameznih organov in vsega delavstva ob samem začetku kapitalističnega družbenega sistema. Mnogo elementov izvira še iz fevdalnega obdobja, mnogo novih pa je prišlo v službene rede med razvojem kapitalizma. Primerjava teh prvih službenih redov z vsemi poznejšimi bi dala prav zanimivo sliko razmer v premogovništvu.

Za obravnavani rudnik je bila vrhovna instanca rafinerijska družba. Njej je bil podrejen rudarski upravitelj (tehnični ravnatelj premogovnika); njemu sta bila odgovorna za svoje delo rudniški nadzornik (inšpektor personala) in predstojnik (nekakšen obratovodja). V splošnem je bila dobro izvedena delitev dela, ki ima svoj koren v letu 1839, medtem ko je Premogokopna družba v Zagorju ob Savi mogla to izvesti šele leta 1842, ko se je ustanovila, Tržaška premogokopna družba v Hrastniku in Dolu pa celo šele ob svoji ustanovitvi leta 1845. Vse te družbe so imele za upravitelje strokovnjake, ki so prej bili zaposleni na Češkem in Zgornjem Štajerskem in so od tam prinesli v Zasavje svoje izkušnje in metodo dela.

Kako je bilo na Lešah, v najmočnejšem premogovniku na Slovenskem približno od 1840 do 1850? Da so že zelo zgodaj sprejeli za vodstvo dela sposobne strokovnjake, ni dvoma. Koroška jih je imela dovolj, kot je imela dovolj tudi dobrih rudarjev. Eden izmed strokovnjakov, po imenu Poschinger, je leta 1846, ko je bil še učenec rudarske akademije, pisal priročnik ali učbenik po predavanjih znanega montanista profesorja Tunnerja.²¹ Ta učbenik so lastniki premogovnika, železarji Rosthorni, pozneje spravili v svoj arhiv. Tako so se nam ohranila poleg predavanj o geologiji, jamomerstvu, geofiziki, geometriji tudi navodila, kako naj se postopa z rudarji. Zelo verjetno je, da so to teorijo na Lešah tudi praktično izvajali.

Glede prehrane — pravi učbenik — je včasih dobro, da rudarje oskrbuje rudnik, včasih pa, da se jih oskrbuje na tarifni način ali tudi gratis. Včasih naj se za to ne skrbi, toda vedno je treba paziti, da se jih ne prepusti oderuhom in preprodajalcem.

Delavec naj ima dober zaslužek. Bolje je, dati dva groša več in dobiti za 4 groše večjo storilnost, kot pa plačati 2 groša manj in dobiti za 2 groša

²¹ KDA, Zbirka Rosthorn, fasc. 7, ovoj a.

manjšo storilnost. Dogovora o akordnem delu se moramo strogo držati; ne smemo se prerekati in ne omejevati akorda (kot na primer pri cesarskih obratih). Izpeljavo akordnega dogovora ne smemo prepustiti ničvrednežu. Kratke akordne periode so dobre, posebno še tam, kjer pride večkrat do sprememb. Akordira naj se z vsakim posebej, ne s celimi skupinami. Tudi se ne sme nikogar siliti, še manj zbirati za enako mezdo neenake delavce. Če dela vsak rudar zase, je bolje zanj in za podjetnika. Postopa naj se tako, da bodo rudarji bolje zaslužili v akordu kot v izmeni. Izjema naj bodo le stari delavci. Pri šihtni mezdi naj ne bo preveč stopnjevanj; akord lahko uporabimo kot izravnavo. Dober akordni kopač je tudi dober šihtni kopač, ker se nauči prednosti akordiranega dela. Mnogo prispeva k temu tudi navada. Delavce na akord in na šiht je treba često menjati zaradi izravnave zaslužka, ker bi bili sicer mnogi šihtni delavci preveč prikrajšani v zaslužku. Tudi se z menjavami laže oceni neko delo in ljudi.

Rudarji naj ne stanujejo daleč, naj ne bodo poročeni in naj doma ne delajo.

Tako je učil Tunner. Že večkrat citirani službeni red za ves personal iz leta 1854 piše le še to, da se šihthne mezde merijo po pridnosti in spretnosti. O menjavanju delavcev, o niansiranju akordnega dela in podobno se ne govori več, ker se Tunnerjeva teorija ni dala v praksi dobro izpeljati. Službeni red že postavlja število 80 kot normo nakopanih in izpeljanih huntov premoga. Torej je bil službeni red strožji od uvidevnih pravil izkušenega profesorja. Tunner se je dobro spoznal v psihologiji rudarjev in njihovega dela, službeni red pa ni preveč upošteval razlik v zmogljivosti delavcev. Kdor norme ni dosegel, je imel slabšo mezdo, kdor jo je presegel, je gotovo prejel premijo.

11. Nekaj drobnih dodatkov

Poročilo za Labin iz leta 1798 pravi, da so rudarji, posebno tujci, bledega obraza in često bolni, to pa verjetno ne zaradi slabega zračenja (o tem se ne pritožujejo), pač pa zaradi bednega življenja in pomanjkljivega oskrbovanja v času bolezni, največ pa zaradi izparevanja blata pri plimi in oseki. Pri tem naj dodam, da so poročilo o Labinu pisali strokovnjaki iz idrijskega rudnika živega srebra, kjer se je v desetletjih izoblikovala dobra oskrba bolnikov in preskrba delavcev s hrano.¹¹ Idrija je imela, kot vemo, že zelo zgodaj svojega zdravnika, svojo lekarno in sistematično preskrbo rudarjev s hrano.

Glede otroškega dela v premogovnikih tole: Premogokopna družba v Zagorju ob Savi je leta 1847 še posebej poudarjala, da otrok do 14. leta ne zaposluje, ker so prešibki. Tudi drugi rudniki ne omenjajo otroškega dela. Povsem verjetno je, da jih v fevdalnem sistemu še niso zaposlovali, po letu 1850 pa vse bolj pogosto.

Že 1804. so dobivali erarni steklarji in rudarji v Zagorju deputatni premog. Od takrat vedno naletimo na vesti, da so rudarji prejeli po 200 kg, 500 kg in tudi več deputatnega premoga. Leta 1850 je prejel celjski rudarski upravitelj 12 ton deputatnega premoga. Dalje je v Zagorju že 1805. prejel 1,1 tone takega premoga tudi kirurg.

Leta 1843 je predstojnik slovenjebistriškega revirja dobival na mesec po 2 fl za stanarino (Quartirgeld), po dva delavca skupaj pa 1 fl 20 kr mesečno za stanarino.

Službeni red za ves personal rudarjev družbe ljubljanske čistilnice sladkorja pravi, da je določena posebna ženska, ki pospravlja stanovanje, kjer počivajo rudarji. Vsak dan ob 11. uri je morala zakuriti štedilnik, ki je bil skupni, napolniti vse lonce z vodo ter pristaviti jedila, ki jih je bilo treba skuhati. To vse je morala napraviti do 12. ure. Rudarji so pojedli in morali biti ob 13. uri spet nazaj ob udarcu ure ali zvonjenja v stolpu. Rudarja, ki je bil len, malomarn ali je »čez njega prišla kakšna pritožba«, so poklicali in pred vsemi opomnili. Če se je to večkrat ponovilo, so ga odpustili z dela s 14-dnevnim odpovednim rokom.

Cukrarniškim rudarjem so izplačevali mezde vsako drugo soboto popoldne. Med mesecem so lahko prejeli tudi predujem, toda ne do višine mesečne mezde.

Jože Šorn

Ob dvajsetletnici 8. septembra v Italiji

Pred dvajsetimi leti, med julijem in septembrom 1943, je Italija doživljala dogodke, ki so temeljito spremenili smer njene zgodovine: 10. julija so se izkrcali na Sicilijo Anglo-Američani, 25. julija je bil aretiran Mussolini in fašistično vlado je zamenjala vojaška vlada maršala Badoglia in 8. septembra je bilo objavljeno premirje. V naslednjih dneh je kralj pobegnil iz Rima, Nemci so okupirali severno in srednjo Italijo, Anglo-Američani so zasedli južno Italijo, hkrati se je začel boj za narodno osvoboditev.

Od prvih povojnih let so bila napisana številna dela, ki obravnavajo to obdobje, bodisi zgodovinske razprave o partizanski vojni, še v večji meri pa spomini in dnevniki udeležencev tistih dogodkov, vojaških in političnih voditeljev, fašističnih in protifašističnih osebnosti, monarhistov in republikancev. Pa še druge zanimive knjige in številni članki v zgodovinskih revijah, v močno razširjenih časopisih in dnevnikih so izšli in še izhajajo prav v teh mesecih v Italiji ob priložnosti dvajsete obletnice, ki večkrat spodbude nasprotujoča si tolmačenja, razprave ali dopolnitve. Razen splošne zgodovinske slike, ki jo posredujejo omenjena dela, je mogoče dognati zanimive podrobnosti za zgodovino tudi iz spisov, ki sicer ne vsebujejo skladno tolmačene analize, pač pa pogostokrat obravnavajo dejstva, stališča in objavljajo dokumente, ki izpolnjujejo ta zgodovinski okvir.

Kot v dobi priprav na vojno in med vojno samo se je italijanski imperIALIZEM v poletnih mesecih 1943. leta še posebej razgalil kot »beraški imperIALIZEM«, kakor ga je označil že Lenin. Italijanski vodeči razred, sestavljen iz različnih elementov, iz predstavnikov velike industrije, finančnega kapitala, vojaške kaste, monarhije, iz fašističnih hierarhov in politikov starih demokratičnih meščanskih strank, je ponovno razkril vso moralno gnilobo razpadajočega razreda, hkrati pa znal premagati vsa notranja protislovja. Zateči se je znal h kompromisom in najrazličnejšim zvezam, pri čemer je mobiliziral vse sile, s katerimi je še razpolagal, da bi preprečil nevarnost, ki je grozila kapitalističnemu sistemu s krizo fašističnega režima, ki je dotlej služil prav temu sistemu. Kapitalizem se je ponovno kakor v letih 1920/22 znal izogniti tistemu zgodovinskemu trenutku, ki bi lahko pomenil njegov zlom, in sicer trenutku, ko se je pojavila možnost za revolucionaren nastop, ki bi privedel delavski razred in ljudske množice na oblast. Kapitalizem je tedaj uporabil državni aparat in javno silo (vojsko in policijo), izkoriščajoč razcepljenost protifašističnih strank ter splošno politično zmešnjavo. Vendar tokrat ljudske množice niso izšle iz preizkušnje poražene, temveč so si s partizanskim bojem in z novo republikansko ureditvijo države pridobile demokratične pravice in naprednejšo platformo v nadaljevanju boja za novo družbeno ureditev.

Če je fašizem v dvajsetih letih Mussolinijeve diktature uspel s svojo šovinistično propagando in s korupcijo vplivati na del italijanskega naroda, po-

sebeno pri mlajši generaciji, pri srednjem in intelektualnem sloju, pri drobni in srednji buržoaziji, pa se mu je jedro naroda, ki ga je predstavljala večina delavskega razreda, kmetje in napredna inteligenca, vedno upiralo. Večinoma je šlo sicer za nekakšen pasiven odpor, za prikrito sovražnost v pričakovanju trenutka za obračun, vendar so se zavednejši tudi aktivno upirali z intenzivnim in neprekinjenim bojem. Protifašisti so se kljub policijskemu nasilju, aretacijam in preganjanju, kljub obsodbam posebnega sodišča in deportacijam borili celo dvajsetletje. Kadarkoli je policija odkrila kakšno mrežo organizacije in jo zdesetkala z aretacijami in obsodbami, so jo tisti, ki so ostali na svobodi, vsakič obnovili z vključevanjem novih borcev.

Pretežno večino ilegalnih protifašističnih aktivistov so sestavljali komunisti. Vsaj tri četrtine obsojenih pred posebnim fašističnim sodiščem so bili komunisti in osebe, ki so bile z njimi povezane ali pa pod njihovim vplivom. Med temi je odpadel najvišji odstotek na Julijsko krajino, na italijanske in slovenske komuniste, na slovenske in hrvaške rodoljube iz Primorja in Istre. Poleg komunistov so sodelovali v ilegalnem boju tudi mnogi socialisti, macinjanski republikanci (ki so svoje gibanje imenovali najprej »Giustizia e libertà« — pravica in svoboda, pozneje pa Partito d'azione — akcijska stranka), nekaj levih liberalcev in nekaj katolikov. Njihova vodstva so bila v inozemstvu, največkrat v Parizu, kjer so izdajala svoja strankarska glasila, v katerih so razpravljala o ideoloških in organizacijskih vprašanjih; od tu so pošiljala navodila za akcije v domovino, vzdrževala so zveze z aktivisti doma in z mednarodnimi organizacijami, na primer s Kominterno.

Zaradi žalostnih izkušenj iz poraza v letih 1920/22 ter po izkušnjah, pridobljenih v ilegalnem boju, so se postopoma združevale različne protifašistične struje, ki so bile dotlej popolnoma razcepljene; združevale so se takrat, ko so bila pojasnjena ideološka stališča in ko je šlo za organizacijo bodočega dela, ne da bi se odrekala lastnim načelnim stališčem. Komunisti so se otresli svojih primitivnih sektaških pojmovanj, osvojili politiko ljudske fronte, ki jo je odobril VII. kongres Kominterne, in leta 1934 so sklenili sporazum o skupni akciji z Nennijevo socialistično stranko. Obe stranki sta skupno sodelovali z republikanskim gibanjem »Giustizia e libertà«, čeprav so to sodelovanje večkrat spremljale težave. Pozitivni rezultati skupnega nastopanja so se kmalu pokazali tudi v domovini, kjer so leta 1931 in 1932 organizirali protifašistične demonstracije. Partijska organizacija se je uveljavljala v širših plasteh, premagujoč nekdanje sektaške predsodke. Prodrla je celo v fašistične organizacije, uveljavila je načelo vrednotenja mladih, ki so se sprti vključevali v gibanje, nudila je roko katolikom in pristašem drugih nazorov. Novi razlogi za medsebojno sumničenje in cepitev sil so se pojavili s stalinizacijo komunističnih strank in s protitrockistično in protianarhistično gonjo, vendar je italijanska komunistična stranka ob tem utrpela manj škode kot komunistične stranke v drugih državah. Komunisti, socialisti in republikanci so uspešno sodelovali v španski republikanski vojni, kjer so se utrjevale mednarodne vezi in frontovska politika in kjer so pridobivali dragocene izkušnje, ki so jim nekaj let pozneje močno koristile v partizanskem boju.

Medtem pa je fašistična vladavina nadaljevala svojo pot in se v službi velikega kapitala ni omejila samo na notranja preganjanja, temveč se je usmerila tudi na imperialistično ekspanzijo.

Pohlep po moči in ekspanziji, ki ga nekateri enostavno pripisujejo Mussolinijevim ambicijam in fašistični ideologiji, je bil v resnici že večletna lastnost talijanske buržoazije; dovolj je omeniti kolonialne vojne v Etiopiji konec prejšnjega stoletja in v Libiji v letih 1911/12 ter vstop Italije v vojno leta 1915, da priključi Slovensko Primorje, Istro in Dalmacijo in da si tu ustvari mostišče za poznejšo ekspanzijo na Balkan. Ob koncu prve svetovne vojne se niso borili za italijanske teritorialne zahteve na vzhodu samo tisti politiki skrajne desnice, ki so se pozneje priključili fašizmu, temveč tudi drugi kot npr. V. E. Orlando in grof Sforza, ki so bili v poznejši dobi protifašisti. Fašizem je torej le poudaril in strnil imperialistične in ekspanzionistične težnje, ki jih je gojil italijanski vodeči razred, uresničil je politiko priprav na vojno, katero je ta razred odobral in s katero se je okoriščal, dokler je šlo vse gladko, skušal pa se je zavarovati, ko se je avantura nagibala na slabše. Drug drugega so podpirali, čeprav so največkrat slabo prikriivali medsebojno antipatijo, ljubosumnje in zaničevanje. Mussolini in fašistični hierarhi so zaničevali kralja Viktorja Emanuela in njegov dvor, a tudi kralj s svojim sorodstvom ni ljubil Mussolinija, ki se je povzpел nad monarhijo. Med kraljevo vojsko in fašistično milico, med večino visokih oficirjev in večino fašističnih veljakov je vladal nekakšen stalen antagonizem. Toda celo najresnejši in najpreudarnjši predstavniki gospodarstva, ki so skrivaj nasprotovali zunanjemu, najbolj grotesknemu izrazu fašizma, so nosili črno srajco in slavili dučeja. Večji del visokega klera si je želel nekoliko več demokracije, vendar je poveličeval in podpiral režim ter razglašal Mussolinija za »moža božje previdnosti«.

Omenjena nasprotovanja so imela torej drugoten, formalen značaj, kajti prevladovali so skupni interesi, ki so vezali te različne struje in jim prinašali medsebojno korist. Zahrbtost, soglasje, sožitje in korumpirana oblika solidarnosti so družila te struje več let, prinašajoč jim medsebojne usluge. Vsem je koristilo izžemanje delovnih množic, zaslepljevanje naroda, predvsem mladine, z mitom o cesarski vsemogočnosti in o »dvatisočletni rimski in krščanski kulturi«. Dobrodošlo jim je bilo preganjanje »prevratnikov«, agresija na Etiopijo, pridobitev imperija, intervencija na Francovi strani proti španskemu ljudstvu, vključitev v napadalno in vojnohujškaško Hitlerjevo politiko in odobritev priključitve Avstrije in Sudetov k Nemčiji; dobrodošla jim je bila možnost uresničitve italijanskih ozemeljskih zahtev na vzhodu in na zahodu za prevlado nad Jadranom in nad Sredozemljem. Prva zmedenost, omahljivost in manjša samozavest se je počasi, zdaj tu zdaj tam pojavljala v tem heterogenem oblastnem bloku in to takrat, ko je postalo očitno, da ni moč nadaljevati s primitivnimi blufi, ko se je približevala ura spopada s težko in tvegano resničnostjo, ko je bilo jasno, da se bo treba zaplesti v spopad s skromnimi sredstvi, kakršne je imela Italija, in to proti silam, ki so bile gospodarsko in vojaško mnogo močnejše.

Že septembra 1936 je tedanji vojni minister general Baistrocchi v pismu Mussoliniju zapisal: »Vojna, ki jo predvidevate, bo trajala dolgo, zelo dolgo... Zmagal bo tisti, ki se bo mogel bolje pripraviti, vztrajati in prehranjevati... Mi smo danes nepripravljeni, pripravljenost, ki bi vzbujala zaupanje, pa terja časa, denarja, osnovnih sredstev... Duče, v nasprotnem primeru, boste izgubili cesarstvo, ki ste ga ustvarili...« (Gianfranco Bianchi, »25 luglio-crollo di un regime«, Milano 1963, str. 26.) Toda enako mislečih je bilo v tistem krogu

zelo malo in če je imel kdo podobno mnenje, ga ni upal glasno povedati. Večina je še naprej pela slavo Mussoliniju. Sam maršal Badoglio, katerega so naivneži pozneje, ko se je bližal poraz, predvidevali za rešitelja domovine in ga je monarhija in velika buržoazija resnično uporabila, da se je znebila Mussolinija in dosegla premirje z Anglo-Američani, je bil v dneh napada na Etiopijo na dučejevi strani. Poleg zvenečih naslovov in materialnih dobrin je Badoglio v zameno za zaveznitvo dobil izkaznico fašistične stranke. »Moja hvaležnost v tem trenutku,« je tedaj vzkliknil, »gre sijajnemu dučeju... Kakor pri osvajanju, tako bo vodil duče s svojim nepogrešljivim in preroshičkim čutom tudi izoblikovanje cesarstva...« (»Illustrazione italiana«, Milano, 4. oktobra 1936.) Čeprav Badoglio ni bil pronemško usmerjen, se ni upiral zaveznitvu s Hitlerjem in pripravam na vojno. Kot poveljnik vrhovnega štaba je zahteval le večja sredstva za oborožene sile.

Hitlerjevi uspehi ter popuščanje Angležev in Francozov Hitlerjevemu vojno-političnemu izzivanju so krepili ambicije in upe Mussolinija in italijanske vodeče kaste. Pred napadom na Češkoslovaško, nekaj dni pred münhenskimi sporazumom, je bil Mussolini v Trstu, kjer je v govoru med drugim povedal: »... Če se bo treba v svetovnih okvirih odločati za ali proti Pragi, vedite, da je Italija že izbrala svoje mesto.« (»Il Piccolo«, Trst, 19. septembra 1938). Tedaj je šel do Postojne, kjer je sprejel poklone predstavnikov Stoja-dinovićeve vlade, ki je leto prej podpisala prijateljsko pogodbo s fašistično Italijo.

Ustanovitev osi Rim—Berlin in podpis zloglasnega »železnega pakta« med Nemčijo in Italijo je bil jasen dokaz, da namerava Italija slej ko prej začeti vojno, čeprav je bilo znano, da večina italijanskega naroda nasprotuje vojni, predvsem pa se noče bojevati na strani Nemčije, zgodovinske nasprotnice Italije in nositeljice osovražene nacizma. Tudi visoki krogi kapitalistov in vojske večinoma niso bili naklonjeni Nemčiji; medtem ko so prvi gojili simpatije do Anglije in Amerike, so se drugi še predobro spominjali izkušenj iz prve svetovne vojne. Toda če je šlo za razširitev italijanskih meja, za zmagovito vojno na strani Nemčije in za uživanje sadov brez prevelikih obveznosti, tedaj so odvrgli vse predsodke in prepustili vladi odločitev. Politiki kot zunanji minister Ciano, Mussolinijev zet, in vojaki kot Baistrocchi so se sicer zavedali nezadostne vojaške pripravljenosti in skromnih materialnih sredstev, toda so računali na nemško pomoč, hkrati pa so verjeli Hitlerju, da bo sprožil vojno šele čez tri ali štiri leta, se pravi nekako 1942. ali 1943. leta.

Hitler pa je začel vojno že septembra 1939 z napadom na Poljsko. Fašističnim vladajočim krogom ni bil pri srcu takojšen vstop v vojno, zato so razglasili Italijo za »nevojskujočo«, izrabljajoč dejstvo, da jih je Hitler pre-slepil in opirajoč se na Hitlerjevo zagotovitev, da trenutno italijanska pomoč še ni potrebna. Pred grozečo resničnostjo vojne so splahneli osvojevalni pohlepi in ponovno se je prebudil odpor do Nemčije predvsem na dvoru, pri kralju in pri belgijski princesi Mariji Josè, ženi italijanskega prestolonaslednika Umberta; vzcvetele so simpatije do Anglije, ki jih je gojil pretežni del buržoazije. V samem velikem fašističnem svetu, vrhovnemu organu režima, je te težnje zagovarjal minister Dino Grandi, ki je bil ambasador v Londonu in je tam sklenil tesno prijateljstvo s Samuelom Hoareom in z drugimi britanskimi veljaki. Na eni izmed sej velikega sveta v decembru 1939 je skupno z Balbom

zatrjeval, da bi se mogla Italija vendarle okoristiti z dejstvom, da Nemci niso spoštovali obljub, ter pristopiti na francosko-angleško stran, kakor je to storila 1915. Temu predlogu ni nihče ugovarjal, celo sam Mussolini je potrdil, da to ne bi pomenilo izdaje. Edino Farinacci je zagovarjal vojno na strani Nemčije. Duče je tedaj prosil Hitlerja, naj ne napada Francije in Anglije, temveč naj obrne orožje proti Sovjetski zvezi. Hkrati je opravičeval protivojno stališče Italije in zatrjeval, da bi nevtralna Italija mogla služiti kot »rezerva za diplomatske posege« (»Hitler e Mussolini — lettere e documenti«, Milano 1946, str. 39). Tak omahujoč položaj ni mogel dolgo trajati. Že naslednje leto je napad na Belgijo in Francijo ter angleški beg pri Dunquerqu pospešil dotedanje počasne italijanske priprave za vojno na strani nacistov.

Napoved vojne je odredil Mussolini sam, ne da bi o tem razpravljali člani vlade in kljub temu, da so ga nekateri bližnji sodelavci kot Grandi, Bottai, Balbo in drugi rotili, naj tega ne stori. Tudi opomini Rooswelta in Churchilla niso zalegli, ker jih je duče zasmehujoč odbijal. Še manj pa je upošteval poročila poveljnika policije Seniseja in poveljnika karabinjerjev, ki so dokazovala, da pretežni del ljudstva nasprotuje vojni in da hkrati hitro narašča nezadovoljstvo s fašističnim režimom. Tudi nekateri veliki industrialci in finančniki kot Volpi, Cini, Pirelli in Donegani niso bili vojni naklonjeni, ker so se zavedali tveganja zaradi skromnih materialnih sredstev in vedeli, da bo morebitna nemška zmaga zahtevala podreditev italijanskega gospodarstva Nemčiji. Skupine, vezane na vojno proizvodnjo, predvsem v železarski industriji, ki še danes predstavljajo najbolj nazadnjaški in najreakcionarnejši del italijanskega kapitala, pa so nasprotno odobravale »načrt Funk«, ki je predvideval hegemonijo nemškega kapitala v »novem redu« (Neue Ordnung).

Prvotni nemški uspehi na Poljskem, Norveškem in v Franciji ter zagotovitve Ribbentropa in drugih nacističnih voditeljev o nepremagljivosti nemških armad so še bolj poglobili težnje Mussolinija in drugih vojnih pristašev po sodelovanju v spopadu. Tudi mnogi člani vrhovnega poveljstva so navdušeni v tem vzdušju računali, da bo spopad trajal le nekaj tednov in da bo zmagala »os«. Tudi kralja in Badoglia so kaj hitro prepričali o tem. Nekoliko pozneje je Badoglio to takole pojasnil: »Nemški vojaški ataše je z dokumentacijo dokazal, da je vojaški položaj za Nemčijo nadvse ugoden, tako da ni bil samo Mussolini prepričan o umetnosti naše aktivne udeležbe, temveč celo vladar sam.« Generalu Carboniju, ki je nasprotoval Nemcem in vojni, pa je takrat rekel: »Mislim, da je nemogoče karkoli storiti. Sicer pa kdo ve, če nima Mussolini prav?...« (Gianfranco Bianchi, »25 luglio-crollo di un regime«, str. 175—176.)

Tako je prišlo do zloglasnega napada »z nožem v hrbet« na Francijo, ko je bila ta že v agoniji. »Potrebujem nekaj tisoč mrtvih,« je izjavil duče, »da bom lahko sedel za mirovno mizo kot sodelavec.« (Pietro Badoglio, »L'Italia nella seconda guerra mondiale«, Verona 1946, str. 37.) In z enakim cinizmom ter z njemu pogostokrat lastno vulgarnostjo je rekel: »Če hočemo, da bo postal naš narod velik, ga moramo pognati v boj, če ne gre drugače pa z brcami v zadnjico. Tako bom storil jaz!« (Galeazzo Ciano, »Diario«, Milano 1946, str. 151.) Od kralja si je izposloval naslov vrhovnega poveljnika oboroženih sil in da bi bolj vpregel monarhijo, je postavil prestolonaslednika Umberta za poveljnika zahodne, francoske fronte. Stroj je torej neprekinjeno deloval, čeprav

so mu bile ure štete; iluzija o skorajšnji zmagi, ki bi povečala korito, pri katerem so se vsi gostili, pa je celo šopirila sokrivce tega razbojniškega početja. Princ Umberto je v telegramu dučetu zapisal: »Neutrudnemu krojitelju usode domovine obnavljam obljubo, da bom vse tvegala, da bi se ponovila pot rimskih legij.« Badoglio pa je Grandiju, ki je še vedno izražal neodločnost, odgovoril: »Prepričan sem v našo zmago.«

S takim bahavim obnašanjem so nadaljevali še nekaj časa. »Fašistični stil« je prepajal monarhijo, vlado in visoke oficirje. O tem nas ponovno prepričajo besede Badoglia. Ko je 26. junija 1940 pripravljala ofenzivo proti Angležem v Libiji, je takole telegrafiral Balbu: »Dobil boš 70 tankov srednje velikosti, ki so sijajni... Dobil boš vse potrebno letalstvo. Stori, da bodo vsi tvoji možje dobili krila. Vojska, ki stoji nasproti tvoji, ni navajena na puščavsko vročino. Gotovo jo boš premagal... Duče že drhti in mislim, da ne bo odlašal z ukazom: naprej.« Generalu De Vecchiju pa je 22. oktobra takole obrazložil napovedani napad na Grčijo: »28. oktobra se bo začela kazenska ekspedicija na Grčijo — ti Grki bodo dobili, kar so si zaslužili. Gotovo bosta angleška mornarica in letalstvo reagirala. Naj kar pridejo — pripravljeni smo na sprejem...« (Ruggero Fanizza, »De Vecchi, Bastico e Capioni — ultimi governatori dell'Egeo«, Forlì 1947, str. 38.)

Kakor je Galeazzo Ciano aprila 1939 projektiral okupacijo Albanije (to je bila preprosta operacija, s katero se je Italija pri predvojnih dejanjih hotela postaviti na raven Nemčije), tako je dal le-ta tudi idejo o invaziji na Grčijo. Ciano si je domišljjal, da bo ta dežela padla brez prevelikega odpora, ker je predhodno poskusil »pridobiti« nekatere grške politične in vojaške poglavarje. Pohod pa je nasprotno postal klavnica za italijanske čete, ki so bile slabo oblačene, slabo oskrbovane in slabo oborožene. Na neugodnem hribovitem ozemlju so italijanske čete utrpeli velike izgube, ki so predstavljale začetek konca za italijansko vojsko.

Naslednje leto je prišlo do italijansko-nemške invazije na Jugoslavijo. Ta napad je bil že dlje časa v vojnem načrtu »osi«, čeprav so za formalen razlog vzeli odpor jugoslovanskih narodov proti vstopu Cvetković-Mačkove vlade v nacističen pakt. Hitler je že med pripravami za napad na Poljsko svetoval Mussoliniju, naj gre nad Jugoslavijo, toda duče si tega ni upal, ni se čutil »pripravljenega«. Sedaj pa, ko je bilo podvigu zagotovljeno sodelovanje mogočnih nemških sil, je tudi sam posegel vmes, zahtevajoč del Slovenije in Dalmacije ter Hrvaško. Njegova namera, spremeniti Hrvaško v »kraljevino«, je bila naravnost smešna. »Tomislavovo krono« je namenil spoletskemu vojvodi, savoju Aimonu. Toda prav kmalu je vsa Jugoslavija, za njo pa še Grčija in Albanija postala eno samo bojišče, na katerem so operirale partizanske enote balkanskih narodov. Fašizem ni zostajal za nacizmom pri zatiranju osvobodilnega gibanja. Italijanski generali, v prvi vrsti zloglasni Roatta (Jugoslavija ga je že med vojno razglasila za vojnega zločinca), niso zaostajali za nemškimi. Če je bila kakšna razlika med Italijani in Nemci, je bila kvečjemu pri italijanskih podrejenih oficirjih in pri vojakih nekaterih enot, ki so bili protifašistično nastrojeni in ki so razumeli pravičen boj narodov proti fašizmu. Hkrati pa je Mussolini poslal italijanski ekspedicijski zbor tudi na rusko fronto, da bi si tudi tu zagotovil delež slave in plena, če bi zmagala »os«, kar je še vedno verjel.

Težki porazi v Grčiji so bili prvi udarec za monarho-militaristično-fašistično združenje. Fašistični kolovodja Farinacci je zaradi tega obtožil izdajstva celo vrhovno poveljstvo. Grešni kozel je postal maršal Badoglio, ki je moral odstopiti, na njegovo poveljniško mesto pa je bil imenovan general Cavallero. Ambiciozni Badoglio je tedaj začel upati v poraz in razmišljati o maščevanju nad Mussolinijem. Položaj pa se je medtem na vseh frontah iz dneva v dan slabšal. Izgubili so Abesinijo, »podkralja« poveljnika tamkajšnjih vojaških sil, vojvodo D'Aosta so ujeli Angleži skupno z italijanskimi vojaškimi enotami (umrl je zaradi bolezni v nekem koncentracijskem taborišču v Keniji). V severni Afriki je nemško-italijanskemu pohodu na egiptovsko ozemlje sledil takojšen porazen umik vse do Tunisa (fašistični poveljnik general Italo Balbo je padel, ko je bilo sestreljeno njegovo letalo v neki izvidniški akciji; govorili so, da so ga sestrelili na Mussolinijev ukaz, ker je bil Balbo med odpadniki). Na ruskih stepah je bila italijanska armada razpršena skupno z nemškimi silami. Nemci so jo uporabili za kritje umika, zato ji je rdeča armada zadala najtežje udarce. Na Balkanu, predvsem v Jugoslaviji, je partizansko vojskovanje stalno vznemirjalo okupacijske sile. Italijanski režim je poleg represalij na ozemlju Jugoslavije začel z najbolj neusmiljenimi zatiralnimi akcijami tudi na tedanjem lastnem državnem ozemlju, to je v Istri in v Slovenskem primorju, kjer se je tudi razvilo narodnoosvobodilno gibanje. Galeazzo Ciano opisuje v svojem »Dnevniku« srečanje z mladim tržaškim fašističnim fanatikom, tajnikom fašistične stranke Vidussonijem: »Obiskal me je Vidussoni... govoril je o strašnih naklepih proti Slovincem. Vse hoče pobiti. Dovolil sem si omeniti, da jih je milijon. Ni važno, je odločno odgovoril, pokončati je treba vse...«

Vendar so bili sedaj le še redki, ki so skupno s Farinaccijem, Vidussonijem, Staracejem in drugimi zagovarjali taka, slepo fanatična stališča. Večina, med njimi tudi pripadniki fašistične hierarhije, vojaškega poveljstva, finančnih krogov in kraljevega dvora, se je iz meseca v mesec, iz dneva v dan bolj zavedala, da je igra izgubljena, da je treba poskrbeti za obrambo ter rešiti lasten položaj in lastne interese, kolikor je to še mogoče. Sleherna izmed teh bednih figur je mislila le nase ali kvečjemu na lastno delovno torišče, na kasto, kateri je pripadala. Vsakdo je iskal le toliko pomoči in sodelovanja drugih, s katerimi je vse dotlej delil oblast in privilegije, kolikor si je obetal, da bi mu mogli koristiti pri skupnem begu iz stiske, da bi se pač skupno izmuznili iz začaranega kroga. Toda vsakdo je bil hkrati tudi pripravljen žrtvovati drugega, naj se kar vtopi v katastrofi, če bi to moglo vsaj malo koristiti njegovi lastni rešitvi. Nezaupanje med njimi se je iz dneva v dan stopnjevalo.

Sistemu pa v teh odločilnih mesecih niso bili najnevarnejši uradni sovražniki, Anglo-Američani. Zveze italijanske monarhije in finančne oligarhije z zahodnimi demokracijami so namreč obstajale vso dobo in do dne spopada, ne glede na latentna taktična in politična nasprotstva, čeprav so bili imperialistični cilji, ki so privedli do vojne, v kateri so zmagali Anglo-Američani, povsem različni. Ti interesi in zveze, ki niso popolno prenehale niti v dobi sovražnosti, so sedaj prišle na površje in so se utrjevale sorazmerno s propadanjem italijanske politike. Prizadeti italijanski voditelji so vedeli, da je kljub zahtevi zahodnih sovražnikov o »brezpogojni udaji« Italije mogoče

pričakovati od njih razumevanje in pomoč za reševanje izgubljenega: konservativni razredni interesi so bili močnejši od vseh drugih predsodkov. Omenjene bedne osebnosti, nosilci sistema, predstavniki monarhije, kapitala, vojaške kaste in fašistične hierarhije se torej niso baše Anglo-Američanov, pač pa nemškega zaveznika, ki jim ne bi odpustil poraza in izdaje in bi se zločinsko maščeval, še bolj pa jih je bilo strah pred italijanskim ljudstvom, ki je čakalo samo ugodnega trenutka, da bi obračunalo z zatiralci in izžemalci. Kljub medsebojnim razlikam, nasprotujočim interesom, mržnji in ljubosumju, kar vse je razdiralno vplivalo na osebnosti režimskega bloka, so le-te sedaj ugotovile, da jim je skupen interes ohranitev sistema in obramba pred grozečima nevarnostima: nemškim zaveznikom in italijanskim ljudstvom. Bilo jim je jasno, da mora vsakdo izmed njih ukrepati glede na lastne pogoje in možnosti in pri tem uporabiti vse kanale in zveze v najrazličnejših trenutkih in na različne načine, toda z enotnim namenom in v najkrajšem času, preden bi jih nemško maščevanje in ljudski bes mogla strmoglaviti.

Naraščajoča ljudska mržnja proti fašizmu in proti vojni je medtem že nekaj časa pričala voditeljem ilegalnih protifašističnih strank, da je prišel primeren trenutek za odločilen nastop. Na pobudo komunistov so predstavniki komunistične in socialistične stranke ter gibanja »Giustizia e libertà« leta 1941 ustanovili koordinacijski organ »Akcijski odbor za združitev italijanskega naroda«, ki je iz Francije vodil okrepljeno dejavnost tajnih organizacij v domovini. Hkrati so se začeli drug za drugim vračati v domovino številni voditelji-emigranti, da bi v naraščajočem gibanju delavskega razreda in ljudskih množic zavzeli svoje bojevniško mesto. »Zunanji urad« italijanske komunistične stranke se je v začetku leta 1943 končno reorganiziral v »notranji center«, ki so ga sestavljali tovariši Massola, Roasio, Novella, Roveda, Negarville in Amendola. Togliatti, ki je od 1934 zastopal Italijo v Kominterni, je iz Moskve preko radia naročal, kdaj in kako naj se razvijajo akcije. Komunisti, socialisti in republikanci so 3. marca 1943 podpisali v Lyonu v Franciji nov, konkretnejši sporazum o skupnem boju. Odločilen opomin italijanskemu vladajočemu razredu so dali delavci severne Italije v marcu 1943. Kljub vojni in policijskemu terorju so izpeljali velike stavke v Milanu, Torinu, Genovi in v drugih pomembnejših industrijskih središčih severne Italije. Nekaj desetih aktivistov, predvsem komunistov, je zadostovalo, da so stavke organizirali, koordinirali in vodili, kajti gibanje je bilo v precejšnji meri spontano. Šest mesecev pozneje je tako skladno združevanje spontanosti in organizacije prišlo še bolj do izraza v partizanskem boju.

V Milanu so se 24. junija in 4. julija 1943 ilegalno sestali predstavniki italijanske komunistične stranke, socialistične stranke, gibanja proletarskega združenja (MUP-Movimento di unita proletariata, to je bila skupina socialističnega ideologa Lelia Bassa, ki se je kasneje priključila Nennijevi stranki), republikanske akcijske stranke, krščanske demokracije in gibanja liberalne obnove (Ricostruzione liberale), iz katerega je pozneje nastala liberalna stranka, desno krilo protifašistične fronte. Sestanka sta bila sklicana z namenom, da se pripravi in koordinira protifašistična dejavnost. Komunisti so se zavzemali za odkrit upor, za splošne stavke, ki bi jih spremljale javne manifestacije; te akcije naj bi privedle do zloma režima in do sklenitve miru. Demokrščanski in liberalni predstavniki so odbili predloge komunistov. Že tedaj so namreč

prevzemali vlogo, ki so jo po vojni uspešno odigrali kot stebri novega demokratičnega meščanskega reda, kot laži-demokratičen jez proti ljudskemu pritisku za novo naprednejšo družbeno ureditev. Čeprav so sodelovali v nastajajoči protifašistični fronti, so se bali ljudske vstaje, ki bi obenem z režimom pometla tudi z demokratično-meščanskimi ustanovami, z monarhijo in z nadoblastjo buržoaznega razreda. Predlogom komunistov, ki so predvidevali široko protifašistično in protivojno fronto, v kateri bi sodelovali tudi monarhistična in militaristična struja, pa niso nasprotovale samo desničarske struje, temveč tudi levičarji, predstavniki republikancev, akcijske stranke, socialistov in predstavniki gibanja proletarskega združenja. Vsi ti so namreč zagovarjali tako akcijo, ki bi že tedaj predvidela republikansko ureditev države, da bi bil boj torej hkrati protifašističen in protimonarhističen. Niso soglašali s komunisti, ki so menili, da je treba tako imenovano »ustavno vprašanje« prepustiti za povojni čas, ker je trenutno pomembnejši boj vsega ljudstva proti fašistom in proti Nemcem. Na milanskih sestankih je zaradi teh nesoglasij prišlo le do ustanovitve »Opozicijskega odbora« (tako se je imenoval tudi odbor protifašističnih strank v prvi dobi fašističnega režima), ne pa tudi do poenotenja različnih načelnih stališč in do sklepa o takojšnji množični akciji.

Hiter razvoj dogodkov v tem času pa je, kot smo videli, alarmiral blok monarho-vojaško-meščansko-fašističnih oblastnikov. Stopnjeval je nasprotja teh raznolikih struj, hkrati pa jih je silil k poudarjanju skupnega imenovalca zaradi prepotrebnege iskanja skupne rešilne poti. Delovanje v tej smeri, ki je trajalo več tednov, se je močno okrepilo po šoku, ki ga je povzročilo izkrcanje anglo-ameriških sil 10. julija na Sicilijo. Prizadeti so iz dneva v dan jasneje uvidevali, da je potrebno čimprej skleniti premirje z Anglo-Američani, predvsem pa je treba proglasiti Mussolinija za grešnega 'kozla', ki bo nosil skupno krivdo, z drugimi besedami, znebiti se ga je treba, kot da je on edini odgovoren za vojno. Mnogi vidnejši politiki so o tem razmišljali že več mesecev. Mussolini je vse to slutil, toda zaupal je v prijateljstvo, ki mu ga je zagotavljal kralj zaradi soodgovornosti za dolgoletno avanturistično politiko režima. Obenem pa se je Mussolini zanašal tudi na strahopetnost drugih fašističnih kolovodij. Nekega dne jih je pred poveljnikom policije Chiericom takole ocenil: »Ti so revni, zelo revni na inteligenci, omahljivi v veri, slabo obdarjeni s pogumom. Ti ljudje žive od odseva svetlobe; če bi ugasnil vir, bi padli v temo, iz katere so prišli... Nič boljšega si ne žele, kot da bi jih prepričal in zato mi ne bo težko pripeljati nazaj v stajo nekega Grandija, Bottaja in celo grofa Ciana, za katerega mislim, da je začel pretiravati z muhavostmi o nasledstvu...« (Guido Leto, »Polizia segreta in Italia«, Roma 1961, str. 76.)

Dučé se ni mogel sprijazniti z bližajočim se koncem, tudi tedaj ne, ko je bilo vsem jasno, da je ta neogiben. Do zadnjega se je nadejal, da lahko z nekaj spremembami v vrhu popravi zgrešeno. (Zamenjal je člane vlade in postavil Ciana za ambasadorja v Vatikanu, ponovno je zamenjal poveljnika vrhovnega štaba Cavallera z generalom Ambrosijem ter tajnika fašistične stranke Vidussonija s Scorzo). V obupu je rotil Hitlerja, naj mu pošlje ljudi in modernega orožja, prosil ga je, naj s posredovanjem Japonske sklene kompromisni mir s Sovjetsko zvezo, kjer so bile izgube najhujše, da bi potem mogel okrepiti sredozemsko fronto in osredotočiti vse sile proti Anglo-Američanom. Tudi kadar je dopuščal možnost premirja z zahodnimi silami, je

menil, da bi to mogel izvesti brez posebnih sprememb v vladi: sam bi prosil za premirje... Zadovoljil se je s tem, da je njemu zvesta policija nadzorovala člane kraljeve hiše, njihove tajne sestanke in spletkarjenja. Podobno nadzorstvo je uvedel tudi nad vojaškimi poveljniki in nad najbolj nezvestimi fašističnimi voditelji. Hkrati pa je tudi kralj zahteval nadzorovanje Mussolinija in njegovih pristašev ter kontrolo nad Nemci, ki so v vedno večjem številu tudi kot civilisti prihajali v Rim in med katerimi so bili večinoma oficirji SS. Novi poveljniki policije in karabinjerjev pa so se po drugi plati tudi sami preusmerjali na spremembo, izražajoč zvestobo monarhiji in generalom, saj so predvidevali, da bodo postali glavni činitelj pri strmoglavljenju Mussolinija.

Zarota proti šefu vlade se je medtem vsestransko krepila. Nekateri fašistični voditelji so sicer mislili, da more režim preživeti krizo z morebitnimi spremembami v vladi, z odstranitvijo Mussolinija in z vrnitvijo nekaterih pravic monarhiji. V novo vlado naj bi sicer prišli tudi nefašisti, toda le desničarji, na primer liberalci. V tem primeru bi po njihovem mnenju Mussolinija mogel nadomestiti celo nekdo izmed njih samih kot na primer Dino Grandi, De Bono, Ciano ali Bottai, tisti pač, ki so v zadnjem času nasprotovali diktatorju in Nemcem. O nasledstvu dučēja pa je razmišljal tudi Farinacci, toda z drugačnim namenom, ne da bi sklepal premirje z Anglo-Američani, temveč da bi vodils vojno do kraja, prepuščajoč Nemcem nadzor nad Italijo in poveljstvo vseh vojnih operacij.

Ko je visoka buržoazija dokončno odklonila zvestobo obstoječi vladavini, so začeli kralj in vojaški poveljniki načrtovati smrt fašizmu. Grof Cini, eden izmed nezvestih predstavnikov visoke buržoazije, je bil član vlade. Na eni izmed zadnjih vladnih sej je povedal naravnost, da tako ne morejo več naprej, da je zlóm pred vrati in da je treba nekaj storiti. Kmalu zatem je odstopil. Naravno, da visoka buržoazija ni bila voljna čakati, da bi ljudska vstaja vrgla režim. Po njenem je bila dolžnost monarhije, da s pomočjo generalov strmoglavi fašistično vlado in da postavi vojaško vlado, ki bi morala v prvi vrsti skrbeti za nadzorovanje in zajezitev množičnega gibanja. V tako vlado bi morda mogli stopiti nekateri »tehnik«, ki bi bili pod zaščito privilegiranih pa kvečjemu še kak liberalni ali tudi katoliški politik iz stare predfašistične skupine kot na primer V. E. Orlando, Bonomi, De Gaspari ali grof Sforza. O zadnjem so govorili, da se odpravlja iz Amerike, kjer je živel kot emigrant, v Libijo, da bi tam sestavil nekakšno začasno republikansko vlado po zgledu De Gaullove vlade v Alžiru. Ta možnost je bila za kralja ena izmed najbolj nevarnih, saj je kraljeva prva skrb naravno veljala ohranitvi kraljestva. Najresnejši kandidati za Mussolinijevo nasledstvo med vojaki so bili maršala Caviglia in Badoglio ter general Cavallero.

Takratni zakotni sestanki med omenjenimi osebnostmi nam danes v polni meri razgaljajo strahopetnost in moralno bedo italijanske vladajoče kaste. Fašist Dino Grandi, maršal Badoglio, nekdanji minister v predfašistični dobi, liberalec Ivanoe Bonomi in drugi so prihajali h kralju, da bi z njim skrivaj izdelali načrte za spremembo vladavine. Grandi je kralju zagotavljal zvestobo, če bi prišel v novo vlado, za začetek pa mu je obljubljal, da bo s svojimi prijatelji sprožil upor proti Mussoliniju v okviru velikega fašističnega sveta. Bonomi je spodbujal kolebajočega kralja, naj čimprej ukrepa, da ga ne bi prehiteli levičarji z ljudsko vstajo. General Ambrosio, poveljnik vrhovnega

štaba, je predložil kralju načrt za aretacijo Mussolinija, ki ga je razložil tudi Ciano. Ciano, tedaj ambasador v Vatikanu, je sproti obveščal o vseh dogodkih monsinjorja G. B. Montinija, današnjega papeža Pavla VI., ki je bil tedaj član vatikanskega državnega tajništva.

Druge tajne sestanke s političnimi osebnostmi je imel tudi prestolonaslednik princ Umberto, predvsem pa njegova žena Marija José, ki je v politiki celo prekašala moža. Bistroumno je nameravala razcepiti protifašistične politične sile, pri čemer je poskušala vplivati predvsem na konservativce, kot so bili liberalni filozof Benedetto Croce, Ivaneo Bonomi, katolik Gonella in drugi, tako da bi samo ti sodelovali pri prevzemu oblasti, predstavniki levice pa naj bi izpadli iz nove vlade. Tudi druge »dvorne dame« kot Bonomijeva prijateljica markiza Giuliana Benzoni so si na vso moč prizadevale posredovati razna srečanja in tako prispevati k tkanju rešilne mreže. V središču te čudne zarote je bil »minister kraljeve hiše« kraljevi svetovalec vojvoda Pietro Aquarone, ki je opravljal nekakšne sekretarske posle in je bil oficir za zvezo.

Mussolini in Hitler sta se 19. julija sestala v Trbižu in v majhnem severnoitalijanskem mestecu Feltre. Hitler je tedaj pravilno ugotovil, da gre z dučejem h kraju in da bo prav kmalu treba vpeljati nemško vojaško in politično nadzorstvo nad Italijo. Zato je zahteval pospešitev izdelave »načrta Alarik«, ki je vse to predvideval. 21. julija je odšel Mussolini na redno poročanje h kralju. Kralj, ki se je z Badogliem že odločil, da bo odstavil Mussolinija 26. julija, mu teh svojih namer sploh ni omenil, temveč mu je nasprotno takole zagotovil svojo zaščito: »Za vas so sedaj težki časi, toda vedite, da imate v meni prijatelja. In če tudi bi vas vsi zapustili, kar je nesmiselna domneva, bi jaz to storil zadnji. Vem, koliko vam dolguje Italija in dinastija.« (Benito Mussolini, »Storia di un anno [giugno 42-settembre 43]«, Milano 1944.)

Čas pa je pritiskal. Različne niti protimussolinijevske zarote so se združile v nekakšno skupno akcijo. Fašistični veljaki-odpadniki so Mussolinija prisilili, da se je v soboto 24. julija zvečer sestal veliki fašistični svet. Grandi je sporazumom s Federzonijem, De Bonom, De Vecchijem, De Marsicom, Ciano, De Stefanom, Rossonijem, Bottajem, Marinelijem in drugimi predlagal in obrazložil resolucijo, v kateri je razen običajnih fraz o patriotizmu in fašizmu poudarjal potrebo po »takojšnji vzpostavitvi vseh državnih funkcij, določenih v ustavnih zakonih, in po razdelitvi nalog in odgovornosti med krono, velikim svetom, parlamentom in korporacijami.« Posebej je poudaril, da mora kralj prevzeti dejansko poveljstvo nad vsemi oboroženimi silami. Hkrati je Grandi tudi zagovarjal pomen tega predloga, ki je predvideval odstop Mussolinija z diktatorskega stolčka, vrnitev pravic kralju in nekakšno ponovno vzpostavitev parlamentarne zakonitosti. Tako so se Grandi in njegovi prijatelji, ki so bili od vsega začetka odgovorni za divja nasilstva fašizma proti italijanskemu delavskemu razredu, za uničenje demokracije in za upostavitev zloglasnega fašističnega režima, sedaj postavljali kot pošteni in miroljubni patrioti, skoraj demokratje, kot dobri ljudje, katerih plemenite ideale je izdal Mussolini, ki je v nasprotju s fašističnimi idejami vpeljal osebno diktaturo. Vse skupaj je postajalo smešno, vendar so na omenjeni seji razpravljali tja do dveh ponoči, dokler ni bil končno Grandijev predlog sprejet z devetnajstimi glasovi izmed osemindvajsetih. »Vi ste povzročili krizo režima,« je tedaj vzkliknil poraženi Mussolini. Sam Grandi je svoje dejanje definiral kot »samomor fa-

šizma«. To definicijo je namreč prenesel nase in na svoje pristaše, kakor da bi šlo za plemeniti »harakiri« junaškega japonskega »samuraja«, ki se je odločil, da reši čast. Kolikor bi že šlo za samomor režima, je bil to kvečjemu samomor iz obupa zaradi nečastnega poraza, dejansko pa je bilo vse skupaj le komedija odgovornih osebnosti, s katero so se poskušale rešiti propada.

Še isto noč ob 3.30 sta Grandi in Federzoni poročala o seji ministru, kraljevemu svetniku, vojvodi Acquaronu, ki ju je hkrati naprosil, naj pripravita predloge za novo vlado. Drug fašistični kolovodja De Stefano pa je obvestil o uspehu seje monsignorja G. B. Montinija. Še mnogi drugi te noči niso spali, tudi zato ne, ker je bilo treba hitro poskrbeti za drugo dejanje tragikomedije, tokrat z novimi igralci, s kraljem in vojsko. Mussolini je ob 17. uri vstopil v vilo »Savoia« in sporočil kralju sklepe seje velikega sveta. Še vedno je upal, da mu bo kralj potrdil zaupanje in da ga bo obdržal na krmilu. Viktor Emanuel pa mu je tokrat pripravil pravo past. Mussoliniju je povedal svojo odločitev, da ga bo zamenjal z Badoglijem, vsekakor pa da bo poskrbel za njegovo osebno varnost. Odpravil ga je z besedami: »Vi ne morete več shajati z enim edinim prijateljem. Le en sam prijatelj vam je namreč ostal in to sem jaz. Sam odgovarjam za vašo osebno varnost.« (Benito Mussolini, »Opera omnia«, Firenze 1951-61, XXXI. del. str. 204.) Medtem pa so čakali na vrtu vile poskriti karabinjerji in policaji. Začel se je lov, ki ga je pripravil sam vrhovni štab, oziroma osebno general Castellano. Ko sta Mussolini in njegov tajnik stopila iz vile, sta ju ustavila dva karabinjerska oficirja. Prisilila sta ju, da sta vstopila v vojaški sanitetni avtomobil, v katerem so ju zastražili oboroženi karabinjerji. S pretvezo, da gre za njegovo osebno varnost, so Mussolinija odpeljali v eno izmed vojašnic, od koder so ga kmalu premestili v drugo. Kralj, Badoglio, generali in kraljevi svetovalci so se močno bali, da bi fašisti in fašistična milica reagirali na odstavitev Mussolinija. Šele ob 22.45 je italijanski radio sporočil: »Njegovo veličanstvo kralj in cesar je sprejel ostavko njegove ekscelence viteza Benita Mussolinija kot šefa vlade, prvega ministra in državnega sekretarja. Za predsednika vlade, prvega ministra in državnega sekretarja je imenoval maršala Italije viteza Pietra Badoglia.« Obenem so po radiu objavili še kraljev razglas, v katerem je bilo med drugim rečeno, da je prepovedan vsakršen političen odklon in da ni dopustna nikakršna obdolžitve. Badoglio pa je v svojem razglasu sporočil, da je sprejel vodstvo vojaške vlade z vsemi polnomočji in dodal: »Vojno bomo nadaljevali... Prejeta navodila so jasna in natančna, zato jih bomo tankovestno izpolnjevali; vsakdo, ki se nadeja, da bo preprečil naravni razvoj ali da bo poskusil kaliti javni red, bo neizprosno kaznovan...«

Sporočilo, ki ga je podpisal Badoglio, je v resnici sestavil star liberalni voditelj V. E. Orlando, kralj pa je vnesel nekatere popravke. Ti novi ukrepi so ponovno pričali, da so monarhija, buržoazija in vojska v prvi vrsti skrbne za to, da ostane vse nespremenjeno, potem ko so odstavile enega od »partnerjev« njihovega oblastnega bloka. Grožnja, da bo vsakdo, ki bi skušal ovirati ta načrt, »neizprosno kaznovan«, je bila seveda naperjena proti ljudskim množicam, ne pa proti morebitni reakciji fašistov. In res, niti en fašist ni reagiral: mnogi kolovodje so še isti dan ali pa v naslednjih dneh zbežali z letali v Nemčijo, nekateri so se za nekaj časa poskrili, največ pa se jih je takoj prilagodilo spremenjenemu položaju in so postali čez noč monarhisti in badoglijevci. Italijane je velika novica, ki so jo povečini izvedeli šele naslednje jutro,

prijetno presenetila. Vsi so sicer slutili, da Italija drvi v propad, da je vojna izgubljena in da so fašistični vladi dnevi šteti, pa so bili vseeno presenečeni. Množice so odšle na ulice, kjer so z manifestacijami izražale svojo radost, vendar so se omejile le na uničevanje Mussolinijevih slik in fašističnih emblemov, tu pa tam so razdejale kak fašistični sedež in vzklikale svobodi. Ker je bil režim strmoglavljen brez sodelovanja ljudstva, v tistih dneh ni prišlo do obračuna s sokrivci fašističnega režima, s povzročitelji tolikega trpljenja. Računi so bili poravnani nekoliko pozneje, ko je zares ljudstvo nastopilo proti fašizmu, ki je v službi Nemcev ponovno stopil na pozorišče. Šele partizanski boj je prinesel tisto svobodo, ki je bila mnogo bolj oprijemljiva od svobode, ki sta jo hotela kralj in Badoglio pokloniti z vrha.

Po skoraj dvajsetih letih ilegale je 27. julija prvič javno izšlo glasilo komunistične stranke »L'Unità«, čeprav samo ena številka. Izšlo je v velikem formatu in z visoko naklado. Stranka je na vseh osmih stolpcih prve strani svojega lista z velikimi črkami objavila naslednji poziv: »Italijani! Po ulicah vzklikajte miru in svobodi! Zahtevajte demokratično vlado! Zahtevajte svobodo tiska, združevanja in organizacije! Združite se pod vodstvom Narodne akcijske fronte.« (»Rinascita«, Rim, 20. julija 1963.) Ljudske manifestacije, posebej še delavske, ki so bile prvi dan le izraz radosti, so se spremenile v demonstracije proti vojaški vladi, izkristalizirale so se zahteve po demokratični vladi, ki naj jo sestavljajo protifašistične stranke, po takojšnjem separatnem miru z zavezniki in po vojni proti Nemčiji.

Tedaj se je v resnici pokazalo, komu so bile namenjene grožnje kraljevega in Badoglijevega razglasa. Monarhija in vojaška vlada sta namreč uvedli obsedno stanje in prepovedali obnovitev starih strank, njihova glasila in vsakršne demonstracije. General Roatta, ki je bil ta čas poveljnik vrhovnega štaba, je tudi proti lastnim rojakom razgalil tisto željo neusmiljenega preganjanja, ki jo je dotlej uresničeval s tolikimi grozotami v Jugoslaviji. Do osmega septembra, ko je bilo sklenjeno premirje in ko je bila podpisana vojaška kapitulacija, je nova vladavina s silo preprečila vsako demonstracijo, mnogi so bili aretirani in marsikje tudi mrtvi in ranjeni. Državni aparat je razen zamenjave najbolj fašističnih osrednjih in krajevnih organov ostal nespremenjen, obdržal je mentaliteto, ki jo je osvojil v dvajsetletnem obdobju fašistične tiranije. Fašistično diktaturo je enostavno nadomestila vojaška diktatura, ki je imela enak razredni značaj. Protifašistične voditelje in aktiviste, ki so bili v zaporih ali konfinacijah, so le postopoma izpuščali, toda še ne vse. Iz rimskega zapora Regina Coeli na primer niso izpustili komunističnega voditelja Alicate, tudi ne republikanska voditelja Ernesta Rossija in Riccarda Bauerja; zadnja dva sta pripadala struji zmernih, a so ju vseeno šteli za »nevarna prenapeteža«. Tudi v Sloveniji in v Primorju ni nehala protipartizanska gonja. V Trstu je še naprej deloval zloglasni posebni policijski inšpektorat, nobenega slovenskega rodoljuba niso izpustili iz zapora, čeprav so glede tega intervenirali pri Badogliu celo italijanski demokrati. Vse tržaške zapore so oblasti zavarovale z mitraljezkimi gnezdami.

Še vedno se je v polni meri odražala popolna nesposobnost tedanjega italijanskega vodečega razreda, ki se ni znal dostojanstveno in resno spoprijeti s položajem, ni znal uporabljati demokratičnih načel, pri čemer bi se moral ozirati na koristi vsega naroda, da bi ga rešil pred katastrofo. Globoko reakcio-

naren vodeči razred, ki je bil navajen, da je njegove naloge toliko časa opravljal fašistični režim, je bil sedaj razkrojen, kolebajoč, prepojen s tesnobo in strahom. Ni bil sposoben pripraviti načrta za hitrejšo preusmeritev odnosov, še preden je strmoglavil Mussolinija, kar je na primer znala celo Romunija s kraljem Mihaelom. Tudi ni pravočasno vzpostavil stikov z Anglo-Američani ter ni sklenil prepotrebnih sporazumov, bil je brez načrta za obrambo pred predvideno nemško reakcijo. Obstajal je le en načrt, tako imenovani »načrt OP«, to je načrt za javni red (ordine pubblico), ki ga je pripravilo vojaško poveljstvo in je bil naperjen proti morebitnemu ljudskemu uporu.

Ko je V. E. Orlando sestavljal razglas o nadaljevanju vojne, je računal, da bi vojno stanje moglo trajati le dan ali dva, nakar bi po likvidaciji fašističnega režima obvestili nemškega poslanika v Rimu o nesposobnosti Italije, da nadaljuje vojno in o nujnosti premirja z zavezniki. Toda kralj in njegovi svetovalci so bili drugačnega mnenja. To mnenje je Bonomi potrdil v svojem »Dnevniku«: »Kraljev namen je usmerjen v vojno; svoboda ne sme prekiniti vojno osi, temveč jo mora poglobiti.« Prestrašen kralj je želel le pridobiti čas, hotel je zavlačevati, ker je pričakoval, da ga bo srečno naključje kot na primer popolen polom nemškega vztrajanja v Rusiji ali zavezniško izkrcaje na Balkanu ali v Franciji rešilo odgovornosti, da bi samostojno odločal. To so bile iluzije slabiča, ki jih je podpiral enako neodločni Badoglio. Ta je v strahu pred že onespособljenimi fašisti spremenil svojo vilo v pravo trdnjavo, zavaroval jo je celo s poljskimi topovi. Na sejah vlade, ki so jo sestavljali vojaki in uradniki, ni dopuščal nikakršnih razprav in vlado puščal v popolni nevednosti; tudi ni več iskal nasvetov pri predstavnikih protifašističnih strank, kar je počel vsaj v prvem trenutku.

Komunisti so v odboru protifašističnih strank še naprej vztrajno zahtevali ukrepe za zamenjavo Badoglieve vojaške vlade s civilno, demokratično vlado, takojšnje pogajanje za sklenitev premirja z Anglo-Američani ter poglobljene priprave za ustvaritev enotnosti med vojsko in ljudstvom v akciji proti Nemcem. Te zahteve, ki so jih podpirali tudi socialisti in republikanci, čeprav manj vztrajno kot komunisti, so naletele še vedno na gluha ušesa. Demokristjani in liberalci so predloge zavračali z obrazložitvijo, da sta kralj in Badoglio poklicana za take odločitve. Komunistom je torej preostala edina možnost, da delujejo zase. Pripraviti so morali stranko, delovne množice, predvsem pa mladino, na organiziran oborožen boj. Že omenjenim voditeljem notranjega partijskega centra so se medtem pridružili še tovariši Longo, Scoccimarro, Secchia, Li Causi in drugi, ki so bili izpuščeni iz zaporov ali iz konfinacije. Komunisti Di Vittorija in Rovedo, socialisti Buozzija ter katolika Grandija je Badoglijeva vlada imenovala za komisarje sindikalnih organizacij. Le-ti so sprejeli odkazane jim naloge s pogojem, da vlada izpusti prav vse politične jetnike. Badoglievi vladi so odkrito napovedali opozicijsko stališče delavstva in od nje zahtevali zagotovitev, da ne odgovarjajo za vladne ukrepe.

Če bi bil v ugodnem času pred Mussolinijevim padcem sestavljen načrt za dogovore z Anglo-Američani in če bi bila tedaj vojska in ljudstvo pozvana na boj proti Nemcem, bi bila konec julija 1943 Italija osvobodjena. Sedaj pa se je bilo nemogoče izogniti tragičnim dogodkom, ki so sledili. Nemci so po svojem »načrtu Alarik« že preplavili vso Italijo, medtem ko je Badoglieva

vlada vzpostavila komaj prve, neuradne stike z Anglo-Američani. Šele konec avgusta je vlada poslala generala Castellana na resna pogajanja o premirju. Premirje je bilo podpisano 3. septembra v Cassibilu. Vrhovni zavezniški poveljnik general Eisenhower si je pridržal pravico, da bo o tem obvestil javnost v trenutku, ki ga bo sam določil, italijanski vladi pa je naročil, naj izda podobno sporočilo neposredno za zavezniškim.

Premirje je bilo objavljeno 8. septembra zvečer. Še isto noč so začeli Nemci zasedati vse strateške položaje v državi na presenečenje italijanskih posadk. Svoje sile so razporedili tako, da je bilo mogoče v naslednjih dneh podrediti popolni politični in vojaški kontroli vso deželo razen južnih pokrajin, ki so jih že osvobodili zahodni zavezniki. Kralj, kraljica, princ prestolonaslednik, vojvoda Aquarone, Badoglio in Ambrosio so to noč prespali na sedežu vojnega ministrstva, ob zori pa so zbežali z avtomobilom proti jadranski obali in se pri Pescari (zato se to imenuje »peskarski beg«) vkrcali na dva torpedna rušilca, ki sta jih prepeljala na ozemlje, zasedno po zaveznikih, v Brindisi. Zbežali so, ne da bi zapustili kakršnokoli navodilo ali ukaz, prepustili so vojsko in narod nemški samovolji. Badoglio je na omenjenem potovanju razmišljal samo o varnosti te skupine obupancev: »Gre za našo kožo!« je vzkljknil. (Marco Cesarini, »Settembre 1943«, »Storia illustrata«, Milano, sept. 1963.)

Tisoči delavcev pod vodstvom komunistov, socialistov in republikancev pa ta čas niso mislili na lastno kožo, temveč na človeško in državljansko dolžnost. Medtem ko so državniki bežali, so se delavci oboroževali in pripravljali na spopad z Nemci, odhajali so na vojaška poveljstva, da bi organizirali skupen odpor vojske in ljudstva proti okupatorju, demonstriali so po ulicah proti nacifašizmu in manifestirali za svobodo. Vojaška poveljstva se niso postavila Nemcem po robu, ker »niso prejela ustreznih ukazov«, pač pa so pošiljala vojake, karabinjerje in policijo nad demonstrante. V mnogih krajih, tudi v Pulju in na Reki, je prišlo do spopadov, v katerih so bili mrtvi in ranjeni. Hitro nato pa se je vse zrušilo: vojska je razpadla, več sto tisoč vojakov so Nemci ujeli in poslali v Nemčijo, drugi so se razbežali, generali in visoki oficirji so se predali, zbežali ali pa so prešli v službo Nemcev.

Severna in srednja Italija je bila že po dveh ali treh dneh pod popolnim nadzorstvom nacistov. Sedaj so fašisti izkoristili možnost, oživeli so in nadaljevali svoja nasilstva v službi nacistov. Po vseh hribih in gozdovih pa so se pojavile prve partizanske enote; nekatere enote, predvsem v okolici Cunea, Vareseja, Lecca, Belluna in na področju Appeninov, so sestavljali dotedanji vojaki in oficirji, ki so bili protifašistično usmerjeni, druge, številnejše enote pa so nastale iz delavcev in kmetov, ki so jih vodili aktivisti komunistične, socialistične in republikanske stranke. Najpomembnejše so bile enote pod vodstvom znanih komunističnih voditeljev Colajannija, Moscatellija, Moranina, Serbandina, Canepe, v Furlaniji pa Maria Lizzera in Giovannija Padoana. V Slovenskem Primorju in Istri se je razplamtela splošna ljudska vstaja, ki jo je po dveh letih narodnoosvobodilnega boja pripravila Komunistična partija Jugoslavije, in ki jo je spremljalo najbolj krvavo nasilje. Toda tudi v drugih italijanskih pokrajinah so nacisti kaj kmalu začeli s požiganjem vasi, aretacijami prebivalcev, z mučenji in pokoli. Prva »mučeniška« vas je bila Boves v Piemontu, kjer so 19. septembra ubili 57 prebivalcev. Partizanske enote, ki so jih sestav-

ljali vojaki, so bile polagoma razpuščene, borci pa so se vključili v druge partizanske formacije, ki so imele politični značaj. Medtem ko je kralj s svojimi pajdaši bežal, so protifašistične stranke 9. septembra ustanovile v Rimu Odbor za narodno osvoboditev. Odbor je vodil partizanski boj, ki se je iz meseca v mesec bolj razširjal, postajal vedno bolj učinkovit in končno maja 1945 zmagovit.

Kralj in njegovi pa so v tem času najprej v Brindisiju, nato pa v Salerno še naprej tekmovali v igri »za pridobitev časa...«. Badoglio je moral podpisati 29. septembra na Malti drugo, nekoliko bolj detajlirano listino o predaji (Instrument of surrender of Italy). Še ob tej priliki je ugovarjal Eisenhowerju, ki je izrazil željo, da bi postal zunanji minister italijanske vlade grof Carlo Sforza, češ da kralj namerava postaviti na to mesto fašista Dina Grandija! Upiral se je tudi predlogu o napovedi vojne Nemčiji, s čimer bi postala Italija zaveznica demokratičnih sil. Potrebna je bila odločnejša spomenica generala Maxwella Taylorja, da sta se kralj in Badoglio odločila za ta korak. General Taylor je v svoji spomenici ostro opozoril na slab vtis, ki ga povzroča omahovanje, in poudaril, da »so tisoči junaških Italijanov že zavzeti z bojnimi akcijami proti Nemcem«. Vlada je napovedala Nemčiji vojno šele 11. oktobra, ko je italijanski poslanik v Madridu Paulucci di Calboli sporočil vojno napoved nemškemu poslaniku, Diekhoffu.

Medtem je Mussolinija, ki je bil »državni jetnik« v nekem hotelu v Campo Imperatore na gori Gran Sasso, osvobodil 12. septembra polkovnik SS Skorzeny. Badoglio je namreč dučēja prepustil nadzorstvu maloštevilnih karabinjerjev in policistov, katerim je poveljeval sam nekdanji poveljnik zloglasnega tržaškega policijskega inšpektorata Gueli. In prav dva komisarja tega inšpektorata sta pokazala Nemcem kraj, kjer je bil zaprt Mussolini. Gueli se ni upiral njegovi osvoboditvi. Mussolinija so odpeljali z letalom v Nemčijo, od tam pa ga je Hitler poslal nazaj v Italijo, da je ustanovil svojo »Socialno republiko«, imenovano tudi Republika Saló po kraju ob jezeru Garda, ki je bil sedež te lutkaste fašistične vlade. Mussolini se je po ponovnem prevzemu oblasti najprej želel maščevati nad tistimi fašističnimi poglavarji, ki so ga 25. julija »izdali«. S tem naklepom se je strinjal tudi Hitler. Sledil je proces v Veroni, kjer so bili Ciano, De Bono, Pereschi, Gottardi, Marinelli, Dongo in Buffarini obsojeni na smrt in ustreljeni. Večji del sokrivcev fašizma pa so justificirali partizani že med vojno, predvsem pa aprila 1945 v dneh splošne vstaje. Takrat so v Donegu v Lombardiji partizanski mitraljezi pokosili tudi Mussolinija, njegovo ljubico Claretto Petacci, Pavolinija, Mezzasoma in komunističnega odpadnika Bombaccija. (Bombacci je bil v letih 1921—1923 eden izmed voditeljev KPI, leta 1921 je bil izvoljen na listi KPI v Trstu. Partija ga je 1923 izključila, ker v parlamentu ni zastopal njene linije, nakar je prestopil k fašistom — op. prev.) Na enak način so poravnali račune z italijanskim narodom tudi Farinacci, Starace, Buffoni-Guidi in mnogi drugi. Tistim, ki so ubežali splošni ljudski sodbi, so sodila civilna sodišča po vojni. Nekateri so se sicer zatekli v inozemstvo, drugi, ki so bili obsojeni le na kratke zaporne kazni, pa so odsedeli le nekaj let, nakar so bili večinoma amnestirani.

Ko je bil junija 1944 osvobojen Rim, se je kralj Viktor Emanuel odpovedal prestolu v korist sina Umberta, ki je postal »kraljevi namestnik«. Z odstopom kralja, ki je bil odgovoren za fašistični režim, so monarhisti poskušali

reševati monarhijo. Badoglievo vojaško vladno so končno zamenjali z vlado politikov, ki ji je predsedoval Bonomi, sestavljali pa so jo predstavniki vseh protifašističnih strank: Togliatti, De Gasperi, Saragat, Gronchi, Gullo, Romita, Sforza, Tupini in Croce. Po osvoboditvi pa so v vladno prišli člani Odbora za narodno osvoboditev na čelu z voditeljem CLN (Odbor za narodno osvoboditev) za severno Italijo Ferucijem Parrijem. Ljudstvo je 2. junija 1946 z glasovanjem odpravilo monarhijo in razglasilo republiko. Vsi odgovorni za fašizem in vojno od članov kraljeve hiše do fašističnih oblastnikov in vojaških poveljnikov so bili postopoma politično, mnogi pa tudi fizično likvidirani. Žalostno in nečastno so zapustili oder grotesknega dogajanja, toda njihov razred, kateremu so dotlej služili, je še ostal na krmilu, vendar v povsem drugačnem položaju. Nasproti temu vladajočemu razredu ni več stalo uklenjeno ljudstvo, temveč ljudstvo, ki je v boju pridobilo zavest o lastni moči, o svojih pravicah in o možnostih za njih uresničitev.

BIBLIOGRAFIJA

- Razen člankov in razprav, ki so bili objavljeni v italijanski periodiki ob 20. obletnici padca fašističnega režima, glede protifašističnih strank in ljudskega gibanja predvsem v tedniku KPI »Rinascita«, glede vojaškega vrhovnega poveljstva in monarhističnih krogov pa spomini generala G. Castellana v tedniku »L'Europeo«, navajam seznam poglobljene literature o problematiki, ki jo obravnava sestavek. Večinoma so to dela demokratičnih zgodovinarjev, v manjši meri pa tudi spomini fašističnih, monarhističnih in vojaških osebnosti, ki so seveda pisani s subjektivnega stališča.
- D. Alfieri*: »Due dittatori di fronte«, Milano 1948;
 »Atti del 2. Convegno di studi sulla storia del movimento di liberazione in Italia«, Milano 1955;
- maršal P. Badoglio*: »L'Italia nella seconda guerra mondiale«, Verona 1946;
G. Bastianini: »Uomini, cose, fatti«, Milano 1959;
R. Battaglia: »La seconda guerra mondiale«, Roma 1960;
R. Battaglia: »Storia della Resistenza italiana«, Torino 1953;
I. Bönomi: »Diario di un anno (giugno '43-giugno '44)«, Milano 1947;
G. Bottai: »Vent'anni e un giorno«, Milano 1949;
A. Cappellini: »L'Italia nella seconda guerra mondiale«, Genova 1951;
gen. G. Carboni: »Memorie segrete«, Firenze 1955;
gen. G. Carboni: »L'Italia tradita dall'armistizio alla pace«, Roma 1947;
G. Bianchi: »25 luglio-crollo di un regime«, Milano 1963;
R. Carli-Ballola: »Storia della Resistenza«, Milano 1958;
gen. G. Castellano: »Come firmai l'armistizio di Cassibile«, Verona 1945;
F. Catalano: »Storia del CLNAI«, Bari 1956;
F. Catalano: »Storia d'Italia«, Torino 1960;
maršal E. Caviglia: »Diario 1925—1945«, Roma 1952;
F. Chabod: »L'Italia contemporanea«, Torino 1961;
W. Churchill: »La seconda guerra mondiale«, Milano 1951—53;
G. Ciano: »Diario«, Milano 1946;
E. Collotti: »L'amministrazione tedesca nell'Italia occupata«, Milano 1963;
A. Consiglio: »Vita di Vittorio Emanuele III«, Milano 1950;
M. Correnti (P. Togliatti): »Discorsi agli italiani (gennaio-maggio 1943)«, Roma 1945;
U. D'Andrea: »La fine del regno«, Torino 1951;
N. D'Aroma: »Vent'anni insieme: Vittorio Emanuele e Mussolini«, Bologna 1957;
N. D'Aroma: »Mussolini segreto«, Bologna 1957;
W. Deakin: »Storia della Repubblica di Salò«, Torino 1962;
E. Faldella: »L'Italia nella seconda guerra mondiale«, Bologna 1959;
 »Fascismo e antifascismo« corso di lezioni, Milano 1962;
gen. G. Favagrossa: »Perchè perdemmo la guerra«, Milano 1946;

- L. Fermi*: »Mussolini«, Milano 1963;
F. Gambetti: »Inchiesta sul fascismo«, Milano 1953;
A. Giovannetti: »Roma città aperta«, Milano 1962;
J. Goebbels: »Diario intimo«, Milano 1948;
J. C. Grew: »A turbulent era: a diplomatic record of forty years: 1904—1945«, Boston 1952;
R. Guariglia: »Ricordi«, Napoli 1950;
C. R. S. Harris: »History of the second world war. Allied Military Government of Italy«, London 1957;
C. Hilbert: »Mussolini«, Milano 1963;
A. Kesserling: »Memorie di guerra«, Milano 1950;
 »La Resistenza al fascismo«, Scritti e testimonianze, Milano 1955;
G. Leto: »Polizia segreta in Italia«, Roma 1961;
A. Lessona: »Memorie«, Firenze 1958;
O. Lizzadri: »Il regno di Badoglio«, Milano 1963;
L. Longo: »Un popolo alla macchia«, Milano 1947;
U. Massola: »Gli scioperi del marzo 1943«, Torino 1961;
P. Monelli: »Roma 1943«, Roma 1945;
P. Monelli: »Mussolini piccolo borghese«, Milano 1959;
B. Mussolini: »Storia di un anno (ottobre '42-settembre '43)«, Milano 1944;
B. Mussolini: »Opera omnia«, Firenze 1951—60;
E. Orrei: »La monarchia fascista«, Roma 1944;
E. Rossi: »I padroni del vapore«, Bari 1955;
L. Salvatorelli-G. Mira: »Storia del fascismo«, Roma 1952;
L. Salvatorelli-G. Mira: »Storia d'Italia nel periodo fascista«, Torino 1956;
C. Senise: »Quando ero capo della polizia«, Roma 1946;
W. L. Shirer: »Storia del Terzo Reich«, Torino 1962;
E. Susmel: »Mussolini e il suo tempo«;
A. Tamaro: »Due anni di storia: 1943—45«, Roma 1950;
P. Togliatti: »Il Partito comunista italiano«, Roma 1961;
A. Tosti: »La guerra che non si doveva fare«, Roma 1946;
A. Tosti: »Storia della seconda guerra mondiale«, Milano 1950;
 »Trent'anni di storia italiana« Lezioni e testimonianze, Torino 1961;
 »Trent'anni di vita e di lotte del PCI«, Roma 1952;
 »United States and Italy 1936—1946 — Documentary Record — Department of State«, Washington 1946;
V. Vailati: »Bodoglio racconta«, Torino 1955;
M. Vaina: »Il crollo di un regime nefasto«, Milano 1947;
G. F. Venè: »Il processo di Verona«, Milano 1963;
gen. G. Zanussi: »Guerra e catastrofe d'Italia«, Roma 1946.

Mario Pahor

Tone Ferenc, Dare Jeršek, Miroslav Luštek,
Lojze Požun

Pregled pomembnejših dogodkov v letu 1943

Januar:

V prvi polovici januarja je 12-članska patrolja II. bataljona Gorenjskega odreda blizu Bleda napadla nemško kolono 62 mož in jih 6 pobila.

1. CK KPS je poslal v Slovensko Primorje sekretarja CK KPS Franca Leskoka in za sekretarja PK KPS za Primorsko imenoval Branka Babiča-Vlada.

Zvečer sta dva bataljona Cankarjeve brigade razrušila železniško progo pri Trebnjem. Prihajajoči tovorni vlak je skočil s tira, nakar sta ga bataljona napadla, poškodovala 2 lokomotivi in več cistern z nafto.

Zvečed so enote Tomšičeve in Gubčeve brigade med Trebnjim in Tržiščem razrušile nekaj kilometrov železniškega tira.

2. Prva proletarska divizija je osvobodila Teslić.
3. 13. proletarska in 4. kordunska brigada sta osvobodili Krašić.

Sestanek med nemškim poveljnikom za jugovzhodno Evropo generalnim polkovnikom Aleksandrom von Löhrom in šefom italijanskega vrhovnega vojaškega poveljstva maršalom Ugom Cavallerom v Rimu o načrtu za velike vojaške operacije proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije.

4. Patrolja Dolomitskega odreda se je ob rekviziciji na Brezovici spopadla z belogardistično patroljo. En belogardist je bil ubit, dva ranjena, dva partizana pa sta bila ranjena.

Zvečer je Tomšičeva brigada napadla belogardistično postojanko v Dolenji vasi in jo hitro zavzela. Gubčeva brigada je napadla italijansko-belogardistično posadko v Temenici, ki se je po celonočni obrambi uspela prebiti skozi partizanski obroč.

Italijanska vojska je pri Orleku napadla Kraški bataljon Soškega odreda. Po umiku je padla v zasedo skupina 9 mož pod vodstvom komandanta Ivana Rozmana-Levca, ki se je hudo ranjen sam ustrelil.

Četa IV. operativne zone se je na Ercnovcu pri Šmartnem v Tuhinjski dolini spopadla z motoriziranim orožništvom. Padla sta 2 partizana, 3 so bili ranjeni, en nemški podoficir pa je bil ranjen.

- 4.—5. Cankarjeva brigada je napadala in zavzela belogardistično postojanko na Primskovem. Belogardisti so se drugo noč prebili proti nemško-italijanski meji in odšli v Litijo, od koder so jih Nemci prepeljali v Ljubljano, od tam pa so odšli v Temenico. Cankarjeva brigada je zaplenila znaten vojni plen.
6. Patrulja Dolomitskega odreda je napadla na Prošči italijansko patroljo in ubila tri vojake.
7. Opoldne se je blizu cerkve pri Sv. Ožboltu jugozahodno od Škofje Loke spopadel del Poljanskega bataljona Gorenjskega odreda s skupino raztrgancev »Ludwig«. Partizani so imeli 2 mrtva in 3 ujete.
8. V veliki nemški akciji proti Pohorskemu bataljonu, ki se je pričela 7. januarja in zaključila 9. januarja na območju Velikega vrha severozahodno od Osankarice, so 3. četa 19. policijskega polka, 2., 4. in 5. četa polic. stražnega bataljona, 1. rezervna orožniška motorizirana četa »Alpenland«, četa orožništva iz okrožja Maribor, 3. četa vojaštva in bataljon vermanšafta obkolile in ob 11.45 napadle zimski partizanski tabor s 26 zemljan-kami. Po skoraj triurnem žilavem odporu so te sovražne sile uničile Pohorski bataljon. V boju je padlo 69 partizanov, 1 pa je bil ranjen ujet; nemška policija je imela 16 mrtvih in 15 ranjenih, vojska 1 mrtvega in 2 ranjena, vermanšaft pa 2 mrtva in 3 ranjene. Padle partizane so odpeljali na pokopališče v Gradec.
9. Sestanek med nemškimi in italijanskimi vojaškimi poveljniki v Zagrebu o načrtu za četrto ofenzivo proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije.
10. Enote sovjetske Donske fronte so prešle v odločen napad proti obkoljenim nemškim silam na področju Stalingrada.
Plenum pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko, ki je trajal dva dni. Tedaj je bilo v Slovenskem Primorju 98 članov in 107 kandidatov KPS na terenu in preko 80 v vojski.
12. Pri Lipici na Krasu sta se vdala partizana Florijan Gerlanc in Sergej Živic, ki sta bila v zvezi z italijansko policijo. Gerlanc je izdal mnogo aktivistov in pomagačev OF na Krasu, v Brkinih in Istri.
- 12.—18. Enote sovjetske Leningrajske in Volhovske fronte so razbile blokado Leningrada na področju južno od Ladoškega jezera. Sledilo je čiščenje južne obale Ladoškega jezera, kar je omogočilo ponovno vzpostavitev prometne zveze z ostalo Sovjetsko zvezo, ki je med blokado Leningrada obstajala samo preko velikega zaledenelega jezera.
13. Enote sovjetske Voroneške fronte so prešle v napad južno od Voroneža. Zvečer so Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada napadle italijansko postojanko v Št. Vidu pri Stični, ki je štela okrog 300 mož. V bojih so bili 4 sovražniki ubiti, 3 ranjeni in 3 ujeti ter uničena tovarna usnja.

14. Izvršni odbor OF se je na seji konstituiral: predsednik Josip Vidmar, sekretar Boris Kidrič, drugi tovariši opravljajo svoje funkcije kot člani IOOF. Za nova člana izvršnega odbora OF sta bila imenovana dr. Marijan Breclj in Zoran Polič. Člana IOOF Jože Rus in Edvard Kocbek pa sta bila določena, da odideta v AVNOJ.

V Via Ginnastica v Trstu je padel sekretar okrožnega komiteja KPS Trst Pepi Udovič-Nino.

Italijanska vojska je napravila akcijo v dolini Raše in se pri Štomazu spopadla s partizani. Padel je vojak, 4 pa so bili ranjeni.

Sile 19. policijskega polka so zjutraj v grapi ob potoku severno od Srednje vasi pri Poljanah z jurišem zavzele lesen bunker, v katerem je bila večja partizanska skupina. V spopadu so padli 3 partizani, med njimi komandant Gorenjskega odreda Stane Starc-Fazan in politkomisar III. operativne zone »Alpske« Franc Ravbar-Vitez, ujeta pa sta bila 2 partizana. Nemci so imeli 1 ranjenega.

Skupina 50 partizanov Kamniškega bataljona je izvedla večjo preskrbovalno akcijo v gradu Volčji potok južno od Kamnika.

- 14.—24. V Casablanci v severni Afriki je bila zavezniška konferenca, katere so se poleg Roosevelta in Churchilla udeležili tudi predstavniki kombiniranega generalštaba. Konferenca je med drugim sklenila, da bodo invazijo v Evropo zaradi nezadostnih priprav odložili na leto 1944, po zmagi v severni Afriki začeli z desantom na Sicilijo in potem na Italijo. Roosevelt in Churchill sta se sporazumela, da mora Nemčija brezpogojno kapitulirati.

15. Nemci so na Vovarju severovzhodno od Kamnika izvedli večjo zasledovalno akcijo proti Kamniškemu bataljonu, vendar brez vsakega uspeha.

16. Irak je napovedal vojno silam osi.

Zvečer so Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada napadle italijansko-belogardistično postojanko Polico pri Grosupljem. Akcija ni povsem uspela. Pri napadu je bil hudo ranjen komandant I. bataljona Tomšičeve brigade narodni heroj Anton Marincelj-Janko, ki je nekaj dni kasneje umrl.

17. Ko je izdajalec v noči na 17. januar obvestil orožniško postajo Valdek, da je v župnijskem skednju v Sv. Vidu nad Valdekom patrolja Pohorskega bataljona, jo je zjutraj napadla skupina 2. čete polic. straž. bat. »Wiesbaden« in vojske. Padli so 4 partizani, 2 partizana sta zgorela v skednju, 1 ranjenega pa so zajeli. Po drugem nemškem poročilu je v skednju zgorelo 5 oseb, skupno število ubitih in ujetih pa je bilo 10. Župnika Ledineka, ki je bil v zvezi s partizani, so aretirali.

18. Na Gorenjskem se je do tega dne v januarju 196 mož izognilo vpoklicu v nemško vojsko in obvezno delovno službo z odhodom v partizane.

III. bataljon 19. policijskega polka in skupina raztrgancev »Ludwig« sta zavzela bunker na Lovskem brdu pri Poljanah, ustrelila 7 partizanov, 6 pa ujela.

19. Orožništvo iz Stahovice in Kamniške Bistrice ter 3. četa rez. mot. orožništva »Alpenland« sta v vasi Kališe nad Kamnikom presenetila Kokrški in Kamniški bataljon. Med peturno borbo je padlo 22 partizanov, 18 pa je bilo ujetih, večidel novincev in neoboroženih. Nemci so imeli 1 mrtvega in 1 hudo ranjenega. Partizani so se umaknili proti Tuhinju.

Sile 2. čete 3. stražnega bataljona »Wiesbaden« so zjutraj v kmečki hiši na Graški gori obkolile 2 partizana in v spopadu 1 ubile in 1 ranjenega ujele. Sovražnik je imel 1 hudo ranjenega.

20. Čile je prekinil diplomatske odnose s silami osi.

Začetek velike sovražne ofenzive proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije na Kordunu in Baniji ter v Bosanski Krajini in Liki (znane kot četrta sovražna ofenziva).

IOOF je delegiral za AVNOJ Edvarda Kocbeka za enega od treh podpredsednikov, Edvarda Kardelja in Jožeta Rusa v izvršni odbor, Josipa Vidmarja, Borisa Kidriča, Franca Leskoška, Toneta Fajfarja in Franja Lubeja pa v plenum.

IOOF je izdal smernice za delo narodne zaščite v posameznih pokrajinah.

IOOF je izdal okrožnico o razširitvi organizacije Ljudske pomoči in o njenem preimenovanju v Slovensko narodno pomoč.

IOOF je izdal okrožnico o preosnovanju mladinske organizacije OF. Točka 1 pravi: Dosedanja »Mladinska organizacija OF«, temelječa doslej v glavnem na združitvi mladinskih organizacij osnovnih skupin OF, se razširi na vso slovensko mladino in zato preimenuje v »Zvezo slovenske mladine« (ZSM).

IOOF je izdal navodila o mobilizaciji za slovensko narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede.

Italijanska in belogardistična posadka iz Sela-Šumberka je napadla v Velikem Dolu bataljon Čankarjeve brigade, ki je napad odbil. Belogardisti so imeli 2 mrtva in enega ranjenega.

Večja partizanska skupina je v Št. Ilju pri Velenju izvedla oskrbovalno akcijo in uničila opremo v prostorih Štajerske domovinske zveze.

21. IOOF je izdal okrožnico o ustanovitvi Protifašistične ženske zveze (SPŽZ), v kateri je določil način izvedbe organizacije (od krajevnega odbora do glavnega odbora za Slovenijo) in naloge SPŽZ. Do izgraditve organizacije bo dajal navodila iniciativni odbor SPŽZ.

Prvi bataljon Tomšičeve brigade je v Biču obkolil predhodnico italijanske kolone in se nato z drugimi bataljoni zapletel v 13-urno bitko z glavnino sovražne kolone na sektorju Bič—Zagorica, ki jo je sestavljal kombiniran bataljon. Italijani so imeli 16 mrtvih in 14 ranjenih, Tomšičeva brigada 5 mrtvih in 11 ranjenih ter je zaplenila 10 pušk.

Sile 19. policijskega polka, planinskih lovskih čet in motoriziranega orožništva so ponovno poskušale obkoliti Kamniški bataljon pri Zlatem polju.

- Čeprav se je partizanska glavnina pravočasno umaknila, so padli 4 borci, 2 pa sta bila ranjena ujeta.
22. Okrožni komite KPS Gorica in 1. četa I. bataljona Soškega odreda sta v krajih pri Gorici rekrutirala za partizane 42 mladeničev.
 23. Angleška vojska je zavzela Tripolis v Libiji.
Ustanovitev prvega odreda jugoslovanske vojne mornarice.
 25. Enote sovjetske Voroneške fronte so osvobodile Voronež.
 - 25.—26. Okrožna konferenca OF za vipavsko okrožje, ki je ugotovila, da je v okrožju 5 rajonskih in 38 terenskih odborov OF, da 2 rajonska in 7 terenskih odborov OF še vzpostavljajo, v 2 rajonih in 6 krajih imajo že stike z ljudmi, le 7 krajev je še neobdelanih. Na konferenci so ustanovili okrožni odbor OF.
 26. Prva in četrta četa Tolminskega bataljona Soškega odreda sta napadli italijansko posadko v Zakrižu pri Cerknem. Posadka se je vdala, ko je imela 3 mrtve in 4 ranjene. Četi sta odnesli 3 strojnice in 18 pušk.
 27. Partizanska skupina je zažgala most pri Trebiji na Gorenjskem in uničila telefonsko zvezo med Gorenjo vasjo in Žirmi.
Zaradi stalnega nemškega zasledovanja se je premaknil Zasavski bataljon, ki je štel 120 borcev, od tega 69 neoboroženih, čez Savo na Podlipoglav. Na svojem sektorju je pustil četo 15 borcev za mobiliziranje novih borcev.
Močnejše nemške sile so izvedle na področju Rakitovca pri Tuhinju veliko protipartizansko akcijo. S partizani niso prišle v stik.
Šercerjeva brigada je brezuspešno napadla Sv. Vid nad Cerknico.
 - 28.—31. Enote Šercerjeve brigade so se bojevale z belogardisti in Italijani na sektorju Begunj in Cerknice.
 29. Varnostna policija in varnostna služba na Bledu sta sprejeli od glavnega državnega varnostnega urada brzopjavko, da je »državni vodja SS odredil, naj aretirajo vse tiste elemente, ki se vesele tragedije v Stalingradu ali težke situacije na vzhodni fronti«.
V nemški izseljevalni akciji na Moravškem so varnostna policija, deli 19. policijskega polka, dve motorizirani orožniški rezervni četi »Alpenland« skupaj s policijo, inženirsko četo in vojsko izselili 252 ljudi, medtem ko jih je 298 še pred akcijo pobegnilo.
 30. Enote sovjetske Zakavkaške fronte so osvobodile Tihoreck in Majkop. Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada so se z deli IV. in XIII. hrvaške brigade začele bojevati na slovensko-hrvaški meji okrog Žumberka, Vivodine in Krašiča. Boji so trajali do 2. februarja. Po italijanskih podatkih je bilo na njihovi strani 59 mrtvih (4 oficirji), 160 ranjenih (10 oficir-

jev), 38 pogrešanih. Precej izgub so imeli tudi partizani. Padel je tudi namestnik komandanta Cankarjeve brigade Alojz Popek-Vandek, ki je bil razglašen za narodnega heroja.

Gregorčičev bataljon Soškega odreda je napadel italijansko vojaško posadko na Marofu pri Idriji. Posadka se je vdala, bataljon je zaplenil strojnico, 8 pušk, strelivo in opremo.

31. Prva in četrta četa Tolminskega bataljona sta napadli italijansko vojaško posadko na Bači. Posadka se je vdala, četi sta zaplenili 6 pušk, strelivo in opremo.

Četa Gregorčičevega bataljona je pri Vojskem napadla italijanski vojaški oddelek, ki se je vračal iz Zgornje Tribuše. Padli so trije vojaki, drugi so bili ujeti. Četa je zaplenila dve strojnici, 25 pušk, 4 pištole, strelivo in opremo.

- V drugi polovici januarja se je na območju IV. operativne zone formiral Kamniško-savinjski odred s Kamniškim, Zasavskim in Savinjskim bataljonom.

Februar:

- V začetku februarja je 1. četa I. bataljona Gorenjskega odreda pri Jamniku nad Kropo napadla nemško kolono ter pri tem ubila in ranila več sovražnikov.

2. Kapitulacija nemške 6. armade pod Stalingradom. S tem se je uspešno končala velika sovjetska ofenziva, ki se je začela 19. novembra 1942 z obkolitvijo nemških sil.

Na pogrebu ljubljanske aktivistke Malči Beličeve, ki so jo ubili fašisti, je nad tisoč Ljubljančank demonstriralo proti fašističnemu nasilju.

3. Borci Gregorčičevega bataljona Soškega odreda so v Mrzli Rupi napadli italijanski vojaški oddelek 27 mož. Padli so 4, ranjeni so bili 3 vojaki, drugi so se vdali, ko jim je zmanjkalo streliva.

2. četa I. bataljona Gorenjskega odreda je dopoldne s strojnico obstreljevala posadko orožniške postaje v Železnikih ter pri tem 1 orožnika ubila in 1 ranila.

4. Zvečer so Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada ter IV. hrvaška brigada napadle ustaško postojanko v Klinča Selu in italijansko v Zdenčini. Obe postojanki sta bili zavzeti. Večina sovražnikov je zbežala.

Patrulja IV. bataljona Soškega odreda je v Čiginju napadla italijansko vojaško patroljo in ubila 2 ter ranila 2 vojaka in zaplenila tri puške in strelivo. Patrolja je imela dva ranjena.

Poveljstvo videmskega vojnega področja je ukazalo, da se morajo italijanske enote vesti tako, kot da so v vojnem stanju s sovražnikom.

5. Mussolini je reorganiziral italijansko vlado. Sam je postal minister za zunanje zadeve, grof Ciano pa ambasador v Vatikanu.
Zjutraj ob 7. uri so na področju Kamenščaka jugovzhodno od Maribora obstreljevali patroljo orožniške postaje v Koreni. Ranjen je bil pomožni policist. Naslednjega dne je orožniška patrolja na tistem mestu ustrelila partizana.
6. OK KPS Baška dolina je poročal, da je v okrožju pet celic KPS s 30 člani in 34 kandidati, 7 rajonskih in 38 terenskih odborov OF.
Tolminski bataljon Soškega odreda je napadel dve italijanski obmejni utrdbi na Poreznu, stražo pri železniškem predoru v Hudijužni in železniško postajo Obloke. Napad ni uspel. Italijanska vojska in Tolminski bataljon sta imela po 4 ranjene.
Skupina 15 partizanov Kozjanskega bataljona je v Kristan vrhu pri Podčetrtku razorožila in slekla 2 deželna stražarja.
7. OK KPS Idrija je poročal, da je v okrožju 20 članov in 30 kandidatov KPS.
Borci Tolminskega bataljona Soškega odreda so napadli italijansko protiletalsko opazovalnico na Volniku. Padlo je 5 vojakov, enemu se je posrečilo zbežati. Borci so zaplenili strojnico, 8 pušk, strelivo in opremo.
Partizani so razorožili italijansko vojaško stražo ob železnici pri Podmelcu. Ranili so dva vojaka in odnesli 6 pušk ter obleko.
8. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije in izvršni odbor AVNOJ sta dala izjavo o ciljnih narodnoosvobodilnega gibanja.
Operativna skupina vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije je začela protiofenzivo v smeri Neretve.
Spopad med 2. četo III. bataljona Šercerjeve brigade in italijansko kolono v vasi Sedlo. Na partizanski strani je bil eden mrtev in eden ranjen, na italijanski pa je padel oficir.
Enote Gorenjskega odreda so zvečer zasedle Bukovico pri Selcah, zažgale most čez Soro pri Praprotnem blizu Škofje Loke ter podrle 6 telefonskih drogov.
9. Zvečer so Tomšičeva, Gubčeva in Čankarjeva brigada ter IV. in XIII. hrvaška brigada napadle sovražno postojanko v Draganičih. Napad je uspel le deloma. Ujetih je bilo okrog 150 domobrancev s popolno opremo, okrog 40 sovražnih vojakov je padlo, na partizanski strani pa je bilo precej ranjenih.
Tretja četa Tolminskega bataljona Soškega odreda je napadla italijansko posadko na mostu v Žagi pri Bovcu. Posadka se je vdala in četa je zaplenila 10 pušk, strelivo in opremo.
Manjša partizanska skupina je ponoči vdrla v šolsko poslopje v Jevnici, razbila opremo ter odvedla nemškega učitelja.

10. Druga proletarska divizija je osvobodila Imotski.

Enote Dolomitskega odreda so napadle italijansko-belogardistično postojanko v Žibršah. V borbi, ki je trajala od 4. do 18. ure, je padlo več italijanskih vojakov in belogardistov.

Od 1. do 10. februarja so partizani na Gorenjskem rekrutirali 82 prostovoljcev.

11. Borci Kraškega bataljona Soškega odreda so pri Sv. Trojici na Krasu napadli italijansko vojaško patroljo. Padel je eden, ranjeni pa so bili 4 vojaki. Borci so zaplenili strojnico in dve puški.

Enota Gorenjskega odreda je na cesti pri Železnikih blizu mostu pri Jesenovcu obstreljevala kolesarsko patroljo z orožniške postaje Zali log in pri tem ustrelila bivšega jugoslovanskega orožnika v nemški službi.

V Gorici pri Žalcu sta dva partizana ustrelila vodjo krajevne skupine Štajerske domovinske zveze.

12. Enote Gorenjskega odreda so zvečer zažgale most čez Soro v Dolenji vasi pri Selcah in leseno ogrodje, pripravljeno za rezervni most. Podrle so tudi več telefonskih drogov.

Varnostna policija je na Štajerskem v 14 dneh aretirala 115 oseb zaradi aktivnega delovanja v komunistični partiji in OF.

13. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je ustanovil 9. divizijo narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Kombiniran odred, sestavljen iz dveh bataljanov Cankarjeve brigade ter po enega bataljona Gubčeve in IV. hrvaške brigade, je ponoči porušil železniško progo med Domagovići in Lazino na Progi Zagreb—Karlovac. Iztiril se je sovražni vojaški transport, ki so ga nato povsem uničili. Padlo je več sovražnih vojakov in oficirjev, ujetih je bilo 23 italijanskih vojakov in 15 domobrancev in zaplenjenega mnogo orožja.

Enote Dolomitskega odreda so se borile z Italijani in belogardisti na Samotorici. Po partizanskih poročilih je padlo okrog deset sovražnikov.

Štab III. operativne zone »Alpske« je izdal odredbo o ustanovitvi Severnoprimskega in Južnoprimskega odreda ter udarne brigade »Andreja Laharnarja«. Za komandanta Severnoprimskega odreda je določil Toneta Bavca, za politkomisarja pa Cveta Močnika, za komandanta Južnoprimskega odreda je imenoval Alberta Jakopiča, za politkomisarja pa Ivana Turšiča. Štab udarne brigade »Andreja Laharnarja« naj bi sestavljala komandant Janko Premrl-Vojko in politkomisar Drago Flis. Ker je bil novoimenovani komandant brigade čez dva dni težko ranjen in je nato umrl, brigade niso ustanovili.

Italijanska vojska pod poveljstvom generala Pietra Sisinija je napravila hajko na Bovškem od Kobarida do Soče. Partizani so v boju na Polovniku izgubili 4 borce, italijanska vojska pa oficirja in štiri hudo ranjene.

V Cirkušah pri Vačah so partizani ustrelili nemškega zaupnika in zažgali njegovo hišo. V spopadu je padel partizan.

14. Enote sovjetske Južne fronte so osvobodile Rostov na Donu, enote Jugozahodne fronte pa Vorošilovgrad.

Konferenca aktivistov Osvobodilne fronte v Lokah pri Kromberku. Na njej se je 12 udeležencev razglasilo za pokrajinski plenum OF za Primorsko. V resoluciji so obsodili staro »narodno vodstvo« in ugotovili, da program OF, ki ga izražajo njene temeljne točke in politika IOOF, povsem ustrežata težnjam in željam primorskega ljudstva. Jugoslovanski begunski vladi v Londonu so odrekli pravico zastopati primorske Slovence pred svetom in poudarili, da je za prihodnost slovenskega naroda odločilna moč njegove partizanske vojske, da so napredne in svobodoljubne sile italijanskega naroda naravne zaveznice slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja in jih je zato treba krepiti. Izvolili so tudi tajništvo, ki so ga sestavljali tajnik Branko Babič in člana Ludvik Slokar ter dr. France Škerl.

Partizani so napadli karabinjersko postajo v Anhovem in ranili tri karabinjerje, med njimi oficirja.

- 14.—25. Protinapad nemških sil v južnem Tunisu.

15. Ljubljanske žene so pred poslopjem štaba XI. italijanskega armadnega zbora na Kongresnem trgu v Ljubljani protestirale proti italijanskemu in belogardističnemu nasilju v zaporih ter zahtevale odgovor na spomenico, ki so jo prve dni februarja izročile generalu Gambari.

I. bataljon Šercerjeve brigade je v Grčaricah napadel italijansko posadko. Napad ni uspel, ker je bil sovražnik dobro utrjen. V protinapadu, ki so ga nato izvedle italijanske čete, so le-te imele 8 mrtvih in več ranjenih.

III. bataljon Šercerjeve brigade se je med Jelendolom in Rakitnico spoprijel z italijansko enoto, ki je prišla na pomoč napadeni postojanki v Grčaricah. Sovražnik je bil razbit in je imel pet mrtvih. Na partizanski strani je bil en mrtev.

Del Gregorčičevega bataljona Soškega odreda pod vodstvom komandanta bataljona Janka Premrla-Vojka je v Idrijski Beli napadel preskrbovalno kolono 256. pehotnega polka. Pri napadu je bil Janko Premrl-Vojko hudo ranjen in je v noči na 22. februar 1943 umrl v taboru na Brinovem griču. Padla sta 2 italijanska vojaka, 8 pa jih je bilo ranjenih, med njimi oficir.

Patrulja I. bataljona Severnoprimskega odreda je pri mostu Koritnice v Grahovem napadla italijanski vojaški oddelek, ki je spremljal rekrute v italijansko vojsko. Oddelek je imel šest mrtvih in sedem ranjenih ter izgubil strojnico in 13 pušk. Šest mladeničev je odšlo v partizane.

Patrulja II. bataljona Severnoprimskega odreda je pri Zgornji Tribuši napadla italijansko karabinjersko patroljo, ki je imela 2 mrtva in 5 ranjenih.

16. Zasavski bataljon in 2. četa Kamniškega bataljona sta napadla Dol pri Ljubljani. Razstrelila sta stroje v tovarni barv, rekvirirala na pošti in občini ter uničila naprave. Hkrati sta napadla tudi Dolsko, nato pa na cesti obstreljevala avtomobil z nemško vojsko, ki je prihajala na pomoč, ter za-

žgala še patroljni avtomobil. Ker je sovražnik pritiskal iz Beričevega in Ihana, so se partizanske enote brez izgub umaknile.

17. Tretja udarna divizija je osvobodila Prozor.

OK KPS Kras je poročal, da je v okrožju 10 članov in 18 kandidatov KPS ter 28 terenskih odborov OF.

OK KPS Tolmin je poročal, da sta v okrožju dva rajonska in 34 terenskih odborov OF ter 11 zaupnikov za vasi, kjer še ni terenskih odborov OF. Partijska organizacija je imela 31 članov in 9 kandidatov, SKOJ pa 18 članov.

Borci Kraškega bataljona Južnoprimorskega odreda so pri Kazljah napadli italijanski vojaški oskrbovalni avtomobil in odnesli vse blago.

18. Enote Cankarjeve, Tomšičeve in XIII. hrvaške proletarske udarne brigade so začele napadati belogardistični posadki v samostanu Pleterje in vasi Dolenja Brezovica pri Šentjerneju. Na sovražnikovi strani je bilo 5 mrtvih in 8 ranjenih, na partizanski pa 12 mrtvih in 17 ranjenih. Belogardistično posadko v samostanu Pleterje je pred uničenjem rešila pomoč iz Šentjerneja in Novega mesta.

V borbi na Preski gori južno od Podsrede so nemške enote uničile kozjansko partizansko skupino, v kateri je bilo tudi 6 Grkov, ki so pobegnili iz delovnega taborišča v brežiškem okrožju.

20. Spopad med patroljo Šercerjeve brigade in belogardistično patroljo na Knežji njivi. Padel je en partizan in trije belogardisti.

Gorenjski odred je iztiril vlak v predoru Podhom—Bled in s tem za nekaj časa ustavil promet.

20. in 21. Pri kmetu Osoletu nad Dešnom pri Moravčah je bila konferenca terenskih in vojaških političnih delavcev z območja Kamniško-savinjskega odreda. Udeležili so se je Franc Rozman-Stane, Dušan Kveder-Tomaž, dr. Dušan Kraigher-Jug, Vera Šlander-Lojzka in drugi.

21. Prehod nemških sil v protinapad pod Harkovom.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je ustanovilo primorsko operativno zono in imenovalo njen štab. Komandant je postal Mirko Bračič, politkomisar pa Dušan Pirjevec.

Dolomitski odred je zvečer brez večjega uspeha napadel belogardistično postojanko na Korenu.

V Slovenski Istri sta bila 2 rajonska komiteja KPS s 6 celicami, 15 člani in 12 kandidati.

22. Druga proletarska divizija je osvobodila Jablanico.

Zaradi izdajstva je italijanska kvestura vdrla v ilegalno partijsko tiskarno »Tone Tomšič« v Šubičevi ulici 3 v Ljubljani.

Član PK KPS za Primorsko Darko Marušič je poročal, da so bile v Trstu aretacije in je od 22 članov KPS ostalo le še 11, od 10 kandidatov pa 2 in da je od 30 terenskih odborov OF le še 8.

Borci Severnoprimskega odreda so napadli italijansko vojaško patroljo v Humu pri Ljubinjju. Padel je oficir, 4 vojaki pa so bili ranjeni.

Enota Gorenjskega odreda je iztirila vlak na progi Bohinjska Bela—Bohinjska Bistrica.

23. Poveljstvo graničarjev XI. armadnega zbora je poročalo, da je samo iz idrijskega in baškega obmejnega področja odšel v partizane 501 mladinec.

Tajnik fašistične stranke za Goriško pokrajino je poročal v Rim, da so mu fašistični tajniki sporočili, »da je v času od 5. do 19. februarja 1943 odšlo z doma v partizane 335 oseb razne starosti«.

24. OK KPS Gorica je poročal, da je bilo v okrožju rekrutiranih v partizane okoli 200 oseb, med njimi 10 žensk.

V akciji I. in II. bataljona Gorenjskega odreda na orožniško postajo v Javorju nad Poljanami sta bila ubita 2 ovaduha.

25. Partizani Gorenjskega odreda so pri južni postaji na Jesenicah iztirili vlak s premogom za Italijo ter pri tem popolnoma razbili lokomotivo in 4 vagone. Prekinili so tudi telefonsko zvezo med Jesenicami in Bledom. Promet je zastal za 12 ur.

26. Cankarjeva in XIII. hrvaška proletarska brigada sta ponoči napadli ustaško postojanko v Stojdragi. Napad ni uspel.

27. V Sajevčah pri Senožecah je padel sekretar okrožnega odbora OF za Pivko Niko Šturm-Tarzan.

28. Vrhovni komandant NOV in PO Jugoslavije Josip Broz-Tito je izdal povelje za protiudarec pri Gornjem Vakufu in istočasno porušenje mostov na Neretvi. Protiudarec pri Gornjem Vakufu je bil izveden 3. marca, glavna operativna skupina vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije pa je začela prehod čez Neretvo pri Jablanici 6. marca in ga končala 15. marca.

M a r e c :

1. Predstavniki treh osnovnih skupin v OF — komunisti, krščanski socialisti in demokratično krilo Sokola — so podpisali izjavo, ki postavlja mejnik v notranji konsolidaciji enotne politične organizacije OF. S to izjavo, ki je dobila ime »dolomitska izjava«, je bila opredeljena vloga komunistične partije, krščansko socialistična in sokolska skupina pa sta se odrekli snovanju lastnih političnih formacij. Dolomitska izjava je bila pomembna za nadaljnji razvoj Osvobodilne fronte, saj pomeni okrepitev in popolno enotnost vodstva in organizacije OF ter vsega narodnoosvobodilnega gibanja.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je v štab Gorenjskega odreda imenovalo komandanta Franca Bička, politkomisarja Evgena Matejko, namestnika komandanta Staneta Kersnika in namestnika politkomisarja Staneta Bizjaka.

2. Enote Zahodne in Kalininske fronte so začele s končnim čiščenjem utrjenega trikotnika Ržev—Gžatsk—Vjazma. Vsa tri oporišča, ki so ogrožala Moskvo, so padla do 12. marca.
3. Tretja četa 1. bataljona Dolomitskega odreda se je na Pesku spopadla z belogardistično kolono. Padel je partizan.
Borci III. bataljona Južnoprimorskega odreda so pri Kazljah na Krasu napadli italijanski vojaški avtomobil z 12 vojaki. Padla sta dva vojaka, ranjenih pa je bilo šest, med njimi dva oficirja. Italijanska policija je za represalijo zažgala večji del vasi Kazlje in ubila 8 domačinov.
4. Tomšičeva, Gubčeva, Cankarjeva in XIII. hrvaška proletarska brigada so napadle Metliko. Zaradi močne sovražne obrambe napad ni uspel.
5. Del 2. čete Savinjskega bataljona je v Letušu odvezel vaškim stražarjem 4 puške in strelivo.
6. Brezuspešen nemški napad proti angleški 8. armadi v južnem Tunisu.
Pri miniranju proge med Notranjimi goricami in Preserjem so se borci Dolomitskega odreda spopadli s patroljo 221. italijanskega teritorialnega premičnega bataljona. Na sovražni strani sta padla oficir in vojak, dva vojaka pa sta bila ranjena.
Borci Severnoprimorskega odreda so napadli rudnik bakra Plavina-Škofje pri Cerknem in odnesli razstrelivo ter onemogočili delo italijanske družbe »Società mineraria alpina« iz Genove.
Borci Severnoprimorskega odreda so pri Grahovem razstrelili železniško progo.
Kamniški bataljon je proti večeru napadel pomožno orožniško postajo v Ihanu, ubil 2 orožnika in razorožil vaško stražo. Zaplenil je brzostrelko, 27 pušk, strelivo, bombe in uniforme.
Nemška policija na Spodnjem Štajerskem je od 20. februarja do 6. marca aretirala 58 oseb, ki so partizane zalagale z orožjem in hrano, jih obveščale ter jim dajale zatočišče.
7. Karabinjerji iz Črnič in vojaki so obkolili in napadli hišo v Vrtovinu, v kateri je bil član okrožnega komiteja KPS za Vipavo Ivan Kosovel-Seržente, ki se je sam ustrelil, da ne bi padel v roke sovražniku. Razglašen je bil za narodnega heroja.
Italijanska vojska je napravila čistko na področju Črnega vrha pri Idriji. Padli so 4, ranjen pa je bil en italijanski vojak.

V boju s policijo in skupino raztrgancev »Karl« je padel na Igrišah pod Mrzlico komandir 2. čete Savinjskega bataljona Lojze Hafner-Veličko, 2 partizana in 4 domačini, na nemški strani pa sta bila 2 ranjena.

Spopad Kozjanskega bataljona z orožniško patruljo iz Jurkloštra na območju Razkolica—Lahov graben. Padel je orožnik, eden pa je bil ranjen, naslednjega dne pa je padel še en orožnik.

8. Italijanska policija je v Erzelju v Slovenskem Primorju aretirala 160 oseb in izpraznila vas.

Proti večeru je skupina Gorenjskega odreda vdrla v občinsko pisarno Stara Oselica v bližini Trebije pri Gorenji vasi, jo razbila, odnesla 2 pisalna stroja, 3 kg dinamita in drugo.

Zasavski bataljon je pri Gorenjem Logu nad Litijo napadel oklepni voz poštne zaščite SS, ki je spremljala poštni avtobus. Padla sta 2 nemška spremljevalca; 2 partizana sta bila mrtva, 1 pa hudo ranjen in zajet.

9. Zaščita štaba IV. operativne zone pod vodstvom komandanta Franca Rozmana je v Zgornjih Dovžah razorožila nemškega orožnika in napadla orožniško potruljo 8 mož, ubila vodjo orožniške postaje iz Mislinje in zaplenila nekaj orožja.

10. Gubčeva brigada je zvečer na progi Novo mesto—Trebneje pri Malenski vasi porušila nekaj sto metrov železniške proge. Uničen je bil tovorni vlak z dvema lokomotivama, promet pa prekinjen za 4 dni.

Sredi Škofje Loke na Primoževi žagi so ustanovili okrožno tehniko, ki jo je vodil Miloš Ziherl.

Koroška četa je na posestvu Miklaushof (okrožje Velikovec na Koroškem) justificirala dva zagrizena nacista.

V Mariboru je bilo ustreljenih 25 talcev. Tega dne so izselili 160 oseb, sorodnikov partizanov in ustreljenih talcev.

Italijanska policija je v Gočah odkrila in uničila tehniko za vipavsko okrožje.

Italijanska policija je iskala bunker PK KPS za Primorsko pri Petru Fornazariču na Vogrskem, a ga ni našla. Čez nekaj dni se je pokrajinski komite preselil k primorski operativni zoni v Tolminski Lom.

- 10.—11. Italijanska vojska (3. alpinska brigada) je izvedla čistko na prostoru Krasni vrh—Veliki vrh—Polovnik—Jasna planina. Padla sta vojak in oficir, dva vojaka pa sta bila ranjena.

Istega dne je italijanska vojska izvedla čistko pri Spodnji Tribuši. Padli so 4, ranjenih pa je bilo 11 italijanskih vojakov, med njimi 2 oficirja.

11. Ustanovitev OK KPS Slovenska Istra. V okrožju so bile 4 celice KPS z 22 člani in 14 kandidati ter 4 rajonski in 8 terenskih odborov OF.

12. V Velikem Lipovcu je padel sekretar poverjeništvu IOOF za Dolenjsko in sekretar okrožnega komiteja KPS Novo mesto Dušan Jeber-Štefan. Razglašen je bil za narodnega heroja.

Tomšičeva brigada je ponoči pri Mirni porušila železniško progo v dolžini dva in pol kilometra.

13. Na Polici so belogardisti ubili partijskega delavca Jožeta Moškriča-Cirila. Razglašen je bil za narodnega heroja.

14. Italijanska policija je izselila prebivalce vasi Goče v Vipavski dolini.

15. Nemške sile so ponovno zavzele Harkov.

Po nalogu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet je štab dolenske operativne zone skoncentriral vse štiri slovenske brigade na področju Kala, Vrbovca in Dobrniča. Tomšičeva brigada bi morala uničiti sovražno postojanko v Ambrusu, Šercerjeva v Korinju, Cankarjeva v Hočevju, Gubčeva pa rušiti železniško progo Grosuplje—Kočevje med Zdensko vasjo in Čušperkom ter zavarovati položaje okrog Smuke in Starega brega. V bojih, ki so trajali do 20. marca, so imele italijanske in belogardistične enote po lastnih podatkih 83 mrtvih, 147 ranjenih in 5 pogrešanih.

Italijanska vojska je izvedla čistko v dolini reke Idrije. V spopadu sta padla dva vojaka, 6 pa jih je bilo ranjenih.

Minerski vod Zasavskega bataljona je med Savo in Zagorjem iztiril tovorni vlak, pri čemer je lokomotiva z osmimi vagoni padla v Savo.

- 17.—19. Italijanske in belogardistične enote so začele ofenzivo proti Dolomitskemu odredu. V ofenzivi so v Gaberjeh odkrile tiskarno »Podmornica«, pod Osredkom pa bolnišnico Dolomitskega odreda. V teh bojih je padel Vladimir Dolničar-Rudi, ubili pa so Liziko Jančar-Majdo. Oba sta bila razglašena za narodnega heroja.

18. Partizani Severnoprimskega odreda so pri Predilu napadli italijanski vojaški avtomobil. Padel je oficir, 2 vojaka pa sta bila ranjena.

Za rano, ki jo je dobil pred tednom v italijanski hajki, je umrl sekretar OK KPS za Tolmin Franc Šavli.

V bližini Kanala na Primorskem so se spustili trije padalci, bivši italijanski vojni ujetniki, ki jih je kraljeva jugoslovanska vojska v Kairu poslala k četnikom. Prišli pa so v stik s partizani in ostali pri njih. Z njihovo radijsko postajo je bila vzpostavljena prva zveza med slovenskim narodno-osvobodilnim gibanjem in zavezniškim vojaškim štabom za Sredozemlje.

20. Po ofenzivi v Suhi krajini sta štaba dolenske in notranjske operativne zone ukazala premik vseh štirih brigad v Ribniško dolino. Šercerjeva brigada se je 20. marca spopadla z italijanskimi enotami pri Mali gori, dva dni nato z belogardisti iz Jurjevice, Cankarjeva in del Gubčeve pa v Dolenji vasi. Komandant italijanske enote »21. april« konzul Lenart

Siliato jih je z močnimi silami hotel obkoliti. Ko so italijanske kolone 25. marca začele prodirati z več strani, so imele 11 mrtvih in 14 ranjenih.

Partizani Severnoprimskega odreda so napadli dva italijanska vojaška avtomobila na Predilu. Padel je vojak, 3 so bili ranjeni.

1. četa III. bataljona Gorenjskega odreda je na cesti Žiri—Škofja Loka požgala 37 telefonskih drogov.

21. Zavezniške sile v Tunisu so začele z ofenzivo, ki se je končala 12. maja s kapitulacijo nemških in italijanskih sil v severni Afriki.

22. Tretja udarna divizija je osvobodila Nevesinje.

Na Gorenjskem so Nemci ustrelili 7 talcev v Moravčah, 8 v Jevnici in 7 v Besnici.

23. Druga proletarska brigada je osvobodila Kalinovik.

25. Prefekt Goriške pokrajine je odredil policijsko uro za 33 občin od skupno 42.

26. Gubčeva in Cankarjeva brigada sta povsem slučajno trčili na italijanski bataljon »Macerata«, ki je bil v zasedi v bližini Jelenovega žleba, in ga napadli. V hudem boju je po italijanskih podatkih padlo 8 oficirjev in 41 vojakov, 60 je bilo pogrešanih in 94 ranjenih. Izgubili so 190 pušk, 12 lahkih strojnic, 7 strojnic, težki minomet in 50 min. Na partizanski strani so bili 4 mrtvi in nekaj ranjenih. Med mrtvimj je bil komandant čete II. bataljona Cankarjeve brigade Ivan Omerza-Johan, ki je bil razglašen za narodnega heroja.

28. Na Koroško je prispel komandant IV. operativne zone Franc Rozman-Stane in po reorganizaciji koroške partizanske enote na dve četi ustanovil Koroški bataljon, ki se je v dolini Koprivne pri Črni spopadel z nemško patroljo, ustrelil 2 orožnika in 2 ranil; partizani niso imeli izgub.

31. Italijanska policija je izselila prebivalce vasi Zavetni in Senobor v Slovenskem Primorju.

Večja partizanska skupina Gorenjskega odreda je v Jesenovecu iz zasede napadla dvanajstčlansko orožniško patroljo iz Zalega Loga in jo uničila. Partizani so zaplenili strojnico, brzostrelko, 10 pušk, 12 pištol in uniforme.

April:

V začetku aprila je PK KPS za Primorsko sklenil ustanoviti tri okrajne komiteje KPS in sicer za severno, srednjo in južno Primorsko. Severni okraj je obsegal operacijsko področje Severnoprimskega odreda, srednji okraj operacijsko področje Južnoprimskega odreda brez Kraškega bataljona, južni okraj pa je bil na operacijskem področju Kraškega bataljona. Vsak okraj je imel tudi svojo tehniko.

2. Deli 3. udarne divizije so osvobodili Gacko.

Zasavski bataljon je napadel gestapovsko šolo v Ponovičah pri Litiji, a se je moral tik pred uničenjem šole umakniti.

3. Partizani so napadli italijansko vojaško patroljo na Žagi pri Bqvcu. Padli so 3, ranjenih pa je bilo 5 vojakov.

Koroški bataljon in štabna zaščita IV. operativne zone sta pod vodstvom Franca Rozmana napadla trg Mežico na Koroškem. Po postavitvi zased in blokiranju orožniške postaje so borci med predstavo vdrli v kino dvorano, razorožili Nemce, spregovorili zbranim ljudem in uničili kino. V nemškem skladišču so zaplenili 30 avstrijskih pušk, precej streliva in vojaške opreme. V spopadu z orožništvom, domačimi izdajalci in s policijo, ki je prišla na pomoč iz Črne, so justificirali 4 izdajalce, ubili 2 policista in jih nekaj ranili. V boju sta bila ranjena 2 partizana, bataljonski komandant Franc Pasterk-Lenart pa je naslednjega dne podlegel ranam.

4. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je poslalo v Slovensko Primorje namestnika komandanta glavnega poveljstva Jaka Avšiča, da bi pomagal ustanoviti prvi primorski brigadi in da bi jih odpeljal v Beneško Slovenijo.

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS Materija.

5. V spopadu med koroškimi partizani in nemško policijo ter orožništvom blizu Luše pri Globasnici na Koroškem je padel partizan, dva pa sta bila ranjena.

V borbi med Savinjskim bataljonom in nemškimi enotami med Tolstim vrhom in Mostnim vrhom nad Vranskim je sovražnik utrpel večje izgube. Partizani so imeli 4 mrtve.

6. Glavna operativna skupina vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije je med prodorom proti Sandžaku začela prehod čez Drino.

Spopad med italijanskim vojaškim oddelkom in borci Južnoprimorskega odreda pri Slavini. Po dveurnem boju je padel italijanski oficir, dva vojaka sta bila ranjena, partizani pa so imeli 6 mrtvih in tri ujete.

Italijanska vojska je pri Fonih na Kolovratu napadla 2. četo III. bataljona Severnoprimorskega odreda. Četa je imela sedem mrtvih in se je po osemurnem boju prebila iz obroča. Padel je italijanski vojak, 3 so bili ranjeni.

Na ukaz komandanta IV. operativne zone je odšlo iz Globasnice na Koroškem na Pohorje 12 partizanov Koroškega bataljona pod poveljstvom Ivana Rojca-Bogdana in politkomisarja Vincenca Janka-Harkova. Ko je konec aprila odšla z Menine planine na Pohorje skupina borcev Savinjskega bataljona pod vodstvom Frante Komela in Borisa Vinterja, sta se obe skupini združili pod Črnim vrhom. Dne 3. maja je bil pri Mozirski koči formiran drugi Pohorski bataljon (komandant Vincenc Janko, politkomisar Franta Komel). Pred italijansko kapitulacijo je odšel bataljon s tremi četami na Dolenjsko.

7. Bolivija je napovedala vojno silam osi.

Italijanska letala so bombardirala vasi Škrilj, Muha vas, Turkova draga in Ferdreng na Kočevskem.

Borci Severnoprimskega odreda so napadli italijanski vojaški avtomobil pri Srednjem Logu pri Bovcu. Ranjenih je bilo 7 italijanskih vojakov.

9. OK KPS Kanal je poročal, da je v okrožju 10 članov in 20 kandidatov KPS.

10. Dva bataljona italijanske vojske, nekaj italijanskih in belogardističnih čet je pri Čatežu napadlo enote Cankarjeve brigade in Zapadnodolenjskega odreda. Italijani so imeli enega mrtvega in 7 ranjenih, Cankarjeva brigada pa 5 mrtvih in 14 ranjenih ter je odbila sovražni napad.

Štab Primorske operativne zone je izdal odredbo o ustanovitvi V. slovenske narodnoosvobodilne brigade »Simon Gregorčič« in VI. slovenske narodnoosvobodilne brigade »Ivan Gradnik«.

- 10.—12. Boji med Dolomitskim odredom in italijanskimi enotami v predelu Ključ—Veliki hrib. Po italijanskih podatkih so imeli partizani 21 mrtvih in 13 ujetih, Italijani pa 10 ranjenih.

13. Orožniška patrulja iz Kamne gorice je na poti v Kropo padla v partizansko zasedo. V polurni borbi sta padla 2 nemška podoficirja.

14. Zasavski bataljon je napadel rudniške naprave v Zagorju, razstrelil 5 elektromotorjev in žično železnico ter zaplenil puško.

15. Štab III. bataljona Gorenjskega odreda je zažgal most v Gorenji vasi.

16. Zvečer so XIII. hrvaška brigada, Primorsko-Goranski odred in Gubčeva brigada rušili progo Metlika—Črnemelj. Promet je bil za dalj časa ustavljen.

Borci Severnoprimskega odreda so napadli italijansko vojaško stražo na železnici v Podbrdu. Padel je vojak, dva sta bila ranjena. Partizani so zaplenili strojnico, tri puške in zaboj streliva.

Partizani so napadli italijansko vojaško patruljo na železnici pri Podmelcu. Padlo je 5, ranjenih pa je bilo 11 vojakov.

17. Spopad med partizani in italijansko vojsko v Nartah pri Čepovanu. Padli so 3 vojaki, med njimi oficir, pet pa jih je bilo ranjenih.

Borci Severnoprimskega odreda so pri Polju na Šentviški planoti napadli italijansko karabinjersko in vojaško patruljo. Padla sta dva karabinjerja in vojak, osem pa jih je bilo ranjenih.

Borci Južnoprimskega odreda so pri Zagonu nad Postojno in Studenim napadli dva italijanska vojaška avtomobila. Padel je vojak, drugi pa je bil ranjen. En avtomobil so zažgali, drugega pa poškodovali.

18. Četrta četa III. bataljona Gorenjskega odreda je požagala več telefonskih drogov in napravila zaseke na cesti Fužine—Žiri, ujela izdajalca in ga ustrelila.
19. Ker so partizani pri mostu v Kropi napadli nemške orožnike in 2 od njih ubili, so Nemci na križišču Kropa—Kamna gorica—Podnart ustrelili 10 talcev.
- Od 15. do 19. aprila je nemška policija izvedla večjo akcijo na področju od Domžal do Zagorja ob Savi. Nekaj partizanov je bilo ranjenih. Zaradi izdaje je v bunkerju — bolnišnici padlo z bolničarji vred 8 partizanov.
20. Močne italijanske enote so skupno z belogardisti napadle položaje Gubčeve brigade nad Jugorjem v Gorjancih, kamor se je umaknila po akciji na železniški progi Metlika—Črnomelj. V bojih, ki so trajali do 22. aprila, je padlo po italijanskih podatkih 8, ranjenih je bilo 21 vojakov in oficirjev, en belogardist pa je bil pogrešan.
- Patrulja III. bataljona Gorenjskega odreda se je nad Logom v Poljanski dolini spopadla z nemško patroljo, ubila 2 policista in 1 carinika ter zaplenila 2 brzostrelki, puško, pištolo, strelivo in opremo.
- Zasavski bataljon je v spopadu pred orožniško postajo v Motniku ubil orožnika.
21. Demonstracije ljubljanskih žena pred poslopjem štaba XI. armadnega zbora na Kongresnem trgu v Ljubljani za izpust internirancev.
23. Člani IOOF so si na seji razdelili delovna področja: Josip Vidmar je bil predsednik, Boris Kidrič politični sekretar, dr. Marijan Breclj organizacijski sekretar, Edvard Kocbek referent za propagando, Jože Rus referent za kadre, Franjo Lubej referent za mladino, Tone Fajfar referent za SPŽZ, Franc Leskošek referent za vojsko, Zoran Polič referent za aktiviste in Edvard Kardelj za zvezo z jugoslovanskimi narodi.
- OK KPS Tolmin je poročal, da je v okrožju 41 članov in nekaj kandidatov KPS.
26. Italijanska vojska (5 čet 103. polka in čete graničarjev) je na planini Golobar pri Bovcu napadla partizanski tabor, v katerem so ta dan nameravali ustanoviti VI. slovensko narodnoosvobodilno brigado »Ivan Gradnik«. V taboru je bil II. bataljon Severnoprimskega odreda, ki je po celodnevem boju imel 43 mrtvih, med njimi že imenovanega politkomisarja Gradnikove brigade Cveta Močnika-Florijana in tri partizanke. Italijanska vojska je imela 4 mrtve, med njimi oficirja, in 7 ranjenih. Bataljoni Severnoprimskega odreda so se nato zbrali na Miji in ustanovili brigado. Njen komandant je postal Danilo Šorović, politkomisar pa Peter Čerin.
- V Via Tigor v Trstu je padel sekretar okrožnega komiteja KPS za Trst Jaka Platiša-Medved.
27. Na točki 14 v Kočevskem Rogu v bližini Podstenic se je začel sestanek štirinajstih mladinskih aktivistov, ki ga je vodil referent za ZMS pri

IOOF Franjo Lubej. Na sestanku, ki se je končal 1. maja 1943, so razpravljali o nalogah organizacije ZSM.

Zvečer so enote Tomšičeve, Gubčeve, Cankarjeve in XIII. hrvaške proletarske brigade ter Primorsko-goranskega odreda napadle nemško grafičarsko postojanko v Druščah. Napad je uspel le delno.

28. Demonstracije ljubljanskih žena pred poslopjem štaba XI. armadnega zbora na Kongresnem trgu v Ljubljani za izpust internirancev.

Ker je pri partizanskem napadu na Logu padlo 5 nemških policistov, je sovražnik v Moravčah ustrelil 8 talcev.

Patrulja Kamniškega bataljona je razorožila stražo v graščini Križ in zaplenila 5 pušk.

- 28.—30. Na zboru aktivistov na Pugledu na Kočevskem je bila sprejeta izjava KP Slovenije, slovenskih Sokolov in krščanskih socialistov o utrditvi enotnosti politične organizacije OF pod vodstvom partije z dne 1. marca 1943, znana kot dolomitska izjava. Na zboru je bilo 76 aktivistov, s predstavniki vojske pa nad 100 udeležencev.

Konec aprila 1943 so ustanovili okrajni komite KPS za srednjo Primorsko. Sekretar je postal Julij Beltram, člana pa Emil Filipičič in Adrijan Kumar (v začetku julija 1943 ga je zamenjal Jože Krajc). Vodil in vsklajeval je delo okrožnih komitejev KPS Idrija, Kanal, Gorica, Brda, Ajdovščina.

M a j :

1. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je uvedel vojaške čine.

V počastitev 1. maja so zvečer deli enot Cankarjeve in XIII. hrvaške brigade ter Zapadnodolenjskega odreda napadli belogardistično posadko Št. Rupert, Gubčeva brigada in Primorskogoranski odred pa Mokronog. Akcija v Mokronogu je povsem uspela, v Št. Rupertu pa le delno. Hkrati so porušili progo med Trebnjim in Mokronogom. Naslednjo noč se je napad na Št. Rupert ponovil, vendar partizani postojanke niso mogli uničiti.

Na večer pred praznikom so zagoreli kresovi na Ratitovcu, Blegošu, Mohorju in Jelovici. Bataljoni Kamniško-savinjskega odreda so imeli proslave in propagandne akcije po vaseh. Zažgali so številne kresove, razobesili zastave itd. Razen požiga železniške postaje, skladišča in treh vagonov v Trzinu, graščine na Kulovcu, postaje in skladišča v Jaršah so borci Kamniškega bataljona zažgali še krtinski most, borci Zasavskega bataljona pa 6 poslopij na Sv. Planini nad Trbovljami, graščino v Češnjicah pri Moravčah ter v noči na 1. maj železniško postajo na Savi, kjer so uničili postajne naprave in požgali nemški vojaški vlak s 25 težkimi vojaškimi avtomobili, 36 vagonov raznega tehničnega in vojaškega materiala ter lokomotivo, hkrati pa iztirili še en vlak zahodno od Litije. Savinjski bataljon je zažgal na Dobrovljah 5 koč ter lesno podjetje v Nazarjah, kjer je

uničil lokomotivo, transformator za pogon žag in delavnice, že 27. aprila pa je napadel glavno rudniško pisarno v Hrastniku.

Nemški okupator je v Pišecah ustrelil 10 talcev.

2. Ustanovitev okrajnega komiteja KPS za Severno Primorsko, ki so ga sestavljali sekretar Franc Caserman ter člana Albin Kovač in Ferdo Kravanja. Vodil in vsklajeval je delo okrožnih komitejev KPS Bovec, Tolmin, Beneška Slovenija, Bača in Cerkno.

- 2.—3. Na seji izvršnega odbora OF so imenovali inštruktorje izvršnega odbora (Bogdan Osolnik, Edo Turnher, Janez Stanovnik, Franc Popit in Dušan Majcen), člane iniciativnega odbora ZSM (Jože Tejkal, Ivan Gorjup, Jelo Gašperšič, Stane Kavčič, Vilma Bebler in Mitja Vošnjak) ter članice iniciativnega odbora SPŽZ (Mara Rupena, Dana Mišigoj, Mica Šlander, Marjana Draksler in Marjeta).

Italijanski koloni Pelazzi in Sordi v jakosti šestih bataljonov sta bili v Mirnski dolini v akciji proti partizanskim enotam, ki so 1. maja napadle Št. Rupert in Mokronog. V teh bojih od 1. do 3. maja je padlo 9, ranjenih je bilo 21, 4 sovražniki pa so bili pogrešani. Na partizanski strani jih je padlo 24.

4. Ponoči so hrvaška brigada »Rade Končar«, Cankarjeva in Gubčeva brigada ter Zapadnodolenjski odred rušili progo med Novim mestom in Veliko Loko.

Zasavski bataljon je na cesti Vače—Hotič napadel orožniško patruljo. Padel je orožnik, dva sta bila ranjena.

5. Demonstracije ljubljanskih žena pred poslopjem štaba XI. armadnega zbora na Kongresnem trgu v Ljubljani za izpust internirancev.

Da bi preprečil mobilizacijo v nemško vojsko, je štab Gorenjskega odreda izdal povelje za mobilizacijo samskih moških do 40. leta in gospodarjev do 35. leta starosti.

Del III. bataljona Gorenjskega odreda je napadel spremstvo poštnega avtobusa v dveh avtomobilih. Padlo je 7 policistov, 1 je bil hudo ranjen, avto pa so zažgali.

6. Zvečer je minerski vod Šercerjeve brigade miniral progo med postojanka Gradac—Dobravice. Iztirila se je lokomotiva in 6 vagonov.

Spopad italijanske patrulje s partizansko enoto v bližini Pribincev. Padla sta 2 italijanska oficirja, 1 podoficir pa je bil ranjen.

Kamniški bataljon je v tovarni Titan razorožil stražo in zaplenil 5 pušk, 3 pištole in strelivo.

7. Zvečer so enote XIII. hrvaške proletarske brigade Rade Končar in Cankarjeve brigade rušile železniško progo med Veliko Loko in Trebnjim.

Zasavski bataljon se je spopadel s sovražnikom v svojem taboru na Šipku. Borba je trajala 2 uri, nato so Nemce z jurišem pregnali v dolino in takoj nato odbili še en napad. Nemci so imeli več mrtvih.

9. Ustanovitev V. slovenske narodnoosvobodilne brigade »Simon Gregorčič« na Trnovski planoti.

Kraški bataljon je pri Belskem napadel italijanski vojaški avtomobil. Padli so trije oficirji in dva vojaka.

10. IOOF je izdal okrožnico vsem poverjeništvom in okrožnim odborom OF za poživitev finančne akcije, za pobiranje narodnega davka, posojila svobode in prostovoljnih prispevkov.

OK KPS Materija je poročal, da je v okrožju devet rajonskih komitejev KPS z 38 člani in 12 kandidatov.

Italijanska vojska je na Kovačičevi planini na Hlevniku napadla Gregorčičevo brigado, ki je bila na poti v Beneško Slovenijo. Brigada se je ves dan borila v utrjenih položajih iz prve svetovne vojne in odbila mnogo napadov. Zvečer se je prebila iz obroča in prišla na Kolovrat. Imela je 19 mrtvih. Italijanska vojska je imela 5 mrtvih in 9 ranjenih.

Gradnikova brigada je na Livku odbila močne napade italijanske vojske.

11. Prvi in drugi bataljon Šercerjeve brigade sta napadla železniški vojaški transport med postajama Kamanje—Bubnjarci. Bilo je več mrtvih in ranjenih.

Peti bataljon Gorenjskega odreda je v Goricah razbil občino in zaplenil pisarniške potrebščine.

12. Demonstracije ljubljanskih žena pred poslopjem štaba XI. armadnega zbora na Kongresnem trgu in pred sedežem visokega komisarja Ljubljanske pokrajine na Prešernovi cesti v Ljubljani za izpust internirancev.

Gregorčičeva brigada je pri Livku prešla na področje Matajurja in začela svoj pohod v Beneško Slovenijo. Zvečer je prišla v prvo beneško vas Mašeri. Po spopadu v Stupici je pri Podbonescu prešla Nadižo in prišla na Črni vrh. Od tam je šla mimo Robedišča (18. 5.) do Čaneble. Na Špiku je odbila dva napada italijanske vojske in prišla v Brezje pod Breškim Javlcem, kjer je spet odbila nekaj napadov. Močnejše italijanske sile so jo obkolile na Drnohli, a se je prebila iz obroča in preko Stola in Mije odšla na levi breg Soče.

Bataljon Gregorčičeve brigade po krivdi svojega štaba ni prišel na zborna mesto na Miji in se je zato sam prebijal čez Beneško Slovenijo na Vipavsko.

- 12.—13. Pod Belo pečjo južno od Bistre je bila konferenca koroških političnih in vojaških voditeljev, na kateri so sklepali o širjenju Osvobodilne fronte in mobilizaciji v partizansko vojsko na Koroškem.

13. Patrulja Kamniškega bataljona je porušila na cesti Kamnik—Kranj več kilometrov telefonskih zvez in vojaškega kabla.

Nemški okupator je v vasi Bitnje pri Bohinjski Bistrici ustrelil 9 talcev za represalijo za justificirano izdajalko.

14. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je iz 1. bosanskega korpusa ustanovil 1. in 2. bosanski korpus.

V bližini Božakovega je Šercerjeva brigada napadla vojaški vlak. Po italijanskih podatkih je bilo 5 vojakov ranjenih.

15. Nemške in italijanske enote so začele veliko ofenzivo proti glavni operativni skupini vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije v Črni gori, Sandžaku in Hercegovini (znano kot peta sovražna ofenziva).

Italijanske kolone Pelazzi, Berardi in Sordo so v jakosti osmih bataljonov napadle položaje Tomšičeve in Cankarjeve brigade ter Zapadnodolenjskega odreda v zoni Čatež—Sv. Križ.

OK KPS Slovenska Istra je poročal, da je v okrožju 5 rajonskih komitejev KPS z 8 celicami oziroma 20 člani in 14 kandidati ter 4 rajonski odbori OF s 14 terenskimi odbori OF.

Kraški bataljon je pri Brjah pri Komnu napadel italijanski vojaški avtomobil. Ranjenih je bilo šest vojakov, med njimi oficir.

Kamniški bataljon je na cesti Lukovica—Krašnja uničil spremstvo avtobusa in ubil 3 policiste, 3 ranil, zažgal motor ter zaplenil brzostrelko, 2 puški in 3 pištole. V jurišu je padel partizan.

16. Borci Kraškega bataljona so pri Ravnah pri Štjaku napadli italijanski fašistični avtomobil. V boju je padlo 8 fašistov, 14 pa jih je bilo ranjenih in so od teh trije umrli.

Za represalijo so italijanski oddelki požgali štiri zaselke Štjaka: Dolenje, Sela, Ravne in Razpurje ter ustrelili 12 domačinov.

Italijanski karabinjerji so v Zalogu pri Postojni odkrili ciklostilno tehniko pivškega okrožja, ki jo je vodil Viktor Hajne. Aretirali so 12 oseb. Viktorja Hajneja so težko ranili in ujeli šele 7. julija 1943 ponoči pri Stari Postojni.

17. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je ustanovil 10. slavonsko divizijo in 1. slavonski korpus.

Sestanek mladinskih aktivistov (Viktor Stopar, Ivan Gorjup, Jože Tejkal, Jelo Gašperšič, Franjo Lubej), na katerem so sprejeli sklepe za organiziranje ZSM po iniciativnih odborih. V tajništvo glavnega iniciativnega odbora so določili Staneta Kavčiča, Ivana Gorjupa, Mitjo Vošnjaka in Vilmo Bebler, za člane pa Jela Gašperšiča, Jožeta Tejkala, Hildo Zirkelbach, Zdenko Rupe, Zvoneta Debeljaka, Matijo Knapa, Doro Čepelnik, Vido Kastrin, Pavla Bojca (za Ljubljansko pokrajino), Ivana (za Koroško), Vinka Hafnerja (za Gorenjsko), Darka Marušiča, Lojzko Trošt (za Primorsko), Jožeta Kladivarja in Vero Šlander (za Štajersko).

Zasavski bataljon je pri Ponovičah iztiril tovorni vlak in pri Zagorju brzovlak. Promet je stal 12 ur.

- 17.—18. Tretja četa II. bataljona Gorenjskega odreda in Koroški vod (16 mož) pod vodstvom odrednega komandanta in politikomisarja sta vdrla v Bistrico ob Dravi, uničila tovarno akumulatorjev za letala, veliko hidrocentralo za to tovarno, zažgala žago, uničila številne aparate in motorje in zažgala tovorni avtomobil v tovarni. Borci so vdrli v taborišče za Ruse in jih osvobodili 41, starih od 14 do 18 let. Zažgali so tudi celovško planinsko kočo. Zaplenili so 4 lovske puške, mnogo živeža in 40 odevj. Nemški oddelki so na napad odgovorili z veliko hajko pod Stolom.
18. Drugi bataljon Šercerjeve brigade se je pri Semiču spopadel z belogardisti. Na partizanski strani sta bila 2 mrtva in 1 hudo ranjen.
- Gradnikova brigada je pri Drežnici napadla italijanski vojaški avtomobil in zaplenila dve radijski postaji, strojnico, brzostrelko in 20 pušk. Italijani so imeli 5 mrtvih (med njimi 2 oficirja) in 14 ranjenih (med njimi 3 oficirji).
19. Drugi bataljon Šercerjeve brigade je obstreljeval vojaški transport pri Uršnih selih. Na italijanski strani je bil 1 vojak mrtev, 1 oficir in 2 vojaka pa ranjena.
- Kamniški bataljon je na Brdu zažgal graščino, šolo in gospodarska poslopja ter poleg drugega zaplenil 3 puške.
20. Drugi bataljon Šercerjeve brigade se je v bližini Semiča spopadel z belogardisti, ki so imeli 6 mrtvih in nekaj ranjenih.
- Italijanska vojska je na Stolu napadla Gradnikovo brigado. Najhujši boji so bili na planini Božca. Italijani so imeli 6 mrtvih (med njimi 2 oficirja) in 20 ranjenih (med njimi 1 oficir). Po celodnevni borbi se je brigada ob desetih ponoči prebila iz obroča, prešla reko Sočo in prišla na področje Krna.
- Minerski vod Zasavskega bataljona je v rudniku Kisovec pri Zagorju razstrelil 2 motorja za vodne črpalke in motor za zračno črpanje, parni kotel pri napravi za nakladanje premoga in 2 električni motali.
- Zasavski bataljon je iz zasede napadel orožniško patroljo iz Peč, ubil 2 orožnika ter zaplenil njuno orožje in opremo.
21. Drugi in 4. bataljon Šercerjeve brigade sta se v bližini Gornje Lokvice spopadla z italijansko-ustaškimi enotami, ki so imele 1 mrtvega in 3 ranjene.
- Druga četa I. bataljona Cankarjeve brigade se je spopadla z italijanskimi enotami, ki so izpadle iz Trebnjega in Novega mesta proti Trebelnemu. Padla sta 2 vojaka.
- Kamniški bataljon je v Preserjih požgal lesne industrijske naprave in skladišče lesa.
22. Razpust tretje internacionale.
- Spopad s policijo na Golem vrhu — Vošče — Graben.

23. Nadaljevanje seje izvršnega odbora OF, ki se je začela 20. maja in bila še 24. in 25. maja. Na seji je bilo sklenjeno, da Borisa Kidriča, Eda Mihevca, dr. Jožeta Brileja, Lojzeta Vrhovca in Štefana Pavšiča razrešijo funkcij v glavnem štabu NOV in PO Slovenije, imenujejo pa vanj Borisa Kraigherja, Ivana Kavčiča in Milovana Šaranovića. Novi glavni štab naj na predlog IOOF imenuje vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije. Zoran Polič pa je poročal o delu v Ljubljani od konca oktobra 1942 do začetka maja 1943. Sklenjeno je bilo, da se poverjeništvu IOOF za Ljubljano razširi za 3 člane.

Minerski vod Šercerjeve brigade je miniral železniško progo med Gradacem in Dobravicami. Iztiril se je tovorni vlak.

25. Kamniški bataljon je požgal most na cesti Šmartno—Tuhinj in most na tuhinjski cesti pri Podhruški ter razstrelil visokonapetostni daljnovod.

Nemški okupator je ob 7. uri zjutraj ustrelil 10 talcev v Pongracu, občina Prebold.

27. Na seji izvršnega odbora OF je Edvard Kardelj poročal o položaju v Beli krajini in o stikih s štabom hrvaške operativne zone.

28. V vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije na Žabljaku pod Durmitorjem je prispela prva britanska vojaška misija, ki sta jo vodila kapetana Stuart in Deakin.

Deveti bataljon Gorenjskega odreda je iz zasede ubil sekretarja in graničarskega asistenta iz Sorice ter zaplenil puško, brzostrelko in 2 pištoli. Druga patrolja je opoldne vdrla na občino v Železnikih in odnesla pisarniške potrebščine.

29. IOOF je sporočil z okrožnico vsem okrajnim odborom OF in političnim delavcem, da je ustanovil propagandni odsek IOOF in dal smernice za propagandno delo.

Nemci in raztrganci so iz zasede napadli Kamniški bataljon, ko je bil na pohodu proti Rakitovcu. Umaknil se je proti Šipku in Krajnemu brdu. Padlo je 7 partizanov, enega je sovražnik ujel.

30. IOOF je izdal okrožnico vsem okrožnim odborom OF »za organiziranje pomoči naši vojski« in sporočil, da bo organiziral nabiralni teden od 13. do 20. junija pod geslom »vse za našo vojsko«.

31. Seja izvršnega odbora OF. Mira Tomšič, članica poverjeništvu CK KPS in IOOF za Ljubljano, je poročala o delu v Ljubljani. Sklenili so, da se reorganizira narodna zaščita v Ljubljani. Borbeni oddelki se vključijo v VOS, ostali člani NZ pa v OF.

Italijanska vojska je pri Srednjem v Šentlenartski dolini (Beneška Slovenija) napadla četo bataljona Gregorčičeve brigade, ki se je sam prebijal čez Beneško Slovenijo. Četa je imela 15 mrtvih in 4 ujete.

Junij:

1. OK KPS Materija je poročal, da je v okrožju 9 rajonskih komitejev KPS s 15 celicami in 5 kandidatnimi skupinami, oziroma 48 člani in 18 kandidati ter 62 terenskih odborov OF in 28 zaupnikov.

OK KPS Tolmin je poročal, da je v okrožju 40 članov in 9 kandidatov KPS. Vrhovno poveljstvo italijanske vojske je v Vidmu (Udine) ustanovilo XXIV. armadni zbor, ki mu je poveljeval general Licurgo Zannini.

2. Ustanovitev okrajnega komiteja KPS za južno Primorsko. Sestavljali so ga sekretar Rudi Mahnič ter člana Franc Segulin in Avgust Špacapan. Vodil in vsklajeval je delo okrožnih komitejev KPS Kras, Pivka, Materija, Ilirska Bistrica in Slovenska Istra.
3. Drugi bataljon Gorenjskega odreda je požgal policijsko postojanko na Poljuki.

4. Z namenom, da bi razbremenilo sile okrog vrhovnega štaba NOV in POJ med peto sovražnikovo ofenzivo in poslalo pomoč štajerskim partizanom, je glavno poveljstvo skoncentriralo vse štiri brigade okrog Sv. Križa in Čateža in odredilo, da prekoračijo italijansko-nemško mejo.

Cankarjeva in Šercerjeva brigada sta v noči na 5. junij prišli do železniške postaje Jevnica. Preko Save nista mogli, ker so jo Nemci že blokirali ter sta se 8. junija vrnili na italijansko stran.

Tomšičeva brigada se je spopadla z nemškima posadkama na Javorju in na Osredku ter odbila vse nemške intervencije iz Litije. Gubčeva brigada je napadla nemško postojanko v Debeči. Po akciji sta se Tomšičeva in Gubčeva brigada vrnili v noči od 5. na 6. junij preko meje.

Okrajni komite KPS za južno Primorsko je poročal, da je v kraškem okrožju 6 celic KPS z 22 člani in 17 kandidati ter 6 rajonskih in 31 terenskih odborov OF.

7. Oddelek Gradnikove brigade je miniral železniški most pri Podmelcu. Eksplozija je uničila 34 m širok lok in za dalj časa onemogočila promet. Borci III. bataljona Gradnikove brigade so pri Rutu pri Grahovem napadli italijanski vojaški oddelek. Padla sta oficir in vojak, ranjeni pa so bili štirje vojaki in oficir.
8. Seja izvršnega odbora OF. Inštruktor izvršnega odbora OF Franc Popit-Jokl je poročal o delu v okrožjih Ribnica—Velike Lašče, Cerknica in Vrhnika.

9. Seja izvršnega odbora OF. Janez Stanovnik in Bogdan Osolnik sta poročala o položaju v stiškem okrožju.

Tretji bataljon Cankarjeve brigade je pri vasi Slivnica napadel italijansko kolono, jo zasledoval do Šmarja in ubil 2 vojaka.

Spopad I. in III. bataljona Gubčeve brigade z oddelki italijanske divizije Cacciatori delle Alpi med Trebnjim in Žužemberkom.

- 9.—12. Hudi in dramatični boji operativne skupine vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije na Sutjeski. 1. in 2. proletarska, 3. udarna in 7. banijska divizija s 13 brigadami in bolnišnico so se znašle v sovražnikovem obroču, ki ga je sestavljalo 8 nemških in italijanskih divizij ali njihovih delov. V bojih na Sutjeski je padlo ali bilo ubitih več kot tri tisoč partizanov, sovražnik je zlasti pobil večino ranjencev in bolnikov, skoraj povsem uničil je tudi 3. udarno divizijo. Večji del operativne skupine se je v hudih bojih prebil iz obroča na sever.
10. Pri glavnem štabu se je osnoval propagandni in statistični odsek, ki ga je vodil Lojze Vrhovec.
- Drugi bataljon Šercerjeve brigade se je spopadel z oddelki divizije Cacciatori delle Alpi in belogardisti v vasi Vrbičje. Padli so 4 sovražni vojaki in 1 partizan.
- Drugi bataljon Gorenjskega odreda je zažgal planinsko kočo na Rošci in Šport hotel na Pokljuki.
- Tretja in četrta četa I. bataljona Gorenjskega odreda sta napadli osebni vlak na progi Jesenice—Bohinjska Bistrica, zajeli 4 graničarje, gestapovca in nadzornika proge, mobilizirali 6 domačinov ter zaplenili 50.000 cigaret in živež. Po akciji so partizani spustili vlak s polno paro proti Nomnju.
11. Ponoven napad enot divizije Cacciatori delle Alpi in belogardistov na Vrbičje.
12. Italijanska vojska in belogardisti so napadli položaje Cankarjeve brigade Šentjur—Pece—Bičje—Vino in Šentjur—Goričica—Sv. Štefan. Napad je bil odbit, 1 oficir in 6 vojakov je bilo ubitih, več pa ranjenih. Na partizanski strani je bilo 6 lažje in 1 težje ranjen.
- Drugi bataljon Gorenjskega odreda je zažgal kočo na Mrzlem studencu.
- Enote Kamniškega in Zasavskega bataljona so napadle orožniško postajo v Zgornjem Tuhinju in jo po triurnem obstreljevanju, ko se posadka ni hotela vdati, razstrelile. Napadle so tudi orožnike iz Šmartnega, ki so prišli oblegani posadki na pomoč.
- 12.—18. Boji Cankarjeve brigade z italijanskimi in belogardističnimi enotami v okolici Ajdovca. Skupno je bilo ubitih okrog 60 sovražnih vojakov.
13. Šercerjeva brigada se je ves dan borila z oddelki divizije Cacciatori delle Alpi in belogardisti v predelu Šentjurje. Po italijanskih podatkih je padel sovražni oficir in 9 vojakov, ranjenih pa je bilo 7 vojakov.
- Cankarjeva brigada je napadla vlak na progi Trebnje—Mirna. Ujela je 20 sovražnih vojakov in zaplenila nekaj orožja.
- Drugi bataljon Gorenjskega odreda in Koroška četa sta zažgala obe koči na Golici.

Sedmi bataljon Gorenjskega odreda, ki je mobiliziral v Stražišču, je na mostu v Kranju iz zasede napadel 6 avtomobilov policistov in jih večje število pobil.

13.—16. Prvo zasedanje pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Hrvatske (ZAVNOH) v Otočcu in v Plitvicah.

14. IOOF je izdal okrožnico okrožnim odborom OF in aktivistom OF, v kateri pravi, da obstaja vsa možnost, »da se bodo pričeli svetovni dogodki v kratkem razvijati z veliko naglico«. Zato priporoča »pripravljenost«, »tempo in ekspanzivnost pri delu« ter »razvijanje odborov OF — od terenskih do okrožnih — znova v organe narodne oblasti«.

Savinjski bataljon Kamniško-savinjskega odreda je popoldne vdrl v Letuš, izpraznil trgovino ter iz prostorov vaše straže odnesel 8 pušk s strelivom. Zasede pred Letušem so uničile osebni avto, avtobus z vermani in pri tem ubile 2 vermana ter lažje ranile 2 nemška potnika, uničile nadalje motorno kolo ter pri tem ubile policista in esesovca. Zaplenile so tudi nekaj nemških uniform in se umaknile brez lastnih izgub na Dobrovlje.

15. Konec velike sovražne ofenzive proti glavni operativni skupini vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije, ki se je po hudih bojih umaknila čez Sutjesko in Zelengoro na Jahorino.

Prva četa Belokranjskega bataljona Vzhodnodolenjskega odreda se je pri Lokvicah spopadla s sovražno kolono (900 mož, tanki, topovi). Po partizanskih podatkih je padlo 15 sovražnih vojakov in 4 oficirji.

Okrajni komite KPS za južno Primorsko je poročal, da je v ilirsko-bistriškem okrožju 5 celic KPS z 12 člani in 14 kandidati ter 21 terenskih odborov OF in 24 zaupnikov.

Med zasledovanjem Savinjskega bataljona po njegovi akciji na Letuš so enote nemške policije, orožništva in vermanšafta zgodaj zjutraj zasledile tabor štaba IV. operativne zone pod Tolstim vrhom na Dobrovljah in v nenadnem napadu ubile namestnika politkomisarja in člana pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko dr. Dušana Kraigherja ter sekretarko PK SKOJ za Štajersko Vero Šlander-Lojzko. V spopadu je bil ranjen tudi komandant zone Franc Rozman-Stane. Zvečer so med umikom na Menino planino enote Kamniško-savinjskega odreda z ranjenim komandantom Stanetom padle pri Slopniku v močno nemško zasedo, a so se prebile brez izgub.

Enota Kozjanskega bataljona je ponoči pri Sevnici iztirila brzi vlak, pri čemer je bilo 7 nemških vojakov huje in 22 laže ranjenih.

16. Seja izvršnega odbora OF.

Ponovne borbe 2. bataljona Šercerjeve brigade in enot italijanske divizije Cacciatori delle Alpi v predelu Luče—Illova gora—Potok. Na sovražni strani sta bila 2 mrtva in 6 ranjenih.

Udarni vod II. bataljona Gorenjskega odreda je zažgal električno žago »Bled« v Gorjah.

17. Osmo divizija je osvobodila Cetingrad.

Na točki 14 (Podstenice na Kočevskem Rogu) je bila konferenca glavnega iniciativnega odbora ZSM.

Sestanek aktivistov novomeškega okrožja.

Spopad med nemškimi in partizanskimi enotami na področju Čepulje—Strmica—Vinharje.

19. Osmo divizija je osvobodila Slunj.

Napad italijanske enote na Šercerjevo brigado pri Zališču nad Žužemberkom, ki je imela 2 ranjena in 2 pogrešana.

21. Demonstracije ljubljanskih žena pred sedežem visokega komisarja Ljubljanske pokrajine, pred poslopjem štaba XI. armadnega zbora in pred škofijo. Zahtevale so izpust internirancev. Ker 2500 glave množice vojaštvo ni moglo razgnati, so poklicali gasilce, ki so razgnali demonstrantke z ostrimi curki vode iz gasilnih brizgaln.

22. Prvi in 3. bataljon Šercerjeve brigade sta pri Uršnih selih porušila 350 m železniške proge in pretrgala 500 m telefonske napeljave.

Oddelek Gregorčičeve brigade pod poveljstvom politkomisarja brigade Ivana Turšiča-Iztoka je pri Mrzli Rupi napadel italijanski policijski avtobus in zaplenil 3 strojnice, 16 pušk in 19 pištol. Italijanski oddelek je imel 15 mrtvih.

Spopad med partizani in nemškim orožništvom na Žirovskem vrhu.

23. V zoni Topla reber so čete grupacije črnih srajc XXI. Aprile in dva bataljona divizije Cacciatori delle Alpi napadle Tomšičevo brigado. Na italijanski strani je padel oficir in 7 vojakov, 14 pa je bilo ranjenih.

Italijanska vojska je za represalijo za napad na policijski avtobus v Mrzli Rupi požgala Vojsko (30 hiš).

24. Minerski vod Šercerjeve brigade je razrušil železniško progo med Semičem in Črnomljem. Uničena je bila lokomotiva in 1 vagon.

Po ugodnem razmahu narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem je glavni štab NOV in POS ustanovil II. (gorenjsko) operativno zono, ki je obsegala Gorenjsko (razen območij Kamniškega in Zasavskega bataljona, ki so spadala pod IV. (štajersko) operativno zono) in zahodni del Koroške. V štab gorenjske operativne zone sta bila imenovana komandant Pero Popivoda in politkomisar Jože Brilej. V II. operativni zoni je deloval Gorenjski odred, ki so ga po uspešni mobilizaciji na Gorenjskem od 12. maja sestavljali bataljoni: I.-Jelovški, II.-Pokljuški, III.-Poljanski, IV.-Selški, V.-Kokrški, VI.-Koroški, VII.-Kranjski, VIII.-Loški in IX.-Dražgoški.

25. V bližini Rajhenaua se je Tomšičeva brigada spopadla z italijansko kolono. Ubitih je bilo 15 sovražnikovih vojakov, 14 ujetih in 3 ranjeni. Ujetnike in ranjence so izpustili. Zaplenjeno je bilo težko in lahko orožje.

- 26.—28. Prva proletarska ter 1. in 2. vojvodinska brigada so osvobodile Vlasenico in Kladanj.
27. Prihod britanske vojaške misije na čelu z majorjem Williamsom Jonesom v glavni štab NOV in PO Slovenije.
Spopad med partizani in nemško policijo pri Šmihelu nad Mozirjem.
28. Drugi bataljon Gregorčičeve brigade, ki je pod poveljstvom komandanta brigade Alberta Jakopiča-Kajtimira prišel čez Skutnik v vzhodni del Režije, se je pri Osejanih spopadel z italijanskim vojaškim oddelkom, ki mu je nameraval zapreti pot nazaj. Bataljon je razbil oddelek, ki je imel 5 mrtvih in 8 ujetih, in se vrnil čez hribe v dolino Učeje in na Tolminsko. Okrajni komite KPS za srednjo Primorsko je poročal, da je v kanalskem okrožju 35 članov in 21 kandidatov KPS.
- 28.—29. Seja izvršnega odbora OF.
29. Peta divizija je osvobodila Kakanj in uničila tamkajšnji rudnik.
Prva konferenca SPŽZ za novomeško okrožje.
Okrajni komite KPS za severno Primorsko je poročal, da je v baškem okrožju 20 članov in 8 kandidatov KPS, v cerkljanskem okrožju pa 24 članov in 23 kandidatov KPS.
OK KPS Tolmin je poročal, da je v okrožju 45 članov in 9 kandidatov KPS.

Julij:

1. V Slovensko Primorje je prišla skupina političnih delavcev KPS in OF, ki sta jih poslala CK KPS in IOOF.
2. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je ustanovil glavni štab NOV in PO Vojvodine.
Minerski vod Šercerjeve brigade je miniral progo med Metliko in Gradacem. Pri odstranjevanju min sta bila ubita 2 sovražna vojaka.
3. Prvi in tretji bataljon Šercerjeve brigade sta porušila 35 m žične ovire in uničila 2 bunkerja med Kostanjevico in Šentjernejem.
Sedma četa 19. SS-policijskega polka je med akcijo na Pokljuki ustrelila 6 in ujela 16 partizanov.
4. Tomšičeva brigada se je spopadla z enotami divizije »Lombardia« pri Bojancih v Beli krajini. Osem italijanskih vojakov so ujeli in nato izpustili, 6 pa je bilo ranjenih.
5. Dve armadi nemške vojske sta začeli ofenzivo na odseku Orel—Kursk—Belgorod. Rdeči armadi je uspelo obdržati položaje in je že 12. julija prišla

v protiofenzivo. Zaradi tega in izkrcanja zahodnih sil na Siciliji je moral Hitler 18. julija prekiniti ofenzivo.

Prva proletarska in druga vojvodinska brigada sta osvobodili Zvornik.

6. Italijanska vojska je na Krasu napadla Gregorčičevo brigado. Brigada se je prebela iz obroča šele po celodnevnom boju, v katerem je imela 38 mrtvih.
7. Cankarjeva in Šercerjeva brigada sta prodrla v bližino nemškega letališča v Cerkljah in ga obstreljevali. Po partizanskih podatkih je bilo uničenih 5 lovskih letal in zaplenjenega precej vojaškega materiala.
Pokrajinski komite KPS za Primorsko je razpravljal o položaju narodnoosvobodilnega gibanja v Slovenskem Primorju in sklenil odpraviti okrajne komiteje ter 15 manjših okrožij združiti v 8 večjih: Tolmin, Idrija, Goriška Brda, Gorica, Kras, Brkini—Slovenska Istra, Pivka, Trst.
8. Močne italijanske enote so vdrle na Kočevski Rog, da bi zajele vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja. Ta dan je začela napadati Rog s črte Uršna sela—Srebotnik skupina Pelazzi s tremi posebnimi bataljoni, dne 16. julija pa skupina Morandi tudi s tremi bataljoni s črte Hinje—Smuka.
9. Zasavski bataljon je zažgal dve vermanšaftski postojanki v Št. Lambertu pri Zagorju. Savinjski bataljon je zažgal šolo v Šmihelu in zaplenil pisarniški material.
Pričetek večtedenskih očiščevalnih akcij alarmnih čet vermanšafta iz Celja in I. bataljona 19. SS-policijskega polka na območju celjskega okrožja. Akcije so zaključili 30. avgusta 1943.
10. Zavezniki so začeli z invazijo na Sicilijo, ki so jo zasedli do 17. avgusta. IOOF je izdal okrožnico o organizaciji gospodarskih komisij. Pri IOOF je bila ustanovljena osrednja gospodarska komisija, prav tako pa so jih ustanovili tudi okrožni odbori OF.
12. Spopad 3. bataljona Šercerjeve brigade z italijanskimi enotami pri Miho-
vem in patrolje 1. bataljona z belogardisti pri Dolžu. Na obeh straneh je bilo nekaj mrtvih in ranjenih.
Patrulja Zapadnodolenjskega odreda je v bližini Šmarjete ubila 3, ranila pa 4 belogardiste.
Ob reorganizaciji partizanskih enot na Gorenjskem in Koroškem je štab II. operativne zone ustanovil VIII. slovensko narodnoosvobodilno brigado s 3 bataljoni. Formirala se je naslednjega dne v Davči na Gorenjskem kot »Gorenjska« brigada in so jo 10. avgusta v sestavu XIV. divizije preimenovali v VII. SNOB »France Prešeren«. Štab II. operativne zone je reorganiziral tudi Gorenjski odred s 3 bataljoni (I.-Jeseniški, II.-Kranjski, III.-Loški), ustanovil samostojni Koroški bataljon in nekatere posebne enote.

13. Z odlokom vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije Josipa Broza-Tita sta bili na ozemlju Slovenije ustanovljeni prva in druga slovenska divizija, pozneje preimenovani v XIV. in XV. divizijo NOV in PO Jugoslavije. V XIV. divizijo so prišle Tomšičeva, Šercerjeva, Gradnikova in Prešernova brigada, v XV. divizijo pa Cankarjeva, Gubčeva in Šlandrova brigada. Komandant XIV. divizije je postal Mirko Bračić, politkomisar dr. Jože Brilej, komandant XV. divizije je postal Dragan Jevtić, politkomisar pa Viktor Avbelj.

Seja izvršnega odbora OF. Edvard Kardelj je poročal o obisku pri glavnem štabu NOV in PO Hrvatske in pri ZAVNOH.

Za komandanta glavnega štaba NOV in PO Slovenije je IOOF predlagal Franca Rožmana-Staneta.

Kamniški in Zasavski bataljon sta ob cesti Trojane—Domžale uničila v razdalji 4 kilometrov telefonske drogove, napeljavo in vojaški kabel.

- 13.—15. Enote Šercerjeve brigade so rušile utrdbe in žične ovire pod Gornjanci ter se spopadle z italijanskimi in belogardističnimi enotami.

14. Nemci so v Dolenji vasi v Selški dolini ustrelili 19 talcev zaradi napada IV. bataljona Gorenjskega odreda na nemško kolono 9. julija.

Štajerski partizani so na progi Zidani most—Maribor iztirili vlak, ki je zdrvel v Savinjo.

15. Okrajni komite KPS za južno Primorsko je poročal, da je v ilirsko-bistriškem okrožju 7 rajonskih komitejev KPS s sedmimi celicami in dvema kandidatnima skupinama, oziroma 14 članov in 21 kandidatov ter 30 terenskih odborov OF in 24 zaupnikov.

OK KPS Materija je poročal, da je v okrožju 13 celic KPS s 47 člani in kandidati ter 5 rajonskih odborov OF z 41 terenskimi odbori OF in 5 zaupniki.

Zasavski bataljon je požgal graščini Zalog in Drtija pri Moravčah. 2. četa je na cesti Vače—Moravče napadla avtomobil in ubila nemškega političnega funkcionarja in inženirja pri cestni gradnji v Kamniku.

Napad na rudnik Pečovnik pri Celju.

16. Partijska konferenca novomeškega okrožja.

17. Seja izvršnega odbora OF.

OK KPS za Brda je poročal, da so v okrožju 4 rajonski odbori OF ter sekretar za peti rajon (Matajur) in da so v Osvobodilni fronti zajete vse vasi razen Medane, kjer je sovražna postojanka.

18. Zaradi razmaknjenih tirnic se je na križišču Grobelno—Šentjur iztiril tovorni vlak. Prevrnila se je lokomotiva in 8 vagonov.

19. Sestanek med Hitlerjem in Mussolinijem v Feltre. Obravnavala sta vprašanje obrambe Sicilije in Apeninskega polotoka.

20. Močnejše nemške enote so v zgodnjih jutranjih urah pri Marenkovcu iznenadile Prešernovo brigado. En bataljon se je prebil na italijansko področje. Tam se je spopadel z večjimi italijanskimi enotami in se prebil nazaj čez mejo, pri čemer je utrpel izgube. Razkropljene brigadne enote so se ponovno zbrale 24. julija.
21. Prvi bataljon Šerčerjeve brigade je miniral železniško progo med Metliko in Dobravicami. Iztiril se je oklopni vlak.
Italijanska vojska je na Krasu napadala Gradnikovo brigado. Po dvodnevnem boju je brigada napad zavrnila.
22. Zahodni zavezniki so zavzeli Palermo na Siciliji.
Seja izvršnega odbora OF. Inštruktor Franc Popit-Jokl je poročal o položaju v vrhniškem, cerkniškem in ribniško-velikolaškem okrožju.
Zavezniška letala so pri Ponikvah na Šentviški planoti spustila padalce in opremo za partizane (Operacija »Lastovka«).
23. Sedma četa 19. SS-policijskega polka je med ogledniško akcijo pri Ajdinji na področju Stola ubila 3 partizane in zaplenila 2 lahki strojnici, 6 pušk, strelivo in opremo.
- 24.—27. Prva skupna akcija XIV. in XV. divizije je bil napad na Žužemberk. Gubčeva brigada je napadala postojanke v Žužemberku, Cankarjeva postojanko na Zafari, Tomšičeva in Šerčerjeva pa sta bili v zasedi proti Novemu mestu in Straži ter proti Vrhtrebnjemu, Zagradcu in Selom-Šumberku. Po hudih bojih v prvi noči je uspelo italijanskim in belogardističnim silam obdržati nekaj postojank v Žužemberku. Zaradi vse močnejšega partizanskega pritiska so se 26. julija iz trga umaknili in prebili v utrjeno župnišče na Zafari. Dne 27. julija popoldne so oblegani Italijani in belogardisti dobili pomoč (kolona Pelazzi, sestavljena iz dveh bataljonov in baterije topov, in kolona Cannate, sestavljena iz dveh bataljonov, avtoblind in tankov), s čimer so bili boji za Žužemberk končani. V bojih je padlo 51 Italijanov in belogardistov, 58 pa je bilo ranjenih.
25. Padec fašizma v Italiji. Kralj je prevzel vrhovno poveljstvo vojske, maršalu Pietru Badogliu pa je poveril sestavo nove vlade. Mussolinija so aretirali in konfinirali.
Deli enot italijanskih divizij »Isonzo«, »Cacciatori delle Alpi« in »Lombardia« so začeli ofenzivo na Gorjance.
28. Seja izvršnega odbora OF. Edvard Kardelj je poročal o položaju in nalogah narodnoosvobodilnega gibanja po padcu fašizma.
29. IOOF je izdal okrožnico o nalogah Osvobodilne fronte po padcu fašizma v Italiji.
30. Enote XIV. in XV. divizije so napadle močno sovražno postojanko Sela-Šumberk. Hudi boji so trajali do 1. avgusta. Sovražna granata je ubila na-

čelnika glavnega štaba NOV in PO Slovenije Milovana Šaranovića, namestnika politkomisarja glavnega štaba Ivana Kavčiča-Nandeta in komandanta XV. divizije Dragana Jevtića. Razglašeni so bili za narodne heroje. V Ljubnem v Zg. Savinjski dolini je nemški okupator ustrelil 10 talcev za represalijo za dva orožnika, ki sta padla ob partizanskem napadu na poštni avtomobil v Ljubnem.

31. Patrulja Zapadnodolenjskega odreda je v Družinski vasi pri Šmarjeti obkolila in ujela 17 plavogardistov. Tri izmed njih je vojaško sodišče kot belogardistične zločince obsodilo na smrt, druge oprostilo; nekateri pa so se prijavili v narodnoosvobodilno vojsko.

A v g u s t :

1. Okrog 10.000 Ljubljčanov je pred sodnimi zapori na Miklošičevi cesti v Ljubljani zahtevalo izpust internirancev in zapornikov. Ob demonstraciji so italijanski okupatorji zajeli 18 moških in 14 žensk, ki so jih še istega dne obsodili na večletno ječo.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je ustanovil Primorski odred. Sestavljali so ga borci, ki so po odhodu Gradnikove brigade ostali v Slovenskem Primorju. Imel je dva bataljona, poveljevala pa sta mu komandant Ivan Turšič in politkomisar Dušan Pirjevec.

2. Seja izvršnega odbora OF, na kateri so odobrili načrt glavnega štaba NOV in PO Slovenije o razporeditvi narodnoosvobodilne vojske in poudarili, da je treba pospešiti organiziranje množic in jih pripraviti na prevzem oblasti po zlomu Italije.

3. Glavni štab NOV in PO Slovenije je ustanovil vojaško šolo za oficirje.

5. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o ustanovitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč.

Enota Vzhodnodolenjskega odreda je minirala železniško progo Karlovac—Novo mesto v bližini semiškega predora. Promet je bil prekinjen 12 ur.

6. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal poziv »zaslepljenim Slovencem«.

Drugi bataljon Gubčeve brigade je porušil železniški mostič v bližini Mirne peči. Promet je bil za nekaj časa prekinjen.

Ustanovitev VI. slovenske narodnoosvobodilne brigade »Slavko Šlander« nad Gaberjem na Šipku. Sestavljali so jo 3 bataljoni: I. Savinjski »Slavka Šlandra«, II. Zasavski »Lojzeta Hohkrauta« in III. Kamniški »Matije Blejca«. V brigadi je bilo okrog 700 borcev, od tega 400 novincev. Oborožena je bila s 387 puškami in 12 strojnimi. Poveljevala sta ji komandant Janko Sekirnik-Simon in politkomisar Mitja Ribičič-Ciril.

7. Okrog 500 ljubljanskih mladink in mladincev je na grobovih talcev počastilo spomin talcev in vseh tistih, ki so umrli v okupatorjevih ječah in taboriščih.

8. Zborovanje belokranjskih aktivistov na Suhorju.
Ukinitvev okrajnega komiteja KPS za severno Primorsko in združitev boyškega, tolminskega in baškega okrožja v večje tolminsko okrožje.
9. Enota Vzhodnodolenjskega odreda je minirala železniško progo med Semičem in Crnomljem. Uničena je bila lokomotiva, promet pa 10 ur prekinjen.
Gubčeva brigada je zvečer napadla italijansko-belogardistično postojanko v Beli cerkvi. Pri napadu, ki ni uspel, so bili 4 sovražni vojaki ranjeni, na partizanski strani pa 2 težje in 4 lažje ranjeni.
Italijanska letala so bombardirala Šmarjeto.
Enota Šercerjeve brigade je napadla italijansko kolono pri Sv. Gregorju, ki je imela 2 mrtva in 4 ranjene.
Prešernova brigada se je pri Beču priključila XIV. diviziji in se preimenovala v VII. udarno brigado »France Prešeren«.
11. Zvečer je II. bataljon Gubčeve brigade miniral železniško progo v bližini Mirne peči. Zjutraj ob 5. uri je mina eksplodirala, poškodovala železniško progo in vrgla s tira lokomotivo. I. bataljon je razdril železniško progo v bližini Krmelja pri Zalinji vasi.
12. Prva konferenca SPŽZ belokranjskega okrožja.
13. Seja izvršnega odbora OF. Dr. Aleš Bebler je poročal o položaju v Slovenskem Primorju.
Drugi bataljon Cankarjeve brigade je miniral železniško progo Šentjanž—Trebnje. Porušil je nasip, uničil tir in napadel vlak, ki ga je zažgal. Pri napadu na oklepni vagon je ubil 15 italijanskih vojakov in belogardistov, 21 ujel ter zaplenil mnogo vojaškega materiala.
14. Minerski vod XIV. divizije je miniral progo med Verdom in Borovnico. Uničena je bila lokomotiva z 20 vagoni, promet pa 24 ur prekinjen.
- 14.—15. Enote XIV. divizije so napadle belogardistične postojanke v Sobočevem, Niževcu, Brezovici, Ohonici, Prelovcu, Produ in Rakitni. Ubiti so bili trije sovražniki, 20 ujetih, zaplenjenega pa je bilo precej vojaškega materiala. Na partizanski strani je bil 1 mrtev in 2 ranjena.
15. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je uvedel vojaška odlikovanja: red narodnega heroja, red partizanske zvezde I., II. in III. stopnje, red narodne osvoboditve, red hrabrosti, znak hrabrosti in red bratstva in enotnosti.
Vodja britanske vojaške misije pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije major Williams M. Jones je pozval vse bivše oficirje in belogardiste, da se priključijo k narodnoosvobodilni vojski.
16. Deli 8. divizije so osvobodili Topusko.
Enote italijanske divizije »Isonzo« so začele z ofenzivo proti enotam XV. divizije na ozemlju med nemško-italijansko okupacijsko mejo in železniško

progo Stična—Trebnje—Št. Janž. Ofenziva je trajala do 21. avgusta. Drugi dan ofenzive je padla Milka Šobar-Nataša, ki je bila razglašena za narodnega heroja.

17. Konec umika italijanskih in nemških sil s Sicilije, ki se je začel 3. avgusta. Italijanom in Nemcem je uspelo umakniti 100.000 vojakov z materijalom.

Deli 1. proletarske divizije so osvobodili Donji Vakuf.

Minerski vod Vzhodnodolenjskega odreda je zvečer miniral kretnice pri Črnomlju in prekinil promet za 24 ur.

Spopad Šlandrove brigade z večjimi nemškimi enotami pod Sv. Goro pri Vačah.

18. Seja izvršnega odbora OF. Članica poverjenišтва IOOF za Ljubljano Mira Tomšič je poročala o položaju v Ljubljani. Za namestnika politkomisarja glavnega štaba NOV in PO Slovenije je IOOF postavil Viktorja Avblja. IOOF je izdal okrožnico okrožnim odborom OF in aktivistom OF o nalogah, ki jih imajo v krajih, kjer italijanski okupatorji opuščajo svoje utrjene postojanke.

Enote XV. divizije so napadle železniško progo Trebnje—Velika Loka—Stranje. Razbile so mostova pri Kamnem potoku in Vrhovem in ustavile promet za ves dan.

Ukinitvev okrajnega komiteja KPS za srednjo Primorsko ter združitev idrijskega in cerkljanskega okrožja v večje idrijsko okrožje, goriškega, kanalskega in ajdovskega okrožja v večje goriško okrožje ter beneškega in briškega okrožja v večje briško ali zahodnoprimorsko okrožje.

19. Enote Šerčerjeve brigade so napadle belogardistično postojanko v Pijavi gorici. 5 belogardistov je bilo ranjenih in 2 ujeta.
20. Centralni komite KPS je razpravljal o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja v Slovenskem Primorju in imenoval nov pokrajinski komite. Za sekretarja je določil Albina Kovača, za člane pa dr. Aleša Beblerja, Branka Babiča, Antona Veluščka, Dušana Pirjevca in Rudija Mahniča.

Koroški partizani so pri koti 673 severovzhodno od Bele na Koroškem zažgali spodnjo postajo žičnice lesnega podjetja.

21. Gubčeva brigada je zvečer minirala železniško progo v bližini Mirne peči. Oklepni vlak, ki je zavozil na mino, se je prevrnil po nasipu.

Italijanska posadka (6 mož) v bunkerju ob železniški proggi pri Ponikvah na Dolenjskem se je predala II. bataljonu Gubčeve brigade s številnim orožjem.

Patrulja Prešernove brigade je pri Tomišlju ubila 2, ranila pa 5 belogardistov.

OK KPS Tolmin je poročal, da je v okrožju 98 članov in 44 kandidatov KPS, 4 rajonski in 45 terenskih odborov OF, 5 aktivov SKOJ, 6 aktivov

ZSM ter 34 vaških odborov SPŽZ z okrožnim odborom SPŽZ, ustanovljenim 17. avgusta 1943.

- 21.—22. Sile 19. SS-pol. polka (7 čet), policijska četa gorskih lovcev »Alpenland«, policijska četa za posebno uporabo »Alpenland«, 2. četa pol. stražnega bataljona »Wiesbaden«, 2. in 3. orož. rez. mot. četa »Alpenland«, orožništvo in vojska so izvedli veliko akcijo na področju Murovica—Cicelj jugozahodno od Moravč. V ogorčenih spopadih, ko se je hotel Savinjski bataljon prebiti čez Savo na Dolenjsko, je padlo 38 partizanov, nekaj pa jih je utonilo v Savi. Sovražnik je zajel 40 partizanov.
22. Prva konferenca SPŽZ za Kočevsko.
Enote Gubčeve brigade so na šestih mestih porušile železniško progo ski most pri Igu, most pri Rogovili in železniško progo pri Lavrici.
23. Enote sovjetske Stepne fronte so osvobodile Harkov.
Enote Gubčeve brigade so na šestih mestih porušile železniško progo Mírna peč—Novo mesto.
24. Seja izvršnega odbora OF. Člana Tone Fajfar in Jože Rus sta poročala o vojaškem in političnem položaju na Hrvaškem s posebnim ozirom na delo ZAVNOH.
Tomšičeva brigada je pri Goričici v bližini Brezovice napadla nemški vojaški transportni vlak. Vlak se je iztiril, vagoni s pogonskim gorivom so eksplodirali. Borba je trajala 5 ur, zaplenjenega je bilo mnogo vojaškega materiala, ujetih je bilo 7 nemških vojakov, 1 je bil mrtev in 6 ranjenih.
Ob osvoboditvi Harkova so bile v Ljubljani na Cankarjevi cesti množične manifestacije.
25. Enote 1. proletarske in 5. divizije so osvobodile Bugojno.
Glavnina Šlandrove brigade je na pohodu na Dolenjsko ponoči prešla Savo in naslednjega dne še nemško-italijansko mejo ter se 28. avgusta vključila v sestav XV. divizije.
Enote Cankarjeve in Gubčeve brigade so v noči na 25. avgust zažgale železniški postaji Bistrica in Pijavica, razstrelile železniške mostove v Bistrici, Sv. Roku in Pijavici ter odvile tirnice na progi.
26. Hitler je reorganiziral nemško vojsko na Balkanu. Za vrhovnega poveljnika za jugovzhodno Evropo je postavil generalfeldmaršala Maximiliana von Weichsa, ki sta mu bili podrejeni armadna skupina E v Grčiji pod poveljstvom generalpolkovnika Alexandra von Löhra in II. tankovska armada pod poveljstvom generalpolkovnika Lotharja Rendulica. Upravne naloge na Balkanu je izvajal na novo ustanovljeni štab vojaškega poveljnika za jugovzhodno Evropo generala Felberja.
Nemška vojska je dopoldne kljub italijanskim protestom brez odpora vkorakala v Ljubljansko pokrajino in Slovensko Primorje ter zasedla južno železnico in progo Podbrdo—Gorica.

Posebni bataljon divizije »Isonzo« in belogardisti so izvedli akcijo proti partizanskim enotam v predelu Šentjurje—Karteljevo—Dolenje Kamnje.

27. Del Tomšičeve brigade je miniral progo Ljubljana—Trst pri Goričici. Poškodovana je bila proga v dolžini 40 m, zažgani štirje vagoni bombaža, ostali del vlaka pa se je prevrnil čez nasip.
30. Seja izvršnega odbora OF. Član poverjeništvu IOOF za Ljubljano Jože Brejc je poročal o položaju v Ljubljani.
31. Okrog 3000 Ljubljančanov je demonstriralo na grobu pred letom dni ustreljene aktivistke Vide Pregarčeve.

S e p t e m b e r :

1. Minerski vod Zapadnodolenjskega odreda je miniral most pri Koblerjih na progi Ljubljana—Kočevje. Poškodovana je bila lokomotiva in 2 vagona. Padel je sovražni vojak, 8 je bilo ranjenih, na partizanski strani pa je bilo 5 ranjenih.
Enote italijanske divizije »Cacciatori delle Alpi« so začele ofenzivo proti enotam XIV. divizije na področju Krim—Mokrec, ki bi morala po načrtu trajati do 6. septembra. Ker je imela divizija hude izgube v komandnem kadru (6 mrtvih in 14 ranjenih), se je v noči od 2. na 3. september umaknila v Loško dolino, italijanske enote pa so 3. septembra ofenzivo končale. Na italijanski strani je bilo 8 mrtvih in 40 ranjenih.
2. Združitev briškega in beneškega okrožja v okrožje zapadna Primorska.
3. Britanska vojska se je izkrcala na jugu Kalabrije. Iste dne je zastopnik italijanskega vrhovnega vojaškega poveljstva pri Sirakuzah na Siciliji podpisal premirje s predstavniki britanske in ameriške vojske.
4. Ukinitev okrajnega komiteja KPS za južno Primorsko in združitev materijskega, ilirskobistriškega in istrskega okrožja v večje okrožje Brkini—Slovenska Istra. Kraško, pivško in tržaško okrožje so ostala nespremenjena.
7. Boj bataljona Cankarjeve brigade z italijanskimi enotami v Gornjih Kamenicah, IV. bataljon se je bojeval z belogardistično posadko. Bataljona sta imela 3 mrtve in 12 ranjenih.
- 7.—8. Gubčeva brigada je napadla Mirno peč in zavzela italijansko postojanko na postaji.
8. Zvečer je italijanska vojska objavila brezpogojno vdajo svojih oboroženih sil. Nemška vojska je po pripravljenem načrtu »Achse« začela razoroževati italijansko vojsko v Italiji, južni Franciji in na Balkanu, italijanski kralj in vlada pa sta zbežala v južno Italijo pod zavezniško varstvo.

V Jugoslaviji je nemška vojska razorožila le del italijanske vojske, večji del so razorožile enote narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, manjši del pa se je razorožitvi upiral z orožjem in se čez nekaj časa priključil k narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. Osvobojeni so bili veliki predeli Jugoslavije, zlasti vsa Dalmacija.

V Sloveniji je nemška vojska razorožila italijanske enote le v Ljubljani in večjih krajih ob južni železnici. Narodnoosvobodilna vojska Slovenije je razorožila vso divizijo »Isonzo« in dele divizij »Cacciatori delle Alpi«, »Lombardia«, »Macerata«, »Torino«, »Julia« in »Sforcesca« ter mnogo manjših samostojnih enot. Pogajanja z italijanskimi vojaškimi poveljstvi, da bi se pridružila narodnoosvobodilni vojski v boju proti nemškemu okupatorju, niso rodila uspeha. Narodnoosvobodilna vojska Slovenije je v kratkem času uničila skoraj vse belogardistične postojanke v Ljubljanski pokrajini, ki so bile dotlej pod varstvom italijanskega okupatorja. Po razorožitvi italijanske vojske in uničenju belogardističnih postojank je v Ljubljanski pokrajini in v Slovenskem Primorju nastalo razsežno osvobojeno ozemlje.

Zborovanje belokranjskih aktivistov na Maverlenu, ki so se ga udeležili tudi nekateri člani IOOF.

9. Iran je napovedal vojno silam osi.

CK KPS in IOOF sta izdala navodila za postavitev oblasti OF in mobilizacijo v narodnoosvobodilno vojsko ob italijanski kapitulaciji.

10. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je v Črni gori ustanovil 2. udarni korpus.

Seja izvršnega odbora OF. Boris Kidrič je poročal o vojaškem in političnem položaju na Dolenjskem in Notranjskem.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal navodila XIV. in XV. diviziji, Zapadnodolenjskemu in Vzhodnodolenjskemu odredu o nalogah na njihovem operacijskem področju.

V Dolenjskih Toplicah je bila ustanovljena Levstikova brigada. Komandant je postal Jože Mirtič, politkomisar pa Janez Perovšek.

Šercerjeva brigada je po hudih, tridnevnih bojih uničila osrednji četniški odred v Grčaricah. Ujetnikov je bilo 126, mrtvih 10, ranjenih okoli 20. Zaplenjenega je bilo mnogo orožja.

Šlandrova brigada in bataljon Gradnikove brigade sta vkorakala v Novo mesto.

- 10.—11. Boj Cankarjeve brigade z belogardisti pri Mlačevem in v gradu Boštanj pri Grosupljem.

11. Izvršni odbor OF je izdal razglas o razpisu volitev v zbor odposlancev slovenskega naroda in o splošni mobilizaciji v narodnoosvobodilno vojsko. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal štaboma XIV. in XV. divizije

navodila za oborožitev enot, uničenje prometnih naprav in mobilizacijo v narodnoosvobodilno vojsko.

Na Golem pri Ljubljani je bila ustanovljena Ljubljanska brigada. Komandant je postal Jaka Rojšek, politkomisar pa Janko Rudolf.

Na Vogrskem pri Gorici se je ustanovil narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo kot najvišji politični in oblastni organ narodnoosvobodilne borbe v Slovenskem Primorju. Ob ustanovitvi je štel 21 članov, 20. septembra 1943 pa se je pomnožil s 7 člani. Njegov predsednik je bil dr. Joža Vilfan, podpredsednik France Bevk, tajnik pa dr. Aleš Bebler. Ob ustanovitvi je izdal odlok o splošni mobilizaciji vseh za orožje sposobnih moških od 18. do 45. leta starosti. Po tem odloku je v Slovenskem Primorju v splošni ljudski vstaji nastalo preko 30 novih bataljonov narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

12. Poseben oddelek SS je osvobodil na Gran Sassu konfiniranega Mussolinija. Nekaj tednov pozneje so v Severni Italiji ustanovili »fašistično socialno republiko«.

Seja izvršnega odbora OF.

Izvršni odbor OF je izdal razglas o prevzemu oblasti na slovenskem osvobojenem ozemlju.

V Polomu na Kočevskem je bila ustanovljena IX. brigada. Komandant je postal Mile Čubrić, politkomisar pa Franci Kolar.

Enote XV. divizije so napadle belogardistični oddelek v Mršechi vasi pri Šentjerneju. Zaradi intervencije nemškega letalstva napad ni uspel in je bilo na partizanski strani več mrtvih in ranjenih.

Nemške enote so prišle v Gorico in iz nje izrinile partizanske enote, ki so na vzhodnem robu mesta ustvarile pravo bojno črto, tako imenovano goriško fronto. Na tej fronti sta se bojevala najprej dva bataljona Primorskega odreda, ki sta se kmalu razvila v Severnoprimorski in Južnoprimorski odred. Odreda sta se umaknila šele tedaj, ko so močne nemške sile začele z ofenzivo proti Vipavski dolini, Krasu in Trnovski planoti.

Oddelek varnostnoobveščevalne službe je na italijanskem vojaškem letališču pri Mirnu pri Gorici uničil 98 letal, hangarje in večje število letalskih motorjev. Eno letalo je zaplenil in je še isti dan trosilo letake nad Gorico.

Prešernova brigada je začela napadati močno utrjeno belogardistično posadko v gradu Turjak, kamor se je po italijanski kapitulaciji zateklo okoli 800 belogardistov. Po osemdnevnih srditih bojih je brigada 19. septembra zavzela Turjak. Brigada je dobila naziv VII. udarna brigada »France Prešeren« in so jo nato poslali na Gorenjsko.

- 12.—15. Štirinajsta divizija je likvidirala belogardistične postojanke Nova vas, Pudob, Begunje—Sv. Vid, Zapotok, Kurešček, Osojnik in več manjših.

13. Seja izvršnega odbora OF. Edvard Kardelj je poročal o položaju po kapitulaciji Italije. Razpravljali so tudi o razpisu stomilijonskega posojila in o ustanovitvi upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odredbo o ustanovitvi vojaške oblasti v zaledju. Ustanovili so šest komand vojnih področij in mnogo krajevnih poveljstev.

14. Enajsto zasedanje vrhovnega plenuma OF. Edvard Kardelj je poročal o vojaškem in političnem položaju, nato pa so sprejeli sklepe IOOF o razpisu posojila in ustanovitvi upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje ter o izdaji nekaterih okrožnic v zvezi z nalogami OF na osvobojenem ozemlju.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je v posebnem dnevnem povelju pohvalil vrsto partizanskih enot za uspešno razorožitev italijanske vojske in belogardističnih posadk.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o ustanovitvi XVIII. divizije, ki so jo sestavljale IX. brigada, Levstikova in Ljubljanska brigada. Komandant je postal Rado Pehaček, politkomisar pa Janez Hribar.

Nemške enote so poskušale dvakrat vpasti v Cerknico, vendar so bile odbite.

Nemška letala so bombardirala osvobojeno Novo mesto.

15. Izvršni odbor OF je izdal odlok o postavitvi upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje, ki jo je vodil sekretar komisije Bogdan Osolnik. Imela je 8 odsekov: odsek za splošno upravo, odsek za finance, odsek za industrijo, odsek za gospodarstvo in prehrano, odsek za narodno vzgojo in prosveto, odsek za promet, odsek za zaščito civilnega prebivalstva v vojnih razmerah in odsek za narodno zdravstvo.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o postavitvi višjega vojaškega sodišča in sodnikov tega sodišča.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o ustanovitvi Kočevskega odreda, ki pa je obstajal le deset dni.

Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo je na svoji seji sprejel odlok o volitvah občinskih narodnoosvobodilnih odborov in odlok o ustanovitvi okrožnih narodnoosvobodilnih odborov. Po prvem odloku so jeseni 1943 izvolili preko 70 občinskih narodnoosvobodilnih odborov in še več vaških pododborov. Na osnovi drugega odloka se je Slovensko Primorje delilo na devet okrožij (goriško, ajdovsko, komensko, pivško, brkinsko-istrsko, tržaško, briško, idrijsko in tolmínsko), v katerih so ustanovili sedemčlanske okrožne narodnoosvobodilne odbore.

16. Dvanajsto zasedanje vrhovnega plenuma OF. Dr. Aleš Bebler je poročal o splošni ljudski vstaji v Slovenskem Primorju, vrhovni plenum OF pa je izdal razglas o priključitvi Slovenskega Primorja k Sloveniji ter kooptiral predsedstvo narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo in ga pooblastil za izvajanje javne uprave v Slovenskem Primorju.

Minerski vod »Ratitovec« je pri Bohinjski Beli razstrelil progo. Pri iztirjenju tovornega vlaka se je razbila lokomotiva in nekaj vagonov.

17. Izvršni odbor OF je izdal navodilo za tolmačenje amnestije za člane belogardističnih in plavogardističnih oddelkov in odredbo o ravnanju z bivšimi belogardisti.

Nemška letala so bombardirala Vogrsko.

18. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o ustanovitvi Dolomitskega odreda in odredbo štaboma XIV. in XV. divizije o ustanovitvi bataljona VOS.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je za vodstvo in usklajevanje operacij narodnoosvobodilne vojske v Slovenskem Primorju, na Gorenjskem in v Polhograjskih Dolomitih ustanovil operacijski štab za zahodno Slovenijo. Komandant je postal Lado Ambrožič, politkomisar pa Dušan Kveder.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je odredil, naj Gradnikova brigada odide v Slovensko Primorje, Prešernova na Gorenjsko, Šlandrova pa na Štajersko. Obnovil je tudi IV. operativno zono na Štajerskem.

Hudi boji na goriški fronti. Partizani so napadli in uničili avtomobil s strelivom.

Množično zborovanje osvobodilne fronte v Rihemberku, na katerem so govoril dr. Joža Vilfan, France Bevk in Anton Velušček.

Partizani so razstrelili cesto med Fužinami in Žirmi. Isto akcijo so ponovili tudi naslednji dan.

19. Izvršni odbor OF je izdal okrožnico za posojilno kampanjo, ki je bila določena od 15.—30. oktobra 1943.

Množično zborovanje Osvobodilne fronte v Ajdovščini, ki se ga je udeležilo nekaj tisoč ljudi. Predsednik narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo dr. Joža Vilfan je govoril o delu, podpredsednik France Bevk o pomenu Osvobodilne fronte za primorsko ljudstvo, medtem ko je politkomisar primorske operativne zone Dušan Pirjevec govoril o vlogi KPS v narodnoosvobodilni borbi.

Hudi boji na goriški fronti. Partizani so uničili dve letali, tank in oklepni avto.

20. Seja narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo, ki je obravnavala vojaški položaj, razširitev narodnoosvobodilnega sveta in volitve v zbor odposlancev slovenskega naroda. Pozdravila je odlok vrhovnega plenuma OF o priključitvi Slovenskega Primorja k Sloveniji in pozdravila tudi vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije.

Na slovenskem ozemlju, ki so ga imeli prej zasedenega Italijani, je nemški okupator ustanovil operacijsko zono »Jadransko Primorje«. Za vrhovnega komisarja je Hitler imenoval dr. Friedricha Rainerja, ki je za predsednika uprave v Ljubljanski pokrajini postavil nekdanjega jugoslovanskega generala Leona Rupnika.

Minerski vod »Triglav« je iztiril vlak na progi Jesenice—Radovljica.

21. Trinajsto zasedanje vrhovnega plenuma OF, na katerem so razpravljali o pripravah za zbor odposlancev slovenskega naroda, sklicanju raznih kongresov in konferenc ter o ravnanju z ujetimi belogardisti in plavogardisti.

Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo je na svoji seji sprejel odlok o italijanski liri kot začasnem plačilnem sredstvu, odlok o denarnih zavodih, odlok o davkih, odlok o volitvah v zbor odposlancev slovenskega naroda, odlok o družinskih in krstnih imenih, odlok o veleposestvih, odlok o živinoreji, odlok o razglaševanju odlokov, odlok o povračilu škode, nastale kot posledica narodnoosvobodilne borbe, in odlok o zaplembi imovine italijanske države.

22. Enote 2. proletarske divizije so osvobodile Prevlje.

Izvršni odbor OF je izdal odlok o ukrepih proti ostankom belogardističnih in plavogardističnih tolp ter proti skrivačem pred mobilizacijo.

Nemška letala so bombardirala Višnjo goro, nato so vanjo vdrli nemški oddelki, jo opleni in se umaknili čez mejo.

Patrulja minerskega voda »Grintavec« je pri Sv. Ani pri Trziču napadla nemško stražo pri zaposlenih ujetnikih. Zbežalo je okrog 20 ujetnikov.

Hudi boji na goriški fronti. Severnoprimerški in Južnoprimerški odred sta napredovala na celi črti. Partizansko topništvo je obstreljevalo Gorico.

Del Šlandrove brigade s 150 borci se je odpeljal iz Mokronoga do Stične, nato je 25. septembra zvečer odšel preko Save na področje IV. operativne zone.

23. V Ljubljanski pokrajini sta okupator in domača reakcija ustanovila Slovensko domobransko legijo.

V Knežjih njivah v Loški dolini so ustanovili XIII. slovensko brigado »Loško«. Po smrti Mirka Bračiča decembra 1943 se je preimenovala v »Bračičevo«. Komandant je postal Franc Bobnar, politikomisar pa Jože Jezernik.

Na Mašunu so ustanovili Rabsko brigado, sestavljeno iz slovenskih internirancev, ki so bili na Rabu. Komandant je postal Franc Potočnik, politikomisar pa Franc Šlajpah. Obstajala je le do začetka oktobra 1943, ko so jo ukini, borce pa vključili v XIV. divizijo.

Borba Tomšičeve brigade z Nemci, ki so hoteli s pomočjo tankov vdreti v Cerknico. Napad je bil odbit, Nemcev pa več mrtvih in ranjenih.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je izdal odredbo o ustanovitvi primorskih brigad in sicer Goriške, Kosovelove, Gregorčičeve, Vojkove, Soške in Tržaške.

V bližini Sežane so ustanovili Tržaško brigado, ki ji je poveljeval komandant Roberto Zappeloni. Obstajala je le do oktobra 1943, ko so jo priključili k XIX. slovenski narodnoosvobodilni brigadi »Srečka Kosovela«.

V Vrhovljah v Goriških Brdih so ustanovili Soško brigado, ki sta ji poveljevala komandant Vladimir Knežević in politikomisar Tone Bavec. Brigado

so pozneje preimenovali v XVII. slovensko narodnoosvobodilno brigado »Simona Gregorčiča«.

Nemška vojska je zasedla Idrijo.

24. V Mokronogu so iz dela Šlandrove brigade ustanovili XII. slovensko narodnoosvobodilno brigado, imenovano »Štajerska«, ki sta ji poveljevala komandant Radomir Božović in politkomisar Lojze Žokalj.

V Gabrovici pri Komnu so ustanovili Kosovelovo brigado, ki sta ji poveljevala komandant Ivan Turšič in politkomisar Vlado Bračić.

Nemška letala so bombardirala Ajdovščino. Vodstvo osvobodilnega gibanja za Primorsko se je iz Štomaža pri Ajdovščini umaknilo proti Trnovskemu gozdu.

25. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odredbo za popolno uničenje železniških prog na osvobojenem ozemlju.

V Bučni vasi pri Novem mestu so ustanovili XIV. slovensko brigado »Železničarsko«. Poveljevala sta ji komandant Franc Krese-Čoban in politkomisar Lado Mišiča. Obstajala je le do srede novembra 1943.

Enote II. SS-tankovskega korpusa pod poveljstvom SS-obergruppenführerja Paula Hausserja so začele z veliko ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju na Krasu, v Vipavski dolini in na Trnovski planoti. Ofenziva je s hrbtni strani zlomila odpor goriške fronte in partizanske enote so se umaknile v Trnovski gozd. Ofenziva se je brez vidnejših uspehov končala 30. septembra. Sovražnik je požgal mnogo vasi, pobil mnogo ljudi, preko tisoč petsto oseb pa je odpeljal v koncentracijska taborišča.

Soška brigada je napadla karabinjersko postajo Št. Peter Slovenov pri Čedadu.

26. Druga proletarska divizija je osvobodila Prijepolje.

Pri Kromberku so ustanovili Goriško brigado, ki sta ji poveljevala komandant Martin Greif in politkomisar Drago Flis. Obstajala je do 3. novembra 1943, ko so jo priključili k III. slovenski narodnoosvobodilni brigadi »Ivana Gradnika«.

Nemška vojska je požgala vasi Sv. Martin pri Ribemberku in Miren pri Gorici.

27. Četrta proletarska brigada je osvobodila Kolašin v Črni gori.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je priredil v Ribnici zborovanje oficirjev bivše jugoslovanske vojske in dobrovoljcev iz prve svetovne vojne.

Nemške enote so napadle položaje II. bataljona Cankarjeve brigade severno od Metnaja. Bile so odbite in imele po partizanskih poročilih okrog 7 mrtvih in več ranjenih.

Enote Tomšičeve brigade so se na progi Postojna—Rakek spopadle z nemško kolono. Uničile so tank in zaplenile nekaj materiala.

28. Seja izvršnega odbora OF. Razpravljali so o gospodarskem načrtu in zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.

Artilerijska baterija Loške brigade je uspešno obstreljevala nemško avtomobilsko kolono na Rakeku. Avtomobili s strelivom in bencinom so se vneli in bili povsem uničeni.

Zvečer so enote XII. brigade napadle nemško postojanko v Krmelju. Nemci so se umaknili. Borci so zaplenili nekaj streliva in vojaške opreme.

Nemški vojaški oddelek je na Kozjih stenah v Trnovskem gozdu napadel vodstvo osvobodilnega gibanja za Primorsko. Padla sta dva borca iz zaščite.

29. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odredbo komandam vojnih področij in postajam za zvezo o organizaciji prometa na osvobojenem ozemlju. Ponoči je Gubčeva brigada napadla ustaško postojanko Stojdrago. Ustaši so pobegnili in pustili mnogo vojaškega materiala.

30. Zvečer so enote XII. brigade napadle nemško in domobransko postojanko v Kostanjevici. Napad ni uspel.

Enote Cankarjeve brigade so napadle nemško postojanko Bogenšperk. Ubitih je bilo 5, ranjenih pa 7 sovražnih vojakov.

Enote Cankarjeve brigade so napadle nemško postojanko Javorje. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik 10 mrtvih in okrog 15 ranjenih, partizani pa 1 mrtvega in 4 lažje ranjene.

Pet nemških bombnikov je napadlo Grahovo pri Cerknici. Bilo je 26 mrtvih in okrog 40 ranjenih civilistov.

Minerski vod »Grintavec« je napadel železniško postajališče Sv. Jošt pri Kranju in poškodoval njegove naprave.

V vasi Pristava na Limbarski gori je bila po vrnitvi z Dolenjskega reorganizirana Šlandrova brigada pod poveljstvom komandanta Janka Sekirnika-Simona in politkomisarja Josipa Berkopca-Mišlja.

Savinjska četa Štajerskega odreda, ki se je pozneje vključila kot 1. četa v II. bataljon Šlandrove brigade, je na juriš zavzela orožniško postojanko Radmirje v zgornji Savinjski dolini, kjer je bila šolska posadka rezervnih policistov, ter pri tem 2 ubila, 18 pa zajela. Zažgala je tudi bližnjo osnovno šolo in se brez lastnih izgub umaknila z velikim plenom (2 lahki strojnici, 10 brzostrelk, 50 pušk, 15 pištol, 150 bomb, strelivo, oprema itd.).

Oktober:

1. Seja izvršnega odbora OF. Razpravljal je o zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.

V Cerknem so ustanovili slovensko narodnoosvobodilno brigado »Janko Premrl-Vojko«, ki sta ji poveljevala komandant Henrik Zdešar in politkomisar Milan Tominc.

Na Kobalarju v Goriških Brdih so ustanovili II. soško brigado, ki sta ji poveljevala komandant Tone Bavec in politkomisar dr. Slavko Zore. Brigado so pozneje preimenovali v XVIII. slovensko narodnoosvobodilno brigado »Bazoviško«.

Savinjski in Zasavski bataljon Šlandrove brigade sta v noči na 2. oktober na cesti med Trojanami in Lukovico uničila telefonske in telegrafske naprave v dolžini 16 km.

1.—3. V osvobojenem Kočevju je zasedal zbor odposlancev slovenskega naroda. Na njem je bilo 572 odposlancev, ki so bili izvoljeni na volitvah med 20. in 25. septembrom 1943. Zbor je potrdil dotedanje delo vodstva OF, sprejel resolucijo o nadaljnjih nalogah in izvolil iz svoje srede 120-članski odbor, ki je kot vrhovni plenum OF predstavljal politično vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, kot slovenski narodnoosvobodilni odbor pa tudi vrhovno oblast slovenskega naroda. Za njegovo vodstvo so izvolili deset članov, ki so se imenovali IOOF oziroma predsedstvo SNOO. Na zboru so izvolili tudi štiridesetčlansko delegacijo za II. zasedanje AVNOJ.

2. Prvi bosanski korpus je osvobodil Tuzlo.

V Bariju (Italija) so osnovali bazo narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Levstikovo brigado so pri Lavrici napadle močne nemške in domobranske enote. Na sovražni strani je bilo 10 mrtvih in prav toliko ranjenih, na partizanski strani pa 3 mrtvi in 8 ranjenih.

Enote II. SS-tankovskega korpusa so začele z veliko ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju na Pivki, v Brkinih in v Istri. V ofenzivi so razbile tri slovenske in dve hrvaški partizanski brigadi, požgale mnogo vasi in pomorile veliko civilnega prebivalstva. Ofenziva se je končala 10. oktobra, ko je sovražnik zasedel vso Istro in prodril v Gorski Kotar.

Minerski vod »Grintavec« je z miniranjem proge pri Škofji Loki iztiril ter uničil nemški vojaški transportni vlak. Sovražnik je imel več mrtvih in ranjenih.

3. Deseta hercegovska brigada je osvobodila Bilečo.

Seja izvršnega odbora OF. Razpravljal je o zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.

Po povelju vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije je bil ustanovljen VII. korpus NOV in PO Jugoslavije, ki so ga sestavljale XIV., XV. in XVIII. divizija. Za komandanta je bil imenovan Rajko Tanasković, za politkomisarja pa dr. Jože Brilej.

Nemška letala so bombardirala osvobojeno Novo mesto in Črnomelj.

Drugi in 3. bataljon IX. brigade sta se bojevala z nemško vojsko in domobranci okoli Račitne.

Četrty bataljon XII. udarne brigade je zažgal železniško postajo Jevnica ob Savi in blizu postaje razstrelil železniško progo na dveh mestih. Isti bataljon je v noči na 4. oktober napadel tudi Litijo, a je ni zavzel.

Tretji bataljon Šlandrove brigade je med Domžalami in Kamnikom požgal železniške postaje Groblje, Jarše, Homec in Duplica ter uničil železniške, telefonske in telegrafске naprave.

4. Jeseniška četa Gorenjskega odreda je napadla železniško postajo in orožniško postojanko v Podnartu. Na železniški postaji je v dveh vagonih uničila radijske aparate, na orožniški postaji pa ubila nekaj orožnikov. Partizani niso imeli izgub. Isto noč je minerski vod »Grintavec« napadel železniško postajo Žabnica pri Škofji Loki in razbil njene naprave.

5. Nemška letala so bombardirala Mokronog.

Enote Loške brigade so vdrle v Rakek, zažgale skladišče lesa in živil ter uničile rezervoar za vodo.

Enote Cankarjeve brigade so napadle nemško graničarsko postojanko Veliko Gobo. Sovražnik se je umaknil in zapustil orožje in strelivo.

Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo je na svoji seji izdal odlok o obrambi slovenskega naroda in odlok o vojaških sodiščih.

Minerski vod »Grintavec« je pri Škofji Loki iztiril transportni vlak z nemškim vojaštvom.

6. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o reorganizaciji vojaške oblasti v zaledju. Po tem odloku so šest komand vojnih področij reorganizirali v tri: novomeško, ribniško in belokranjsko.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ukinil primorsko operativno zono in ustanovil Triglavsko, Goriško in Tržaško divizijo. Triglavsko divizijo so sestavljale Prešernova, Vojkova in Tolminska brigada, poveljevala sta ji v. d. komandanta Dušan Švara in politkomisar Ciril Keržič. Goriško divizijo so sestavljale Goriška, Gregorčičeva, I. soška in II. soška brigada, poveljevala sta ji v. d. komandanta Albert Jakopič in politkomisar Rudi Mahnič. Tržaško divizijo so sestavljale Gradnikova, Kosovelova in Tržaška brigada, poveljevala pa sta ji komandant Rado Borštnar in politkomisar Darko Marušič.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ustanovil Tolminsko brigado, ki sta ji poveljevala komandant Franc Čopi in politkomisar Drago Rebec. Obstajala je le do 3. novembra 1943, ko se je priključila k Prešernovi brigadi.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ustanovil Koroški odred, ki sta mu poveljevala komandant Franc Primožič in politkomisar Dušan Pirjevec.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ustanovil Idrijski odred, ki sta mu poveljevala komandant Petar Alfirovič in politkomisar Franc Caserman.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ustanovil Briško-beneški odred. Hudi boji I. soške brigade in Briško-beneškega odreda pred Čedadom. V bojih so sodelovali tudi oddelki italijanskih partizanov-garibaldincev. Nemški oddelki so poskušali prodirati iz Čedada in Bovca proti Kobaridu, a so bili povsod odbiti. Boji so trajali do 10. oktobra. Partizanski oddelki so imeli 10 mrtvih in 13 ranjenih.

Loška četa Gorenjskega odreda je pri Selcah napadla skupino nemškega vojaštva, ki je stražila cesto, ter pri tem ubila 2 Nemca in 3 ranila. Ista četa je v noči na 7. oktober minirala cesto, podrla v razdalji 1 km telefonske drogove in minirala skupno z minerskim vodom »Ratitovec« cesto v Poljanski dolini, podrla telefonske drogove od Gorenje vasi do Škofje Loke ter naredila več zasek.

Šlandrova brigada je napadla orožniško postajo Rečica v zgornji Savinjski dolini. Po triurni borbi je borcem uspelo vdreti v postojanko in jo zavzeti, pri čemer je padlo 6 orožnikov, ujeli pa so jih 7. Na partizanski strani je bil 1 mrtev in 5 ranjenih. Zaplenili so 70 pušk, 4 brzostrelke, 20 pištol, strelivo in opremo. V poslopju Štajerske domovinske zveze so zaplenili tehnični material za 2 ciklostilni tehniki in denar, na pošti so razbili naprave, zaplenili razno blago v dveh trgovinah in požgali poslopja orožniške postaje, župnišča, občine in županovo hišo. Zasede okrog Rečice so se borile pet ur s sovražnikom, ki je prihajal na pomoč iz Mozirja, ga zavrnilo in pri tem zažgale vojaški avtomobil.

6.—7. Šercerjeva brigada se je borila z močnimi nemškimi enotami na položajih Barka—Misleče—Slivje. Po partizanskih podatkih je padlo 30 Nemcev.

7. Tretji bataljon Levstikove brigade je napadel nemško graničarsko postojanko Teličar. Sovražnik se je iz nje umaknil in zapustil precej orožja.

Drugi bataljon IX. brigade je zavzel železniško postajo Preserje, razdejal progo med Preserjem in Borovnico ter uničil preserski most.

Četrty bataljon XII. brigade je razstrelil progo med Jevnico in Kresnicami. Na mino je zavozil nemški vojaški transport s 4 oklepnimi vagoni, namenjen v Sevnico. Uničena sta bila 2 vagona vojakov. V boju, ki je trajal do polnoči, so partizani razbili obe lokomotivi in vagona ter uničili 14 naloženih kamionov. Nemškemu transportu je prišla na pomoč okrepitev iz Litije in Jevnice.

Enote Prešernove in Vojkove brigade ter Gorenjskega odreda so napadle nemško postojanko v Davči na Gorenjskem, a je zaradi sovražnikovega pritiska iz Sorice niso zavzele. Medtem ko je Vojkova brigada pri davškem mostu napadla nemško okrepitev, uničila 1 kamion in 4 sovražnike ter 4 ranila, porušila most v Jesenovcu pri Železnikih in obmejno stražarsko postajo v Leskovici, je Prešernova brigada istočasno obstreljevala postojanko Javorje, Gorenjski odred pa Selca in Železnike ter v Poljanski dolini Gaberk, Poljane in Gorenjo vas.

Partizani so pri Tuhinju zažgali elektrarno.

Prvi in II. bataljon Šlandrove brigade sta se vso noč in ves dan po napadu na Rečico ob Savinji bojevala na Mozirskih planinah z vermanshaftom in policijo.

Patrulja III. bataljona Šlandrove brigade je na cesti Moravče—Domžale napadla in zažgala nemški policijski avtomobil ter ranila 3 gestapovce.

7.—8. Enote Cankarjeve brigade so napadle sovražno postojanko Dol pri Gabrovki. V bojih so sodelovala tudi nemška letala.

Enote XII. brigade so napadle in zavzele nemško graničarsko postojanko Vrhek pri Krmelju.

8. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odlok o ustanovitvi izrednega vojaškega sodišča.

Enote XV. divizije so zavzele nemško graničarsko postojanko Javorski Križ. Padlo je 12 graničarjev, zaplenjeno pa je bilo težko in lahko orožje.

- 9.—11. V Kočevju je bil sodni proces proti voditeljem bele in plave garde, ki jih je narodnoosvobodilna vojska ujela v Grčaricah in Turjaku. Na zatožni klopi je sedelo 21 obtožencev, od katerih jih je izredno vojaško sodišče 16 obsodilo na smrt, 5 pa na prisilno delo.

10. V Kočevski Reki je bil I. kongres Zveze slovenske mladine. Na zboru je bilo 192 izvoljenih delegatov iz terena in vojske. Po referatih Vilme Bebler, Staneta Kavčiča, Mitje Vošnjaka in Ivana Gorjupa in razpravi je bil izvoljen glavni odbor ZSM, ki je štel 33 članov, in predstavniki za centralni odbor USAOJ.

Na Suhorju je bilo prvo zborovanje slovenskih pravnikov z osvobojenega ozemlja. Zbora se je udeležilo 85 pravnikov-borcev in aktivistov narodnoosvobodilnega boja, ki so zastopali vse v OF vključene pravnike, ki se zbora niso mogli udeležiti. Na zboru je 6 referatov govorilo o aktualnih pravnih temah iz NOB in nakazalo nove poglede na pravo kot odraz nastajajočega novega družbenega reda.

Ponoči je XV. divizija uničila nemško graničarsko in orožniško postojanko v Dolah pri Litiji. Padli so 3 orožniki, 3 pa so bili ranjeni.

I. soška brigada je napadla sovražno postojanko, železniško postajo in most v Plavah in elektrarno v Ložicah. Postaja je bila zavzeta in demolirana, sovražni posadki v Plavah in Ložicah pa sta se obdržali, ker sta dobili pomoč. Brigada je imela 7 mrtvih in 5 ranjenih.

Vojkova in Prešernova brigada sta napadli nemško graničarsko postojanko v Leskovici. Zaradi močnega topovskega in minometnega obstreljevanja je nemška posadka popoldne postojanko zapustila, zvečer pa jo s pomočjo graničarskega lovskega oddelka iz Trate ponovno zavzela. Ko je Vojkova brigada naslednjega dne med obstreljevanjem porušila postojanko, je sovražnik pobegnil v Trato, partizani pa so zaplenili tri vozove opreme in graničarsko postajo razstrelili.

Minerski vod »Triglav« je med Radovljico in Jesenicami z miniranjem proge iztiril tovorni vlak, pri čemer je bilo 6 vagonov razbitih, drugi pa poškodovani.

Zaseda III. bataljona Šlandrove brigade je blizu Moravč napadla orožniško patroljo na avtomobilu. Padel je vodja orožniške postaje iz Kamnika.

11. Glavni štab NOV in PO Slovenije je izdal odredbo komandam vojnih področij in mest o pripravah za uničenje vojaških in gospodarskih objektov, če bi sovražnik vdrl na osvobojeno ozemlje.

Enote XV. divizije so obstreljevale orožniško postajo v Polšniku.

Minerski vod »Triglav« je na postaji Dobrava razstrelil postajni blok. Istega dne je iz zasede pri Bledu napadel lokomotivo s poštnim vozom in ju poškodoval.

- 11.—13. Enote XV. divizije so v svoji ofenzivni akciji prodrle med Dolami in Šentjanžem na ozemlje, zasedeno po Nemcih, ter prodrle proti Št. Juriju pod Kumom, kjer so se zbirale razbite enote nemških graničarjev, vermanšafta in drugih. Enote XII. brigade so uničile sovražno postojanko Šentjanž na Dolenjskem.

Levstikova brigada je uničila nemško graničarsko postojanko pri Pečarju nad Zalogom.

Gubčeva brigada in I. artilerijski divizion XV. divizije sta napadla nemško postojanko v Kostanjevici pod Gorjanci.

12. Seja izvršnega odbora OF. Razpravljal je o kočevskem procesu proti voditeljem bele in plave garde in zavrnil prošnje za pomilostitev.

Nemška letala so bombardirala vas Svino pri Kobaridu.

13. Italija je napovedala vojno silam osi.

Seja izvršnega odbora OF. Razpravljal je o združitvi okrožij v Ljubljanski pokrajini, o delu agitpropa in načelno sprejel sklep o ustanovitvi slovenskega narodnega gledališča na osvobojenem ozemlju.

Cankarjeva brigada je zavzela nemško postojanko v Polšniku.

Enote XII. brigade so uničile nemško orožniško postajo v Boštanju.

XIV. divizija je svojo ofenzivno dejavnost usmerila proti železniški progi med Borovnico in Postojno. Njena največja akcija je bil napad na Štampetov most v noči na 14. oktober. Po uničenju sovražnikovih bunkerjev so most minirali in ga porušili v dolžini okoli 16 m.

Prvi bataljon Prešernove brigade je blokiral Sorico, II. bataljon pa napadel nemško postojanko Javorje in ponoči porušil most v Hotavljah. Oba bataljona sta naslednjega dne napad ponovila, zaseda II. bataljona pa je pri Gorenji vasi napadla in razbila motor s prikolico in kamion. Bataljona sta se umaknila 15. oktobra zvečer in odpeljala s seboj opremo, ker jim je prišla nemška okrepitev za hrbet.

Pozno popoldne so partizanske enote obkolile in napadle nemško graničarsko postojanko v Sovodnjem, ki pa jo je sovražnik obranil.

Minerski vod »Ratitovec« je razstrelil progo pri Št. Joštu pri Kranju. Iztiril se je vlak.

- 13.—14. Drugo zasedanje pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Hrvatske v Plaškem.

14. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je ustanovil prvo letalsko bazo.

Patrulja štaba Kosovelove brigade je pri Komnu napadla avtomobil s fašisti. Padlo je 9 fašistov, drugi so zbežali.

Drugi bataljon Prešernove brigade je popoldne napadel nemško orožniško postajo Javorje. Potem, ko jo je ves naslednji dan obstreljeval z minometi in strojnicami, se je sovražnik umaknil iz občinske hiše in šole in se ob pomoči iz Kranja preselil v Poljane.

15. Začetek vpisovanja triodstotnega posojila narodne osvoboditve za potrebe narodnoosvobodilne vojske Slovenije in osvobojenega slovenskega ozemlja v višini 58,000.000 lir.

Patrulja II. bataljona Kosovelove brigade je razorožila karabinjersko postajo v Prvačini in zaplenila 6 pušk, 3 pištole, strelivo in opremo.

16. Operativni štab za zahodno Slovenijo je poslal na Koroško štab Koroškega odreda, minerski vod »Grintavec« ter 10 borcev.

17. V Dobrniču pri Trebnjem je bil prvi kongres Slovenske protifašistične ženske zveze.

Štab VII. korpusa NOV in PO Slovenije je ustanovil operacijski štab iz predstavnikov Šercerjeve, Železničarske in IX. brigade, ki so na položajih Stari trg—Brod na Kolpi—Kuželj zadrževale nemško vojsko, ki je po ofenzivi v Gorskem Kotarju skušala prodreti na Kočevsko.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je ukinitel operativni štab za zahodno Slovenijo in ustanovil III. operativno zono »Alpsko«, ki je obsegala Slovensko Primorje, Gorenjsko in Polhograjske Dolomite. Poveljevala sta ji komandant Lado Ambrožič in politkomisar Dušan Kveder. Dejansko preimenovanje so izvedli šele 22. oktobra 1943.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ukinitel Dolomitski, Briško-beneški in Tolminski odred.

Prvi bataljon Goriške brigade je napadel italijanske vojaške postojanke na Ravnici, Prevalu in Sv. Gori. Posadka na Prevalu se je po krajšem boju vdala in je bilo ujetih okoli 40 vojakov. V drugih dveh postojankah se je sovražnik obdržal, ker je dobil pomoč.

Drugi bataljon Šlandrove brigade je pri Nazarjah zaplenil 25 kg dinamita, v Kokarjah pa 60 odev in tam priredil miting.

- 17.—18. Seja izvršnega odbora OF. Razpravljaj je o sklicanju kongresa kulturnikov. Zaradi sovražne ofenzive je bil kongres šele v začetku leta 1944.

18. Četrty bataljon Cankarjeve brigade je napadel domobransko postojanko Sv. Urh pri Ljubljani. Sovražnik je imel dva mrtva in nekaj ranjenih.

Med Trebijo in Hotavljami so se partizani spopadli z vodom 499. grenadirskega nadomestnega bataljona iz Škofje Loke in graničarji iz Trate.

19. Začetek konference zunanjih ministrov Velike Britanije, Združenih držav Amerike in Sovjetske zveze v Moskvi (»moskovska konferenca«). Razpravljali so o uničenju fašizma in uvedbi demokracije v Italiji, o prihodnjem položaju Avstrije, ugotavljanju vojnih zločincev in o pripravah za prihodnjo konferenco »treh velikih« v Teheranu.

Drugi bataljon Tomšičeve brigade je med Gomanci in Goljakom uničil tri nemške oklopne avtomobile. Sovražnik je imel po partizanskih podatkih več mrtvih in ranjenih.

Prvi in tretji bataljon Kosovelove brigade sta v Pliskovici na Krasu po krajšem boju razorožila kolono 200 karabinjerjev in zaplenila 8 strojnic, 180 pušk, 10 brzostrelk, preko 50 pištol, 13 avtomobilov, 3 motorna kolesa, strelivo in opremo. Justificirala sta 4 policiste, ki so pred kapitulacijo Italije delali zločine v Vipavski dolini, ostale pa izpustila in napotila v Trst.

Obmejna graničarska postaja v Sovodnjem se je popoldne pod zaščito 2 tankov umaknila v Gorenjo vas. Partizani so sovražnika obstreljevali vse do Trebije. Istočasno so borci vdrli v Sovodenj in tam rekvirirali živino.

Prva četa Gorenjskega odreda je pozno popoldne napadla orožniško postajo, župnišče in pošto v Poljanah, a se je morala umakniti zaradi posredovanja graničarskega oddelka, ki je v spremstvu dveh policijskih tankov prodiral iz Gorenje vasi proti Poljanam.

Prvi in III. bataljon Šlandrove brigade sta popoldne pri Št. Ožbaldu z bombami in minometi napadla tovorni avto, 2 vlačilca in motorno kolo s prikolico. V spopadu so bili 3 esesovci hudo ranjeni.

20. Enote 17. divizije so osvobodile Vares.

Enote Šercerjeve brigade so imele hude boje z Nemci na področju Klane do 23. oktobra.

Minerski vod »Grintavec« je pri Kranju iztiril vlak, pri čemer se je razbilo več vagonov. Požgal je tudi vojaške naprave na strelišču v Škofji Loki. Isto noč je 2. četa Gorenjskega odreda z lahkim minometom obstreljevala vojašnico v Škofji Loki.

21. Peti korpus je osvobodil Sanski most.

Po ofenzivi v Slovenskem Primorju in Istri je nemška vojska začela z ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju na Dolenjskem in Notranjskem. Izvedel jo je okrepljeni II. SS-tankovski korpus. Trajala je do 12. novembra.

Bataljoni IX. brigade, ki so od 17. oktobra zapleteni v ostre boje z Nemci pri Brodu na Kolpi, odbijejo silovite nemške napade na črti Stružnica—Nova sela—Vrh in preprečijo nemški prodor proti Kočevju.

Nemška vojska je vdrla v Novo mesto, iz katerega so se partizanske enote v zadnjem trenutku umaknile.

Četrty bataljon Cankarjeve brigade se je ves dan boril s sovražnikom na položajih Brezovo—Čeplje—Dole. Sovražnik je imel okrog 20 mrtvih in ranjenih, partizani pa 2 mrtva in 7 ranjenih.

Pri Čedadu se je ustanovila III. soška brigada, ki sta ji poveljevala komandant Franc Ogrin in politkomisar Franc Črnelj. Obstajala je le do 11. novembra 1943, ko so jo priključili k XVIII. slovenski narodnoosvobodilni brigadi »Bazoviški«.

22. Bataljon Tomšičeve brigade je napadel nemško vojsko v Petrini ob Kolpi. Bil je takoj odbit in je imel 6 mrtvih in 20 ranjenih. Dva bataljona IX. brigade pa sta kljub hudim nemškim napadom zadržala položaje od Kužlja do Stružnice.

Nemške enote so zasedle Metliko.

Nemške enote so napadle in obkolile Šercerjevo brigado na položaju Vršiček—Vršičke vode. Brigada je prebila obroč in se umaknila proti Gerovu.

Boji Levstikove brigade južno od Ljubljane. Njen prvi bataljon je odbil nemški napad pri Teličarju, drugi bataljon pa pri Škofljici.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je izdal odredbo o ustanovitvi zaledne vojaške oblasti. Na ozemlju dotedanjega Idrijskega in Dolomitskega odreda je kot zaledno oblast Triglavске divizije ustanovil komando idrijskega vojnega področja, na ozemlju dotedanjega Briško-beneškega in Tolminskega odreda pa kot zaledno oblast Goriške divizije komando tolminskega vojnega področja.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ukinil Idrijski odred.

Med spopadom 1. čete Gorenjskega odreda z graničarji v Ločnici sta padla 2 graničarja, 1 pa so ujeli.

- 22.—24. Na Bregu pri Ribnici je bilo partijsko posvetovanje za ribniško okrožje.

23. Nemška vojska je po močnem topniškem obstreljevanju zjutraj zavzela položaje IX. brigade okrog Stružnice in prodrla do Morave.

V Leskovi dolini so začele borbe med nemškimi enotami ter prvim in četrtim bataljonom Tomšičeve brigade.

Nemške čete so vdrle v Mokronog.

Nemški oddelki so vdrli v Tržišče, zažgali nekaj poslopij in odpeljali iz tega kraja vse moške.

Nemške in domobranske enote so napadle položaje Levstikove brigade pri Lavrici in na Orljem.

Enote Loške brigade so se bojevale pri Trebelniku, kjer so se zaradi sovražne premoči umaknile, in v gozdu pri Skrajniku.

Enote XXXI. divizije so zasedle Fužine, Selo in Kladje in ogrožale Žiri. Zato se je popoldne tamkajšnja orožniška posadka umaknila v Trebijo.

Prvi bataljon Šlandrove brigade je ponoči na cesti Braslovče—Vransko pri Gomilskem napadel avtomobil z 20 vermani 3. čete Celje—zahod. Pri tem je padlo 6 vermanov, hudo ranjenih je bilo 7, ujetih pa 7. Kamion so zažgali in zaplenili 18 pušk, 2 brzostrelki in opremo.

Tretja četa III. bataljona Šlandrove brigade je pri vasi Kompolje na cesti Krašnja—Lukovica iz zasede napadla 5 avtomobilov ter ubila in ranila nekaj sovražnikov.

24. Nemške enote so s tanki in oklepnimi avtomobili prodrle v Kočevje.

Partizanski sabotažni oddelek je zjutraj ob sedmih med Medvodami in Mednim blizu nadvoza glavne ceste razstrelil železnico. Ker sta bila v transportu 2 vagona polna razstreliva, je bilo zaradi eksplozije uničenih 17 vagonov in lokomotiva.

Drugi bataljon Šlandrove brigade je na železniški progi Sava—Litija odstranil 4 tračnice in razkopal nasip. Iztiril se je osebni vlak z lokomotivo in več vagoni. Pred prihodom vlaka so se borci spopadli z nemško patroljo.

25. Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je odlikoval z redom narodnega heroja Toneta Tomšiča, Ljuba Šercerja, Slavka Šlandra, Milovana Šaranovića, Dragana Jevtića in Ivana Kavčiča.

Enote XIII. brigade so se bojevale z nemškimi vojaškimi oddelki na odseku Cerknica—Kožljek—Bezuljak in se nato umaknile na Primorsko.

Nemška vojska je začela ofenzivno akcijo proti Kosovelovi brigadi na Krasu. I. in II. bataljon sta se bojevala pri Komnu, Škrbini in Svetem ter uničila dva oklepna avtomobila, dva avtomobila in motorno kolo. Naslednji dan sta se II. in III. bataljon bojevala na položajih Fajtov hrib—Trstelj—Železna vrata in uničila avtomobil. Brigada je imela v teh bojih 11 mrtvih in nekaj ranjenih.

V vasi Lipa na Krasu je sovražnik iznenadno napadel štab Tržaške divizije. Padel je komandant divizije Rado Borštinar in 13 borcev, pet jih je bilo ujetih, med njimi namestnik politkomisarja divizije Darko Marušič, ki je nato ušel sovražniku.

Pri Črnih mlakah na Pohorju je bil ustanovljen Pohorski odred iz čete Pohorskega bataljona, ki je ob kapitulaciji Italije ostala na Pohorju in mobilizirala, iz borcev Pohorskega bataljona, ki so se po kapitulaciji vrnili z Dolenjskega s težkim orožjem, ter iz bataljona Šlandrove brigade, ki ga je poslal na Pohorje štab IV. operativne zone.

26. Peta divizija je osvobodila Višegrad.

Zaseda I. bataljona Tomšičeve brigade je blizu Mašuna napadla in uničila nemški avto. Ubitih je bilo šest oficirjev.

Nemški vojaški oddelki so začeli napadati položaje II. soške brigade v Žagi in Serpenici pri Bovcu in začeli ofenzivno operacijo proti Kobaridu. Boji na tem prostoru so trajali do 1. novembra 1943, ko je nemška vojska zavzela Kobarid.

Goriška brigada je napadla italijansko vojaško posadko na železniški postaji v Avčah in posadko na mostu pri Ajbi v dolini reke Soče. IV. bataljon je po krajši borbi zavzel postojanko, ujel 42 vojakov, med njimi več oficirjev, in zaplenil 10 strojnic, 20 pušk, strelivo in opremo. Porušil je vse prometne naprave in požgal postajo. II. bataljon je uničil del železniške proge med Ajbo in Avčami.

Del Pohorskega odreda je zvečer razstrelil v rudniku Stari trg pri Slovenjem Gradcu elektromotor in druge naprave, zažgal pisarno in skladišče ter zaplenil razstrelivo.

27. V ofenzivi je nemška vojska uničila in zažgala partizansko bolnišnico »Pugled« nad Podstenicami na Kočevskem Rogu. V njej je zgorelo 21 ranjencev.

Opoldne se je nemška graničarska posadka umaknila iz Hotavelj, partizanske sile pa so začele boje za Gorenjo vas.

Prva četa Gorenjskega odreda je iz zasede pri Zmincu v Poljanski dolini napadla 4 avtomobile in 2 oklopnjaka ter pri tem ubila 7 sovražnikov, sama pa se brez žrtev umaknila.

Tretji bataljon Šlandrove brigade je pri Kamniku iz zasede napadel orožniško patroljo na kolesih iz postojanke Šmartno pri Tuhinju. Padli so 4 orožniki, 1 pa je bil ujet.

Ponoči je 2. četa Koroškega bataljona napadla železniško postajo Otiški vrh ter razbila vse naprave. Na postaji je iztirila in poškodovala 8 lokomotiv. Razbila je tudi kretnični blok pri postaji in zažgala 2 potniška vagona ter novo skladišče za električni material. Požagala je tudi daljnovod Velenje—Mežica in je zaradi prekinitve električnega toka v Žerjavu in Mežici zalila voda nekaj rudniških jamskih naprav.

Pohorski odred je na progah Dravograd—Maribor in Maribor—Mislinja požgal šest železniških postaj, popolnoma uničil železniške, telefonske in telegrafske naprave na postajah in med njimi, uničil šest lokomotiv, zažgal železniško kurilnico ter napadel orožniško postajo v Mislinji.

28. Nemške vojaške enote so v ofenzivi zasedle področje Čateža, od koder se je Cankarjeva brigada umaknila proti zahodu.

Minerski vod Prešernove brigade je porušil železniški most med Knežo in Grahovim v dolini reke Bače.

Nemška orožniška postaja se je umaknila iz Kokre.

Prva četa Gorenjskega odreda je iz zasede pri Šfertu v Poljanski dolini napadla 2 avtomobila in 1 oklopnjak, ki se je prevrnil.

Bataljon Prešernove brigade je napadel nemško vojašnico v Gorenji vasi. Enota Gorenjskega odreda je napadla železniško postajo v Otočah.

29. Enote 2. in 5. divizije so osvobodile Novi Varoš in Priboj.

Enote Triglavске divizije, ki so zgodaj zjutraj začele z napadom na Trebijo, so dopoldne s topovskim obstreljevanjem zadele orožniško postajo, pri čemer sta bila 2 Nemca ranjena. Popoldne se je orožniška posadka umaknila v Gorenjo vas.

30. Nemška vojska je napadla položaje II. in III. bataljona Ljubljanske brigade v Temenici in Bukovici. Po celodnevni borbi sta se bataljona umaknila.

Boji pri Javorju in na črti Luže—Mladi vrh. Sovražnik je ponovno zasedel Hotavlje.

Spopad med partizani in orožniško patroljo na železniški postaji Otoče. Padel je 1 partizan, 1 je bil ujet, zajeli pa so tudi 18 mobilizirancev, od katerih so 2 ustrelili.

Nekaj po polnoči je Šlandrova brigada napadla policijsko in orožniško

postojanko Šmartno ob Dreti in jo po dveh urah in pol zavzela. Zaplenila je 28 pušk, 2 brzostrelki, pištole, strelivo, bombe in opremo. Partizanske zasede so odbile sovražnika, ki je prihajal na pomoč iz Gornjega gradu, Rečice in Celja.

31. Nemške enote so napadle iz smeri Št. Vid pri Stični in iz smeri Sela—Šumberk položaje II. bataljona Ljubljanske brigade pri železniški postaji Stična:

Nemška letala so bombardirala Cerčno.

Minerski vod Šlandrove brigade je na progi pri Laškem iztiril vojaški vlak z živežem. Več vagonov je bilo popolnoma uničenih, nekaj poškodovanih, lokomotiva pa se je prevrnila.

November:

1. Cankarjeva in Ljubljanska brigada sta se borili z močnimi oddelki nemške vojske na Ilovi gori. Po hudih bojih sta se brigadi z ranjenci umaknili v Jauhe pri Velikem Korinju.

2. Minerski vod »Triglav« je v železarni na Jesenicah razstrelil parno električno in uničil več naprav. Posamezni obrati so se za nekaj dni ustavili. Ranjeni so bili 3 sovražniki.

Druga četa Koroškega bataljona je uničila in zažgala 3 nemške avtomobile ter železniški most na progi Dravograd—Guštanj.

Minerci Šlandrove brigade so pod Šavno pečjo pri Zidanem mostu razrahljali železniško progo, da se je iztiril potniški vlak.

3. Tretji bataljon Goriške brigade je napadel nemške postojanke v Spodnji Idriji. Sovražnik se je iz manjših postojank umaknil v glavno postojanko in napad odbil. Bataljon je imel šest mrtvih in sedem ranjenih.

Borci I. bataljona Kosovelove brigade so med Senožečami in Razdrtim uničili nemški vojaški avtomobil. Padli so trije vojaki.

Prva četa Koroškega bataljona je zasedla Št. Vid pri Podjunji in uničila urad Koroške ljudske zveze, občino ter justificirala krajevnega skupinskega vodjo NSDAP. Zaplenila je 15 pušk in 2 pištole ter izpraznila trafiko in trgovino.

Drugi bataljon Šlandrove brigade je na cesti Vače—Litija iz zasede napadel orožniško patroljo in pri tem ubil 2 orožnika in 1 težko ranil.

Tretji bataljon Šlandrove brigade se je na cesti pri Krtini spopadel z orožniško patroljo iz Moravč. Padli so 3 orožniki, 4 pa so bili huje ranjeni. Zaplenil je strojnico, brzostrelko, 3 puške, 4 pištole, bombe in strelivo.

4. Nemška vojska je zjutraj napadla položaje Ljubljanske in Cankarjeve brigade na Ilovi gori. Hudi boji so trajali ves dan. Proti večeru sta se oba nasprotnika umaknila. Na obeh straneh so bile velike izgube, zlasti v

II. bataljonu Ljubljanske brigade. Sovražnik je zažgal vasici Gaberje in Veliko Ilovo goro.

Druga četa Koroškega bataljona je zasedla Leše pri Prevaljah in iz zasede uničila tovorni avtomobil z drvmi. Padla sta dva spremljevalca, eden pa je bil ranjen.

Tretji bataljon Šlandrove brigade je ob cesti Domžale—Trojane iz zasede napadel avtomobile in motor s prikolico ter v polurnem spopadu pobil posadko. Padli so 3 policisti in 4 orožniki, 1 pa je bil težko ranjen. Partizani so imeli 3 ranjene. Zaplenili so veliko obleke in obutve.

5. Sovjetska armada je osvobodila Kijev.

Druga četa Koroškega bataljona je med Velenjem in Mežico prekinila električni daljnovod visoke napetosti v dolžini 1 kilometra.

Ista četa je v noči na 6. november razstrelila most pri Dobrijah na progi Guštanj—Dravograd in zažgala čuvajnico pri mostu.

Ponoči je patrolja z orožniške postaje Pišce padla blizu Pavlove vasi v partizansko zasedo. Padla sta 2 rezervna policista, orožnik pa je bil ranjen.

6. Začetek velike ofenzive sovjetske armade proti Žitomiru v Ukrajini.

Enote XV. brigade in bataljon VOS so napadli trikrat sovražne avtomobile pri Bušnji vasi. Po partizanskih podatkih je padlo 26 sovražnih vojakov, 10 so jih ujeli in zajeli precej vojaškega materiala.

Borci I. bataljona Kosovelove brigade so med Razdrtim in Senožečami napadli nemški vojaški avtomobil. Padlo je pet oficirjev.

V celjskem in trboveljskem okrožju je nemški okupator opustil 14 orožniških postaj in njihovih podružnic ter ustanovil 6 orožniških akcijskih vodov za boj proti partizanom.

Enota Pohorskega odreda je pri Tepanjah na cesti Maribor—Celje napadla vojaški avtomobil in ga po pobegu 2 ranjenih esesovcev-voznikov oplenila ter se naslednjega dne z njim pripeljala v Prihovo, izpraznila tamkajšnjo prodajalno, uničila občinski urad in telefonske naprave ter avtomobil zažgala.

Druga četa Koroškega bataljona je zavzela orožniško postojanko v Beli v trenutku, ko so bili orožniki pri kosilu. V gostilni so padli 4 orožniki, hudo ranjeni so bili 4 in 2 ujeta. V akciji je četa zaplenila težko strojnico, brzostrelko, 20 pušk, 10 pištol, strelivo in opremo. Partizani niso imeli izgub.

7. Enote XII. brigade so na položajih okrog Globodola tri dni odbijale hude nemške napade, v katerih je imel sovražnik po partizanskih podatkih čez 100 mrtvih in ranjenih.

Tretji bataljon XV. brigade je iz zasede pri Vahti na cesti Novo mesto—Metlika napadel in uničil 2 tovorna avtomobila, 1 osebni avtomobil in 1 motorno kolo z nemškimi vojaki.

Nemška vojska je na Matajurju obkolila in napadla I. in IV. bataljon XVIII. brigade, ki sta utrpela občutne izgube.

Drugi bataljon XVIII. brigade je napadel nemško vojaško posadko v Tolminu, ki se je obdržala, ker je dobila pomoč. Bataljon je zaplenil 17 pušk, strelivo in opremo ter ujel 13 vojakov.

Oddelek III. bataljona XVIII. brigade je med Logom in Bovcem napadel nemški vojaški avtomobil in ubil dva oficirja, enega oficirja in vojaka pa ranil.

Patrulja II. bataljona Kosovelove brigade je med Razdrtim in Vipavo napadla nemški vojaški avtobus. Padlo je 9 vojakov.

V veliki dvodnevni akciji nemških sil proti Koroškemu bataljonu so policijska četa planinskih lovcev »Alpenland«, orožniška akcijska skupina Wimmer, 2. orožniška rezervna motorizirana četa »Alpenland« in SA-akcijska skupina Dravograd prodirale iz Slovenjega Gradca, Guštanja, Prevalj, Mežice in Črne na Javorje in proti Uršlji gori. V težkih probojnih spopadih so 7. novembra padli 4 borci in domača hči pri Petričevi domačiji, 8. novembra pri koti 1258 pa so padli 4 borci, 3 bili ranjeni, 5 pa je bilo ujetih. Sovražnik je imel najmanj 2 mrtva. Nemške enote so v tej akciji prvič na Koroškem uporabile težko orožje.

7.—10. Med nemško ofenzivo so v Mrzli jami pri Jureščah prvič razmnožili pesmi Karla Destovnika-Kajuha.

8. Nemška vojska je napadla Ljubljansko in Levstikovo brigado na področju Mačkovec—Iška. V borbi, ki je trajala ves dan, je po partizanskih podatkih padlo okrog 30 sovražnih vojakov.

Oddelek II. bataljona XVII. brigade je napadel italijansko karabinjersko postajo v Ločniku. Razorožil je devet karabinjerjev in zaplenil 8 pušk, 3 pištole, brzostrelko in strelivo.

Pohorski odred je zvečer napadel orožniško postajo v Zrečah. Ker so oblegani posadki prihajali na pomoč orožniki iz Oplotnice in Konjic ter vermanšaft pod poveljstvom vodje Štajerske domovinske zveze Franza Steindla, so partizani postojanko le delno zavzeli in jo pred umikom zažgali. Orožniki so imeli 1 mrtvega, 2 hudo in 1 laže ranjenega, partizani pa 2 mrtva in 7 ranjenih.

8.—9. Zasedanje vrhovnega plenuma OF, na katerem so razpravljali o pripravah slovenske delegacije za II. zasedanje AVNOJ.

9. V Washingtonu je bila ustanovljena UNRRA (The United Nations Relief and Rehabilitation Administration — Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo), v katero se je takoj vključilo 44 držav.

Nemške enote so na Mokrecu napadle Ljubljansko in Levstikovo brigado. V borbi, ki je trajala ves dan, sta brigadi uspešno odbijali nemške napade ter se pozno zvečer umaknili proti Krimu.

10. Seja izvršnega odbora OF, na kateri je razpravljajal o pripravah slovenske delegacije za II. zasedanje AVNOJ. Po seji je odšlo na pot v Jajce 16 slovenskih delegatov.
11. Ustanovljena je bila 1. makedonsko-kosovska brigada.

Napad gorenjskih partizanskih enot na orožniške postaje Selca, Železniki in Predoslje.

Razstrelitev železniškega mostu na progi Kranj—Podnart. Vlak, ki je vozil čez most, se je iztiril.

Partizani so v Domžalah zaplenili 500 kg usnja in 500 odej, kar so odpeljali z zaplenjenim tovornim avtomobilom.

Pohorski odred je zasedel Ruško kočo pri Sv. Arehu na Pohorju in jo s stranskimi poslopji vred zažgal.
12. Zvečer je zaseda I. bataljona Cankarjeve brigade v Irči vasi napadla sovražni oddelek, ki je imel 8 mrtvih in ranjenih, partizanska zaseda pa enega.
13. Nemško kolono z dvema tankoma in sedmimi avtomobili, ki se je odpeljala iz obkoljenega Novega mesta, so napadle enote XII. brigade. Pri Mačkovcu so uničile 4 kamione in pobile 30 nemških vojakov.

Začetek nemške ofenzive proti Triglavski diviziji v prostoru Ljubljana—Idrija—Bohinj—Kranj—Ljubljana.

Bližu železniške postaje Javorje pri Radovljici je minerski vod »Triglav« razstrelil progo v času, ko je pripeljal brzi vlak iz Kranja. Šest oseb je bilo težko ranjenih. Razstrelil je tudi železniško progo med postajama Blejska Dobrava in Bled v času, ko je pripeljal potniški vlak.

Enota IV. operativne zone je pri Št. Ožbaltu napadla vojaški tovorni avtomobil, ki je peljal iz Domžal v Celje, in ubila 5 vojakov ter avtomobil zažgala. Na cesti Trojane—Vransko so borci napadli vprežni poštni voz ter zaplenili nemško pošto. Padla sta voznik in njegova spremljevalka.
14. Enote XV. divizije so napadle Novo mesto, ki je bilo od 12. novembra povsem obkoljeno. Cankarjeva brigada, ki je napadala na levem bregu Krke, je po hudih bojih zavzela železniško postajo, Gubčeva brigada je na desnem bregu Krke vdrla v Žabjo vas, XII. brigada pa je na sektorju Kronovo—Trška gora odbijala sovražne kolone, ki so se skušale prebiti iz Krškega v Novo mesto. Nemška policija in domobranci so dobivali orožje in strelivo z letali. Pred uničenjem jih je rešila pomoč, ki se je zvečer 15. novembra pod okriljem tankov prebila skozi Kronovo in Šentpeter v obkoljeno mesto.
15. Partizani so v Nevljah razstrelili osnovno šolo in porušili mostove med Praprotnim in Spodnjo Lušo pri Selcah.
- 15.—16. Prvo zasedanje pokrajinskega protifašističnega sveta Črne gore in Boke v Kolašinu.

16. Enote Šlandrove brigade so zvečer zažgale železniško postajo Jarše—Mengeš, napadle tovarno platnenih izdelkov v Jaršah, razstrelile stroje in zaplenile večje količine izdelkov in pisarniško opremo, ustrelile predilniškega mojstra ter zaplenile 2 uniformi.
17. V Srednjem Lokovcu je padel namestnik politkomisarja Goriške divizije, član narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo in član glavnega odbora Zveze slovenske mladine Darko Marušič-Blaž. Odlikovan je bil z redom narodnega heroja.

Goriška divizija je napadla sovražne postojanke Doblar, Kozaršče, Čiginj, Anhovo in Ajbo v dolini reke Soče. Napad je uspel le delno.
18. Glavni štab NOV in PO Slovenije je odredil, da odide štab XVIII. divizije skupaj z IX. in X. brigado v Gorski Kotar, da bi skupaj s XIII. hrvaško divizijo uničil tamkajšnje sovražne postojanke.

Dva bataljona XVIII. brigade sta napadla nemško postojanko v Tolminu. Bataljona sta uničila avtomobil, zavzela most, ujela dva bersaljera ter zaplenila strojnico in 12 pušk. Napad na vojašnico pa je sovražnik odbil.

Nemška vojska je začela z ofenzivno akcijo proti Goriški diviziji v Beneški Sloveniji. Hudi boji so bili 18. novembra v Srednjem nad Št. Lenartom in naslednji dan pri vasi Topolovo nad Klodičem. V bojih sta padla tudi politkomisar divizije Rudi Mahnič in politkomisar XVII. brigade Slavko Federl, ranjena pa sta bila v. d. komandanta divizije Albert Jakopič in komandant XVII. brigade Vladimir Knežević. Razbite enote so se umaknile v vasi pod Matajurjem.

Patrulja I. bataljona Kosovelove brigade je med Razdrtim in Senožečami napadla nemški vojaški avtomobil. Padlo je več vojakov.
19. Tretji bataljon Gubčeve brigade se je pri Grmu spopadel z nemško vojsko. Ubite sta bila 2 nemška vojaka.

Minerski vod IV. bataljona Kosovelove brigade je med Sežano in Opčinami iztiril vlak ter uničil lokomotivo in več vagonov.
20. Tretji bataljon Cankarjeve in III. bataljon XII. brigade sta pri Mirni peči zavrnila poskus nemških oddelkov, da bi se združili s svojimi enotami v Trebnjem.

Pohorski odred je zažgal železniško postajo v Vuhredu, obstreljeval tovorni avtomobil, požgal postajališče Janževski vrh, razstrelil tirnice in po progi spustil prazen vojaški tovorni vlak. Pri tem se je čez nasip prevrnilo nekaj vagonov. Poškodovala se je lokomotiva in 5 vagonov. Na obeh postajah je hkrati uničil tudi železniške in telefonske naprave.

V Zgornjem Dupleku so se sestali politični aktivisti iz Maribora in Slovenskih goric in razpravljali o širjenju Osvobodilne fronte.
21. Partizani so zažgali samostan v Mali Loki v okrožju Kamnik in šolsko poslopje v Dragömljah.

Četa Pohorskega odreda je pri Ribnici na Pohorju porušila 43 telefonskih drogov in isto noč napadla ter pregnala nemško kolono.

22. Enote XV. brigade so napadle nemški policijski oddelek pri vaseh Točak in Gačansko selo.

Orožniško glavarstvo Kranj je za protipartizanski boj ustanovilo orožniško akcijsko četo v Škofji Loki in orožniške akcijske vode na Jesenicah, v Kamniku in Domžalah ter hkrati ukinilo 4 orožniške postaje.

23. Enote XIV. divizije so napadle in po težkih bojih uničile domobransko postojanko Grahovo pri Cerknici. V borbah, ki so trajale do desete ure naslednjega dne, je bila postojanka povsem uničena. Domobranci so nato izpraznili tudi postojanki Begunje in Cerknica.

Patrulja IX. brigade je pri Osilnici uničila nemški avtomobil. Ubita sta bila oficir in podoficir ter zaplenjeno orožje.

Patrulja štaba Kosovelove brigade je pri Vrtovinu napadla nemški vojaški avtomobil. Padli so trije vojaki.

Tržaški bataljon je pri Lipi na Krasu napadel in uničil avtobus, ki je vozil na cesti Gorica—Komen.

24. Drugi bataljon Gubčeve brigade se je na Velikih Vodenicah spopadel z domobranci, III. bataljon z domobranci in Nemci v bližini Velikega Slatnika, IV. bataljon pa pri Težkih vodah. Obe strani sta imeli izgube.

Četrty bataljon Kosovelove brigade je napadel karabinjersko postajo v Štanjelu. Posadka je zbežala in je bataljon zaplenil 2 strojnici in strelivo.

Minerski vod je pri Zagorju razstrelil železniško progo, iztiril 4 vagone vojaškega transportnega vlaka, 4 pa prevrnil. Ranjeni so bili 4 vojaki in kretničar.

25. Patrulja Tržaškega bataljona je pri Benetkah napadla nemško avtomobilsko kolono in uničila oklepni avtomobil ter zaplenila osebni avto.

26. Patrulja IV. bataljona Kosovelove brigade je v bližini Komna na Krasu napadla italijanski fašistični avtomobil in ga zažgala. Padlo je 7 fašistov, 15 pa jih je bilo ranjenih.

Kamniški bataljon je požgal graščino Križ pri Kamniku, v katero se je nameravala vseliti nemška policija.

Enote II. bataljona Pohorskega odreda so na cesti pri Oplotnici napadle nemško kolono. Sovražnik se je umaknil z izgubami.

- 26.—27. Prvo zasedanje pokrajinskega protifašističnega sveta Bosne in Hercegovine v Mrkonjić gradu.

27. Kolumbija je napovedala vojno silam osi.

Četrty bataljon XII. brigade je pri Stranski vasi zavrnil napad nemške policije, ki je imela 8 mrtvih in mnogo ranjenih. Čez dva dni je policija

napad ponovila in bila z velikimi izgubami ponovno odbita. Pri partizanih je bil 1 mrtev in 1 ranjen.

Med Grobničkim poljem in Kikovico v Gorskem Kotarju je IX. brigada uničila nemški tovorni avtomobil. Po partizanskih podatkih je padlo 9 nemških vojakov.

Minerski vod Šlandrove brigade je pri Zagorju razstrelil progo ob prihodu brzega vlaka. Vlak z lokomotivo vred je bil popolnoma uničen. Ubitih je bilo več nemških vojakov.

28. V Teheranu se je začela medzavezniška konferenca, ki je trajala do 1. decembra. Udeležili so se je Roosevelt, Stalin in Churchill. Sprejeli so sklepe o enotnosti pogledov in akcij proti silam osi, o pomoči jugoslovanskim partizanom, uskladitvi izkrcanja v Normandiji z veliko sovjetsko ofenzivo, o ugodnosti morebitnega vstopa Turčije v vojno na strani zaveznikov in se sporazumeli o neodvisnosti in pomoči Iranu.

V glavni štab NOV in PO Slovenije je prišla ameriška vojaška misija.

Koroški bataljon je pri Solčavi iz zasede napadel in pobil 3 nacistične propagandiste in 1 policista, zaplenil 4 brzostrelke in 3 pištole, avtomobil pa zažgal.

29. Drugo zasedanje protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ) v Jajcu, na katerem so izvoljeni predstavniki jugoslovanskih narodov položili temelje novi demokratični in federativni Jugoslaviji, odrekli jugoslovanski begunski vladi pravico zastopati narode Jugoslavije in potrdili odloke o priključitvi Istre, Hrvatske in Slovenskega Primorja k Jugoslaviji. AVNOJ se je preoblikoval v najvišji organ ljudske oblasti, za izvajanje uprave pa je ustanovil nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ).

Drugi in IV. bataljon Gubčeve brigade ter IV. bataljon XII. brigade so se na področju Težke vode, Stopič, Dolnje Lakovnice, Rakovnika in Podgrada borili proti nemški policiji in domobrancem, ki so hoteli razbiti partizanski obroč okrog Novega mesta. Sovražnik je imel po partizanskih podatkih okrog 20 mrtvih in ranjenih, partizani pa 1 mrtvega in 3 ranjene.

Šlandrova brigada je napadla Novo Štifo, kjer je bilo v šoli in župnišču nameščenih 120 vermanov iz 2. alarmne čete Ljutomer. V triurni borbi je imel sovražnik 5 mrtvih, 14 ranjenih in 20 ujetih, drugi pa so zbežali v Gornji grad. Partizani, ki so imeli 1 mrtvega, 6 huje in 3 laže ranjene, so zasegli velik plen v orožju in opreми. Partizanske zasede, ki so zavarovale akcijo proti Gornjemu gradu in Bočni, so ranile 6 vermanov. Ker je sovražnik dobil pomoč, se je brigada umaknila proti Tuhinjski dolini.

30. Deveta in X. brigada sta se ves dan borili z nemško avtomobilsko kolono blizu Mrzlih vodíc in pri Lokvah. Padlo je okrog 20 sovražnikov, partizani so imeli 4 ranjene.

Gorenjski partizani so po obkolitvi in obstreljevanju orožniške postaje v Poljanah vdrlí v poštno poslopje, uničili naprave in ga zažgali.

V Koprivnici pri Podsredi je Kozjanska četa ustrelila 2 policijska rezervista in zaplenila orožje in uniformi.

Novembra 1943 je bil v Muretincih na domu Franca Belšaka, organizatorja narodnoosvobodilnega gibanja v ptujskem okolišu, sestanek aktivistov Osvobodilne fronte, na katerem so osnovali odbor OF iz zastopnikov vasi na Ptujskem polju.

December:

V začetku decembra je bil ustanovljen Notranjski odred, ki je imel dva bataljona.

Zaradi predvidenega napada na Kočevje sta imeli Cankarjeva in Levstikova brigada nalogo rušiti komunikacije na področju Grosuplje—Škofljica—Pijava gorica—Ig. V kratkem času sta porušili 12 cestnih mostov, napravili 13 prekopov in 15 večjih zasek ter uničili postaje in postajne naprave v Šmarju, Grosupljem, Predolah in Čušperku.

1. Enote X. brigade so blizu Mrzlih vodíc uničile nemški oklepni avto. Na meštu je bilo ubitih 5 sovražnikov, na begu pa še trije in dva ujeta.

Prva četa Gorenjskega odreda je napadla nemško graničarsko postojanko v Gaberku in ranila nekaj sovražnikov.

Minerski vod »Grintavec« je pri Kranju iztiril in obstreljeval brzovlak, poln nemškega vojaštva.

Drugi in III. bataljon Šlandrove brigade ter podoficirska šola so podnevi napadli nemško policijsko skupino v Pšajnovici v Tuhinjski dolini. Partizani so pregnali sovražnika iz vasi in mu pri tem prizadejali izgube v moštvu in opremi, sami pa so imeli 3 mrtve in 3 ranjene.

2. Ustanovljen je bil Belokranjski odred.

Štab III. operativne zone je izdal odredbo o ustanovitvi Briško-beneškega odreda. Ustanovili so ga 24. decembra 1943.

3. Nemška vojska je začela ofenzivno operacijo »Kugelblitz« proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije ob rekah Lim in Drina.

Enote XIV. divizije so uničile močno domobransko in nemško postojanko Velike Lašče. Po partizanskih podatkih je padlo okrog 200 sovražnikov. Zaplenjene so bile velike zaloge orožja, streliva, hrane in obleke.

V noči na 4. december so oddelki IV. operativne zone napadli Gornji grad, a je sovražnik napad odbil.

4. Nemška vojska je začela ofenzivno operacijo »Ziethen« proti enotam 8. in delom 1. in 5. korpusa narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije v Dalmaciji in jugozahodni Bosni.

Patrulja Gubčeve brigade se je v bližini Velikega Bana nad Šentjernejem spopadla s kolono 50 domobrancev, ki so imeli več mrtvih in ranjenih.

5. Nemška vojska je začela ofenzivno akcijo »Panther« proti 4. korpusu narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije v srednjem delu Hrvaške.

Enote XII. brigade so se na področju Trška gora—Harinja vas—Kačje ride bojevale z nemško policijo in jo potisnile nazaj v Novo mesto.

Gubčeva brigada je uničila domobransko postojanko Mali Slatnik pri Novem mestu. Borba je trajala od treh popoldne do devetih zvečer. Ko je posadka uvidela, da ne bo zaradi močne partizanske obkolitve dobila pomoči, se je s pomočjo tankov prebila iz obroča.

Prešernova brigada je napadla nemško postojanko v Zgornji Sorici. Posadka se je tik pred napadom iz nje izselila.

Drugi bataljon Šlandrove brigade se je pri Kolovratu nad Zagorjem spopadel z SS-sondersturmom vermašafta ter mu prizadejal več izgub.

Minerski vod Šlandrove brigade je iztiril prazen tovorni vlak pod Šavno pečjo med Hrastrnikom in Zidanim mostom. Iztirili so se lokomotiva in 12 vagonov.

- 5.—8. Enote Šlandrove brigade in terenski delavci so zažgali 5. decembra šolo v Krtini, 6. decembra župnišče in šolo v Zgornjem in Spodnjem Hotiču pri Kresnicah, župnišči v Češnjicah in pri Sv. Valentinu, skladišče na železniški postaji v Domžalah, otroški vrtec na Brdu pri Lukovici, strankina domova v Lukovici in Šentvidu, šolo, župnišče in poslopje Štajerske domovinske zveze v Št. Gotardu pri Trojanah ter župnišče v Čemšeniku nad Zagorjem, 7. decembra šolo v Selih pri Šmartnem v Tuhinjski dolini in župnišče v Zg. Tuhinju, 8. decembra šolo ter otroški vrtec v Radomljah, šolo in društveni dom v Holmu ter društveni dom na Zgornjem polju.

6. Cankarjeva brigada je v Lanišču pri Ljubljani napadla oklepni vlak. Sovražnik je imel 6 mrtvih in več ranjenih, partizani pa 2 ranjena.

Patrulja I. bataljona Kosovelove brigade in oddelek VOS sta vdrla na železniško postajo Divača in ubila 4 nemške vojake, zaplenila orožje, uničila občinsko pisarno in arhiv.

Začetek nemške ofenzive »Snežni metež« na Pohorju. Nemške sile so bile razdeljene na pet skupin in so nameravale obkoluti in uničiti Pohorski odred. Končala se je povsem neuspešno.

7. Enote XII. brigade so se borile z nemško policijo pri Ždinji vasi in Trški gori. Na sovražnikovi strani je bilo 5 mrtvih in okrog 10 ranjenih, na partizanski pa 1 mrtev in 1 pogrešan.

Zvečer je začela IX. brigada s pomočjo enega hrvaškega bataljona in baterije 75 mm napadati sovražni postojanki Stari laz in Ravna gora. Napad je uspel in se je vdalo nad 200 sovražnikov.

8. Patrulja Tržaškega bataljona je napadla fašistično stražo v Vršah nad Čepovanom. Fašisti so imeli mrtvega in 4 ranjene.

Izvidnica SS-sondersturma vermanšafta iz Kolovrata se je pri Borjah pri Zagorju ob Savi spopadla s III. bataljonom Šlandrove brigade. Padlo je 11 partizanov, nekaj pa je bilo ranjenih. Sovražnik je imel enega hudo ranjenega.

9. Enote XIV. divizije so napadle močno nemško in domobransko posadko v Kočevju. Sovražnik se je umaknil iz mesta v grad. Tik pred zavzetjem kočevskega gradu je polk 162. pehotne divizije »Turkestanske« 12. decembra prodril iz Postojne preko Loške doline v Kočevje in deblokiral obkoljeno posadko. Po hudih bojih, v katerih je 13. decembra padel tudi komandant XIV. divizije Mirko Bračič, so se partizanske enote umaknile.
11. Gubčeva brigada se je ves dan borila z domobranci in nemško policijo pri Gotni vasi, Regerči vasi in Slatniku.
Četrty bataljon IX. brigade je rano zjutraj napadel vas Senjsko pri Vrbovskem v Gorskem Kotarju in sovražnika pregnal iz vasi. Ker so žatem ustaši iz Vrbovskega prešli v protinapad, se je bataljon moral umakniti proti Ravnih gori.
Okrog 300 hrvaških domobrancev je zvečer napadlo dva bataljona IX. brigade v Ravnih gori. Bataljona sta sovražnika odbila, 5 domobrancev je padlo, 18 pa jih je bilo zajetih.
Kozjanska četa je iz zasede obstreljevala nemški tovorni avtomobil med Sv. Petrom pod Sv. Gorami in Bizeljskim ter pri tem ubila enega sovražnika in dva ranila. Pri Sv. Petru je zažgala gospodarsko poslopje, ubila 2 graničarja in 2 oborožena kočevska Nemca ter zaplenila brzostrelko in 2 puški.
12. V Moskvi so podpisali pogodbo o prijateljstvu, vzajemni pomoči in povojnem sodelovanju med Sovjetsko zvezo in Čehoslovaško.
Zaseda Vojkove brigade je med Gorenjo vasjo in Hotavljami napadla nemško kolono ter pri tem nekaj sovražnikov ubila in ranila.
Enote Prešernove brigade so napadle nemško postojanko v Praprotnem ter minirale most med Praprotnim in Selcami.
13. Drugi bataljon Šlandrove brigade se je v Podšentjurju pri Zagorju spopadel s patroljo SS-sondersturma vermanšafta in jo pognal v beg.
Zaseda 1. alarmne čete vermanšafta Maribor-mesto je v Zg. Dovžah napadla patroljo Pohorskega odreda, ki je spremljala ranjence in bolnike. Padla sta 2 partizana, na nemški strani pa sta bila 2 ranjena. Istočasno je I. bataljon Pohorskega odreda porušil železniško progo med Vuzenico in Vuhredom, zaradi česar se je iztirila lokomotiva.
14. Enote II. bataljona Šlandrove brigade so na cesti Domžale—Litija napadle nemški vojaški avtomobil in osebni avto, ubile 5 sovražnikov, zaplenile vse orožje in opremo ter 42 odej, avtomobila pa zažgale.
Minerci Šlandrove brigade so razstrelili železniško progo med Litijo in Zagorjem. Iztirjeni tovorni vlak je nato napadel I. bataljon Šlandrove

brigade, razorožil nemško vojaško spremstvo, zažgal 8 praznih vagonov in vagon z vojaškim materialom ter zaplenil sanitetni material in 320 odevj. Partizani niso imeli izgub.

15. Ameriške enote so se izkrcale na Novi Britaniji.

Enote XVIII. divizije in XIII. hrvaške divizije so začele napadati močno sovražno postojanko Vrbovsko v Gorskem Kotarju. 19. decembra je posadka dobila pomoč iz Ogulina in partizanske enote so se zaradi sovražnikove premoči umaknile.

Bataljon Cankarjeve brigade je pri Škrjančah napadel nemško policijsko kolono, ki je skušala prodreti iz Novega mesta v Vavto vas. Sovražnik je imel okrog 15 mrtvih.

Nemške sile so na Goreljku na Pokljuki obkolile del III. bataljona Prešernove brigade, ko je utrujen po nočnem pohodu počival v planinski koči. Med peturno borbo je padlo okoli 40 borcev, 11 ranjencev so zajeli, 11 pa je bilo pogrešanih. Sovražnik je zaplenil lahki minomet, 10 strojnic in 53 pušk. Sovražnik je imel po partizanskih podatkih 20 do 25 mrtvih in okoli 80 ranjenih.

16. Borci II. bataljona Kosovelove brigade so napadli italijansko fašistično postojanko v Rubijah pri Mirnu, jo uničili ter ujeli 18 vojakov. Zaplenili so 2 strojnice, 8 pušk in opremo. Patrulja istega bataljona pa je med Prvačino in Dornberkom napadla nemški vojaški avtomobil in ga zažgala. Padel je en vojak, dva sta bila ranjena. Patrulja je imela enega mrtvega in enega ranjenega. Zaplenila je tri brzostrelke in dve pištoli.

Četrti bataljon Gubčeve brigade se je v bližini Velikega Bana nad Šentjernejem spopadel z nemško-domobranksko kolono, ki je imela po enourni borbi po partizanskih podatkih 10 mrtvih in 16 ranjenih.

Prvi in II. bataljon Prešernove brigade sta vdrla v tekstilno tovarno Heller v Stražišču pri Kranju, razorožila 3 stražarje, zaplenila večjo količino blaga in 6 pisalnih strojev ter razbila več strojev. Med tem je četa s težkim orožjem obstreljevala železniško postajo in tovarno Jugočeška. Minerci Prešernove brigade in Gorenjskega odreda so na cesti proti Kranju razstrelili betonski most, minerski vod »Grintavec« pa je uničil most pri Žabnici na cesti Kranj—Škofja Loka.

Kozjanska četa je dopoldne blizu Pavlovske vasi pri Pišecah napadla orožniško patruljo, ubila 4 orožnike in 3 težko ranila ter zaplenila 2 brzostrelki in 2 puški. Kmalu nato se je spopadla še z orožništvom in deli 649. bataljona deželnih strelcev iz Brežic, ki sta jo zasledovala, ter izgubila enega borca.

18. Izvršni odbor OF je izdal okrožnico okrožnim odborom in aktivistom OF o pomenu II. zasedanja AVNOJ v Jajcu in popularizaciji sklepov, sprejetih na tem zasedanju.

Štab III. operativne zone je izdal odredbo o ustanovitvi Južnoprimorskega odreda. Odred so ustanovili 25. decembra 1943 pri Gabrovici na Krasu.

Oddelek Kosovelove brigade se je pri Čepovanu spopadel z oddelkom nemške vojske in italijanskimi fašisti, ubil 7 in ujel 7 vojakov ter zaplenil tri strojnice, 10 pušk, 2 pištoli in strelivo.

Oddelek III. bataljona XVIII. brigade je uničil rudniške naprave v rudniku svinca v Rablju in razorožil štiri stražarje. Padel je en borec.

19. Močne nemške policijske in domobranske enote so iz Novega mesta napadle položaje Gubčeve brigade v Gotni vasi, Žabji vasi, Cikavi in na Ruperč vrhu. Po težkih bojih, v katerih so bile izgube na obeh straneh, se je sovražnik umaknil v Novo mesto.

Gorenjski odred je napadel graničarsko patroljo pri Sv. Katarini nad Medvodami, ubil 2 graničarja in jih nekaj ranil.

Drugi in III. bataljon Šlandrove brigade sta se v napadu na Dob pri Domžalah spopadla z orožniki ter zažgala šolo, otroški vrtec, prosvetni dom in občino.

20. V noči na 20. december sta Kozjanska četa in I. bataljon Zagorskega odreda napadla nemško orožniško in graničarsko postojanko v Sv. Petru pod Sv. Gorami, a je zaradi močne utrjenosti nista zavzela. V večurni borbi je imel sovražnik 3 hudo in 3 laže ranjene ter 2 graničarja ujeta, od partizanov je bil 1 ujet, padel pa je komandir Kozjanske čete Janko Skvarča-Modras. Partizanske enote so se odpravile proti Osredku, kjer jih je dopoldne presenetil lovski odred vermanšafta. V hudem boju je padel politkomisar Kozjanske čete Jože Planinc-Kostja, sovražnik je imel 4 mrtve in 6 ranjenih. Naslednjega dne je partizanskim enotam po triurni borbi z okrepljenim lovskim odredom vermanšafta na Drenovcu uspelo prebiti sovražnikov obroč in se ponoči premakniti čez Sotlo na hrvaško stran. Padlo je 5 partizanov, na nemški strani pa je bilo 7 ranjenih in ubit 1 verman.

21. Glavni štab NOV in PO Slovenije je ustanovil IX. korpus NOV in PO Jugoslavije in imenoval njegov štab. Za komandanta je imenoval Lada Ambrožiča, za politkomisarja pa Janeza Hribarja. Korpus sta sestavljali 30. in 31. divizija ter vsi odredi v Slovenskem Primorju, na Gorenjskem in Koroškem.

Nemška vojska je v Nemškem Rutu in Grantu napadla I. bataljon XVII. in II. bataljon XVIII. brigade. Sovražnik je imel 11 mrtvih in več ranjenih. Bataljona sta imela 6 mrtvih, 11 je bilo ranjenih, ujet pa je bil komandant XVIII. brigade. Med padlimi je bil tudi sekretar poverjenišтва PK SKOJ za Primorsko Jože Tejkal-Planinc.

22. Borci XII. brigade so napadli nemško kolono v Jami pri Dvoru, ki je imela precej mrtvih in ranjenih.

Zaseda II. bataljona Prešernove brigade se je v Jamniku spopadla z nemškimi silami, jih pognala v beg in pri tem ubila 3 sovražnike.

Koroški bataljon je na Obirju pri Železni Kapli razorožil 5 nemških vojakov.

Minerski vod Šlandrove brigade je razstrelil progo med Gornjim Logom in Litijo. Iztirili so se lokomotiva in 2 potniška vagona.

23. Zaradi stalnih napadov enot XVIII. slovenske in XIII. hrvaške divizije na ustaško postojanko Vrbovsko so se ustaši prebili iz postojanke. Osvobojeno ozemlje v Gorskem Kotarju se je zelo povečalo. Zvečer so enote Tomšičeve in Bračičeve brigade napadle nemško policijsko kolono na cesti Dvor—Jama—Sv. Rok—Stranska vas. Padlo je okrog 60 sovražnikov. Enota Šercerjeve brigade je napadla pri Mali gori nemški avtomobil s policisti. Ubityh je bilo 17 policistov, 3 pa so pobegnili. Nemška vojska je v vasi Javornik pri Črnem vrhu nenadno napadla III. bataljon Gradnikove brigade. Bataljon je imel 7 mrtvih in 7 ranjenih ter 31 ujetih, ki so jih nemški vojaki na krut način pomorili.
24. Cankarjeva brigada je večkrat napadla sovražno kolono med Žužemberkom in Dobrnajem. Po partizanskih podatkih je imel sovražnik precej mrtvih in ranjenih.
25. Po šestdnevni hudih bojih je XIV. divizija zasedla Žužemberk in Dvor. Cankarjeva brigada je napadla sovražnikovo kolono na položajih med Rdečim Kalom in Jordankalom na cesti Žužemberk—Mirna peč. Sovražnik je imel po partizanskih podatkih okrog 30 mrtvih in veliko ranjenih. Prvi bataljon Kosovelove brigade je razstrelil progo v Ležečah. Iztirila se je lokomotiva s 40 vagoni, vlak so zažgali. Primorske mladinke in ženske so za božič obdarile partizanske borce. Za nje so napravile nad deset tisoč paketov. Minerski vod »Triglav« je v Andrejevi vasi na Mežaklji požgal 22 opuščenih poslopij, last bivšega jugoslovanskega kralja, v katera so se hotele naseliti nemške sile.
26. Britanske ladje so v Severnem ledenem morju potopile nemško bojno ladjo »Scharnhorst«. Borci II. bataljona Kosovelove brigade so pri Renčah napadli nemški vojaški avtomobil in ga zažgali. Padli so štirje vojaki, med njimi oficir, ujeti pa so bili trije vojaki. Zaplenili so strojnico, 10 pušk, 3 brzostrelke, 3 pištole in opremo. Četrty bataljon Prešernove brigade je napadel nemško vojašnico v Bohinjski Beli. Zaseda Prešernove brigade je pri Jeperci na cesti Ljubljana—Kranj napadla in uničila osebni avto ter pri tem ujela šoferja, zaplenila pa puško in samokres. Razstrelitev železniške proge med Zagorjem in Savo. Iztiril se je zadnji vagon tovornega vlaka.
27. Gubčeva brigada se je ves dan borila z nemškimi in domobranskimi enotami, ki so napadale iz obkoljenega Novega mesta. Sovražnik je bil na vseh položajih (Ušivec pri Birčni vasi, Ruperč vrh, Stranska vas, Škrjanče, Pogance, Težka voda, Št. Jošt) odbit ter je izgubil ljudi in material. Ljubljanska brigada se je borila z nemškimi enotami na odseku Lokve—Fužine.

Partizani so zažgali šolo v Spodnjih Ribčah.

28. Šercerjeva brigada je napadla Nemce, ki so se na 20 avtomobilih in 50 kolesih pripeljali iz Zdenske vasi proti Zagorici. Uničen je bil 1 avtomobil z vojniki vred.

Druga četa IV. bataljona Kosovelove brigade se je pri Lokovcu spopadla z nemškim vojaškim oddelkom, ki je imel 7 mrtvih, 15 ranjenih in 3 ujete. Četa je zaplenila strojnico, 4 puške, 2 brzostrelki, 2 pištoli in opremo.

Prva četa Gorenjskega odreda je napadla železniško postajo Reteče-Gorenja vas in uničila vse naprave.

Isto noč so partizani zažgali postajališče v Beričevem.

Minerski vod Pohorskega odreda je med Vuhredom in Rdečim bregom iztiril potniški vlak.

29. Seja izvršnega odbora OF. Sklenil je pripraviti kongres kulturnih delavcev z osvobojenega ozemlja.

Bataljoni XII. brigade so se ves dan borili z nemško policijo pri Novi gori, Grčevju, Toplicah in Gornjem vrhu.

Štab XVIII. brigade je na Šentviški gori ujel štiri bersaljere in zaplenil 2 strojnici, 2 puški in pištolo.

XVIII. brigada je napadla Koritnico in železniške naprave v dolini reke Bače, uničila oklepni vagon ter ubila 5 vojakov, nekaj pa jih je ranila. Minerski vod je na dveh mestih razstrelil železniško proggo.

30. Domobranska policija je na Glavnem trgu v Novem mestu obesila dva partizana.

Prvi bataljon Gradnikove brigade je napadel sovražno postojanko v Ajdovščini. Sovražnik je napad odbil in je bataljon imel 2 mrtva in 3 ranjene.

Četa I. bataljona Kosovelove brigade je napadla tovorni vlak pri Merečah na progi Sežana—Postojna. Uničila je 44 tovornih vagonov, naloženih s premogom, nafto, lesom itd.

Četrta četa Gorenjskega odreda je demonstrativno napadla nemško postojanko v Kamni gorici in ranila 1 orožnika.

Prvi bataljon Šlandrove brigade se je pri Sv. Antonu nad Lučami spopadel z nemško patroljo in jo po kratki borbi pregnal. En orožnik in 1 verman sta bila ranjena, padel je 1 partizan.

Partizani so napadli rudnik boksita v Kõkarjah in ga po borbi s tamkajšnjo stražo zažgali.

31. Partizani so požgali župnišče pri Sv. Heleni v občini Vinje pri Kamniku.

Konec decembra so se na osvobojenem ozemlju začele množične manifestacije, na katerih je ljudstvo z navdušenjem sprejelo zgodovinske sklepe II. zasedanja AVNOJ v Jajcu.

Decembra je Gorenjska dobila prvo ilegalno tiskarno, imenovano »Tiskarna OK Kamnik« (pozneje imenovana 7-A), ki je začela delati v Šrajevi ope-karni v Radomljah, se nato preselila v Rudnik nad Radomljami, nato pa v Kamniško Bistrico.

Nekaj pripomb h knjigi „Ukradeni otroci“

Stane Terčak je doslej napisal nekaj knjig in člankov s področja osvobodilne borbe. Nekatere med njimi so strogo dokumentarne, nekatere pa literarne. »Ukradeni otroci«, ki jih je izdala založba Borec v Ljubljani in mu zanje tudi podelila Kajuhovo nagrado za leto 1960, so prav gotovo njegovo najboljše dokumentarno delo. So pa tudi najbolj pretresljivo delo od vseh, kar jih je kdo napisal o narodnoosvobodilni borbi. Že sama fotografija neznane deklice v zbirnem taborišču v Celju, ki jo je objavil na uvodni strani, je tako pretresljiva, da nam bo ostala še dolgo v spominu, kot nam bo ostala v spominu pretresljiva fotografija osemletnega židovskega otroka z dvignjenimi rokami, ki ga nacistična soldateska žene iz varšavskega ghetta v smrt. Kakšna podobnost motivov! Toda kako različno usodo jima je namenil nemški nadčlovek. Slovenska deklica naj kot članica ene izmed evropskih ras postane janičar, židovski fantek pa je kot član »nečiste krvi« zapisan smrti. O okupatorjevih zločinih je bilo že marsikaj napisanega. Stane Terčak pa nam je v svoji knjigi odkril najstrašnejši zločin, pravzaprav celo verigo med seboj usodno povezanih zločinov: streljanje talcev, odgon njihovih sorodnikov v koncentracijska taborišča, kjer so bili zapisani neizbežni smrti, in potujčevanje njihovih otrok.

Skoraj pol knjige (127 strani) je avtor posvetil dokumentarnemu prikazu tega nacističnega zločina nad slovenskimi otroki. Govori o okupaciji in deportacijah, riše organizacijsko mrežo Himmlerjevih uradov in pripoveduje o trnovi poti slovenskih otrok z domačih ognjišč v taborišča. Svoje pripovedovanje osvetljuje z objavo nekaterih dokumentov.

V drugem delu imajo besedo ukradeni otroci, ki obtožujejo: Alojz Brezovnik iz Bočne, Jožica Fludernik iz Ljubnega v Savinjski dolini, Elica Skornšek iz Ljubije pri Mozirju, Jože Rozoničnik iz Šmihelja nad Mozirjem, Helena Vodovnik iz Letuša, Sergej Hribar iz Prebolda, Matevž Podvinšek iz Gaberk pri Šoštanju, Alojz in Marica Arlež s Plešivca na Graški gori, Anka Cukala iz Ojstriške vasi, Mira Strožer iz Grajske vasi, Blanka Dečman iz Škofje vasi, Srečko Šarh iz Lobnice pri Rušah, Vinko Haložan iz Središča pri Ptujju, Mihael Prodenčar iz Zabukovice, Janko Reš iz Desternika pri Ptujju, Marija Radšel iz Pameč, Marta Dacar iz Črničva pri Radovljici, Anton Dacar z Brezja, Cilka Homer iz Gradišča pri Šmartnem v Tuhinju, Jože Pajer iz Hrušice pri Jesenicah in Anica Preželj iz Poljščice pri Bledu. Avtor nam je nanizal pretresljive izpovedi 22 ukradenih slovenskih otrok. Izpoved poslednje namreč ne spada v ta okvir, saj je bila njena usoda kot ulete borke drugačna kot drugih in ne vem, zakaj je avtor njeno izpoved uvrstil v svojo knjigo o ukradenih otrokih. V tem delu je še posebej pretresljiva izpoved Cilke Homer, ki je bila v usodnem času stara dvanajst let. Ko so nacisti 8. julija 1942 pridrveli v vas, požgali domove, postrelili moške in aretirali ženske ter otroke, so pri Homerjevih pobrali osem otrok, od katerih je imel najstarejši 14 let, najmlajši pa

komaj osem dni. Osem otrok je šlo na trnovo pot. Šli so sami, mati je namreč pred nekaj dnevi umrla na porodu, očeta pa jim je zdaj fašistična svojat ubila. Na svojih otroških neizkušanih ročicah so nesli najmlajšega bratca. Brez prave nege in hrane jim je čez nekaj dni umrl. In njihova pot je bila pogrebni sprevod...

Tretji del knjige je izpoved slovenske matere. Pavla Kovačič pripoveduje o boli in trpljenju, ki ga je prestala, ko so ji ubili moža, vzeli oba otroka in jo poslali v koncentracijsko taborišče Birkenau. Pretresljivo nam opisuje leto dni življenja v tem peklju, premestitev v delovno taborišče in srečanje s svojima otrokoma.

V četrtem delu avtor pripoveduje o dveh slovenskih otrokih, ki so jima nacisti namenili usodo, da postaneta janičarja. To sta Ivan in Elica Acman iz Šmihela nad Mozirjem, ki so jima nacisti spomladi 1942 ubili očeta, mater pa odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je kmalu umrla. Elica je bila stara dva meseca in je bila do osvoboditve ves čas v raznih taboriščih. Ivan pa je bil komaj shodil in sta ga v domu Lebensborn spomladi 1943 posvojila zakonca Ferdinand in Helga von Mann. Po vojni se je po prizadevanju svojega strica — skrbnika vrnil domov na domačijo svojega očeta. Avtor je priobčil tudi dokumente, iz katerih je razviden tudi odnos Helge von Mann do otroka in njegove vrnitve v domovino.

Peti del knjige obravnava taborišča naših ljudi in vrnitev naših otrok v domovino. V šestem delu opisuje dramatičen boj napredne javnosti in svojcev Franca Zagožna s posestnikom Josephom Chantrainejem iz Lontzna v tistem delu Belgije, ki je bil med vojno priključen k rajhu, za otroka. Enajstletni boj, ki smo ga imeli priložnost spremljati tudi po časnikih, se je končal šele spomladi 1957, ko se je mladi Franc Zagožen vrnil v domovino.

Stane Terčak je svojo knjigo napisal na osnovi obširne dokumentacije — arhivskega gradiva in izjav otrok in njihovih svojcev. Še največ arhivskega gradiva je dobil v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Dobil je tudi gradivo, za katerega navaja, da je v »Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie« v Amsterdamu. To je pravzaprav gradivo VIII. procesa pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu. Izjave otrok in njihovih preživelih svojcev pa je zbral z vsega Štajerskega in Gorenjskega, od Ptujja do Jesenic. Gradivo je zbiral nekaj let.

Povedal sem že, da so »Ukradeni otroci« Terčakovo najboljše dokumentarno delo. Hvala za to gre bolj Terčakovemu vestnemu in potrpežljivemu zbiranju gradiva, kakor pa obdelavi tega gradiva. Delo bi namreč bilo boljše, če bi pisec gradivo, ki ga je imel, bolje obdelal. Bilo bi tudi boljše, če bi dobil še nekaj gradiva VIII. procesa pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu. Pomanjkljivosti Terčakovega dela so naslednje: 1. nepopolno zbrano gradivo, 2. vsebinske pomanjkljivosti, 3. pomanjkljivi prevodi dokumentov.

1. Nepopolno zbrano gradivo

Piscu bi delal krivico, če bi ga v celoti obdolžil za to pomanjkljivost. Dobršen del gradiva, ki ga ni uporabil, je namreč v inozemstvu, pri čemer mislim predvsem na gradivo VIII. procesa pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu. Ko sem imel priložnost videti v tujini to gradivo, sem ugotovil,

da ga je več, kot pa ga je pisec uporabil v knjigi. Zato sodim, da ni vsega dobil iz tujine. Gre predvsem za tri vrste dokumentov: a) dokumente obtožnice, b) dokumente obrambe in c) zaslišanja obtožencev in prič na razpravi.

Med dokumenti obtožnice je nekaj zelo zanimivih, ki jih bom na kratko povzel. Izvleček iz pisma višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju z dne 5. oktobra 1942 pravi, da si Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi) prizadeva doseči odločbo, da ne bi več ločili mater od otrok in nato uvaja lastno gledišče: »Mi smo nato opozorili VoMi, da so na Spodnjem Štajerskem bile matere ločene od otrok in da bi odstopanje od načela delitve v prihodnosti predstavljalo veliko nevarnost za pravo ponemčenje otrok. Otroci bi namreč prav gotovo zvedeli za smrt svojih očetov in bi jih matere vzgajale v sovraštvu do nemštva.«

Ohranjena sta tudi dva dokumenta v zvezi z zanimanjem vodstva Hitlerjeve mladine za naše otroke. To je 14. januarja 1943 poslalo VoMi dopis, v katerem pravi: »Pred seboj imam zadevo: popis spodnještajerskih mladincev, katerih starši so bili ustreljeni. Gre za okoli 260 fantov in deklet, od katerih jih je pet že pobegnilo. Te fante in dekleta so s posebnim vlakom prepeljali čez prehodno taborišče Frohnleiten (na Štajerskem) na področje starega rajha. Zvezno mladinsko vodstvo Štajerske domovinske zveze v Mariboru jih je popisalo in izdelalo kartoteko.« Nato nadaljuje, da so te fante in dekleta poslali naprej in jih nekje oskrbuje organizacija Lebensborn in prosi, da bi k njihovi vzgoji pritegnili tudi vodstvo Hitlerjeve mladine. VoMi pa je čez nekaj dni odgovorila, da je omenjena mladina iz Spodnje Štajerske že v taborišču VoMi in se naj sporazumejo z gospo Viermetz od organizacije Lebensborn.

Ohranjeno je tudi pismo predstojnika organizacije Lebensborn z dne 19. julija 1943 Himmlerjevemu osebному tajniku dr. Brandtu, v katerem pravi, da je organizacija Lebensborn pooblaščen sprejeti spodnještajerske in gorenjske otroke, ki imajo rasno oceno I in II in ki so stari od pol leta do 12 let. Sprašuje ga, če mu je znana kakšna odredba državnega vodje SS, po kateri naj bi organizacija Lebensborn prevzela tudi starejše otroke.

Med gradivom sta tudi seznam 50 oseb s Spodnje Štajerske, ki so 23. aprila 1943 prispele iz taborišča Frohnleiten v taborišče Marianum v Bambergu, in pa sporočilo pokrajinskega akcijskega vodstva VoMi za Bayrische Ostmark z dne 5. julija 1943 vodstvu VoMi v Berlinu, da je v deškem seminarju v Straubingu prostora za 300 svojcev ustreljenih talcev s Spodnje Štajerske. Nekaj dopisov je tudi o posameznih otrokih. Tako je npr. vodstvo VoMi v Berlinu 1. februarja 1943 zavrnilo prošnjo, da bi Roza Črnezl lahko odšla iz taborišča Bamberg k V. Kamenšku v Ljutomer, 30. septembra 1943 pa je zavrnilo prošnjo, da bi Franc Zagožen lahko odšel iz taborišča Baumgarten k Jožefu Ribiču v Loke pri Preboldu. Zanimiva je tudi korespondenca o otroku Ivanu Acmanu, ki je imel v domu Lebensborn dva rojstna podatka: 24. april 1941 in 24. april 1942. Zato je zdravnik organizacije Lebensborn SS-Oberführer dr. Ebner skušal ugotoviti pravo starost otroka in je 19. avgusta 1943 poslal otroškemu specialistu dr. J. Beckerju v Marburg na Lahni rentgenski posnetek otrokove roke in željo adoptivne matere Marge von Mann, da bi v primeru, če bodo spremenili rojstni podatek, določili oktober za mesec rojstva. Dr. Becker mu je 9. decembra 1943 odgovoril, da bo pravi rojstni podatek 24. april 1941.

Zanimiva je tudi korespondenca med uslužbencem glavnega štabnega urada državnega komisarja za utrjevanje nemštva dr. Bethgejem in uslužbencem glavnega urada VoMi Brücknerjem. Prvi je 19. decembra 1944 pisal Brücknerju, da z raznih strani vedno prihajajo predlogi, da bi končno nekaj sklenili o usodi izseljenih Slovencev, svojcev ustreljenih komunistov, ki so že nekaj let v taboriščih akcijskih vodstev VoMi Bayreuth, Mainfranken in München/Zgornja Bavarska. Dotlej še niso sklenili ničesar, ker je državni glavni varnostni urad rešitev tega vprašanja neprenehoma odlagal. Na ponovni predlog SS-Obersturmbannführerja dr. Stiera je dr. Ehlich izdal navodilo, naj zadevo preiščejo in nekaj sklenejo. Predvsem bi naj ugotovili, ali lahko del družin izpustijo iz taborišč in naselijo v starem rajhu in ali lahko posamezne osebe pošljejo nazaj domov. Komandant varnostne policije in varnostne službe seveda temu nasprotuje. Nadaljuje, da preseljene družine svojcev ustreljenih komunistov na splošno nimajo pozitivnega odnosa do nemštva, ker pa so jih pri delu ocenili pozitivno, bi jih lahko obravnavali kot tiste, ki so sposobni za germanizacijo.

Brückner mu je odgovoril šele 7. januarja 1945. Tudi on meni, da bi vprašanje lahko dokončno rešili. Določeno število oseb naj bi se vrnilo domov, večino pa bi naj naselili v starem rajhu. VoMi je zainteresirana na tem, da bi čimprej odšle iz njenih taborišč.

Zanimiva je tudi izjava Marije Heinze Wisswede, strojepiske v organizaciji Lebensborn, ki jo je dala tožilcu za VIII. proces pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu 9. avgusta 1947. Izjavila je, da sta takrat Nacionalno-socialistična dobrodela organizacija (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt) in organizacija Lebensborn kar tekmovali, kdo bo dobil jugoslovanske otroke.

Tudi med gradivom obrambé je mnogo podatkov o ukradenih otrokih. Bilo bi preveč na tem mestu naštevati izjave vseh prič. Naj jih omenimo samo nekaj. Friedl Laner je na primer izročila obrambi deset komentiranih fotografij slovenskih otrok v taborišču Kastl pri Ambergu. Za knjigo o ukradenih otrokih so seveda najzanimivejše izjave, ki sta jih dala obtožena Inge Viermetz in priča Georg Rödel. Iz besedila na strani 83 je razvidno, da je pisec knjige »Ukradeni otroci« imel pred seboj nekaj podatkov in izjav teh dveh oseb, vendar ne vseh. Inge Viermetz je namreč na razpravi 28. januarja 1948 govorila tudi o obravnavanju gorenjskih otrok, potem ko so jih prepeljali v rajh.

Nekaj podatkov bi pisec lahko dobil tudi v zapisnikih štabnih razgovorov v Gradcu. O odstranitvi svojcev ustreljenih talcev iz Spodnje Štajerske so razpravljali 23. februarja 1942, 10. avgusta 1942, 3. oktobra 1942 in 15. marca 1943.

Ohranjene so tudi fotografije, ki jih je dala tožilstvu za VIII. nürnberški proces priča Ernest Hitzfeld in jih omenja v zaslišanju na razpravi (str. 57 in 58). Ne vem, kje so originalne fotografije, v arhivu Instituta für Zeitgeschichte v Münchnu jih imajo posnete na mikrofilmu.

Z vprašanjem deportacij svojcev partizanov in ustreljenih talcev so se na Spodnjem Štajerskem ukvarjale tri organizacije: tajna državna policija (gestapo), Štajerska domovinska zveza in urad državnega komisarja za utrditev nemštva v Mariboru. Iz knjige je razvidna vloga, ki sta jo imeli prvi dve organizaciji, ni pa vidna vloga urada državnega komisarja za utrditev nemštva v Mariboru. V tem uradu je I. oddelek vodil kartoteko ustreljenih talcev in njihovih svojcev (rdeči kartotečni lističi). Na žalost se je v Mariboru ohranilo

le nekaj takih lističev in nihče ne ve, kje so ostali. Koliko laže bi bilo na osnovi te kartoteke rekonstruirati posamezne izselitvene akcije in število izseljenih odraslih in otrok.

V Himlerjevih arhivih, ki jih hranijo v National Archives v Washingtonu, je zelo zanimiva korespondenca o posvojitvi otrok s Spodnje Štajerske. Himmlerjev bratranec Hermann Heyder je 1. februarja 1943 dobil sporočilo zdravnika, da njegova žena Charlotte ne bo mogla imeti otrok. Še isti dan je to sporočil Himmlerju in ga prosil, naj mu preskrbi dva otroka: leto in pol starega fantka in pol leta staro punčko, ki ju bo posvojil, kot mu je to nekoč Himmler sam predlagal. Obljublja, da ju bo vzgajal v nacionalnosocialističnem duhu. 19. marca 1943 mu je Himmler dovolil posvojitvev. Zakonca Heyder sta najprej nameravala posvojiti nekega Hansa Dieterja. Ko pa sta izvedela, da ima otrok živa še oba starša (očeta Richarda Fuchsa in mater Kobsgen), sta se odločila, da posvojita Viljema Goričana, rojenega 29. marca 1942 v Celju. Prekrstila sta ga v Haymo Heinricha Heyderja. Viljem Goričan je bil vnuk Josipa Goričana, ki so ga nacisti 7. julija 1942 ustrelili v Celju in nezakonski sin Goričanove hčerke, ki so jo nacisti odpeljali v Auschwitz in tam pokončali. Viljem Goričan ali Haymo Heinrich Heyder se po osvoboditvi ni vrnil v domovino...

2. Vsebinske pomanjkljivosti

Pisec je zagrešil nekaj večjih napak, o katerih bom podrobneje razpravljal, in večje število spodrseljajev, ob katerih se bom ustavil, listajoč knjigo stran za stranjo.

Demonstracije progresivnih ljudskih množic pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije niso sledile »dva dni po podpisu« pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu, temveč takoj po podpisu, to je 25. in 26. marca 1941 (str. 9). Vodja inozemske organizacije NSDAP (Auslandsorganisation der NSDAP) se ni pisal Böhle, temveč Bohle (str. 11). Okrožja pod okupacijo niso bila večja od srezkih načelstev, temveč od srezov, saj je srez vendar nekaj drugega kot srezko načelstvo (str. 12). Oblastni organ v okraju ni bil »okrajni vodja okraja« (str. 12), temveč politični komisar (od aprila do junija 1941), ko pa so junija 1941 nacisti odpravili okraje in uvedli okrožja, so jim načelovali politični komisarji, ki so se od februarja 1942 imenovali deželni svetniki. »Štajerski hajmatbund« ni bil razdeljen na propagandni, kulturni, socialni, gospodarski in vojaški sektor, kot trdi pisec (str. 13), temveč so vodstva Štajerske domovinske zveze imela takšne odelke, kar vse bi pisec lahko našel v mojem članku »Politične in državljanske kategorije prebivalstva na Spodnjem Štajerskem pod nemško okupacijo« (»Prispevki za zgodovino delavskega gibanja«, leto 1960, št. 2, str. 69—124). Na strani 15 pisec našteva področja, kamor so nacisti preselili Slovence iz Posavja. Omenja tudi Poznanjsko. Vendar nacisti v letu 1941 načelno niso preseljevali Slovencev na poljsko ozemlje. Ernest Hitzfeld ni bil nadstražmojster v 12. policijskem bataljonu, temveč v XII. policijskem stražarskem bataljonu. Na strani 13 pisec govori o Gorenjski in pravi: »Na čelu te je bil šef civilne uprave, kot prvi dr. Kutschera, namestnik šefa za Koroško dr. Rainerja.« Prvič, šef civilne uprave za Gorenjsko je bil do decembra 1941 res Franz Kutschera (ki pa ni bil doktor!), vendar ni bil nikdar namestnik

dr. Rainerja. Drugič, ko je dr. Rainer postal šef civilne uprave za Gorenjsko, je Kutschera odšel najprej v Berlin, nato v Mogilev in končno v Varšavo, kjer je v začetku februarja 1944 padel pod atentatom in tako prejel zasluženo plačilo za svoje zločine. Gorenjske niso razdelili v »upravnopolitični enoti Kranj in Radovljica« (str. 14), temveč najprej v štiri okraje, nato pa v tri okrožja (Kranj, Radovljica in Kamnik).

Na strani 18 pisec pravi, da je v arhivu dokaznega gradiva na »nürnberškem procesu« ohranjenih tudi nekaj dopisov o deportacijah Slovencev. Izraz »nürnberški proces« razumemo kot proces proti velikim nacističnim zločincem (Göring, Hess, v. Ribbentrop, Frick itd.) pred mednarodnim sodiščem v Nürnbergu od 20. novembra 1945 do 1. oktobra 1946. Pisec pa misli pravzaprav na VIII. proces pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu proti članom glavnega rasnega in kolonizacijskega urada, državnega komisarja za utrjevanje nemštva in organizacije Lebensborn od oktobra 1947 do februarja 1948. Pisec bi lahko seveda kaj več povedal o tem procesu, saj so se na njem zagovarjali tudi člani vodstva organizacije Lebensborn: Sollmann, Tesch in Inge Viermetz.

Na strani 20 pisec razpravlja o četrtem valu izseljevanja Slovencev in pravi, da se je ta val izseljevanja pričel spomladi 1942 in da je trajal ves čas okupacije. Že v naslednjem stavku pa govori o več valovih izseljevanja partizanskih družin in družin ustreljenih talcev. To je vse tako zamešano, da se bo nepoučen bralec le težko znašel med temi valovi. Jaz bi to drugače povedal. Nacisti so spomladi 1941 predvidevali, da bodo okrog 260.000 Slovencev iz politično-narodnih razlogov izselili v štirih zaporednih valovih. Toda posrečilo se jim je izseliti le okrog 55.000 Slovencev v treh zaporednih valovih, medtem ko je četrti val popolnoma izostal. Tega bi naj sestavljali vsi tisti, ki se ne bi prijavili v Štajersko domovinsko zvezo oziroma Koroško ljudsko zvezo, in tisti, ki jih ti dve organizaciji ne bi sprejeli v svoje vrste. Ti so postali tako imenovani zaščitenci nemškega rajha (Schutzangehörige des Deutschen Reiches), a jih niso izseljevali, temveč so za njih uvedli posebno delovno obveznost. Pač pa so od spomladi 1942 do spomladi 1943 izvedli šest večjih akcij proti svojcem partizanov in ustreljenih talcev. Jeseni 1944 pa so začeli posebno akcijo proti sorodnikom partizanov. Če bi se pisec držal okupatorjevih izrazov, bi bilo njegovo razpravljanje preglednejše in jasnejše. Predvsem pa ne bi štel akcij proti svojcem partizanov in ustreljenih talcev za četrti val.

Pisec je deportiranim družinam partizanov in ustreljenih talcev pretirano pripisal »važne razloge« k preprečitvi priključitve Štajerske in Gorenjske k nemškemu rajhu (str. 21). Razprava dr. M. Mikuža, ki jo pisec navaja na isti strani, nima takšnih zaključkov.

Ne vem, zakaj se je pisec lotil obdelave deportacij Slovencev na osnovi le nekaterih dokumentov. To vprašanje zahteva temeljite obdelave na osnovi vsega ohranjenega gradiva. To poglavje bi v tej knjigi lahko izostalo, saj gre za popolnoma drugo vprašanje, kot pa je vprašanje izseljevanja sorodnikov partizanov in ustreljenih talcev, čeprav gre seveda pri obojem za zločin proti slovenskemu narodu.

V drugem poglavju svoje knjige pisec našteva Himmlerjeve urade. Shema teh uradov je površna in ne pove, za kateri čas velja (Kaltenbrunner je bil na primer vodja državnega glavnega varnostnega urada šele od začetka leta

1943, Hofmann pa vodja glavnega rasnega in kolonizacijskega urada SS od julija 1940 do 1. aprila 1943 itd.). Če je v to shemo vključil državni varnostni glavni urad, potem bi moral vključiti še glavni urad redarstvene policije in Himmlerju prirediti še naslov šefa nemške policije, saj sta mu ta dva urada bila podrejena kot šefu nemške policije in ne kot državnemu komisarju za utrditev nemštva.

Na straneh 35 in 36 pisec razpravlja o nalogah organizacije Lebensborn. Gradivo VIII. nürnberškega procesa nikjer ne obtožuje organizacije Lebensborn, da bi se ukvarjala posredno ali neposredno »z zaplojevanjem otrok po esesovcih« tako, kot to razume pisec. Organizacijo Lebensborn so obtožili kraje in ponemčevanja otrok. Pretirana je tudi trditev o »državnih otrokih«, ki naj bi ne poznali ne svojih očetov in ne svojih mater. Če bi nacisti hoteli imeti »državne otroke«, le čemu bi potem dopuščali posvojitve. Še več! Imeli so celo interes, da se najde čimveč nacističnih staršev, ki bi bili pripravljeni posvojiti kakšnega otroka. Za oficirje SS je veljalo načelo, naj imajo v zakonu po štiri otroke, če pa ne morejo imeti toliko lastnih, jih naj posvojijo. Tako predpisuje Himmlerjeva okrožnica z dne 13. septembra 1936 o ustanovitvi organizacije Lebensborn, ki jo pisec objavlja v celoti na straneh 31 in 32.

V tem poglavju je pisec dobesedno navedel vsa Himmlerjeva povelja, ki se tičejo odnosa SS do žensk, otrok, rase itd. Menim, da ne bi bilo treba navajati dokumentov v celoti, temveč le značilne odlomke in več prostora posvetiti sami organizaciji Lebensborn. Pisec bi seveda moral dobiti za to najpomembnejše gradivo VIII. nürnberškega procesa. Zanimiv bi bil seveda tudi prikaz dejavnosti te organizacije v drugih okupiranih deželah (npr. Češkoslovaška, Poljska, Norveška). To bi bilo seveda zanimiveje kot pa dobesedna objava neokusnega pisma »Društva osamljenih vojaških žena« ljubim frontnim vojakom (str. 41).

Ko pisec našteva domove organizacije Lebensborn, pove, da se načrt zgraditve doma na Spodnjem Štajerskem ni uresničil. Ko je bil Himmler aprila 1941 na Spodnjem Štajerskem, je slučajno prišel tudi do Novega kloštra pri Polzeli in izrazil željo, naj bi Novi kloster postal dom organizacije Lebensborn. Ta želja se ni uresničila, ker je bil Novi kloster last švicarskega žida O. Parina, ki je bil odsoten. Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva je posest sicer zaplenil, vendar jo je švicarski generalni konzulat na Dunaju skušal dobiti nazaj. Ker je zadevo nato obravnaval glavni štabni urad v Berlinu, ni znano, kako je bila urejena. Vemo samo to, da je gauleiter dr. Uiberreither 30. marca 1942 pisal uradu pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemštva v Mariboru, naj se glede ureditve doma za Lebensborn poveže z višjim vodjem SS in policije SS-Gruppenführerjem Rösenerjem. Ker ni virov, ne zvemo, kako je bilo s to zadevo naprej.

Najbolj zanimivo je seveda tretje poglavje knjige, v katerem si je pisec najprej postavil dve vprašanji. Prvo, kdaj se je porodil načrt za izselitev svojcev ustreljenih talcev, in drugo, zakaj niso družin spravili najprej v taborišče Rajhenburg, kot so to predvidevali.

Pisec pravi, da je prvi znani in dosegljivi akt, ki govori o aretacijah družin ustreljenih talcev, okrožnica celjskega okrožnega vodje Štajerske domovinske zveze Antona Dorfmeistra z dne 19. marca 1942. To ne drži. Prvi znan, vendar nedosegljiv dokument, ki govori o izselitvi družin ustreljenih talcev,

je Himmlerjev odlok z dne 24. januarja 1942, ki ga omenjata dva druga dokumenta. Prvi dosegljiv dokument je zapisnik štabnih razgovorov v Gradcu dne 22. februarja 1942, kjer je zastopnik varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko sporočil: »Sorodnike ustreljenih bomo preselili. Prepegljali jih bomo v rajh. Posestva jim bomo zaplenili.« Drugi dosegljiv dokument pa je okrožnica zveznega vodje Štajerske domovinske zveze Franza Steindla z dne 27. februarja 1942, ki sem jo bil priobčil v svojem prej navedenem članku na strani 110, in ki jo je v celoti ponovila okrožnica celjskega okrožnega vodje Štajerske domovinske zveze z dne 19. marca 1942. 24. marca 1942 je izdal nekak odlok tudi državni glavni varnostni urad, ki pa ni dosegljiv. Še pred izidom tega odloka, to je 18. februarja 1942, je komandant varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko SS-Standartenführer Otto Lurker ukazal vodjem izpostav, naj začno popisovati družine ustreljenih talcev in pripravljati njihovo izselitev. Tako torej ne drži piščeva trditev, da so celjskega okrožnega vodjo »Dorfmeistra v ta predlog prisilile partizanske akcije spomladi 1942«. Dorfmeister je moral svoj predlog odposlati pozimi 1941-1942, vsekakor pred 18. februarjem, ali pa celo pred 24. januarjem 1942.

Ne drži tudi piščeva trditev, da ni bil Rajhenburg zbirno taborišče za družine ustreljenih talcev. V arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor je ohranjenih nekaj dokumentov, ki pričajo, da so prve družine ustreljenih talcev poslali v Rajhenburg že sredi marca 1942. Tako je celjska izpostava gestapa že 13. marca 1942 poslala dopis, da pošilja v Rajhenburg Frančiško Matevžek z Dobrovelj in komandant taborišča je naslednji dan na tem dopisu potrdil njen sprejem. Ptujška izpostava gestapa je 20. marca 1942 poslala v Rajhenburg družino ustreljenega Ivana Korošca iz Obreža (ženo in dva otroka) ter družino ustreljenega Mirka Pokrivača iz Jastrebcev (mater, ženo in dva otroka). V dopisu tudi sporoča, da so bile druge osebe, ki so na seznamu komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 18. februarja in 7. marca 1942, že izseljene, ali pa so odšle v druga okrožja. Omenja tudi, da je bila žena ustreljenega Rudolfa Žnidariča že aretirana in izseljena. Tudi na tem dopisu je komandant taborišča Rajhenburg potrdil sprejem 7 oseb. V arhivu Nemškega inštituta za inozemstvo v Stuttgartu (Deutsches Auslandsinstitut) pa je ohranjen dopis, ki poroča, da je 18. marca 1942 prispelo v taborišče VoMi Karmelitenkloster v Straubingu 18 slovenskih izseljencev — sorodnikov ustreljenih in sicer 4 moški, stari od 14 do 18 let, 13 žensk in 1 dojenček. Iz vsega tega sledi zaključek, da so sorodnike ustreljenih talcev začeli izseljevati že marca 1942 in da je bilo najprej zbirno taborišče v Rajhenburgu. Da to ni bila v tem času le enkratna kampanjska akcija, pričata dve ohranjeni nujni pismi (Schnellbrief) komandanta varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko z dne 27. marca 1942, s katerima sporoča celjski oziroma trboveljski izpostavi gestapa, uradu pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru in komandantu preseljevalnega taborišča v Mariboru, da sta bila 23. marca 1942 v Mariboru ustreljena Ivan Bizjak iz Skornega in Hugo Kokolj iz Trbovelj, ter naroča, naj zaplenijo premoženje, njuni materi Marijo Bizjak in Frančiško Kokolj pa aretirajo in izselijo. Tudi pisec omenja aretacije dne 9. aprila 1942 v občini Šmartno ob Paki in v noči na 25. april 1942 v Zagorju ob Savi.

Da so pozneje ustanovili posebno sprejemno taborišče v okoliški šoli v Celju, je po mojem mnenju vzrok v dejstvu, da družine ustreljenih talcev začno razlikovati od izseljencev iz obsavskega in obsoteljskega pasu. Medtem ko je v začetku obema vrstama deportirancev določena še ista usoda — preselitev v taborišče VoMi v starem rajhu, pa sta se pozneje položaj in usoda svojcev ustreljenih talcev zelo poslabšala. 25. junija 1942 je izdal Himmler »navodila za izvedbo akcije proti partizanom«, ki so bila priloga k njegovemu povelju za pomiritev Gorenjske in Spodnje Štajerske z dne 25. junija 1942 (akcija »Encijan«). Navodila je pisec objavil na straneh 51 in 52. V njih je v 3. točki določeno, da je treba ženske odpeljati v koncentracijska taborišča, otroke pa v stari rajh. To seveda ni veljalo samo za prebivalce požganih in porušenih vasi, temveč tudi za družine ustreljenih talcev, čeprav navodila tega posebej ne omenjajo. To pomeni, da od junija 1942 dalje položaj in usoda obeh vrst deportirancev nista bila več enaka. Okoli tisoč oseb iz Posavja so junija in julija 1942 preko Rajhenburga prepeljali v Nemčijo, za družine ustreljenih talcev, ki so jih nameravali prepeljati v koncentracijska taborišča, pa so zato ustanovili posebno zbirno taborišče v Celju. In tiste dni v avgustu 1942, ko so izdali razglas, da je izseljevanje iz »narodnopolitičnih razlogov« končano, so iz »policijskovarnostnih razlogov« poslali v koncentracijska taborišča prvi transport svojcev ustreljenih talcev. Zato so nacisti vse akcije izseljevanja svojcev ustreljenih talcev do junija 1942 šteli kot izseljevanje v rajh, od junija 1942 dalje pa so te akcije začeli šteti posebej. In ker je bila po 25. juniju 1942 prva takšna akcija šele v začetku avgusta 1942, so jo označili kot »Aktion I«.

Pisec nato opisuje vsako takšno akcijo posebej in skuša ugotoviti število aretiranih. Za vsako akcijo uporablja izraz »val«, kar se mi ne zdi prav, kot je tudi v začetku knjige na strani 20 in 21 vse izseljevanje svojcev partizanov in ustreljenih talcev označil kot 4. val. Najmnožičnejša akcija je bila vsekakor v začetku avgusta 1942 in o njej je zastopnik varnostne policije in varnostne službe poročal na štabnih razgovorih v Gradcu dne 10. avgusta 1942 naslednje:

»Prejšnji teden smo v izselitveni akciji zajeli:

1. svojce ustreljenih komunističnih zločincev,
2. svojce oseb, za katere je trdno ugotovljeno, da so pri banditih,
3. svojce oseb, ki smo jih ustrelili v boju kot bandite,
4. svojce oseb, ki smo jih ustrelili na begu.

Te osebe smo pripeljali v zbirno taborišče v Celju in od tam poslali dalje z zbirnim transportom. Gre za 184 moških, 365 žensk, 110 mladine in 60 otrok. Vsak primer smo prej temeljito preiskali.«

Pisec tega vira sploh ni upošteval, čeprav je zelo pomemben, saj našteje vse skupine, ki pridejo v poštev za izselitev in število oseb. Zanimiva je primerjava s številom oseb, ki so prišle v Auschwitz, s podatki, ki jih omenja kronologija tega taborišča (pisec jo omenja na str. 58):

Štabni razgovori v Gradcu:	Kronologija Auschwitzta:
1. odpeljani moški 184	1. prispeli moški 118
2. odpeljane ženske 365	2. prispele ženske 333
3. odpeljani otroci 170	

Razlika je zaradi tega, ker so pri podatkih na štabnih razgovorih najbrž vštete tudi starejše osebe, ki jih niso odpeljali v Auschwitz, temveč v Buch na Bavarskem. Lahko pa tudi deloma drži piščeva domneva, da so nekatere izločili na postaji v Auschwitzu in jih poslali v plinske celice. Nepojasnjena pa ostane seveda velika razlika pri številu otrok, ki ga imata zapisnik štabnih razgovorov (170) in poročilo Ane Rath (430).

Druga akcija je bila 14. in 15. avgusta 1942, tretja 3. oktobra 1942. Tudi o tej akciji so govorili na štabnih razgovorih v Gradcu 3. oktobra 1942. Zastopnik varnostne policije in varnostne službe je poročal: »V Mariboru je bilo dne 2. X. 1942 po posebnem postopku ustreljenih 144 oseb. Njihove družine bodo nemudoma zbrane in izseljene. Za razliko od dosedanjega postopka bodo vse poslane v taborišča Frohnleiten, odtod pa neodločljivo v stari rajh. Do sedaj so bile družine ločene od mož, žena in otrok.« Pisec ni upošteval tega podatka, čeprav govori o spremembi načina deportacij. Četrta akcija je bila 7. novembra 1942, peta 10. marca 1943. Tudi v tej akciji je podatek v zapisniku štabnih razgovorov v Gradcu, ki ga pa pisec ni upošteval. Zastopnik varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko je na seji dne 15. marca 1943 poročal: »Dne 10. III. je bilo v Mariboru po posebnem postopku ustreljenih 25 aktivnih članov tolpe, med njimi katoliški duhovnik. 160 svojcev banditov je bilo izseljenih.« Šesta akcija je morala biti med 10. marcem in 12. junijem 1943, ker neki nemški dokument pravi, da je bilo od 3. avgusta 1942 do 12. junija 1943 šest akcij in da je šef državnega varnostnega glavnega urada 16. julija 1943 izdal odlok, po katerem so akcije v taki obliki ustavili. Stane Terčak na strani 92 pravi, da je bil večji val izseljevanja le še 10. julija 1943 in da so te aretirance odpeljali iz Frohnleitna v Burgenland in ne več v Nemčijo. Toda on temu »valu« ne da zaporedne številke, ampak šele posebno akcijo proti svojcem partizanov v letu 1944 in 1945 označi kot sedmi val (str. 95).

Pisec se je na straneh 239 in 240 lotil tudi vprašanja izseljencev iz Bosne. Po nekem dokumentu, ki govori o 16.932 preseljenih osebah iz Bosne v Lodz na Poljskem, je sklepal, da je skoraj gotovo, »da izvirajo te deportacije ljudi iz Bosne, ki so jih nasilno odvedli na Poljsko«, iz četrte sovražne ofenzive. Zavrne vsak pomislek, da bi bili to »folksdojčerji«, ker jih Nemci ne bi »preseljevali v po vojni ogroženo ozemlje«. Gre v resnici za »folksdojčerje« iz Bosne, ki so jih jeseni 1942 preselili v Lodz na Poljskem, od koder so jih nameravali poslati dalje proti Lublinu, kjer bi jih naselili v okrožju Zamosc. Pisec tudi ne bi smel postaviti trditve, da gre za ljudi iz Bosne iz četrte sovražne ofenzive. Sam omenja, da je bilo preseljevanje teh ljudi zaključeno decembra 1942, četrta sovražna ofenziva proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije pa se je začela šele 20. januarja 1943. Menim tudi, da je bila Bosna jeseni 1942 za Nemce bolj ogrožena kot pa Lodz na Poljskem.

Kar se tiče nemške kraje otrok v drugih jugoslovanskih pokrajinah, naj omenim, da je Himmler 20. maja 1944 ukazal komandantu V. SS-gorskega armadnega zbora v Bosni SS-Obergruppenführerju Phlepsu, naj s pomočjo svojih poveljnikov divizij zbere vso mladino z Balkana, ki je brez staršev. Pravi, da bo ta mladina težila ali h komunizmu ali pa proti komunizmu, če jo bodo nacisti vzgajali. Povelje je poslal v vednost tudi Rösenerju, SS-Obergruppenführerju Bergerju pa je naročil, naj za to mladino uredi domove in šole. 14. julija 1944 mu je ponovno pisal o tej nalogi in dejal: »Kakor sva se že

ustno pogovarjala, Vam dajem nalogo, da te mladince — sirote vzgojite kot neko vrsto janičarjev.« 12. septembra 1944 je Himmler pisal komandantu V. SS-gorskega armadnega zbora, da je za sprejem mladincev s področja 7. SS-prostovoljske planinske divizije »Prinz Eugen« pooblastil glavni rasni in kolonizacijski urad SS.

3. Pomanjkljivi prevodi dokumentov

Ena večjih pomanjkljivosti Terčakovega dela je prevajanje nemških dokumentov v slovenščino. V dokumentu na strani 18, to je v spomenici za SS-Standartenführerja Ellermeierja, je stavek: »Die Absiedler kommen dann alle 8 oder 14 Tage auf Sonntagsurlaub zu ihren Familien ins Lager« prevedel preveč po svoje: »Deportirancem se dodele nedeljske izkaznice za obisk svojih družin v taborišču vsak teden ali enkrat v 14 dneh.« Nato pa je brez opombe izpustil ves tretji odstavek: »Od 1200 do 1500 izseljencev iz Spodnje Štajerske, ki jih še pričakujemo, bomo 250 za delo in ponemčenje sposobnih skupaj z njihovimi družinami po povelju SS-Brigadeführerja Behrendsa poslali spodnješlezijskemu gauleiterju Hankeju.« V dokumentu na strani 18 je naslovljenca prevedel v množino: »Načelnikom repatriacijskega urada za etnične Nemce..., višjim SS in policijskim načelnikom Südost, višjim SS in policijskim načelnikom Alpenland«, čeprav je dobro znano, da je takšen naziv imel le en sam človek v tretjem rajhu in čeprav je tudi v izvirniku ednina. Že v prvem stavku tega dokumenta je izpustil del stavka, ki bi se moral začeti z: »Iz poročila višjega vodje SS in policije Alpenland z dne 1. septembra sem razbral...«.

Tudi različne nazive uradov ali posameznikov je prevajal zelo samosvoje in neenotno. Tako je na primer izraz »Gau-einsatzführung«, ki pomeni vodstvo VoMi v Gauu, prevedel »direktorat Einsatza« (str. 86), drugič z »vodstvo Gau-einsatza« (str. 97), včasih pa pustil izraz kar v nemščini (str. 98). Bilo bi preveč, če bi na tem mestu popravljaval prevode posameznih izrazov ali pa celo razpravjal o njih, ker jih je vse preveč.

Da je prevajanje nemških dokumentov ena večjih avtorjevih pomanjkljivosti, kaže tudi prevod dokumenta, na strani 62 oziroma 85. Ne vem, če je pisec sploh opazil, da gre samo za en dokument. Torej en dokument in kako različna prevoda! Normalno bi bilo, da bi pisec, če že objavlja en dokument na dveh mestih — kar pa ne bi bilo treba! — objavil isti prevod. Vem, da je imel pisec nekaj težav pri dokumentih, ker je nekatere dobil že prevedene.

Tudi dokument na strani 86 in 87 ni posrečeno preveden. To ni memorandum SS-majorja Brücknerja, temveč memorandum za SS-Sturmbannführerja Brücknerja. Manjka tudi podpis SS-Obersturmführerja Klingsporna. Ne samo pri Terčakovi knjigi, temveč tudi pri drugih tovrstnih knjigah se pojavlja vprašanje, kako prevajati imena nemških organizacij, činov in položajev v vojski, SS, SA itd., saj na primer imamo podobne izraze, ki pa imajo različen pomen. Tako npr. »Führer der Standarte« ni isto kot »Standartenführer« itd. Pri publikacijah, ki jih izdaja Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, smo že uspeli uvesti vsaj približno enako terminologijo. Tako npr. izraz »Der Höhere SS und Polizeiführer« prevajamo kot »višji vodja SS in

policije», »Befehlshaber der Ordnungspolizei« kot »poveljnik redarstvene policije« itd.

Pri prevodih moti bralca tudi stalna raba trpne oblike, ki je v nemščini zelo razširjena, pri nas pa jo čisto po pravici preganjamo. Tako na primer ima stavek: »Sokrivci se morajo zapreti in kaznovati« (str. 19) celo drugačen pomen kot pravilno preveden stavek: »Sokrivce je treba zapreti in kaznovati.«

Ob zaključku naj poudarim, da zasluži Stane Terčak zahvalo, ker je zbral toliko gradiva o tem najbolj pretresljivem zločinu nacističnih okupatorjev nad našim ljudstvom. Odkril nam je celo novo poglavje narodnoosvobodilnega boja, o katerem smo prva leta po vojni le malo vedeli. Manj srečno roko pa je imel pri oblikovanju besedila in čudim se, da ga na nekatere pomanjkljivosti ni opozoril uredniški odbor založbe »Borec«, ki je knjigo izdala.

Tone Ferenc

Trst pod nacistično okupacijo v Fogarjevem delu

Galliano Fogar, »Sotto occupazione nazista nelle provincie orientali«, Videm 1961. Fogarjevo delo, ki ima 224 strani teksta (male oktave) in imenski indeks na štirih straneh, je časovno nadaljevanje Apihove študije »Od režima do rezistence 1922—1943«. Izšlo je v isti zbirki: Politični boj in odpor v Julijski krajini in sicer že kot 4. zvezek. Apihovo delo smo že ocenili (»Prispevki za zgodovino delavskega gibanja« 1962, št. 1, str. 299).

Med Apihom in Fogarjem je precejšnja razlika. Apih je naši narodno-osvobodilni borbi posvetil dobršen del svojih strani, sledil ji je od začetka do padca fašizma; Fogar pa se omeji na ustanovitev in delovanje italijanskega CLN (Comitato di liberazione nazionale), Komiteja za nacionalno osvobojenje v Trstu in na njegove odnose do OF. V komiteju so bili predstavniki italijanskih meščanskih strank (demokristijani, liberalci in levičarska akcijska stranka) ob zastopnikih komunistov starejše generacije, katerim se šele leta 1944 pridružijo tudi socialisti. Do julija 1944 CLN ni imel stikov z OF, le tržaški italijanski komunisti so imeli po svoji liniji neke zveze (str. 74).

Tržaški CLN je stal trdo na stališču rapalske pogodbe in zagovarjal italijansko-jugoslovansko mejo, ki jo je ta začrtala; to se je pokazalo zlasti v drugi polovici leta 1944. Slovencem in Hrvatom v Istri je za bodočnost obljubljal neke kulturne pravice in pripravljaval neke načrte o upravni avtonomiji, ki bi pa ne šla preko občinskih meja.

Razumljivo je, da Fogar, ki brani stališča tržaškega CLN, naleti na težke, nepremagljive težave ob splošnem slovenskem in hrvaškem uporu, ki je zajel ozemlje od Triglava do Učke in prodril v sam Trst. Vendar pa pisec kljub temu svojemu stališču le skuša biti nepristranski do naše narodnoosvobodilne borbe. Tudi ob vprašanjih, ki so zelo razburjala italijanske duhove in izzivala proti nam najhujše očitke, kot na primer likvidacije fašistov in njihovih somišljenikov v Istri septembra 1943 (glej V. poglavje, str. 60—68), ubira mirno pot prikazovanja dejstev ene in druge strani, kjer le more.

Zaradi važnosti publikacije, saj je nekaka uradna izdaja italijanske rezistence, pisana na podlagi dokumentov centralnega CLN v Milanu, je prav, če si delo pobliže ogledamo. V oceni bi rad opozoril na bistvene točke, da bi tudi naš človek spoznal, v čem smo se strinjali, v čem pa razhajali z italijanskim odporniških gibanjem.

V I. poglavju »8. september in nacistična okupacija« avtor prikaže takoj v začetku razsulo italijanskih oboroženih sil (nad 50.000 mož) v Julijski krajini v prostoru Trst—Gorica—Reka, na katere so iz Ljubljane in z Gorenjske pritisnile čete 71. nemške divizije; ceni jo na 4000—5000 mož, vendar po pozablja, da je glavnina divizije ostala v Ljubljani. Na straneh 14—19 prikaže defetistično zadržanje generala Ferrera, poveljnika XXIII. italijanskega armadnega zbora v Trstu. Ocenjuje generala Gambaro (str. 20), ki bi se kot poveljnik

8. in 2. armade moral upreti nemškemu vdoru. Kot že Apih tudi Fogar zapade površnemu viru (Zanussi, »Guerra e catastrofe d'Italia«, Rim 1946) in trdi, da je Gambarara imel stike z OF in radijsko zvezo z zavezniki v Kairu; šlo je le za četnike v njegovi službi, med katere je prišla ekipa zavezniških obveščevalcev spomladi 1943 v Dolomitih. Tudi Gambarara, ki je bil na Reki, podleže Nemcem brez odpora. Ostali del poglavja (do str. 30) prikazuje razsulo postojank v Istri, o Gorici in Goriški pa ni niti besedice.

V II. poglavju »Jadransko Primorje« (str. 31—47) prikazuje vojaško okupacijsko upravo, ki je nam že znana, saj je bila vanjo zajeta tudi Ljubljana. Govori o oživitvi fašistične stranke, o organizaciji belogardističnih enot, tako italijanskih kot »slovenskih«. V tej zvezi govori (str. 37) o »vojaškem nemškojugoslovanskem kondominiju«, misli pa povezavo belogardističnih organizacij z nacisti. Tudi če sem vključil medicevce, niso ti bili nikdar zastopniki jugoslovanskih narodov, temveč so bili le narodni izdajalci in kolaboracionisti. Govoriti pri njih o »jugoslovanstvu«, pomeni priti nekritično na pozicije italijanskih šovinstov, ki so tudi sprejeli fašiste kot branilce italijanstva. Isto velja glede »slovenskih šol« in »slovenskih županov« (str. 43—44), kjer je naglas na slovenski napačen in preoster.

V III. poglavju o »italijanskem odporu« po daljšem situacijskem uvodu predvsem govori o CLN. Podčrta zlasti vlogo gibanja »Giustizia e libertà« in iz njega izišle stranke »Partito d'azione«, akcijske stranke, ter podčrta vlogo dveh glavnih zastopnikov, padlega Gabriela Foschiattija in Giovannija Paladina. (Zadnji je po letu 1945 v številnih člankih pokazal zelo malo razumevanja do Slovencev.) Tu gre za mazziniance 20. stoletja, ki so se udeležili prve svetovne vojne na strani Italije, skušali vsaj v besedi biti prijazni do naših ljudi, toda dejansko niso mignili s prstom, sicer pa so bili vedno manjšina nasproti iredentistom, nacionalistom in liberalcem v Trstu. Fogar pove, da je CLN prevzel težko nalogo, ki jo je povzročila »falirana fašistična politika«, da reši italijanstvo (str. 54). Prizna pa (str. 58), da so bili politični in vojaški uspehi CLN »skromni«, v »nekaterih primerih obsojeni na neuspeh«.

Fogar sam prizna, da je bil uspeh ali neuspeh CLN precej odvisen od KPI v Trstu. Njeni vodilni člani so bili Luigi Frausin, Vincenzo Gigante in Božidar Kolarič, »slovenski« komunist, kot ga Fogar imenuje; ti so predstavljali tržaško federacijo KPI v CLN. Bili da so »pristaši skupne italijansko-slovenske borbe, ki naj temelji na medsebojnem priznanju narodne individualnosti« (str. 59), toda »vsako ozemeljsko vprašanje naj se odloži na povojno dobo«. Med septembrom 1943 in septembrom 1944 je tržaška federacija imela to linijo. Fogar ne pove, da je naša OF zagovarjala isto politiko. Šele septembra 1944 je prišlo do spremembe prav zaradi nastopov italijanskih šovinstov. Avtor sicer pripominja, da za KPI ni imel zadostnih virov. Tržaška federacija KPI pa še ni izdala niti krajšega pregleda zgodovine rezistence.

Tu moramo omeniti glavne oznake naše osvobodilne borbe in italijanske rezistence, kar ju veže ali loči. Veže ju predvsem protifašistični, protinacistični boj. Oborožen odpor pa je drugačen pri nas, drugačen pri njih. Naš boj vodi partija, s čimer je že zagotovljen prehod na progresivne pozicije, naš boj je revolucionaren, ker je partija voditelj in organizator. Vloga KPI v italijanski rezistenci pa je vloga »enake med enakimi« strankami, kvečjemu ji moramo prisoditi, da je bila »prima inter pares«, »prva med enakimi«. Sama je nam-

reč socialno revolucijo izključila, se ji odpovedala. Ob tem stališču KPI je tržaški proletariat že od leta 1942 — o tem je že pisal omenjeni Apih — spoznal, da je KPJ oziroma KPS revolucionarna, medtem ko je KPI zlasti v CLN podlegala vplivom meščanskih strank in partnerjev. Dodati moramo, da tržaška KPI tudi izven CLN ni izrabila vseh možnosti. Sicer pa moramo še počakati na zgodovinski prikaz njene dejavnosti.

Četrto poglavje »Istra septembra-oktobra 1943« zadeva predvsem hrvaško Istro. Tu omenja avtor divjanje nemške ofenzive, ki jo pa za Goriško in Kras niti z eno samo besedico ne zabeleži. Dodajmo, da jo nemški viri poznajo kot »Wolkenbruch« od I—IV, Wolkenbruch II pa zadene Istro. Fogar med nemškimi enotami navaja tudi »Prinz Eugen« divizijo (str. 65), ki so jo sestavljali zlasti vojvodinski Švabi, ne navede pa vira za prisotnost te divizije. Že pred leti je o tem pisal novinar Grassi, zadnji čas je to povzela šovinistično pisana publikacija »Storia della Venezia Giulia 1943—1945«. Grassi se je oprl na neki zemljevid, ki je na nemški generalki imel italijansko besedilo, ki je označevalo premik te divizije; vendar ta vir ne drži, dokler ga ne bodo potrdili drugi viri.

V V. poglavju pridemo do vprašanja, v katerem je tržaški CLN šel svojo pot (»Jugoslovanske zahteve«). Ko je uvodoma (str. 69—73) prikazal naše zahteve glede zahodne meje, je izpustil razglas IOOF z dne 16. septembra 1943, omenil pa izjavo ZAVNOH glede Istre in izjavo AVNOJ z dne 29. XI. 1943. Nato obširno navaja Smodlakov članek v »Novi Jugoslaviji« (št. 7-10 iz septembra 1944) in znani Titov govor II. dalmatinski brigadi z geslom: »Tujega nočemo, a svojega ne damo!« Zatem preide k analizi odnosov med CLN in OF (str. 74) ter pravi, da so bili prvi stiki vzpostavljeni na Goriškem s sestankom 29. aprila 1944, kjer so OF zastopali Julij Beltram-Janko, de Gressig in Franc Pregel-Boro, goriški CLN pa Cantarutti, Coceanis in Filla. Tedaj so sklenili: 1. odložiti vprašanje meja, 2. priznanje politične in organizacijske avtonomije obeh gibanj in 3. koncentrirati vse sile za boj. Vsaka narodnost po svojih organih sodi Italijane in Slovence, ki so odgovorni za fašistične in kolaboracionistične zločine.

Politični sporazum je rodil mešan koordinacijski odbor in ustanovitev brigade S. A. P., ki naj bi operirala v Gorici in okolici (str. 75). Pravi, da je ta sporazum bil potrjen v »Svino« (Ajdoščina) julija 1944 »ob prisotnosti sovjetske in anglo-ameriške misije«.

Kraj »Svino« ne drži, gre pa najbrž za »Šmarje« v Vipavski dolini, kjer je bil velik množičen sestanek. Vprašanje italijanskih partizanov in njihove formacije pa da je bilo izročeno koordinacijskemu komiteju. V nadaljnjem omenja Fogar, da je slovenska stran na sestanku v Kromberku 18. avgusta 1944 zahtevala, da se brigada »SAP Isonzo« direktno podredi štabu IX. korpusa, kar pa da so oni odklonili.

Naši podatki so nekoliko drugačni. Najprej omenimo, da so italijanske SAP (Squadre d'azione partigiana), česar menda Fogar ne ve, bile le sabotažne, udarne skupine in ne brigade. Vprašanje ni bilo »brigada SAP«, pač pa 2. brigada Garibaldi v Brdih in v Beneški Sloveniji. Spor je bil le glede imena te brigade (glej dopis Briško-Beneškega odreda 22. VI. 1944 v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja — Ljubljana, fasc. 292/1). Italijanska stran ji ni hotela dati ime »Isonzo« (Soča), pač pa »Gorizia« (Gorica); proti temu je naša vojska oporekala, ker njeni pripadniki niso bili Goričani, teri-

torij, na katerem je operirala, pa ni imel zveze z Gorico. Slednjič so Italijani dali brigadi ime »Isonzo«, toda brez predhodnega sporazuma s štabom IX. korpusa. Po posredovanju Briško-Beneškega odreda je brigada dobila ime »Garibaldi-Natisone« (Garibaldi-Nadiža), kjer je res največ delovala. Mogoče pa je, da gre res za kakšno skupino SAP, toda te niso bile nikdar brigade, saj njihovo številčno stanje ni presegalo nekaj desetini mož. Taka enota bi pa res ne zaslužila tolikega razpravljanja.

Enostransko in napačno je v nadaljnjem prikazovanje (str. 76—78) stališča naše narodnoosvobodilne borbe do italijanskih enot. Gre za italijanske garibaldinske bataljone v Brdih in v Beneški Sloveniji, za začetke ozopovcev in posebej za 3. bataljon »Giovanni Zol« Istrskega odreda. Tu citira članek Ferma Solarija »Movimento di liberazione in Italia«, 1955, št. 34-35, in članek Luigia Longa v »Rinascita«, december 1953. Solari trdi, da je »slovenska stran iz nacionalnih motivov« predlagala, da garibaldinci in ozopovci zapuste Beneško Slovenijo (»nostro Friuli« — našo Furlanijo) in se premaknejo na zahod. Res je bil tak predlog in tudi etnično načelo je bilo poudarjeno, vendar pa je naše vodstvo mogoče v prevelikem optimizmu jeseni 1943 imelo pred očmi predvsem vojaške vidike: napade na železnico Ponteba—Videm, katero naj bi tolkli z obeh strani, Italijani iz Karnije in naši na vzhodu iz Beneške Slovenije. Načrt je propadel zaradi sovražne ofenzive. Italijanske enote, ki jih je ofenziva razpršila, so se počasi zopet zbirale in ostale zlasti na ozemlju Zahodne Benečije in narastle v brigade in divizijo. — Longa pa po pričevanju garibaldinskih zastopnikov Marija Lizzera in Lampredija trdi, da so naši komandanti že novembra 1943 zahtevali popolno (»sic et simpliciter«) podreditve italijanskih enot, ker so »zahtevali priključitev teritorija« (gre za Beneško Slovenijo) »jugoslovanski državi«. O »podreditvi« v naših dokumentih ni besede, kaj še o »popolni« podreditvi.

Vprašanje 3. bataljona »Giovanni Zol« je drugačno. Pod črto na 78. strani prinaša Fogar celo naš tekst iz zbornika »Istra in Slovensko Primorje« (Rad, Beograd 1951), vendar pa v tekstu prikaže likvidacijo Darka Pezza le kot izraz »šovinizma in nezaupanja nekega slovenskega komandanta«. Če bi Fogar pregledal celoten dokumentiran tekst zbornika, ki obravnava Istrski odred, ki je spadal pod VII. korpus, bi videl, da je poveljstvo Istrskega odreda plačalo svoje zablode s smrtno obsodbo komisarja in namestnika komandanta. To je edini tragični primer osvobodilnega boja v Istri in Slovenskem Primorju. Šovinizem je bil na obeh straneh. In če kje, bi prav za bataljon »Giovanni Zol« veljalo, kar avtor sam priznava, da v »nekaterih primerih se more zdeti politika monopola in vključenje italijanskih enot upravičena z vojaškega vidika«. Tu pa ni šlo za »zdeti«, marveč za »morati«: bataljon »Giovanni Zol« je bil od vsega začetka bataljon Istrskega odreda, podrejen poveljstvu odreda. Če se je Darko Pezza, kar Fogar sam prizna, »mesto da bi se vrnil, zadržal v bližini »Trsta«, je s tem napravil vojaški disciplinski prekršek, ki ni bil lažjega pomena; zadrževati enoto v bližini mesta, je pomenilo, izpostaviti jo uničenju. Žrtvovati desetine in desetine življenj, prinesiti preplah in demoralizacijo v druge enote in ljudske množice... Nič čudnega, če je moral komandant bataljona težko plačati svoj težki prestop.

Na koncu poglavja avtor omenja izjave KPI za severno Italijo. Pri tem se opira na že omenjeni članek L. Longa v »Rinascita«, da je KPI branila

linijo »vse za borbo«, a vprašanje meja naj se rešuje po vojni. Avtor pa ne pove, da je KPS imela isto gledišče, o čemer govori šele v naslednjem poglavju (str. 86). Res pa je, da se zdi, kot bi Fogar želel, da bi naša partija vse izjave glede meja (Vrhovni plenum OF, ZAVNOH, AVNOJ) kratkomalo pozabila in sprejela ne vem kak plebiscit za Istro in Slovensko Primorje. Da je splošni upor, ki je zajel vse to ozemlje, bil že tudi nekak plebiscit narodne odločitve, tega niti najmanj ne upošteva. Fašistično zatiranje je rodilo krik po svobodi; revolucionarni upor, boj je dal ljudstvu ne le upanje, temveč prepričanje, da se davni sen svobode uresničuje. Težko je bilo celo ljudske množice prepričati, ko sta KPS in OF sprejeli taktično rešitev zaradi boja samega, da se o razmejitvi ne razpravlja.

Šesto poglavje govori o »italijansko-slovenskih sporazumih maja 1944«. Naslov poglavja je preširok, saj ni niti sedem strani (str. 83—89) o sporazumih, ostali del (str. 89—98) pa govori o Istri in položaju italijanske manjšine.

V naših stikih s CLN za severno Italijo v Milanu (uradno CLNAI, to je CLN Alta Italia) pravi Fogar, da je dala pobudo tržaška federacija KPI, pravzaprav Luigi Frausin. Sporedno pride do sporazuma med Briško-Beneškim odredom in poveljstvom garibaldinskih brigad ob ustanovitvi 14. brigade Garibaldi-Trieste (str. 86—87). Zaključek je bila skupna izjava CLN za severno Italijo in poveljstva vseh italijanskih partizanov (CVL-Corpo volontari di liberazione) z dne 17. VII. 1944, s katero je politični in vojaški vrhovni organ severne Italije potrdil oba prejšnja terenska sporazuma in imenoval Antona Vratuša-Vrana za zastopnika NOV in POS pri italijanskem glavnem poveljstvu (str. 88).

Tu se začne Fogarjeva svojstvena pot branilca tržaškega CLN. Ko ugotovi, da se je z zgornjim sporazumom rešilo le vprašanje italijanskih enot na Krasu in v Furlaniji, ne pa na področju Istre, zapade v očitke, da »Slavi« niso hoteli rešiti problema integralno. Trdi, da so italijansko-slovenski vojaški sporazumi vezali le KPI in KPS, ko bi moral odkrito priznati, kar je res, da sta ti dve partiji dali zanje pobudo. Pri vsem pozablja, da slovenska osvobodilna borba ni mogla reševati problema Istre, odnosov med Hrvati in Italijani.

Sledi nato ostrejši očitek, da tržaški CLN glede teh sporazumov ni bil zaskrbljen in da pri njih ni sodeloval. Zaključí, da je CLN za severno Italijo ignoriral ne le tržaški CLN, marveč tudi reški, puljski itd.

Naslednje strani posveti delu istrskih CLN, zlasti reškega in puljskega. Tu smo zopet ob istem vprašanju kot pri tržaškem CLN. Koga so CLN v Istri predstavljali? Kaj so delali? Malokdo je zanje vedel, niti italijansko meščanstvo in malomeščanstvo teh mest, tako so bili zaprti sami vase v »strogi konspiraciji«. Do tega zaključka pridemo, če preberemo, kar piše Fogar o njih, ne da bi navajali drugo literaturo in podatke.

Šele v naslednjih dveh poglavjih (VII. »Stališče julijskega CLN«, VIII. »Prvi sestanek v Milanu«, str. 99—112) nam pokaže, v čem in zakaj se tržaški CLN, ki je hipoma postal »julijski«, ker je hotel govoriti v imenu vse Julijske Benečije, hotel torej biti »vodilni komite«, ni strinjal niti s »Slavi«, niti s CLN za severno Italijo.

Sedmo poglavje kaže neko načelno linijo. Iz njenih potez spoznamo, da so jo izdelali mazzinianci (do 1925 člani republikanske stranke, sedaj pa pri-

staši akcionistične stranke). Federativna ureditev Italije, Trst kot svobodna luka, avtonomija na kulturnem področju in v upravi občin za Slovence in Hrvate, kar naj bi rešilo Julijsko Benečijo Italiji. — Samo majhno kritično pripombo: Z avtonomijo, ki govori le o »občinah«, bi Jugoslovani bili za vedno pritisnjeni na tla v narodno mešanih mestih v Istri, Trstu in Gorici. O kakšnem »centralnem avtonomnem organu« za vse Jugoslovane ni niti besedice... — Načrt za avtonomijo občin je izdelal Giovanni Paladin na pobudo vseh italijanskih strank, tudi komunistov in socialistov, po njihovem sestanku v Vidmu junija 1944, kjer so pa bili zastopani le Trst, Gorica in Videm; zastopnikov Istre ni bilo. — K zgornji pripombi dodajam še eno: Precej lepih besed, načrtov, obljub, ki pa niti za imenovane stranke niso postale seme bodočnosti, za Italijane same. Še leta 1963 so se decentralizaciji Italije na primer upirali tudi tržaški liberalci, ki so prej odobrili še nekaj več...

Politično stališče tržaškega CLN (sedaj za Julijsko Benečijo) je bil načelen afront proti fašistom in kolaboracionistom, tóda tudi proti slovenski OF prav v vprašanju narodnih meja in združitve s Slovenijo in Jugoslavijo.

V osmem poglavju očrta avtor napete odnose in nesporazume tržaškega CLN (ostanimo pri tem imenu) z glavnim organom CLN za severno Italijo, ki si je lastil in izvrševal funkcijo ilegalne italijanske vlade za severno Italijo, kar mu je vlada v Rimu morala priznati. Žal mi je, če strnjena slika, ki jo tu podajam po Fogarju, izpade slabo za tržaški CLN in za avtorja, ki ga brani.

Šele maja 1944 so med Trstom in Milanom vzpostavljeni prvi stiki in to na pobudo CLN za severno Italijo. Ko sam predsednik Pizzoni pride iz Milana na obisk v Trst, ne ve niti, da tržaški CLN obstaja. Ne zvemo, ali je za tem bila brezbriznost in nedejavnost, ali domišljavost tržaških čielenistov! Fogar je v VII. poglavju skušal prikazati veliko aktivnost vseh italijanskih CLN v deželi, delajo pa brez zvez s centralo! Ali ni to znak ozkih političnih krožkov, klubov?

Pizzonijevi prvi stiki v Trstu se omeje na tržaške kulturne delavce. Fogar imenuje pisatelja Giannija Stuparicha, zgodovinarja Karla Schiffrerja, prof. Giulia Gaeta. Šele Gaeta najde stik s CLN. Pizzoni »ni imel ključa« (str. 113). Vodstvo CLN je po decembrski raciji 1943 prešlo v roke demokristjanov, duhovnik prof. Edvard Mazzari je postal predsednik (str. 114).

Junija 1944 pride v Milanu do sestanka z zastopniki Slovencev (Urban — A. Vratuša in Fr. Štoka, organizator Delavske enotnosti v Trstu). Trije zastopniki tržaškega CLN (Mazzari, Frausin za KPI in prof. Gaeta za akcioniste) so odsotni, ker niso prišli pravočasno (str. 116). Urban 8. junija 1944 podrobno poroča (str. 116) pred CLN za severno Italijo o položaju v Jugoslaviji in Sloveniji (str. 116—118). Na koncu predloži v štirih točkah konkretne predloge za sodelovanje z italijansko rezistenco (str. 118):

1. vzdržati se diskusij o vprašanju usode narodno mešanih ozemelj;
2. razčistiti vse nesporazume političnega značaja med organizacijami, ljudskimi množicami obeh narodnosti, pojasniti načelna vprašanja (»termini della questione«), boriti se proti fašizmu in ostankom šovinizma;
3. najti primerne organizacijske oblike za široko vojaško mobilizacijo in tesnejše sodelovanje;
4. povečati pritok v partizane, olajšati italijanskim partizanom, da se poslužijo izkušenj NOB, poglobiti sodelovanje med enotami obeh narodnosti.

Ko Fogar omenja te točke, mu je problematična že prva točka. »Kaj pomenijo narodno mešana ozemlja?« Kje se začno, kje se končajo? Postavi si vrsto vprašanj in odgovorov (str. 119—120). Glavni njegov odgovor, teza italijanskih rivendikacij je: mesto odloča in ne vas. Mesta pa so italijanska. Nadaljuje: »Ti problemi so Tržačanom bolj znani kot Milančanom. Vendar prevlada v CLN za severno Italijo mnenje, da ne sme zamuditi prilike in dopustiti pasti ponudbe za politično sodelovanje, saj so »slovenske odločbe o mejah le enostranski akti« (str. 120).

Junijski sestanek v Milanu se konča z odobritvijo že znanega poziva »Italijanskemu ljudstvu Julijske Benečije«. Bistvena točka je obsodba fašistične politike. Vendar pa poziv ugotavlja, da del Italijanov ne vidi jasno sedanjega položaja in ga ne razume, ker ne zaupa slovenskemu ljudstvu. Ko omenja neoportunist razprav o mejah, poziva k sodelovanju. Ustanove naj se centri CLN in antifašistični italijansko-slovenski in italijansko-hrvaški komiteji. Konča s pozivom, naj se Italijani odzovejo in vstopijo v italijanske enote, ki sodelujejo s slovenskimi (str. 121—122). Stranke tržaškega CLN razen KPI so poziv odbile (str. 122). Julija 1944 sta bila v Milanu Mazzari za demokristjane in Gaeta za akcioniste ter predložila svoje pismene pripombe (str. 124); najdemo jih tudi v naših arhivih.

Zanimivo je Fogarjevo stališče glede tega poziva. Najprej citira Paladina, tedaj zastopnika akcionistov (»La lotta clandestina di Trieste nelle drammatiche vicende del CLN della Venezia Giulia«, Trieste 1954 — izšlo kot manuškript, strani 43), ki pravi, da je poziv »enostranski in dvoumen«, »prežet z bistvenim nerazumevanjem za politične cilje, za katere se je boril CLN za Julijsko Benečijo«. Fogar dodaja svoja razmišljanja o samoodločbi, ki jo »Slavi razlagajo z dvomljivimi kriteriji« itd. Vendar pa konča s pripombo, »da pozicija Tržčanov ni bila prosta nekega protislovja«, da je bilo »protislovje med ideološko, načelno pozicijo, ki hoče široko demokratično odprtje, in med konkretno politično akcijo, ki jo diktira trda nujnost nacionalne obrambe« (str. 123). Meni, da je bila »vsa julijska situacija en sam vozal protislovij« (prav tam).

CLN za severno Italijo je vztrajal na svojem stališču; že junija 1944 je obenem z razglasom poslal Tržačanom okrožnico, v kateri je branil svoje politiko sodelovanja kot »edino pravilno in možno efektivno braniti nacionalne interese«; zahteval je, da se vsi CLN disciplinirano podrede. Očital jim je, da je borba Italijanov v Julijski Benečiji »najbolj zaostala med vsemi italijanskimi deželami in to zlasti oborožena borba« (str. 125).

Fogarju se zdi, da se za kritiko skrivajo pripombe, »ki jih je prišepetala in razširila jugoslovanska stran« (126). Nato preide v obrambo Tržčanov in skuša kar na šestih straneh (126—131) našeti protidokaze s tem, da prikaže razvoj vseh italijanskih enot od Benečije do Istré, češ pogledjte, koliko jih imamo. Glavnega dokaza pa ni in sicer: ali je bila res zasluga tržaškega CLN, da so nastale te enote, da so se razvijale, vzdrževale. Sam je na drugih mestih priznal, da je stike z nami in z italijanskimi enotami imeli le KPI. Ta pa se je tedaj ločila od tržaškega CLN, ker je sprejela junijski poziv. Sicer pa si niti tržaška federacija KPI ne more lastiti, da je ona sama, edino ona formirala italijanske enote. Tu ni na mestu, da bi dokazovali, kolik je bil naš prispevek pri formiranju italijanskih enot. O tem Fogar ne samo molči, marveč piše tako, kakor da bi vse to bilo delo in zasluga CLN iz Trsta.

Deveto poglavje govori o drugem sestanku v Milanu julija 1944. Tržaški odposlanci (Mazzari za demokristjane, Gaeta za akcioniste, Frausin za KPI) so imeli predhodni sestanek z vodstvom v Milanu. Fogar pravi, da to ni nič vedelo v Pulju, Istri, Kvarnerju (beri: Reki) in Zadru. Niso pa bili enotni niti Tržčani med seboj. Fogar omenja linijo akcionistov, ki so stali na: ali — ali; če Milano ne sprejme naših pogledov, prelomimo z njim. Zahtevali so priznanje enotnosti Julijske Benečije; v vojaškem vprašanju mora jugoslovanska stran garantirati, da bo spoštovala tiste kraje, ki jih bodo ob zlonu zasedle italijanske enote. Mirovna konferenca naj odloči o teritorialnih vprašanih (str. 136). Frausin in zastopnik KPI v milanskem CLN Dozza sta bila za to, da se takoj prizna Jugoslaviji s Slovani kompaktno naseljene kraje; vendar sta nato umaknila svojo zahtevo, češ da niso poklicani, da o tem odločajo. Frausin je prišel tudi v spor zaradi podatkov o etničnem stanju v notranji Istri; njegovi podatki se niso ujemali s podatki, ki jih je sestavil Schiffrer, predala pa sta jih Mazzari in Gaeta. Toda Frausin se je z zadnjim strinjal, da mora Trst ostati Italiji.

Fogar dodaja (str. 138) poročilo Mazzarija, po katerem naj bi se Frausin popolnoma pobotal z Mazzarijem pred odhodom iz Milana. Mogoče je, recimo, glede taktičnega nastopa. Razvoj je pokazal, da je le imel in ohranil svoje poglede.

Sestanek z Urbanom-Vratušo in Štoko je bil 16. julija. Fogar daje najprej izvleček Urbanovega poročila (po italijanskih virih), ki ga imenuje (relazione-fiume« (poročilo-reka), o položaju v Jugoslaviji in Sloveniji (str. 139—140). Nato omenja Urbanov kritičen pogled na slovensko-italijansko sodelovanje (140): italijanske enote so šibke, dasi so možnosti za mobilizacijo. Tržaška brigada ima 70% netržčanov. Prehrano, ki prihaja preko pokrajinske gospodarske komisije iz Furlanije, ne more dobivati samo ta brigada. Nato preide na politično področje, zahteva boj proti ostankom fašizma in imperializma, ki je prizadel toliko gorja; boj nacionalizmu in šovinizmu, proti čemur se OF že bori v Trstu. »Italijanska stran pa razen federacije KPI, poziva goriških italijanskih antifašistov in nekaterih privatnih iniciativ, ni napravila ničesar v tem pogledu« (str. 141). Italijanski protifašisti, ki v obmejnih predelih zahtevajo od slovenskega ljudstva garancije za lastne nacionalne pravice, nehote igrajo na sovražnikove karte. Naša dolžnost je, da iztrgamo te skeptike fašističnemu vplivu (142—143). Urbanovo poročilo po Fogarjevem navajanju ima poteze objektivnosti.

Fogar nato omenja, da je Urban v diskusiji namignil, naj priznajo aneksijo AVNOJ glede kompaktnih slovanskih ozemelj, o mešani teritorijih pa bi se pozneje sporazumeli po načelu samoodločbe. Tržčani so bili nezadovoljni z nadaljnji Urbanovimi pojasnili bodisi glede »mešanih« teritorijev kot glede samoodločbe. To naj bi Urban priznal le, če bi Italija dobila progresivni režim (143).

Ta odgovor naj bi zbegal celo tržaške komuniste (str. 144). Tržčani so tu sprožili vprašanje Reke in Zadra, Urban jim je moral odgovoriti, da so te »cone pod ZAVNOH«, kar povzroči »globoko začudenje« in »porazen učinek«. Zdi se, da Fogar tega tudi danes ne razume. Zemljepis, vprašanja etnične pripadnosti, razlika med Slovenci in Hrvati, vse to je od davna bilo za Tržčane, tudi »boljše«, izobražene Tržčane, le deveta vas. Z besedo »Slavi« (če ne

»sciavi«) so »reševali« vse. Fogar spada med ljudi, ki so dobre volje do nas in vendar, zdi se, o meji med Slovenci in Hrvati ne ve dosti; drugače bi moral na račun »začudenih« Tržičanov le napraviti pripombo, zlasti še, ko se hočejo pogajati o »mejah«.

Sklep sestanka v Milanu je bil, da zastopniki Tržičanov s tremi zastopniki CLN za severno Italijo in Urbanom pripravijo predlog sporazuma, ki bi ga predložili »slovenski vladi« (sic! str. 145). Predlog obsega političen in vojaško-organizacijski del. V političnem delu menita CLN za severno Italijo in OF, da je diskusija o mejah škodljiva in neprimerna; definitivna rešitev je mogoča »v harmoniji s samoodločbo narodov v okviru splošnega položaja v tem delu Evrope in posebno v Jugoslaviji in v Italiji«. Obe organizaciji »priznavata in branita enotnost in neodvisnost slovenskega naroda in jugoslovanskih narodov«. Po drugi strani pa ugotavljata, da »s tem, da je italijansko ljudstvo obsodilo imperializem, politiko preteklosti . . ., ko so se najboljši sinovi dvignili v oborožen odpor . . ., so ustvarjene potrebne premise za prijateljsko rešitev odnosov med italijanskim in slovenskim ljudstvom v obojestranskem priznanju narodne enotnosti in neodvisnosti«.

Vojaško-organizacijski del (str. 146) obsega pri Fogarju le organizacijski; gre za ustanovitev koordinacijskih komitejev med CLN in odbori OF na narodno mešanih ozemljih, v katerih naj bi bila zastopana tudi Delavska enotnost; predstavljali naj bi ljudsko oblast. Skupno glasilo bi bila »Borba — Lotta«. — Slovenska zastopnika sta pristala na to, da se organizacijski del lahko takoj uveljavi. Politični del pa mora dobiti odobritev OF, »slovenske vlade«. Bil je 19. julij 1944.

Nekaj dni nato, pravi Fogar (str. 147—148), je KPI, natančneje ne precizira, ali je bil zastopnik KPI v CLN za severno Italijo, ali, kar je manj verjetno, zastopnik CK KPI za severno Italijo, dala svoje pripombe na sklepe tega milanskega sestanka. V njih je kritizirala ostale stranke, češ da se niso ravnale v skladu z junijskim pozivom CLN za severno Italijo. Bistvo te kritike lahko strnemo v dve točki: sprejeti bi bilo treba izjavo II. zasedanja AVNOJ o priključitvi strnjenih ozemelj, saj o natančni meji AVNOJ itak ni govoril. O notranjem italijanskem položaju bi morali sprejeti dodatek, ki ga je predlagal slovenski delegat, ko so govorili o »medsebojnem priznanju narodne enotnosti in neodvisnosti«, namreč: »če bo v Italiji vlada demokracije in svobode«.

Fogar meni, da je linija KPI nujno morala prihajati v protislovje: ali stati »na poziciji revolucionarne ideologije«, ali braniti »nacionalni interes stranke« (str. 150). Govori celo o »slovanskem« (»slavo« — kot po navadi) pritisku, ki naj bi spravil KPI na revolucionarne pozicije. S tem v zvezi omenja spor med ozopovci in garibaldinci v Beneški Sloveniji.

O krizi med KPI in tržaško federacijo KPI piše šele v naslednjem poglavju »Koordinacijski antifašistični odbor«, Fogarju služi za vir članek, priobčen v »Lavoratore« 14. XI. 1949, ki pa je precej sumljiv, saj je pisan v času najhujše informbirojevske gonje proti Jugoslaviji in proti KPJ. Frausin in Gigante, ki sta avgusta 1944 drug za drugim padla v nacistične roke, naj bi očitala KPS »nacionalizem«, KPS pa njima isto z dodatkom trockizma (str. 154—155).

Zatem prikaže po italijanskih poročilih tri sestanke Koordinacijskega anti-fašističnega odbora (6., 16. in 23. avgusta 1944 — str. 156—165). Prvi sestanek

poteka le v medsebojnem razčiščevanju položaja, celo pojmov (str. 156—157), drugi pa je ostrejši. Govorili so o letaku akcijske stranke Istranom, ki je branil pridobitve prve svetovne vojne v duhu mazzinijancev-republikancev, ki ga OF ni odobraval. Fogar ponatisne celoten letak (str. 160—162). Že na prvem sestanku so Italijani zopet postavili problem Istre, ki se je ponovil tudi na tretjem. Ni potrebno ponavljati, da je bila kompetentna samo Hrvatska, da razpravlja o tem.

Diskusija na tretjem sestanku o izdajanju »Borbe — Lotte« ni privedla do enotnega sklepa. Mazzari hoče imeti vpogled v vse članke, noče pa biti urednik (str. 164). Nato je izšla ena številka »Borbe« brez sodelovanja CLN.

Septembrskemu sestanku z Vratušo-Urbantom so namenjene naslednje strani X. poglavja. Fogar gradi na pričevanjih, ne citira pa kot drugod uradnega poročila iz milanskega arhiva CLN. Zanimivo je, da tega poročila ne omenja noben italijanski avtor, čeprav imamo že marsikatero knjigo o italijanski rezistenci po virih iz centralnega arhiva (Catalano, »Storia del CLNAI«, Bari 1956, Battaglia, »Storia della resistenza«, Valiani itd.). Po navadi vsi omenjajo ta milanski sestanek z Vratušo zelo na kratko. Popolne jasnosti ni in tudi Fogar ima težave. V bistvu je šlo za priznanje izjave II. zasedanja AVNOJ z dne 29. XI. 1943 glede zahodnih meja, ki jo je Vratuša zahteval, Italijani, zlasti še Tržačani, pa odbijali. To vemo tudi iz naših virov.

Do popolnega preloma s CLN za severno Italijo na tem sestanku ni prišlo. Bil pa je zadnji sestanek te vrste. Vratuša je po naših virih, ki so v arhivu IZDG, ostro podčrtal, da so italijanski krogi tako v Gorici kakor v Trstu predvsem zanemarili boj proti italijanskemu šovinizmu in imperializmu, proti čemur se je OF stalno borila. Številni so njeni letaki in članki v ilegalnih publikacijah proti šovinizmu. Slovenski šovinizem so netili zlasti domobranci in četniki, ki so OF stalno očitali njeno zблиževanje z italijanskimi množicami. Na italijanski strani pa je bilo obratno. Celotisti, ki so hoteli sodelovati z nami, so zapadali šovinističnim izpadom proti nam: od Rapalla niso hoteli popustiti, CLN v Gorici in Trstu sta hotela govoriti v imenu pokrajine, ki ni bila italijanska, CLN v Trstu celo v imenu cele dežele. Hotel je biti, kot vidimo tudi iz Fogarja: »Julijski CLN«, govoriti je hotel celo v imenu Zadra in Dalmacije.

Glede italijanskih brigad so si po ustanovitvi Koordinacijskega odbora tržaški člani CLN lastili pravico, da sta dva delegata akcijske stranke, ne da bi obvestila Koordinacijski odbor, niti IX. korpus, na svojo roko odšla na obisk v Tržaško brigado.

Italijanski šovinizem se je oživiljal zlasti v kraljevi Italiji, kjer je v varnem zavetju zahodnih zaveznikov začel napadati našo narodnoosvobodilno borbo kot imperialistično in branil osvojitve prve svetovne vojne. Pozabljal je ali pa sploh ni vedel, da se je tudi v Julijski krajini začel upor že leta 1941, se v zimi 1942/43 razširil celo na Slovensko Benečijo, Videmsko pokrajino. Nič čudnega, če je vse to zahtevalo drugačen odgovor z naše strani; drugače bi nas imeli še za slabiče. Tito sam je načel vprašanje meja, ki smo ga do tedaj puščali ob strani; oglasil se je Smodlaka s svojo brošuro, ki je bila z naše strani prevedena v italijanščino... Jugoslovani smo odgovorili na izzivanja...

Urban je bil na septembrskem sestanku v Milanu še umirjen; preko zahteve, naj sprejmejo izjavo AVNOJ, ki meje na zahodu niti ni natančno do-

ločala, temveč je postavila le etnično načelo, ni šel. Iz naših virov vemo, da je Vratuša v pismu 25. septembra 1944 očital CLN za severno Italijo, da »molči in, kot se zdi, podpira antidemokratsko kampanjo« proti novi Jugoslaviji, kar je v nasprotju z izjavami, ki jih je sam prej dal.

Dr. Joža Vilfan je v »Partizanskem dnevniku« 18. oktobra 1944 v članku »Naš Trst« povedal »ostalo...« »Gibanje Tržačanov« (Italijanske narodnosti) za Titovo Jugoslavijo se je sprožilo prav ob napadih, ki so očitali Jugoslovanom, da postavljajo imperialistične meje.

Te pripombe so potrebne, da razumemo nadaljnja Fogarjeva izvajanja.

V XI. poglavju »Prelom in kriza v Trstu in Furlaniji«, str. 171—194, prikaže Fogar še kar z umerjenimi besedami, le tu in tam pade ostrejši izraz, delo OF in KPS pri pridobivanju italijanskih množic v Trstu za boj proti okupatorju na naši liniji. Fogar prizna, da je bil »Tržaški CLN sedaj izoliran in njegovi stiki z znatnim delom mestnega proletariata... nevtralizirani« in da so bili »napori za nacionalno borbo na demokratični fazi..., ki jih je zasledovala dolge mesece zlasti akcijska stranka, v nekaj dneh onemogočeni« (str. 172). Kritičnik pa mora reči, da izraz »napori akcijske stranke« ni preveč jase. Za kakšne napore je šlo? Samo za to, da se prizna rapalska pogodba in njena meja, za nas krivična meja. Da bi kaj več napravili za skupen nastop v boju proti nacizmu, ni govora; pač, akcisti so se nekaj pripravljali na zadnji udar v Trstu, ko bi Nemci odhajali. Ali ni to zadržanje lenobnega dediča, ki čaka na smrt, da prevzame dediščino, do katere še pravice nima?

Od 172. strani do 182. govori avtor o sporu med brigadami Osoppo in Garibaldi in njihovi operacijski podreditvi štabu IX. korpusa, kar naj bi bila posledica nove linije OF. Ni kaj reči; Fogar brani z ozoppovci Beneško Slovenijo kot »Slavia italiana«. Prav mu pride tudi izjava neke furlanske garibaldinske enote (str. 182), ki noče slišati o Beneški Sloveniji in zahteva neko samoodločbo po vojni. — Da so Beneški Slovenci že sami odločali, avtor ne govori.

Na straneh 183 in 184 je kar slavospev tržaški OF, da lahko avtor tem bolj poudari težave, ki so jih imeli čielenovski Italijani (str. 184 in sl.). Po aretaciji tržaškega komuniste, člana CLN Frausina, akcionista Felluge in demokristjana Pecorarija se je CLN reorganiziral in Giovanni Paladin, tajnik akcijske stranke, je prišel do večje besede. Poročila Tržačanov na CLN za severno Italijo skušajo ta organ pridobiti za svoje gledanje. Vendar pa so šle nekatere zahteve Tržačanov mimo cilja kot npr., da morajo biti italijanske enote podrejene samo glavnemu štabu v Milanu (CVL — Corpo dei volontari di liberazione), »pravica, da italijanska rezistenca mobilizira svoje sonarodnjake«. Naša stran je te zahteve priznavala, če je šlo za enote, ki naj bi se borile proti okupatorju; pri tržaškem CLN pa se zdi, da je šlo za tajne namere, zbirati in oborožiti ljudi, ki bi čakali, da bi udarili zadnji trenutek, ne toliko po nacistih, pač pa da bi izigrali naše sile. Mogoče je pa tudi, da je tržaški CLN hotel priti do neke pravice, da bi ukazoval že organiziranim italijanskim enotam; že prej smo omenili, da je Fogar (str. 136) omenil zahtevo akcionistov, naj bi italijanske enote ob osvoboditvi zasedle italijanska mesta.

Konec septembra 1944 (27. IX.) je milanski CLN v svojem poročilu italijanski vladi zahteval, naj se začne pogajati s Titom, ker se »italijansko ljudstvo Julijske Benečije, ki je popolnoma razoroženo, boji represalij...« »Sla-

vov«, Jugoslovanov. Na koncu poglavja (str. 188 in sl.) avtor razpravlja o novem vodstvu tržaške KPI, katere »predstavnik komunist Gustincich«, »drugovrstna figura, nosilec direktiv od zgoraj«, je že popolnoma pod vplivom OF. Kot dokaz ponatisne dolg partijski letak (17. X. 1944), razširjen po padcu Beograda, v katerem je bistveno to, da za Beogradom pride Trst in da bodo Tržičani pozdravili Jugoslovane kot svoje osvoboditelje. Letak je v naši dokumentaciji znan.

Predzadnje poglavje »Pakt 9. decembra 1944« (str. 195—202) nam prikaže zadržanje in delo tržaškega CLN pozimi 1944. Cilj je predvsem, doseči anglo-ameriško zasedbo Julijske Benečije (str. 195—196), nato »svobodni plebiscit«. Te zahteve pošiljajo v Milan, poskus, dobiti direkten stik z Rimom preko Švice, pa se je ponesrečil.

Ob pomoči tržaških pisateljev Silva Benca, ki je bil dolgo vrsto let sodelavec in sourednik znanega šovinističnega »Piccola«, Istrana Quarantottija Gambinija in Gianija Stuparicha, rodom iz Lošinja, se je CLN skušal upreti »sovražni«, to je naši propagandi. Tem se je pridružil še pesnik iz Gradeža Biagio Marin, ki je zastopal v tržaškem CLN liberalno stranko. Fogar ne pove, da ta propaganda ni imela uspeha, vsaj ne med množicami. Še meščanski krogi ji niso zadosti odprli ušes, ker so dvajset let čutili, da »odrešenje« prve svetovne vojne ni bilo nikako odrešenje, ker je to Trst gospodarsko ubilo.

Glavni akt tega poglavja pa je izjava, ki so jo 9. decembra 1944 podpisale akcijska, demokršćanska, liberalna in tudi socialistična stranka. V prvi točki branijo Rapallo, v drugi se izjavljajo za Atlantsko izjavo kot bazo za rešitev italijansko-slovanskih odnosov, v tretji pa so za avtonomijo Julijske Benečije, ki jo v četrti točki skušajo pojasniti in razviti kot a) avtonomijo občin, »vedno upoštevajoč nacionalno (beri: italijansko) enotnost«, kar je razprto natisnjeno. Vendar pa b) »ob absolutni enakopravnosti, tako pravni, kulturni in ekonomski, italijanskih državljanov Slovencev in Hrvatov, katerim bi moral biti zagotovljen obstoj kulturnih in jezikovnih posebnosti po priznanju njihovega jezika, da ustanove svoje šole, svoja kulturna, verska, športna, gospodarska združenja...« V ta namen bi morala c) posebna uredba (»ordinamento«), vedno v sklopu nove italijanske ustave, urediti sožitje etničnih skupin tako, da bi se čutile ne kot manjšine, marveč kot enakovredne grupe. Peta točka govori obširno o Trstu in »prosti luki«. K tej »občinski« avtonomiji nimamo kaj dodati.

Fogar pravi, da je bila ta izjava razširjena v Trstu, prišla pa je tudi v Rim, toda šele 9. januarja 1945, in tudi v fašistično časopisno agencijo Mussolinijeve republike.

Zadnje poglavje Fogarjeve knjige, ki zajema dogodke leta 1944, »Nacistična in fašistična preganjanja« navaja marsikaj, kar se je zgodilo med letom. Ne vem pa, kako spada govor o »guardia civica« v sklop preganjanj. Omenja še druge stvari, ki naslovu poglavja ne ustrezajo. V uvodu nam govori o zvezah, o dveh obveščevalnih grupah, ki sta prišli v Trst, prva januarja, druga spomladi 1944, a sta bili uničeni, ne da bi dobili stik s CLN.

Nato omenja nekatere tržaške, goriške in reške žrtve, predvsem vodilne ljudi meščanske smeri (str. 204—208), katerim slede kratki podatki o divjanju Guelijevega generalnega inšpektorata, ki se je udinjal Nemcem, bil pa ustanovljen že pod fašistično vlado proti OF. Slede podatki o divjanju fašističnih vojaških organizacij (str. 210—214). Poglavje se konča z ustanovitvijo tržaške

»guardia civica«, ki jo je dosegel kolaboracionistični župan Pagnini. Tej »guardiji« posveti Fogar le preveč besedi, ki nas nikakor ne prepričajo. Dokazati hoče, da je bil njen začetek apolitičen, vendar pa da so jo Nemci kmalu izrabili za boj proti partizanom. Nadaljnje poudarjanje, da so posamezniki v tej formaciji bili antifašisti in antinacisti, gre v svojih zaključkih predaleč, čeprav prvo o »posameznikih« drži. Kakšno je bilo vodstvo, to je važno! In kakšna je bila večina! Slednjič pa Fogar pozna citat: »Po delih jih sodite...«

Pri Fogarju gre tu za nekaj drugega: Opravičiti vnaprej dejstvo, da je ta formacija kot formacija CLN pomagala »inscenirati« znani »upor« proti Nemcem konec aprila 1945 ob njihovem odhodu. Splošno znano dejstvo je, da so »guardia civica« sestavljali mladi ljudje, ki so šli skozi fašistične šole, se udnjali fašistu Pagniniju in z njim vred sodelovali proti narodnoosvobodilni borbi.

Po Fogarjevi knjigi moremo pričakovati nov zvezek, ki bo obravnaval »upor«, katerega je tržaški CLN organiziral pozimi 1944/45 in je izbruhnil ob odhodu Nemcev.

Ivo Juvančič

* * *

Lavo Čermelj, »Ob tržaškem procesu 1941.« Spomini in beležke. Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, 127 strani, 13 slik in 1 faksimile.

Knjiga dr. Lava Čermelja je prvo samostojno objavljeno delo, ki je posvečeno drugemu tržaškemu procesu iz 1941. leta. Doslej je le dnevno časopisje objavljalo krajše spominske članke, v prvi vrsti tržaški »Primorski dnevnik«. Za najpopolnejši memoarski prispevek o procesu je veljal članek dr. Franceta Tončiča »Celica 41«, ki je izšel ob prekopu ustreljenih v enajstih nadaljevanjih v Primorskem dnevniku 1945, št. 142 in sl. Še bolj skromna je zbirka prispevkov, pisanih na osnovi dokumentarnega gradiva, ki ga je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani v zadnjih letih že bogato izpopolnil. Na temelju italijanskih virov je pisana razprava dr. Iva Juvančiča »Drugi trščanski proces i njegova politička pozadina«, objavljena v »Jadranskem zborniku« IV/1959—1960, Rijeka-Pula 1960, dalje članek v »Primorskem dnevniku« z dne 28. oktobra 1945, št. 142 in članek v »Komunistu« 1961, št. 49.

Skromnost literature o tem zgodovinskem dogodku je tembolj nerazumljiva, ker so povzročile množične aretacije 1940 in tržaški proces kot njihova posledica ostro zarezno v odporu Slovencev in Hrvatov pod Italijo, kar je odločilno vplivalo na začetke narodnoosvobodilnega boja v Slovenskem Primorju.

Dr. Čermelj je svoje delo razdelil na enajst poglavij. V posvetilu je pojasnil, da je knjiga namenjena oddolžitvi spomina tistim, »ki so v zvezi s tem procesom žrtvovali svoja življenja«, da je napisana po spominu, iz dokumentarnega gradiva pa je uporabil le manj znane vire in citiral le tiste odlomke, ki so bili neobhodno potrebni za lažje razumevanje. »Tako je nastala knjiga, ki je po vsebini zgodovinska, čeprav bolj osebna, po obliki pa že skoraj povest. Za zgodovinski prikaz nisem poklican, za pisanje povesti pa mi manjka pisateljska žilica. Sem pač naravoslovec in temu ustrezn način pisanja se kaže tudi v tem spisu. Tako je nastalo nekaj, čemur bi lahko rekli avtobiografija, ali bolje odlomek avtobiografije, ker zajema večji del dobo slabih štirih let.

Tudi ta doba pa ni prikazana v celoti in v nepretrgani organski zvezi, temveč kot vrsta med seboj povezanih slik, podobno kakor prizori na filmskem platnu« (str. 6).

Spominov na osebna doživetja in vtisov, ki jih avtor posreduje živo in zanimivo, ne bomo podrobneje obravnavali, ker že naslovi poglavij povzemajo njihovo vsebino. Sicer pa bi pretežni del tega teksta zaslužil prej literarno oceno kot zgodovinsko, saj bi se po načinu pisanja lahko uvrstil med pripovedništvo, čeravno gre za resnično povest, obogateno s subjektivnimi ocenami in duhovitimi opombami.

Prvo poglavje »Ob deseti obletnici Bazovice« (str. 9—14) je avtor navezal na aretacije 1940 v Slovenskem primorju, ki so odjeknile tudi v tedanji Jugoslaviji, zlasti med primorskimi emigranti, katerim je pripadal tudi sam. Bolj kot o obletnici govori dr. Čermelj v tem poglavju o posledicah, ki jih je povzročila komemoracija in ki so zadele tedanja emigrantska društva v Jugoslaviji. Hkrati je iz vrstic o šikanah, ki jih je avtorju povzročala jugoslovanska policija, moč razbrati odnos jugoslovanskih oblasti do primorskih emigrantov, ki so jim bile vse prej kot naklonjene. Na strani 12 se je vrnila vsebinska napaka. »Zaman sta predsednik U. S. E. in predsednik Zveze emigrantskih društev posredovala pri ruskih poslaništvih v Bukarešti in Sofiji, da bi mu dali (Jožetu Srebrniču op. rec.) dovoljenje za vstop v Sovjetsko zvezo. Sklicevala sta se na nekatere primere, ko so se italijanski komunisti v Sovjetski zvezi zatekli k italijanskemu poslaništvu v Moskvi.« Najbrž sta se ruski poslaništvi sklicevali na to, da se italijanski komunisti v Sovjetski zvezi zatekajo na italijansko poslaništvo, zaradi tega tudi nista izdali dovoljenja preganjaneemu Srebrniču za odhod v Sovjetsko zvezo, ne pa posredovalca, kakor je razbrati iz stavka.

V poglavju »Soška legija« (str. 14—20) je opisana vloga posameznikov in predvsem avtorja pri ustanavljanju prostovoljnih formacij iz emigrantov, tujih državljanov, ki so se priključile jugoslovanski vojski za boj proti nacističnim napadalcem in njihov hiter razpad zaradi ustaškega nastopa v Karlovcu. Ob opisu srečanja z ustaši se avtor na strani 19 dotakne tudi zanimivega podatka o ustaškem centru v Trstu.

V poglavju »V Ljubljanskem zaporu« (str. 21—28) preide avtor na opis osebnih doživetij in občutkov, ki jih ima človek za rešetkami, hkrati pa se vrača na dogodke v letu 1929 in na težave, ki mu jih je povzročala jugoslovanska oblast v zvezi s prevzemom državne službe. Tu bi bralec pričakoval, da bo avtor nekoliko več povedal o vzrokih nenaklonjenosti jugoslovanskih oblasti do emigrantov na splošno in do njega še posebej. Čeprav je že v pojasnilu omenil, da gre le za del biografije, za dobo štirih let, to je od 1941 do 1944, ne bi bilo odveč, če bi med vrsticami, ko razlaga, kako je na zahtevo italijanske policije pisal svoj življenjepis, tudi bralec posredoval vsaj nekaj bežnih podatkov o svojem predvojnem delovanju, ki je bilo zelo pomembno. V tem poglavju je na to vprašanje odgovoril s citiranjem zadnjega odstavka iz življenjepisa (str. 25), kjer preprosto ugotavlja, da je bilo z razpadom Jugoslavije uničeno vse njegovo delo. Nekoliko je vsebina tega dela razvidna iz naslednjih poglavij v zvezi z obtožnico in zaslišanji, največ tega pa je mogoče razbrati iz poglavja »Intermezzo«. Enako pomanjkljivo so opisane druge osebe, ki jih avtor s toplino omenja v tem in v drugih poglavjih, kot npr. Zelen, Maj-

nik in Kravanja. Opisuje njihovo usodo, okoliščine njihove smrti (str. 25), podrobneje pa jih ne predstavi. Glede omenjenih oseb je avtorja na kratko dopolnil Z. Jelinčič v recenziji v »Primorskem dnevniku«, 1962, št. 262 in 263. Datum Majnikove smrti je avtor postavil v dobo tik pred osvoboditvijo, v resnici pa je Majnik padel že jeseni 1943. Morda je preveč zahtevati od pisatelja, ki piše svoje spomine, da bi podrobneje opisoval tudi stranske dogodke, čeprav so vsaj za zgodovinarja pomembni, tembolj če upoštevamo njegovo opozorilo v uvodu, ko pravi, da opisuje le stvari, ki so mu znane. S podobnimi vprašanji pa se bo bralec v knjigi še marsikje srečal; skušali bomo nanje opozoriti, bolj zaradi teženj po spoznavanju čimbolj popolnih podatkov, ki morejo dopolniti dokumentarno gradivo, kot pa iz kritičnih namenov.

V poglavju »Pot iz Ljubljane v Rim« (str. 28—36) opisuje avtor potovanje, hkrati pa se spominja na leto 1929, ko je opravil del iste poti v nasprotni smeri, ko je bežal iz Trsta v Ljubljano. Ta vložek je tembolj zanimiv, ker so to pot na podoben način prehodili nešteti primorski slovenski protifašisti ter mnogi komunisti in protifašisti italijanske narodnosti. Spomini na bolj oddaljeno preteklost se nanašajo še na obisk v Bolgariji (str. 33—35) in na prvi obisk v Rimu, ki ga je opravil dr. Čermelj skupno z Ivanom Regentom leta 1919 v zvezi z vprašanjem slovenskih šol v okupirani Julijski krajini.

V naslednjem poglavju »Regina Coeli« (str. 36—52), kjer podrobno in živo opisuje zloglasne zapore v Rimu in življenje tamkajšnjih jetnikov, se avtor na strani 45 prvič dotakne tržaškega procesa, kateremu je knjiga posvečena. Z uvodom iz obtožnice (str. 46—49) predstavi bralcu vsebino procesa. Razumljiva je avtorjeva opomba, da obtožnice ne bo niti komentiral niti dopolnjeval (str. 46), če upoštevamo, v kakšne dolgotrajne in zamotane raziskave bi ga privedel tak namen. Vseeno pa se težko sprijaznimo z dejstvom, da nam tudi tokrat priča o razlogih, ki so terjali pet človeških življenj in skoraj 1000 let zaporne kazni, le suhoparen dokument. In to tembolj, ker avtor samo ugotavlja, da je citirani uvod »klasičen primer, kako se da na osnovi nekaj konkretnih dejstev z bujno fantazijo, a tudi z zlobo sestaviti silno napihnjena obtožnica, ki naj bi osupnila javnost« (str. 46). Upravičeno se torej vprašamo, kdo nam bo posredoval podatke o »krivdi« in »nekrivdi« obtožencev, ki bodo razčistili doslej poznana dejstva, izpričana samo s strani fašističnih tožnikov? Morda je res še prezgodaj za sestavo objektivne kritične knjige o procesu, ker so dogodki še preblizu in je veliko udeležencev še živih, kot pravi dr. Čermelj v pojasnilu na strani 6, in tudi ugotovitev, da bi taka knjiga, ki bi jo pisal udeleženec procesa, ne mogla biti objektivna, je do neke mere upravičena, toda edinole preživeli udeleženci tistih dogodkov morejo poznati resnico, čeprav subjektivno, in jo posredovati drugim. Brez takih dopolnitev gradiva se tudi nepristranski zgodovinar ne bo mogel lotiti tega važnega zgodovinskega obdobja. Da so policijski viri in zapisnik zaslišanj na sodišču nezanesljivi in pomanjkljivi, je razvidno iz primerjave avtorjevih podatkov z dokumentarnimi, čeprav gre tokrat morda za manj pomembne podatke, kar potrjuje misel o nujnosti dopolnjevanja dokumentarnega gradiva s spominskim. Na strani 49 je v prevodu obtožnice zapisano krajevno ime Rovte pri Grahovem, v resnici pa gre za Rut pri Grahovem, ne za Rovte.

V poglavju »Na procesu v Trstu« (str. 52—72) je avtor nanizal imena obtožencev, del teh je navedel že v prejšnjem poglavju, opisal je tržaške zapore in

sodno dvorano, prirejeno za topriložnost, in sestavo sodnega zbora. Sodni postopek je razčlenil po dnevih in zaključil poglavje z izrečeno obsodbo. Med obtoženci komunistične skupine je napačno zapisano ime Duminič (str. 53), ki se pravilno glasi Dujmovič. Policijske preiskave so uvrstile v skupino komunistov 22 oseb, od teh pa je bilo le 17 članov komunistične stranke, drugi pa bi po kriterijih preiskave sodili v tretjo tako imenovano teroristično skupino, toda so jih priključili komunistom, ker so bili z njimi v stikih in so jim posredovali orožje. Na straneh 54—55 se avtor vrača na spomine na otroška leta in na leta svojega službovanja v Trstu, ki so bila krajevno povezana z okolico sodne palače.

Primerjajoč avtorjeve spomine na zaslišanje obtožencev z zapisniki zasliševanj pred sodiščem, je mogoče ugotoviti, da zapisnikar procesa najbrž ni zapisal vsega, kar so obtoženci povedali. Izpustil je prav tiste stavke, ki pričajo o pogumnem in iskrenem nastopu obtožencev, kakor na primer zaključno izjavo dr. Čermelja, ki jo navaja v svojem delu na strani 70. Zapisnik tudi ne omenja v spominih tolikokrat citiranega in nadvse pretresljivega odgovora enega izmed obtožencev na vprašanje sodnika, zakaj zanika izjave, ki jih je podpisal v preiskavi. Ta odgovor se pri Čermelju glasi: Tudi vi bi to storili, če bi vas tako mučili kakor so mene. Moje trpljenje je bilo hujše kot Kristusovo.« To izjavo pripisuje avtor Simonu Kosu, medtem ko dr. Tončič v citiranem članku, sestavljenem 17 let prej, trdi, da je tako izjavo dal Ivančič. Le-ta je vsebinsko sicer enaka le besedno bolj bogata: »Poglejte Kristusa na križu Ekscelenca: le on je morda toliko trpel, kolikor sem jaz! ... Če bi vi, Ekscelenca, bili takrat v mojem položaju, bi bili gotovo brez obotavljanja podpisali tudi svojo smrtno obsodbo, samo da se tisti hip rešite!« (Prim. Dnevnik, 1945, št. 149). Oba zapisovalca sta verjetno nekoliko po svoje zabeležila ta značilni odgovor, katerega smisel je vsem prisotnim ostal v spominu, neglede na to, kako je bil izrečen.

Na strani 58, ko govori avtor o Sosičevi krivdi do obtožencev, navaja tudi, da je le-ta pred sodiščem izjavil: »Sem slovenskega rodu in sem vedno gojil slovenska narodna čustva ter sem veroval, da mora ta dežela, kjer prebivajo pretežno moji rodni bratje, iz etničnih, če ne že iz zgodovinskih razlogov biti sestavni del sosednje države Jugoslavije.« Tega stavka v sodnem zapisniku ni, pač pa je tam precej podobna izjava pripisana Ščuki, ki je v preiskavi odigral enako nepoštenu vlogo kot Sosič. Ščuka je dejal: »Gojim slovenska čustva in moja hiša je bila odprta vsakemu, ki se je čutil Slovenca.« Sta mar oba obtoženca tudi na procesu podobno nastopila? Morda je avtor zamenjal imeni ali pa je to storil zapisnikar procesa? Prav tako je v nasprotju z zapisnikom avtorjeva trditev, da je spravil Ščuko iz zadrege, ko je še sam zanimal njuno srečanje v Ljubljani z izjavo, da ga je verjetno zamenjal z bratom (str. 59). Po zapisniku je namreč o tej zamenjavi govoril Ščuka, ne dr. Čermelj. Tam tudi ni izslediti izraza »slovensko iredentistično gibanje«, ob katerem dr. Čermelj opisuje burno polemiko, ki jo je sprožila beseda »iredentizem« v zvezi s Slovenci (str. 61). Tudi reakcije predsednika sodišča zapisnikar ni zabeležil. Avtorjeva razlaga, da je fašistično sodišče ogorčeno reagiralo na Tomažičev izraz »slovensko iredentistično gibanje«, češ da se sme ta »sveta« beseda uporabiti le za italijansko gibanje proti Avstro-Ogrski, je tembolj zanimiva, ker je policija v preiskavi pred procesom vedno uporabljala izraz iredentizem v zvezi s slovenskim odporiškim gibanjem.

Navedena nasprotja so na prvi pogled nepomembna in malenkostna, vendar v polni meri dokazujejo, kako važni so lahko spominski podatki kot dopnilo k dokumentarnim virom. Raziskovalec more biti hvaležen avtorju za vsak droben podatek o obtožencih in njihovem zadržanju na procesu.

Na strani 23 in 64 omenja avtor ime tudi pri nas znanega agenta OVRA. To ime se pravilno glasi Onnis Ancleto, ne Onis; avtor ga je pač po spominu napisal fonetično. Napačno je zapisan tudi priimek zloglasnega tržaškega policijskega inšpektorja Culotti namesto Colotti (str. 88).

Problem sodelovanja na smrt obsojenega Viktorja Bobka z italijansko policijo je avtor preprosto rešil s stavkom: »Bobek je imel pred sodniki posebno težko stališče, ker se je bil znal vriniti (podčrtala M. K.-W.) kot zaupnik v italijansko policijo« (str. 61). To dvojno vlogo Bobka doslej še nihče ni podrobneje objasnili. Iz italijanskih uradnih listin je razbrati, da je v resnici sodeloval z italijansko policijo. Sam obtoženec se je skušal s tem dejstvom rešiti pri zaslišanju, toda zasliševalci so kmalu ugotovili, da je bila njegova igra dvojna, preračunana v korist slovenskega protifašističnega gibanja, in da je Bobkov primer najbolj »umazan«. Avtorju se je v tej zvezi pripetila neprijetnost. Na objavljeni sliki Viktorja Bobka je razbrati s svinčnikom pripisano opombo »Bil njihov agent (OVRE)«, ki jo je zapisal neznanec in ki je upravičeno razburila še živeče svojce. Po arhivskih načelih sicer ne sme nihče zapisovati opomb na originalne dokumente, toda preden le-ti preidejo v arhiv, gredo skozi roke drugih, ki teh določb ne poznajo in ki si lastijo pravico, da s svojim znanjem dopolnjujejo zapisane podatke. Avtor klišejev verjetno ni mogel kontrolirati, sicer bi nedvomno preprečil objavo slike v taki obliki.

Glede objavljenih fotografij na smrt obsojenih in ustreljenih naj tu omenimo, da je napačno zapisan datum ustrelitve 14. december; tega dne je bila namreč izrečena obsodba, izvršena pa je bila naslednji dan, 15. decembra, kar je razvidno tudi iz avtorjeve knjige.

Poglavje »Na procesu v Trstu« je za zgodovino brez dvoma najbolj zanimivo. Avtor je s toplino in razumevanjem opisal razpoloženje obtožencev, njihovo pogumno in mirno obnašanje pred neizprosnimi sodniki in bralec se tudi tu, podobno kot ob drugih opisih v knjigi, z lahkoto preseli v tedanje okolje in doživlja težke trenutke skupno z obtoženci. Poleg osebnih spominov je avtor citiral izjavo Kavsa o poskusu atentata na Mussolinija v Kobaridu (str. 63), ki je močno razburila italijansko javnost. Verjetno jo je prevedel iz tedanjega tržaškega lista »Il Piccolo«. Citiral je še najznačilnejši del govora državnega pravdnika (str. 65—68), odstavek iz torinskega lista o obnašanju obtožencev (str. 69) ter lastno izjavo pred izrekom obsodbe, ki je najlepše pojasnilo »krivde« avtorja in hkrati drugih obtožencev: »... za mano je petdeset let častnega in odkritega delavnega in plodovitega življenja, ki sem ga v veliki meri posvetil stvari našega ljudstva, ki sem ga vedno ljubil iz vsega srca in ki ga bom ljubil do svojega zadnjega dihljaja... Edini moj prestopek je, da sem ljubil svoje ljudstvo, to pa je vendar pravica, da, sveta dolžnost vsakega človeka in v tem pogledu ne more in ne sme biti nobenega hierarhičnega razločevanja med narodi...« (str. 70).

Še pred opisom zadnje faze procesa je avtor vrnil poglavje, ki ga je imenoval »Intermezzo«, povest neke knjige (str. 72—81), in ga navezal na obtožbe

državnega tožilca. V poglavju obravnava zgodovino nastanka avtorjevega pomembnega dela o slovensko-hrvaški manjšini pod Italijo in vse zaplete, ki so se v zvezi s tem pojavljali tja do 1952. leta.

Na strani 81 se avtor po omenjenem »Intermezzu« vrne v Trst, kjer v poglavju »Noč po smrtni obsodbi« (str. 81—89) opisuje razmere v zaporu po izrečni sodbi, ahod obsojenih v jetnišnice in priprave za streljanje na smrt obsojenih. Svoje lastno počutje v pričakovanju izvršitve smrtne obsodbe podaja skromno in skoraj brezosebno, kot bi se neka tretja oseba poslavljala od življenja, kar je za bralca še bolj pretresljivo. Sicer pa iz celotnega dela zveni avtorjeva osebna skromnost in moremo ponoviti misel založnika, zabeleženo na platnicah knjige, da je avtor obšel spomine o lastnem trpljenju zaradi skromnosti, predvsem pa zaradi spoštovanja do tistih, ki so v zvezi s procesom dali svoja življenja. Imena in usode le-teh je skrbno nanizal že v posvetilu, večini pa je posvetil še več pozornosti v ostalem tekstu.

Na strani 85 je napaka. Caramore ni spadal k četvorici oproščenih, pač pa Di Lenardo, kar je razvidno tudi iz avtorjevega seznama obsodb (str. 71). Res pa je tudi Caramore, enako kot četvorica oproščenih, ostal v Trstu na voljo vojaški oblasti. V odstavku, s katerim avtor zaključuje opisovanje dogodkov ob procesu (str. 87), razberemo žal samo to, da so ostali na smrt obsojeni šli pogumno v smrt. O zadnjih trenutkih življenja obsojencev je avtorju pripovedoval jetniški kaplan. Bralec bi bil hvaležen avtorju, če bi zvedel kaj več o tem razgovoru, saj bi bilo tako pričevanje edinstveno. Tudi drugi udeleženci procesa namreč omenjajo junaško obnašanje petih žrtev pred smrtjo, toda izjave so zelo različne, nastale so posredno, po pripovedovanju prič usmrtitve.

V poglavju »Na Elbo« (str. 89—93) opisuje avtor potovanje v verigah od Trsta do otoka Elbe v Tirenskem morju. Vso pot je bil na skupni verigi z drugim pomiloščencem tržaškega procesa Antonom Ščko. Vlogo Ščke, ki je s svojo 300 strani obsegajočo izjavo v preiskavi znatno otežkočil položaj obtožencev, je avtor pravično in objektivno prikazal že v prejšnjih poglavjih. Tu pa samo bežno omenja njegovo ime, iz česar je moč sklepati, da ga je vso pot in pozneje v portolongonski ječi ignoriral. Kolikor pa sta se pogovarjala, bi bilo za bralca zanimivo spoznati stališča tolikokrat omenjenega in obsojanega Ščke. Na strani 91 je napačno zapisana letnica obsodbe Migliorinija in Marije Bernetičeve. Obsojena sta bila leta 1940 in ne 1929.

Poglavje »Portolongone« (str. 93—122) spada nedvomno med najlepše opise v knjigi in hkrati prednjači med spomini o zaporih nasploh. Obravnava dobo dveh let avtorjevega življenja v portolongonski ječi. V tem poglavju avtor z občudujočo lahkoto posreduje bralcu vse podrobnosti, ki so ga obkrožale, ki so bile sestavni del težkega življenja jetnika. Opisuje več kot more v enakih okoliščinah dojemati povprečen jetnik: otoke v Tirenskem morju, jetniška oblačila, notranjost celic in kazenskih samic, sojetnike in njih »krivde«, srečanja z drugimi jetniki in s strežnim osebjem, odnose jetniške uprave in posameznih »funkcionarjev« do jetnikov, bolniški oddelek, hrano, knjige, ki jih je tamkaj prebiral, sistem dopisovanja, jetniško favno in floro. Poglavje zaključuje z opisom razmer ob razpadu fašizma, z opisom upora na sosednjem otoku Pianosi in končno o težavah v zvezi z izpustitvijo iz zapora. Ob datumu padca Mussolinijevega režima (str. 118) je nastala tiskovna napaka. To se je zgodilo 25. julija, ne 25. maja, kakor je zapisano v knjigi.

Knjigo zaključuje avtor s kratkim poglavjem »Pot v svobodo« (str. 122 do 127), v katerem se polovica teksta še vedno nanaša na portolongonsko ječo in na opis poti do Firenc, nato pa v kratkem pove še, kako je odšel na osvobodeno ozemlje.

V teh opombah k Čermeljevi knjigi smo podrobneje obravnavali le tiste sestavke, ki so pomembni za zgodovino, čeprav so opisi osebnih doživetij, iz katerih vejejo avtorjeve visoke moralne in človeške lastnosti ter izredna življenjska sila, enako dragoceni kot zgodovinski in dokumentarni podatki. Pričajo namreč o okolju, razpoloženju in težavah, ki jih je doživljal avtor v borih štirih letih in so hkrati do neke mere tudi podoba življenja drugih obsojencev tržaškega procesa ter še mnogih drugih slovenskih političnih jetnikov.

Čermeljeva knjiga je pomemben prispevek k zgodovini boja primorskih Slovencev za osvoboditev in hkrati prijetno in zanimivo čtivo. Pridružujemo se avtorjevi želji, izraženi v uvodni in zaključni besedi, ko opozarja še druge soobtožence, naj napišejo svoje spomine na proces, ki je vse premalo znan naši javnosti. Naj jim bo knjiga »Ob tržaškem procesu 1941« za zgled in spodbudo.

Milica Kacin-Wohinc

Conrad F. Latour, »Südtirol und die Achse Berlin—Rom 1938 bis 1945«, Stuttgart 1963, 158 str.

Knjiga je znatno razširjena disertacija ameriškega avtorja, profesorja na marylandski univerzi o vprašanju Južne Tirolske v letih 1938—1945, ki je obdelano predvsem po neobjavljenih rajhovskih arhivskih materialih. Žal ne upošteva v dovoljni meri zbirke izdanih virov kot »Documentes on German Foreign Policy« pa tudi ne uradnih listov nacističnih oblasti po kapitulaciji Italije na tem področju (prim. tudi pripombe Theodorja Veiterja v glasilu Unije evropskih manjšin »Europa ethnica«, 2/1964, Wien, str. 87—88).

Latourjeva knjiga ni važna le za proučevanje odnosa tretjega rajha do Mussolinijeve Italije, pač pa tudi za odnos nacistične stranke do nemških manjšin v drugih državah. Za nas je to proučevanje toliko zanimivejše, ker se ob njem pojavlja problematika Kanalske doline in vprašanje preselitve Kanalčanov in Hitlerjevo Nemčijo oziroma na Koroško. Latour zasleduje odnos do tega vprašanja od leta 1920, ko je Hitler izjavil, da si mora Nemčija pridobiti prijateljstvo Italije. Po Mussolinijevem prevzemu oblasti je NSDAP to misel še nadalje poudarjala, podkrepil pa jo je tudi Hitler v brošuri »Die Südtiroler Frage und Deutsche Bündnisproblem« leta 1926. (To brošuro je Hitler prevzel v trinajsto poglavje »Mein Kampf«.) Ta razvoj je našel ustrezen zaključek leta 1938, ko si je Hitler želel z rešitvijo južnotirolskega problema še utrditi zavezništvo fašistične Italije. Prvi razgovori o tem vprašanju so se pričeli že pomladi 1938 in se končali s podpisom »berlinskega soglasja« 23. VI. 1939 in z objavo »smernic« o preselitvi južnih Tirolcev 26. X. 1939. Prvi sporazum ni omenjal Kanalske doline, »Smernice« pa so že vsebovale formulacijo o »dvojezičnem teritoriju Trbiža«. Prvi del »Smernic« je s točnim popisom postopkov za preselitev v slovenskem prevodu objavilo glasilo Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine »Istra«, Zagreb, 22. XI. 1939, št. 47.

Kot kaže Latour, je prihajalo med pogajanjem za sklenitev gornjih sporazumov in tudi kasneje do popolnoma nasprotnih stališč obeh pogodbenih strani. Že vprašanje števila morebitnih optantov za tretji rajh je predstavljalo zapreko. Italijani so bili pripravljene preseliti le južnotirolsko nemško iredento, ki je štela po njihovem mnenju kakih 50.000 oseb, in nemške državljane; tretji rajh pa si je prizadeval doseči popolno izselitev vsega etnično nemškega in ladinskega prebivalstva (250.000 oseb). Temu pa se je Italija upirala; bala se je tako odškodninskega vprašanja, predvsem pa plebiscitarnega odziva Južnih Tirolcev za opcijo in s tem povezane morebitne bodoče zahteve tretjega rajha po vrnitvi Južne Tirolske v okvir nemške države. Pozabiti pa tudi ne smemo poluradnih nemških glasov iz leta 1939 po »vratitvi starodavnih nemških provinc« Trentina in Trsta. Italijanski vladi je bila nesimpatična tudi Himmlerjeva misel, da bi se izseljeni Južni Tirolci naselili na Tirolskem onkraj Brennerja, analogno tudi Kanalčani na Koroško. Zato so Italijani želeli izvzeti Ladince od tega sporazuma pa tudi znova poudarjati svojo verzijo koroške vindišarske teorije, s katero so skušali odrekati večini prebivalstva Južne Tirolske nemški etnični izvor.

Težave z Italijo, pa tudi za nastavitvami optantov v tretjem rajhu, so še istega leta (1939) pridobile misel o preselitvi Južnih Tirolcev v zasedeni del Poljske. Mislili so tudi na Sudete, naselitveni načrti pa so kasneje objeli enako francosko Burgundijo. Po napadu na Sovjetsko zvezo je prišel v poštev »življenjski prostor« na vzhodu. Polotok Krim naj bi bil po nekem projektu idealno naseljeno področje južnotirolskih optantov in tudi nekako kolonialno središče tretjega rajha ob Črnem morju. Kljub točnim določilom pa opcija Južnih Tirolcev iz Italije ni potekala tako, kot so si jo bili zamislili v Berlinu; zavirali so jo Italijani, nenaklonjeni plebiscitarnim prizadevanjem rajhovskih komisarjev, pomanjkljive nastavitvene možnosti za izseljenje v rajhu, predvsem pa vojna s Sovjetsko zvezo, ki je dobila primat v načrtih Berlina. Nacisti so znova pokazali večje zanimanje za Južne Tirolce v začetku leta 1943, ko je pričelo rajhu primanjkovati oboroženih sil. S kapitulacijo Italije 8. septembra 1943 pa so bili načrti o popolni preselitvi Južnih Tirolcev (in z njimi Kanalčanov) končani.

Kanalske doline in Kanalčanov se Latour dotika le mimogrede. Zato skušajmo izpopolniti njegovo sliko iz drugih dostopnih virov, ki nam omogočajo ustvaritev vsaj približne slike dogodkov v kanalski dolini leta 1939 in kasneje. Tako nam primerjava števila optantov za tretji rajh z dne 9. I. 1940 z zadnjimi znanimi podatki o jezikovnih kategorijah v dolini iz leta 1921 pokaže, da so bili kljub določilom italijanskega zakona z dne 21. VIII. 1939 pripuščeni k opciji ne le osebe nemškega porekla in jezika, pač pa podobno kot v Poadižju Ladinci tudi slovensko govoreči Kanalčani (slovenski prevod zakona z dne 21. VIII. 1939 je objavila »Istra« 29. IX. 1939). V Kanalski dolini so italijanske oblasti izročale vprašalne pole celo Slovencem, ki niso imeli stalnega bivališča v Kanalski dolini kot na primer nekaterim Bovčanom, zaposlenim v Rabeljskem rudniku. Med optanti za Nemčijo so bili tudi jugoslovanski državljani (Lavo Čermelj, Po optiranju..., »Misel na delo«, januar 1940). Vzrok za to bomo iskali v intenzivni rajhovski propagandi pa tudi v fašistični politiki do slovenskega življa v Primorju. Kasneje so italijanske oblasti skušale to zavirati (opozorilo dr. I. Juvančiča). O tem je zanimiva ideja

profesorja Erlicha, rodom iz Žabnic, ki sta jo takrat predlagala ban Natlačen in minister Korošec jugoslovanski vladi, naj doseže s sklenitvijo dogovora z Italijo izselitev kanalskih Slovencev v Jugoslavijo. Dr. L. Čermelj se spominja, da je takrat Zveza jugoslovanskih emigrantskih društev iz Italije izvedela za ta naklep, ki bi utegnil postati usoden za vse Slovence in Hrvate pod Italijo, in ga še pravočasno preprečila (rkp. dr. L. Čermelja »Kanalska dolina« v arhivu INV). Resolucijo banu Natlačenu je poslal tudi Klub koroških Slovencev v Ljubljani (prepis resolucije iz privatnega arhiva dr. Julija Felaherja hrani arhiv INV).

Oglejmo si še priprave za preselitev Kanalčanov na Koroškem. V prvi fazi do napada na Jugoslavijo so skušali koroški nacisti odkupovati zemljišča za naselitev Kanalčanov izven slovenskega etničnega ozemlja, po napadu na Jugoslavijo pa je Maier-Kaibitschev Grenzlandamt samoiniciativno razširil to naseljitveno področje še na južni del dežele. Ta sugestija o vključitvi posesti zavednih Slovencev med posestva, namenjena Kanalčanom, je našla svojo potrditev 25. VIII. 1941 v posebnem Himmlerjevem odloku. Ta je določal, da se morata preseliti še v letu 1941 najmanj dve tretjini Kanalčanov na Koroško, ostala pa do prvega aprila 1942. V ta namen naj se določi kakih dvesto »slovenskih družin...«, ki so narodnostno in deželj nasprotni in izloči za zasedbo s Kanalčani, četudi ti državi sovražni Slovenci posedujejo nemško državljanstvo« (Menscheneinsatz, 1. IX. 1941). Ta odlok predstavlja tudi podlago za dejanski pričetek izseljevanja koroških Slovencev 14. in 15. IV. 1942. Geneze tega vprašanja se na tem mestu ne dotikamo (Tone Zorn, »Problematika izselitve koroških Slovencev in aspekti tega vprašanja po drugi svetovni vojni«, rkp., 1964).

Objavljeni podatki o opcijah Kanalčanov se nanašajo le sumarno na celotni trbiški okoliš in ne omenjajo rezultatov za posamezne vasi, kar otežuje ugotovitev števila optantov nemške in slovenske narodnosti. Dr. Theodor Veiter računa, da se je prijavilo za opcijo 90 % vseh kanalskih Nemcem in 85 % Slovencev (Die volkspolitische Lage im Kanaltal, »Ostdeutsche Wissenschaft«, München 1961, str. 448—449). V primerjavi z južnotirolskimi okraji je bilo procentualno število optantov za tretji rajh najvišje prav v Kanalski dolini (82 %); v Bolcanski pokrajini je ta odstotek znašal 73 %, v Trentinu 53 %, Bellunu 13 %. Za italijansko državljanstvo je v Kanalski dolini glasovalo 337 oseb (6 %), skupno število optantov je znašalo 4576 (dr. Bogo Grafenauer, »Kanalska dolina«, Ljubljana 1946, str. 12). Za leto 1939 dr. Veiter računa, da je bivalo v Kanalski dolini 6600 Nemcev in 1750 Slovencev. Vendar pa je ta cenitev za nemško govoreče Kanalčane previsoka, ker je Veiter očitno prištel k Nemcem tudi celoten slovenski narodnosten prirastek.

Po uradnih nemških podatkih se je do 1. aprila 1940 izselilo v tretji rajh 700 Kanalčanov, predvsem obrtnikov, delavcev in agrarnih proletarcev (Bogo Grafenauer, cit. d.). Do 30. VI. 1942 se je to število dvignilo na 3336 (Latour). Po nekem podatku je ostalo v Kanalski dolini po tem letu še 2400 optantov, ki so doma dočakali konec druge svetovne vojne. — V celoti so nacisti naselili na Koroškem skupno s štajerskim političnim okrajem Knittelfeld okroglo 5700 optantov iz Kanalske doline, Južne Tirolske, Besarabije, Jugoslavije in od drugod (Latour ima po podatkih Himmlerjevega osebne štaba število 5580). Dr. Veiter ugotavlja, da so naselili v političnem okraju Beljak (vsekakor mesto

in okolica) 2700 oseb, Celovec (mesto in okolica) 1500, St. Veit a/Glan, Feldkirchen, Frisach in Knittelfeld po 500, enako število tudi drugod. Po Rudolfu Cefarinu, vodji manjšinskega urada koroške deželne vlade po letu 1945, so nacisti naselili na posestva aprila 1942 izseljenih koroških Slovencev 66 kanalskih družin. Od tega jih je 43 prevzelo nakazano posestvo v last, ostalih 23 družin pa v najem (R. C., »Die Neue Zeit«, Klagenfurt, 22. X. 1949, št. 242).

Dotaknimo se še današnjega narodnostnega stanja v Kanalski dolini. Kot po letu 1921 smo tudi danes navezani na ceditve, ker italijanska ljudska štetja tudi po drugi svetovni vojni ne sprašujejo po jezikovni ali po narodnostni kategoriji. Rihard Orel piše, da živi danes v vasi Ukve 550 prebivalcev, od tega dve tretjini Slovencev in tretjina priseljenih Italijanov. Po njegovih podatkih je v Ovčji vesi od 235 prebivalcev 68 Slovencev in 149 Italijanov, ki so se priselili po preselitvi dela vaščanov na Koroško. Za Pontabel piše, da je ostalo po drugi svetovni vojni v tem kraju le še nekaj nemških družin, večina pa se jih je izselila med drugo svetovno vojno. V Lipaji vesi je narodnostno razmerje med Slovenci in Italijani ena tretjina proti dvema tretjinama. Piše, da je bilo v tej vasi ob koncu druge svetovne vojne še približno 40 slovenskih družin. V vasi Lužnica je le še nekaj Nemcev in Slovencev. V tej vasi, ki šteje 25 hiš, se je po R. Orlu »narodnostno stanje tako temeljito spremenilo, da je le ... še osem (hiš) takih, v katerih govore nemško, in le v treh so še slovenski gospodarji«. V vasi Sv. Katarina le še posamezniki razumejo slovensko besedo (»Slovenski vestnik«, Celovec 5. VIII. do 25. XI. 1960). Leta 1949 je bila po istem avtorju v Žabnicah med 844 prebivalci četrtina Slovencev, tretjina Nemcev, drugi pa so bili Italijani. Nekaj Slovencev je bilo tudi v Beli peči, večje število pa med rudarji v Rablju, toda med temi je večje število jugoslovanskih državljanov s stalnim bivališčem na Bovškem (»Primorski dnevnik«, Trst, 12. III. do 15. III., 18. III. 1949). Rihard Orel ceni število kanalskih Slovencev na 1300. Po »Našem tedniku Kroniki«, Celovec, 17. V. 1950, št. 20, naj bi takrat živelo v Kanalski dolini 8961 prebivalcev, od tega 1900 domačinov (21 %), ki imajo večino le še v vaseh Žabnice in Ukve. Po istih podatkih naj bi bilo tega leta v Ovčji vesi le še 70 domačinov in 187 Italijanov. List omenja, da se je po letu 1918 priselilo v Kanalsko dolino 6369 Italijanov in 693 Slovencev iz ostalega Primorja. Med zadnje je verjetno všteti 600 rudarjev iz Rabeljskega rudnika. Po tej ceditvi naj bi imelo slovenski občevalni jezik 1800 Kanalčanov. Do te ceditve je prišel enajst let kasneje tudi Teodor Veiter (1895 oseb).

Latourjeva knjiga se le posredno dotika vprašanj slovenskega etničnega ozemlja, vendar pa omogoča z obdelavo italijansko-nemških odnosov v vprašanjih Južne Tirolske odgovoriti na nekatera vprašanja, ki se dotikajo tudi Kanalske doline. Sam problem ni zanimiv le kot dokument nacistične politike do nemške manjšine v Italiji, pač pa tudi za današnja dogajanja okrog Južne Tirolske.

Tone Zorn

Milan Apih, »Sredi pušk in bajonetov«. Spomini na internacijo v Bileći, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1962. Delo je bilo nagrajeno z drugo nagrado odbora za dvajseto obletnico vstaje.

Apihovi spomini na koncentracijsko taborišče v Bileći so eno izmed redkih del na Slovenskem, ki osvetljujejo dejavnost in boj komunistov v predvojni Jugoslaviji. Zato je knjiga tembolj dragocena in dobrodošla. Doslej je bilo objavljenih o Bileći le nekaj člankov v časopisih in revijah — posebno velja omeniti članke Ivana Krefta — delno najdemo bolj ali manj obširne podatke o tem tudi v nekaterih knjigah, ki obravnavajo zadnje obdobje stare Jugoslavije kot npr. IV. poglavje »Političkih zapisov« dr. Ivana Ribarja, spomini Toše Vujasinovića, Pepce Kardelj in Ivana Ribarja v zborniku »40 godina« itd. Z Apihovo knjigo pa smo dobili celovitejši pogled v življenje in boje komunistov in antifašistov v tem zloglasnem taborišču.

Uvodoma prikaže avtor politične razmere v Jugoslaviji pod Cvetković-Mačkovim profašističnim režimom, ki se je za utrjevanje svojega položaja poslužil novih, po vsebini in obliki fašističnih sredstev nasilja. Dotlej veljavni zakoni proti komunistom namreč niso bili več dovolj učinkoviti, da bi zajezili široko protifašistično ljudskofrontno gibanje, ki ga je vodila komunistična partija. V boju proti njenemu naraščajočemu vplivu je ministrski svet 15. decembra 1939 s posebno uredbo dodal členu 12 zakona o zaščiti države nov člen, ki je določal, da lahko upravno policijske oblasti pošljejo osebe, ki »motijo red in mir«, v kakršnokoli mesto v Jugoslaviji. S tem so se na stežaj odprla vrata samovolji policijskih organov, ki so lahko neposredno in brez dokazila ali obsodbe pregnali vsakogar v določen kraj in ga tam konfinirali. Taborišče v Bileći, ki je bilo ob tej priložnosti ustanovljeno, je postalo tako sinonim za nasilje jugoslovanskega režima v zadnjem letu njegovega obstoja. Bilećansko taborišče pa je postalo znano tudi po zaslugi pesmi »Bilećanka«. Zato je bil prav avtor te slovite, danes že domala ponarodele pesmi poklican, da po dvajsetih letih obudi zbledele spomine in jih napiše, tembolj, ker je bil med tistimi interniranci, ki so ostali v taborišču do njegovega razpusta.

Naloga ni bila lahka, saj je ohranjena dokumentacija o taborišču, na katero se je lahko oprl, zelo skromna. Razen nekaterih letakov je najbolj pomemben dnevnik, ki ga je v taborišču pisal prekmurski komunist Ali Kardoš in ga hrani arhiv CK ZKS. Toda napisan je v takem stilu, da je moral Apih z velikim trudom razvozlati posamezne skrajno okrajšane podatke, da so mu lahko služili. Osnova knjige so torej spomini avtorja samega, ki jih je pa primerjal in razčiščeval z mnogimi preživeli interniranci, s svojci interniranih ter z nekaterimi ohranjenimi pismi in spominskimi sestavki. Spomini so zato omejeni predvsem na tista dogajanja, ki jih je Apih sam neposredno doživljal. Ker so bili Slovenci zaprti v posebni sobi, dolgo časa skoraj popolnoma izolirani od internirancev v drugih sobah, je dogajanje v knjigi povezano predvsem s slovenskimi interniranci. Avtor pa si je kljub temu prizadeval prikazati tudi delovanje interniranih komunistov iz drugih jugoslovanskih pokrajin. Posebno pomembni so podatki o delu in bojih Moše Pijade, Iva Ribarja-Lole, Iva Milutinovića, Toše Vujasinovića in še nekaterih drugih.

Apih se je pisanja spominov lotil s tankim poslušom in pravim občutkom za objektivno podajanje, brez nepotrebnih povelečevanj. Imel je edini namen, da bi opisani dogodki zapustili v bralcu »dojem o mračni preteklosti stare Jugoslavije, ki se nam danes ždi samo še kot grde sanje ter o svetlem liku partije, ki je sama ves čas kruto preganjana in obsojena na ilegalno življenje z neizprosno vztrajnostjo in pogumom, z velikim razumom in z neizmerno po-

žrtvovalnostjo na čelu vseh naprednih sil dežele vodila boj proti tej preteklosti in proti vsemu, kar je bilo na poti osvoboditvi delavskega razreda in vsega delovnega ljudstva in narodov Jugoslavije izpod vsakršnega jarma,« kot pravi v uvodu. Ta smoter, ki si ga je zastavil, je vsekakor uresničil ne le z bogato snovjo in z dragocenimi podatki, ki jih je rešil iz pozabe, temveč predvsem z živim, neposrednim opisovanjem vzdušja med zaprtimi komunisti, s topló in iskreno orisanimi človeškimi liki z njihovimi slabostmi, s plimami in osekami v njihovem razpoloženju in tako bralcu močno približal takratni čas.

Knjiga je smotrno razdeljena na enajst poglavij, ki jih zaključuje še epilog. Prvi dve poglavji je avtor namenil političnim dogajanjem v Sloveniji in delovanju komunistov v Celju tik pred februarскими aretacijami 1940. leta. Opiše tudi okoliščine, v katerih je potekala druga konferenca KPS v noči med 31. decembrom 1939 in 1. januarjem 1940 v Joštovem mlinu v Medlogu pri Celju, na kateri je tudi sam sodeloval. O tej konferenci ni razen kratkega sporočila v »Proleteru« doslej znan noben dokument, zato je koristen tudi droben podatek, ki ga navaja avtor, da je CK KPS na njej opozoril komuniste na budnost zaradi poostrenih policijskih ukrepov: Po konferenci se je zato večina partijskih voditeljev umaknila v ilegalo, toda budnost je sčasoma malo popustila in zato se je policiji le posrečilo zajeti vsaj nekatere partijske delavce. Avtor je živo opisal tudi okoliščine aretacij komunistov 6. februarja 1940 v Celju, ki so bile v bistvu popoln neuspeh policije, saj je iz cele Savinjske doline uspela dobiti poleg Apiha le še tri komuniste.

Nadaljnja poglavja govore o taborišču v Bileći, o delu, življenju in o bojih internirancev v njem. Nazorno je prikazan krut, samovoljen režim uprave taborišča, ki je po šikanacijah včasih prekašal celo režim v kaznilnici v Sremski Mitrovici, kjer je Apih prestal 4 leta robije. Avtor opisuje dalje akcije internirancev za izboljšanje položaja, za boljšo hrano, za pravico do stikov med sobami, za sprehod izven taboriščnega poslopja itd. ter njihove postopne zmage, s katerimi so si ustvarili pogoje za študij in prosvetno delo po vzoru politične šole v kaznilnici v Sremski Mitrovici. Interniranci so kmalu uspešno prebili tudi zidove izoliranosti in se povezali s partijsko organizacijo v Bileći in prek nje obveščali javnost o dogodkih v taborišču, hkrati pa dobivali poročila o političnem položaju v Jugoslaviji in v svetu. V posebnem poglavju prikazuje avtor tudi široko akcijo proti brezpravju in slabemu postopanju z interniranci, ki jo je vodila komunistična partija v javnosti. Pod tem pritiskom so začeli že v aprilu 1940 izpuščati prve internirance.

Posebej naj omenimo zanimiv in podroben opis nastanka »Bilećanke« ob pripravah na proslavo prvega maja v taborišču. Interniranci so pesem že takrat tudi zapisali, jo bogato ilustrirali in izdelali več albumov, ki so jih poslali svojim najbližjim. Trije so se ohranili in iz enega izmed njih so v Apihovi knjigi ponatisnjene nekatere originalne vinjete.

V zadnjem poglavju so prikazani poslednji tedni v taborišču, ki so ga pod pritiskom javnosti začeli oktobra 1940 postopoma in čim bolj neopazno razpuščati. Spomine zaključuje Apih s povratkom iz Bileće v Slovenijo, polnim negotovosti in napetosti, ker do zadnjega dne, ko so bili interniranci izpuščeni iz zapora v ljubljski šentpeterski kasarni, niso vedeli, kaj se bo z njimi zgodilo.

V epilogu je avtor zbral imena z osnovnimi podatki vseh tistih Slovencev, ki so bili v taborišču v Bileči in so padli v narodnoosvobodilnem boju ali umrli zaradi njegovih posledic po vojni. Tem šestnajstim tovarišem je posvetil svojo knjigo.

Tekst lepo dopolnjujejo ponatisi originalnih risb in slik, ki so jih v Bileči naredili Moša Pijade, Dordje Andrejevič-Kun in Boško Baruh ter pet fotografij iz taborišča v Bileči. Tudi opombe pod tekstom, ki pojasnjujejo posamezne osebe in dogodke, dajejo zgodovinarju mnogo dragocenih podrobnosti.

Alenka Nedog

Bogdan Žolnir, »Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji«, Maribor, Založba Obzorja 1962, 210 + I, str. 8°.

V počastitev dvajsetletnice vstaje jugoslovanskih narodov je Muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu izdal knjigo Bogdana Žolnirja »Partizanski tisk ob Meži, Dravi in Mislinji«, kateri je napisal uvod nekdanji sekretar oblastnega komiteja KPS za Koroško inž. Pavle Žavcar-Matjaž.

Avtor je razdelil svojo knjigo v tri dele, v katerih obdela posamezna obdobja širjenja partizanskega tiska v krajih ob Meži, Dravi in Mislinji. Prvo obdobje (str. 13—26), ki se prične z nemško okupacijo aprila 1941 in traja do jeseni 1942, je razdelil avtor v sedem poglavij, v katerih oriše najprej zasedbo, upravno-politično razdelitev in ukrepe nemškega okupatorja v zasedenih predelih. Nato preide na organizacijo partijskega vodstva in njegove člane ter na začetke oboroženega odpora prvih partizanskih enot in na ostro nemško reagiranje, ko so popadali najboljši partijski kadri. S tem pa tudi na upad osvobodilnega gibanja pozimi 1941 na Štajerskem, ko so morale prenehati z delom tudi ilegalne partijske tehnike v Mariboru in drugod na Štajerskem, ki so razmnoževale prvi revolucionarni in odporniški tisk.

Ko oriše začetke osvobodilne aktivnosti v Mislinjski, Mežiški in Zgornji Dravski dolini, kjer se je širil ilegalni tisk, ki je prihajal z Moravske prek Pohorja, in upad te aktivnosti v zimi 1941/42, preide na poživitev političnega dela vodstva Osvobodilne fronte slovenskega naroda za severno Slovenijo v zgodnji pomladi 1942, ko je to izdalo nekaj letakov s pozivi na štajersko mladino, naj se ne odziva hitlerjevski mobilizaciji za vermanšaft, temveč naj krepi partizanske vrste na Štajerskem. Žal, da avtor, ko ponatiskuje vsebino teh aktov, ni ugotovil, kje so bili ti letaki razmnoženi.

Drugi del svoje knjige (str. 27—85), kjer opisuje obdobje od jeseni 1942 do prihoda XIV. divizije na Štajersko februarja 1944, razdeli na 11 poglavij, kjer podaja najprej pregled razvoja osvobodilnega gibanja na Koroškem, pomembne vojaške in politične dogodke do decembra 1943, nato pa preide na tiske, ki jih je izdala tehnika II. grupe odredov na svojem pohodu prek Gorenjske, in tiske, ki jih je razmnožila ta tehnika pri štabu grupe na Čreti na Dobrovljah oziroma tiske, ki jih je izdelala tehnika, potem ko se je po boju na Čreti preselila na Moravško. Ko govori nato še o najdbah tiskov tehnike II. grupe, ki so jih širili po ozemlju Mislinjske, Mežiške in Dravske doline ter nato ponatiskuje v celoti tri letake te tehnike, preide na opis prvih dveh

okrožnih koroških tehnik, ki sta bili ustanovljeni v pozni jeseni oziroma zimi 1942/43.

Kot prvo opiše sicer pozneje zgrajeno tehniko OK KPS za Koroško (december 1942), nato pa še tehniko OK KPS Šaleško-Mislinjskega (zgrajena sredi novembra 1942). Za opis teh in naslednjih tehnik razdeli avtor svoje gradivo v tri osnovne skupine tako, da navaja najprej splošne podatke o tehnikah, v katere uvrsti kraj, kjer je tehnika delala, in opis, kakšne vrste je tehnika vorju, Podgori pri Kotljah in Podkraju pri Prevaljah ter tehnika OK KPS izdelali. V drugo skupino vključi posamezne spominske prispevke osebja, ki je delalo v tehniki ali jo gradilo, in spominsko gradivo borcev oziroma aktivistov, ki so v tehniki bili ter poznali življenje v njej in njeno delo. V tretji skupini pa navaja posamezne citate iz ohranjenih aktov raznih forumov, ki govorijo o tehniki. Na ta način sta v drugem obdobju obdelani: tehnika OK KPS za Koroško z bazami v Topli na Peci, na Lundranskem vrhu, v Javorju, Podgori pri Kotljah in Podkraju pri Prevaljah ter tehnika OK KPS Šaleško-Mislinjskega z bazami v Spodnjem Razborju »Pri roži« in pri Rdečniku, v Šmiklavskem gozdu »Burcu«, Lipetov bunker na Legnu in Izakov bunker pod Završami. V končnem poglavju tega dela govori še o prenašanju partizanske pošte in tiska v letu 1943 ter dodaja spominske sestavke nekaterih kurirjev in drugih borcev, ki so prenašali partizanski tisk in pošto od Save do Pohorja. Ko oriše še organizacijo kurirskih zvez (TV linij) v Severni Sloveniji ob koncu leta 1943, zaključí to poglavje še s popisom tiska iz javke pri kmetu Javhu v Mislinjskem jarku.

V tretjem delu svoje knjige (str. 86—172), tj. v obdobju od prihoda XIV. divizije na Štajersko do osvoboditve, ki ga razdeli v 15 poglavij, podaja najprej pregled razvoja narodnoosvobodilne borbe na Štajerskem po prihodu XIV. divizije in poživljeno politično in vojaško aktivnost v tej dobi, nato pa da kratek pregled tehnik na Štajerskem in glavnih tiskov, ki so jih izdelale te tehnike.

V naslednjih poglavjih opiše na način, kot ga je uporabil pri opisu tehnik v drugem delu svoje knjige, s tem da navaja splošne podatke o tehniki, spominske prispevke in citate iz dokumentov, ki govore o tehniki, naslednje civilne in vojaške tehnike na področju treh dolin v letu 1944: štabno tehniko XIV. divizije, štabno tehniko Pohorske brigade, tehniko »Skovik« Šaleško-Mislinjskega okrožja, tehniko XIV. divizije »Sova«, tehniko IV. operative cone »Sever«, tehniko Mežiškega in pozneje Dravograjskega okrožja »Netopir«, okrožno tehniko »Krištof-Štane Ilc«, tehniko »Kajuh«, tehniko »Drava«, tehniko »Bojan 33« ter tehniko v bunkerju okrajnega komiteja Kozjak, imenovano »Micka«. Opisu teh tehnik sledi prevod poročila nemškega polkovnika (ne generala!) von Trecka o partizanskem tisku v letu 1944 na Štajerskem, nato pa opisi slovenskih partizanskih tehnik na Koroškem onstran meje v Avstriji, to je Podjunske tehnike v Beli pri Železni Kapli v letu 1943, pokrajinske tehnike v Rožu nad Mačami ter tehnike OK Velikovec, pozneje imenovane »Obir«, in tehnike Celovec »TC 55« na gori Macnu, ki sta razmnoževali tiske tudi v nemščini za avstrijske protinacistične borce.

K temu je dodan še spominski sestavek avtorjevega sorojaka Toneta Britovška-Propagande z naslovom: Naše ljudstvo je navdušeno sprejemalo osvobodilni tisk.

Ko v zadnjem poglavju tega dela poda še pregled vojaških kurirskih postaj, ki so po prihodu XIV. divizije na Štajersko poleg starih TV-linij povezale vse vojaške enote tega področja z glavnim štabom NOV in PO Slovenije na Dolenjskem, zaključuje zadnji del knjige s tem, da poda nekaj misli o namenu knjige.

Ob koncu so knjigi dodani še viri in opombe, abecedni pregled tiskov iz spredaj naštetih tehnik, nadalje pregled lokacije tehnik v vojaških kartah, imensko kazalo in abecedni seznam krajev Mežiške, Zgornje Dravske in Mišlinjske doline.

Med tekstom v knjigi je precej faksimilov partizanskega tiska ter nekaj faksimilov originalnih dokumentov, več fotografij in risb partizanskih tehnik ter fotokopije zemljevidov z vrisanimi lokacijami partizanskih tehnik.

□

Žolnirjeva knjiga nima namena podajati zgodovine partizanskega tiskarstva v tem predelu Slovenije, ampak je, kakor sam pravi v zaključnem poglavju, le »prispevek in delni doprinos« k dokončnemu delu o slovenskem partizanskem tisku. Vrednost knjige je prav v tem, da so zbrani podatki o začetkih delovanja posameznih tehnik in osebju, ki je v teh tehnikah delalo, predvsem pa so pomembne ugotovitve krajev, kjer so te tehnike bile in kam so se selile, česar se iz ohranjenih pisanih virov ne da ugotoviti, saj so se partizanski tehniki v svojih poročilih skrbno izogibali imenovati kraj, kjer se je tehnika nahajala, prav tako pa so tudi imena večine tehnikov navedena v poročilih le z njihovimi ilegalnimi (partizanskimi) imeni. Šele temeljita raziskava na terenu samem in organizirano topografsko delo ter zbiranje in precizna obdelava spominskega gradiva je omogočila točno določitev lokacij tehnik in ugotovitev pravih imen in priimkov partizanskih tiskarjev. V knjigi te vrste moti predvsem to, da so podatki za tiske, ki so jih izdelale posamezne tehnike, nepopolni, saj ni prikazan niti kronološki red tiskov, niti niso dani drugi osnovni bibliografski podatki, kar bi vrednost in pomen take edicije prav gotovo povečalo.

J. Krall

Tretji mednarodni kongres za zgodovino odporniških gibanj v Karlovih Varih

od 2. do 4. septembra 1963

Z zgodovino odporniških in narodnoosvobodilnih gibanj v okupirani Evropi med drugo svetovno vojno se ukvarja mnogo ustanov (inštitutov, muzejev itd.) ter posameznikov in ni čudno, da je pred dobrimi šestimi leti vzniknila zamisel o mednarodnih kongresih za zgodovino odporniških gibanj.

Mednarodni kongres za zgodovino odporniških gibanj v Karlovih Varih je bil že tretji. Prvi je bil konec septembra 1958 v Liègeu v Belgiji in je obravnaval splošni razvoj narodnoosvobodilnih gibanj v posameznih evropskih državah. Drugi je bil v Milanu od 26. do 29. marca 1961 in je bil posvečen temi »Zavezniki in odporniška gibanja«. (Glej »Prispevke za zgodovino delavskega gibanja«, 1961, št. 1—2, str. 405—415!) Čeprav so bili nekateri zaradi »hladne vojne« na milanskem kongresu zelo skeptični o smislu sklicevanja nadaljnjih kongresov, je vendarle prevladal optimizem in je »odbor za zvezo«, ki je imel nalogo proučiti možnosti za sklicanje prihodnjega kongresa, na svoji seji v Lausanni februarja 1962 sklical tretji kongres in določil temo »Nacistični okupacijski sistem v Evropi, njegove oblike, metode in razvoj«, ki se naj obravnava v treh sekcijah: 1. za politično zgodovino, 2. za gospodarsko zgodovino in 3. za zgodovino nacističnega nasilja.

Jugoslovanski zgodovinarji so se za ta kongres prilično dobro pripravili. Pripravljali so se od poletja 1962 in so napisali okoli 20 elaboratov, ki so služili za osnovo pri sestavljanju jugoslovanskih referatov za vse tri sekcije. Osem najboljših elaboratov so prevedli v tuje jezike (francoski, angleški ali ruski) in objavili v zborniku »Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941—1945« (Belgrade 1963, str. 564), ki ga je izdal Institut za izučavanje radničkog pokreta v Beogradu, priredila pa redakcija, ki so jo sestavljali generalpolkovnik Petar Brajović, dr. Jovan Marjanović in Franjo Tuđman. Petsto izvodov knjige so razdelili udeležencem kongresa v Karlovih Varih, ki so jo sprejeli z velikim zanimanjem, saj je bila to najlepša publikacija na kongresu. Le škoda, da je v njej mnogo tiskarskih napak.

III. mednarodni kongres za zgodovino odporniških gibanj v Evropi bi moral biti v Pragi. Ker pa so zaradi drugih mednarodnih prireditev nastale tehnične težave, je bil kongres v Karlovih Varih od 2. do 4. septembra 1963. Otvoritev in zaključek kongresa ter delo I. komisije se je odvijalo v veliki dvorani Hotela »Moskva«, kjer se vršijo tudi filmski bienali.

Kongresa se je udeležilo 249 inozemskih zgodovinarjev iz 19 držav. Največ jih je prišlo iz Francije (40) in Sovjetske zveze (33) ter 285 češkoslovaških zgodovinarjev. Skupno je torej bilo 524 udeležencev, med njimi iz Jugoslavije 21.

Kongres je otvoril italijanski senator Feruccio Parri, nekak starosta zgodovinarjev odporniških gibanj v Evropi. Zahvalil se je češkoslovaškim kolegom za delo pri kongresnih pripravah in pozval udeležence h »kongresni disciplini«. V imenu češkoslovaškega komiteja za zgodovino narodnoosvobodilnega gibanja je kongres pozdravil namestnik rektorja Karlove univerze profesor J. Kladiiva, v imenu češkoslovaške vlade pa namestnik predsednika dr. Jaromir Dolanski. Nato je sledil pozdrav člana britanskega spodnjega doma dr. Berneta Strossa, ki je poudaril pomen raziskovanja fašistične dobe.

Po otvoritvi, pozdravnih govorih in izvolitvi delovnih predsedstev vseh treh sekcij se je delo kongresa dva dni odvijalo v sekcijah.

V sekciji za politično zgodovino so prebrali 15 referatov (H. Michel: »Politični aspekt nemške okupacije Francije, julij 1940 — december 1944«; E. Friš: »Oblike in metode fašistične okupacije Češkoslovaške: W. Steiner: »Koreni in nastanek antisemitizma in nacionalsocializma v Avstriji«; L. Buschardt in H. Toennesen: »Nacistični ukrepi proti danskemu ilegalnemu tisku 1940—1945«; J. A. Boltin, E. P. Ševčenko in J. S. Kravčenko: »Politika nemškega fašističnega okupatorja v zasedenih področjih Sovjetske zveze v letih 1941—1944«; C. Madajczyk: »Okupacijska politika tretjega rajha proti poljskemu ljudstvu«; E. Colotti: »Oblike in nameni nemškega okupacijskega režima v Italiji«; F. Tudjman: »Okupacijski sistem in razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in socialistične revolucije v Jugoslaviji 1941—1945«; E. Kamenov: »Tipične poteze fašistične okupacije Bolgarije 1941—1944«; Plasari: »Nekateri glavni aspekti političnega režima v obdobju nacistične okupacije Albanije«; I. Pinter: »Značilnosti nemške fašistične okupacije Madžarske in njihov vpliv na odporniško gibanje«; Popescu-Poturi: »Glavne poteze političnega režima v Romuniji v obdobju vojaško-fašistične diktature in hitlerjevske agresije«; V. Efraimidis: »Politični sistem v Grčiji pod fašistično okupacijo«; J. Bartier: »Politični aspekti nemške okupacije Belgije«; W. Schumann: »Fašistična okupacijska politika v luči nemške historiografije«).

Vsakemu referatu je sledila razprava. V prvi sekciji je v njej sodelovalo z daljšimi ali krajšimi sestavki in opombami 24 udeležencev, ki so bolj dopolnjevali izvajanja referatov, kakor pa razpravljali o njihovih stališjih. Le pri francoskem, avstrijskem in jugoslovanskem referatu je prišlo do polemične razprave. Potem ko je referent Franjo Tudjman, direktor Instituta za historiju radničkog pokreta v Zagrebu, prebral izvleček svojega referata, so se najprej oglasili trije udeleženci iz Jugoslavije. Generalni polkovnik Petar Brajović iz Vojnogodovinskega inštituta JLA v Beogradu je govoril o treh osnovnih oblikah narodnoosvobodilne borbe v Jugoslaviji in razvoju narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Za njim je Mihajlo Apostolski v nekaj potezah očrtal bolgarski okupacijski sistem v Makedoniji. Fikreta Butić pa je dala nekaj podrobnejših podatkov o razkroju Nezavisne države Hrvatske pod udarcem narodnoosvobodilnega gibanja. Tedaj se je oglasil Plasari iz Albanije in nasprotoval trditvi v jugoslovanskem referatu, da je »večji del Kosmeta prišel pod Albanijo, ki je bila pod italijansko kontrolo«. On je to razumel kot trditev, da je Albanija okupirala večji del Kosmeta. Udeleženka Kunina iz Sovjetske zveze je pripomnila, da jugoslovanski referat ne pojmuje pravilno pomena sovjetsko-nemškega pakta iz avgusta 1939 in poudarila, da je drugi svetovni vojni odprla vrata Münchenska konferenca septembra 1938. Kunina namreč ni soglašala s trditvijo jugoslovanskega referenta, da je Nemčija, ko je dosegla vrhunec svoje moči, »suvereno spreminjala zemljevid, potem ko si je s paktom s Stalinom zagotovila svobodne roke«. Potem ko je F. Tudjman prebral kritične stavke iz svojega referata in odgovoril obema kritikoma, se je oglasil še J. A. Boltin iz Sovjetske zveze in dopolnil Kunino v tem smislu, da je sovjetsko-nemški pakt nedvomno zapletel položaj, njegov pomen pa je v tem, da je preprečil ustvaritev enotne protisovjetske fronte. Napada na Jugoslavijo ni treba pripisati sovjetsko-nemškemu paktu, temveč nemškim pripravam na napad na Sovjetsko zvezo, ko je Nemčija z okupacijo jugovzhodne Evrope zavarovala boke svojih armad.

Pozornost referentov in diskutantov v prvi sekciji se je posebno osredotočila okoli vprašanja položaja in funkcije kolaboracionističnih vlad v raznih okupiranih deželah, sestave in spremembe okupacijskega aparata, nacističnih namenov kolonizacije in germanizacije v raznih evropskih deželah, vprašanja neposrednih in končnih ciljev nacistične agresivne politike, zgodovinskih korenin pangermanskega šovinizma in antisemitizma, vloge raznih delov nacističnega državnega aparata v okupacijski politiki načel nacistične politike v vzhodni in jugovzhodni Evropi, politike uničeva-

nja in genocida, vloge nemških monopolov pri postavljanju osnov okupacijske politike, nasprotij v nacističnem taboru glede taktike v okupacijski politiki itd.

V sekciji za ekonomsko zgodovino je bilo 12 referatov, ki so govorili o okupatorski ekonomski politiki v Italiji, Češkoslovaški, Bolgariji, Franciji, Belgiji, Grčiji, Sovjetski zvezi, Poljski, Romuniji, Jugoslaviji, Albaniji in Madžarski ter referat o vlogi nemškega monopolističnega kapitala v okupaciji med drugo svetovno vojno. Jugoslovanski referat »Ekonomska politika nemških nacističnih okupatorjev v Jugoslaviji« je sestavljal in prebral dr. Jovan Marjanović, izredni profesor beograjske univerze. Razprave se je v tej sekciji udeležilo 25 udeležencev. Tudi v tej sekciji so v razpravi dopolnjevali referate in ni prišlo do nesoglasij.

V sekciji za zgodovino nacističnega nasilja je bilo 14 referatov o okupatorjevem nasilju na Poljskem, v Sovjetski zvezi, Jugoslaviji, Češkoslovaški, Bolgariji, Franciji, Italiji, Romuniji, Belgiji, Albaniji in Grčiji ter referat o nacističnem uničevanju Židov. Jugoslovanski referat »Zločini okupatorjev in njihovih sodelavcev v Jugoslaviji v času druge svetovne vojne« je sestavil in prebral Pero Morača, član Instituta za izučevanje radničkog pokreta v Beogradu. V razpravi je sodelovalo 23 udeležencev, med njimi tudi Dragutin Šćukanec iz Zagreba o okupacijskih vprašanih in nasilju na Hrvatskem in Zdenko Loeventhal iz Beograda o podatkih raziskovanja usode jugoslovanskih otrok, ki so jih deportirali nacisti.

V referatih in diskusiji v tretji sekciji so udeleženci govorili predvsem o oblikah nasilja, uničevanju Židov, iztrebitvi ciganov, nacističnih represalijah z deportacijami otrok, vlogi nacističnih zdravnikov pri uničevanju ljudi, uničevanju vojnih ujetnikov, delovnih taboriščih, vlogi nasilja v sistemu nacistične okupacije s posebnim ozirom na posebnosti v vzhodni, srednji in zahodni Evropi itd.

Kakor drugi kongres v Milanu se je tudi tretji kongres v Karlovih Varih znašel v časovni stiski. Na njem sicer ni bilo tiste nervoze pri skrajševanju razprave, kot je bila v Milanu, a je ostalo neprebranih kar 25 prispevkov k razpravi, ki so jih nato delovna predsedstva posameznih sekcij vključila v kongresno gradivo.

Udeleženci kongresa se na kraju sprejeli nekaj sklepov, ki jih naj uresniči odbor za zvezo: objavi naj kongresno gradivo, seznanj javnost z delom kongresa, 1965. leta naj v zvezi z mednarodnim kongresom zgodovinarjev na Dunaju pripravi mednarodni kolokvij s temo »Zgodovina odporniškega gibanja v deželah Osi v času druge svetovne vojne — metodologija, bibliografska dokumentacija«, predlaga naj raznim državam, naj čim bolj omogočijo raziskovanje odporniških gibanj z organizacijo kolokvijev, seminarjev mednarodnih raziskovalnih skupin, izmenjavo znanstvenikov in dokumentacije itd. ter ugotovi možnost za sklicanje prihodnjega mednarodnega kongresa.

Kongres v Karlovih Varih je bil do neke mere barometer dosežanih dosežkov modernih zgodovinarjev ali bolje zgodovinarjev odporniškega gibanja pri raziskovanju nacistične okupacije. Ena od ugotovitev je, da so velike razlike med dosežki zgodovinarjev raznih držav. Po mojem mnenju nosijo zastavo poljski zgodovinarji, ki so izdali že mnogo virov in nekaj zgodovinskih orisov nacistične okupacije na Poljskem. Naj omenim obsežno edicijo virov »Documenta occupationis«, ki jo izdaja Instytut Zachodni w Poznaniu in od katere je do leta 1959 izšlo 7 zvezkov. Glówna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (Glavna komisija za ugotavljanje hitlerjevskih zločinov na Poljskem) je do leta 1960 izdala 13 zvezkov svojega biltena z viri in razpravami o nacistični okupaciji na Poljskem. Dalje naj omenim zgodovinski pregled »L'occupation hitlérien en Pologne« (Varsovie 1961), ki sta ga napisala dr. Janusz Gumkowski in Kazimir Leszczynski in je bil preveden v nekaj evropskih jezikov, na obsežno študijo dr. Czesława Madajczyka »Generalna gubernia w planach hitlerowskich« (Warszawa 1961) in na nekaj izvrstnih razprav v reviji »Przegląd Zachodni«, ki izhaja v Poznaniu. K temu se je pridružila odlična knjiga Martina Broszata, sodelavca Instituta für Zeitgeschichte v Münchnu, »Nationalsozialistische Polenpolitik 1939—1945« (Stuttgart 1961).

Jugoslovanski zgodovinarji, ki se sicer lahko ponašamo z veliko množino ohranjenega in objavljenega arhivskega gradiva in tudi z zgodovinskimi pregledi naše narodnoosvobodilne borbe, smo doslej zelo malo raziskovali vprašanja nacistične in fašistične okupacije v Jugoslaviji in smo še daleč od takšnih del, kot so za nacistično okupacijo na Poljskem. Nekaj manjših razprav ne more spremeniti te neugodne bilance. Morda je izdaja omenjenega zbornika razprav »Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941—1945« prvi korak v smeri sistematičnega raziskovanja te problematike.

Udeleženci kongresa so tudi ugotovili, da so precejšnja nesorazmerja med dosežki glede na posamezna vprašanja nacistične okupacije. Tako je bilo doslej najbolj raziskano vprašanje nacističnega nasilja, saj so o tem izšla že številna dela kot npr. komisij za ugotavljanje zločinov, dela, ki so jih napisale žrtve nacističnega nasilja (npr. bivši zaporniki, taboriščniki itd.), ter znanstvena dela. Manj, oziroma malo so raziskana vprašanja okupacijskih sistemov, najmanj pa gospodarska vprašanja okupacije.

Nekateri udeleženci kongresa so izrazili željo, da bi imeli prihodnji kongresi še več specializiranih sekcij, ki bi ne bile velike in bi na njih laže temeljiteje pretresli posamezna vprašanja kot pa v sekcijah z nekaj sto ljudmi. Nekateri udeleženci so se že na kongresu začeli dogovarjati za nekakšne kolokvije, ki bi se jih udeležili le tisti znanstveniki, ki še aktivno ukvarjajo z istimi vprašanji (npr. okupacijska vprašanja v tako imenovanih priključenih deželah itd.). Odbor za zvezo in senator Feruccio Parri pa sta se zavzemala za mednarodno sodelovanje znanstvenikov pri raziskovanju posameznih vprašanj zgodovine odporniških gibanj, to je za ustanavljanje mednarodnih skupin znanstvenikov.

Na tretjem kongresu za zgodovino odporniških gibanj je vel duh sporazumevanja in sodelovanja, ki ga ni podcenjevati. Bojazen, da bi lahko prišlo do izpadov kot na milanskem kongresu, se ni uresničila. Kljub jezikovnim težavam in pomanjkanju časa so se ustvarila mnoga poznanstva, ki bodo vodila k uspešnemu sodelovanju na tem zanimivem zgodovinskem področju.

Tone Ferenc

Knjižne novosti

(Izbor politične, spominske, dokumentarne in zgodovinske literature iz leta 1962 in 1963)

- Adamič, Louis:** Vrnitev v rodni kraj. (Prevedla Mira Miheličeva.) V Ljubljani, CZ 1962. 361 + (VI) str. + 5 sl. 8°.
- Andjelić, Ljubo:** Livanjska legenda. Titograd, Grafički zavod 1963. 150 str. 8°. (Vrijeme i ljudi 2.)
- Apih, Milan:** Sredi pušk in bajonetov. Spomini na internacijo v Bileći. Ljubljana, Mladinska knjiga 1962. 117 + (II) str. + 12 str. sl. 8°.
- Apostolski, Mihailo:** NOB na Makedonija. Publikacije na fotografiji, dokumenti i karti-skici so prigoden tekst za narodnoosloboditelna borba na makedonskiot narod. Skopje, Narodna zadruga 1962. XVI + 240 + (I) str. 4°. (cir.)
- Arhivski almanah 1962.** Beograd, Društvo arhivskih radnika NR Srbije 1962. 320 str. + 10 faks. + 8 sl. + 2 skici. 8°.
- Ašanin, Miodrag:** Do smrti i natrag. Zagreb, Naprijed 1963. 284 + (IV) str. 8°.
- Atanacković, Žarko:** Zemun i okolina u ratu i revoluciji. Beograd, Nolit 1962. XI + 270 + (I) str. + 16 faks. + 34 str. sl. V8°.
- Basta, Milan:** Veliki zahvat. Beograd, Rad 1962. 81 + (II) str. 8°. (Zastava slobode 21.)
- Basta, Milan:** Rat posle rata. Pavelićevi generali se predaju. Zagreb, Stvarnost 1963. 156 str. 8°.
- Batajnica u NOB. 1941—1945.** Batajnica, Savez udruženja boraca NOR-a 1962. 96 str. V8°.
- Belić, Bruno:** Učešće radničke klase Sovjetskog saveza u upravljanju privredom. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu 1963. (II) + 280 str. 8°. (Rukopisi 6.)
- Bole, Dušan:** Razvoj delavskega gibanja. 2 dela. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1963. M8°. (Delavska univerza.)
1. del Razvoj delavskega gibanja do prve svetovne vojne. 1963. 150 + (II) strani.
2. del Razvoj delavskega gibanja od oktobrske revolucije. 1963. 246 + (II) strani.
- Bosiljčić, Slobodan:** Istočna Srbija. Beograd, Nolit-Prosveta 1963. XXXI + 328 + (III) str. + 7 sl. + 1 faks. + 1 zvd. 8°. (cir.)
- Brecelj, Marijan:** Bibliografija NOB tiska na Goriškem. Ob 20-letnici goriške fronte. Nova Gorica, Goriška knjižnica 1963. XXIII + 35 str. 8°. (Publikacije Goriške knjižnice 1.)
- Brković, Savo:** Zapisano u ratu. Titograd, Grafički zavod 1963. 463 + (V) str. 8°.
- Broz, Josip-Tito:** Govori. V Volgogradu. — V Vrhovnem sovjetu SSSR. — Prilikom povratka iz Sovjetskog saveza. — U fabrici »Ivo Lola Riabr« u Železniku. — Novogodišnja poruka. Beograd, Komunist 1963. 64 str. M8°.
- Brožina, Ivan-Slovan:** Narodnooslobodilačka borba Istre (:1941—1945:). Put prve istarske brigade »Vladimir Gortan«. Pula, Kotarski odbor Saveza boraca 1963. 252 + (V) str. + 20 skic. 8°.
- Bullock, Alan:** Hitler. Slika tiranstva. Ljubljana, Cankarjeva založba 1963. 705 + (III) str. + 2 sl. 8°.
- Burić, Radomir.** S ranjencima na Neretvi. Sarajevo, Svjetlost 1963. 157 + (III) str. 8°.
- Cazi, Josip:** Nezavisni sindikati. 1921—29. 1. knj. Zagreb, Republičko vijeće SSJ za Hrvatsku 1962. 459 + (I) str. + 15 str. sl. 8°.
- Cazi, Josip:** Radnički pokret Hrvatske. Beograd, Rad 1962. 166 + (II) str. 8°.
- Celjski zbornik 1962.** Celje, Svet za prosveto in kulturo okraja Celje 1962. 296 + (II) str. + 2 zvd. + 2 tab. V8°.

- Cesarec, August*: Izbor članaka. Izbor, napomena, predgovor i pogovor Nusret Seferović. Beograd, Kultura 1962. XXXVI + 360 + (IV) str. 8°.
- Crnbori, Tone*: Preporod hrvatskog školstva u Istri za vrijeme narodnooslobodilačke borbe. Zagreb, Epoha 1963. 200 str. + 20 sl. + 1 zvd. 8°.
- Cvetković, Vita*: Izveštaj piše ko preživi. Hronika o Drugom šumadijskom. Knj. 2. Beograd, Nolit 1962. 235 + (IV) str. + 24 str. sl. 8°.
- Četrti plenum Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije*. Ljubljana, Uredništvo slov. izd. »Komunist« 1962. 126 + (II) str. 8°.
- [*Četrti*] *IV. plenum zveznega odbora Socijalistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije*. Ljubljana, »Komunist« 1963. 94 + (II) str. 8°.
- Čulinović, Ferdo*: Tri etape nacionalnog pitanja u jugoslavenskim zemljama. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1962. 61 str. 8°. (Predavanja održana u Jug. akad. znanosti i umjet. 25.)
- Čulinović, Ferdo*: Državnopravni razvitak Jugoslavije. Zagreb, Školska knjiga 1963. XIV + (II) + 376 str. V8^o.
- Deca i rat Jugoslavija 1941—1945*. Beograd, Mladost 1962. 132 str. 4°.
- Đimitrijević, Sergije*: Privredni razvitak Jugoslavije od 1918 do 1941 godine. Predavanja održana na Visokoj školi političkih nauka. Beograd, Visoka škola političkih nauka 1962. 176 str. 8°.
- Đimitrijević-Kozica, Božidar*: Moji ratni drugovi. Požarevac, Reč naroda 1962. 340 + 22 str. sl. 8°.
- Djonlagić A. i M. Leković*: Njemačka ofenziva na istočnu Bosnu januar-februar 1942. Beograd, Vojno delo 1962. 223 + (IV) str. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 43.)
- Djordjević, Svetozar*: U kandžama: Naše stradanje. 1941—1945. Beograd, Izd. autor 1962. 238 str. s sl. V8^o.
- Djordjević, Vera i D. Popović*: Demografska bibliografija radova iz demografija objavljenih 1945 do 1961. Beograd, Institut društvenih nauka 1963. 164 str. 8°.
- Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Knj. 1. Marec 1941—marec 1942. Ljubljana, Institut za zgodovino delavskega gibanja 1962. 353 + (II) str. V8^o.
- Dolenjska zemlja in ljudje*. (Uredila dr. Ivan Gams in dr. Roman Savnik.) Novo mesto, Dolenjska založba 1962. 224 str. + 3 skice V8^o.
- Drainac, Rade*: Crni dani. Zapisi. Beograd, Kosmos 1963. 126 + (II) str. + 12 str. sl. 8°. (Otpori 1.)
- Drakulić, Milan*: Plima, oseka, plima... Ratni zapisi 1941—1942. Beograd, Prosveta 1963.
1. knj. 160 + (III) str. + 7 sl.
2. knj. 210 + (II) str. + 4 sl.
(Svedočanstva V/6, VI/1.)
- Družbeni in gospodarski razvoj Socijalistične republike Slovenije 1958—1962*. Ljubljana, GO SZDL Slovenije in IS SR Slovenije 1963. 128 str. 8°.
- Dubnov, Simon*: Kratka istorija jevrejskog naroda. (Prevod s engleskog i francuskog izdanja.) Beograd, Savez jevrejskih opština Jugoslavije 1962. 675 str. 8°.
- Dunajevski, Aleksander*: Aleksa Dundić. (Iz ručine prevedel Dušan Željeznov.) V Ljubljani. Zal. Borec 1962. 169 + (III) str. M8^o.
- Ekonomski položaj radničke klase u savremenom svetu*. Neki metodološki problemi. Beograd, Institut za izučavanje radn. pokreta 1963. 188 + (VII) strani. V8^o.
- Feis, Herbert*: Fajs: Čerčil, Ruzvelt, Staljin. Beograd, Vojno delo 1962. 940 + IV str. 8°. (Vojna biblioteka. Inostrani pisci 33.)
- Feuchter, Georg W.*: Fojhter: Istorija vazdušnog rata. Beograd, Vojno delo 1962. 504 str. 8°. (Vojna biblioteka. Inostrani pisci 27.)
- Filipič, France*: Pohorski bataljon. Poglavje iz zgodovine narodnoosvobodilne borbe v severovzhodni Sloveniji, Ljubljana, Zal. Borec 1963. 479 + (IV) str. + 1 zvd. 8°.
- Filipović, Filip*: Izabrani spisi. Predgovor Jovan Veselinov. Izbor i redakcija Edib Hasanagić. 2 knj. Beograd, Kultura 1962. 8°.
1. knj. XXI + 313 + (III) str. + 10 faks.
2. knj. (VI) + 300 + (I) str. + 12 faks.
- Gavrilović, Živojin*: Igmanci. Beograd, Rad 1962. 96 + (III) str. 8°. (Zastave slobode 27.)
- Gizdić, Drago*: Dalmacija 1943. Prilozi historiji narodnooslobodilačke borbe. Zagreb, Epoha 1962. 955 + (II) str. + 19 pril.

- Glik, Zlatko:** Partizanska godina. Zagreb, Epoha 1963. 222 + (II) str. 8°.
- Grabeljšek, Karel:** SOS s TV 17. V Ljubljani, Zal. Borec 1962. 130 + (II) str. 8°.
- Gradja za historiju narodnooslobodilač-
kog pokreta u Slavoniji 1941 godine.** Slavonski Brod, Historijski arhiv 1962—1963. V8^o.
1. knj. 1962. (VII) + 534 str. + 1 faks.
2. knj. 1963. (VIII) + 480 str. + 16 faks.
- Grafenauer, Bogo:** Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1962. 482 + (II) str. + 16 str. sl. + 2 zvd. 8°.
- Grulović, Nikola:** Jugosloveni u ratu i oktobarskoj revoluciji. Beograd, Prosveta 1962. 318 + (II) str. + 6 faks. + 10 sl. 8°. (cir.)
- Hace, Matevž:** Ljudje na prelomnici. V Ljubljani, Zav. »Borec« 1963. 338 + (V) str. 8°.
- Hadži Vasilev, Mito:** Družbeno-ekonomsko bistvo socialistične delitve po delu. (Prevedel Drago Čop.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1962. 157 + (III) str. 8°.
- Hafner, Vinko:** Srečno pot, fanta! V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 244 + (III) str. M8^o.
- Haramina, Mijo — Blagota Drašković:** Radnički pokret i socializam. Zagreb, Naprijed 1962. 566 str. 8°.
- Hasanagić, Hilmiya:** U surovoy školi. Beograd, Prosveta 1962. 218 + (V) str. M8^o. (cir.) (Svedočanstva V/1.)
- Hauser, Arnold:** Socialna zgodovina umetnosti in literature. (Prevedla Helena Menaše.) 2. knj. Ljubljana, Cankarjeva založba 1962. 515 + (IV) str. + 16 str. sl. V8^o.
- Horvat, Josip:** Povijest novinarstva Hrvatske 1771—1939. Zagreb, Stvarnost 1962. 439 str. V8^o.
- Hristov A, T.:** KPJ vo rešavanjeto na makedonskoto prašanje (:1937—1944:). Skopje, Kultura 1962. 104 str. 8°. (cir.)
- Idejni borci pali u revoluciji.** D. Nedeljković; Ognjen Prica; Veljko Ribar; Filip Filipović; M. Jurković; August Cesarec; S. Culibrk; Veselin Masleša; N. Stefanović; Otokar Keršovani; D. Plavša; Dr. Vojislav Vučković; V. Točanac; Kosta Racin; V. Djurić; Goranova poezija. Beograd, Kolarčev univerzitet 1962. (IV) + 202 str. 8°.
- Illegalne akcije u gradovima.** Beograd, Kultura 1963. 265 + (III) str. + 10 str. sl. 8°.
- Istorija država i prava jugoslovenskih naroda. (:Do 1918. godine:)** Beograd, Naučna knjiga 1962. X + 380 str. V8^o.
- Istorija XX veka.** Zbornik radova. [Izdaja] Institut društvenih nauka. Odeljenje za istoriske nauke. III in IV. knj. Beograd, Kultura 1962. 4°.
3. knj. 386 + (II) str.
4. knj. 366 + (I) str.
- Jakac, Božidar:** AVNOJSKI put 1943. (Katalog.) Jarce, Spomen-muzej II. zasedanja AVNOJ-a 1963. 16 str. + 24 str. repr. 8°.
- Jakopin, Gitica:** Devet fantov in eno dekle. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 158 + (II) str. M8^o.
- Jan, Ivan:** Skozi zasede. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1963. 156 + (IV) str. M8^o.
- Janković, Mirjana:** KP Italije u borbi za socializam. Beograd, »Sedma sila« 1963. 62 + (II) str. 8°. (Dokumenti današnjice 44.)
- Janković, Mirjana:** Radnički pokret Italije. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1962. 81 + (III) str. M8^o. (Mala biblioteka Instituta za izučavanje radničkog pokreta I/2.)
- Jeršek D. — M. Kacin — A. Nedog:** Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945. V Ljubljani, Centralni komite ZMS 1963. 192 str. 8°.
- Jesen 1942.** Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča. (Uredniški odbor: Tone Ferenc, Dare Jeršek, Rozalija Lukman, Miroslav Luštek.) V Ljubljani, Inštitut za zgodovino delavškega gibanja 1963. XXIV + 648 str. + 9 sl. + 7 faks. V8^o.
- Jones, William:** Dvanajst mesecev s Titovimi partizani. (Prevedla Katja Špur.) V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 170 + (V) str. M8^o.
- Jovanović, Blažo:** Dvadesetgodišnjica ustanka u Crnoj Gori. Titograd, Savez udruženja boraca NOR Crne Gore 1962. 61 str. s sl. M8^o. (cir.)
- Jovanović, Voja:** Kako su nestajali ljudi. Beograd, Rad 1962. 69 + (II) str. 8°. (Zastave slobode 30.)
- Kamniški zbornik 1962.** Ljubljana, Uredniški odbor 1962. 170 + (I) str. + 5 sl. 8°.
- Kardelj, Edvard:** Naloge delovnih kolektivov in družbenih organov v luči nove ustave. Ljubljana, Uredn. slov. izd. »Komunist« 1963. 46 + (II) str. 8°.
- Kardelj, Edvard:** Problemi naše socialistične graditve. Knj. 5. Ljubljana, Dr-

- žavna založba Slovenije 1963. 429 + (II) str. 8°.
- Kavčič, Stane:** Osnovne značilnosti nove ustavne ureditve. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1963. 36 + (IV) str. M8^o. (Delavska univerza-družbenopolitični sistem 2.)
- Kermavner, Dušan:** Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884—1894. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1963. 462 + (I) str. 8°.
- Kidrič, Boris:** Zbrano delo. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1958—1962. 8°. 3. knj. Članki in razprave 1946—1948. 1962. 524 str. + 1 fotogr.
- Koliševski, Lazar:** Aspekti na makedonsko prašanje. Skopje, Kultura 1962. 534 + (II) str. + 1 sl. 8°. (cir.)
- Komarica, Zvonimir:** Grobovi bez sjena. (Bijeg iz Kerestince.) Zagreb, Lykos 1962. 133 + (III) str. + 12 sl. + 6 faks. 8°. (Biblioteka Komisije za historiju SKJ Gradskog komiteta SK Hrvatske 2.)
- Kongres radničkih saveta Jugoslavije. 25—27 jun 1957.** Beograd, Rad 1962. 788 + (III) str. + 25 sl. 8°.
- Konjhodžić, Mahmud:** Od Kupe do mora. Primorci, Gorani i Drežničani u NOB. Zagreb, Epoha 1963. 646 + (V) str. + 8 faks. + 24 str. sl. V8^o.
- Konstantinov, dr. Miloš:** SKOJ. Gimnazija Bitola 1941—1944. Bitola, Komunalna banka 1962. 72 str. s. sl. M8^o.
- Kovačević, Milivoje — Milijan Jeremić:** Narodna vlast u Srbiji 1941—1961. Beograd, Savremena administracija 1962. 250 + (II) str. V8^o.
- Kovačević, Milivoje:** Od AVNOJ-a do novog ustava. Beograd, »Sedma sila« 1963. 64 str. 8°. (cir.) (Dokumenti današnjice 64.)
- Kraigher, Nada:** Pet temnih svetlih let. Maribor, Obzorja 1963. 281 + (II) str. M8^o. (Križem sveta 3.)
- Krakar, Lojze — Milan Kumar:** Od tod so bežale še ptice. Dokumenti iz nacističnih koncentracijskih taborišč. Ljubljana, Mladinska knjiga 1962. 109 + (II) str. V8^o.
- Kranjec, Francka:** Slava Klavora. Maribor, Obzorja 1963. 36 + (III) str. M8^o. (Narodni heroji 2.)
- Kreft, Bratko:** Gledališče in revolucija. Ljubljana, Mestno gledališče ljubljansko 1963. 205 + (II) str. M8^o. (Knjižnica Mestnega gledališča 21.)
- Krleža, Miroslav:** Deset krvavih let. In drugi politični esaji. (Prevedel Josip Vidmar.) Ljubljana, Državna založba Slovenije 1962. 465 + (IV) str. 8°.
- Lakić, Zoran — Radoje Pajović — Gojko Vukmanović:** Narodnooslobodilačka borba u Crnoj gori 1941—1945. Hronologija događaja. Titograd, Istorijski institut SR Crne gore 1963. 746 str. 8°. (cir.)
- Lasič, Vida:** Svetloba mladih let. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 226 + (II) str. 8°.
- Lebl, Arpad:** Politički lik Vase Stajića. Izabrani politički i ideološki spisi. Novi Sad, Progres 1963. 628 str. V8^o.
- Leković, Mišo:** Prva partizanska krila. Beograd, Rad 1962. 72 str. 8°. (Zastava slobode 29.)
- Lenardič, Stane:** Križ in zločin. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 130 + (I) str. M8^o.
- Lika u NOB 1941.** Zbornik. 1. knjiga. Beograd, »Vojno delo« 1963. 732 str. + 16 repr. 8°.
- Likovi revolucije.** 1. knjiga. Beograd, Prosveta 1962. 240 + (VII) str. 8°. (cir.)
- Lipar, Ivo-Iztok:** Šlandrovci. Dokumentarno gradivo. V Ljubljani, t. Tiskarna dopisne šole 1963. 157 + 30 + (III) + 48 str. sl. + 20 faks. 8°.
- Livada, Djuro:** Stazom malih spomenika. Beograd, Rad 1962. 60 + (III) str. 8°. (Zastava slobode 25.)
- Livada, Djuro Radenko:** Romantične lozinke. Hronološki zapisi u korist istorije NOB-e Srema. Beograd, Opštinski odbor SSRN-Surčin 1962. XL + 746 + (VI) str. + 1 sl. V8^o. (cir.)
- Ljubljana. Podobe iz njene zgodovine.** Ljubljana, Kronika 1962. VIII + 120 str. 8°.
- Loški razgledi 1962.** (Uredil Branko Berčić. Izdalo Muzejsko društvo v Škofji Loki.) Škofja Loka, MO SZDL 1962. 247 + (III) str. s fotogr. 8°.
- Loški razgledi 1963.** (Uredil Branko Berčić.) Škofja Loka, MO SZDL 1963. 260 str. s fot. in skic. 8°.
- Lukić, Dragoje:** Sred Kozare tvrde ploče. Beograd, Rad 1962. 76 + (III) str. 8°. (Zastave slobode 22.)
- Luxemburg, Roza:** Iz boja in življenja. Izbrana pisma. (Izbrala, uredila in prevedla Erna Muser.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1963. 307 + (IV) str. + 1 sl. 8°.
- Marjanović, Jovan:** Ustanak i narodnooslobodilački pokret u Srbiji 1941. Beograd, Institut društvenih nauka 1963. 572 str. + 1 tab. + 1 zvd. 4°.
- Marković, Dragan:** Podvizi diverzanata. Beograd, Rad 1962. 66 + (II) str. 8°. (Zastave slobode 23.)
- Martić, Mirko:** Bibliografija sociološke literature na hrvatsko-srpskom jeziku

- (:1945—1963:) sa prikazima djela. Zagreb, Savez ustanova i organizacija za širenje knjige SRH 1963. (IV) + 72 str. V8^o.
- Medjunarodni radnički pokret.* Godišnji pregled 1961. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1962. 400 + (IV) str. V8^o.
- Medjunarodni radnički pokret.* Godišnji pregled 1962. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1963. 434 + (IV) str. V8^o.
- Mihovilović, Ive:* Vatikan od Pia XII do Pavla VI. Beograd, »Sedma sila« 1963. 64 str. 8°. (cir.) (Dokumenti današnjice 49.)
- Mi otroci vojne.* Zbral in uredil Ferdo Godina. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 136 str. + 12 str. sl. 8°.
- Milanović, Vladimir:* Srpski socijaldemokrati o školi i vaspitanju. Beograd, Nolit 1962. 129 + (V) str. 8°. (cir.)
- Milenković, Dobroslav J.:* Druga srpska armija u prvom balkanskom ratu 1912—1913. Beograd, Vojno delo 1963. 408 + (III) str. + 2 pril. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 54.)
- Milić, Anton Marko:* 22.000 km od Kragujevca do Kragujevca. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 282 + (V) str. + 2 zvd. M8^o.
- Miljovski, Kiril:* Makedonskoto prašanje vo nacionalnata programa na KPJ (:1919—1937:). Skopje, Kultura 1962. 154 + (II) str. 8°. (cir.)
- Milojević, Predrag:* Poslednji dani mira. Kako je došlo do prošlog rata. Beograd, »Sedma sila« 1962. 62 + (II) str. 8°. (Dokumenti današnjice. Nova serija II/21.)
- Milošević, Mitar:* Iz beležnice jednog obaveštajca. Beograd, Rad 1962. 265 + (II) str. 8°.
- Milovanović, Nikola:* Od marseljskog atentata do trojnog pakta. Zagreb, Epoha 1963. 308 str. + 20 str. sl. 8°.
- Mirnić, Josip:* Radnički pokret u Bačkoj do formiranja socijaldemokratske partije Ugarske. Novi Sad, 1963. 400 str. V8^o. (Prilozi novijoj ekonomsko-socijalnoj istoriji 3.)
- Mitscherlich, Aleksander — Fred Mielke:* Medicina brez clovečnosti. (Prevedel Franjo Smerdu.) V Ljubljani, Cankarjeva založba 1962. 339 + (III) str. + 12 str. sl. 8°.
- Morača, Milutin:* Ratni dnevnik. Beograd, Vojno delo 1962. 345 + (IV) str. s skicami + 5 faks. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 44. Redovna izdanja 26.)
- Muzej revolucije Celje.* Vodič. Celje, Okrajni odbor ZB NOV 1963. 32 str. 8°.
- Na Primorskem so izkopali puške.* Ljubljana, Zav. Borec 1963. 77 + (II) str. 8°. (Partizanska knjižnica 1.)
- Narodna vlast i socijalistička demokratija. 1943—1963.* Beograd, Mladost 1963. 212 + (VI) + XXI str. 4°.
- Nestorović, Živomir:* Crvene staze. Kragujevac, Svetlost 1962. 179 + (IV) str. 8°. (cir.)
- Nikolić, Miodrag:* Révolucionarni radnički pokret na Kosovu i Metohiji 1895—1922. Priština, Istorijska komisija Oblasnog komiteta Saveza komunista Srbije za Kosovo i Metohiju 1962. 204 + (III) str. 8°.
- Nikšić 1941—1945.* Album. U Nikšiću, Opštinski odbor za proslavu 20 godišnjice narodnog ustanka i revolucije 1963. 28 listov. 4° p. f. (cir.)
- Novak, Grga:* Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća. Beograd, Vojno delo 1962. 586 + (II) str. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 41. Red. izd. 23.)
- O razvitku socijalističkih zemalja.* (:Materijali sa seminara:). Zagreb, Centar za proučavanje savremenog radničkog pokreta »Božidar Adžija« 1962. (XII) + 263 + (IV) str. 8°.
- Ob naprednem tisku...* Murska Sobota, Pomurska založba 1962. 121 + (VI) str. 8°.
- Ostrovška, Milica:* Jože Hermanko. Maribor, Obzorja 1963. 38 + (II) str. M8^o.
- Ostrovška, Milica:* Kljub vsemu odpor. Maribor, Obzorja 1963. 337 + (III) str. 8°.
- Partizanske zgode i nezgode.* (:Izbor anegdota iz narodnooslobodilačkog rata:). Priredio B. Vujanac. Beograd, Rad 1962. 98 + (I) str. 8°. (Zastave slobode 28.)
- Parezanović, Teodosije:* Partizanske vatre. Beograd, Prosveta 1962. 254 + (II) str. M8^o. (cir.) (Svedočanstva V/2.)
- Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962.* Ljubljana, Odbor za partizanski pohod »Ob žici okupirane Ljubljane« 1962. 52 str. + 24 str. sl. V8^o.
- Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane 1963.* Ljubljana, Odbor za partizanski pohod »Ob žici okupirane Ljubljane« 1963. 135 + (I) str. + 24 str. sl. V8^o.
- Pavlin, Mile:* Jurišni bataljon. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 173 + (III) str. M8^o.

- Pavlin, Mile:** V ognju in snegu. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 115 + (IV) str. M8^o. (Dokazi 10.)
- Pavlovič, Vera:** Znani i neznani. Zapisi. Beograd, Kosmos 1963. 216 str. 8°. (Otpori 2.)
- Peršen, Mirko:** Lepoglava. Zagreb, Epoha 1963. 196 + (III) str. + 19 str. sl. + 9 str. fotogr. 8°.
- Peskar, Jože:** Preko Dolomitov na Štajersko. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 152 + (IV) str. M8^o. (Dokazi 11.)
- Pešič, Radivoje:** Železna mladost. Štip, Okoliški odbor na Sojuzot na borbite za Štipska okolija 1962. 149 + (II) str. s sl. 8°.
- Peterlin, Stanko:** Kronika Vojkove brigade. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 195 + (V) str. + 1 zvd. 8°.
- Peterlin, Stanko-Vojko:** Med Triglavom in Trstom. Zgodovina XXXI. divizije NOV in POJ. Ljubljana, Zav. Borec 1963. 570 str. + 1 zvd. 8°.
- Peti plenum Centralnog komiteta SKJ.** Beograd, Komunist 1963. 108 + (III) str. M8^o.
- Petrović, Slobodan:** Sedam sekretara SKOJ-a. Beograd, Rad 1962. 620 + (IV) str. 8°.
- Plenča, Dušan:** Medjunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svetskog rata. Beograd, Institut društvenih nauka 1962. 425 + (II) str. V8^o. (Serija — Monografije.)
- Popis knjiga i članaka iz časopisa o suvremenom društveno-političkom razvitku socijalističkih zemalja.** Zagreb, Centar za dokumentaciju i informacije o suvremenom radničkom pokretu 1963. 56 str. 8°.
- Popovski, Tošo:** Makedonsko ime nema da zagine. — Fragmenti iz narodno-oslobodilačkog rata u Makedoniji. Beograd, Rad 1962. 56 str. 8°. (Zastave slobode 26.)
- Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije.** Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1963. 570 + (II) str. 8°.
- Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije.** (Prevedel Ferdo Fischer.) Ljubljana, Institut za zgod. del. gibanja 1963. 457 + (III) str. 8°.
- Pribičević, Branko:** Socialdemokratija danas. Beograd, Sedma sila 1962. 64 str. 8°. (cir.) (Dokumenti današnjice. Nova serija II/16.)
- Priklmajer-Tomanović Zorica:** Francuska leвица u Petoj republici. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1963. 137 + (II) str. 8°. (Biblioteka studije i monografije 1.)
- Priklmajer-Tomanović Zorica:** O savremenim kretanjima u komunističkom pokretu Zapada. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1962. 88 + (II) str. M8^o. (Mala biblioteka Inst. za izuč. radn. pokreta I/6.)
- Protić, Zarko:** Problemi izrade retrospektivne bibliografije jugoslovenskog radničkog pokreta. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1963. IV + 64 str. 4°. (cikl.)
- Prva proleterska.** 2 knj. Beograd, Vojno delo 1963. 8°.
1. knj. 753 + (II) str. + 1 fotogr.
 2. knj. 765 + (II) str. + 2 str. sl. + 1 pril.
- Ptujski zbornik II. 1942—1962.** Izd. redakcijski odbor. Ptuj, Muzejsko društvo 1962. 400 str. + 3 barv. repr. V8^o.
- Pušenjaj, Rudi-Uragan:** Spomini proletarca. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 215 + (V) str. M8^o.
- Ratni memoari državnika i vojskovođa iz drugog svetskog rata.** Zagreb, Stvarnost 1963. (VIII) + 549 str. V8^o.
- Ravbar, Alojz:** Iz viharnih dni. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 358 + (II) str. M8^o.
- Redžepagić, Sulejman:** Društvenopolitička struktura i radnički pokret Brazila. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1962. 97 + (III) str. M8^o. (Mala biblioteka Instituta za izučavanje radničkog pokreta I/5.)
- Redžić, Enver:** Prilozi o nacionalnom pitanju. Sarajevo, Svjetlost 1963. 290 + (II) str. 8°.
- Referati na posvetovanju o problemih arhivov in delà v arhivih.** Novo mesto, Društvo arhivarjev LRS 1962. 4°.
- Regent, Ivan — Ivan Kreft:** Progresivna preusmeritev političnega življenja med vojnima v Sloveniji in Trstu. (Uvodna beseda: dr. Jože Potrč.) Murska Sobota, ČZP Pomurski tisk 1962. 235 + (IV) str.
- Regesta dokumenata o radu KPJ, SKOJ-a i političkih organa u jedinicama NOV i PO Jugoslavije.** Beograd, Vojnoistorijski institut 1963. 8°.
1. knj. Juli 1941—Juni 1943. VII + 700 + (III) str.
- Richly, Marija:** Zapiski iz pregnanstva (1941—1943.). Videm-Krško, Samozaložba 1963. (IV) + 77 + (II) str. (= 77 f.) + 2 sl. 8°.
- Rogers, Lindsay:** Gverilski zdravnik. (Prevedel France Šušteršič.) V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 191 + (IV) str. M8^o.

Rojic, Vida: Jože Lacko. Maribor, Obzorja 1963. 97 + (III) str. M8^o.

Savić, Sreta: Srem u narodnooslobodilačkoj borbi. Beograd, Vojno delo 1963. 542 + (V) str. + 1 tab. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 53.)

Savjetovanje o aktuelnim pitanjima izučavanja radničkog pokreta i socijalističke revolucije. Sarajevo, Institut za proučavanje radničkog pokreta 1962. 82 str. + (I) str. V8^o.

Savremeni međunarodni radnički pokret. Zbornik. (Prir. M. Haramina i B. Drašković.) Zagreb, Naprijed 1963. 421 + (VI) str. 8°.

Schmidt, Vlado: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1963. 1. knj. 328 str. + 36 str. pril. 8°.

Sedmi kongres Ljudske mladine Slovenije. Ljubljana, Centralni komite Ljudske mladine Slovenije 1962. 325 + (II) str. 8°.

Sedmi kongres Omladine Jugoslavije. Beograd, »Komunist« 1963. 206 str. M8^o.

Shirer, William: Vzpon in propad tretjega rajha. (Po izboru J. Vrhovca priredil M. Ravbar.) V Ljubljani, Glavni odbor Prešernove družbe 1962. 168 + (VI) str. M8^o.

Simić, Dragan: Drino voda. Beograd, Prosveta 1963. 270 + (II) str. M8^o. (Svedočanstva V/3.)

Sindikalni pokret u Srbiji. (:1903—1919:). 3. knjiga. Beograd, Rad 1962. XVIII + (II) + 924 str. + 8 sl. + 17 faks. + 1 tab. V8^o. (cir.)

Slikari o narodnooslobodilačkoj borbi. (Tekst napisao sveučilišni profesor dr. Ferdo Čulinović. Umjetnička djela iz NOB-e izabrao prof. Veno Zlamalik. Vinjete u tekstu prof. Pavao Gavranic, akademski slikar.) Zagreb, »Birozavod« 1962. 39 + (IV) str. + 52 repr. 8°.

Slovenska bibliografija 1959. Časopisje in knjige. Članki in leposlovni prispevki v časopisih in zbornikih. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica 1963. 351 + (I) str. 4°.

Slovenska bibliografija. Članki in leposlovje v časopisju in zbornikih 1945—1950. (Sestavili Janez Logar, Štefka Bulovec in Ančka Posavec.) Ljubljana, SAZU 1963. 561 + (III) str. 4°. (Biblioteka 2.)

Slovenski izseljenski koledar 1962. Ljubljana, Slovenska izseljenska matica 1962. 192 + (III) + 64 str. sl. 8°.

Spomini na partizanska leta. Zbral in priredil Ferdo Godina. Ljubljana, Mladinska knjiga 1963. 137 + (III) + 8 str. sl. M8^o.

Stamenković, Djordje S.: Železničari Niša u radničkom pokretu i revoluciji. 1918 do 1945. Beograd, Niš, Odbor za proslavu ustanka i revolucije Zajednice Ž. T. P. Beograd i Ž. T. P. Niš 1962. 207 str. s sl. i faks. 8°.

Stanojević, Tihomir—Dragan Marković: Tito. Život i rad. Zagreb, Stvarnost 1962. (7 str.) + 832 sl. 4°.

Stanovnik, Aca: X. kongres italijanske komunistične partije. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1963. 68 + (IV) str. M8^o.

Stenografski zapiski Ljudske skupščine LR Slovenije. (Četrtri sklic.) Knj. 5-14. Ljubljana, Ljudska skupščina LR Slovenije, 1960—1963. 8°.

Stevanović B.—T. Nižić i J. Luković: Pregled istorije ratova. Zaključno sa 1. svetskim ratom (:Skice:). Beograd, Vojno delo 1962. 94 skic. 4°.

Stijepović, Nikola: Hercegovačko-bokelski ustanak 1882. Borbena dejstva i pouke. Beograd, Vojno delo 1963. 239 + (IV) str. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 49.)

Strugar, Vlado: Rat i revolucija naroda Jugoslavije. Beograd, Vojnoistorijski institut 1962. 474 + (II) str. + 1 sl. + 1 zvd. 8°.

Strugar, Vlado: Jugoslovsanske socialno-demokratske stranke 1914—1918. Zagreb, Jugoslovsanska akademija znanosti i umjetnosti 1963. VI + (II) + 322 str. V8^o. (Prilozi novijoj jugoslavenskoj historiji 4.)

Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941—1945. Rapports au 3e Congrès international sur l'histoire de la Résistance européenne à Karlovy Vary, les 2-4 Septembre 1963. Belgrade, L'Institut pour l'Etude du Mouvement Ouvrier 1963. 564 str. 8°.

Ševo, Svetozar: Vazdušni desant na Titovu pećinu. Sarajevo, Svjetlost 1963. 160 str. 8°.

Šinkovec, Črtomir: Oblaki nad sončno deželo. Ljubljana, Zavod »Borec« 1963. 248 + (IV) str. M8^o.

Škerl France-Bregar: Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev. 1945—1959. V Ljubljani, Institut za zgodovino delavskega gibanja 1962. XI + 546 + (I) str. V8^o.

Škerović, Nikola: Crna gora za vrijeme I. svjetskog rata. Odnosi sa Srbijom

- kapitulacija. Titograd, Istorijski institut NR Crne gore 1963. 159 str. V8^o. (cir.)
- Stampa narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini*. Gradja za bibliografiju. Novi Sad, Vojvodjanski muzej radničkog pokreta i narodne revolucije 1962. 215 + (II) str. + 1 pril. 8°. (cir.)
- Stolfa, Milko*: Med briškimi griči je posijalo sonce. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. XVI + 148 + (III) str. + 1 zvd. M8^o.
- Sušteršič, Stane*: Kovači. lepših dni. V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 178 + (V) str. M8^o.
- Tako je rodjena nova Jugoslavija*. Zbornik sećanja učesnika Drugog zasedanja AVNOJ-a. 2 knj. Beograd, Kultura 1962. 8°.
1. knj. XII + 303 str. + 24 str. sl.
 2. knj. 313 + (II) str. + 24 str. sl.
- Tanjug 1943—1963*. Beograd, Novinska agencija Fafjug 1963. 96 str. 4°.
- Teorija i praksa arhivske službe u SSSR*. (Udžbenik je prevela Mirjana Rakočević.) Beograd, Savez društava arhivista Jugoslavije 1962. (IV) + 241 + (II) str. 4°.
- Terčak, Stane*: Ukradeni otroci. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 269 + (III) str. 8°.
- Terzić, Velimir*: Jugoslavija u aprilskom ratu 1941. Titograd, Grafički zavod 1963. 708 + (I) str. + 3 zvd. V8^o.
- Tretji plenum Centralnega komiteja SKJ*. Ljubljana, Komunist 1962. 46 + (I) str. M8^o.
- Ustanak naroda Jugoslavije 1941*. Zbornik. Pišu učesnici. Beograd, Vojno delo 1962—1964. V8^o.
1. knj. 1962. XII + 876 + (XII) str. + 34 str. sl. + 22 repr.
 2. knj. 1963. 898 + (XI) str. + 30 str. sl. + 11. repr.
 3. knj. 1963. 903 + (XII) str. + 20 str. sl. + 14 repr.
 4. knj. 1964. 905 + (VI) str. + 18 str. sl. + 15 repr.
- (Iz ratne prošlosti naših naroda 40, 48, 52, 58)
- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sa ustavima socijalističkih republika i statutima autonomnih pokrajina*. Beograd, Službeni list SFRJ 1963. 662 + (II) str. 8°. (Zbirka saveznih propisa 2.)
- Vasiljević, Jovan*: Obračun na Jadranu. Zagreb, Lykos 1962. 348 str. + 18 str. sl. + 1 zvd. 8°.
- Vasiljević, Jovan*: Partizani na Jadranu. Beograd, Rad 1962. 78 + (II) str. 8°. (Zastave Slobode 24.)
- Velagić, Savo*: Daruvarski partizanski odred. Zagreb, Epoha 1963. 124 + 11 str. sl. + 1 zvd. 8°.
- Vergan, Jože*: Od Marezig do Madrida. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 326 + (I) str. M8^o.
- Vidmar, Josip*: Srećanje z zgodovino. Maribor, Obzorja 1963. 232 + (VII) str. 8°.
- Vilhar, Stanka*: Sence pod Matajurjem. Koper, Lipa 1963. 340 str. M8^o.
- Vojinović, Aleksander*: Beli bregovi Pohorja. (Prevedel Jože Zupančič.) V Ljubljani, Zav. Borec 1963. 233 + (II) str. M8^o.
- Vrišar, Igor*: Rudarska mesta Zagorje, Trbovlje, Hrastnik. Ljubljana, Slovenska Matica 1963. (IV) + 218 + (I) str. 4°.
- Vujasinović, Todor*: Ozrenski partizanski odred. Beograd, Vojnoistorijski institut 1962. 359 + (IV) str. + 2 skici + 1 zvd. 8°.
- Vukmanović, Svetozar*: Aktuelni problemi medjunarodnog sindikalnog pokreta. Beograd, Rad 1962. 71 + (IV) str. 8°.
- Vukmanović, Svetozar-Tempo*: Sindikat u novim uslovima. (:Govori i članci:) Beograd, Kultura 1962—1963. 8°.
1. knj. 1962. 499 + (V) str.
 2. knj. 1963. 429 + (III) str.
- Vuković, Branislav*: Radnički pokret u nerazvijenim zemljama. Beograd, Visoka škola političkih nauka 1962. 44 + (I) str. 8°.
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*. Beograd, Vojnoistorijski institut JNA 1962—1963. 8°.
- Tom. II. knj. 10 Dokumenta Vrhovnog štaba NOVJ 1943. 1962. 486 + (II) str.
- Tom. IV. knj. 22 Borbe u Bosni i Hercegovini 1944 g. (februar). 1962. 700 + (II) str.
- knj. 23 Borbe u Bosni i Hercegovini 1944 g. (mart). 1962. 749 + (II) str.
- Tom. VI. knj. 10 Borbe u Sloveniji 1944 g. (mart). 1962. 749 + (II) str.
- knj. 11 Borbe u Sloveniji 1944 g. (februar). 1963. str.
- Tom. VIII. knj. 3 Dejstva na Jadranu. Septembar 1944 — maj 1945. 1962. 634 + (II) str.
- Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovenskih narodov*. Ljubljana, Institut za zgodovino delavskega gibanja 1962—1963. 8°.
- Del VI. knj. 8 Borbe v Sloveniji 1943 (oktober-november). 1962. 335 + (I) str.

- knj. 9 Borbe v Sloveniji 1943 (december). 1962. 519 + (I) str.
- knj. 10 Borbe v Sloveniji 1944 (januar). 1963. 562 + (II) str.
- Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—45.* 3. knjiga: september 1943-februar 1944. (Uredniški odbor: Milan Bevc, Danilo Čuk, Tone Ferenc, Jože Krall, Franc Krese, Miroslav Luštek, Slava Mihevc, dr. Metod Mikuž.) Ljubljana, Muzej ljudske revolucije Slovenije in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja 1963. (VII) + 472 + (III) str. 4°. (Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije II./3)
- Zorič, Milan:* Drvar u ustanku četrdeset prve. Beograd, Vojno delo 1963. 407 + (II) str. + 1 zvd. 8°. (Iz ratne prošlosti naših naroda 51. Red. izd. 29.)
- Zupančič, Tina:* Frata. V Ljubljani, Zav. Borec 1962. 58 + (V) str. M8^o. (Dokazi 7.)
- Zwitter, Fran:* Nacionalni problemi v habsburški monarhiji. S sodelovanjem Jaroslava Šidaka in Vaše Bogdanova. V Ljubljani, Slovenska Matica 1962. 230 + (II) str. + 2 zvd. 8°.
- Ževart, Milan:* Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v Mariborskem okraju. Maribor, Obzorja 1962. 360 str. 8°.
- Žolnir, Bogdan:* Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji. Maribor, Obzorja 1962. 210 + (II) str. 8°.
- Žrtvam vojne in fašističnega terorja 1941 do 1945.* Vojnik, Krajevna organizacija ZB NOV 1962. 22 str. 8°.

Bibliografija

o narodnoosvobodilnem boju Slovencev za leto 1961*

A

1. **A. K. Pripomba k članku: S prvim transportom.** Borec 1961 št. 10, str. 568.
Drobna pripomba k selitvam Slovencev iz Maribora v maju 1941.
2. **[Abram Mario — Bradaškja Rastko]: Slavje tržaških garibaldincev.** Slov. Jadran, Koper 7. IV. 1961, št. 15.
Obris razvoja italijanske partizanske enote v NOV Slovenije.
3. **[Adamič Louis]: Srečanje Louisa Adamiča s predsednikom Trumanom.** Zanimivi spomini iz prve povojne dobe. Prim. dnevnik, Trst 1. VIII. 1961, št. 181 in 2. VIII. 1961, št. 182; Naši razgledi 22. VII. 1961, št. 14.
Ponatis Adamičevega pisma prijatelju Nicku Bezu, v katerem govori o tem, kako so jugoslovanski Amerikanci delali za Jugoslavijo med vojno in kakšni so bili Jugoslovani med vojno in kaj so žrtvovali za zmago zaveznikov.
4. **[Ajdič Bojan]: Začeli so streljati talce.** Delo 24. IV. 1961, št. 112.
Članek govori o italijanskem razglasu o streljanju talcev in prvem streljanju pri Radohovi vasi v aprilu 1942.
5. **[Ajdič Bojan]: Partizanska udarna pest.** Ob srečanju borcev Šerčerjeve brigade na Mokrcu. Delo 31. V. 1961, št. 147.
Prikaz ustanovitve brigade in nadaljnje ofenzivne dejavnosti l. 1942.
6. **Ajdič, Bojan: Srečanje z zgodovino.** Po zborovanju — sprehod po Muzeju NOB. Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Ob ogledu predmetov prikaže pisec nekaj utrinkov iz razvoja NOB.
7. **Ajdič, Bojan: Živi plugi.** Borec 1961, št. 11, str. 600—601.
Spomini na doživljanj v taborišču Dachau.
8. **Albreht, Fran: Iz spominov na redakcijo Radia OF.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 372—379.
Spomini na pripravljanje tekstov za radijske oddaje OF skupno s Prežihovim Vorancem, Jožetom Dolencem in drugimi.

* Bibliografija je sestavljena po istih kriterijih, kakor je sestavljena v knjigi »Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev 1945—1959«, ki jo je izdal v letu 1962 Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

9. **Albreht-Lovro: Življenjska pot političnega delavca in prvoborca Karla Prežlja.** Železar, Jesenice 15. VI. 1961, št. 12.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« opisano življenje predvojnega revolucionarnega delavca in nato partizana.
10. **[Alič Janez]: Velika samoodpoved.** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17-18.
V reportažni obliki napisani spomini na 1. maj v zaporih v Pisi.
11. **Ambrožič, Lado-Novljan: Stanetova smrt.** Delo 5. XI. 1961, št. 303.
Pisec govori o pripravah v glavnem štabu za proslavo 7. novembra, kako so tedaj poskušali novo orožje, in nato o nesreči sami, pri kateri je izgubil življenje komandant Stane. Na koncu razloži pisec tudi vzroke, zakaj je moglo priti do nesreče z minometom.
12. **Anzec, Matija: Iz spominov na borbo.** Štorski železar, Štore 15. VII. 1961, št. 1.
Spomini na zaključne boje ob prihodu XIV. divizije na Štajersko, na boje v Tomšičevi brigadi pri Belih vodah 1944.
13. **Anton Toman — šestdesetletnik.** Delo 20. V. 1961, št. 136.
Kratka biografija organizatorja intendance in funkcionarja OF.
14. **Apostolski, M[ihajlo]: Ob kapitulaciji v Sloveniji.** Borec 1961, št. 5, str. 247—251.
Pisec prikazuje naziranja vodilnih vojaških krugov o koncepciji obrambe Jugoslavije, poskus mobilizacije v Sloveniji, zlom vojske in sestanek z Natlačenom in njegovimi spremljevalci v Zagradcu 11. aprila 1941.
15. **[Archine Marija]: »Dokler ne bo Ljubljana osvobojena, ne prideva domov!«** Moščanska skupnost, april 1961, št. 4, str. 3.
Zapis materinega pripovedovanja o usodi sinov.
16. **Arigler, Adolf-Bodin: Kako smo tiskali Slovenski zbornik.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 455—459.
Spomini na večkratno selitev tiskanja Slovenskega zbornika (Čemažarjeva litografija, bunker Vlada [pravilno Staneta] Majcna-Krpana, Rihard Knez v Šiški, Nestl Žgank v Šiški, Okrožni urad in Kariž v Tomačevem).
17. **Arnuš, Mirko: Naš Milenko.** Borec 1961, št. 12, str. 677—678.
Oris borca Milenka Kneževiča, komandanta 13. brigade in nekaj njegovih dejanj pozimi 1945 na Štajerskem.
18. **Ausec, Iztok: Dachau: Spomini na težke dni, Sava, Kranj 1961, št. 4, str. 50—51.**
Spomini na življenje v Dachau.
19. **Ausec, Iztok in Hrausky, Edi: Nema govorica.** TT 18. VII. 1961, št. 29.
Ob muzejskih predmetih v mariborskem, celjskem in kranjskem muzeju opisujeta pisca tudi dogodke, ki so bili s predmeti povezani v dobi NOB.
20. **Ausec, Iztok: Zadnji pozdrav.** TT 18. VII. 1961, št. 29.
Odlomki iz pism talcev in obsojenih na smrt.

21. **Avbelj, Franc-Lojko: Italijani so nas napadli.** Novice, Kočevje 11. III. 1961, št. 11.
Pod naslovom »Ob 20-letnici vstaje...« napisani spomini na boj patrolje Vasjevega (t. j. J. Klanjška) bataljona z Italijani pri Stružnici na Kočevskem 1942.
22. **Avbelj, Franc-Lojko: Štirje smo napadli Brod na Kolpi.** Novice, Kočevje 20. V. 1961, št. 21.
Spomini na osvoboditev Broda na Kolpi 1942 ob začetku nastajanja osvobojenega ozemlja na Dolenjskem.
23. **Avbelj, Franc-Lojko: Napad Italijanov na osvobojeno ozemlje.** Novice, Kočevje 30. IX. 1961, št. 40.
Spomini na italijanske operacije na Kočevskem poletu 1942.
24. **Avsec Iztok: Strmoglavljeno letalo.** Kurirček 1961/62, št. 3, str. 113—115.
Pisec prikazuje, kako so partizani reševali in sprejemali zavezniške pilote, ki so izskočili iz poškodovanih letal.
25. **Avsenek, Ivan: Dr. Kuharjevi govori iz Londona.** Vestnik SPB XII, 1961, št. 1, str. 5—9.
Pisec, ki pripada političnim emigrantom, razglablja o ozadjih in motivih, ki so gnali dr. A. Kuharja, da je pripravil in govoril po BBC septembrske govore 1944.
26. **Avšič, Jaka: Iz spominov na 1941. leto.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 410—420.
Spomini na zlom kraljeve jugoslovanske vojske ob Drini, prihod v Ljubljano, diferenciacijo med oficirji, dejavnost italijanskega podpolkovnika Brama, povezavo z ministrsko skupino, na poznanstva z B. Kidričem in majorjem Karlom Novakom, na širjenje OF med oficirji, potovanje na Ravno goro k Draži Mihailoviću in rezultate.
27. **[Avšič Jaka]: Naša komuna v ljudski revoluciji.** Tovariš Jaka Avšič, delegat na II. zasedanju AVNOJ nam pripoveduje. Naša komuna 29. XI. 1961, št. 10.
Avtor pripoveduje o potovanju slovenske delegacije na II. zasedanje AVNOJ v Jajcu.
28. **Azanjac, Dušan: Bela grobnica.** Ljubljana 1961. Izd. »Borec«, zbirka »Dokazi«, Strani 119 s slikami. 8°.
Avtor govori v knjigi o grozovitostih nacističnega nasilja in strahotah trpljenja iz Jugoslavije odpeljanih ljudi v taborišča na Norveškem. Na straneh 52—55 govori tudi o Slovencu Valentinu Kozomerniku.

B

29. **Bajt, Ivo: Jože Čok — kraški junak.** Prim. Novice, Nova Gorica 30. VI. 1961, št. 26-27.
Avtor prikazuje lik kmečkega sina iz Lokve pri Divači in kako je padel v Suhi krajini.

30. **Bajt, Stane:** »To so kurirji s postaje 26 G...« Borec 1961, št. 11, str. 634.
Pisec pojasnjuje nedokumentirano sliko z borci kurirske karavle 26 G.
31. **Bajželj Lado: Tudi stražiški pionirji in mladinci so pomagali v borbi proti okupatorju.** Tiskanina, Kranj 21. VI. 1961, št. 8.
Prikaz sabotažne aktivnosti pionirjev v Stražišču pri Kranju od konca 1943 dalje.
32. **Balantič, Franc: Spomenik talcem.** Pionirski list 21. IX. 1961, št. 2.
Prikaz, zakaj stoji v Črni nad Kamnikom spomenik talcem.
33. **[Balažic Štefan]: Ko je nemška vojska prešla Muro — Vlada na pobegu — Teror se je začel — »Začeli smo se zbirati«,** Pom. vestnik, Murska Sobota 6. IV. 1961, št. 14.
Pod poglavjem »20-letnica vstaje« in po odlomkih iz spominov Franceta Kosarja, Rada Pušenjaka in Štefana Horvata napisan članek o začetkih okupacije v Pomurju ter začetkih osvobodilnega gibanja.
34. **[Balažic Štefan]: 22. junij 1941.** Pom. vestnik, Murska Sobota 15. VI. 1961, št. 23.
Pod poglavjem »20-letnice revolucije« govori članek o madžarski raciji nad vaščani Pince Marofa, Benice, Petišovec, Kamovec in Dolgovaške kolonije 22. junija 1942.
35. **[Baloh Lenart]: Govore dokumenti v Brežicah...** Borec 1961, št. 3, str. 149—151.
Ob prikazovanju muzejskih predmetov prikazuje članek važnejše dogodke z brežiškega Posavja v letu 1941, usodo krške skupine, brežiške čete in nemško selitev jeseni 1941.
36. **Baloh, Pavel: Spomin na delo komunistov v Trbovljah ob razpadu Jugoslavije.** Skozi TAM, Maribor julij 1961, št. 7, str. 9—10.
Spomini na akcijo KP v dneh nemškega napada na Jugoslavijo, organiziranje prostovoljcev, prevzem nemške oblasti, zbiranje orožja, organizacijo obveščevalne službe in propagandne akcije.
37. **Barbič, Jože: Iz Dolenjske na Primorsko.** Izvleček iz partizanskega dnevnika. Bilten MTT junij 1961, št. 6, str. 17—19.
Odlomki iz dnevnika od 8. septembra do 1. oktobra 1943, zlasti o bojih pri Begunjah (16. IX.), Cerknici (19. IX.) in pri Štjaku (30. IX.).
38. **B[arbič], J[ože]: Narodni heroj Matejka Evgen-Pemc.** Bilten MTT okt.-nov. 1961, št. 10—11, str. 18.
Kratka biografija in nekaj drznih akcij, ki se jih je Pemc udeležil.
39. **Bebler, Aleš: Spomini na prvo partizansko leto.** Borec 1961, št. 4, str. 183—185; št. 5, str. 244—246; št. 6, str. 314—317. — Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 97—110.
Pisec prikazuje, kako je bilo v Ljubljani ob začetku aprilske vojne, kakšno aktivnost so razvijali člani CK KPS, začetke vojaške komisije pri CK, junijsko partijsko konferenco in potovanja izven Ljubljane, zlasti na Štajersko, napad Nem-

čije na Sovjetsko zvezo, ustanovitev glavnega poveljstva in njegovega začetnega dela, stike z Avšičem in K. Novakom ter za zaključek še razmah partizanstva po vsej Sloveniji jeseni 1941.

40. **Bebler, Aleš: Spomini na prvo partizansko leto.** Komunist 16. VI. 1961, št. 24 — 30. VI. 1961, št. 26.

Avtor prikazuje, kako je Partija delala v dneh zloma Jugoslavije, kako so šli člani CK v prostovoljce, ustanovitev OF, vojaške komisije, organizacijo vojaškega dela pred 22. junijem in po tem datumu ter prve boje v letu 1941.

41. **Bele, Ana: Ranjenca.** Delo 15. X. 1961, št. 283.

Reportaža o partizanu Ivanu, ki so mu v partizanski bolnici amputirali nogo, in mobilizirancu (belogardistu), ki je prišel v isto bolnico na Rog in med nemško ofenzivo oktobra 1943 pobegnil. Posebej govori o topniški enoti v XV. diviziji in njeni aktivnosti na Dolenjskem, zlasti pri Trški gori, Zdenski vasi in Žužemberku ter ustanovitvi posebne topniške brigade in njene dejavnosti. Na koncu govori tudi o topniškem zavodu IX. korpusa.

42. **Bele, Miroslav: Slovenci na sremski fronti.** (Spomin na padle borce.) Štorski železar, Štore 15. XI. 1961, št. 5, str. 2.

Spomini na boj slovenske »brigade«, to je bataljona krajiške brigade, ki je bil sestavljen iz izseljenih Slovencev, z Nemci na sremski fronti jeseni 1944.

43. **Benčina, France: Loški potok ob 20-letnici.** Novice, Kočevje 8. IV. 1961, št. 15.

Spomini na prvo protiokupatorsko akcijo v Loškem potoku 1941.

44. **Benedičič, Bogdan: Bolnišnice in tiskarne NOB v Selški dolini.** Pionirski list 28. IX. 1961, št. 3.

Kratko naštevanje in lokalizacija bolnišnic in tehnik v Selški dolini.

45. **[Berce Franc]: Največji kres.** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17—18.

Reportaža o kresovih, ki jih je za 1. maj 1942 na Gorenjskem zažgala druga jeseniška četa.

46. **Berčič, Branko: Periodični tisk v osvobodilnem gibanju.** Razstava v Narodni in univerzitetni knjižnici od 7. do 20. maja. Naši razgledi 13. V. 1961, št. 9.

Kratka oznaka in nato naštevanje pomembnejših tiskov narodnoosvobodilnega gibanja.

47. **Berk, Vlado: Srečno naključje.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2—3. Zapis pripovedovanja o očetovem in materinem partizanstvu.

48. **[Bertoncelj Ivan-Gregorčič Ivan-Vovk Ivan]: Narodni heroj Jože Gregorčič-Gorenjc.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 34—35.

Življenjepis zajema tudi dobo NOB.

49. **[Bertoncelj Ivan-Johan]: Narodni heroj Stane Žagar.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 66—67.

Življenjepis, ki zajema tudi dobo NOB.

50. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Spomini na narodnega heroja Matija Verdnika-Tomaža. Železar, Jesenice 23. II. 1961, št. 4.**
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« napisan kratek oris življenja in dela M. V. T.
51. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1—2. str. 371—404.**
Pisec opisuje spomine na razvoj NOB na Gorenjskem od prvih začetkov delovanja KP proti nemškemu okupatorju, povezovanje ilegalcev v partizanskih enotah, snovanje čet pod Karavankami, v jeseniškem kotu (Mežakla) in na Jelovici, njihovo dejavnost in rezultate (Partizanski vrh) upad in nato dvig Cankarjevega bataljona, boje na Sv. Mohorju, v Rovtah, poljansko vstajo, vstajo v Zgornji Savski dolini in v blejsko-bohinjskem kotu, za zaključek pa še »dražgoško republiko« in boj v Dražgošah januarja 1942.
52. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Tekstilna zadruga Otoče, šola komunistov-revolucionarjev. Ob 25-letnici tekstilne stavke. Glas, Kranj 13. IX. 1961, št. 104 — 18. IX. 1961, št. 106.**
V drugem in tretjem prispevku (št. 105 in 106) prikazuje pisec delovanje članov zadruga za cilje NOB in njihove usode.
53. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Pred dvajsetimi leti ob Sorah. Pred zaključno letošnjo proslavo v počastitev 20-letnice revolucije v Škofji Loki. Glas, Kranj 23. XII. 1961, št. 145.**
Spomini na aktivnost Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini, boj pri Poljanah in na Pasji ravni v decembru 1941 ter premik v Selško dolino.
54. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Akcija na Lipcah. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj, decembra 1961, št. 5, str. 24—25.**
Prikaz sabotažne akcije na blejski Dobravi v začetku avgusta 1941.
55. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Decembrska vstaja v Poljanski dolini. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 43—44.**
56. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Drzna akcija za hrano v Zapužah in Dupljah. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 26.**
Prikaz akcije Cankarjevega bataljona za pridobitev moke 11. XI. 1944.
57. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Ob 20. obletnici vstaje na Gorenjskem. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 8—19.**
Delno spremenjena, delno skrajšana varianta spominov v »Prispevkih« 1961, št. 1-2 pod naslovom »Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941«.
58. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Prvi talci na Gorenjskem. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 23.**
Prikaz streljanja talcev 2. avgusta 1941.
59. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Velika zmaga Cankarjevega bataljona v Rovtjih. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 27—28.**

Prikaz boja Cankarjevega bataljona z nemško zasedo pri Rovtah 12. decembra 1941.

60. **Bertoncelj, Ivan-Johan: Zaprisega na Vodiški planini.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 20—21.
Prikaz jeloviške čete ob njenem nastanku.

Bertoncelj, Ivan-Johan, glej št. 539, 1586.

61. **Bertoncelj, Vanda: Iz težkih dni.** Kurirček 1961, št. 2, str. 57.

Zapis pripovedovanja, kako je partizan Dolinškov Vinko izvedel rekvizicijo v domžalski tovarni Univer-sale (danes Toko).

62. **Bevc, Martin: Sabotažna akcija v kisikarni.** Železar 1961, št. 5, str. 138—139.

Spomini na miniranje jeklenk v kisikarni na Jesenicah spomladi 1943.

63. **Bevk France: Tri generacije. Ob 20-letnici revolucije.** Otrok in družina 1961, št. 3, str. 65—66.

V večjem delu prikazuje pisec partizansko šolstvo na Primorskem in odnos ljudstva do njega.

64. **Bevk France: Doživeli smo upor.** Iz spominov. Obzornik 1961, št. 5, str. 321—323.

Pisec prikazuje, kako je v zaporu v Južni Italiji doživeljal nemško-italijanski napad na Jugoslavijo v letu 1941 ter začetke narodnoosvobodilnega gibanja v domovini.

65. **Bevk, France: Vedri, sijoči obrazi ...** Delo 29. XI. 1961, št. 327.

Spomini na miting v Dolnji Trebuši leta 1944 in odziv med ljudmi.

66. **Bevk, France: Partizansko Novo leto.** Pionirski list 28. XII. 1961, št. 15.

Spomini na praznovanje Novega leta 1944 na sedežu POOF na Utrah nad Doljenjo Trebušo in Novega leta 1945 na Gačniku na Vojskem.

67. **Bezjak, Martin: Moj sin Rudo.** Ptujski tednik, Ptuj 26. V. 1961, št. 19.

Zapis pripovedovanja o študentu iz ptujske okolice, ki je delal za NOB, padel večkrat Nemcem v roke in nazadnje končal februarja 1945 v Gorišnici.

68. **Bezljaj, Emica: Spomini na partizanske dni.** PTT zbornik 1961, št. 8—9, str. 147.

Spomini na nemški napad na prvi bataljon Dol. odreda blizu Hinj in srečno rešitev pozimi 1944.

69. **Bezljaj, Vladislav: Tudi v tujini smo se borili za svobodo.** PTT zbornik 1961, št. 8—9, str. 138—140.

Spomini na kapitulacijo Italije v Italiji in na življenje med partizani v Srednji Italiji.

70. **Bezljaj, Vladislav: Iz Gornje Šlezije do Dunaja.** PTT zbornik 1961, št. 8—9, str. 158.

Spomini interniranca na preseljevanje v naraščajočem kaosu ob bližajočem se koncu vojne.

71. **Bežek, Jože: Amputacija.** Delo 15. IX. 1961, št. 283.
Spomini zdravnika na operacijo partizana iz Kokrškega odreda.
72. **Bežek, Jože: Moj prvi stik z njimi.** Delo 26. X. 1961, št. 293 [prav 294].
Reportaža o zdravljenju partizanov v gozdnem bunkerju v okolici Kranja.
73. **[Bibič Jožica]: Le naj piše zgodovina.** Loški delavec, Škofja Loka 10. IV. 1961, št. 13.
Odlomki iz pisem Blaža Ostrovrharija-Vrhunca Blaževi ženi in iz brošure o Črnem vrhu nad Idrijo, ki kažejo, kakšen borec je bil Blaž.
74. **Bilandžić, Dušan: Aprilska vojna leta 1941.** Komunist 7. IV. 1961, št. 14.
Splošen pregled vojne ob zlomu Jugoslavije 1941.
75. **Bilandžić, Dušan: 22. junij 1941.** Ob dvajsetletnici napada fašistične Nemčije na Sovjetsko zvezo. Komunist 23. VI. 1961, št. 25.
Oris splošnega pomena tudi za NOB v Jugoslaviji.
76. **Birsa, Ida: Drag spomin.** Borec 1961, št. 5, str. 295.
Pojasnilo dotlej nedokumentirane fotografije oblastnega komiteja. SKOJ za Primorsko iz leta 1944.
77. **[Bizjak] F[ranc]: Primorski poštarji — borci ob 20-letnici vstaje.** PTT zbornik 1961, št. 8—9, str. 150—152.
Zapis pripovedovanj nekdanjih borcev o bojih na Primorskem. Martin Štendler pripoveduje o boju na planini Golobar, okoli Stola, na šentviški planoti, o mobilizaciji po kapitulaciji Italije; Mirko Jerkič pripoveduje o nemški hajki na tečajnike v Gorenji Trebuši julija 1944; Milojka Batistič pripoveduje o Kraški četi, nato pa o službi bolničarke v bolnici »Snežnik« in na Kočevskem; Franc Ipavec pripoveduje o svojem aktivističnem delu okoli Črnega vrha, zlasti pa o nemški hajki v vasi Koševnik pri Idriji; Milko Gravnar pripoveduje o aktivnosti čete v Brdih in o Gradnikovi brigadi.
78. **[Bizjak Mirko]: Vilko Kolar.** Prosvetni delavec 21. VI. 1961, št. 12.
Kratka biografija prosvetnega delavca, ki se dotika tudi njegovega dela na Dolenjskem med NOB.
79. **[Bizjak Mirko]: Dnevnik s pohoda.** Glas 20. VII. 1961, št. 82.
Dnevnik o pohodu prešernovcev ob 20-letnici vstaje. Vanj so vključeni drobci o dejavnosti Prešernove brigade v letu 1944 pri Kamni gorici in Koritnem.
80. **Blatnik, Vinko: Tragedija na Gornjih Lazah pred dvajsetimi leti.** Dne 2. in 3. novembra 1941 so Italijani zaradi izdaje skoraj povsem uničili I. belokranjsko četo: od 29 borcev se jih je rešilo le osem. Ljubljanski dnevnik 13. V. 1961, št. 110.
V zvezi s koncentracijo dolenjskih partizanskih enot pri Bučki prikazuje pisec ustanovitev Belokranjske čete, njen neuspeli pohod proti Bučki in tragedijo pri Gornjih Lazah. Za prikaz uporablja pripovedovanje Milana Šimca in Urške Mavsarjeve.

81. **Blatnik, Vinko:** »Okupatorja ne bom prosil milosti!« Ljubljanski dnevnik 20. V. 1961, št. 116.
Pisec prikazuje, kako so zaradi izdajstva Kočevarjev padali borci Belokranjske čete, kako je bil obsojen Jože Mihelčič in kako se je zadržal do okupatorja.
82. **Blatnik Vinko:** »Fantje, stisnite zobe!« Ljubljanski dnevnik 3. VI. 1961, št. 128.
Reportaža o partizanskih delavnicah v Starih žagah v letu 1944, o izdelovanju in preizkušanju partizanskega orožja.
83. **Blatnik, Vinko:** »Ne grem škrbast na miting!« Ljubljanski dnevnik 22. VI. 1961, št. 144.
Utrinki iz zgodovine zobozdravstvene ambulante v partizanih.
84. **Blatnik, Vinko:** **Revolucija na celuloidnem traku.** Ljubljanski dnevnik 24. VI. 1961, št. 146.
Utrinki iz zgodovine nastajanja partizanskih fotografskih zbirk.
85. **Blatnik, Vinko:** **Likovni zaklad velikega časa.** Naša revolucija v umetniški podobi. Ljubljanski dnevnik 1. VII. 1961, št. 152.
Utrinki iz likovnega ustvarjanja v dobi NOB.
86. **Blatnik Vinko:** »Mamma mia, Daki!« Ljubljanski dnevnik 3. VII. 1961, št. 153.
Nekaj utrinkov iz Dakijevega življenja po pripovedovanju samega Dakija.
87. **Blatnik, Vinko:** »Kucler, obleci se v črno!« Zakaj so na Lesnem brdu pri Vrhniki utihnili zvoki slovenskih harmonik. Ljubljanski dnevnik 21. VII. 1961, št. 168.
Pisec prikazuje okupatorsko nasilje nad družino Kuclerjevih.
88. **B[latnik], V[inko]: Začetek.** Ob 20-letnici vstaje. Ljubljanski dnevnik 21. VII. 1961, št. 168.
Prikaz začetkov oborožene vstaj na območju Kamniške okolice, na Štajerskem, na Dolenjskem in v Beli Krajini.
89. **B[latnik], V[inko]: »Ostanite, mrtvi, na straži!** Po stopinjah revolucije. Ljubljanski dnevnik 5. VIII. 1961, št. 180.
Pisec govori o treh partizanih, ki so jih belogardisti ustrelili pri Semiču, posebno pa o Mirku Simčiču, ki je bil dotlej od vseh treh najmanj znan.
90. **Blatnik, Vinko:** [21. december — 23. december — 26. december — 27. december]. Ljubljanski dnevnik 21. XII. 1961, št. 294; 23. XII. 1961, št. 296; 26. XII. 1961, št. 298 in 27. XII. 1961, št. 299.
Prikaz formiranja krške skupine, izdaje in nadaljnje usode, opisane po razgovorih z Ivanom Strletom, Jožetom Preskarjem in Stanetom Škalerjem.
91. **[Blažič Lojze]: Razočaranje.** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17—18.
Spomini na akcijo partizanskih novincev proti Italijanom na gradu Čušperk ob 1. maju 1942.

92. **[Blažič Viktor]: Slovenski izdajalci.** Pionirski list 15. III. 1961, št. 24 — 10. VI. 1961, št. 35/36.
Pod rubriko »Smrt fašizmu — svoboda narodu, Jugoslavija v II. svetovni vojni« prikazano delovanje belogardističnega »štajerskega« bataljona.
93. **Bohak Marija: Hoteli so mi ustreliti mamo.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.
Oris otroških doživljajev iz dobe vojne.
94. **Bohanec, Franček: Kako sem postal novinar.** Delo 3. XII. 1961, št. 330.
V reportažni obliki napisani spomini na odhod v partizane Notranjskega odreda in na prve poskuse pisanja dopisov.
95. **Bohinc, Jože: Strelji v noč.** Glas 20. VII. 1961, št. 82.
V uvodnem delu k črtici govori pisec o delovanju črne roke na Gorenjskem v letu 1944 (Zalog pri Cerkljah).
96. **[Bohinc Jože]: V spomin na tragedijo v Radovni.** Glas, Kranj 26. VIII. 1961, št. 96.
Prikaz nemškega požiga 20. septembra 1944.
97. **Bohinc, J[ože]: Pred dvajsetimi leti.** Glas, Kranj 20. XII. 1961, št. 144.
Kratko o vstaji v Bohinju.
98. **Bohinc, Vera: Rawensbrück — Torgov — Elba in povratek v domovino.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja spominov na koncentracijsko taborišče in osvoboditev.
99. **Boj pod Jablaniškimi lazi.** Tovariš 24. XII. 1961, št. 51, str. 39.
Prikaz Stanetovega boja z Nemci na Tisju v decembru 1941.
100. **Bojc, Franja - Bidovec: »Franja« — plod dela in požrtvovalnosti vsega kolektiva.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Avtorica pripoveduje, kako je bolnica nastala in se izpopolnjevala s predlogi in trudom vsega kolektiva v bolnici.
101. **Bojc, Franja - Bidovec: Bolnica »Franja« — pogled nazaj ob 20-letnici borbe.** Glas naroda, New York 13. X. 1961, št. 80.
Avtorica prikazuje, kako je v skladu s potrebami rasla bolnica »Franja«.
102. **Bokša Branko: Prvi sabotažni podvig.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Spomini na akcijo Ribniške čete na daljnovod pri Kočevju v letu 1941.
103. **Bombač Franc-Zorko: Imeli so nas radi.** Novice, Kočevje 2. IX. 1961, št. 36.
Spomini na odnos dragarskih vasi do partizanov spomladi 1942.
104. **Bombač Franc-Zorko: 7. oktober — dan topništva naše ljudske armade.** Dolenjski list, Novo mesto 5. X. 1961, št. 40.

Kratek oris topništva in njegove vloge pri slovenskih partizanih od julija 1943 dalje.

105. **Bombač Franc-Zorko: 7. oktober dan topništva**, Novice, Kočevje 7. X. 1961, št. 41.

Članek prikazuje nastanek topništva v slovenski NOV in njegovo udejstvovanje v letu 1943.

106. **[Bon Jože] -On: Proslava v spomin ustanovitve V. bataljona slovenskih partizanskih čet na Rogu**. Delo 24. II. 1961, št. 53.

Drobni utrinki iz razvoja bataljona v letu 1942.

107. **[Bon Jože]-Matjaž: Trofeja poročnika Giordana**. Delo 2. IV. 1961, št. 90.

Reportaža o akciji borcev petega bataljona in novomeških aktivistov za pridobitev puškomitraljeza in municije leta 1942.

108. **Bon, Jože: Režiser Gino**. Borec 1961, št. 7-8, str. 445—446.

Pisec prikazuje, kako so v Gotni vasi aktivisti s sodelovanjem njim naklonjene Italijana pobrali orožje dvema fašistoma.

109. **B[orojevič], M[iša]: Boj pri Drvaru**. Mladina [24. V. 1961, št. 20].

Prikaz nemškega desanta na vrhovni štab maja 1944.

110. **[Borovnik Tine]-Lipe: Spomini na 1. maj 1944**. Celjski tednik, Celje 28. IV. 1961, št. 16.

Spomini na potovanje po Savinjski dolini in nato na partizansko akcijo na gasilske uniforme v Socki pri Frankolovem.

111. **B[orovnik], T[ine]: Frankolovo praznuje svoj krajevni praznik**. Celjski tednik, Celje 26. V. 1961, št. 19.

Frankolovo v NOB. Pregled historiata.

112. **Borštnar, Jože: Predvojna slika Posavja**. Borec 1961, št. 3, str. 122—124.

V zaključnem delu prikazuje pisec razmere v Brestanici (Rajhenburgu) v prvih mesecih nemške zasedbe 1941.

113. **Borštnar, Jože: Ustanavljanje prvih odborov OF na Dolenjskem in v Beli Krajini**. Borec 1961, št. 7-8, str. 403—406.

Spomini na aktivistično delo v okolici Brestanice, na krško skupino, v dolini Mirne na italijanski strani in nato v Metliki, na sodelovanje s patrolo Norbertom, ustvaritev kanala na Hrvaško v Karlovac in posebej še na delo v metliški okolici v letih 1941 in 1942.

114. **Bosiljčič, Slobodan: Delitev funtov**. Borec 1961, št. 5, str. 252—253.

Pisec prikazuje seje pobegle jugoslovanske vlade v Tanturu pri Jeruzalemu, zlasti pa njene finančne skrbi.

115. **Bosiljčič, Slobodan: Generali brez vojske**. Borec 1961, št. 6, str. 321—322.

Prikaz razdelitve okupacijskih con v Jugoslaviji in nato seje pobegle vlade v Tanturu pri Jeruzalemu maja 1941.

116. **B[ozović], B[ane]: »Kdo je Tito?«** Delo. 25. V. 1961, št. 141.
Prikaz gestapovskega iskanja, da bi razvozljali Titovo identiteto.
117. **Božič, Branko: Začetki NOB na Viču.** Naša komuna 27. IV. 1961, št. 3.
Pisec prikazuje ustanovitev OF (Protiimperialistične fronte) ter kje in kako so nastajali odbori osvobodilnega gibanja v letu 1941 ter njihovo dejavnost v tem času.
118. **Božič, M[ilan]: Frecetova mama.** Celjski tednik, Celje 3. III. 1961, št. 8.
Članek prikazuje mater, pri kateri so se shajali partijski aktivisti, med vojno pa so njeni otroci delali in umirali za narodnoosvobodilno gibanje.
119. **B[ožič], M[ilan]: V boj za svobodo. V spomin na Prvo celjsko četo.** Celjski tednik, Celje 14. VII. 1961, št. 26.
Kratek historiat Celjske čete.
120. **Božič, M[ilan]: Borba na Čreti.** Celjski tednik, Celje 15. IX. 1961, št. 35.
Zapis spominov Ludvika Zupanca-Iva na boj Savinjske čete z Nemci 1941.
121. **[Božič Milan]: Po nas so prišli ...** Celjski tednik, Celje 22. IX. 1961, št. 36 — 20. X. 1961, št. 40.
Spomini na aretacijo zaradi izselitve, odgon v meljsko vojašnico v Mariboru, življenje v njej, prevoz iz Maribora mimo Celja, Zagreba in skozi Bosno v Srbijo.
122. **Božič, M[ilan]: — Žmavc, J[anez]: Po mene so prišli ...** Celjski tednik, Celje 6. X. 1961, št. 38.
Spomini na poznanstvo s Kajuhom in njegovo aretacijo po gestapu v aprilu 1941.
123. **[Božič Milan]: Celjska gabrska vojašnica bo dobila ime po narodnem heroju Jožetu Menihu-Rajku.** Celjski tednik, Celje 25. XI. 1961, št. 45.
Kratka biografija narodnega heroja.
124. **Božidar Kolarič, nevtrudni organizator komunističnega gibanja.** Delo, Trst 28. IV. 1961, št. 6 (558).
Biografija tržaškega partijskega funkcionarja, ki zajema tudi dobo NOB.
125. **Božjak, Jožica: Spomini, spomini ...** Dolenjski list, Novo mesto 26. I. 1961, št. 4.
Zapis pripovedovanja otroka, kako mu je oče padel v partizanih.
126. **[Bradaškja Rastko] rb: Iz Knežaka skozi Španijo v Cerkno.** Matija Geržina je padel junaške smrti s tečajniki partijske šole v Cerknem 27. januarja 1944, potem ko je srečno preстал boje v Španiji, francoska koncentracijska taborišča in italijansko preganjanje. Slov. Jadran, Koper 30. VI. 1961, št. 27/28.
Kratka biografija, ki se dotika tudi NOB.
Bradaškja Rastko, glej št. 2.

127. **Bratić, Milan: Proces v Jeruzalemu.** Zločini proti Slovincem. Delo 26. V. 1961, št. 142.
Pisec prikazuje Eichmannovo sodelovanje pri ponemčevanju in izseljevanju Slovencev 1941.
128. **Bratko, Ivan: Množični polet leta 1941 v Mostah.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 404—409.
Spomini na delo za Osvobodilno fronto v rajonu Moste v Ljubljani, zlasti pa v tovarni Saturnus v letu 1941.
129. **Bratož Hinko-Oki: Dnevnik partizana.** II. del. Ljubljana 1961. Izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev dvajsetletnice začetka vstaje narodov Jugoslavije. Strani 431 + 16 skic + [II]. 8°.
Kronološki razpored doživetij v partizanih. Pisec začenja z 9. septembrom 1943, ko so partizani začeli razoroževati Italijane, in nadaljuje z opisom doživetij v Serčerjevi, Ljubljanski in Gubčevi brigadi, vmes pa tudi doživetij v štabih v XVIII. in XV. diviziji, v bolnici »Ajdovec« na Rogu in slovensko-hrvatski bolnici v Dučićih. Zelo podrobno opisuje življenje v partizanih in izvrševanje svojih borbenih in partijskih nalog. Obsežno govori o spopadih z Nemci in domobranci. Pokrajinsko zajema Dolenjsko in Belo krajino ter Gorski Kotar ob času, ko se je tam mudila XVIII. divizija. Svoje opise zaključuje z osvoboditvijo Ljubljane 9. maja 1945.
130. **Bratun, Anica: Partizanska mamica.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.
Zapis pripovedovanja o Vrtovškovi mami iz Planinske vasi nad Trbovljami, kako je skrbelo za partizane.
131. **B[ratok], R[udolf]: Ob šestnajstletnici osvoboditve Dachaua.** Prosvetni delavec 7. VI. 1961, št. 11.
Spomini na koncentracijsko taborišče v Dachauu.
132. **Bratuž, Zvonka: Partizanska bolnišnica na Malih Vršeh.** Pionirski list 7. XII. 1961, št. 12.
Prikaz bolnišnice ob robu Čepovanske doline (bolnica »Pavla«).
133. **Bravničar, Dušan: O nekaterih značilnostih osvobodilnega boja v Sloveniji leta 1941, o nastanku in vlogi Narodne zaščite.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 53—95.
Pisec govori najprej o objektivnih in subjektivnih činiteljih, ki so ugodno ali neugodno vplivali na razmah osvobodilnega boja, nato o oblikah boja proti okupatorju, nastanku narodne zaščite in njenem razvoju v letu 1941. Delo je napisano na temelju skromnega števila sodobnih virov, na kritični uporabi memoarske dokumentacije in skromne literature o narodni zaščiti.
134. **[Bravničar Dušan-Veljko]: Strupi za pse in konje.** Borec 1961, št. 10, str. 576.
Prikaz izdelovanja strupov za pse v delavnici P. Mencejeve v Šiški.
135. **[Bravničar Dušan-Veljko]: To in ono iz pirotehničnih delavnic.** Borec 1961, št. 10, str. 576.
Prikaz pasarske delavnice pri Pavli Mencejevi v Šiški v Ljubljani.

136. **[Bravničar Dušan-Veljko]: Vžigalnik »cucelj«.** Borec 1961, št. 10, str. 576.
Prikaz izdelave in primera uporabe v barakah na železniški postaji v Ljubljani pred obletnico oktobrske revolucije.
137. **Bravničar, Dušan-Veljko: »Tovarne« eksploziva.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 114—124.
Prikaz nastanka in funkcioniranja pirotehnične »industrije« v Ljubljani 1941 in nekaj primerov praktičnih preizkusov (velesejem 1941).
138. **Brecelj, Marijan dr.: Nastanek OF.** Prim. Novice, Nova Gorica 12. IV. 1961, št. 15 — 26. IV. 1961, št. 17-18.
Pisec prikazuje, iz kakih korenin je zrasla OF, kako je dejansko nastala, kakšna je bila njena struktura in njene temeljne točke.
139. **Brecelj, Marijan: Na Pugledu 27. aprila 1943.** Delo 26. IV. 1961, št. 114.
Pisec prikazuje ustvarjanje enotnosti Osvobodilne fronte, kakor jo je realiziralo posvetovanje na Pugledu, in nato še oceno zborovanja.
140. **Brecelj, Marijan dr.: Prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v Črnomlju.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta III, Ljubljana 1961, str. 147—150.
Kratek prikaz poteka in značaja njegovega pomena.
141. **Brejc, Tomo: Polde Miš — zaveden kmet, borec in rodoljub.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 307—312.
Spomini na Leopolda Miša z Gorjuše pri Domžalah in njegovo napredno usmerjenost pred vojno ter pomoč narodnoosvobodilnemu gibanju v letu 1941.
142. **[Brenk] Kristina Brenkova: Prežih Voranc v letih ilegale.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 382—383.
Spomini Prežihove kurirke na spremljanje Prežiha po Ljubljani v letih 1941 in 1942.
143. **Breščak P[eter]: Tako je bilo takrat.** Dolenjski list, Novo mesto 19. I. 1963, št. 3.
Reportažni zapis Cirila Beretiča o spominih na boje z Nemci na Krasu.
144. **Brezavšček, Avgust: Ob 1. maju.** Naš glas, Izola 1961, št. 2, str. 1.
Kratek oris zaključnih operacij IV. armade z IX. korpusom pri Trstu in IV. operativne cone skupno s III. jugoslovansko armado na Štajerskem in Koroškem leta 1945.
145. **Brezavšček Avgust: Zvižaja je uspela.** Naš glas 1961, št. 4-5, str. 28—29.
Spomini na boje Tomšičeve brigade z Italijani v okolici Primskovega in Čateža.
146. **Brezovar, Milan: Partizanska zastava.** Delo 2. VIII. 1961, št. 209.
Pisec prikazuje razvoj slovenske zastave v NOB in nekaj konkretnih primerov v enotah partizanske vojske.

147. **[Brinar Ante] a. br.: Z XIX. brigado Srečka Kosovela po Benečiji...** Po pripovedovanju Andreja Mučiča zapisal... Ko-lek-tiv 1961, št. 5-6, str. 79—82.
Spomini na premike Kosovelove brigade v februarju 1944, njeno pot v Beneško Slovenijo in boje z Nemci v njej.
148. **Brlec, Slavka: Tako se spominjam vojne.** Kaj vse so pretrpeli otroci med zadnjo vojno. Titan, Kamnik avgusta 1961, št. 3, str. 35 in 38.
Spomini o otroškem doživljanju med vojno.
149. **Broz, Josip-Tito: Spomini na dni iz osvobodilne vojne in revolucije.** (Pripispevek za zbornik spominov aktivistov jugoslovanskega revolucionarnega gibanja.) Komunist 24. III. 1961, št. 12 — 12. V. 1961, št. 19.
150. **Broz, Josip-Tito: Titovi spomini iz osvobodilne borbe in revolucije.** Večer, Maribor 4. IV. 1961, št. 78 — 5. VI. 1961, št. 129.
Spomini na pripravljanje vstaje v letu 1941 in v njih tudi ocena nekaterih najvažnejših momentov.
151. **Broz, Josip-Tito: Naši narodi si bodo z vsemi močmi prizadevali, da se trpljenja ljudi v novi vojni ne bi nikoli več ponovila.** Delo 5. VII. 1961, št. 182.
Govor predsednika Tita v Užicu na proslavi 20-letnice vstaje. V govoru je Tito pojasnjeval tudi začetke narodnoosvobodilne vojne, njihov splošni značaj in vojne cilje.
152. **Brulc, Kristina: V čakovski mučilnici.** Pom. vestnik, Murska Sobota 25. V. 1961, št. 20.
Pod poglavjem »20 let revolucije« prikazuje avtorica spomine na aretacijo in mučenje v madžarskih zaporih v Čakovcu.
153. **Brumen, Niki: Partizanska tehnika v Pomurju.** Pomurski tisk, Murska Sobota 21. X. 1961, št. 5.
Pisec prikazuje, kakšne so bile stare prekmurske tiskarne v dobi vojne in kako skromne so bile ciklostilne tehnike.
154. **B[rundula], F[ranc]: Hvaležni in ponosni Koprivci.** Slov. Jadran, Koper 24. II. 1961, št. 9.
Članek prikazuje delovanje Mirka Pirca-Slavka in Hilarija Kariža Stojana v organizaciji osvobodilnega gibanja v Koprivi na Krasu.
155. **Brvar Anka: Za vse ni bilo kruha.** Kurirček 1961-1962, št. 4, str. 145—147.
V reportažni obliki napisani spomini na dajanje kruha partizanom v bližini Vač 1944.
156. **Brvar, Damjan: Čez Savo.** Rodna gruda, maj 1961, str. 130—131.
Reportaža o prihodu Zidanškove in Šlandrove brigade čez Savo pri postaji Sava oktobra 1944.
157. **Bulovec, Štefka: Drobni tisk.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 468—474.

Avtorica opisuje najprej letake in listke, ki jih je med vojno širila propaganda narodnoosvobodilnega gibanja, nato pa v podrobnem seznamu letakov in posebnem seznamu trosilnih listkov naniza naslove in temeljne poteze iz vsebine posameznih letakov in listkov.

158. **Burgar Maks: Ex pošta.** Delo 10. V. 1961, št. 126.
Spomini na kurirsko službo ob pošiljanju strogo zaupne pošte.
159. **Burgar, Maks: Kurirji tihi junaki revolucije.** Pionirski list 16. XI. 1961, št. 10.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec glavne značilnosti kurirske službe v dobi NOB.
160. **Burič, Rudi: Dramatični trenutki.** 7 dni, Maribor 28. VII. 1961, št. 30.
Pisec prikazuje tehniko TT v Šubičevi v Ljubljani in doživetje, ko so tehniko iskali in odkrili Italijani februarja 1943.

C

161. **C[ah] I[van] I[skra]: Točno dvajset let je zdaj.** Slovenska Istra se je vključila v osvobodilni boj jugoslovanskih narodov. Slov. Jadran, Koper 20. X. 1961, št. 43.
Članek prikazuje, kako so se v Slovenski Istri začeli ustanavljati odbori OF v letu 1941 do aretacije Oskarja Kovačiča decembra 1941 in nato ponovno v letu 1943.
162. **Cajnkár, Stanko: Dr. Jožef Edgar Leopold,** prior slovenskih kartuzijanov, osemdesetletnik. Naši razgledi 14. I. 1961, št. 1.
V spominskih besedah oriše pisec tudi Leopoldovo stališče do NOB med vojno.
163. **Cajnkár, Stanko: V znamenju vstaje.** (Referat na občnem zboru CMD 10. septembra 1961.) Nova pot 1961, št. 9-10, str. 481-494.
Razmišljanja o pomenu in značaju slovenskega NOB.
164. **Carli, Valentin-Zdravko: Boj na Rdečem robu.** Glasnik ZROP 1961, št. 3, str. 3.
Oris hudih bojov Gregorčičeve brigade na Rdečem robu nad Tolminom z Nemci avgusta 1944, ko je padlo okoli 80 partizanov.
165. **Ceklin, Jože: Podatki o fotografiji.** Borec 1961, št. 6, str. 357.
Pisec pojasnjuje nedokumentirano fotografijo z borci 1. čete 1. bataljona Prešernove brigade.
166. **[Cenčič] Mir[o]: Briško-beneški odred.** Prim. Novice, Nova Gorica 23. VIII. 1961, št. 35.
Članek govori o ustanovitvi Briško-beneškega odreda in njegovi dejavnosti ter pomembnejših akcijah, požigu letal na letališču Belvedere pri Udinah, akciji v Ločniku, na Žagi ter enotah v Benečiji in Reziji.

167. [Cenčič] Mir[o]: **Briško-beneški odred**. Matajur, Udine 1/15. IX. 1961, št. 16.
Članek govori o dejavnosti Briško-beneškega odreda, beneški četi in Rezijan-
skem bataljonu.
168. **Cepuder Bogdan: Srečanje z ljudmi**. Izseljenski zapisek 1941. Naši raz-
gledi 27. XII 1961, št. 24, str. 554.
Utrinki o nemškem izseljevanju Slovencev v Srbijo leta 1941.
169. **Cerar, Franc: Tri ure v Ljubljani**. Borec 1961, št. 7-8, str. 394.
Spomini na aktivistično delo v Polju, na tehnično skladišče, na večji sestanek
in na rešitev z umikom v Ljubljano zaradi iznenadenja italijanske patrulje.
170. **Cerkvenik, Danilo: Talci na Kamniškem**. Kamniški zbornik VII, Ljub-
ljana 1961, str. 339—350.
Pisec najprej na kratko prikaže, iz kakih osnov nemškega upravnega režima
je zrastle streljanje talcev na Gorenjskem, ustanovitev izrednega sodišča, nato
pa navaja datume streljanja talcev, število oseb in kraje streljanja v letih
1941, 1942, 1943 in 1944.
171. **Cigler Polde: Vdor Nemcev v Novo mesto pred osemnajstimi leti**. Dolenj-
ski list, Novo mesto 26. X. 1961, št. 43.
Spomini na vdor Nemcev v Novo mesto 21. oktobra 1943 in začetke njihovega
režima.
172. **Cigüt, Koloman: Leto 1941 pri nas**. Pomurski vestnik, Murska Sobota
1. VII. 1961, št. 25.
173. **Cilenšek, Milan: Dnevnik s partizanskega pohoda**. Spoznavaj domovino,
zbornik Počitniške zveze 1961, Ljubljana 1961, izd. IO Slovenije, str 12—29
in Zbornik družine Počitniške zveze grafične industrije MEPE Maribor
1961, str. 17—40.
Utrinki iz zgodovine XIV. divizije in pohorske brigade ter delno IV. opera-
tivne cone. Utrinki so povezani s kraji postankov mladinskega pohoda ali s po-
krajino okoli njih. Prikazi si slede po vrstnem redu postankov: Oplotnica,
Osankarjca, Lovrenc na Pohorju, Obdravje od Radelj do Trbonj, Dravograd,
območje Slovenjega Gradca, Zreče, Zgornje-savinjska dolina, Črnivec, Zagorje,
Vače, Sava pri Litiji, Trébnje. Prikazi slone na pripovedovanju očitilcev:
Andreja Cetinskega-Leva, Alojza Vindiša-Dunda, Vilija Mlakarja-Boltežarja,
Staneta Lavriča, Lazarja Božiča-Vuka, Jožeta Potočnika in še nekaterih drugih.
174. **Cimerman, Vasja: Doživljaji kurirja Ceneta**. Naši zapiski, Maribor 25. V.
1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o doživljajih kurirjev pod Mokrcem med nemško jesen-
sko ofenzivo 1943.
175. **Ciril-Sandi Škofic: Gospodarski koledar za leto 1961**, Ljubljana [1960].
izd. »Nova proizvodnja«, str. [8].
Nekrolog kovinarja, ki v orisu življenja zajema tudi njegovo delo med NOB
na Gorenjskem.
176. [Colja Jože]: **Partizanski pohod v Tatre**. Invalidski vestnik 1. IX. 1961.
št. 18.
Utrinki iz razvoja NOB v Brkinih.

177. **[Colja Jože]: Partizansko srečanje v Mrzli Rupi.** Invalidski vestnik 1. X. 1961, št. 18.
Utrinki iz življenja partizanske bolnice »Pavla«.
178. **Curk, Franc: Bilo je v Poljanah.** Invalidski vestnik 1. IX. 1961, št. 18.
Spomini na boj Prešernove brigade v Poljanah ob osvoboditvi Beograda 1944.
179. **C[urk], T[one]: Volk v ovčji koži.** Borec 1961, št. 3, str. 145—148.
Reportaža o Slovincu iz Idrije, ki je služil v italijanski vojski v Logatcu in zraven špioniral za aktivisti narodnoosvobodilnega gibanja.
180. **Curk Tone: Ranjena partizanka.** Invalidski vestnik 13. X. 1961, št. 21.
Reportaža o boju Dolomitskega odreda za šolo na Logu pri Vrhniki in o junaškem zadržanju Andreane Družine-Olge.

Č

181. **Čadež, Viktor: Štiri slike iz izgnanstva,** Nova pot 1961, št. 5-6, str. 334—336.
Spomini na štiri doživljaje in srečanja v južnem Banatu med bivanjem v izgnanstvu v letih vojne.
182. **Čarni, L[udvik]: Zbornik »Ljubljana v ilegali«.** I. knjiga. Ljubljana 1958. Izdal Okrajni odbor SZDL v Ljubljani. 487 strani. Zgodovinski časopis XIV, Ljubljana 1960 [1961], str. 329—330.
Poročilo o knjigi.
183. **Čas in zavest.** Eseji in kritike. Ljubljana 1961. Izd. CZ. Prevedel Marjan Javornik. Strani 411 + [II]. 8°.
Zbirka pred vojno napisanih esejev izbranih jugoslovanskih avtorjev iz vseh današnjih republik. Pod poglavjem »Zapiski o piscih« so priobčene kratke biografije izbranih piscev, od katerih se nekatere nanašajo tudi na dobo vojne. Od Slovencev so med temi zastopani: Boris Kidrič (str. 394—396), Otokar Keršovani (str. 396—397), Ivan Grahor (str. 403), Ivo Brnčič (str. 404—405), Oton Župančič (str. 407) in Miran Jarc (str. 410).
184. **Čater, Maks: Iz podzemlja nemških tovarn.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 187—191.
Spomini na delo v podzemskih delavnicah orožja V₁ in V₂.
185. **Čebulj Augustinus: Moji spomini na dr. Lučovnika.** Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1962, Celovec [1961], izdaja za inozemstvo, str. 65—66.
Spomini na dr. Ivana Lučovnika, župnika v Št. Janžu v Rožu, in njegov odnos do preganjanih Slovencev.
186. **Čelhar, Ivan: Iznajdljivi aktivisti.** Javorov list, Pivka 30. VII. 1961, št. 4.
Zapis spominov na aktivistično delo in potovanja v Trst pod nemško okupacijo.
187. **[Čelofiga Ivan]: Stara zaslužna garda v »Metalni«.** Tovariš Ivan Čelofiga pripoveduje... Naša tovarna, Maribor oktober 1961, št. 5, str. 2.
Zapis pripovedovanja o nemškem režimu v predvojni Metalni.

188. **Čenčič, Rado: Dogodek v letu 1941.** Grafičar, Maribor 22. VII. 1961, št. 2.
Spomini na začetke slojevske aktivnosti po italijanski okupaciji v Ljubljani, zlasti pa na izobešanje slovenske zastave na zvoniku trnovske cerkve v Ljubljani.
189. **Čepe, Marica: Spomini na partizanske šole v Slovenskem Primorju.** Otrok in družina 1961, št. IV, str. 121—122.
Avtorica prikazuje, kako so nastajale šole v Brkinih, kako so izbirali učiteljski kader, kakšen je bil odnos med učenci in učiteljicami in kake dolžnosti so učiteljice še imele tedaj na vasi: večerne tečaje, pionirsko organizacijo itd., okrožno učiteljsko konferenco v Pregarjih aprila 1944 in pokrajinsko konferenco maja 1944.
190. **Čepe, Marica: Ljudstvo pomaga žrtvam fašističnega nasilja.** Delo 10. V. 1961, št. 126.
Avtorica prikazuje, kako so Ljubljančani materialno pomagali narodnoosvobodilnemu gibanju.
191. **Čepe, Marica: Goloroki proti okupatorju.** Delo 7. VI. 1961, št. 154.
Avtorica govori o množičnih demonstracijah v Ljubljani proti okupatorju, zlasti leta 1943.
192. **Čepe, Marica: Množične nabiralne akcije.** Delo 10. VII. 1961, št. 187.
Avtorica prikazuje, kako so Ljubljančani nabirali različni material, sanitetne potrebščine, hrano, obleko, denar za potrebe partizanov.
193. **Čepe, Marica: Ljubljana se ni dala zlomiti.** Delo 9. VIII. 1961, št. 216.
Avtorica prikazuje oblike italijanskega terorja nad prebivalstvom Ljubljane, ukrepe za zaščito države, žico okoli Ljubljane, racije in blokade, okrožnico C III.
194. **Čepe, Marica: Borbene grupe — prve ljubljanske partizanske enote.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 184—202.
Avtorica razvije najprej nekaj temeljnih misli o ustanovitvi in splošnih nalogah borbenih grup kot partizanskih enot v sami Ljubljani, nato prikazuje razmah borbenih grup po rajonih Šiška, Bežigrad, Moste, Trnovo in nekaj pomembnejših akcij: na glavni pošti, na progi za tobačno tovarno, odkritje ehrlichovskih letakov in na koncu italijanske ukrepe za zatiranje upornosti v Ljubljanski pokrajini.
195. **Čepe, Marica: Rdeča pomoč — ljudska pomoč.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 434—449.
Avtorica prikazuje, iz kakšnih predvojnih korenin je rasla Ljudska pomoč, nato pa ustanovitev glavnega odbora LP v dobi okupacije, razmah in naloge njene dejavnosti (pomoč izseljencem in beguncem, ilegalcem, jetnikom, ilegalčkom) in organizacijsko strukturo.
196. **Čepe, Marica: Vojaška intendantca.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 125—144.
Avtorica prikazuje organizacijo zbiranja vojaškega blaga za partizane. Spočetka prikazuje skladišče pri »Ruskem carju« po pripovedovanju Staneta Cundra, nato okrožno vojaško intendantco pod vodstvom Martina Kokalja-Ceneta

in po pripovedovanju Fani Erženove, nato prikazuje najbolj znana okrožna in rajonska skladišča: železničarsko zadrugo na Prešernovi in Masarykovi cesti in druga. Zaključuje s prikazom intendance glavnega poveljstva, predvsem največjega skladišča pri Golobu v Wolfovi ulici in aktivnosti te intendence (delavnice, prevozi, ranjenci).

197. **Černezel Sonja: Prvo obdobje upora v Mariboru in na Štajerskem.** Inv. vestnik 12. V. 1961, št. 10.

Spomini na organiziranje osvobodilnega gibanja, začetke partizanstva na Pohorju in nemški teror.

198. **Čertanc, Jernej: Brdo pred 20 leti.** Naša komuna 27. IV. 1961, št. 3.

Pisec prikazuje teroristični nastop italijanskih fašistov na Brdu pri Viču v Ljubljani novembra 1941 in požig ter pokol 23. julija 1942.

199. **Čizmek, Boris-Bor: Prvi streli na Pohorju.** Že ob koncu junija 1941 je odšla na Pohorje prva skupina partizanov. V veliko pomoč so jim bile izkušnje Komunistične partije iz borbe proti razrednemu sovražniku. Usoden brežiški pohod. Večer, Maribor 7. VIII. 1961, št. 181 — 9. VIII. 1961, št. 183.

Ponatis iz druge knjige Spominov na partizanska leta.

200. **Čizmek, Vilko: »Še vse premalo sva storila spričo žrtev in borbenosti našega naroda v domovini...«** Delo 22. VII. 1961, št. 199.

Spomini na proces proti antifašistom v taborišču za vojne ujetnike pri Berlinu.

201. **[Čokl Ignac]: Spomini na »pogrebno komando«.** Dachau 1945. TT 1. II. 1961, št. 5 in 8. II. 1961, št. 6.

Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču Dachau.

202. **Čolaković, Rodoljub: Dan, ki nam je napovedal prihodnost.** Iz zapiskov Rodoljuba Čolakovića o NOB. TT 28. XI. 1961, št. 48.

Oris zasedanja AVNOJ v Jajcu.

203. **Čop, Jože-Iztok: Taki so bili prvi koraki kapitulantske oblasti.** Borec 1961, št. 4, str. 185—186.

Objava letaka občinske uprave v Bohinjski Bistrici s podpisom župana Janeza Repinca (15. IV. 1941), ki je tedaj pozval Bohinjce na mirno zadržanje do italijanskih okupacijskih oblasti.

204. **Čopec, Peter: Napad na Cerčno.** Pionirski list 21. IX. 1961, št. 2.

Prikaz nemškega napada na Cerčno 27. januarja 1944.

205. **Čotar, Vojko: Prvi napad.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30-31.

Zapis spominov na partizanski boj z Nemci v Tomaškem hribu konec 1943 (na Primorskem).

206. **Črnugel, Fanika: Žejni in lačni.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 72—74.

Spomini na pomanjkanje vode v Loškem odredu med pohodom po Snežniku poleti 1942.

207. **Črnugel, Franc-Zvonko: Ob prazniku v Brdih.** Prim. Novice, Nova Gorica 13. IX. 1961, št. 37.
Utrinki iz razvoja NOB v Brdih.
208. **Čuček Janez: Dvanajst junakov z Okroglega.** Ljubljanski dnevnik 29. IV. 1961, št. 100.
Zapis pripovedovanja Vladimira Peračija o nemški akciji proti mladincem kokrške čete v jami na Okroglem in svoji rešitvi s skokom v Savo aprila 1942.
209. **Čulić, Čiro: Svetli primer Milana Spasića in Sergeja Mašere.** Morje gneva in svobode, Ljubljana 1961, izd. »Borec«, str. 26.
Pisec prikazuje, kako sta Slovenec in Srb v Boki Kotorski uničila jugoslovanski rušivec »Zagreb«, da ni padel v roke okupatorju.

D

210. **Damjanović, Danić: Zadnja bitka.** Prim. Novice, Nova Gorica 17. V. 1961, št. 20 — 14. VI. 1961, št. 24.
Spomini namestnika komandanta XIX. divizije na boje z Nemci pri Ilirski Bistrici in okolici s 97. nemškim korpusom ob prodiranju proti Trstu.
211. **Damjanović, Pero: Zgodovinski pomen 27. marca.** Komunist 24. III. 1961, št. 12.
Oznaka 27. marca v Beogradu, prikaz sil, ki so tedaj delovale in njegovega pomena za kasnejši razvoj dogodkov v Jugoslaviji.
212. **Darko Marušič-Blaž.** Tovariš 24. XII. 1961, št. 51, str. 37.
Navajanje žrtev v nemški ofenzivi na Primorskem novembra 1943.
213. **Debeljak, Ciril-Slavc: Spomini na oktober 1941.** Novice, Kočevje 21. X. 1961, št. 43 — 4. XI. 1961, št. 45.
Spomini na partizane v Loškem potoku po umiku izpred Loža in njihovo usodo.
214. **Debeljak, Viktor — Poličar, Iva — Krivec, Jože — Tržan, Zvonč — Zupanc, Ludvik — Tesovnik, Jože — Pečarič, Pavel: Naši študentje — partizani ...** Katedra mariborskih študentov, Maribor 1. V. 1961, [št. 3], str. 3.
Kratki zapisi spominov na doživljanje ob srečanju z domobranci, ob srečanju z nemško patroljo pri Blanci pri Sevnici, na zločinski belogardistični umor v Beli krajini, na sodelovanje hrvatskega Zagorskega in slovenskega Kozjanskega odreda pri Podsredi ob Sotli, na sodelovanje v Stanetovem pohodu proti Brežicam in boje z Nemci ter na doživljanje gojencev oficirske šole v Beli krajini pozimi 1945.
214. a **Degen Friderik: Dvajset let.** Planine ob meji 1961, str. 3—4.
Splošno o NOB in usodi mariborskih planincev.
215. **Dekleva, Ivan: Nikoli niso obupali.** Javorov list, Pivka 30. VII. 1961, št. 4.
Zapis spominov na aktivistično delo v Slovenski vasi in Trnju, na zapore v Trstu, na delo na terenu, pozneje pod Nemci pa zopet na taborišče in končno na vrnitev domov.

216. **Dekval, Ciril: Kako je padel Savinjčan.** Novice Kočevje 18. III. 1961, št. 12; Celjski tednik, Celje 24. III. 1961, št. 11.
Pod poglavji »Ob 20-letnici vstaje...« napisan prikaz, kako je Dušan Drolc-Savinjčan obiskal kočevski okrožni odbor OF, nato pa prenočil v Pokštajnu. kjer so ga napadli Italijani in se znesli nad ljudmi in hišo, kjer je prespal (september 1942).
217. **[Dekval Ciril]: Mozeljski Slovenci v Roški ofenzivi.** Novice, Kočevje 15. IV. 1961, št. 16 in 12. IV. 1961, št. 17.
Pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje...« napisani spomini na čas italijanske ofenzive in na življenje v okolici Kočevja, v Mozlju, v Ferdrengu, na Bukovi gori (1942).
218. **[Dekval Ciril]: Prva ljudska oblast na Kočevskem.** Delo 24. VII. 1961, št. 200.
Odlomek iz opisa gospodarstva na Kočevskem v dobi NOB v letu 1942.
219. **Delež tržaških antifašistov pri osvoboditvi Trsta po JLA.** Oddelki Novozelandcev prodrli v Trst, ko je bilo mesto že v rokah enot Jugoslovanske ljudske armade in ko so se Nemci upirali le še na dveh točkah. Prim. dnevnik, Trst 30. IV. 1961, št. 103.
220. **Deniša Zlatko: »Naprav'te mi zob...«** Razgovor s prvo partizansko dentistko. Delo 5. VI. 1961, št. 152.
Zapis razgovora z Malko Anderluhovo o popravljanju zob v partizanih.
221. **[Derganc Franc]: Bukovčevi mami iz Semiča v pozdrav.** Dolenjski list. Novo mesto 15. VI. 1961, št. 24.
Oris partizanske matere in vloge njene hiše v Semiču v NOB.
222. **Derganc, Mirko: Emona — sanatorij za ranjene partizane.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 335—345.
Pisec prikazuje zdravljenje partizanskih ranjencev v Emoni v letih 1941 in 1942, zlasti Franca Bukovca, Ferda Kravanja in Štefana Babnika, kakšna je bila konspiracija, kateri zdravniki so zdravili (dr. Lavrič in bratje Derganci) ter kako je izdaja partizanskega izdajalca povzročila italijansko preiskavo. aretacijo dr. Lavriča in bratov Dergancev ter drugih in konec zdravljenja partizanov v Emoni.
223. **D[ernovšek], J[ože]: Boj na Šipku.** Obveščevalec, Litija junija 1961, št. 6, str. 2.
Oris boja Zasavskega bataljona z Nemci maja 1943.
224. **D[ernovšek], J[ože]: Tudi Sava ni bila prehuda ovira...** Obveščevalec. Litija junij 1961, št. 6, str. 2.
Članek prikazuje prehode čez Savo 1944 in 1945 pod vodstvom OPS (odredne prevozne stanice).
225. **[Devetak Silvo]: Marija Klinkon minirala domobransko leglo v Tolminu.** Primorske novice, Nova Gorica 8. III. 1961, št. 10.
Prikaz sabotažne akcije sredi avgusta 1944, mučenje in ustrelitve matere M. Klinkonove.

226. **[Devetak Silvo]: Prvi odbori OF.** Drobcji iz narodnoosvobodilnega gibanja v Brdih. Primorske novice, Nova Gorica 2. VIII. 1961, št. 31.
227. **[Devetak Silvo]: Iz osvobodilnega gibanja v Brdih in Benečiji.** Prim. Novice, Nova Gorica 9. VIII. 1961, št. 32.
Članek govori o začetkih partizanstva v Brdih, italijanski protiukrepi, partijski konferenci v Rihemberku (Braniku) in o briškem bataljonu.
228. **[Devetak Silvo]: Sodelovanje slovenskih partizanov z Garibaldinci.** Prim. Novice, Nova Gorica 6. IX. 1961, št. 36 in 13. IX. 1961, št. 37.
Članek govori o nastanku italijanskih partizanskih enot in njihovem nadaljnjem razvoju ter skupni borbeni aktivnosti s slovenskimi partizanskimi enotami.
229. **[Devetak Silvo]: Sodelovanje slovenskih partizanov z Garibaldinci.** Iz zgodovine narodnoosvobodilnega gibanja v Brdih in Benečiji. Matajur 1/15. IX. 1961, št. 16 in 1/15. X. 1961, št. 18.
Ponatis iz Primorskih Novic.
230. **[Devetak Silvo]: Kurirske zveze.** Prim. Novice, Nova Gorica 13. IX. 1961, št. 37.
Članek govori o kurirskih postajah M 2 in M 3, Šentmavru in Kromberku, prehodih čez Sočo in zvezi s karabinjerji.
231. **[Devetak Silvo]: Partizanske šole in sodišča.** Prim. Novice, Nova Gorica, 13. IX. 1961, št. 37.
Odlomki spominov na položaj slovenskih šol v Brdih v letu 1944.
Devetak Silvo, glej št. 734.
332. **Dežman Tone: O bojih Cankarjevega bataljona od njegove ustanovitve do velike bitke v Dražgošah.** Tiskanina, Kranj 21. I. 1961, št. 1.
233. **Dežman [Tone], Anton: Cankarjev bataljon v prvih mesecih boja.** Delo 19. III. 1961, št. 76.
Oris nastanka Cankarjevega bataljona in njegove aktivnosti v letu 1941.
234. **Dijak, Franc: Decembrska vstaja v blejsko-bohinjskem kotu.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj 1961, št. 5, str. 34—36.
235. **Dimc, Mirko: Koncentracijsko taborišče Dachau in njegova osvoboditev.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 51—52.
236. **Dimc, Mirko: Jeseniška mladina v letu 1941.** Železar, Jesenice 9. III. 1961, št. 5.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« prikazana dejavnost jeseniških mladincev v letu 1941.
237. **Divji ples na Slivnici.** Pripoveduje notranjski borec kapetan Drago. Delo 5. V. 1961, št. 121.
Reportaža o nemški hajki na ozemlju okoli Slivnice od Cerknice do Blok in Grahovega.

238. **Djordjević, Bora: Kako je nastal naš državni grb.** Dolenjski list, Novo mesto 28. XI. 1961, št. 48.
239. **Djuričkovič, Boško: V Beogradu 27. marca 1941.** Komunist 24. III. 1961, št. 12.
240. **Dobovišek, Rudolf: Himmler v Celju.** Celjski tednik, Celje 7. IV. 1961, št. 13.
Spomini na aretacijo in zapor v Celju aprila 1941 ter na Himmlerjev obisk v zaporu.
241. **Dobriča, Peter: Grmada.** Lovec 1961, št. 2, str. 34—35.
Spomini na italijansko ofenzivo v Dolomitih marca 1943.
242. **Dokumenti iz razvoja OF.** Vprašanja naših dni, 22. IV. 1961, št. 8, str. 247—252.
Pod gornjim naslovom so ponatisnjeni odlomki letakov, razglasov, temeljnih točk OF in Dolomitska izjava, ki ilustrirajo pomembne momente iz razvoja OF.
243. **Dokumenti ljudske vstaje v Sloveniji leta 1941.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 3—51.
244. **Dolenc, Milan: Kamni vrh.** Glasnik ZROP 1961, št. 6, str. 3.
Spomini na uspeli boj 3. bataljona Tomšičeve brigade (ki se je tedaj borila pri Ambrusu) z Italijani pri Kamnem vrhu marca 1943.
245. **Dolgan, Ervin-Janez: Začetki na Primorskem.** Slov. Jadran, Koper 30. VI. 1961, št. 27-28.
Spomini na začetke snovanja narodnoosvobodilnega gibanja na Goriškem in zveze z Ljubljano poleti 1941.
246. **Dolgan, Ervin-Janez: Enainštiridesetega na Primorskem.** Delo 16. IX. 1961, št. 254.
Spomini na začetke osvobodilne akcije na Primorskem, na prva politična pota, na odhod sedmih borcev, na akcije na Primorskem, zlasti na progí pri Kilovčah, sodelovanje pri akciji na preserski most in zopetno vrnitev na Primorsko.
247. **Dolgan, Ervin-Janez: Začetki na Primorskem.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 15—34 in Prim. dnevnik, Trst 20. VII. 1961, št. 171 — 22. VII. 1961, št. 173.
Spomini na Toneta Tomšiča, na prvo politično potovanje na Primorsko poleti 1941, vrnitev v Ljubljano, na drugo potovanje na Primorsko s sedmimi borci z Mokreca, na drugo vrnitev v Ljubljano (Preserje) in nato še tretje potovanje na Primorsko decembra 1941 ter delovanje v tem času na Primorskem.
248. **Dolinar, Milan: Med skojevci v poštnih delavnicah.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 233—236.
Spomini na skojevsko aktivnost pri sabotažnem delu in propagandi v poštnih delavnicah v Robbovi ulici v Ljubljani.

249. **Dolinšek Lavoslav: Denarni zavod Slovenije med osvobodilno vojno.** Delo 17. V. 1961, št. 133.
Pisec prikazuje, zakaj je bil ustanovljen Denarni zavod in kakšne so bile njegove naloge.
250. **[Dornik Peter]: Cankarjevci so branili Titovo Užice.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Pavleta Žavcerja o nastanku in nadaljnjih bojih Cankarjeve čete v Srbiji, sestavljene v glavnem iz slovenskih preseljencev.
251. **[Dornik Peter]: Prva akcija — prvi dan po razglasu.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Prikaz prve propagandne akcije Šalečanov in nemške protiakcije po pripovedovanju Antona Ulriha-Kristla.
252. **Draga-Begunje.** [Kranj] 1961. Strani 16.
Prospekt s kratkim besedilom o položaju Gorenjske med vojno, zlasti v letu 1941 in seznamov talcev ter fotografijami iz begunjskih zaporov in okolice.
253. **Dragar, B[ogo]: Prometno tehnični oddelek GŠ Slovenije — organizator prometa med NOB.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9, str. 4—6.
Pisec v prvem delu prikazuje, kako so transport organizirale vojaške enote, v drugem pa, kako so ga organizirali NO odbori.
254. **D[ragoš], J[anez]: Umrl je Tone Simonič.** Dolenjski list, Novo mesto 28. IX. 1961, št. 39.
Kratka biografija komandanta v partizanskih enotah.
255. **Dragoš, Viktor: »Bili smo neuničljivi«.** Novice, Kočevje 1. IV. 1961, št. 14.
Pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje...« prikazuje pisec, kako so Nemci 1944 zvedeli, da je glavni štab NOV in PO v Dragatušu.
256. **Drakulič Lilijana: Napeto nočno srečanje.** Ko-lek-tiv 1961, št. 3-4, str. 59.
Spomini bolničarke na bolničarsko delo v I. proletarski brigadi v Sremu.
257. **[Drašler Janez]: Igra z življenjem ali pogum?** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17-18.
Spomini na življenje v Buchenwaldu ob prvem maju 1944.
258. **Dremelj Avgust-Vojko: Iz komandantovih zapiskov.** Invalidski vestnik 24. XI. 1961, št. 24.
Oris pohoda 12. udarne brigade XV. divizije na Štajersko za zaščito prehoda XIV. divizije čez Savo in povratka jeseni 1944.
259. **Drenovec, Franček: Kako smo tiskali prvo zbirko Kajuhovih pesmi.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 133—136.
Spomini na tiskanje Kajuhovih pesmi med bivanjem XIV. divizije v Brkinih jeseni 1943.
260. **[Drobnič Vence in Tekavec Filip-Gašper]: Partizansko slavlje na Travnih gori.** Novice 23. IX. 1961, št. 39.
Zapis pripovedovanja o začetkih Ribniške čete v letu 1941.

261. **Dugolin Avgust. Smrti sem ušel.** Primorske novice, Nova Gorica 1. III. 1961, št. 9.
Spomini na skrivanje v Steskah pri Fr. Zgoniku med italijansko hajko jeseni 1942.
262. **Dva lista iz zgodovinskega zapisknika.** Borec 1961, št. 11, str. 582—583.
Odlomek iz zapisknika seje predsedstva AVNOJ o razglasitvi Tita za maršala. priključitvi slovenskih in hrvatskih krajev, ki so bili prej pod Italijo, Novi Jugoslaviji.
263. **[Dvaindvajsetega] 22. julija se je začelo.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.
Kronika pomembnejših dogodkov iz razvoja NOB; delno se nanašajo na leto 1941, delno na druga leta, delno pa niso datirani.
264. **[Dvajset] 20 let vstaje.** Jesenice — Poljane 4. VII. 1961. Jesenice 1961. Izd. Pripravljalni odbor za proslavo 20 let vstaje. Strani [48]. 8°.
Pod poglavjem »Gorenjska v letu vstaje« na straneh [37—47] je na kratko orisan pregled razvoja NOB na Gorenjskem v letu 1941.
265. **Dvajset let vstaje.** Priročnik za mlade aktiviste 1961, št. 1-2, str. 45—50; št. 3, str. 109—114; št. 4, str. 170—176; št. 5, str. 221—226; št. 6, str. 261 do 267; št. 7, str. 347—348; št. 8, str. 386—392.
Pod gornjim naslovom je objavljenih več samostojnih prispevkov o gibanju mladine v letih 1941 in 1942. Poleg člankov je dodana še kronologija pomembnejših dogodkov leta 1941 po posameznih mesecih. V št. 1-5, to je do junija 1941 pod poglavjem »1941«, od štev. 6 dalje pa pod naslovom »Spominski dnevi...« z dodano oznako meseca. Posamezne razprave pod rubriko »Dvajset let vstaje« glej pri njihovih avtorjih.
265. **[Dvanajsti] 12. september — praznik Grgarja.** Prim. Novice, Nova Gorica 6. IX. 1961, št. 36.
Spomini Grgarke na boje z Nemci za Solkanski most čez Sočo po kapitulaciji Italije.
266. **Dular Jože: Metlika skozi stoletja.** [Metlika] 1961. Izd. Belokranjsko muzejsko društvo v Metliki. Strani 131 s slikami. 8°.
Pisec vključuje v historični pregled tudi dobo NOB na straneh 28—34. V orisu naniža le pomembnejša dejstva iz te dobe, ki so povezana z Belo krajino ali so se sicer zgodila v Beli krajini.

E

268. **E. N.: »Dečki, idu avti...«** Delo 26. VIII. 1961, št. 233.
Spomini na srečanje z nemško kolono nad Metliko.
269. **Eichmann sojen tudi za selitev Slovencev.** Naš tednik — Kronika, Celovec 2. III. 1961, št. 9.
Odlomek o selitvah Slovencev iz razpravljanja v Jeruzalemu proti Eichmannu.

270. **Epih, Sergej:** »Tukaj je Jugoslavija...« Delo 28. IV. 1961, št. 116.
Pisec prikazuje zadnje žrtve fašističnega nasilja, politiko CLN v Trstu in osvoboditev Trsta po jugoslovanski armadi.
271. **[Erjavšek Lado]: Bratje Janežiči.** Tržiški vestnik, Tržič 28. IV. 1961, št. 7.
Kratke pripombe k usodi treh tržiških organizatorjev NOB.

F

272. **F. P.: Prometna »nesreča«.** Delo 9. VI. 1961, št. 156.
Reportaža o obračunu z izdajalci.
273. **F. P.: »K nam priidi«.** Delo 14. VI. 1961, št. 161.
Spomini na težavno življenje ilegalca po italijanski raciji v Ljubljani.
274. **Fajfar, Tone: Ob dvajsetletnici OF.** Delo 26. IV. 1961, št. 114.
Kratek oris ustanovnega sestanka, predhodnih dogodkov, ki so pripeljali do ustanovitve in pomena ustanovnega sestanka.
275. **Fajfar, Tone: Zgodovinski sestanek.** Iz spominov na 27. april 1941. Tone Fajfar o ustanovnem sestanku Osvobodilne fronte Slovenije, ki je bil 27. aprila 1961 [1941] v Ljubljani. Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98.
276. **Fajfar, Tone: Iz spominov na 1941. leto.** Borec 1961, št. 4, str. 181—182; št. 5, str. 242—243; št. 6, str. 311—313.
Pisec objavlja spomine na razvoj osvobodilnega gibanja v l. 1941. Pod poglavjem »Sedemindvajseti april 1941. leta« prikazuje ustanovitev Protiimperialistične fronte; pod poglavjem »Osvobodilna fronta« prikazuje razmah dela za OF po liniji krščanskih socialistov, pod poglavjem »V ilegali« prikazuje način dela pod vedno večjim pritiskom okupatorja, to je tajne sestanke, stanovanja in bunkerje; pod poglavjem »Država v državi« prikazuje abstinencijske večere, formulacijo temeljnih točk OF in ukrepe vrhovnega plenuma o narodnem davku, posojilu in sodni oblasti.
277. **[Fajon Bogdan]: Slavolok datumov.** Mejniki naše preteklosti, dnevi, ki bodo ostali nepozabni. Glas 1. VII. 1961, št. 75.
Izbor dogodkov, s katerimi so povezani posamezni krajevni prazniki na Gorenjskem. Izbor se nanaša na 32 krajev: Železniki, Žabnica, Črnivec, Begunje, Kranjska gora, Mošnje, Zirovnica, Goriče, Jezersko, Selce, Zali log, Senčur, Bled, Naklo, Hrušica, Radovljica, Kokra, Kranj, Jesenice, Tržič, Kropa, Predoslje, Smlednik, Podnart, Gorje, Javornik, Cerklje, Preddvor, Sovodenj, Bohinjska Bistrica, Dovje-Mojstrana, Škofja Loka, Poljane.
278. **Fajon, B[ogdan]: Bunker pri bunkerju.** Glas, Kranj 7. X. 1961, št. 114.
Prikaz vloge vasice Gozd pri Tržiču v NOB.
279. **Fani Žnidaršič.** Delo, Trst 20. I. 1961, št. 1 (553).
Oris antifašistične žene in njenega zadržanja v Colottijevih zaporih.
280. **Farčnik, Avgust: »Začeli smo s sabotажnimi in propagandnimi akcijami«.** Moščanska skupnost, aprila 1961, št. 4, str. 3.
Spomini na aktivistično delo v Mostah v Ljubljani 1941 in 1942.

281. **Fartek, Dragica: Ranjenec.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o reševanju ranjenca pri Belem manastiru na Hrvatskem v Baranji.
282. **Felaher, Julij: Predhodniki [koroškega] »Slovenskega vestnika«.** Slovenski vestnik, Celovec 14. VII. 1961, št. 28; Prim. dnevnik, Trst 18. VII. 1961, št. 169; Glas naroda, New York 22. IX. 1961, št. 74.
V prvi polovici članka govori pisec o partizanskem tisku na Koroškem. V celovškem Slov. vestniku manjka beseda koroškega, v Primorskem dnevniku in Glasu naroda je dodana.
283. **Ferenc, Tone: Drugi mednarodni kongres za zgodovino odporiških gibanj v Milanu od 26. do 29. marca 1961.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 405—415.
Referat o delu kongresa. V njem govori pisec v odlomkih o sodbah glavnih referentov o narodnoosvobodilnem gibanju v Jugoslaviji v splošnem, najboljširneje pa o referatu Dušana Plenče o »NOG v Jugoslaviji in zavezniki«.
284. **Ferenc, Tone: Okupatorjevi dokumenti o diverzantskih akcijah in partizanskih bojih na Štajerskem leta 1941.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 239—369.
Natis doslej neobjavljenih nemških dokumentov, ki prikazujejo akcije pristavšev osvobodilnega gibanja v Mariboru in okolici, Pohorsko četo, Šaleško skupino, Celjsko četo, Savinjsko četo, Revirsko četo, Štajerski bataljon, Brežiško četo in nekaj posameznih borcev in političnih delavcev (Vinko Megla, Milka Kerin, Milan Majcen, Franc Lapajne, Anton Pečnik, Božo Mravljak). Dokumente je prevedel in opremil s komentarji Tone Ferenc.
285. **[Ferenc Tone]: Slovenski partizanski odredi v letu 1942.** Koledar 8 — Koledar za učence višjih razredov osnovnih šol za šolsko leto 1961-1962, Ljubljana 1961, str. 54—61.
Pisec prikazuje na kratko bataljonske formacije slovenskih partizanov, nato ustanovitev odredov in njihove formacije z organizacijo grup odredov, nastanek osvobojenega ozemlja na Dolenjskem 1942, njegove rezultate, nato še tako imenovano roško ofenzivo in pohod II. grupe odredov na Štajersko.
286. **Ferenc, Tone: Splošna ljudska vstaja v Slovenskem Primorju septembra 1943.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 125—132.
Pregled dogajanja na Primorskem po 8. septembru 1943 do konca leta 1943. Pregled vključuje ukrepe ob kapitulaciji Italije, razorožitev Italijanov, poskus oboroženega sodelovanja z Italijani proti Nemcem (Mallagutti v Gorici), mobilizacijo primorskih Slovencev in formiranje novih partizanskih enot, narodnoosvobodilnega sveta in nekaj njegovih ukrepov. Prispevek je ponatis iz Borca 1958, št. 9, str. 419—424.
287. **Ferjančič, Lidija: Stara je bila 13 let.** Delo 18. VI. 1961, št. 165.
Zapis pripovedovanja, kako so ženske v Idriji pomagale partizanom.
288. **Ferjančič, Tone-Zvonko: Trenutki odločitve.** Borec 1961, št. 3, str. 124—126.
Spomini na službovanje v italijanski vojski 1940, na »battaglione speciale«, na dvojno dezertiranje iz italijanske vojske in naposled priključenje partizanom l. 1941.

289. **[Ferjančič Tone]: Bitka na Nanosu.** Prim. Novice, Nova Gorica 30. VI. 1961. št. 26-27.
Prikaz italijanske ofenzive in boja s partizani na Nanosu v l. 1942.
290. **[Ferlež Ivan]: Prva osvojena puška.** V spopadu s partizani je 16. julija 1941 padel prvi nemški vojak v Sloveniji. Delo 14. VII. 1961, št. 191.
Članek prikazuje partizansko akcijo v Besnici ob nemško italijanski meji.
291. **Ferlež, Ivan-Milan: Nad dolensko progo.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 29 do 31.
Pisec prikazuje, kako si je Cankarjeva brigada po zvijači obveščevalcev preskrbela razstrelivo, da je minirala progo in preprečila prevoz Italijanom spomladi 1943 po dolenski progi.
292. **Ferlež, Ivan-Milan: Šoje proti fašistom.** Kurirček 1961, št. 1, str. 18—20.
Reportaža o ponesrečenem fašističnem iskanju Cankarjeve brigade v bojanškem borštu na Dolenjskem.
293. **Ferlež, Ivan-Milan: Po živino k sovražniku.** Kurirček 1961-1962, št. 4, str. 132—133.
V reportaži prikazuje pisec, kako so partizani odpeljali živino iz pred gradu Soteske v Podhosto leta 1942 po roški ofenzivi.
294. **Fideršek, Marija: Dobil je drugega očeta.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961. št. 2-3.
Zapis pripoveduje o fantu, ki so mu Nemci ubili staro mater, kurirji pa so ga vzeli k sebi.
295. **[Filipič France]: Poslednji boj legendarnega Pohorskega bataljona.** Delo 8. I. 1961, št. 6.
296. **Filipič France: Partizanski tisk v borbi za svobodo.** Nekaj zanimivosti iz dela ilegalnih tehnik na Štajerskem. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168. [V Večeru je priimek pomotoma napisan kot Filipičič.]
297. **Filipič, France: Vstaja v G. Radgoni.** Odlomek iz obširnejšega, še ne objavljenega rokopisa. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Pisec govori o prvih organizatorjih začetkov osvobodilnega gibanja in prvih njegovih postojankah.
298. **Filipič, France: Strelji prve pohorske čete.** Delo 5. VIII. 1961, št. 212 — 12. VIII. 1961, št. 219.
Pisec prikazuje zbiranje in nastanek partizanske čete na Pohorju 1941, zbiranje orožja, njene akcije pri Rabnici, na Klopnem vrhu in odhod s Pohorja.
299. **Filipič, France: Iz prvih dni pohorskih partizanov.** 7 dni, Maribor 11. VIII. 1961, št. 32.
Prikaz začetka vojnorevolucionarnega komiteja v Mariboru, propagandne akcije julija 1941 in začetkov partizanstva na Pohorju.

300. **Filipič, France: Nenavadna zgodba iz taborišča.** Večer, Maribor 12. VIII. 1961, št. 186.
Razmišljanje o vrednosti borbene pesmi v zaporu in internaciji.
301. **Filipič, France: Vstaja v Gornji Radgoni.** Ob 20-letnici. Večer, Maribor 7. X. 1961, št. 234 — 11. XI. št. 263.
Pisec prikazuje najprej gospodarski položaj na območju Gornje Radgone pred vojno, zlasti viničarski problem, nato predvojni napredni živelj, mobilizacijo marca 1941, peto kolono, vdor Nemcev, nemško darežljivost, streznanje ljudi zaradi selitev, prvi slovenski odpor in njegove akterje, oblike tega odpora. Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo prikazuje pisec intenzivno povezavo partijskih kadrov s Prekmurjem, zlasti pa aktivnejše delo v Slovenskih goricah po sestanku na Kapeli sredi avgusta 1941, organizacijsko utrjevanje OF in SKOJ v radgonskem okolišu, nemške racije oktobra 1941, zasliševanje v Ljutomeru in Ptujju ter posledice do katastrofe sredi novembra 1941.
302. **Filipič, France: V naročje Pohorja.** Borec 1961, št. 11, str. 610—614.
303. **Filipič, France: Žena s Koroške ceste.** Borec 1961, št. 11, str. 602—603.
Oris revolucionarne delavke Julke Polančičeve. Oris zajema predvojni in medvojni čas.
304. **Filipič, France: Pohorski bataljon.** Pionirski list 28. XII. 1961, št. 15.
Prikaz tragične usode Pohorskega bataljona 3. januarja 1943.
305. **Fischer, Ferdo: Partizanska tehnika.** Tribuna 12. V. 1961, št. 9.
Odlomek spominov na delo in življenje v partizanski tehniki na Pohorju v letih 1944 in 1945.
306. **[Flerin Franc]: Petindvajset strellov na robu gozda.** Občinski razgledi [Ljubljana-Šiška], oktober 1961, št. 4, str. 3.
Članek govori o streljanju talcev v Šentvidu 31. januarja 1944.
307. **[Flikar Dragan]: Marec 1941.** Ljudstvo je strlo sramotni pakt. Večer, Maribor 15. III. 1961, št. 61 — 13. IV. 1961, št. 86.
Opis dogodkov pred pristopom Jugoslavije k trojnemu paktu, nato poteka samega pristopa in dogodkov po podpisu sporazuma.
308. **Forstnerič, F.: Kako smo ustanovili Pokrajinski odbor OF za Štajersko ...** Večer, Maribor 22. V. 1961, št. 117.
Zapis zasliševanja udeležencev sestanka na Kojzici maja 1941.
309. **Forstnerič, F.: Ljudje in spomini.** Večer, Maribor 12. VIII. 1961, št. 186.
Utrinki iz dogajanja na Pohorju med vojno po pripovedovanju Iva Skerlovnika-Smoljarja, Viktorije Miklavčeve in Lojzeta Miheliča.
310. **Franjo Per — državni rekorder še po smrti.** Polet 21. VII. 1961, št. 46.
Kratka biografija športnika, ki obsega tudi dobo NOB.

311. **Furlan, Janko: Bili smo v Banja Luki.** Spomini iz druge svetovne vojne. Prim. dnevnik, Trst 13. V. 1961, št. 113 in 16. V. 1961, št. 114.
Spomini na umik iz Maribora ob grozeči vojni in nato oris življenja v Banji Luki. Med orisom prikazuje značaj Mare Husove in njeno smrt v Banji Luki.
312. **Furlan, Janko: Kako je nastala in delovala bolnišnica »Franja«.** Prim. dnevnik, Trst 8. XI. 1961, št. 187 — 10. VIII. 1961, št. 189.

G

313. **Gala, Aleksander-Peter: Pripombe k pisanju o sanitetni službi.** Borec 1961, št. 10, str. 566—568.
V obliki polemike z avtorjem knjige »Bolnica Franja« prikazuje pisec položaj sanitetne organizacije na Primorskem pred kapitulacijo Italije, ko so funkcionirale predvsem sanitetne postaje, in po kapitulaciji, ko so nastale tudi večje bolnice (»Pavla«, »Franja«).
313. a **[Gamze Marjan]: Hiša pod hribom.** Občinski razgledi, junij 1961, št. 2.
Pisec govori o ustanovitvi glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v Bernardovi hiši na Vodnikovi cesti v Ljubljani.
313. b **[Gamze Marjan]: Plamen mladosti.** Občinski razgledi, september 1961, št. 3.
Članek govori o delovanju gojencev Učiteljskega doma v Šiški v Ljubljani za cilje NOB.
313. c **[Gamze Marjan]: Partizanska orožarna.** Občinski razgledi, november 1961, št. 5.
Članek prikazuje po pripovedovanju Pavle Hribarjeve-Mencejeve delovanje pirotehnične delavnice v Medvedovi ulici 13 v Ljubljani.
314. **G[antar] I[van]: Pionirski odred »Ratitovec« hrabra borbena enota.** Delo 19. IV. 1961, št. 107.
Prikaz aktivnosti pionirskega odreda v Selški dolini 1943 in 1944.
315. **Ganziti, Rudi: »Podmornica« prva ilegalna tiskarna.** Iz podzemlja okupirane Ljubljane. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Spomini na zgraditev partizanske tehnike in delo v njej.
316. **[Gašparič Maks]: Ob 20. obletnici vstaje — 27. april 1941.** Bilten MTT, april 1961, št. 5.
Oris ustanovitve in pomena OF za razvoj slovenskega naroda.
317. **Gašparič Maks: Neločljiva vez med ljudstvom in partizani je omogočila našo zmago.** Bilten MTT 1961, št. 12, str. 10—12.
Na primerih požrtvovalnosti Šmidovih v Brezju pri Mariboru, Golčevih z Nove vasi za kadetnico v Mariboru in Karpuhovih pod Uršljo goro prikazuje pisec trdne vezi med ljudmi iz NOB.

318. **Gerčar, Janez: Mučeniške Begunje.** Ljubljana 1961. Izd. »Borec«, Dokazi 5. Strani 131 s slikami. 8°.
Delno na arhivskem gradivu, delno na spominih napisan prikaz dogodkov in vloge Begunj v sistemu nemškega nacističnega zatiranja Slovencev na Gorenjskem od začetka vojne do osvoboditve.
319. **Gerželj, France: Eichmannovi škornji.** Delo 8. IV. 1961, št. 96.
Zapis spominov Ivana Škalca na življenje v taborišču v Ludwigshafnu in na čiščenje Eichmannovih škornjev.
320. **Gerželj, France: Bojne brazde za svobodno morje.** Ob 16. obletnici bojev in zmage »mornariškega odreda Koper«. Delo 28. IV. 1961, št. 116.
Članek opisuje aktivnost mornariškega odreda v sklopu IX. korpusa od jeseni 1944 dalje do konca vojne.
321. **Gestrin, Ferdo — Hainz, Jože — Mikuž, Metod: Zgodovina za VIII. razred osnovne šole.** Ljubljana 1961, izd. MK. Str. 176 s skicami med besedilom + 28 strani fotografij v prilogah. 8°.
Ponatis. Vnesene so nekatere spremembe v fotografskem gradivu.
322. **Glas, Vili: Minerji.** Delo 18. VI. 1961, št. 165.
Zapis očetovih spominov na aktivnost minerjev v partizanih.
323. **Glavič Andraž: Moji domači med NOB.** Kurirček 1961/62, št. 3, str. 108 do 109.
Zapis pripovedovanja o delu najbližjih sorodnikov za NOB, zlasti strica Lojzeta v letu 1941.
324. **[Godler Franc]: Sovražnik je jurišal brez uspeha.** Glasnik ZROP 1961, št. 1, str. 3 in št. 2, str. 3.
Članek prikazuje uspešni boj bataljona Kozjanskega odreda na Bohorju z vermanšaftovci in nato še z esesovci.
325. **[Gogola] S[ne]ž[na]: Prvi maj v tistih dneh.** Ljubljanski dnevnik 30. IV. 1961, št. 101.
Članek prikazuje, kako je Ljubljana doživljala 1. maj 1941 brez kakršnekoli manifestacije in kako je naslednje leto 1942 za 1. maj viselo več zastav in kako so na Gradu skušali zakuriti kres.
326. **[Gojkošek] M[arjan]: P. Alojzij Horvat.** Koledar Mohorjeve družbe za leto 1962, Celje 1961, str. 92.
V biografiji ptujskega minorita je prikazano, kako so Nemci ravnali z ljudmi, ki so jih 1941 izgnali z domače zemlje na Hrvaško.
327. **Golar, Manko: Kri je bila kleno seme.** Radgona v borbi za svobodo. Pom. vestnik, Murska Sobota 12. X. 1961, št. 40.
Prikaz snovanja narodnoosvobodilnega gibanja v Gornji, Radgoni in okolici predvsem po pripovedovanju Jožeta Holza.
328. **Golob, Marjan: Mati in sinček.** Ljubljanski dnevnik 28./29. XI. 1961, št. 276.
Zapis spominov na boj partizanov z Nemci pri Črni nad Kamnikom jeseni 1944.

329. **Golob, Marjana: Mojemu stricu je padel prijatelj.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o partizanskem boju z Nemci (brez datiranja in lokacije).
330. **[Golouh Marina] mgh: Za ogledalo težkih dni in spomin.** Delo 7. II. 1961, št. 36.
Na temelju izjav M. Klopčiča, J. Jermana in J. Tirana napisan prikaz, kako je nastala in bila igrana Klopčičeva »Mati«.
331. **Gombač, Franc-Zorko: Imeli so nas radi.** Novice, Kočevje 2. IX. 1961, št. 36.
Spomini na partizanski spopad z italijanskimi fašisti na Majerju v območju dragarskih vasi nad Kolpo spomladi 1942 in na odnos tamkajšnjega prebivalstva do partizanov.
332. **Gomolja, Marjan: 20 let vstaje.** Glas Hi[dro]mo[ntažel], Maribor avgust 1961, št. 5-6.
Kratek obris razvoja pomembnejših dejstev NOB v Sloveniji.
333. **Gorenjska — 20 let vstaje.** Kranj 1961. [Izd. Odbor za proslavo 20-letnice vstaje na Gorenjskem]. Prospekt. Folio.
Poleg fotografskega dela, ki prikazuje glavne organizatorje osvobodilnega gibanja na Gorenjskem v letu 1941 in važnejša pozorišča vstaje, je pod poglavjem »December 1941 na Gorenjskem« na kratko orisan razvoj vstaje na Gorenjskem v letu 1941, in to najprej Cankarjev bataljon, nato vstaja v Poljanski dolini in Bohinju ter Zgornjesavski dolini.
334. **Gorenjska v borbi za svobodo.** Kranj maja 1961. Št. 4. Izd. Muzej revolucije v Kranju. Strani 45 + [I]. 8°.
Zbirka prispevkov, ki obravnavajo NOB na Gorenjskem. Več glej pri podatkih posameznih avtorjev.
335. **Gorenjska v borbi za svobodo.** Kranj decembra 1961. Št. 5. Izd. Muzej revolucije v Kranju. Strani 54. 8°.
Zbirka prispevkov, ki obravnavajo NOB na Gorenjskem. Več glej pri podatkih posameznih avtorjev.
336. **Gorenjske partizanske zime.** Tovariš 24. XII. 1961, št. 51, str. 48.
Prikaz prvih organizatorjev gorenjskega partizanstva, nato pa kratke oznake dogajanj na Gorenjskem v vojnih zimah.
337. **Gorofolj, Franc: Kako smo gradili bunker za ranjence.** Borec 1961, št. 4, str. 206—207.
Spomini na gradnjo bunkerja za ranjence na Paškem Kozjaku jeseni 1944 in pomoč Glažarjeve hiše.
338. **[Goršek Mici]: Hrovatova izdaja.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.
Avtorica pojasnjuje Hrovatovo izdajo treh deklet na Partizanskem vrhu in njihovo nadaljnjo usodo, to je Zofke Navrašek, Anice Deželak in Mici Goršek.

339. **Goršič, Milko: Delo radijskega sektorja.** Ljubljana v ilegali. II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 354—359.
Spomini na zasnovo radijskega oddajnika in izvajanje oddaj v Ljubljani v letu 1941.
340. **Gorta, Ivanka: Črnosrajčniki na tovarnjaku.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o akciji skupine 15 borcev kraškega bataljona na fašiste pod Štjakom maja 1943.
341. **[Gostiša Lojze]: 1941—1945 v Muzeju revolucije.** Tovariš 26. XI. 1961, št. 47, str. 3—66.
Zbirka fotografij, fotografiranih aktov in predmetov, ki prikazujejo ali se nanašajo na dobo NOB v Sloveniji. Zbirka predstavlja fotografski prikaz tedanje razstave v MNO.
342. **[Gošnik Miro]: Zametki upora v Sevnici.** Dolenjski list, Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
343. **[Gošnik Tone]: Prior dr. Josip Edgar Leopold osemdesetletnik.** Dolenjski list, Novo mesto 12. I. 1961, št. 1-2.
Članek prikazuje odnos priorja Leopolda do NOB.
344. **[Gošnik Tone]: Mihi Štrumlju v spomin.** Dolenjski list, Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
Življenje aktivista Miha Štrumlja iz Loške vasi pri Dolenjskih Toplicah.
345. **[Gošnik Tone]: Spominu Strniševe mame.** Dolenjski list, Novo mesto 28. IX. 1961, št. 39.
Nekrolog za partizansko materjo iz Dolenjskih Toplic.
Govekar Meri, glej št. 539.
346. **[Govekar Milan]: Ognjeni krst Gorenjskega bataljona.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Ivana Bertoneclja o partizanski bitki z Nemci na Jelovici 8. avgusta 1941.
347. **[Govekar Milan]: Podrli smo prvega Nemca na Gorenjskem.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Stanka Toplaka o začetkih Kranjske čete, o akciji na gestapovca 3. avgusta 1941 in Storžiškem bataljonu.
348. **[Govekar Milan]: Antena v bunkerju.** Delavska enotnost 27. XI. 1961, št. 47-48.
Zapis pripovedovanja Oto Hudečka, kako je vzpostavil radiotelegrafsko zvezo s Cankarjevo brigado.
349. **[Govekar Milan]: Paberki iz slovenskih vojaških delavnic.** Delavska enotnost 27. XI. 1961, št. 47-48.

350. **[Govekar Milan]: Slovenski partop.** Delavska enotnost 27. XI. 1961, št. 47-48.
Članek prikazuje, kako je nastalo orožje, ki so ga preizkusili v Cerknem na pomlad 1944.
351. **Grabeljšek, Branko: Komandant.** Delo 18. VI. 1961, št. 165.
Zapis pripovedovanja ob iskanju bomb »sifonarič« na italijansko-nemški meji v Dolomitih in smrt komandanta Fr. Bukovca-Ježevnika.
352. **Grabnar, Boris: Mani in alto.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 216—227.
V reportažni obliki napisani spomini na razoroževalne in druge akcije univerzitetne borbene skupine.
353. **[Gradišek Janez]: »Okupacija je prekrizala njune načrte«.** Moščanska skupnost, aprila 1961, št. 4, str. 3.
Zapis očetovega pripovedovanja o usodi otrok.
354. **Gradivo k 27. marcu.** Vestnik SPB XII, 1961, št. 8, str. 228; št. 10, str. 266—268; št. 11/12, str. 321—326.
Prispevki kontrarevolucionarnih piscev k zgodovini 27. marca 1941. Med njimi so prispevki Rude Jurčeca, dr. Celestina Jelenca, Radivoja Riglerja in Dragiša Cvetkovića.
355. **Grahek, Branko: »Konspiracija«.** Farmaceutski vestnik 1961, št. 5-8, str. 123—124.
Spomini na način preskrbovanja partizanov z lekarniškimi potrebščinami iz mokronoške lekarne.
356. **Grat, Ladislav: Napad na kurilnico.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9, str. 7.
Reportaža o napadu na kurilnico Otiški vrh pri Dravogradu.
Gregorič Ivan, glej št. 41.
357. **[Greif Martin]: Na čelu ni pisalo.** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17-18.
Reportaža o trosilni akciji v Mariboru za 1. maj 1941.
358. **Greif, Martin: 1. maja 1945 smo osvobodili Trst.** Delo 1. V. 1961, št. 119.
Prikaz vstaje v Trstu ob koncu aprila 1945 in osvoboditev.
359. **Greif Martin: Valjar je zgorel.** Kurirček 1961-62, št. 4, str. 136—137.
Spomini na sabotažno akcijo mladincev v Mariboru v letu 1941.
360. **Grezzi Giuseppe: Talci na Proseku.** Borec 1961, št. 12, str. 678—679.
Pisec prikazuje, kako so Nemci obesili talce na Proseku pri Trstu.
361. **Grimšič Milica: In prinašali so svobodo ...** Ob dnevu žena. Pomurski vestnik, M. Sobota 2. III. 1961, št. 9.
Nekaj splošnih spominov na NOB v Pomurju.

362. **Grivec, F[ranc]: Na smrt obsojen.** Pripoveduje številka 17.524. Novice, Kočevje 22. VII. 1961, št. 30.
Zapis spominov Ludvika Kranjca na življenje v Mauthausnu in bližnjem Gusnu.
363. **Grivec, F[ranc]: Iz smrti v življenje.** Novice, Kočevje 29. VII. 1961, št. 31.
Reportaža o italijanski ustrelitvi ljudi v Mušnevcu pri Loškem potoku 1942.
364. **Grivec, F[ranc]: Živa v plamenih.** Novice, Kočevje 9. IX. 1961, št. 37.
Zapis spominov Tonke Križ iz Trave nad Čabranko o četniškem divjanju in postopanju z njo zaradi pomoči partizanom.
365. **Grivec, F(ranc): Zoglenelo srce.** Ob razstavi Petkovih fotografij. Novice, Kočevje 16. IX. 1961, št. 38.
Oris Jožeta Petka kot partizana na Štajerskem v XIV. diviziji in kot fotografa.
366. **Gros, Davorin: »Govorite z Beogradom«.** Kako je bil aprila 1941 izpuščen iz novomeških zaporov tovariš Kristan. Brezglava zmeda ob napadu fašistov na Jugoslavijo. Dolenjski list, Novo mesto 6. IV. 1961, št. 14.
367. **Gros Davorin: Še k aprilskim dogodkom.** Dolenjski list, Novo mesto 20. IV. 1961, št. 16.
Pisec osporava pisanje Jožeta Prijatelja o izpustitvi Vinka Kristana in tovarišev iz novomeških zaporov ter postavlja svoj datum 9. aprila ter pojasnjuje, kako so bili osvobojeni in izpuščeni.
368. **Grošelj, Zora: Podeželske pošte so dajale dragoceno pomoč osvobodilnemu gibanju.** PTT Zbornik 1961, št. 8-9, str. 142.
Avtorica prikazuje usodo pošte v Medijskih toplicah v dobi okupacije.
369. **Groznik, Marija: Z ranjencem na Travnji gori.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 93—100.
Spomini na bolničarko v Črnetovi četi na Kočevskem med italijansko ofenzivo 1942 in v Šercerjevi brigadi, zlasti na doživljanje z ranjencem na Travnji gori avgusta 1943 (in na bolničarko v zaščitni četi glavnega štaba).
370. **[Gruden Franc]: Neuspela akcija.** Gradisov vestnik 1. V. 1961, št. 37.
Zapis spominov na poskus rešitve Toneta Tomšiča iz zaporov pozimi 1941/42.
371. **Gruden, Igor: Na tem kraju je Rašiška četa ...** Prve akcije v rašiških gozdovih. Ljubljanski dnevnik 3. VII. 1961, št. 153.
Utrinki iz začetnega obdobja Rašiške čete.
372. **Gruden, Igor: V spomin na prehojeno pot.** Po štirinajstih letih tovarne cementa in salonita »15. september« Anhovo. Ob dvajseti obletnici vstaje. Anhovo 1961. Izd. CL. Strani 95 s slikami.
Na straneh 25—30 je pod poglavjem »Ogenj upora ob anhovskih pečeh« na temelju zaslišanj udeležencev prikazano sodelovanje anhovskih cementarjev v NOB, več akcij, sodelovanje s partizanskimi enotami in žrtve med cementarji.

373. **[Grum Peter]: Po dvajsetih letih v Auschwitzu.** Po pripovedovanju nekdanjega jetnika št. 23.204. Delo 31. VII. 1961, št. 207.
Utrinki spominov na življenje v koncentracijskem taborišču.
373. a **[Gruden Igor]: Njegov lik bo živel.** Občinski razgledi, maj 1961, št. 1.
Pisec prikazuje Milana Mravljeta, kurirja 2. bat. Dolomitskega odreda in njegovo smrt na Peskih pod Toškim čelom.
374. **Grünn, Herbert: Proces v Jeruzalemu.** Na seznamu 260.000 Slovencev. Delo 9. V. 1961, št. 125.
Prikaz Eichmannovega odnosa do izseljevanja Slovencev pod nemško okupacijo leta 1941.
375. **Grzinčič, Emil: Ob 20-letnici vstaje.** Ko-lek-tiv 1961, št. 3-4, str. 55—57.
Spomini na začetek partizanskih akcij v kamniški okolici 1941 in na konec vojne v ujetništvu v Nemčiji.
376. **Gunde, Alojz: Penicilin:** Borec 1961, št. 6, str. 357.
Pisec omenja prvo uporabo penicilina v bolnici »Jelendol« na Rogu poleti 1943.

H

377. **H[abjan], V[lado]: Usoda Krvavičnikovih fantov.** Celjski tednik, Celje 31. III. 1961, št. 12.
Prikaz usode Kudrove hiše na Vrheh in kako so se nad njo znesli nemški okupatorji.
378. **Habjan, Vlado: Resnični konec terenca Buča.** [Utrinek iz taborske kronike.) Invalidski vestnik 18. VIII. 1961, št. 17.
Članek prikazuje po pripovedovanju očividcev, kako je na Koroškem ob zaključnih bojih v Podjuni padel Ivan Farčnik-Buč kot borec XIV. divizije.
379. **Habjan, Vlado: Tragedija Kamniško-zasavskega odreda.** Odlomek iz taborske kronike. Invalidski vestnik 29. IX. 1961, št. 20.
Članek prikazuje nesrečno usodo 28 borcev KZO, ki so jih napadli in pobili v februarju 1945 v bližini Zaplanine nedaleč od Vranskega.
380. **Habjan, Vlado: Spomini žive dalje ko ljudje.** Nastanek prve taborske odporniške skupine in njene zveze s celjsko orožarno. Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 26—79.
Obsežen memoarski prispevek, napisan delno na lastnih spominih, delno pa tudi na zapisih in podatkih drugih. Avtor v delu prikazuje osvobodilno gibanje v vaseh ob Boljski od Vranskega do Prebolda, to je v taborskih vaseh v letu 1941 in preko območja taborskih vasi v širše območje Savinjske doline in Celja pa tudi Slovenije.
381. **Hace, M[atevž]: Aprila 1941 na Notranjskem.** Borec 1961, št. 4, str. 186 do 187.
Spomini na čas ob 27. marcu 1941 v Loški dolini, zbiranje prostovoljcev in zbiranje orožja.

382. **Hace, Matevž: Iz prvih dni OF na Notranjskem.** Borec 1961, št. 7-8, str. 406—409.
Spomini na pridobivanje ljudi in nastajanje odborov OF po vaseh Loške doline v letu 1941.
383. **Hace, Matevž: Ob 20-letnici narodnega odbora.** Gasilski vestnik 1961, št. 7-8, str. 193—194.
Pisec prikazuje nekaj splošnih dejstev iz osvobodilnega gibanja v Sloveniji.
384. **Hace, Matevž: Pomenki s pisci in o piscih.** Borec 1961, št. 10, str. 544—546.
Pisec prikazuje, kako so se partizani zanimali za ustvarjalce slovenske literature.
385. **Hafner, Janko: VI. Vauhnik in bombardiranje Beograda.** Zbornik — Kalendar svobodne Slovenije 1961, Buenos Aires 1961, str. 52—56.
Kontrarevolucionarni pisec prikazuje uspehe Vauhnikovega vohunskega dela v Berlinu v zvezi z nemškim napadom na Beograd 6. aprila 1941.
386. **Hafner, Vinko: Obračun.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 85—111.
Pisec prikazuje najprej družino Kristanovih (Tomažinovih) na Selu pri Vodica, njihov odnos do NOB, zlasti na Franceta, kasnejšega gestapovskega vohuna, nato tragično usodo nekaj članov Rašiške čete na Tomažinovem kozolcu v letu 1941, nato Gabrinovo taborišče na Mežakli 1943, prihod Rusov, ki so pobegnili iz Koroške, zajetje Franceta Kristana, njegovo razkrinkanje in likvidacijo.
387. **Hafner, Vinko: Pot domov.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 73—92.
Spomini na boj z Nemci na Osojniku pri Škofji Loki, kako je ranjen odšel v Stražišče domov, se tam zdravil in nato odšel v partizane.
388. **[Hafner Vinko]: Oddolžitev spominu revolucije.** Velika slovesnost ob 20-letnici revolucije in občinskem prazniku v Kranju. Spomenik naj dokazuje, kaj lahko stori borbeno in enotno ljudstvo s poštenim in sposobnim vodstvom. Glas, Kranj 31. VI. 1961, št. 85.
Splošen oris NOB na Gorenjskem z njegovimi temeljnimi oznakami.
Hainz Jože, glej števil. 321.
389. **Hameršak, Olga: Dolga pot.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 161—162.
Spomini na aretacijo, na bivanje v Frohnleithnu in Eisensteinu do vrnitve domov.
390. **[Hanžel Anton]: Bučkovski »Slovenski poročevalec«.** Pomurski tisk, Murska Sobota 21. X. 1961, št. 5, str. 4 in 6.
Reportaža o tiskanju in tehniki v Bučkovcu, dokler ni bila izdana decembra 1. 1944.
391. **Hartmann, Foltej: Bikovka, bunker, krematorij in — naša pesem.** Kalendar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str. 118—125.
Spomini na življenje v taborišču Dachau in slovenski pevski zbor.

392. **Hladnik, Nace: Domobranstvo v idrijskem kotu.** Vestnik SPB XII, Buenos Aires 1961, št. 8, str. 215—217; št. 9, str. 240—243; št. 10, str. 262—264; št. 11/12, str. 317—320.
Kontrarevolucionarni pisec prikazuje nastanek in razvoj kontrarevolucije na območju Idrije.
393. **[Hladnik Polde]-Levko: Kurir Zdravko.** Delo 19. VIII. 1961, št. 226.
Spomini na Zdravka Freliha iz Vancovca, ki je bil kurir Škofjeloškega odreda, po potrebi pa tudi borec, in padel v veliki nemški ofenzivi aprila 1945.
394. **Hočevar, Metod: Podatki o sliki št. 31.** Borec 1961, št. 2, str. 100.
Avtor pojasnjuje nedokumentirano fotografijo z borci 1. čete 3. bataljona Gubčeve brigade, ki so bili fotografirani v Podgradu pod Gorjanci.
395. **Hojnik, Edi: Partizani v Halozah.** Po pripovedovanju bivše partizanke. Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24.
Zapis pripovedovanja, kako je partizanka Mira rešila ranjenega partizana in kakšno usodo je doživela družina viničarja Kodriča.
396. **Holobar Jadran: Doživetje moje mame v NOB.** Ptujski tednik, Ptuj 12. V. 1961, št. 17.
Zapis pripovedovanja spominov na napad hrvatskih partizanov na gestapovce v Varaždinskih Toplicah.
397. **Horvat, Štefan: Zmaga v neenaki borbi.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Pisec prikazuje lik Štefana Kovača-Marka in družino Hancovih v Trnju pri Beltincih.
398. **Hrausky Edi: Sam proti petnajstim.** TT 18. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Cirila Debeljaka o boju kurirja TV 11 v Loškem potoku s črnorokci, ki so ga napadli, ko je nesel pošto na TV 12. julija 1944.
Hrausky Edi glej št. 19.
399. **H[reščak] R[udi]: »Sram te bodi!«** Borec 1961, št. 6, str. 366.
Prikaz akcije za bojkotiranje poslušanja italijanske vojaške godbe v Ljubljani, 1941/42.
400. **[Hribar Drago]-dhr: V znamenju napisne akcije.** Celjski tednik, Celje 30. VI. 1961, št. 24.
Oris propagandne akcije v Žalcu 6./7. julija 1941 in posledice.
401. **Hribar, France — A[lojzij] Z[avršnik]: Prvo srečanje s partizani.** Slovenski gozdar II, 1961, št. 5, str. [10—11].
Spomini na srečanje z Milanom Majcnom in tovariši v Požarščah na Dolenjskem.
402. **Hribar, Janez: Prvi partizani.** Spomini narodnega heroja Janeza Hribarja. Večer, Maribor 3. VII. 1961, št. 153.
Spomini na začetke partizanstva Molniške čete, na zimo 1941/42 in Stanetove poskuse prodreti čez Savo.

403. [Hribar Jože]: **Ni se vse posrečilo.** Nova progla 16. V. 1961, št. 6, str. 4.
Zapis pripovedovanja Jožeta Hribarja, kako so železničarji v Novem mestu uredili izročanje različnega materiala, ki je prišel po železnici, partizanom.
403. a **Hrovatin, Radoslav: Partizanska pesem in znanost o ljudski kulturi.** Slovenski etnograf XIV/1961, str. 7—13.
Pisec razglablja o mestu partizanskih pesmi v okviru slovenskih ljudskih pesmi.

I

404. **Igerc, Mirko: Odpor na Šelempergu.** Koroški fužinar, Ravne 20. VIII. 1961, št. 7-12, str. 28—29.
Članek prikazuje nemški zločin nad Rakitnikovimi na Koroškem (pod Peco).
405. **Ilija Badovinac.** Delo 20. II. 1961, št. 49.
Biografija narodnega heroja.
406. [Ikovic Anton]-**Dorko: Prijeli so žandarja.** Celjski tednik, Celje 26. V. 1961, št. 19.
Spomini na akcijo borcev Koroškega odreda na nemškega žandarja pri Opresnikovi žagi v bližini Solčave.
407. **In memoriam...** Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1961, Buenos Aires 1961, str. 207—209.
Življenjepis dr. Josipa Agneletta, advokata v Trstu. Življenjepis zajema tudi dobo NOB in Agnelettovo življenje v italijanskih zaporih in taboriščih.
408. »**In tisto noč se po sredi razpočil je stari svet...**«. Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Delno po pripovedovanju prizadetih borcev, delno po drugih zapisih orisani začetki partizanstva in prvih akcij v letu 1941 v Zgornji savski dolini, na Pivki, v okolici Celja, v Šaleški kotlini, v Srbiji in v brežiškem kotu, v okolici Ribnice na Pohorju, na Jelovici, na kamniškem in kranjskem območju v letu 1941. Podrobneje pri navedbah posameznih člankov.
409. **Irmančnik Darinka-Ozebek Majda-Jerin Jurček: Cvetka Jerinova.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 70—71.
Oris aktivistke narodnoosvobodilnega gibanja.
410. **Ivanka, Jožica, Danica: Prvi partizan,** Celjski tednik, Celje 21. IV. 1961, št. 15.
Utrinek iz življenja Antona Žogana iz Bodrišne vasi pri Šentvidu.
411. **Ivanovič, Milana: Z diverzantsko akcijo smo pozdravili Nemce.** Železar, Jesenice 1961, št. 1, str. 18—19.
Prikaz porušenja karavanškega predora ob nemškem napadu na Jugoslavijo aprila 1941.

412. **Ivanovič, Milana: Šopek rdečih nageljnov na grob spominov.** Železar, Jesenice 1961, št. 4, str. 114—117.
Oris spominov na sestro Darjo, na njen odhod v partizane in njeno življenje v tehniki v Davči, dokler ni padla v nemški hajki.
413. **[Ivanuša Milena]: Sovražnik išče Tita.** Izvlečki iz neobjavljene knjige »Mapa brez imena«. Večer, Maribor 25. V. 1961, št. 120 — 8. VII. 1961, št. 157.
414. **[Ivnik Branko]: Aprilski zlom.** Kako je kapitulirala kraljevina Jugoslavija. Večer, Maribor 17. IV. 1961, št. 89 — 24. V. 1961, št. 119.
Na temelju tujih in domačih dokumentov obdelani dogodki v zvezi z aprilsko vojsko v Jugoslaviji leta 1941 in njenega zloma.
415. **Iz dnevnika revolucije — 1941.** Komunist 28. IV. 1961, št. 17 — 29. XII. 1961, št. 52.
Kronika važnejših dogodkov, ki zajema vso Jugoslavijo in vključuje tudi Slovenijo.
416. **Iz zaslužjene Slovenije.** Slovenska država, Toronto 1. XI. 1961, št. 11.
V poglavju »Ustvarjanje zgodovine« glosira kontrarevolucionarni pisec govor B. Kraigherja v Brdih septembra 1961 glede njegovih omemb na razvoj v dobi druge svetovne vojne, kolikor se nanašajo na Primorsko.

J

417. **J. Š.: »Rajši smrt kot partizanska puška«.** Vestnik SPB XII, 1961, št. 10, str. 273.
Kratka oznaka o stališču zajetega belogardista Stanka Revšlja iz Pudoba v Loški dolini.
418. **Jager, Vera: Slovenska umetnost med NOB s posebnim pogledom na književnost 1941—1961.** Ljubljana 1961. Izd. Zavod za prosvetno pedagoško službo OLO Ljubljana, Slavistični aktiv. Strani 145. 8°. [Ciklostirano].
Avtorica riše v knjigi najprej nekaj splošnih dejstev iz likovne umetnosti, glasbe in književnosti v dobi NOB. Obsežneje pa prikazuje nato zlasti književnost, ki jo deli v partizansko in literarno zapuščino iz pregnanstva, ječ in taborišč. Pri tem ne prikazuje samo ustvarjalnih rezultatov med vojno, temveč tudi povojne, ki pa jih omejuje na dela z motivi iz vojne dobe. V tem okviru so posebej obdelani naslednji avtorji: Oton Župančič, Matej Bor, Kajuh, Mile Klopčič, Tone Seliškar, Klusov Joža, Miran Jarc, Vitomil Zupan, Peter Levec, France Kosmač, Vida Brestova, Ivo Minatti, Jože Šmit, Igo Gruden, Cene Vipotnik, Lojze Krakar in Janko Glaser.
419. **Jakac, Božidar: Zasedanje AVNOJ v slikarjevi skicirki.** Delo 29. XI. 1961, št. 327 in Železar, Jesenice 26. XI. 1962, št. 47-48.
Spomini na potovanje v Jajce in zasedanje AVNOJ.
420. **Jakomin, Jože: Prvo srečanje.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 19—20.
Spomini na prevoz čez Ljubljaničo na Barju decembra 1941 in na srečanje z Dakijem.

421. **Jakopič, Lojze: Neuklonljive grče.** Kmečki glas 19. I. 1961, št. 3 in 26. I. 1961, št. 4.
Reportaža o nemškem ubijanju in požiganju v vasi Brunk nad Radečami pri Zidanem mostu 26. decembra 1944.
422. **Jakopič, Lojze: Po sledovih II. grupe odredov.** Kmečki glas 31. VIII. 1961, št. 35 do 9. XI. 1961, št. 45.
Reportaža o življenju, bivališčih in bojih II. grupe odredov na poti od Ljubljane preko Dolenjske in Gorenjske na Pohorje.
423. **Jakša Slavko: Čez progo.** Naš glas, Izola 1961, št. 6, str. 28—30.
Spomini na začetke partizanstva v Beli krajini v letu 1941.
424. **Jakša Slavko: V Beli krajini je zaropotalo.** Naš glas, Izola 1961, št. 3, str. 19—21.
V reportažni obliki napisani spomini ob napadu belokranjskih partizanov na Vranoviče v letu 1941.
425. **Jan, Ivan: Ko je minil prvi dan bojev.** Borec 1961, št. 2, str. 70—72.
Odlomek iz napovedane Janove knjige o »Dražgošah«.
426. **Jan, Ivan: Dražgoše, svetilnik v podjarmljeni Evropi.** Pionirski list 22. II. 1961, št. 21 — 10. VI. 1961, št. 35.
Pisec riše v uvodu pomen dražgoške bitke v nemškem odnosu do Slovencev, v nadaljnjih številkah pa govori o rojstvu Cankarjevega bataljona, njegovem premiku v Dražgoše, o dražgoški republiki in o boju med Nemci in partizani.
427. **Jan, Ivan: Dražgoše.** Rodna gruda, februar 1961, str. 34—35.
Kratek prikaz bojev Cankarjevega bataljona z Nemci v prvi polovici januarja 1942.
428. **Jan, Ivan: Dražgoše.** Ljubljana 1961, izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev 20-letnice začetka vstaje narodov Jugoslavije 1941—1961. Strani 157 s slikami med tekstom + 3 zemljevidi [skice] v prilogi. 8°.
Delno na temelju sodobnih dokumentov, pretežno pa na temelju spominov preživelih udeležencev napisana razprava o dejavnosti Cankarjevega bataljona, zlasti od oktobra 1941 dalje s težiščem na bojih v Dražgošah in za zaključek še na Mošenjski planini januarja 1942.
429. **Jan, I[van]: 20 let upora — 20 let JLA.** Sadovi vstaje — bogata žetev. Glasnik ZROP 1961, št. 5, str. 6.
Spomini na premik Zidanškove brigade v zadnjih dneh vojne iz Savinjske doline preko Maribora in Dravske doline na Koroško.
430. **[Jan, Ivan-Srečko; Konobelj, Franc-Slovenko; Zupan, Ivan-Nestor]: Narodni heroj Jakob Bernard-Jaka.** Železar 1961, št. 5, str. 130—131.
Življenjepis narodnega heroja, zlasti njegovega udeleževanja v partizanih na Gorenjskem 1941 do smrti na Štirpniku sredi februarja 1942.
431. **Jan, Ivan: Iz prvih dni.** Invalidski vestnik 26. V. 1961, št. 11. — 23. VI. 1961, št. 13.

V reportažni obliki napisani spomini na začetke narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem v letu 1941, na zbiranje partizanov in na iskanje pomoči zanje. V drugi številki ima članek podnaslov »H kmetom«, v tretji pa »Skladišče ob tepki«.

432. **Jan, Ivan-Srečko; Konobelj, Franc-Slovenko; Zupan, Ivan-Nestor: Narodni heroj Jakob Bernard-Jaka.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 7—10.
Biografija narodnega heroja.
433. **[Jan Ivan]: Iskre so se razgorele v plamenu.** TT 4. VII. 1961, št. 27.
Drobni utrinki iz začetkov NOB v Jugoslaviji v letu 1944. Vključena je tudi Slovenija.
434. **Jan, Ivan: Cankarjevci.** Glas, Kranj 21. VIII. 1961, št. 24 — 28. XII. 1961, št. 147.
Opis nastanka Cankarjevega bataljona na Gorenjskem, njegove rasti in bojov v letih 1941 in 1942.
435. **Jan, Ivan: Pregnani preseljevalci.** (Iz decembrske vstaje 1941.) Invalidski vestnik 24. XI. 1961, št. 24.
Pisec prikazuje boje Cankarjevega bataljona z Nemci ob koncu 1941, zlasti še nemške namene s Poljanami, da bi jih selili.
436. **Jan, Ivan: Viharni december na Gorenjskem.** Borec 1961, št. 12, str. 655—662.
V pretežno reportažni obliki napisan prikaz upora v Bohinju in Zgornjesavski dolini.
437. **Jan, Ivan: V jami pri Okroglem.** Pionirski list 14. XII. 1961, št. 13.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec težko usodo Kókrške čete v Udinborštu in nato tragedijo skupine Staneta Žagarja mlajšega v Okrogelski jami.
438. **Jan, Ivan: Decembrska vstaja.** Pionirski list 21. XII. 1961, št. 14.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec uporniško aktivnost na Gorenjskem, v Poljanski dolini, v bohinjsko-blejski kotlini in v okolici Jesenic ter Dovjega decembra 1941.
Jan Ivan-Srečko, glej št. 1735, 1736.
439. **Jan, Rado: Utrinki s poti po Jelovici.** Loški delavec, Škofja Loka 12. VIII. 1961, št. 15.
Drobci spominov na partizanstvo in partizane na škofjeloškem območju, zlasti na obveščevalca Poljaka Toma (Tadeka Sadewskega).
440. **Janež, Jože — Rapl, Rudi-Savo: Moja prva naloga.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Zapis Raplovega pripovedovanja o zbiranju orožja, o aktivističnem delu in življenju v ZDO in bolnici na Rogu med roško ofenzivo.

441. **J[anež], J[ože]: Narodni heroj Dane Šumenjak-Miran.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Kratek življenjepisa Daneta Šumenjaka, spopada z Madžari v Brumnovi hiši v Murski Soboti in spopada v Vaneči.
442. **Janež, Jože: Vražji vrtec.** Iz spominov na leto 1941. Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Spomini na zlom stare Jugoslavije v Vražjem vrtcu, zbiranje orožja, snovanje osvobodilnega gibanja, stike s Čabrom, na akcijo na Lož in njen vpliv na ljudi.
443. **Janež, J[ože]: Življenjska pot revolucionarja Alija Kardoša.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Kratka biografija po podatkih Iva Kardoša in Rudija Čacinoviča.
444. **Janež, Jože: Vražji vrtec.** Delo 19. VII. 1961, št. 196.
Prikaz italijanskega nasilja in divjanja nad Babnopoljci v začetku roške ofenzive 1942.
445. **Janež, Jože: Vražji vrtec.** Invalidski vestnik 21. VII. 1961, št. 15.
Spomini na delo za NOB v Loški dolini in okolici Babnega polja v letih 1941 in 1942.
446. **Janež, Jože: Kri treh narodnih herojev je pojila prekmursko zemljo.** Invalidski vestnik 18. VIII. 1961, št. 17.
Kratek oris dela in smrti treh narodnih herojev: Štefana Kovača-Marka, Daneta Šumenjaka-Mirana in Jakoba Molka-Mohorja.
447. **Janež, Jože: Doživljaji ob zlomu fašistične Italije.** (Bilo je v Prezidu.) Invalidski vestnik 1. IX. 1961, št. 18.
Spomini na italijanski teror v Babnem polju in nato na italijansko predajo v Prezidu ob kapitulaciji Italije.
448. **Janež, Jože: Z ranjencem v Pečarovcih.** Invalidski vestnik 13. X. 1961, št. 21.
Pisec prikazuje, kako je bil ranjen partizan Filip Korošec-Bor v boju z Madžari in kako so ga zdravili z župnikovo pomočjo v Pečarovcih marca 1945.
449. **Janež, Jože: Prvega novembra 1942 v Babnem polju.** Invalidski vestnik 27. X. 1961, št. 22 in Glas naroda, New York 8. XII. 1961, št. 96.
Pisec prikazuje prekop žrtev, ki so jih postrelili Italijani 30. julija 1942 v Vražjem vrtcu, in pri tem niza utrinke in življenja in dela za NOB pobitih žrtev.
450. **Janež, J[ože]: Prekmurski revolucionar Ali Kardoš.** Borec 1961, št. 11, str. 604.
Oris partijskega funkcionarja, ki zajema predvojni in medvojni čas.
451. **Janež, Jože: Izdajstvo v prekmurski Brezovici.** Borec 1961, št. 12, str. 682—683.
Prikaz izdajstva nad Atenino skupino v februarju 1945, madžarskega napada in proboja iz madžarskega obroča ter posledice.

452. **Janežič, Andrej: Fašistični teror nas ni strl.** Javorov list; Pivka 30. VII. 1961, št. 4.
Zapis spominov na življenje v Loški dolini med roško ofenzivo in porajanje bele garde.
453. **Janežič, Rado: Po dvajsetih letih.** Koledar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str 33—39.
Pisec prikazuje nemške organe, ki so na Koroškem delali za »rešitev« narodnostnega vprašanja, posebej pa se ukvarja z izselitvami Slovencev na Koroškem.
454. **[Janhar Igor]: Partizanske tiskarne na Gorenjskem.** Delo v »Tehniki Koroškega odreda«. Glas, Kranj 23. VIII. 1961, št. 95.
Prikaz nastanka tehnike in njenega funkcioniranja.
455. **Janžekovič Ivan: Do konca smo vztrajali.** Slov. vestnik, Celovec 5. V. 1961, št. 18.
Spomini na zadnje boje z Nemci pri Borovljah na Koroškem.
456. **Janžekovič, Slavica: Usoden obisk.** Ptujski tednik, Ptuj 9. VI. 1961, št. 21.
Zapis pripovedovanja Fride Žuranove o usodi njenega očeta, kako so ga Nemci ujeli in ubili 1944.
457. **[Jarc Janko]: Dolenjci in njihov delež v uporu jugoslovanskih narodov v letu 1941.** Dolenjski list, Novo mesto 29. VI. 1961, št. 26-27.
Sestavek prikazuje najprej delo partije tik pred vojno in nato splošni položaj v dobi okupacije ter naposled priprave na vstajo in prve partizanske skupine ter čete na Dolenjskem in Beli krajini. Prikaz zaključuje s partizanskim napadom na Bučko.
458. **Jarc, Janko: Partizanske bojne enote na Rogu do ofenzive v avgustu 1942. leta.** Dolenjski list, Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
Pisec prikazuje enote in nekatere boje na območju Roga in bližnje okolice.
459. **[Jaušovec Rudi] -rj-: Nepozabna borba.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Zapis pripovedovanja Jožeta Dremlja-Peruna o boju na Libergi decembra 1941.
460. **[Jaušovec Rudi] -rj-: Zmaga po krvavi borbi.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Zapis pripovedovanja Jakoba Galičiča o partizanskem boju z Nemci na Bukovem vrhu nad Poljanami decembra 1941.
461. **Javornik, Aleksander: Kako se je porajala ljudska oblast.** Delo 29. XI. 1961, št. 327.
Spomini na avnojsko kampanjo v Beli krajini, nato pa volitve v NOO aprila 1944 (v Beli krajini), odnos ljudi do volitev in naloge novih odborov.
462. **Javornik, Aleksander: Ribolov na osvobojenem ozemlju.** Ribič 1961, št. 12, str. 351—252.
Pisec prikazuje ukrepe okrožnega NOO v Beli krajini o ribolovu leta 1944.

463. **Jelen, Anica: Umrla za svobodo.** Kurirček 1961, št. 2, str. 58.
Zapis spominov na nemško preiskavo in smrt partizanke Vesne.
464. **Jelenec, Celestin dr.: Kakor sem jaz videl škofa Rožmana.** Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1961, Buenos Aires 1961, str. 168—170.
Utrinki spominov na srečanje z ljubljanskim škofom Rožmanom med vojno.
465. **Jelenov žleb.** Pionirski list 9. XI. 1961, št. 9.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisuje članek partizansko zmago marca 1943.
466. **Jeler Vid: Spomini iz borbe v gorati Bosni.** Tiskanina, Kranj 11. II. 1961, št. 2.
Spomini na pohod prekómorske brigade pozimi 1944.
467. **[Jelerčič Jože-Vojko]: 27. marec — zgodovinski dan.** Prim. novice, Nova Gorica 29. III. 1961, št. 13 — 5. IV. 1961, št. 14.
Zapis pripovedovanja Boška Djuričkovića o manifestacijah v Beogradu 27. marca 1941.
468. **Jelerčič, Jože-Vojko: Vzpostavite zvezo.** Prim. novice, Nova Gorica, 30. VI. 1961, št. 26-27.
Spomini na kurirsko službo P 3 in P 4 poleti 1943.
469. **[Jelerčič Jože-Vojko]: Akcije VOS.** Prim. novice, Nova Gorica 16. VIII. 1961, št. 33.
Članek govori o nastanku VOS na Goriškem in o načinih njenega nastopanja.
470. **[Jelerčič Jože-Vojko]: »Briška brigada«.** Prim. novice, Nova Gorica 23. VIII. 1961, št. 34.
Članek prikazuje enote, v kateri so se borili Brici, predvsem pa govori o I. soški brigadi in nato o Gregorčičevi brigadi, ki se je po kapitulaciji Italije okrepila z Brici, tako da je dejansko postala Briška brigada. Članek prikazuje njeno dejavnost.
471. **Je[lerčič Jože-Vojko]: Spominski znamenji partizanski saniteti.** Občinski odbor ZB v Idriji je postavil spominsko ploščo na osnovni šoli v Čekovniku in spominski kamen SVPB »Pavla« na Hudem polju. Prim. novice, Nova Gorica 23. VIII. 1961, št. 34.
Utrinki iz zgodovine bolnice »Pavla«.
472. **Jenčič, Marija: Bela krajina v borbi.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 136.
Spomini na italijansko akcijo pri Gribljah 6. septembra 1941 in na dobo okupacije v Adlešičih.
473. **Jenko, Polde: Majhen pohod.** Tiskanina, Kranj 6. V. 1961, št. 6.
Spomini na manjše akcije pri Valburgi, na Gameljnah, v Trzinu in na nemško hajko pod Storžičem (pod vrhom Velike Poljane) v letu 1944.

474. **[Jenko Polde]: Huda preizkušnja.** Kranjski tekstilec, Kranj 16. IX. 1961, št. 2.
Spomini na skrivanje partizanskega ranjenca in belogardistično zasliševanje.
475. **Jeranovič, Slavka: Bil je pri peči, kjer so kurili mrliče.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o stricu, kako je padel v nemške roke pri Gorišnici in njegovi nadaljnji usodi.
476. **Jeras, Josip-Branko: Razvoj OF v Tuhinjski dolini.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 333—338.
Pisec prikazuje razvoj političnih organizacij v Tuhinjski dolini od skromnih vojaških odborov do odborov OF in gospodarskih komisij ter težav zaradi okupatorskega pritiska, zlasti njegovih ofenziv v zadnjih mesecih pred osvoboditvijo.
477. **Jeras Josip: 29. november — Dan republike.** Iz zapiskov udeleženca II. zasedanja AVNOJ v Jajcu. Kurirček 1961-62, št. 4, str. 124—126.
Spomini na potovanje slovenske delegacije in zasedanje v Jajcu.
478. **Jeri, Janko: Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni.** Tri faze diplomatskega boja. Ljubljana 1961. Izd. CZ. Strani 379 + [II] + 4 strani slik v prilogah + 7 zemljevidov. 8°.
V knjigi, ki obravnava razvoj »tržaškega vprašanja« predvsem z vidika diplomatske zgodovine, se avtor v prvi tretjini knjige dotika tudi dobe druge svetovne vojne. Tej dobi je predvsem posvečeno I. poglavje, ki obravnava italijansko agresijo proti Jugoslaviji in samoodločbo prebivalstva Julijske krajine med drugo svetovno vojno v obliki udeležbe v NOB. Vojni dobi je pretežno posvečeno še drugo poglavje, kjer prikazuje spore zaradi zasedbenih področij in pri tem posega v stališča, ki so se pokazala že v vojni dobi. V naslednjih poglavjih se na to dobo pisec ozira le delno, kolikor je potrebno zaradi poznejšega prikaza kasnejših dogodkov.
479. **Jerič, Vid: Cankarjevci so osvobodili Trebnje.** Dolenjski list, Novo mesto 18. V. 1961, št. 20 in 25. V. 1961, št. 21.
Jerin Jurček, glej št. 409.
480. **Jerina, Pavla-Lah: Žene v moji bolnišnici.** Idrijski razgledi, Idrija 31. III. 1961, št. 1, str. 11—13.
Avtorica prikazuje, kako so v bolnici »Pavla« delovale partizanke Ančka, Vida, Breda, Danica, Marija in druge v bolnici in izven nje.
481. **[Jerina], Pavla-[Lah]: »Pavla« vabi na slavje v Mrzlo rupo.** Delo 19. VIII. 1961, št. 226.
Spomini na nastanek bolnice in na njene težave v hajkah, zlasti na veliko selitev ranjencev avgusta 1944.
482. **Jerkič, Branko: Napadli smo postajo v Lipovcu.** Novice, Kočevje 18. II. 1961, št. 8.
Spomini pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje...« na napad čete Dolenjskega odreda na železniško postajo Lipovec v Ribniški dolini junija 1942.

483. **Jernejc, Franc-Milče: Ofenziva na Žirovski vrh.** Glasnik ZROP 1961, št. 9, str. 3.
Prikaz bojev Prešernove brigade na Žirovskem vrhu in predor iz okolitve-
nega obroča poleti 1943.
484. **Jernejšek, Friderik: Spomini na vojno ujetništvo.** Štorski železar, Štore
15. XI. 1961, št. 5, str. 3.
Spomini na odhod v prostovoljce leta 1941, padec v nemško ujetništvo in biva-
nje v nemškem ujetniškem taborišču (Stalag XI.B).
485. **Jeršek, Dare: Demonstracije 1. decembra 1941 na ljubljanskih srednjih
šolah.** Priročnik za mlade aktiviste 1961, št. 4, str. 170—176.
486. **Jeršek Dare: Temeljne točke OF sprejete na IV. zasedanju Vrhovnega
plenuma.** Komunist 17. IV. 1961, št. 46.
487. **Jeršek, Dare: Manifestacije ob Prešernovem dnevu v okupirani Ljubljani.**
Priročnik za mlade aktiviste 1961, št. 5, str. 221—223.
Pisec prikazuje proslavljanje Prešernovega rojstnega dne na ljubljanskih šolah
decembra 1941.
488. **Jeršek, Dare: Resnična oblast.** Ob dvajsetletnici ustanovitve Slovenskega
narodnoosvobodilnega odbora. Prva zasedanja vrhovnega plenuma Osvob-
odilne fronte v letu 1941. Komunist 15. IX. 1961, št. 37.
Kratko o ustanovitvi OF, geslih OF, ustanovitvi voj. poveljstva in zasedanjih
Vrh. plenuma.
489. **Jeršek, Dare: Ustanovitev in naloge Mladinske osvobodilne fronte.** Pri-
ročnik za mlade aktiviste 1961, št. 6, str. 261—262.
Prikaz ustanovitve MOF oktobra 1941 in njenih nalog.
490. **Jeršek [Dare] Davorin: Plebiscitna akcija Osvobodilne fronte v Ljubljani
v letih 1941—1942.** Kronika 1961, št. 2, str. 65—82.
Na temelju arhivskih virov, delno šolske uprave, delno memoarskega gradiva
napisana razprava o dijaški aktivnosti na ljubljanskih šolah za tako imenovanih
plebiscitnih dni ob 29. oktobru, 1. decembru (1941) in 3. januarju ter 7. februarju
1942. leta.
491. **Jeršek, Dare: Plebiscitne akcije Osvobodilne fronte v letih 1941—1942.**
Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str.
125—237.
Na temelju arhivskega gradiva in memoarskih prispevkov napisana razprava,
ki prikazuje demonstrativne manifestacije proti okupatorjem po vsej Sloveniji
zlasti pa v Ljubljani ob 29. oktobru in 1. decembru 1941 ter 3. januarju in 7.
februarju 1942. Pisec prikazuje razmere in okoliščine, v katerih so se manife-
stacije izvršile ter kako so vplivale na okupatorja.
492. **Jeršek, Dare: Pisma na smrt obsojenih.** Zbral in uredil Franček Saje.
Druga dopolnjena izdaja. Izdala DZS. Ljubljana 1959. 430 str., 12 fotografij.
Zgodovinski časopis XIV, 1960 [1961], str. 311—312.
Poročilo o knjigi.

493. **[Jeršek Vera]: Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju na Gorenjskem v letu 1941.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 45—54.
494. **[Jeršek Vera]: Narodni heroj Ivo Slavec-Jokl.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 3—5.
Življenjepis narodnega heroja.
495. **[Jeršek Vera]: Narodni heroj Pavla Mede-Katarina.** Gorenjska v boju za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 6—7.
Kratek življenjepis narodnega heroja.
496. **[Jeršič, Ivjica]: Zapisek iz vaške kronike. Celjski tednik,** Celje 26. V. 1961, št. 19.
Članek govori o začetkih narodnoosvobodilnega gibanja v Šmihelu pri Mozirju in nemškem nasilju nad šmihelskimi družinami: Ramžakovih, Reberšakovih in Jesevnikovih.
497. **Jeseniški revolucionar in prvoborec Viktor Stražišar.** Železar, Jesenice 10. VIII. 1961, št. 16.
Življenjepis, ki zajema predvojno in medvojno dobo.
498. **Jesenko, Katarina: V gestapovski mučilnici.** Odgovor k nekaterim navadbam v podlistku. Delo 10. V. 1961, št. 126.
Pripombe k izjavi begunjske sojetnice Terezije Prešernove v Gerčarjevi knjigi »Mučeniške Begunje«.
499. **Jezovšek, Franc: Bila sta v partizanih.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja, kako sta oče in mati našla pot v partizane.
500. **Joger, Anton-Ludvik: [Ob 20-letnici vstaje].** Ko-lek-tiv 1961, št. 3-4, str. 58—59.
Spomini na dvoje miniranj pri Trojanah, ki nista uspeli.
501. **Jones William: Prihod v Bazo 20.** Delo 22. VII 1961, št. 199.
Odlomek iz knjige spominov. V njem prikazuje Jones prihod v Slovenijo in opisuje bazo 21 (ne 20, kakor pomotoma navaja).
502. **Joska, Miro: Nekdanji partizan Alojz Čeh mi je pripovedoval.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o rešitvi dveh partizanov 2. bataljona Koroškega odreda na senu v hlevu.
503. **Jug, Ivan: Moj prvi gozdni nasad je klaverno propadel.** Slovenski gozdar II/1961, št. 5, str. [18—20].
Spomini na gozdni nasad v Zabrdu pri Kalu nad Kanalom, na italijanske zapore pred vojno in med vojno ter usodo nasada med vojno.
504. **Jugoslovsanska ljudska armada oborožena moč ljudske revolucije.** Dolenjski list, Novo mesto 21. decembra 1961, št. 51.

Pregled razvoja jugoslovanske armade od partizanskih začetkov do konca vojne in nato še njene vloge v povojnem času.

505. **Juhart, Ferdo: Bil sem v Drugi tankovski brigadi na sremski fronti.** PTT zbornik 1961, št. 8-9. str. 145—146.
506. **Jurca, Branka: Marjan Majcen.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 242—245.
Avtorica opisuje po spominih, kako je padel Marjan Majcen 10. avgusta 1941 v Šiški v Ljubljani.
507. **Jurčec, Ivan: Nacistični »Übermensch« v naših krajih.** Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 80—102.
Pisec prikazuje, kako so Nemci hoteli uresničiti »vročo germanizacijo« na Štajerskem, predvsem v Savinjski dolini, zlasti pa prikazuje izselitve, njene uspehe in nacistični odnos do slovenskega življa v letu 1941.

K

508. **Kac, Terezija: Racija v Mostah.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o italijanski raciji v Mostah v Ljubljani.
509. **Kacin, Milica: Ob 20-letnici II. tržaškega procesa.** Komunist 8. XII. 1961, št. 49.
Prikaz procesa po izjavah zasliševalcev in sodnikov.
510. **Kacin, Milica: Goriški zbornik 1947—1957.** Izdal okrajni svet Svobod in prosvetnih društev Gorica. Ob desetletnici priključitve Slovenskega Primorja k FLR Jugoslaviji. Nova Gorica, september 1957. — Zgodovinski časopis XIV/1960 [1961], str. 318—321.
Ocena prispevkov, ki se v zborniku nanašajo na NOB.
511. **Kajba, Slavka: Savinjski zbornik: Celje 1959.** Izdal občinski odbor SZDL v Žalcu. 344 strani. 8°. — Zgodovinski časopis XIV/1960 [1961], str. 321 do 322.
Poročilo o prispevkih, ki se v zborniku nanašajo na NOB.
512. **Kajba, Slavka: Zbornik Koroške.** (Za 50. obletnico Zveze komunistov Jugoslavije). Izdal Klub koroških študentov. Ljubljana 1959. 120 strani. 8°. — Zgodovinski časopis XIV/1960 [1961], str. 323—325.
Poročilo o prispevkih, ki se v zborniku nanašajo na NOB.
513. **Kajzovar Drago: Hoteli so mi ubiti mater.** Ptujski tednik, Ptuj 9. VI. 1961, št. 21.
Spomini na nemško preganjanje piščevega očeta in matere v Halozah leta 1943.
514. **»Kako sem se rešil smrti na openskem strelišču«.** (Edini talec, ki je ostal živ, pripoveduje . . .). Delo, Trst 28. IV. 1961, št. 6 (558).
Spomini na nemško streljanje talcev na Opčinah aprila 1944.

515. **[Kamenik Franc-Svit]: Stara zaslužna garda v »Metalni«.** Tovariš Kamenik-Svit pripoveduje. Naša tovarna, Maribor, septembra 1961, št. 4, str. 2.
Pod rubriko »Stara zaslužna garda v »Metalni«« zapisano pripovedovanje Franca Kamenika o aktivističnem delu v tovarni »Splošni« v Mariboru, v Rušah in sabotažah v tovarni »Splošni«.
516. **Kamniški zbornik VII.** [Kamnik] 1961. Izdal in uredil uredniški odbor. Strani 388 + [I] s slikami + zemljevid partizanskih krajev. 8°.
Zbornik je zbirka razprav, ki so v celoti posvečene problematiki NOB na vzhodnem Gorenjskem. Podrobneje glej pri navedbah posameznih avtorjev.
517. **Kapelj Mirko: Pino Tomažič revolucionarni voditelj naše Partije.** Delo, Trst 29. XII. 1961, št. 16 (568).
Oris revolucionarja Pinka Tomažiča. Zaključni del se nanaša na čas v zaporu leta 1941.
518. **Kardelj, Bojan: Kjer smo umirali.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III. Ljubljana 1961, str. 179—186.
Spomini na koncentracijsko taborišče Dachau.
519. **Kardelj, Edvard: Iz obrambe v napad.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 91—93.
Avtor poučuje partizane, kako naj se bore z okupatorji in kaj morajo storiti za uspešen nastop proti okupatorju. Članek je ponatis članka iz Dela v letu 1941.
520. **Kardelj, Edvard: V partizane.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 94—96.
V članku pisec razpravlja o vojaški in politični strani partizanske akcije in pledira za večjo mobilizacijo in tesnejše sodelovanje s partizani. Ponatis iz Dela 1941, št. 3. [str. 1].
521. **Kardelj, Pepca: Skozi italijansko in nemško zasliševanje.** Borec 1961, št. 5, str. 274.
Spomini na aretacijo v Ljubljani (skupno z M. Marinkom, Vido in Tonetom Tomšičem), zapore v Begunjah in Ljubljani ter po obsodbi v Italiji do kapitulacije Italije.
522. **Kariž, Ančka-Darja: Ponarejeni dokumenti so mnogim rešili življenje.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 9—13.
Spomini na delo, kraje in sodelavce dokumentne tehnike v Ljubljani od 1941 do konca 1943.
523. **Karlin, Mirko: Tomažu Furlanu v slovo.** Priroda, človek in zdravje 1961, št. 5-7, str. 94—96.
Življenjepis zdravnika, ki zajema tudi dobo njegove aktivnosti in sodelovanja v NOB.
524. **Karlin, Mirko: Primarij dr. Tomaž Furlan.** Zdravstveni vestnik 1961, št. 9-10, str. 173—175.
Pisec se v biografiji za umrlim zdravnikom dotika tudi dobe NOB in zlasti Furlanovega stališča do NOB.

525. **Karničnik, Nace: Napad na Stari trg.** Novice, Kočevje 3. VI. 1961, št. 23.
Spomini na akcijo Kočevskega bataljona pod vodstvom komandanta Jožeta Klanjška-Vasja proti italijanski postojanki v Starem trgu ob Kolpi v noči od 31. maja na 1. junij 1942.
526. **Kastelic, Drago: Kajuhova mama nam pripoveduje.** Dolenjski list, Novo mesto 2. III. 1961, št. 9.
V pripovedovanju o sinu vključuje Kajuhova mati tudi nekaj drobcev iz dobe NOB.
527. **Kastelic, Drago: Kaj je bilo v grobnici?** Dolenjski list, Novo mesto 11. V. 1961, št. 19.
Pisec govori o arheološki najdbi v Velikem Mraševem na Dolenjskem 1941, ki so jo Nemci odpeljali neznano kam.
528. **Kastelic, Drago: Vzplamtel je žarek odpora...** Dolenjski list Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanj prvih aktivistov in organizatorjev upora v Spodnjem Posavju in pod Gorjanci v letu 1941. Pripovedovali so: Lojze Colarič, Karel Šterban, Martin Bajc, Jože Štefanič in Franc Dragan.
529. **Kastelic, Drago: Junaško v smrt.** Dolenjski list, Novo mesto 10. VIII. 1961, št. 32.
Članek prikazuje člane »krške« skupine, njihovo aretacijo in ustrelitev v Dobravi pri Brežicah konec julija 1941.
530. **Kastelic, Janko: Še o aprilskih dogodkih 1941.** Dolenjski list, Novo mesto 27. IV. 1961, št. 17-18.
Pisec pojasnjuje, kako so bili izpuščeni iz zapora komunisti Kristanove skupine 12. aprila 1941.
531. **Kastelic, Olga-Marjetka: Mladost v Revirjih pred dvajsetimi leti.** Zasavski tednik, Trbovlje 27. IV. 1961, št. 18-19.
Pod rubriko »20 let revolucije« opisuje avtorica v obliki reportaže spomine na aktivistično delo v Trbovljah v letu 1941, zlasti na skojevca Gvida Pavliča, ki so ga Nemci ustrelili 28. aprila 1942 v Mariboru.
532. **Kastelic, Olga-Marjetka: Olcar in tank.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
V reportažni obliki prikazuje avtorica koroškega partizana Metoda, kako je uničil nemški tank in kako so se Nemci maščevali nad njim (1944).
533. **[Kastelic, Olga-Marjetka]: Vstani, Jerica...** Delo 5. X. 1961, št. 273.
Oris človeške podobe Majde Vrhovnikove-Lojzke, aktivistke OF na Koroškem.
534. **Kastelic, Olga-Marjetka: Peca in njeni ljudje.** Delo 29. XI. 1961, št. 327.
Reportaža o življenju partizanov med Korošci pod Peco in o odnosih do partizanov.
535. **[Kastelic, Olga-M[arjetka]: Šopek na grob Hedovemu očetu in materi.** Borec 1961, št. 12, str. 685—686.
Oris Hedove hiše in njihove pomoči slovenskemu NOB.

536. **Kašper, Jože-Peter: Bunker pri Sojkovi Toni.** Delo 31. V. 1961, št. 147.
Pisec prikazuje, kdaj in kako je nastal bunker pri njegovi materi, kako je tehnika v njem funkcionirala in kako so ga belogardisti dvakrat zaman skušali najti.
537. **Kavčič, Franc: Po dvajsetih letih.** Javorov list, Pivka 30. VII. 1961, št. 4.
Zapis pripovedovanja o življenju v italijanskih zaporih: S. Stefano pri Palermu, v Civitavecchiji, o bombardiranju zaveznikov ter begu iz ujetništva, prido v Gradnikovo brigado ter njenih bojih.
538. **Kavčič, Pavle in France: Ustanovitev OF v Škofji Loki in okolici.** Loški razgledi VIII. 1961, str. 11—23.
Prispevek prikazuje najprej predvojno zbiranje naprednih elementov v Škofji Loki, nato ustanovitev mestnega odbora OF v juliju 1941 in razmah dela v tem letu. Posebej se dotika pisec iniciativne akcije komunistične partije, zbiranja orožja in manjših akcij. V »Dodatku« k prispevku so objavljeni spomini Tineta Kalana-Dolinskega na prve začetke organiziranja Osvobodilne fronte v Stari Loki.
539. **Kavčič, Pavle-Miha — Govekar, Meri — Kavčič, France-Veljko — Bertonec, Ivan-Johan: Vdor partizanov v škofovješke zapore decembra 1941.** Loški razgledi VIII. 1961, str. 32—48.
Zapis pripovedovanj navedenih avtorjev o drzni akciji prostovoljcev Cankarjevega bataljona s podporo terenskih aktivistov v Škofji Loki za rešitev zapornikov na sodišču v Škofji Loki 21. decembra 1941.
540. **Kavčič, Stane: Delo v SKOJ.** Prvi resen politični izpit. Mladina 2. III. 1961, št. 8 — 23. III. 1961, št. 11.
Spomini na aktivistično delo v vrhniškem okrožju poleti 1942, na mladinsko organizacijo 1943, na kapitulacijo Italije, na kongres ZSM oktobra 1943, na kongres USAOJ 1944 in na nemški desant v Drvarju maja 1944.
541. **Kavšek, Slavko: Slovenski narod v borbi za svoje morje.** Morje gneva in svobode, Ljubljana 1961, izd. »Borec«, str. 63—69.
Kratek pregled NOB v Slovenskem Primorju in posebej oris dejavnosti mornariškega odreda v sestavu XXX. divizije.
542. **Kebe, Anton: Pred 17 leti. Tragedija V. partijskega tečaja v Cerknem.** Delo 27. I. 1961, št. 25.
Spomini na nemški vpad v Cerkno in na partijsko šolo 27. januarja 1944.
543. **Kenda, Vladimir: Brigada »Fontanot«.** Jadranski koledar 1962, Trst 1961, izd. Založništvo tržaškega tiska, str. 109—115.
Utrinki iz zgodovine garibaldinske brigade »Fontanot« od decembra 1944 dalje.
544. **[Kidrič Boris-Peter in Leskošek Franc-Luka]: Dva dokumenta.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 9—13.
Objava dveh pisem o položaju v Sloveniji in posebej v Ljubljani. Prvo pismo je iz prve polovice decembra 1941, drugo iz začetka januarja 1942.
545. **Kidrič, Boris: Kratek obris razvoja OF in sedanja politična situacija v Sloveniji.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 14—28.

Odlomek razprave prikazuje nasprotnike osvobodilnega gibanja, značaj Osvobodilne fronte, organe OF in temeljne točke OF.

546. **Kimovec, France-Žiga: Namesto spominov.** Nova progla, 9. VII. 1961, št. 9, str. 1—2.
Splošna oznaka narodnoosvobodilnega gibanja med ljubljanskimi železničarji.
547. **[Klanjšek Jože-Vasja]: Pohod XIV. divizije.** Glasnik ZROP 1961, št. 10, str. 3.
Prikaz pohoda XIV. divizije na Štajersko.
548. **Klavčič, Peter: Nekaj podatkov o prisilnem izseljevanju Kamničanov v letih 1941 do 1945.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 387—388.
Osnutek statistike, koliko ljudi so Nemci izselili, in taborišč, kamor so ljudi izselili.
549. **[Klemenc] — Partizan Darko: V revirjih.** Glasnik ZROP 1961, št. 5, str. 3.
Spomini na akcijo treh čet tretjega bataljona Šlandrove brigade v Hrastniku v začetku junija 1944.
550. **Klemenčič, Vlado: Pred 20 leti so nas selili.** Ptujski tednik, Ptuj 12. V. 1961, št. 17 in 19. V. 1961, št. 18.
Pod poglavjem »Ob dvajsetletnici vstaje« prikazuje pisec izseljevanje Slovencev iz ptujskega okoliša, njihovo starostno in poklicno strukturo ter življenje v izgnanstvu.
551. **K[lemenčič], V[lado]: Srbski bratje iz Pomoravja.** Ptujski tednik, Ptuj 16. VI. 1961, št. 22.
Spomini na življenje v izseljenstvu v Srbiji.
552. **Klešnik, Roman: Na železniški postaji v Zalogu.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi. Ljubljana 1961, str. 254—260.
Spomini na začetke italijanske zasedbe na železniški postaji v Zalogu, začetke OF, drobne sabotaže v letu 1941 in začetku 1942 ter odhod v partizane.
553. **Klinar, Martin-Darko: Slika z volitev v Zg. Savinjski dolini.** Borec 1961, št. 2, str. 100.
Avtor pojasnjuje nedokumentirano sliko z borci zaščitne čete v Zg. Savinjski dolini jeseni 1944.
554. **Klinar, M[iha]: Srečno naključje.** Borec 1961, št. 2, str. 108.
Zapis pripovedovanja Karla Kožarja-Romija, kako je decembra 1941 prevažal produkte njegove tehnike z Jesenic na Javornik.
555. **Klinar, Miha: Hitlerjev maščevalni napad na Jugoslavijo.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 77—79.
Oris nemškega in italijanskega napada na Gorenjsko aprila 1941.
556. **[Klinar Miha]: Marija Žumer-Potočnikova.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 87—88.
Življenjepis partijske delavke, ki zajema tudi dobo NOB.

557. **Klinar, Miha: Na pragu usodnih dni.** Železar, Jesenice 6. IV. 1961, št. 7.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« na kratko opisuje razmere v Jugoslaviji v letih pred vojno in demonstracije na Jesenicah zaradi 25. marca 1941, pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu.
558. **Klinar, Miha: Nemška okupacija Gorenjske.** Železar, Jesenice 29. IV. 1961, št. 9 — 1. VI. 1961, št. 11.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« prikazuje članek začetke nemške okupacije na Gorenjskem, njene namene in začetke partizanstva.
559. **Klinar, Miha: Hitlerjev napad na Jugoslavijo.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 27—30.
Prikaz Gorenjske v dneh nemško-italijanskega napada na Jugoslavijo in zasedbe Gorenjske aprila 1941.
560. **Klinar, Miha: Nemška okupacija Gorenjske.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 31—35.
Prikaz nemškega režima na Gorenjskem v letu 1941.
561. **Klinar, Miha: 27. marec 1941 — »Raje vojno kakor pakt«.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 21—26.
Pisec prikazuje odmev beograjskega prevrata na Gorenjskem.
562. **[Klopčič France]: Iz urednikove pošte.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 419.
Popravek podatkov o smrti in liku Cira Moserija v »Kronološkem pregledu dogodkov v Ljubljani v drugi polovici 1942« v »Prispevkih« za leto 1960.
563. **Klun, Anica: Slikali smo se v Davči.** Borec 1961, št. 11, str. 634.
Avtorica pojasnjuje sliko z bolničarkami 1. bataljona Prešernove brigade septembra 1943.
Kmet Janez-Mirko, glej št. 1586.
564. **Kmet, Mirko: Prva partizanska naročilnica.** Farmaceutski vestnik 1961, št. 1—4, str. 51.
Spomini na partizansko naročilo lekarniških potrebščin v Šavnikovi lekarni v Kranju spomladi 1943.
565. **Knuplež, Franc: Postojanka v Jelenčah.** 7 dni, Maribor 22. XII. 1961, št. 51.
Spomini na skrivanje partizanov na Jelenčah pri Zupančičevih.
566. **[Kobal Mariola]: Izdaja.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Rudija Janhuba o koncu Brežiške čete konec novembra 1941.
567. **[Kobal Mariola]: Prvi streli.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Martina Greifa o prvih partizanskih akcijah na Pohorju poleti 1941.

568. **[Kobal Mariola]: V noči vstaje.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Mirka Jermana o začetku vstaje v Kamniku in okolici 1941.
569. **[Koblencar Ladislav]: Noč v Cervenki.** Pom. vestnik, Murska Sobota 20. IV. 1961, št. 14.
Pod poglavjem »20-letnica vstaje« objavlja avtor odlomek spominov na preganjanje Židov v Prekmurju, njihovo selitev v Bor v Srbiji, odhod preko Beograda do Cervenke, pobijanje Židov med potjo in beg v Cervenki 1944.
570. **Kocman, Cvetko: Požig pohorske vasi.** Pionirski list 19. X. 1961, št. 6.
Prikaz nemške akcije v Planici nad Framom v letu 1941.
571. **[Kočevar] Anica Kočevarjeva: Doživetje iz NOB.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 146—147.
Spomini na okupatorjev vdor proti Semiču novembra 1944 in njihovo ravnanje z ljudmi.
572. **Kokot, Andrej: Kot otrok med našimi izseljenci.** Koledar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str. 21-93.
Oris otroških spominov na izselitev in na življenje v izseljenskem taborišču Rehnitz in Rasstadt.
573. **Kokošar, Ciril: Na fotografiji sem spoznal stare znance s Primorskega.** Borec 1961, št. 6, str. 357.
Pojasnilo k nedokumentiranim fotografijam in prikaz kurirjev P-21, P-23 in P-12.
574. **Kolar, Rado: S Kompasom v Dachau.** Planika, Kranj 20. X. 1961, št. 19.
V oris poveljne poti v Dachau vključuje pisec tudi spomine na svoje življenje v Dachau med vojno.
575. **Kolar, Vera: V Sučju so padli 4 partizani.** Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24.
Prikaz nemškega napada na kurirsko postajo na Dednem vrhu pod Bočem januarja 1945.
576. **Kolar, Vilko: Za sto let, za čas, ki gre mimo . . .** Ob stoletnici rojstva pisatelja Josipa Jurčiča je OF slovenskega naroda 4. marca 1944 odkrila na njegovi rojstni hiši spominsko ploščo. Delo 4. III. 1961, št. 61.
Prikaz proslave v letu 1944.
577. **Kolar, Vilko-Domen: Junaška žena.** Delo 16. VII. 1961, št. 193.
Spomini na nesebično podpiranje partizanov Marije Glavanove na Sušici pri Muljavi.
578. **Koledar najvažnejših dogodkov v NOB.** Železar, Jesenice 1961, št. 5, str. 149—150.
Kronika pomembnejših dogodkov na Gorenjskem od 5. avgusta do 11. novembra 1941.

579. **Koman, Franc: Na negotovi poti.** Delo 10. V. 1961, št. 126.
Odlomki iz dnevnika o zadnjih dneh življenja pred osvoboditvijo v taborišču Flossenburg.
580. **K[omavli], E[da]: Čeprav daleč, so bili z nami.** Ob 20. obletnici ustanovitve jugoslovanskega podpornega odbora. Delo 30. VI. 1961, št. 177.
Zapis pripovedovanja Janka Roglja o razvoju in uspehih jugoslovanskega odbora v Ameriki.
581. **Komavli, Eda: Njeni otroci.** Delo 24. VII. 1961, št. 200.
Avtorica prikazuje delavnost Ane Ziherlove za preskrbo otrok ilegalcev v Ljubljani med NOB.
582. **Komelj, B[ogo]: Spomeniki in spominske plošče v Novem mestu.** Tovarniški list, Novo mesto 1961, št. 4-5, str. 8—18.
V orisu spominskih plošč prikazuje pisec tudi zgodovinsko ozadje, zaradi katerega sta bila plošča ali spomenik postavljena.
583. **Kompare, Viktor: Prenos ranjencev.** Tiskanina, Kranj 15. IV. 1961, št. 5.
Pisec navaja nekaj pomembnejših akcij Prešernove brigade, zlasti pa prenos ranjencev IX. korpusa na Dolenjsko poleti 1944.
584. **[Konobelj Franc-Slovenko]: Ob 20-letnici borbe gorenjskih partizanov v Dražgošah.** Železar, Jesenice 1961, št. 1, str. 20.
Kratek prikaz partizanske bitke z Nemci v januarju 1942 po Konobljevi knjigi »Pod Mežakljo in Karavankami so se uprli«.
585. **Konobelj, Franc-Slovenko: ... in drugič je uspelo.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 70—71.
Spomini na akcijo rušenja daljnovodnih stebrov pri Lipcah in Spodnji Dobravi leta 1941.
586. **[Konobelj Franc]-Slovenko in Živan-[Ivan Vovk]: Nemci na Črnem vrhu niso uspeli.** Železar, Jesenice 23. III. 1961, št. 6.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« opisana prehranjevalna akcija v Plavškem rovtu, nato pa spopad z Nemci 19. marca 1942 in uspehov.
587. **Konobelj, Franc-Slovenko in Vovk, Ivan-Živan: Decembrska vstaja v Zgornji Savski dolini.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 37—42.
588. **Konobelj, Franc-Slovenko: Ognjeni krst jeseniške — Cankarjeve čete na Mežaklji.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 22.
Konobelj Franc-Slovenko, glej št. 1735, 1736.
589. **Koprivec, Ignac: Kočevski proces: Kmečki koledar za leto 1962, Ljubljana 1961, izd. Glavna zadružna zveza LRS, str. 51—57.**
Odlomek iz daljše razprave. V odlomku govori pisec o Gabrijelu Capudru, riše njegovo življenje, značaj in delo v dobi okupacije do obsodbe na kočevskem procesu.

590. **Koprivnikar, Tone: Prvomajska akcija.** Obveščevalec, Litija 20. IV. 1961, št. 4.
Prikaz požiga na železniški postaji Sava pri Litiji 1943.
591. **Koprivnikar, Tone: Prvomajska akcija.** Zasavski tednik, Trbovlje 24. VIII. 1961, št. 35.
Spomini na akcijo Kamniško-savinjskega odreda na železniški postaji Sava pri Litiji za 1. maj 1943. Akcijo je izvedel Zasavski bataljon.
592. **[Kopše Katica] — A. J.: Po dvajsetih letih se spominjam ...** Bilten MTT september 1961, št. 9, str. 21.
Spomini Slovenke na odnos NDH do Židov v Zagrebu aprila 1941.
593. **Koren, Jože: Srečanje na Lom planini.** Partizanska zima v letih 1943—44 na Tolminskem. Prihod prvih Titovih oficirjev iz osvobodjene Bosne na Primorsko. Prim. dnevnik, Trst 24. XII. 1961, št. 306.
Spomini na partizanstvo v Gregorčičevi brigadi.
594. **Korpar, Angela: Dogodek v Mezgovcih.** Ptujski tednik, Ptuj 16. VI. 1961, št. 22.
Spomini na nemški zločin nad Golobovimi v Mezgovcih, ker so podpirali partizane.
595. **Kos, Anica: Odlomki iz taborišča Ravensbrück.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 169—178.
Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču.
596. **Kos, Anica: Hvala vam, rešitelji!** Spomin na osvoboditev Starega piskra. Celjski tednik, Celje 22. XII. 1961, št. 48.
Spomini na partizansko akcijo decembra 1944.
597. **Kosirnik, Jože: Ob 20-letnici ljudske vstaje.** Razvoj osvobodilnega gibanja v Severni Sloveniji ter pomen in borbe Pohorskega bataljona. Livar, Maribor december 1961, št. 3.
Pisec govori o splošnem nemškem terorju in aktivnosti Poh. bat. v letu 1942.
598. **Kostanjevec Marjana: Zadnje svidenje.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.
Spomini na strica partizana in kako je padel v Halozah 1944.
599. **Kostanjšek Boris: Pameten predlog.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 68—69.
Pisec prikazuje, kako je nemški obratovodja v rudniku Senovo zvedel za mnenje rudarjev.
600. **K[ošir], F[ani]: Ob smrti Šobarjeve mame.** Naša žena 1961, št. 3, str. 68 do 70.
Oris Šobarjeve matere in 3 njenih hčera, Mice, Milke in Tončke, ki so padle v partizanih.
601. **Košir, Ivan: Bolnica »Pavla« pred partizanskim srečanjem.** Glas, Kranj 16. VIII. 1961, št. 92.

- Prikaz nastanka bolnice »Pavla« pri Čekovniku nad Idrijo in njenega uspevanja.
602. **Košir, Ivan-Ris: Borba na koti 503.** Štorski železar, Štore 15. XII. 1961, št. 5, str. 2.
Spomini na boj Gubčeve brigade s Čerkezi in Nemci pozimi 1945.
603. **Kotnik, Beno: Spomini na 1. maj 1945.** Koroški fužinar, Ravne 1. V. 1961, št. 4-6.
Spomini na sejo dravograjskega okrožja in na proslavitev 1. maja 1945.
604. **Kotnik, Greťa: Krambergerjeva Nežka nama je pripovedovala.** Ptujski tednik, Ptuj 19. V. 1961, št. 18.
Zapis pripovedovanja spominov na življenje v taborišču Ravensbrück.
605. **Kotnik, Stanko: Granit in bron za skromen spomin.** Spomeniki na veliki čas po naši dolini. Koroški fužinar, Ravne 20. VIII. 1961, št. 7-12, str. 3-8.
Prikaz spomenikov NOB v Mežiški dolini in kratki utrinki iz zgodovine NOB, ki so povezani s spomeniki.
606. **K[ovačič], M[ajda]: Padel je partizan. Ob 20-letnici ljudske revolucije.** Celjski tednik, Celje 25. XI. 1961, št. 45.
Članek govori o brezuspešni nemški preiskavi pri Dolarjevih na Zavrhu pri Galiciji septembra 1944, in kako je padel Ernest Kadilnik-Miško.
607. **[Kovačič Marija]-Vida: Ratitovec — spomenik pionirskemu odredu.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30-31.
Oris pionirske organizacije v Železnikih od 1941 dalje, zlasti pa »Ratitovec« v letu 1944.
608. **Kovačič Miloš: Sodelovanje kranjskih farmacevtov v NOB.** Farmaceutski vestnik 1961, št. 1-4, str. 49-50.
Pisec prikazuje sodelovanje uslužbencev kranjskih lekarn v preskrbovanju partizanov z lekarniškimi potrebščinami.
609. **Kovačič, Pavla: Auschwitz.** Spomini in doživetja v taborišču smrti. Napisala preživela... Cleveland 1961. Izd. »Slovenska knjiga« v Clevelandu, strani 64 s slikami. 8°.
Spomini na koncentracijsko taborišče.
610. **Kozar, Karel: Obkoljeni.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 50-51.
Spomini na spopad kurirjev z Nemci v vasi Rudno pod Dražgošami maja 1943.
611. **Kozar, Karel: Nekaj misli ob dnevu vstaje.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 69-70.
Oris značaja 22. julija v razvoju slovenskega naroda.
612. **Kozar, Karel: Prve peterokrake zvezde na Gorenjskem.** Železar, Jesenice 1961, št. 5, str. 139.
Spomini na izdelavo modela za peterokrake zvezde na Jesenicah poleti 1941.

613. **[Kozar Karel]: Jože Krajc-Žakelj.** Železar, Jesenice 28. XI. 1961, št. 24.
Oris predvojnega revolucionarnega delavca in nato partizana.
614. **K[ozinc], Ž[eljko]: Spomin na Ivana Roba.** Ob osemnajstletnici njegove smrti (13. februarja 1943). Mladina 16. II. 1961, št. 6.
Kratek oris pesniškega lika in njegovega življenja v dobi NOB.
615. **Kozman, Marko: Pred osemnajstimi leti na Štajerskem. Do zadnjega.** Junaška smrt Pohorskega bataljona. Komunist 13. I. 1961, št. 2.
Prikaz tragičnega konca Pohorskega bataljona 8. januarja 1943.
616. **Kožar, Lojze: Nekaj o napadu na Turjak.** Spomini na partizanska leta, V, Ljubljana 1961, str. 101—109.
Prikaz bojev Prešernove brigade za osvojitve Turjaka po kapitulaciji Italije. Večji del je napisal avtor po svojih spominih, zaključni del pa po pripovedovanju drugih.
617. **Kraigher, Nada: Moja ilegala.** Mlada pota 1961/62, št. 2, str. 70—86; št. 3, str. 155—174.
Spomini na delo za narodnoosvobodilno gibanje v Ljubljani, vzdrževanje informativnih stikov z Italijani in odhod v partizane po nemški okupaciji.
618. **[Kraigher Sergej]: Iz revolucionarnih revirjev je raslo partizanstvo na Štajerskem.** Zasavski tednik, Trbovlje 1. VI. 1961, št. 23.
Prikaz partizanskih začetkov v letu 1941 v Trbovljah in bližnji okolici.
619. **Kralj, Drago: 12 dni, ki so zrušili kraljevino Jugoslavijo.** Mladina 6. IV. 1961, št. 13 — 13. IV. 1961, št. 14.
Na temeljih dokumentov prikazani dogodki ob zlomu Jugoslavije v aprilski vojni 1941. (Napisano po knjigi Ferdo Čulinovića »Zlom stare Jugoslavije«.)
620. **Kralj, Drago: Rdeča roža.** Mladina 1. V. 1961, št. 16-17.
Prikaz delovanja pionirske skupine »Rdeča roža« in pionirskega odreda »Ratitovec« v Železnikih.
621. **[Kralj Drago]: Ljubljana se punta.** Mladina 20. VII. 1961, št. 28.
Kronika nekaj akcij v Ljubljani v letu 1941.
622. **[Kralj Drago]: Boj za Nanos je boj za Krakov.** Mladina 27. VII. 1961, št. 29.
Prikaz diverzantske akcije v Postojnski jami spomladi 1944, v kateri je sodeloval tudi Tomo [Tadek Sadewsky].
623. **[Kralj Drago] — (dk): Muzej ljudske revolucije od »Baklje« do 9. maja 1945.** Mladina 16. IX. 1961, št. 36.
Ob orisu razstavnih predmetov v MNO podaja pisec tudi pregled dogodkov, ki so bili povezani s predmeti na razstavi.
624. **Kralj, Drago: Prazna rubrika smrti.** Mladina 16. IX. 1961, št. 36.
Pisec prikazuje, da so v Begunjah bili zaprti tudi tujci iz različnih evropskih dežel.

625. **[Kralj Drago]** — dk: **Tudi Veliki Jo je pobegnil v hribe.** Mladina 7. X. 1961, št. 39.
Pisec prikazuje pobeg 3 Rusov in 3 Francozov iz taborišča pod Ljubeljem v letu 1944 s pomočjo tržiškega domačina dr. Janka Tišlerja.
626. **[Kralj Drago]: 1. vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda izpolnjuje temeljno iz naravnih in zgodovinskih pravic izhajajočo zahtevo slovenskega naroda ter proglašča priključitev Slovenskega Primorja svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji.** Mladina 23. IX. 1961, št. 37.
Kratek oris partizanskih začetkov na Primorskem.
627. **Kralj, Drago: Tadika so vsi poznali.** Mladina 30. XII. 1961, št. 51—52.
Oris Tadeka Sadewskega-Toma, Poljaka, ki je bil partizan na Gorenjskem in Primorskem, obveščevalec in diverzant ter padel v Selški dolini sredi oktobra l. 1944.
628. **[Kralj Dušan]: Neoboroženi napadalci.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Po pripovedovanju Ervina Dolgana orisana prva primorska partizanska četa in akcija na progi pri Kilovčah jeseni 1941.
629. **[Kralj Dušan]: Ognjeni signal upora.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Oris začetkov Celjske čete.
630. **Kralj Zvone: Vstane, plane kladivar, kladivar silni iz nas.** Mladina 6. VII. 1961, št. 26 in 13. VII. 1961, št. 27.
Prikaz oblikovanja skojevske skupine na šoli na Dobravi na Gorenjskem in tragedijo v Okrogelski jami spomladi 1942.
631. **Kramar A[nton]-Zvone: Izvršena naloga.** Glasnik ZROP 1961, št. 7, str. 3.
Spomini aktivista na kapitulacijo Italije na območju Logatca, razoroževanje Italijanov, formiranje novega bataljona in na boj z Nemci v okolici Črnega vrha.
632. **Kramar, Janez: V osvobodilni boj za domačo grudo.** Zgodovinsko gradivo iz prvih dni narodnoosvobodilnega boja na Primorskem. Slov. Jadran, Koper 27. I. 1961, št. 5.
Na temelju memoarskih podatkov prikazuje pisec delo »Komisije za Primorsko« pri CK KPS in prve aktiviste v letu 1941.
633. **Kramar, Janez: Prvi partizani na Primorskem.** Slov. Jadran, Koper 3. II. 1961, št. 6 — 31. III. 1961, št. 14.
Prikaz začetnega partizanstva v Brkinih, na Pivki, Istri in v Vipavski dolini v letih 1941 in 1942.
634. **Kramar, Janez: Po stopinjah Brkinske čete.** Zapiski iz narodnoosvobodilnega boja na Primorskem. Slov. Jadran, Koper 14. IV. 1961, št. 16 — 20. VII. 1961, št. 30.
Pisec govori o nastanku čete in njenem nadaljnjem razvoju v l. 1942.

635. **[Kramar] Janez Komar: Narodna zaščita — naša zaledna vojska.** Delo 24. IV. 1961, št. 112.
Pisec najprej prikazuje predhodnice narodne zaščite, nato ustanovitev NZ 1941, njeno organizacijo, pravilnik in njene naloge v zaledju partizanske vojske v letu 1942.
636. **Kramar, Janez: Razvoj OF v »Ljubljanski pokrajini« 1941.** Borec 1961, št. 6, str. 317—319; št. 7-8, str. 401—403; št. 9, str. 472—474; št. 10, str. 533—535.
Pisec govori najprej splošno o značaju OF in KP, nato pa prikazuje organizacijski razmah KS in Sokola v letu 1941, nadaljuje z ostalimi skupinami v OF, nato pa obdeluje omrežje odborov OF v splošnem, v podrobnostih pa posebej po okrožjih: novomeško, cerkniško, grosupeljsko, kočevsko, Ljubljana-okolica, stiško.
637. **K[ramar], J[anez]: »Tajna štabna zadeva«.** Delo 28. VI. 1961, št. 175.
Članek prikazuje Himmlerjev ukaz o izselitvi aktivnih pristašev narodnoosvobodilnega gibanja in njegovo izvajanje na Štajerskem, posebej pa še odvajanje otrok na Štajerskem in Gorenjskem.
638. **K[ramar], J[anez]: Nemški nacizem in biološka krepitev.** Delo 2. VIII. 1961, št. 209.
Pisec prikazuje nemško rasno politiko in organizacijo »Lebensborn«, ki je zbirala slovenske otroke in jih dajala nemškim družinam.
639. **K[ramar] J[anez]: »Dobra kri« gorenjskih otrok in nacijska biološka krepitev.** Glas naroda, New York 12. IX. 1961, št. 71.
Oris organizacije »Lebensborn« in odvajanje slovenskih otrok iz Gorenjske v taborišča in k nemškim družinam.
640. **K[ramar], J[anez]: Prvi dnevi Cankarjeve brigade.** Pred devetnajstimi leti je bila ustanovljena Cankarjeva brigada. Delo 28. IX. 1961, št. 266.
641. **[Kramar Marija]: Bobijeva smrt.** Novice, Kočevje 4. XI. 1961, št. 44.
Oris hrabrega fanta iz Notranjske in njegove smrti avgusta 1944.
642. **Kramar, Marija: V rokah sovražnika.** Novice, Kočevje 27. XI. 1961, št. 48-49.
Spomini na režim mučenja v ljubljanskih zaporih leta 1944 in odhod v taborišče.
643. **Kranjc, Lojzka-Olga: Boji na Kozjaku.** Ptujski tednik, Ptuj 13. X. 1961, št. 39.
Zapis spominov na boje na Kozjaku poleti 1944.
644. **Krašovec, J[urček]: Abdul E'Krim in Mehmed Junis borca prve celjske čete sta bila palestinska Arabca.** — Junis in Krim v gostoljubni hiši — Junis in Krim prvoborca — njuna smrt. Celjski tednik, Celje 14. VII. 1961, št. 26 — 28. VII. 1961, št. 28.
Pod tremi naslovi isti članek prikazuje, kako sta Junis in Krim skočila iz nemškega vlaka, se zatekla v hišo Hercegovih v Čretu št. 71 na sedanji Drameljski cesti v Celju, tam živela in odšla v partizane, se borila v partizanih in padla.

645. **[Krašovec Jurček]: Partizanski kuhar in njegov kotel.** Celjski tednik, Celje 20. VII. 1961, št. 27.
Prikaz kuharja na kurirski postaji št. 15 nad Dramljami.
646. **[Krašovec Jurček]: Ukradeni otroci.** Spomenik najmlajšim žrtvam. (Iz razgovora z avtorjem knjige Stanetom Terčakom). Celjski tednik, Celje 4. VIII. 1961, št. 29.
Zapis intervjuja s S. T. o dokumentarnosti Terčakove knjige o nemškem ropanju slovenskih otrok.
647. **[Krašovec Jurček]: Resnica je bila močnejša.** Celjski tednik, Celje 25. XI. 1961, št. 45.
Kratek prikaz, kako je resnica o pomembnosti jugoslovanskega NOB prodrla v svet.
648. **[Krašovec Jurček]: Samonikla armada.** Celjski tednik, Celje 8. XII. 1961, št. 46 in 15. XII. 1961, št. 47.
Članek govori na kratko o značaju rasti jugoslovanske partizanske vojske.
649. **Kratki življenjepisi nekaterih padlih aktivistov.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 498—503.
Po abecednem seznamu nanizane biografije padlih aktivistov, ki so v celoti ali delno sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju v Ljubljani. Zato biografije obsegajo čas delovanja v Ljubljani in izven Ljubljane. V biografije so vključeni naslednji aktivisti: Babnik Štefan, Belak Ernest, Božič Branko, Božič Zlato, Bradeško Jože-Boštjan, Čamernik Nada, Dolhar Jože, Drolc Dušan, Fedran ing. Ludvik, Gašperšič Jernej, Grajzer Albin, Hodošček Jože, Jereb Dušan-Štefan, Kogoj Rado, Marušič Darko-Blaž, Mesešnel dr. Franc, Marentič ing. Janez, Nahlik Maks-Samo, Neuberger dr. Mavricij, Obram Franci, Osenjak Ivan, Perč Miro-Maks, Podgornik Dušan, Porenta Jože, Rozman Franc-Stane, Runko Zvonimir-Pavle, Sever Marjan-Nace, Skapin Lev, Stanovnik dr. Aleš, Šercer Ljubo, Štebi ing. Anton, Šušteršič Milan, Velebit ing. Ranko, Žagar Ignac, Židanek Slavko.
650. **Kravcar, Karel: Spomini iz dražgoške bitke.** Tržiški vestnik, Tržič 9. II. 1961, št. 2 in 25. II. 1961, št. 3.
651. **Kreft, Ivan: Marec — Maj 1941.** Pom. vestnik, Murska Sobota 23. III. 1961, št. 12 in 30. III. 1961, št. 13.
Pod poglavjem »20-letnica vstaje« prikazuje pisec spomine na zlom stare Jugoslavije, na umik vojaških enot iz Skopja na Kosovo polje, na bivanje v Kosovski Mitrovici, sestajanje s Silviro Tomazinijevo ter njeno delo v Mitrovici.
652. **Kreft, Ivan: Od zatrttega upora v Radgoni do zmage v revoluciji.** (Ob občinskem prazniku v Gornji Radgoni.) Pom. vestnik, Murska Sobota 5. X. 1961, št. 39 in 12. X. 1961, št. 40.
Na dobo NOB se nanaša le drugi del članka, ki govori predvsem o začetnem snovanju osvobodilnega gibanja v Gornji Radgoni in okolici v letu 1941.
653. **Krek, Miha dr.: Usodna pomlad 1941.** Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1962, Buenos Aires [1961], str. 37—52.

Bivši minister Simovičeve vlade ob 27. marcu 1941 in nato minister begunskih vlad v Londonu prikazuje svoje stališče do dunajske pogodbe, to je pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu in do puča, ki je sledil. Razpravi dodaja v slovenskem prevodu nekaj nemških in jugoslovanskih aktov, ki se nanašajo na dogodke, ki so bili povezani s pristopom k trojnemu paktu.

654. **Kresal, France: Razvoj predilnice Litija.** Ob 75. obletnici. Litija 1961. Izd. DS in UO. predilnice Litija. Strani 132 + [II] s fotografijami in skicami v prilogi. 4°.

V okviru prikaza celotnega obstoja predilnice v Litiji riše pisec tudi dobo druge svetovne vojne. Upravne spremembe v dobi nemške okupacije prikazuje zlasti pod poglavjem »Nemški kapital obračuna z jugoslovanskimi tekstilnimi tvornicami Mautner dd.« ter »Littai-Pragwalder Textilwerke Aktiengesellschaft« na straneh 99—100 in 106—107, razvoj narodnoosvobodilnega boja pa pod tem naslovom na straneh 108—112. V orisu se ne omejuje samo na Litijo in predilnico, temveč zajema tudi bližnjo okolico, poleg političnega položaja se dotika tudi vojaških akcij (Tisje, Janče), II. grupe odredov, Kamniško-zasavskega odreda, okupatorskega terorja itd.

Krivec Jože, glej št. 214.

655. **Krivic, Vladimir: Ljubljana v 1941. letu.** Delo 14. VI. 1961, št. 161.

Kondenziran prikaz najvažnejših dejstev in razvoja narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani v letu 1941: položaj Ljubljane po zasedbi, sedež CK in glavnega poveljstva, zbiranje orožja, izdelovanje eksploziva, delo tehnik, radio, boj proti izdajalcem, ustanovitev OF in njeno širjenje, partijska konferenca junija 1941, borbene grupe in njihova aktivnost v Ljubljani, propagandne akcije, demonstracije proti okupatorju, partizanske enote, VOS, uvedbo sistema talcev, SNOO, »država v državi« in blokiranje Ljubljane z žico februarja 1942.

656. **Krivic, Vladimir: Ljubljana v 1941. letu.** Pom. vestnik, Murska Sobota 6. VII. 1961, št. 26 in 13. VII. 1961, št. 27.

Kratek prikaz Ljubljane v narodnoosvobodilnem gibanju in važnejših dejstev iz te dobe.

657. **[Krivic Vladimir]: Ljubljana v prvem letu vstaje.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.

Kronika pomembnejših dogodkov v Ljubljani in okolici v letu 1941.

658. **Krivic, Vladimir: O nekaterih značilnostih in problemih ljubljanske Osvobodilne fronte v letu tisočdevetstoenainštiridesetem.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 30—71.

Avtor najprej prikazuje, kako je partija v novi osvobodilni organizaciji 1941. leta izkoristila izkušnje in rezultate predvojnega zbiranja antifašističnih grupacij, nato pa govori o funkciji Osvobodilne fronte v vedno močnejše se razvijajočem osvobodilnem boju ter rasti novih organov ljudske oblasti.

659. **Križnar Ivan: »Slovenskega poročevalca« so priključili šolskim knjigam.** Zbor volivcev 29. IV. 1961, št. 3, str. 5.

Kratek oris aktivnosti dijakov na bežigrasjski gimnaziji v Ljubljani za cilje OF in nekaj primerov žrtev med njimi.

660. **Križnar, Ivan st.: Prisega pod Malim Gregorjcem.** Borec 1961, št. 6, str. 320—321.

Spomini na sestanek partijskih aktivistov na Jelovici 17. julija 1941 in na Žagarjev govor.

661. **Križnar, Ivka: Dobravski skojevci.** Borec 1961, št. 5, str. 259—261.
Spomini na delo skojevcev na Dobravi pri Otočah na Gorenjskem pred vojno, v zaključnem delu pa spomini zajemajo tudi dobo NOB.
662. **Križnar, Ivka: Loški razgledi: IV—VI, 1957—1959.** (Nekaj misli in popravkov k člankom, ki obravnavajo dogodke iz naše najnovejše zgodovine.) Zgodovinski časopis XIV/1960, [1961], str. 305—308.
Ocena prispevkov v treh letnikih Loških razgledov, ki se nanašajo na NOB.
663. **Križnik, Veljko: »To so bolničarke iz Prešernove brigade...«** Borec 1961, št. 10, str. 568.
Pojasnilo k nedokumentirani fotografiji bolničark Prešernove brigade.
664. **Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani od 17. septembra 1941 do 23. februarja 1942.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 475—493.
665. **Kropivšek, Valentin: Na sliki je spoznal sebe in svoje mučitelje.** Borec 1961, št. 1, str. 37.
Ob pojasnilu dotlej nedokumentirane fotografije opisuje pisec svoje spomine na zajetje po Nemcih v Tuhinju septembra 1943 in na ravnanje Nemcev z njim, dokler ga niso odpeljali v taborišče za vojne ujetnike Mossburg.
666. **[Krušnik Slavko]-Mihec: Prva partizanska »posebna izdaja«.** Invalidski vestnik 12. V. 1961, št. 10.
Pisec prikazuje, kako so se ob osvoboditvi Beograda partizanski tehniki potrudili, da so z izrednim pospeškom izdali centralno izdajo Slovenskega poročevalca.
667. **K[ru]š[ni]k [Slavko]: Druga selitev »Podmornice«.** Delo 26. V. 1961, št. 142.
Spomini na življenje v tehniki prve januarske dni 1943, belogardistično stikanje okrog hiše in selitev tiskarne v Dolomite na Hruševo.
668. **Kuhar, Janez: Partizanski spomini skladatelja Janeza Kuharja.** Pionirski list 23. XI. 1961, št. 11.
Avtor pripoveduje, kako je v Levstikovi brigadi organiziral pevski zbor in kako ga je vadil.
669. **K[uhar], V[era]: »Na svidenje prihodnjo sredo...«** Delo 21. IV. 1961, št. 109.
Reportaža o ženskih demonstracijah pred 11. armadnim zborom v Ljubljani aprila 1943.
670. **Kukavica, Ludvik: Avtorstvo partizanskih pesmi.** Borec 1961, št. 2, str. 99—100.
Pisec prikazuje, katere partizanske pesmi je sam sestavil ali jim še dodal melodijo.

671. **Kukavica, Ludvik: Po kurirskih stezah se je pretakala misel revolucije.** Borec 1961, št. 4, str. 198—200.
Spomini na kurirsko postajo TV 1 pod Krimom in kurirske zveze z Ljubljano in preko Ljubljanice z Dolomiti.
672. **Kukavica, Ludvik: Kurirji »Barjanske mornarice«.** Partizanske kurirske patrole ob letošnjem pohodu »Ob žici okupirane Ljubljane«. Dolenjski list, Novo mesto 20. IV. 1961, št. 16.
Reminiscence na kurirsko postajo v Iški, sodelavce in nato še prehode čez Ljubljanico na Barju.
673. **Kukavica, Ludvik: Z avtom po Ptuju.** Delo 24. IV. 1961, št. 112.
Reportaža o vdoru kurirjev v Ptuj in njihovi akciji v poštni garaži.
674. **Kukavica, Ludvik: Ob žici okupirane Ljubljane.** Slov. Jadran, Koper 1. V. 1961, št. 18-19.
Pisec govori o ustanovitvi kurirske postaje TV 1 ob Iški, prehodu čez Ljubljanico na Barju in zvezi z Ljubljano.
675. **Kukavica, Ludvik: Po skritih poteh in stezah.** Delo 5. V. 1961, št. 121.
Prikaz delovanja kurirske postaje TV 1 pod Krimom in nato v Iški.
676. **Kukavica, Ludvik: Čudno, a resnično.** Borec 1961, št. 5, str. 302.
Pisec prikazuje težave kurirja Maksa pri izvrševanju kurirske službe preko Roga.
677. **Kukavica, Ludvik: Olgo so rešili kurirji.** Slov. Jadran, Koper 19. V. 1961, št. 21.
Pisec prikazuje, kako so kurirji reševali in nato varovali borbo Šercerjeve brigade Andreano Družino-Olgo.
678. **Kukavica, Ludvik: Borba na pragu svobode.** Iz neobjavljenega kurirskega zbornika. Slov. Jadran, Koper 20. VII. 1961, št. 30.
Spomini na življenje in boje kurirske postojanke TV 18 pri Babnem polju spomladi 1945.
679. **K[ukavica] L[udvik]: Kurirska.** Slov. Jadran, Koper 28. VII. 1961, št. 31.
Spomini na okupatorski napad na kurirsko postajo TV 2 na Pivki januarja 1944.
680. **K[ukavica], L[udvik]: Trije se niso rešili.** Delo 26. VIII. 1961, št. 233.
Članek prikazuje, kako je četa [Ivana Varška] Varetovega bataljona med roško ofenzivo varovala ranjence in kako so se v odločilnem momentu, ko so prišli Italijani, rešili vsi razen 3.
681. **Kumar, Jože: Med poštarji se je začelo.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 134—136.
Pisec prikazuje začetke osvobodilne organizacije med poštarji, oblike dela, zbiranje sredstev za OF, organizacijske povezave do ustanovitve matičnega odbora poštarjev.

682. **[Kumbatovič] Filip Kalan: Ob novi izdaji zbornika Kri v plamenih.** [V knjigi] Kri v plamenih, Ljubljana 1961, izd. MK, str. 203—207.
Pisec nekoliko obširneje kakor v prvi izdaji utemeljuje izdajo pesmi s povezavo predvojnih pesmi, z vsebino socialnega pokreta in z revolucionarnimi pesmimi vojne dobe.
683. **Kumer Drago: Rafali pod goro Oljko.** (Po pripovedovanju prvoborca Ludvika Zupanca-Iva). Pionir 1960-61, št. 9, str. 280—281.
Reportaža o boju z Nemci julija 1942.
684. **[Kumer Drago]: Mama, kam gremo...** Celjski tednik, Celje 14. IV. 1961, št. 14.
Članek prikazuje privrženost Fojtove kmetije pod Mrzlico k OF, ustrelitev očeta Martina Sevška in nato odgon vse družine v nemško koncentracijsko taborišče.
685. **[Kumer Drago]: Točno opoldne.** Celjski tednik, Celje 28. IV. 1961, št. 16.
V reportažni obliki opisani spomini na aktivnost Debelakovih v Preboldu za cilje NOB.
686. **K[umer], D[rago]: Spomini Zagoženove mame.** Celjski tednik, Celje 28. VII. 1961, št. 28.
Zapis spominov na delo in žrtve Zagoženove družine v Latkovi vasi v Savinjski dolini.
687. **[Kumer Drago]: Obisk je plačal s smrtjo.** Celjski tednik, 4. VIII. 1961, št. 29.
Reportaža o Ivanu Plaskanu, kako je obiskal Terezijo Zagoženovo v »starem piskru« in so ga Nemci aretirali in pozneje ustrelili.
688. **Kumer Drago: Napad na Šoštanj.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 64—66.
Zapis pripovedovanja Ludvika Zupanca-Iva o partizanski akciji v prvih dneh oktobra 1941.
689. **Kuret, Dušan: Zadovoljstvo je njihova sreča.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Spomini na življenje partizanov v Drganjih selih pri Dol. Toplicah.
690. **Kurnjek, Ivan: Beg iz pekla.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VI. 1961, št. 21.
Spomini na beg internirancev iz nemških rok, ko so jih hoteli odpeljati iz Sopronja v München malo pred koncem vojne.

L

691. **Labura, Zvone: Pred dvajsetimi leti.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 49.
Spomin na sestanek skojevcév na Poljanah ob 27. marcu 1941, ki ga je vodil B. Kraigher, na aretacijo in nato na zapor v Ljubljani.
692. **Lacko, Marija-Kolar: Da ne pozabimo.** Kako je umrla moja mama v taborišču smrti. Naša žena 1961, št. 9, str. 346 [prav 246].
Spomini na življenje in smrt matere v Auschwitzu.

693. **Lasič, Vida-Jelka: Govori Radio Osvobodilne fronte.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 368—370.
Spomini na oddajo radia OF in prenos aparatov.
694. **Lavrič, Peter: Po spominih partizanskega Roga.** Titan, Kamnik septembra 1961, št. 4, str. 63.
Zapis pripovedovanja o Kočevju in Rogu v dobi NOB.
695. **L[avrič], S[tane]: Juriš na Veliko Kopo.** Ob občinskem prazniku občine Slovenj Gradec. Delo 2. VI. 1961, št. 149.
Pisec prikazuje večje akcije Pohorske (Zidanškove) brigade spomladi 1944 v Mislinjski dolini in na Pohorju.
696. **Lavriša, Jaka: Partizanske bolnice na Ravnah.** Novice, Kočevje 5. VIII. 1961, št. 32 — 19. VIII. 1961, št. 34.
Članek prikazuje nastanek bolnic v gozdovih med Kolpo in Kočevjem po kapitulaciji Italije, kakšni sta bili bolnici »Suhi vrh« in »Smrekovec«, kdo se je v njih zdravil, kakšna je bila intendatura, kako so vodili ranjence v bolnice, nastanek rekonvalescentne baze »Vrhovine«, preimenovanje »Suhega vrha« v »Stanetov dom« in »Smrekovca« v »Bogdanov dom« ter nazadnje preselitev ranjencev v Ljubljano ob osvoboditvi.
697. **Lenardič, Stane: Napad na postojanko belih morilcev.** Borec 1961, št. 1. str. 20—22.
Reportažni prikaz bojev 4. bataljona Cankarjeve brigade okoli Sv. Urha po kapitulaciji Italije, predvsem na temelju pripovedovanj Franceta Grada-Toneta in Franceta Selana.
698. **Lenardič, Stane: Vipave — gradbenik na Poljskem.** Glas naroda, New York 29. XII. 1961, št. 101.
Zapis intervjuja z dr. ing. V. Ponižem iz Vipave, ki je sodeloval v poljskem narodnoosvobodilnem gibanju.
699. **Leskošek, Franc-Luka: Boj jugoslovanskih narodov ostaja eden najsvetlejših primerov človeške zgodovine.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
V slavnostnem govoru za 20-letnico vstaje slovenskega naroda je govornik orisal, kako se je po zaslugi Komunistične partije Jugoslavije začel osvobodilni boj jugoslovanskih narodov in slovenskega še posebej, razmah partizanske vojske v Sloveniji 1941 in 1942, delo kontrarevolucionarnih sil, vlogo Ljubljane v narodnoosvobodilnem boju, rast ljudske oblasti po kapitulaciji Italije in utrditev NOV.
700. **Leskošek Franc-Luka: Dvajset let revolucije.** Kmečki koledar za leto 1962. Ljubljana 1961, izd. Glavna zadružna zveza LRS, str. 22—23.
Odlomek iz govora za 22. julij, v njem govori o moči partizanske vojske, o temeljnem namenu pohoda II. grupe odredov in pomenu osvobojenega ozemlja 1. 1942.
Leskošek Franc-Luka, glej št. 544.
701. **[Lešnik Rudi]-Sotelski: Samo za hip se je srce zlomilo ...** Celjski tednik, Celje 27. I. 1961, št. 3.
Spomini na zadržanje matere do nemških okupatorjev.

702. **[Lešnik Rudi]** s: **Kozjanski kurirček**. Celjski tednik, Celje 21. IV. 1961, št. 15.
Utrinki iz kurirskega življenja Marjana Gabriča na Kozjanskem.
703. **[Lešnik Rudi]: Plameni v hribih**. Celjski tednik, Celje 12. V. 1961, št. 17.
Reportaža o usodi Miloševe čete pri Podsredi na Kozjanskem zaradi izdaje Vide Joštove.
704. **[Lešnik Rudi] K. I.: Smrekar piše...** Celjski tednik, Celje 2. VI. 1961, št. 20.
Utrinki iz razvoja NOB pod Bohorjem.
705. **[Lešnik Rudi] s: Veliko slovo**. Celjski tednik, Celje 7. VII. 1961, št. 25.
Oris sekretarja krapinskega okrožja Edija Leskovarja, ki je padel Nemcem v roke nedaleč od Podčetrtka v Sloveniji.
706. **[Lešnik Rudi]: Tako ne more biti**. (Po pripovedovanju Kolarjevega Mihca, enega prvih kozjanskih aktivistov.) Celjski tednik, Celje 22. IX. 1961, št. 36.
Zapis pripovedovanja spominov na zbiranje orožja in prve sestanke o snovanju narodnoosvobodilnega gibanja.
707. **[Lešnik Rudi]-S[otelski]: Zveza je tu**. Celjski tednik, Celje 13. X. 1961, št. 39.
Članek prikazuje začetke partizanstva na Kozjanskem jeseni 1941 in skrb Ferličeve mame za ranjence.
708. **[Lešnik Rudi]-Sotelski: Ob obsotelskih praznikih**. Celjski tednik, Celje 25. XI. 1961, št. 45.
Članek govori o nemškem izseljevanju Slovencev iz krajev ob Sotli.
709. **Lešnjak, Pavle: Cvetje ob Prešernovem spomeniku**. Borec 1961, str. 510.
Spomini na študentovsko demonstracijo pred Prešernovim spomenikom v Ljubljani 8. februarja 1942.
710. **Lešnjak, Peter: 24. junij**. Zbor volivcev 10. VI. 1961, št. 4, str. 1 in 8.
Kratek historiat Rašiške čete od začetnega zbiranja do razbitja ob nemški hajki ob koncu septembra 1941.
711. **[Levstik Alojz]: Še enkrat o diverzantski akciji v karavanškem predoru**. Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 54—55.
Pripombe k razstrelitvi predora, kakor ga je prikazala Milana Ivanović.
712. **Levstik, Jože-Vid: Pomladni obisk v Grčevju**. Borec 1961, št. 7-8, str. 399 do 401.
Spomin na družino Beceletovih v Zagradu pod Trško goro, na njihov odnos do osvobodilnega gibanja in žrtev v dobi NOB.
713. **Levstik, Jože-Vid: Preveč doživetij v enem dnevu**. Delo 13. IX. 1961, št. 251.
Oris doživetij na poti iz Bele krajine na Štajersko septembra 1944.

714. **Levstik, Jože ing.-Vid: Organizirana gospodarska dejavnost partizanskega zaledja pod Gorjanci.** Borec 1961, št. 12, str. 674—676.

Avtor prikazuje po spominih razne oblike gospodarske dejavnosti v novo-meškem okrožju (podokrožje Šmarjeta-Škocijan) v drugi polovici 1944.

715. **Levstik, Rudi: Napad na Kočevje.** Novice 30. IX. 1961, št. 40.

Spomini na operacije XIV. divizije za osvoboditev Kočevja v prvih dneh decembra 1943 in neuspeh zaradi okupatorske pomoči.

716. **Lik naše armade,** Komunist 22. XII. 1961, št. 51.

Splošni statistični podatki o dejavnosti vojske, ki se nanašajo tudi na dobo NOB.

717. **[Likožar Franc]: Smrt narodnega heroja Staneta Žagarja.** Tiskanina, Kranj 4. III. 1961, št. 3.

Kratek prikaz boja, v katerem je padel Stane Žagar starejši.

718. **[Likožar Franc]: Izpod Triglava do Črmošnjic.** Tiskanina, Kranj 25. III. 1961, št. 4.

Spomin pa potovanje v partijsko šolo iz Bohinja preko IX. korpusa na Dolenjsko pozimi 1945.

719. **Likožar Franc: Odkritje spomenika na Planici.** Tiskanina, Kranj 27. V. 1961, št. 7.

V opis odkritja spomenika vključuje pisec po pripovedovanju govornikov boj v Rovtu (27. III. 1942), kjer je padel Žagar in boj na Lavtarskem vrhu.

720. **Likožar, Franc: Zaseda.** Kranjski tekstilec, Kranj 28. XII. 1961, št. 5.

Spomini na terensko delo v Stražišču, na odvajanje ljudi v partizane in kako je avtor naletel na »raztrgance« v Javorniku nad Kranjem maja 1943.

721. **[Lilija Bogomil]: Člani aktiva ZB NOV v naši tovarni pripovedujejo.** Tovarniški list, Novo mesto 1961, št. 4-5, str. 19—35.

Kratki zapisi spominov na doživetja v NOB, ki so jih pripovedovali: Jožefa Pavšič, Ivanka Kumer, Marta Rajakovič, Viktor Medved, Boris Andrijanič, Neža Lužar, Ivan Završki, Janko Popovič, Marija Ulčakar, Ivanka Brulc, Bogomil Lilija, Marija Šobar, Dušan Rustja, Anton Birsar, Anton Turk, Lado Saje, Anton Travizan, Ludvik Žagar, Ivan Čuček, Stane Rozman, Roza Tekstor, Jožefa Badovinac, Venčeslav Pečarič, Jože Bivic, Zdenko Hlavaty.

722. **Lipar, Ivan-Iztok: Narodni heroji na Kamniškem.** Kamniški zbornik VII, [Kamnik] 1961, str. 294—306.

Kratke biografije narodnih herojev, ki so bili doma ali so delali na kamniškem območju: Avbelj Franc-Lojko, Avbelj Viktor-Rudi, Bizjak Janez, Blejec Matija-Matevž Plamen, Bukovec Franc-Jože Ježovnik, Dragar Rezka, Jerman Mirko, Kosec Stane, Kotar Martin, Molek Jakob-Mohor, Pečar Maks, Ravbar Franc-Vitez, Rudolf Janko, Klanjšek Jože-Vasja in Brajnik Edo-Štefan.

723. **[Lipičar Milan]: Postojnska jama v plamenih.** Prim. novice, Nova Gorica 1. XI. 1961, št. 45 — 20. XII. 1961, št. 51-52.

Članek prikazuje, kdo je akcijo izvršil, zakaj so se zanj odločili, načrte za njo, njeno izvedbo in uspeh drzne akcije.

724. **Lipičnik, France: Spomini na Voča med vojno.** (Odlomki iz dnevnika.) Nova pot 1961, št. 3-4, str. 94—104.
Pisec prikazuje prihod v Ljubljano 1941, življenje v Jegličevem akademskem domu, prijateljstvo s Finžgarjem, Finžgarjev odnos do življenja v letih okupacije, njegovo delovanje kot duhovnika, odnos do OF, zlasti pa odnos reakcionarne duhovščine do njega.
725. **[Lipovšek Marjan]: Tragedija na Orehovici.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.
Članek prikazuje, kako so se Nemci zaradi uspeha partizanske zasede na Trojanah znesli nad domačini v Orehovici in jim požgali hiše, 14 ljudi pa vrgli v ogenj.
726. **[Lipovšek Marjan in Šuštar Stane]: Pred partizanskim slavjem na Vrheh.** Zasavski tednik, Trbovlje 24. VIII. 1961, št. 35.
Zapis pripovedovanj Dolfeta Hohkrauta, Rudija Hribarja-Sergeja, Viktorja Šoštarja-Miha in Franca Kralja-Ciuha o začetkih partizanstva v Zasavju in v Savinjski dolini.
727. **Lipuž, Olga: Doživljaji moje matere v partizanih.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3 in Kurirček 1961/62, št. 3, str. 104.
Zapis pripovedovanja o srečanju z Nemci in rešitvi.
728. **Lipušek Mirko: Partizansko Vojsko.** Pionirski list 21. IX. 1961, št. 2.
Prikaz italijanskega nasilja nad prebivalci Vojskega.
729. **[Lisjak Alojz]: Partizanska odiseja.** Gradisov vestnik 1. V. 1961, št. 37.
Zapis spominov Slovenca iz kraške Koprive o službi v »battaglione speciale«, o begu v partizane v Grčiji 1944 in o prihodu v Makedonijo.
730. **Lj. R.: Neprekinjeno potovanje. Poslednji dnevi narodnih herojev.** Komunist 20. I. 1961, št. 2.
Oris Konrada Žilnika iz Kaplje vasi v Savinjski dolini, borca topniškega odreda v Srbiji, kjer so ga ubili četniki.
731. **Ljubič Tone: Okoli Krima.** Gradivo št. 2, [1961 izd. DZS], str. 1—7.
Drobcji iz NOB na območju Krima in Mokreca.
732. **Ljubljana okrog prvega maja 1943.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30-31.
Pod rubriko »Smrt fašizmu — svoboda narodu, Jugoslaviji v II. svetovni vojni«, orisano razpoloženje slovenskega prebivalstva do Italijanov po spominih neke italijanske igravke.
733. **Ljubljana v ilegali. II. Država v državi.** Ljubljana 1961. Izdal Okrajni odbor SZDL v Ljubljani. Strani 516 + 173 fotografij in 20 črtežev med besedilom + 2 zemljevida. 8°.
Zbirka spominov na razne oblike dejavnosti in dogodkov v dobi NOB v Ljubljani v letu 1941 in v začetku 1942. Več o prispevkih je navedeno pri posameznih piscih kot avtorjih spominov in člankov.
734. **Logar, Srečko in Devetak, Silvo: Eno vprašanje — mozaik odgovorov.** Obiskali smo borce in aktiviste. Prim. novice, Nova Gorica 19. VIII. 1961, št. 29.

Zapis spominov in doživetij med vojno, ki so jih opisali: Kantetova mama, Tone Ferjančič-Zvonko, Štefan Pahor, Ivan Zaletel-Vani, Remigij Planinšek, Miha Velišček, Anton Hrast-Kik, Ivan Likar-Sočan, Danica Šimac, Miha Brovč, Peter Kogoj, Filip Leban, Zofka Likar, Katarina Šavli, Ivan Hojak-Zlatorog.

735. **Logar, Srečko: SVPB »Pavla«.** Idrijski razgledi, Idrija 30. IX. 1961, št. 3, str. 59—64.
Zapis govorov dr. Aleksandra Gala-Petra in dr. Pavle Jerina-Lahove, ki sta v njih orisala stanje sanitete pred nastankom bolnice, nato pa historiat same bolnice »Pavle«.
736. **Logar, Zdenka: Spomini na NOB.** Kurirček 1961, št. 2, str. 58.
Zapis otroških spominov na partizanstvo svojih sorodnikov pri Rožnem dolu.
737. **Lovrenčič, Kristina: Država v državi.** Kako se je gradila slovenska državnost v letu 1941 in 1942. Zgodovinski odloki Slovenskega narodno-osvobodilnega odbora. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
738. **Lubej Breda-Zdravka: Majda — junakinja dolomitskega odreda.** Delo 13. IX. 1961, št. 251.
Spomini na italijansko hajko v Dolomitih marca 1943 in tragičen konec prijateljice Majde-Lizike Jančarjeve.
739. **[Lukežič Marjan]: Sam na bunker.** Gradisov vestnik 1. V. 1961, št. 37.
Zapis spominov na napad na nemško postojanko v Hotedrščici v letu 1944.
740. **Kukšič, Jože: Nov grob partizanske mame.** Dolenjski list, Novo mesto 16. III. 1961, št. 11.
Označitev Ane Stritarjeve iz Srednjih Laknic in njenega odnosa do NOB.
741. **Luštek, Miroslav: 27. marec 1941.** Delo 26. III. 1961, št. 83.
Prikaz razporeženja ljubljanskega prebivalstva po pristopu Jugoslavije k osi, demonstracij proti režimu in stališča komunistične partije.
742. **Luštek, Miro: Partizanska odlikovanja in priznanja.** Delo 19. VI. 1961, št. 166.
Pisec navaja in prikazuje vrste odlikovanj, ki jih je uvedla slovenska partizanska vojska in nato AVNOJ.
743. **Luštek, M[iroslav]: Glavno poveljstvo ob pripravah na oboroženo vstajo.** Delo 26. VI. 1961, št. 173.
Prikaz glavnega poveljstva v njegovih sestavnih vejah in dela teh vej, sestajanja poveljstva in posebej funkcije komandanta Leskoška.
744. **Luštek, Miroslav: Napad na preserski most.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 145—157.
Na temelju sodobnih in nato še povojnih memoarskih virov napisan prikaz akcije na preserski most po iniciativi glavnega štaba ter posledice (justični umor).

745. **Luštek, Miroslav: O delu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v letu 1941.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 72—89.

Pisec prikazuje, kako je iz splošnega predvojnega dela v partiji zraslo tudi glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, ki je stopilo v življenje po 22. juniju 1941, kakšna je bila njegova organizacijska struktura, propagandno delo za vojaške cilje, mobilizacija, rast čet, skrb za ranjene, pot v Stolice, nato akcija pri Bučki, na preserski most, italijanska oktobrska ofenziva na Notranjskem in nemška hajka v Dražgošah.

746. **[Luštek Miroslav]: Spomeniki narodnoosvobodilnega boja v Ljubljani.** [V knjigi] Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1961, Ljubljana 1961, izd. Odbor za partizanski pohod »Ob žici okupirane Ljubljana«, str. 5—8.

Pisec prikazuje v poglavju »Dokumentarni spomeniki«, kje so bile seje vrhovnih organov osvobodilnega gibanja, kje in kateri so bili pomembnejši punkti tehnik in tiskarn, govori o radijskih oddajah v Ljubljani 1941/42, o VOS, bunkerjih, zdravniški pomoči in krajih okupatorskega terorja.

747. **[Luzar Nena]: Zločin pod Kojco.** Kmečki glas 2. XI. 1961, št. 44.

Prikaz nemškega zločina nad 4 dekleti: Rozalijo Pitinarjevo, Francko Klovžinovo, Francko Zafovo s Kojce in Zorke Kramarjeve iz Zapš na Cerkljanskem, ki so jih ubili 9. junija 1944.

748. **Luzar, Nena: Tudi iz njihove krvi raste naš novi dom.** Kmečki glas 16. XII. 1961, št. 46.

Zapisi pripovedovanj Božene Skokove z Rodice, Antona Vavpotiča s Črnuč, Janeza Jemca iz Trzina in delno drugih virov o osebnih doživljanjih med NOB, požiga vasi Zlatega polja in usode Kristanove družine s Sel pri Vodicach.

749. **[Luzar Nena]: Tako se je porajala nova država.** Kmečki glas 28. XI. 1961, št. 48.

Avtorica prikazuje zlom stare Jugoslavije v Ribniški dolini, nastanek Ribniške čete in narodnoosvobodilno gibanje v Sodražici v letu 1942.

M

750. **Maclean Fitzroy — Šabec Anton: Osvobodilna borba Jugoslavije.** Po njih delih jih boste spoznali! Prosveta, Chicago 23. III. 1961, št. 58 — 14. IV. 1961, št. 73.

Odlomki o belogardističnem in domobranskem terorju pri Sv. Urhu pri Ljubljani in govori dr. A. Kuharja po londonskem radiu domobrancem septembra 1944.

751. **Maček Franc: Izza partizanskih dni.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 155. Spomini na življenje s francoskimi partizani v letu 1943 in nato s hrvatskimi partizani pri Gospiču v letu 1944.

752. **Magajna, Bogomir: Marok.** Delavska enotnost 27. XI. 1961, št. 47-48.

Oris osebnosti narodnega heroja Alojza Kolmana-Maroka.

753. **[Mahkovec Albin]: Dokumenti o 27. marcu.** Mladina 30. III. 1961, št. 12.
Prikaz pomena dogodkov 27. marca v Beogradu, Hitlerjevo stališče do njih in Churchilove informacije Stalinu.
754. **[Mahkovec Albin]: Bojni glas KPJ aprila 1941.** Mladina 20. IV. 1961, št. 15.
Nekaj odlomkov in razglasov CK KPJ.
755. **Mahne, Dragica: Pogumni pionir.** Kurirček 1961, št. 2, str. 58.
Zapis pripovedovanja spominov na pionirja, ki je rešil partizanske kurirje pred Nemci.
756. **Majcen Nace: Pojasnilo.** Borec 1961, št. 12, str. 676.
Zapis pojasnila o ustanavljanju odborov OF v Mokronogu in Mirnski dolini v letu 1941.
757. **Majcen [Nino]: Lepo so nas ocenili.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 138.
Spomini na partizansko doživljanje na Dolenjskem v letu 1944.
758. **M[ajnik] I[van]: Lepi in težki spomini na partizanske dni.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 156—157.
Spomini na obveščevalno službo v Kozjanskem odredu in na okupatorske hajke pozimi 1944/45.
759. **Major A. C.: Oživiljen spomin na komandanta.** Med mnogimi obletnicami še en ohranjen dogodek. Slov. Jadran, Koper 15. IX. 1961, št. 38.
Spomini na komandanta Vanja [Leopolda Škrabarja] in akcijo proti Nemcem na cesti Godovič—Črni vrh.
760. **Mahne Karel: Beg iz groba.** Pionirski list 28. IX. 1961, št. 3.
Zapis pripovedovanja Rudija Bašlja o akciji v Postojnski jami aprila 1944.
761. **Makovec, Boris: Kremen se je zaiskril.** Borec 1961, št. 4, str. 192—195.
Reportaža o ljubljanskem aktivistu Ernestu Belaku, ki je padel v Ljubljani 25. X. 1941.
762. **Makuc, Dorica: Samo 3 so se vrnile.** Jadranski koledar 1962, Trst 1961, izd. Založništvo tržaškega tiska, str. 124—126.
Utrinki spominov na zapore in nemška taborišča.
763. **[Makuc Karel]: Dražgoše.** Glas, Kranj 14. I. 1961, št. 5.
Kratek prikaz bitke v Dražgošah.
764. **[Makuc Karel]: 20 let ljudske revolucije.** Glas, Kranj 4. III. 1961, št. 26 — 28. XII. 1961, št. 147.
Kronološki pregled pomembnejših dogodkov iz naprednega gibanja pred vojno in iz dobe narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem.
765. **[Makuc Karel]: Ustanovitev OF.** Glas, Kranj 28. IV. 1961, št. 50.
Prikaz ustanovitve OF in nato organizacijske strukture na Gorenjskem v l. 1941.

766. **[Maku]c, [Kare]l: Prva noč v Trstu. Priprave za pohod na Poljane.** Glas, Kranj 21. VI. 1961, št. 71.
V zvezi s partizansko proslavo na Poljanah ob dvajsetletnici vstaje zapisani spomini Matija Suhadolnika-Luka na delovanje VDV bataljona na Gorenjskem leta 1944, zlasti pa na njegovo sodelovanje pri osvoboditvi Trsta.
767. **[Maku]c, [Kare]l: Po sedemnajstih letih.** Borci Kokrškega odreda iz Tržiča po njihovem »Banditenstrasse«. Priprave za veliki pohod na Poljane. Glas 24. VI. 1961, št. 72.
V zvezi s proslavo na Poljanah ob 20-letnici vstaje zapisani spomini komandanta KO Janka Prezlja o bojih pri Lomu in Gozdu pri Tržiču leta 1944 ter na osvoboditev Begunj 1945.
768. **M[akuc], K[are]l: Iz Bohinja čez Pokljuko.** Jeseniško-bohinjski odred bo vodil bivši komandant te partizanske enote major Ivan Leban. Pohod planincev na Poljane. Glas, Kranj 26. VI. 1961, št. 73.
V zvezi s partizansko proslavo na Poljanah ob 20-letnici vstaje napisan kratek prikaz ustanovitve in dejavnosti JBO v letu 1944.
769. **[Makuc Karel]: »Bo Ostrovrhar zbral junake svoje...«** Škofjeloški odred pred odhodom na Poljane. Glas, Kranj 1. VII. 1961, št. 75.
V zvezi s partizansko proslavo na Poljanah ob 20-letnici vstaje govori članek o Blažu Ostrovrharju kot komandantu Škofjeloškega odreda in začetkih tega odreda.
770. **Makuc, K[are]l: V gozdu.** Takrat in danes. Glas, Kranj 1. VII. 1961, št. 75.
Oris podpiranja partizanov v Gozdu pri Tržiču po pripovedovanju Marije Štancarjeve in Oračevih.
771. **[Makuc Karel]: Sedemnajst let je tega.** Glas, Kranj 30. IX. 1961, št. 111.
Prikaz napada Šlandrove brigade na Cerklje na Gorenjskem v začetku oktobra 1944 po pripovedovanju Rada Čarmana.
772. **Makuc, K[are]l: Pričevanje o tolminskih puntarjih.** Borec 1961, št. 11, str. 618—619.
Pod poglavjem »Brez besede« prikazuje pisec streljanje talcev pri Poljubinu 5. maja 1944 in kako ljudje niso hoteli izdati nobenega sodelavca OF.
Maležič Matija, glej št. 1430.
773. **Mandič, Blažo: »Pustite nas, gremo k Titu!«** Večer, Maribor 25. V. 1961, št. 120.
Utrinki iz pripovedovanja o XIV. diviziji in drugih dogodkih v ostali Jugoslaviji.
774. **Marija Bernetič.** Na njeno biografijo je lahko ponosen sleherni komunist. Delo, Trst 20. I. 1961, št. 1 (553).
Biografija tržaške partijske aktivistke, ki obsega tudi dobo NOB.
775. **[Marin Darko]: Gora jurišev je spet oživila.** Velika svečanost na Graški gori. Večer, Maribor 5. VII. 1961, št. 154.
Utrinki iz bojev XIV. divizije v letu 1944.

776. **Marinko, Miha: Ob 20-letnici Osvobodilne fronte Slovenije.** Slavnostni govor tov. Mihe Marinka na političnem zborovanju. Delo 27. IV. 1961, št. 115 priloga.
Avtor je v govoru obrazložil, iz kakih osnov je zrasla Osvobodilna fronta leta 1941, kakšni so bili splošni momenti in kake subjektivne sile so vplivale na njen razvoj, kako je OF preprečila državljansko vojno, značaj njene vloge v odporu Ljubljane in v razvoju partizanske taktike v boju proti okupatorju.
777. **Marinko Miha: Zgodovinski pomen Osvobodilne fronte Slovenije.** Vprašanja naših dni 16. V. 1961, št. 9, str. 291—296; — Prešernov koledar 1962, Ljubljana 1961, izd. P D, str. 19—28.
Ponatis priloge v Delu 27. IV. 1961, št. 115.
778. **[Marinko Miha]: Osvobodilna fronta je bila rezultat pravilne politike Komunistične partije.** (Iz govora ob 20-letnici OF.) Borec 1961, št. 6, str. 305—309.
779. **Marinko, Miha: Osvobodilna fronta v Ljubljani, obdani z žico.** Komunist 21. VII. 1961, št. 29.
Pisec govori o glavnih značilnostih osvobodilnega gibanja v Ljubljani v letih 1941 in 1942.
780. **Marion, Marko-Cano: S prvim transportom.** Borec 1961, št. 7-8, str. 383—384.
Spomini na aretacijo v Mariboru junija 1941, bivanje v vojašnici v Melju in prevoz v Srbijo v Arandjelovac.
781. **Marjanović, Jovan: Pred dvajsetimi leti posvetovanja v Stolicah.** Komunist 22. IX. 1961, št. 38.
Oris glavnih sklepov in pomena posvetovanja.
782. **Markež, Jože: Rešitelj s padalom.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja Ivanke Pogačnikove, kako je z begom iz domače hiše prišla v partizane in kako se je pri Veliki vasi nad Miklavžem srečala z Nemcem ter nato angleškim padalcem Isteničem iz Celja.
783. **Markon, Mirko: Pikice na nebu.** Delo 19. V. 1961, št. 135 in Javorov list, Pivka 20. XI. 1961, št. 7-8. [V drugem primeru brez navedbe avtorja.]
Spomini kurirja TV 14 na reševanje zavezniških padalcev, ki so leta 1944 izskočili iz zavezniškega letala v bližini kurirske postaje TV 14.
784. **Markon, Mirko: Pogumni intendanti.** Javorov list, Pivka 20. XI. 1961, št. 7-8.
Spomini na dejavnost intendantov Gubčeve brigade, kako so se po Gorjancih bili z Nemci, da bi v partizansko taborišče pripeljali hrano.
785. **Marolt, Dušan: Zaplenili smo jim orožje.** Borec 1961, št. 11, str. 617.
Spomini na zbiranje orožja na Galjevici v Ljubljani julija 1941.
786. **Marušič, Branko: Pregled delovanja organizacije Rdečega križa Slovenije v goriškem okraju 1944—1960.** Nova gorica 1961, izdal v počastitev dvajsete obletnice pričetka ljudske revolucije jugoslovanskih narodov okrajni odbor RKS Gorica. Ciklostirana izdaja. Strani 108. 8°.

Knjiga je razdeljena na tri dele. Prvi se nanaša na dobo NOB pod naslovom »Med narodnoosvobodilnim bojem« na straneh 9—63. V tem delu prikazuje pisec najprej splošno organizacijo in delo goriškega RK, nato pa prikazuje podrobnejše delo po tedanjih okrajih, organiziranih v tri okrožja za severno, srednjo in zahodno Primorsko.

787. **Marušič, Branko: Bukovica — Volčja draga v boju za svobodo...** Kronika 1961, št. 3, str. 192.
Poskus vrednotenja knjižice z gornjim naslovom in njenega obdelovanja v NOB.
788. **Marušič, Jože: Številka 62.080 iz Dachaua pripoveduje.** Skozi TAM, Maribor maj. 1961, št. 5, str. 11.
Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču.
789. **[Maslo Tone]-S. L.: V spomin na neki rojstni dan.** Celjski tednik, Celje 26. V. 1961, št. 19.
Članek prikazuje nemški desant na Drvar 25. maja 1944.
790. **[Matjašec] Zinka: Nepozabni spomini na Ripač pri Bihaću.** Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24, in 7. VI. 1961, št. 25.
Spomini izseljenke na ustaško divjanje na Ripču.
791. **Mavrović, Ivan-Ivanov: Vagoni materiala za partizanske enote.** Nova prog 25. XI. 1961, št. 14, str. 6 in 27. XII. 1961, št. 15.
Avtor po spominih opisuje prevažanje materiala za partizanske potrebe po železnici, zlasti razvažanje v Novem mestu. Navaja nekaj konkretnih primerov, zlasti zadnjo pošiljko, ki je vsebovala sanitetni material. Pisec prikazuje, kako je pri izvajanju prevoznih in prenosnih akcij bila udeležena novomeška železničarska organizacija in teren okoli Novega mesta.
792. **Mehle, Marjan: Na plenumu delegatov okrožnih odborov Osvobodilne fronte.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 398—402.
Spomini na delo za osvobodilno akcijo na Notranjskem v letu 1941, na zasedanje delegatov okrožnih odborov v Ljubljani in pripombe k datumu 12. oktobra 1941 kot pravilnemu datumu zasedanja.
793. **Mejak, Mitja: Slovenska partizanska poezija.** Koreferat na VI. kongresu zveze književnikov Jugoslavije, Sarajevo 16. septembra 1961. Naši razgledi 23. IX. 1961, št. 18.
Oznaka partizanske lirike.
794. **Melanšek, Justina: Spomin.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 69.
Zapis pripovedovanja o življenju strica partizanskega kurirja na Štajerskem v Razboru in Tomšičevi brigadi.
795. **M[ele], I[van]: Dva obiska.** Delo 15. X. 1961, št. 283.
Spomin na življenje v taboriščih Gonars in Monigo ter obisk papeških odposlancev in demonstrativno zadržanje internirancev.
796. **Melik, Ivan-Gojmir: Partizanske tiskarne na Štajerskem v borbi za svobodo.** Zrcalo dela, Maribor v aprilu 1961, št. 1, str. 5—7.

Pisec prikazuje najprej obdobje tiskarskega razvoja na Štajerskem in vlogo Gorenjske, nato pa posamezne tiskarne: 4-M, 8-M, vključuje delo »grafičnega oddelka CT KPS«, nato prikazuje preselitev 4-M (»Krima«) in preimenovanje v »Pohorsko tiskarno«, preselitev 7-A z Gorenjskega na Štajersko in preimenovanje v »Pravico«. Prikaz zaključí z opisom usode tiskarn ob veliki nemški ofenzivi decembra 1944.

797. **[Mencej Pavla]: Partizanska orožarna.** Občinski razgledi [Ljubljana-Siška], november 1961, št. 5, str. 3.
Oris nastanka in usode pirotehnične delavnice pri Pavli Mencejevi v Medvedovi št. 13 v Ljubljani.
798. **[Merhar Alojz]: Alojz Rauh 80-letnik.** Novice, Kočevje 25. II. 1961, št. 9.
Kratka biografija funkcionarja v OF na Kočevskem.
799. **Meško, Jakob: Zveze ni.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30-31.
Oris partizanskega pohoda Bračičeve brigade s Pohorja proti Uršlji gori in važnosti zveze na Pohorju.
800. **[Mihelič France]: Ustrelil sicer nisem nikogar ...** Pomenek s Francetom Miheličem. Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Zapis spominov na življenje v Znanstvenem inštitutu, na grafični bazi in na pohode med nemško ofenzivo oktobra 1943.
801. **Mihevc, Slava-Mira: So stvari, ki kljub odmaknjenosti ostajajo blizu.** (Spomini na Dekliško četo nad Loško dolino.) Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 35—42.
Kratka oznaka sposobnosti dekliške čete v letu 1942 in njene enakopravnosti.
802. **Mijović, Aljoša: Zakaj mi je ime Aljoša.** Pionirski list 21. XII. 1961, št. 14.
Zapis materinega pripovedovanja o mladem partizanu Aljošu v prekmurski četi in kako je padel.
803. **Mikeln, Peter in Urankar, Jože: Pred dvajsetimi leti.** Titan, Kamnik julija 1961, št. 2, str. 21.
Nekaj spominov na prve akcije v Kamniku konec julija 1941.
804. **[Miklavc Just-Janoš]: S klejem popackane hlače.** Delavska enotnost 29. IV. 1961, št. 17-18.
Spomini na propagandno akcijo ob 1. maju 1942 na Vrhovcih v Ljubljani.
805. **[Miklavčič Andrej]: Slovensko šolo bomo imeli.** Tako smo reševali šolsko vprašanje v času NOB. Slov. Jadran, Koper 14. VII. 1961, št. 29.
Reportaža o začetku šole v Studenem pri Postojni leta 1944.
806. **Miklavčič, M[aks]: Narod dozoreva.** (Naše gledanje na dvajsetletnico vstaje.) Nova pot 1961, št. 7-8 str. 369—375.
Razmišljanja o pomenu NOB v luči slovenske zgodovine.
807. **M[iklavčič], S[vetopolk]: V meljski kasarni.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 162—163.
Spomini na aretacijo in življenje v zbirnem taborišču v meljski kasarni v Mariboru spomladi 1941.

808. **M[iklavec], C[iril]: Pohorci v borbi za svobodo.** Invalidski vestnik 12. V. 1961, št. 10.
Prikaz dela Ovčarjeve družine nad Ribnico na Pohorju za cilje NOB.
809. **Miklavec, Drago: Kurirski zapiski iz NOB. Tihi junak[i] vojne.** 7 dni, Maribor 10. III. 1961, št. 10.
Članek prikazuje splošne naloge kurirske službe, njeno vrhovno vodstvo, izvrševanje kurirske službe po kapitulaciji Italije in žrtve med kurirji.
810. **[Miklavec Drago]-d-: Goreč avtomobil v Volkmerjevem prehodu.** Skupina skojevcev in članov Partije je 29. aprila 1941 zažgala osebna avtomobila, ki sta parkirala v Volkmerjevem prehodu. Policija kljub velikim naporom ni mogla odkriti storilcev. Predvojni skojevec Albin Vernik pripoveduje. Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98 [I. in II. izdaja].
Zapis pripovedovanja Albina Vernika.
811. **Miklavec Drago: Ilegalni sestanek.** Odbor OF za okupatorjevim hrbtom. Ustanovili so ga prve dni maja leta 1941 na Mejačevi domačiji. Udeleženec Ivo Skrlovnik pripoveduje. Večer, Maribor 11. VIII. 1961, št. 185.
Članek prikazuje prve začetke ustvarjanja osvobodilne organizacije v Ribnici na Pohorju.
812. **Miklavec, Franc: Požgali so vas.** Celjski tednik, Celje 17. XI. 1961, št. 44.
Spomini na nemški požig Bočne oktobra 1944.
813. **Miklavič Sonja: Partizanska akcija v idrijskem rudniku.** Pionirski list 28. XI. 1961, št. 3.
Zapis pripovedovanja kapetana Beričiča o uspehu akcije v idrijskem rudniku februarja 1944.
814. **Miklošič, Rozalija: Bila sem le ena mnogih ljubljanskih žena.** Borec 1961, št. 6, str. 325—326.
Spomini na aktivistično delo v Ljubljani v dobi NOB, kako je pri avtorici oddajal radio OF, kako so se v njenem stanovanju sestajali aktivisti in stanovali ranjenci, kako je sama sodelovala v propagandističnih akcijah, delala za ljudsko pomoč, raznašala SPor in létake.
815. **Mikuž, Metod: Druga svetovna vojna.** Kratak oris. Ljubljana 1961. Izd. MK. Strani 141 + [I] + 6 strani slik v prilogi + 2 zemljevida v prilogi. 8°.
Avtor daje v knjigi pregled dogajanj v drugi svetovni vojni. V pregledu na kratko vključuje na raznih mestih tudi delež Jugoslavije. Knjigi je dodan »Kronološki pregled dogodkov« na str. 133—141, ki ga je sestavil Avg. Pirnat.
816. **Mikuž, Metod: Kratak pregled dejavnosti narodnoosvobodilnega boja (NOB).** Pomniki naše revolucije. Ljubljana 1961, izd. MK, str. 7—20.
Kratak prikaz najvažnejših dogodkov iz razvoja NOB: začetki upora, osvobojeno ozemlje 1942, roška ofenziva, okupatorski teror, bela garda, razmah brigadne aktivnosti, kapitulacija Italije, kočevski zbor, Črnomelj, pohod XIV. divizije, osvobojena ozemlja. Drugi del prikaza posveča pisec posebnim sestavnim elementom NOB in jih kratko označuje: bolnice, kurirji, partizanski tisk, delavnice, letališča, aktivistični kader, baze partizanskih organov itd.

817. **Mikuž, Metod: Narodna zaščita v Ljubljani.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 204—214.

Pisec prikazuje revolucionarni nastanek narodne zaščite in nato sledeče formalne predpise, nato organizacijo NZ in njen razvoj ter moč do kapitulacije Italije. V prikaz vključuje tudi konkretne primere nastopov NZ v tèm času.

818. **Mikuž, Metod: Partizanski pohod pionirjev na Rog. 1961.** Ljubljana 1961. Izd. Zveza prijateljev mladine. Strani [8]. 8°.

V uvodnem delu razprave prikazuje pisec pomen Ljubljane za NOB in odnos partizanov do Ljubljane med NOB, nato pa naniza kraje, ki so jih obiskali pionirji na potovanju na Rog 1961. Pri vsake mkraju na kratko omeni važnejše dogodke, ki so bili med NOB povezani z naštetimi kraji: hiša na Večni poti, Urh, gramozna jama, Orle, Molnik, prvi šmarski tunel, Polica, Stična, Št. Vid, Temeniška dolina, Primskovo, Čatež, Trebnje, Rihpovec, Trebeljno, Karteljevo, Hmeljnik, Trška gora, Šmarjeta, Bela cerkev, Ljubljansko barje, Ig, Mokrec, drugi šmarski tunel, Škofljica, Huda polica, Grosuplje, Višnja gora in okolica, Bič, Zagorica in bližnje vasi, Korenitka, Občine, Grmada, Vrh-trebnje, Novo mesto in Kočevski rog.

819. **Mikuž, Metod: Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji.** II. knjiga. Ljubljana 1961. Izd. CZ. Strani 415 + 10 strani fotografij + 2 zemljevida. 8°.

Pregled obsega čas od 1. osvobojenega ozemlja v ljubljanski pokrajini do kapitulacije Italije, vendar brez prikaza kapitulacije. V tem okviru opisuje avtor najprej boje po raznih sektorjih ljubljanske pokrajine, nato razvoj ljudske oblasti in uprave na osvobojenem ozemlju, čas in potek roške ofenzive. V okvir vključuje tudi razvoj partizanske vojske (brigade) in reorganizacijo glavnega poveljstva. Čas po roški ofenzivi razdeli v dve fazi. V prvi fazi pokaže novembrsko zasedanje vrhovnega plenuma OF in borbeni razmah po slovenskih pokrajinah preko zime 1942/43, zaključí pa ga s prikazom razvoja, ki je na političnem polju pripeljal do Dolomitske izjave. V drugi fazi pokaže vojaški in politični razmah osvobodilnega gibanja preko 1943 od pomladi dalje. V zaključnem poglavju pokaže razvoj slovenske kontrarevolucije v letih 1942 in 1943 ter razmere v njej.

820. **Mikuž, Metod: Roška partijska konferenca.** Odlomek iz II. knjige Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji. Naši razgledi 29. IV. 1961, št. 8.

Mikuž Metod, glej št. 321.

821. **[Milanović Nikola]: Od pučistične vlade do kairske afere.** TT 4. I. 1961. št. 1. — 15. II. 1961, št. 7.

Pisec prikazuje zadnje dneve stare Jugoslavije, Rooseveltovo pripravljenost da pomaga Jugoslaviji, sklenitev pogodbe s Sovjetsko zvezo, nemški napad, umikanje vlade in kaos. Dalje prikazuje nesoglasja, prepire in intrige med pobeglimi člani vlade in njihovimi pristaši ter vmešavanje Britancev in njihove obveščevalne službe.

822. **Milčinski, Janez-Peter: Transfuzija v partizanski bolnišnici.** Pred sedemnajstimi leti. Delo 17. V. 1961, št. 133.

Prikaz težav partizanskega zdravljenja glede transfuzije in nato prve transfuzije, ki jo je opravil dr. B. Brecelj ter nadaljnje ravnanje pri operacijah takih potreb.

823. **Milčinski, Janez: Prvi časi bolničarske šole.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 24—26.
Pisec govori o partizanski bolničarski šoli v Dolenjskih Toplicah in Črmošnjicah.
824. **Miš, Franc: Delež tobačne tovarne v osvobodilnem gibanju.** Harman, julija 1961, št. 7, str. 8.
Pregled aktivnosti osvobodilne organizacije v tobačni tovarni v Ljubljani.
825. **Mišica, Vladimir-Miha: XIV. SNOB »Železničarska«.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9, str. 7 in 1. VIII. 1961, št. 10, str. 4.
Pisec prikazuje ustanovitev brigade, njene premike, aktivnost v oktobru in novembru 1943 do njenega razformiranja.
826. **Mladi vedež.** Ljubljana 1961, izd. MK. Strani 164 z barvnimi slikami med besedilom in v prilogah. 8°.
V leksikonu za mladino so obdelana tudi gesla, ki obdelujejo dobo NOB ali se je dotikajo: AVNOJ, baza, Bela krajina, Broz Josip-Tito, heroj (narodni heroj), ilegalnost, narodnoosvobodilni boj, narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda, partizan.
827. **Mlakar, Anton: Minirali smo progo.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9, str. 3.
Spomini na miniranje železniške proge v Debru pri Laškem.
828. **[Mlakar Anton]-Jaka: Napad na motorni vlak.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9.
Spomini na akcijo Brkinske čete na prevoz nemških letalcev med Kilovčami in Narinom (1914).
829. **Mlakar, Leon: Italijanski orožnik nosi zavoj za partizane.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 27—28.
Zapis spominov, kako je aktivistka izkoristila karabinerjevo naklonjenost, da je pomagal nositi material za partizane.
830. **Močivnik, Lado: Moj stric.** Delo 18. VI. 1961, št. 165.
Zapis stričevih spominov na življenje v šempetrskem zaporu (v Savinjski dolini), beg v partizane in na akcijo za uničenje municije v Šempetru in posledice.
831. **Mohar, Mirko-Branko: Nad ustaše v Pokuplju.** Delo 12. VIII. 1961, št. 219.
Spomini na pohod 8. brigade iz Suhe krajine v Belo krajino in na Hrvaško ter uničenje ustaške postojanke Pokuplje pozimi 1945.
832. **Mohorko, Matilda: Napad pri Mohorju.** Ptujski tednik, Ptuj 16. VI. 1961, št. 22.
Članek prikazuje, kako so Nemci ubili berača Julija Bukšeka, misleč, da je bil partizan.
833. **[Molan Franc]: V spomin junakom Mirenske doline.** Dolenjski list, Novo mesto 10. VIII. 1961, št. 32.
Članek govori o junaštvu Milana Majcna in Jančeta Mevžlja v Murncah pri Št. Janžu 29. oktobra 1941.

834. **Morača, Pero: KPJ v aprilski vojni.** Komunist 14. IV. 1961, št. 15.
Kratko o vlogi KPJ v dogodkih ob zlomu Jugoslavije 1941.
835. **Morača, Pero: Posvetovanje KPJ maja 1941.** — Komunist 5. V. 1961, št. 18.
Oris pomena posvetovanja KPJ v Zagrebu.
836. **Morača, Pero: Komunistična partija Jugoslavije in nacionalno vprašanje v vstaji 1941.** Komunist 1. XII. 1961, št. 48.
837. **Moravec, Dušan: Poet je vedel svoj dolg.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi. Ljubljana 1961, str. 160—161.
Prikaz Župančičevega odnosa v pesmi do NOB.
838. **Moravec, Dušan: Prežihov Voranc.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi. Ljubljana 1961, str. 380—381.
Oris Prežihova kot kulturnega delavca med NOB.
839. **Moretti, Josip: Sodim, da je treba popraviti napako.** Borec 1961, št. 10, str. 568.
Pripombe k ilegalni tehniki v Novem mestu v Koštialovi ulici št. 1.
840. **Morje gneva in svobode.** Zbornik partizanske borbe na Jadranskem morju. Ljubljana 1961, izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev dvajsetletnice začetka vstaje narodov Jugoslavije. Strani 232 + [II] + 1 zemljevid v prilogi. 8°.
Zbirka prispevkov o NOB na Jadranskem morju. Na Slovenijo in Slovence se nanaša le manjši del. O njih glej pri podatkih posameznih avtorjev.
841. **M[rak], C[vetka]: Prvomajska naloga.** Prim. novice, Nova gorica 26. IV. 1961, št. 17-18.
Spomini tedanje skojevke na prenos propagandnih letakov v Kanalu leta 1944.
842. **Mrak, J[ože]: Tovariš.** Glasnik ZROP 1961, št. 6, str. 3.
Spomini na dogodek med roško ofenzivo v Kočevski Reki, ko so Italijani zajeli skupino partizanov in aktivistov.
843. **Mrhar, Stane: Z Johanom na Koroško.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 43—57.
Spomini na aktivistično delo na Koroškem, na zavedne slovenske družine Dajčmanov, Prušnikov, Golobov v letih 1942 in 1943.
844. **Munda, Vinko: Ob dvajsetletnici izгона slovenskih duhovnikov.** Nova pot 1961, št. 11-12, str. 577—597.
Avtor prikazuje najprej nemško ravnanje s slovenskimi duhovniki, ki so jih aretirali po okupaciji in zaprli v meljski vojašnici v Mariboru (pripovedovanje prof. P. Živortnika), nato prikazuje, kako so raztepli po svetu predvsem duhovnike lavantinske škofije in nazadnje njihovo usodo na Hrvaškem.
845. **Muršak, Janez: Bil sem med uporniki.** Domače novice, Lenart 4. XI, 1961, št. 9.

Spomini na Srečka Rojsa in njegovo delo za NOB, na zbiranje orožja v Lenartu spomladi 1943.

846. **Muršak, Janez: Ob 20-letnici vstaje.** Bil sem med uporniki. Teror Nemcev ni pomagal. Domače novice, Lenart 30. XII. 1961, št. 10.

Spomini na srečanje s četniki in rešitevi.

N

847. **Na partizanskem pohodu.** Kurirček 1961, št. 2, str. 57.

Utrinki iz boja krajevne komande Pivka z Nemci 1944.

848. **Nadporočnik Furlan Drago-Oran padel za domovino.** Vestnik SPB XII/1961, št. 8, str. 218—219.

Kratka biografija domobranskega oficirja in njegovega pomena v kontrarevolucionarni organizaciji.

849. **Narodni heroj Majda Silc.** Delo 8. III. 1961, št. 65.

Biografija narodnega heroja.

850. **Nastran, Jože in Žakelj, Milan: Od krajevnih narodnoosvobodilnih odborov do sedanje komune.** Loški razgledi VIII/1961, str. 49—54.

V prvem delu razprave prikazujeta pisca volitve v krajevne NOO na škofje-loškem območju in to v času od oktobra do novembra 1944.

851. **Naša prva akcija.** Zasavski tednik, Trbovlje 27. IV. 1961, št. 18/19.

Kratek kompilativni prikaz partizanskega napada na Lož oktobra 1941.

852. **[Nedog Alenka]: 20 let naše ljudske revolucije.** Delo 18. II. 1961, št. 47 — 31. VII. 1961, št. 207.

Kronika pomembnejših dogodkov, ki so nanizani po datumih, kakor so se zgodili. Kronika ne upošteva samo dogodkov v Sloveniji, temveč tudi v drugih republikah in tudi čas izven vojne. Opisi presejajo čisto kronikalne navedbe in posamezne dogodke prikazujejo obširneje. Nekateri pomembnejši dogodki so opisani celo v obliki daljših člankov. Poleg dogodkov obravnavajo zlasti narodne heroje v Sloveniji in izven Slovenije.

853. **Nedog Alenka: Tone Tomšič v prvem letu vstaje.** Delo 22. V. 1961, št. 138.

Avtorica prikazuje Tomšičevo delo od osvoboditve iz zaporov ob zlomu Jugoslavije dalje. Kaže ga kot izrednega praktika in uspešnega organizacijskega sekretarja KPS, način njegovega dela in njegovo vlogo pri organizaciji osvobodilnega tiska do aretacije decembra 1941.

854. **Nedog Alenka: Ljubo Šercer.** Kurirček 1961/62, str. 54—55.

Kratek oris Šercerjevega življenja.

855. **Nedog, Alenka: Štefan Kovač-Marko.** Kurirček 1961/62, št. 3, str. 103.

Oris partijskega funkcionarja v Prekmurju do smrti v oktobru 1941.

856. **Neill, S. R.: Ponoči skozi Maribor.** Borec 1961, št. 2, str. 75—78.
Odlomek iz spominov angleškega pilota na del poti na begu iz vojnega ujetništva.
857. **Neill, S. Roy: Izpolnjena obljuba** Ljubljana 1961, izd. »Borec«. Prevedla Katja Špur. Strani 293 + 1 zemljevid v prilogi. 8°.
Spomini angleškega ujetnika, ki je septembra 1944 pobegnil iz nemškega ujetništva v Gradcu in se preko Slovenije in slovenskih partizanov vrnil k angleškim oboroženim silam v južni Italiji. V spomilih prikazuje pisec zlasti, kako je doživljal bivanje med slovenskimi partizani od Pohorja do Bele krajine, kako so zanj skrbeli slovenski ljudje, ki so podpirali NOB, kako so ga vodili slovenski partizani in kako je včasih na poti tudi sam sodeloval v partizanskih akcijah.
858. **Nešović, Slobodan: Tujina o NOB.** Kako je v svet prodirala resnica o osvobodilnem boju naših narodov. Delo 16. X. 1961, št. 284 — 9. I. 1962, št. 8.
Pisec prikazuje, kako je jugoslovanska begunska vlada v Londonu slepila zaveznike, kakor da je Mihailović nositelj odpora v Jugoslaviji, kako je ta mit že pred kapitulacijo Italije ponehaval, po kapitulaciji pa je začela vedno močnejše prodirati v svet resnica o partizanih kot nositeljih odpora proti okupatorju, dokler niso tudi inozemska poročila govorila odkrito samo o NOV kot edini vojskujoči se sili z okupatorji. Razprava na mnogih mestih govori tudi o Sloveniji oziroma o Slovencih. Spočetka govori o ponarejenih vesteh o »četnikih« v Sloveniji (št. 288), potem govori o bojih v Slovenski Koroški in Primorju (št. 314), o procesu v Kočevju (št. 329), o invaziji zahodnih zaveznikov preko Slovenije v Srednjo Evropo (št. 336, 338), o poročilu Kennetha Matthews-a o Sloveniji (št. 305 in 306), zlasti pa o delu Louisa Adamiča za NOB (št. 294, 298, 300, 301, 319, 320, 321, 356).
859. **Nešović, Slobodan: »Jugoslovanski primer«.** Delavska enotnost 30. XII. 1961, št. 52.
Odlomki govorov in časopisnih poročil v tujini o boju jugoslovanskih narodov, o uspehih, o kralju in begunski vladi ter prizadevanjih reakcionarnih krogov proti zmagi in uveljavljanju NOB.
860. **Nikšić, Boško: Kako so osvobodili Celje.** Po pripovedovanju polkovnika ... Celjski tednik, Celje 26. V. 1961, št. 19.
861. **Nista priznala kapitulacije.** Delo 17. IV. 1961, št. 105.
Članek prikazuje, kako sta Srb M. Spasić in Slovenec S. Mašera raje s seboj vred uničila rušilec Zagreb, kakor pa da bi ga izročila okupatorju ob zlomu Jugoslavije aprila 1941.
862. **[Noč Remigij] Naš občinski praznik.** Železar, Jesenice 1961, št. 4, str. 100.
Kratek prikaz spopada Cankarjeve čete na Obranci 1. avgusta 1941 in njegovega pomena.
863. **[Noč Remigij]: Albin in Julka Pibernik — hrabra borca za našo svobodo.** Železar, Jesenice 24. VIII. 1961, št. 17 in 14. IX. 1962, št. 37.
Oris žene in moža, ki sta bila partizana v Srbiji, žena v prvi proleterski, mož pa v slovenski četi, dokler ni 1942 prišel v Slovenijo in tu padel.

864. **[Noč Remigij]: Tonček Talar-Klemen.** Železar, Jesenice 19. X. 1961, št. 21.
Kratka biografija predvojnega revolucionarja in nato partizanskega borca v Dol. odredu.
865. **Novak, Cveto: Prve akcije Rašiške čete.** Prvi strel pod Šmarno goro. Izdajalec išče zvezo. Napad na gestapo. Nemci zažgo prvo slovensko vas. Pionirski list 14. IX. 1961, št. 1.
866. **Novak, Drago: Streljanje talcev v Pomurju.** Pom. vestnik, Murska Sobota 27. XI. 1961, št. 47.
Pisec prikazuje, koliko žrtev so dali ljudje v Prlekiji, zlasti pa prikazuje streljanje talcev v Cezanjevcih, Ivanjkovcih, Mali Nedelji, pri Smodiševem mlinu, na Muri pri Moti, pri Vidmu, pokol v Ilovcih in Črnski šumi.
867. **Novak, Drago: S tiskom v borbi proti okupatorju.** Pom. vestnik, Murska Sobota 21. XII. 1961, št. 50.
Pisec govori o ciklostilnih tehnikah v Pomurju in Slovenskih goricah ter njihovem delu v Rankovcih, Nedeljici, v viničariji matere Štefana Kovača, v Kuršincih »Marjetka«, na Grlavi »Pri treh mladenkah«, »Osojnik« pri Ptujju, v Vogričovcih, v Logarovcih, v Banovcih, v Krištancih, v Radvencih in v Benkovcih.
868. **Novak Ivan-Očka: Opozarjali smo na fašistično nevarnost in pripravljali množice na upor.** Borec 1961, št. 2, str. 50—51 in Obrtnik 26. IV. 1961, št. 8-9.
Na NOB se nanaša samo zaključni del, ki govori o Rašiški četi.
869. **Novak, Karlo: Klofuta v obraz pravici.** Vestnik SPB XII/1961, št. 7, str. 173—178.
Mihailovičev poveljnik v Sloveniji v dobi okupacije prikazuje svoj odnos do Mihailoviča. Svoje misli je napisal v razpravi, v kateri kot kontrarevolucionar zavrača predvsem obtožnico proti D. Mihailoviću na procesu v Beogradu 1946. V razpravi prikazuje še, kako je 1941 prišel k Draži, kdo ga je poslal in s čigavo vednostjo je odšel k Draži. Nato govori še o četnikih (plavi gardi) v Sloveniji.
870. **Novšak, F[rance]: Pričevanja in doživetja.** Delo 21. VII. 1961, št. 198.
V kratkem poročilu o knjigah založbe »Borec« govori avtor še o »Viharnih casih« in »Mučeniških Begunjah«.

O

871. **Ob 20. obletnici upora v Mežiški dolini.** Delo 16. VII. 1961, št. 193.
Članek prikazuje nemški režim v Mežiški dolini, prve začetke osvobodilne organizacije, Koroško četo 1942/43, Stanetov bataljon in razvoj organizacije OF.
872. **Oblak Jože: Beležke o primorskem partizanskem tisku.** Prim. dnevnik, Trst 27. IV. 1961, št. 100 — 6. V. 1961, št. 107.
Članek govori najprej o prvih tehnikah na Primorskem v letih 1941 in 1942, prikazuje razpoloženje prebivalstva po italijanskih dokumentih notranjega ministrstva, splošni razvoj NOB na Primorskem, nato pa obdeluje primorski par-

tizanski tisk po kapitulaciji Italije, zlasti Partizanski dnevnik in nato druge publikacije, tisk za italijanske enote, tehnike »Krn«, »Nanos«, »Sabotin«, »Caven«, »Matajur« itd., kaj so izdale. Obširno prikazuje tiskarsko delavnost vojaških enot.

873. **Obran Mira: Partizanska ambulanta v Moškanjcih.** Ptujski tednik, Ptuj 9. VI. 1961, št. 21.

Spomini na skrivanje partizanov v čuvajnici na moškanjski postaji, ki so jo ogrozili nemški vojaki med kritjem pred letalskim napadom.

874. **Ocvirk, Vasja: Na kamen jim bodo vklesali ...** Slov. Jadran, Koper 31. III. 1961, št. 14.

Ob prikazovanju stihov na spomenikih NOB se pisec posebej ustavi pri žrtvah, ki so padle v ulici Ghega v Trstu 23. aprila 1944.

875. **Ocvirk, Vasja: Za mulo boginje Talijske.** Prim. novice, Nova Gorica 30. VI. 1961, št. 26-27.

Spomini na turneje frontnega gledališča po Brkinih in okolici Ilirske Bistrice poleti 1944.

876. **Od Mozirske do Menine planine.** Tovariš 24. XII. 1961, št. 51, str. 47.

Prikaz nemške ofenzive v decembru 1944 v Zgornji Savinjski dolini.

877. **Odmev vstaje v sovražnikovih dokumentih.** Delo 30. VI. 1961, št. 177.

Članek prikazuje nemški odnos do oficirjev stare Jugoslavije in preprostega jugoslovanskega vojaka, strah pred komunisti in odločnost za zastrašujoče ukrepe.

878. **Ogrin, Anton: Partizanska banka.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 66—68.

Pisec prikazuje ustanovitev denarnega zavoda v Črnomlju in njegov pomen v tedanjem času (1944—1945).

879. **Okrogelska jama.** Pionirski list 15. II. 1961, št. 20.

Pod rubriko »Smrt fašizmu — svoboda narodu, Jugoslavija v II. svetovni vojni«, prikazana tragedija skojevcev nad Savo blizu Okroglega pri Kranju spomladi 1942.

880. **Oman, Matko: Oris razvoja telesno-vzgojnega delovanja v Stražišču.** [V brošuri.] Telesno vzgojno društvo Partizan Kranj-Stražišče, ob 10-letnici telesno vzgojnega delovanja, Kranj 1961, izd. TVD Partizan, Kranj-Stražišče, str. 14—27.

Na str. 20—21 govori avtor o vojni dobi in prikazuje sodelovanje sokolskih članov v NOB, kako je nastala organizacija OF (trojke) in na kratko nadaljnjo aktivnost.

881. **[Oražem Karel]: Boris Mikoš predsednik OLO Ljubljana.** Novice, Kočevje 4. III. 1961, št. 10.

Kratka biografija, ki vključuje tudi dobo NOB.

882. **[Oražem Karel]: Prva akcija v Loškem potoku.** Novice, Kočevje 13. V. 1961, št. 20.

Pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje« zapisano pripovedovanje Karla Mikuliča o trganju italijanskih letakov, to je prvi okupatorski akciji v Loškem potoku 4. maja 1941.

883. **Oražem [Ljubo]: Potem je prišel Jelenov žleb.** Glasnik ZROP 1961, št. 7, str. 3.
Pisec prikazuje premik brigad iz Suhe krajine v Ribniško dolino v marčnih dneh 1943, preden so odšle proti Jelenovemu žlebu.
884. **Orožen, Janko: Štiri skice iz zgodovine Rogaške Slatine.** Celjski zbornik 1961, str. 290—314.
Na dobo NOB se nanaša samo poglavje »Okupacija in narodnoosvobodilna borba« na str. 308—314. V njem prikazuje pisec razmere v Rogaški Slatini in bližnji okolici v letih vojne. Prikaz je sestavljen na temelju lokalnih virov.
885. **Osredkar, Milan: »Kričač«.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 362—367.
Spomini na radijske oddaje OF po Ljubljani in brezuspešno italijansko iskanje aparata.
886. **[Ostrovška Milica]: Terenski bunkerji — dokaz moči in poguma.** Večer, Maribor 31. VIII. 1961, št. 202 [204] — 5. IX. 1961, št. 206.
Avtorica prikazuje pomen bunkerja, zlasti pa bunker pri Mici Rokovi v letu 1943.
887. **Ostro[v]ška, Milica: Narodni heroj Jože Hermanko.** Ob 20-letnici njegove smrti. 7. dni, Maribor 17. XI. 1961, št. 46 — 26. XII. 1961, št. 52.
Oris ilegalnega delovanja J. Hermanka pred vojno in v letu 1941 med vojno.
888. **»Osvobojena nevesta«.** (Po gradivu iz bojišč »Završne operacije za oslobodjenje Jugoslavije«.) Delo 8. V. 1961, št. 124.
Prikaz operacij za osvoboditev Ljubljane in osvoboditve maja 1945.
- Ozebek Majda,** glej št. 409.
889. **Ozmeč, Helena: Trije sinovi.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o življenju in usodi orožnika, ki ni hotel služiti okupatorju, odšel v partizane na Pohorje, pa padel Nemcem v roke, ki so ga potem ubili.

P

890. **P[agon] A[ndrej]-Ogarev: Partizanska tehnika »Javornik« v Gornji Branici.** Slov. Jadran, Koper 24. III. 1961, št. 13.
Historiat primorske tehnike in prikaz njenega dela.
891. **P[agon] A[ndrej]-Ogarev: Fašistična vojska je bežala, čeprav ni nihče tekel za njo.** Borec 1961, št. 4, 187—191.
Delno na svojih spominih, delno na pripovedovanju Cerkljanca Jerama opisano panično razpoloženje med Italijani na meji proti Jugoslaviji pri Cerknem v prvih dneh vojne med Italijo in Jugoslavijo aprila 1941.

892. **Pagon, Andrej-Ogarev: Padla je krivična meja na Snežniku.** Slov. Jadran, Koper 2. VI. 1961, št. 23.
Utrinki iz dogajanja NOB na Primorskem ob razstavi v Ilirski Bistrici.
893. **P[agon] A[ndrej-Ogarev: Začetki vstaje v Slovenski Istri.** Borec 1961, št. 9, str. 477—480.
Članek prikazuje nekatere momente revolucionarnega gibanja v Slovenski Istri. V uvodnem delu zajema še čas med obema vojnama, rdečo nit upornosti Istranov pa potegne v prikaz dobe NOB. Na temelju osebnih izjav prikazuje povezavo Istranov s Florjanom Rojcem iz Kubeđa, stik s Planino, kjer je bil finančar, in Ljubljano (Fr. Benčanom iz Planine), prikazuje povezave z Oskarjem Kovačičem in drugimi vse do oborožene vstaje v Istri po kapitulaciji Italije.
894. **P[agon] A[ndrej]-Ogarev: Štirje veterani — protifašistični borci iz Čežarjev obujajo spomine na boj.** Slov. Jadran, Koper 29. IX. 1961, št. 40.
Na čas NOB se nanaša samo drobec, ki govori o Kalistu Zidariču in njegovi sestri Irmi ter predanosti Čežarjev NOB.
895. **P[agon] A[ndrej]-Ogarev: Spomin na prve partizane na Primorskem.** Borec 1961, št. 10, str. 546—547.
Avtor prikazuje kozico, v kateri so kuhali hrano partizani Dolganove skupine, ko so potovali po Primorski, in sekiro, ki so jo uporabljali za pripravljanje drv.
896. **Pagon, Andrej-[Ogarev]: Pozdravljena, republika!** Slov. Jadran, Koper 25. XI. 1961, št. 48-49.
Utrinki spominov, ki se delno nanašajo na avtorjeva doživetja v Jazbečevem brlogu v Jerebovem spuhu februarja 1943 in na boje IX. korpusa v Baški grapi leta 1944.
897. **P[agon], A[ndrej]-Ogarev: Prvo srečanje s partizani.** Idrijski razgledi VI, Idrija 31. XII. 1961, št. 4, str. 84—86.
Spomini na delo za cilje Osvobodilne fronte na Šebreljski in Šentviškogorski planoti v letu 1942 in sodelovanje z Jakom Štucinom-Cvetkom.
898. **Pahor Karol: Skladatelj Karol Pahor pripoveduje.** Kurirček 1961, št. 1, str. 13.
Zapis pripovedovanja o nastanku pesmi, »Naša nova zastava«.
899. **Pahor Štefan: V goriških mučilnicah.** Primorske novice, Nova Gorica 22. II. 1961, št. 8.
Opis mučenja 1942 in 1943 v Šempetru in Gorici, bivanja v Castelfrancu in bega ob povratku po kapitulaciji Italije.
900. **Pančur, Lojze-Pankracij: Napad na nemško policijsko postojanko v Šmartnem.** Naše delo, Kamnik 1. julij 1961, št. 8, str. 19—20.
Spomini na napad Šlandrove brigade na Šmartno v Tuhinjski dolini spomladi 1944.
901. **P[angeršič] M[ara]: »Zdajle me bodo pa ustrelili...«** Delo 20. IX. 1961, št. 258.

Oris zločina domžalskih domobrancev septembra 1944, ko so ustrelili Franca Chwatata, Ignaca Hribarja in Venceljna Perka ob Kamniški Bistrici.

902. **Partizani nam pripovedujejo . . .** Na šoli »Staneta Žagarja« v Kranju imajo svoje glasilo »Mlada rast«. Glas, Kranj 5. VI. 1961, št. 64.
Opis dveh doživljajev, boja Prešernove brigade pri Žabnici in nemškega napada na partizane Zasavskega odreda v Ihanu februarja 1943.
903. **Partizanske enote v Sloveniji leta 1941 in njihovi poveljniki.** Kurirček 1961, št. 2, str. 64.
Pod rubriko »Mali leksikon« so v članku zbrani temeljni podatki o ustanovitvi čet in bataljonov 1941 ter o poveljniških kadrih.
904. **P[avček] T[one]: Iz krvi rdeče.** Antologija del slovenskih pisateljev padlih v NOB. Ljubljana 1961. Izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev dvajsetletnice začetka vstaje narodov Jugoslavije 1941—1961. Strani 201 + [I] s slikami pisateljev.
Antologija obsega 22 slovenskih pisateljev. Pred odlomki iz del posameznih avtorjev je kratka biografija posameznih pisateljev, ki poleg življenjskih podatkov vključuje oznako pisateljeve ustvarjalne podobe. V antologiji so zastopani naslednji avtorji: Avguš Žigon, Jože Kerenčič, Karel Širok, Tone Šiferer, Ivan Čampa, Tone Čufar, Miran Jarc, Vinko Košak, Ivan Rob, Ivo Brnčič, Avgust Pirjevec, Mara Husova, Ciril Drekonja, Karel Destovnik Kajuh, Stanko Vuk, Ivo Grahor, Anica Cernejeva, Bogo Flander-Klusov Joža, Ivan Korošec, France Kozar, Naci Kranjec-Pajlin in France Mesesnel.
905. **Pavček Tone: Usoda generacije.** Mlada pota 1960-61, št. 6, str. 342—345.
Pisec prikazuje odnos literarnih ustvarjalcev do NOB v letih vojne. Povzeto po knjigi »Iz krvi rdeče«.
906. **[Pavlica Zlato]: Ostalo nas je le deset . . .** Pomurski vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Prikaz partizanskega napada na Lož leta 1941.
907. **[Pavlin Marta]-Brina: Album Petkovih fotografij.** Delo 9. IX. 1961, št. 247.
Spomini na skupno življenje s fotografom Jožetom Petkom v XIV. diviziji, oris Petka kot človeka in umetniškega fotografa.
908. **Pavlin, Mile: Gostoljubje.** Invalidski vestnik 20. I. 1961, št. 2.
Reportaža o gostoljubju v Beli krajini, ki jo je avtor, borec Cankarjeve brigade, obiskal na tridnevnem dopustu.
909. **P[avlin], M[ile]: Pred razsulom.** Borec 1961, št. 1, str. 2—4.
Pisec govori na začetku in koncu članka o odnosu KPJ do obrambe domovine.
910. **Pavlin, Mile: Na obrežju Kolpe.** Viharna leta, Spomini na partizanska leta III, Ljubljana 1961, str. 225—229.
Reportaža o zadnjih bojih v Beli krajini pred koncem vojne 1945.
911. **P[avlin], M[ile]: Nekega dne na progi.** Borec 1961, št. 2, str. 108.
Prikaz minerske akcije na progi pri Divači spomladi 1944.

912. **[Pavlin Mile]: Petič po stezah partizanske Jelovice.** Borec 1961, št. 2, str. 69.
Utrinki iz partizanskih začetkov na Jelovici v juliju in avgustu leta 1941.
913. **Pavlin, Mile: Razplet na Pokljuki.** Borec 1961, št. 2, str. 73—74.
Prikaz delovanja Janeza Iskra iz bohinske Srednje vasi kot gestapovskega zaupnika in vohuna v Bohinju v letih 1942 in 1943.
914. **P[avlin], M[ile]: O žirovniških dogodkih poleti 1942.** Borec 1961, št. 3, str. 165—167.
Pripombe (delno napisane v obliki polemike) k Ferenčevi razpravi o formaciji vermanšaftovcev na Gorenjskem. Pripombe se nanašajo zlasti na vermanšaftovce v Žirovnici na Gorenjskem ter na njihov pomen pri partizanskem požigu mostu v bližnjih Mostah junija 1942.
915. **Pavlin, Mile: Dvakrat ujet.** Invalidski vestnik 31. III. 1961, št. 7.
Reportaža o partizanu Juretu, ki je partizanal na Gorenjskem, prešel na Dolenjsko in padel v roke Italijanom in nato partizanom.
916. **[Pavlin Mile]: Zadnje sporočilo.** Borec 1961, št. 4, str. 213.
Kratek življenjepis Vladimirja Satlerja in njegovo zadnje pismo materi, preden so ga Nemci ustrelili v »starem piskru« septembra 1941.
917. **[Pavlin Mile]: Katastrofa tretjega bataljona Prešernove brigade.** 15. decembra 1943 je ta enota na Gorenjskem na Pokljuki doživela hud udarec. Glasnik ZROP 1961, št. 4, str. 3.
Članek prikazuje sestavo bataljona, premik na Pokljuko, izdajo in boj bataljona z Nemci.
918. **[Pavlin], M[ile]: Slike o Wehrmachtu.** Borec 1961, št. 5, str. 302.
Pisec prikazuje, kako so partizani jurišnega bataljona XV. divizije v bojih z Nemci pri Laščah nad Dvorom na Dolenjskem januarja 1945, v katerih je padel Schumacher, nemški kapetan SS pol. bat. (ustanovitelj slovenskega domobranstva), dobili v roke knjigo o Wehrmachtu.
919. **Pavlin, Mile: Streli ob žici.** Borec 1961, št. 6, str. 329—332.
Pisec prikazuje težavno življenje aktivistov, zlasti ilegalcev v Ljubljani, potem ko so se 1942 začele racije. Prikazuje poskus 5 partizanskih novincev, da bi na Barju pod žično ograjo prišli iz Ljubljane v partizane, kako so Italijani dva ubili, trije pa so ušli nazaj. Pisec prikazuje, kdo so bili med udeleženci. Med padlima sta bila Bojan Cuznar in Stane Nedog-Feliks, drugi pa so bili Jože Kessler, Jože Škarabot, peti pa neki neznanec.
920. **P[avlin Mile]: Iznajdljivi železničarji.** Borec 1961, št. 7-8, str. 446.
Pisec prikazuje, kako so ob koncu 1941 znali železničarji izkoristiti vsako priložnost za prevoz blaga po železnici.
921. **Pavlin, Mile: Rženov rob 8. avgusta 1941.** Borec 1961, št. 7-8, str. 387—392.
Pisec prikazuje na temelju razgovora z nekdanjimi udeleženci bitke na »Partizanskem vrhu« na Jelovici zbiranje Jeseniške in Jeloviške čete na Jelovici, formiranje bataljona, doživetja med 5. in 8. avgustom, kako se je bataljon namestil na Partizanskem vrhu, prihod Nemcev 8. avgusta in razvoj partizanskega boja z njimi ter umik in razdelitev bataljona v dve skupini. Na koncu govori pisec o partizanskih žrtvah v boju 8. avgusta in nemških.

922. **Pavlin, Mile:** »Sodite mi kot jugoslovanskemu oficirju, ki se ni izneveril domovini«. Borec 1961, št. 7-8, str. 423—427.
Življenjepis narodnega heroja Ljube Šercerja, ki zajema predvojni čas in dobo NOB v letu 1941.
923. **P[avlin], M[ile]: Drugič nad most.** Delo 23. VIII. 1961, št. 230.
Reportaža o akciji XV. divizije na Štampetovem mostu 12. junija 1944.
924. **Pavlin, Mile:** Dvakrat je ušel smrti. Borec 1961, št. 9, str. 481—482.
Pisec prikazuje usodo Jožeta Novaka, kako je po izdaji nekega Horvata prišel v zapor v Trbovljah in v bolnico ter kako je od tam pobegnil.
925. **[Pavlin Mile]: Zadetek v polno.** Borec 1961, št. 9, str. 510.
Članek na kratko prikazuje uspeh streljanja minometov 15. brigade na Novo mesto maja 1944.
926. **Pavlin, Mile:** Partizansko letališče v Beli krajini. Pionirski list 21. IX. 1961, št. 2.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec, v kakih okoliščinah je letališče nastalo in kako je nato služilo za prevoz ranjencev.
927. **P[avlin], M[ile]: Srečanje s »Fontanovci«.** Borec 1961, št. 10, str. 555—557.
Spomini na življenje vojnega dopisnika v garibaldinski brigadi »Fontanot« pod Gorjanci pozimi 1945.
928. **Pavlin, Mile:** Ljubljana je bila kot preplavljena. Pionirski list 12. X. 1961, št. 5.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec, kako so potekale napisne in listkovne akcije v Ljubljani 1942.
929. **Pavlin, Mile:** Zavezniki so nas priznali. Pionirski list 26. X. 1961, št. 7.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec pošiljanje materiala z zavezniškimi letali in kako so ljudje tolmačili te zveze.
930. **P[avlin], M[ile]: Kaj hranijo sobane metliškega gradu.** Borec 1961, št. 11, str. 619—620.
Ob prikazu muzeja opisuje pisec tudi drobce iz razvoja NOB v Beli krajini
931. **Pavlin, Mile:** Kako smo pisali ankete po I. zasedanju AVNOJ. Borec 1961, št. 11, str. 581.
Spomini na razpravljanje o sklepih na zasedanju v Bihaću med skojevci v Ljubljani.
932. **P[avlin], M[ile]: Bil je 12. decembra 1941.** Borec 1961, št. 12, str. 663—665.
Po pripovedovanju Tončka Dežmana in Franca Bička prikazan uspeh Cankarjevega bataljona v zasedi v Rovtahn decembra 1941.
933. **Pavlin, Mile:** Napad na Žužemberk. Pionirski list 7. XII. 1961, št. 12.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazani partizanski boji za Žužemberk konec julija 1943.

934. **Pavlin, Mile: Od »poslednje zapovedi« do PE-2.** »Formula ne drži«. Mladina 16. XII. 1961, št. 49 — 30. XII. 1961, št. 51—52.
Spomini, napisani v obliki reportaže, na življenje v letalski šoli, na sošolce in letenje.
935. **Pavlin Mile: »Še stati nisem znal na smučeh...«** Kurirček 1961-62, št. 4. str. 147—150.
Prikaz zgodbe Toneta Kosa, ki je izgubil nogo v partizanih na Dolenjskem 1944.
936. **Pečar, Sergej: Tik pred svobodo... Za Bregom je prišel na vrsto Lonjer. Kako so se Danilo, Ivan in Vinko prebili iz lonjerskega bunkerja.** Napad na bunker VDV. Andrej Pertot noče biti »živi ščit«. Padejo Pavle, Stojan in Radivoj. Ivan trikrat ranjen. Tudi na električnem stolu Lonjerci molče. Prim. dnevnik, Trst 27. IV. 1961, št. 100.
Pečarič Pavle, glej št. 214.
937. **[Pečnik] Betka-Nada: Zadnji pokol v Prlekiji.** Invalidski vestnik 28. IV. 1961, št. 9.
Prikaz nemškega zločina v Ilovcih v Prlekiji, ko so Nemci pobili 19 ljudi.
938. **Pečnik, Lidija: Partizanska tiskarna.** Ptujski tednik, Ptuj 29. IX. 1961, št. 37.
Prikaz partizanske tehnike Lacko v Stogovcih.
939. **Pečuh, Marija: Prvi dan v partizanih.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o skrivanju na kmetiji pod Peco jeseni 1943.
940. **Pehaček Rade: Njegova zadnja bomba.** Spomini na smrt partizanskega kurirja in bombaša Vinka Miklavca. Komunist 17. XI. 1961, št. 46.
Spomini na boje Dolomitskega odreda na Koreni v letu 1942.
941. **Peharc, Andrej: Grobovi pod Obirjem.** Tržiški vestnik, Tržič 7. IV. 1961, št. 6.
Spomini na akcijo 1. bataljona Koroškega odreda na Miklavčevo pod Obirjem na Koroškem.
942. **[Pepe] Branko: Kako je bil izdan Kamniško-zasavski odred pred šestnajstimi leti.** Celjski tednik, Celje 3. II. 1961, št. 4.
Zapis pripovedovanja o tragediji KZO v Zaplanini pri Vranskem 8. februarja l. 1945.
943. **Pepel, B[ranko]: Zaradi izdajstva.** Glasnik ZROP 1961, št. 6, str. 3.
Članek-prikazuje, kako je zaradi izdaje padel Kamniško-zasavski odred v vlašovo zasado v Zaplanini pri Vranskem februarja 1945.
944. **Perat, Just: Napad na letališče v Vidmu.** Prim. novice, Nova Gorica 22. III. 1961, št. 12 in 29. III. 1961, št. 13.

Pod rubriko »Borci pripovedujejo« napisan oris partizanske akcije 2. bataljona Briško-beneškega odreda na nemško letališče pri Vidmu (Udinah) pod vodstvom Marka Redelonghija 1944.

945. **Perko Branko: Ušel je smrti.** Pionirski list 14. II. 1961, št. 13.
Prikaz stričeve rešitve, ki so ga domobranci na Igu zaprli in hoteli ustreliti.
946. **Perko, Franc: Zgodba voznika Jureta.** Prim. novice, Nova Gorica 30. VI. 1961, št. 26-27.
Članek prikazuje, kako je gluhi Jure vozil hrano v bližini Kočevja proti koncu l. 1943.
947. **Perovšek, Janez-Pelko: Skozi obroč.** (Kočevski Rog 1942.) Viharni časi. Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 57—70.
V reportažni obliki napisani spomini na doživetja med italijansko ofenzivo na Rog avgusta 1942.
948. **[Peskar, Jože-Fric]: To so borci Dolenjskega odreda...** Borec 1961, št. 1, str. 38.
Pojasnjevanje ljudi na dotlej nedokumentirani fotografiji, ki je nastala jeseni l. 1944.
949. **Petan, Žarko: Žive priče govore o Junisu in Krimu in njuni junaški smrti.** Tovariš 29. X. 1961, št. 43, str. 26—27.
Pisec prikazuje, kako sta se rešila dva Arabca iz vlaka pri Čretu, se zatekla k Hercegovim v Čretu, prebila tam tri tedne in nato odšla v partizane v Celjsko četo.
950. **Petauer Vekoslav: Kopal je grob zase in za svojega tovariša.** Naši zapiski. Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o usodi kurirjev na TV 2, ki so jo napadli Nemci.
951. **[Petejan Bruno] bp: V viharni pomladi 1941.** (Doprinos h kroniki grafičarjev Maribora.) Grafičar Maribora 1. V. 1961, št. 1, str. 1—2.
Oris usode mariborskih tiskarn ob zlomu Jugoslavije in grafičarjev, ki so jih Nemci mnogo izselili.
952. **[Petejan Bruno]: Borec od leta 1941.** Grafičar, Maribor 22. VII. 1961, št. 2.
Kratka biografija partizanskega borca in grafičarja.
953. **[Petek Mišo]: Tončka Mokorel.** Tržiški vestnik, Tržič 7. IV. 1961, št. 6.
Kratka biografija partijske delavke.
954. **[Petelin Stanko]: Porušenje Štampetovega mostu.** Glasnik ZROP 1961, št. 4, str. 6.
Kratek prikaz uspele akcije 18. divizije ob koncu septembra 1944.
955. **Petković, A[leksander]: Poveljnik je v spremstvu dveh kurirjev odšel iz Beograda.** Mladina 30. IX. 1961, št. 38.
Pisec prikazuje Titovo ilegalno bivanje v Beogradu v letu 1941.

956. **Pikl, Jože: Kurir Boris.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.
Zapis pripovedovanja o trinajstletnem Hrastničanu, kako je postal partizanski kužir leta 1944 in kakšen je bil.
957. **Pintar, Marija: Kurir Roman in njegova sreča.** Glas, Kranj 26. VI. 1961, št. 73.
Prikaz vestnega opravljanja kurirske službe.
958. **Pintarič, Joško: Bolesten spomin na madžarsko okupacijo.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 160—161.
Zapis spominov Štefana Gjerkeša, upokojenega upravnika pošte v Turnišču na madžarska zasliševanja, zapore in internacijo.
959. **Pintarič, Joško: Kako so si pridobivali naslov ljudskega poštarja.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 140—141.
Pisec prikazuje prekmursko dekle, ki je bila poštna uslužbenka ob Kolpi, kako so se zadržali do nje Kočevarji po zlomu Jugoslavije in kako je opravljala službo po odhodu Kočevarjev.
960. **Pipan, Pavla: Žalosten dogodek mojega očeta.** Kurirček 1961, št. 2, str. 56.
Zapis spominov na izdajalski napad Nemcev na Gradnikovo brigado v Trnovskem gozdu.
961. **Pirher, Alfred: Preživeli smo napad četnikov.** Domače novice, Lenart 10. VIII. 1961, št. 7.
Spomini na »Zmagove« četnike v Slovenskih goricah, v Dragučovi pri Malečniku pozimi 1944.
962. **[Pirjevec Dušan-Ahac]: Proslava 20. obletnice vstaje v Ložu.** Novice, Kočevje 28. X. 1961, št. 44.
Pisec označuje partizanstvo jeseni 1941.
963. **Pirkovič, Franc-Čort: Dolenjska pred 20 leti.** Dolenjski list, Novo mesto 27. IV. 1961, št. 17-18.
Pisec prikazuje zlom stare Jugoslavije, delo partije poleti 1941 in začetke osvobodilnega gibanja.
964. **Pirkovič, Franc: Prvi dnevi partizanske vojske na Dolenjskem.** Dolenjski list, Novo mesto 21. XII. 1961, št. 51.
Pisec govori o nastanku partizanskih enot 1941/42, o spopadu z Italijani pri Miklavžu na Gorjancih, o ustanovitvi Gorjanskega bataljona in zaupanju ljudstva partizanom.
965. **Pirkovič, Ivo: Resnica o prevratnih dneh v Novem mestu.** Dolenjski list, Novo mesto 27. IV. 1961, št. 17-18.
Pisec prikazuje, kako je bilo z zaprtimi komunisti Kristanove skupine v Novem mestu in kako so prišli na svobodo ob zlomu Jugoslavije.
966. **Pirkovič, Ivo: Noč in megla.** Strahovlada in brezpravje na Štajerskem 1941—1945. TT 13. VI. 1961, št. 24 — 1. VIII. 1961, št. 31.

Pisec najprej prikazuje splošno sliko nemškega režima nad okupiranim ozemljem, značaj »črne roke« v Ljubljanski pokrajini, nato preide na prikazovanje konkretnih primerov nemškega nasilja na Stajerskem, na ozadje »črne roke«, krvnika Kurta Stageja in posledice njegovega terorja.

967. **Pirkovič, Ivo: Roman in zgodovina.** Borec 1961, št. 12, str. 667—670.

Ob kritiki Kranjčevega romana »Za svetlimi obzorji« naniza pisec kopico drobnih dejstev, ki osvetljujejo, delno partizane, še bolj pa bele in domobrance, kakor tudi Italijane in Nemce, pa tudi nekatere posameznike: G. Rožmana, L. Rupnika, J. Debeljaka, generala Ceruttija itd.

968. **Piskernik Angela: Dve gimnazijki sta ostali v Ravensbrücku.** Naša žena 1961, št. 11, str. 310.

Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču, na Dito Stojkovičevo in Lotko Peruzzijsvo.

969. **Piščanec, Rudi: Ruške žene in dekleta v NOB.** Ruški delavec, Ruše februar 1961, št. 1, str. 4.

Pisec našteva pomembnejše žene ali dekleta, Rušanke, ki so delovale v NOB, zlasti Silvo Breznikovo in Minko Namestnikovo-Sonjo, ki sta v partizanih tudi padli.

970. **Piščanec, Rudi: Ruška mladina pred in med vojno.** Ruški delavec, Ruše februar 1961, št. 1, str. 16—17 in september 1961, št. 3, str. 15.

Pisec prikazuje mladinsko jedro v Rušah in aktivnost po nemški zasedbi, stike z Mariborom, udarce po mladini zaradi izdajalca Zorka in odhajanje v partizane.

971. **Pivec, Franjo: Slovenci v Uziški Požegi.** Obisk tovariša Kardelja pregnancem v novembru leta 1941 ... Večer, Maribor 5. X. 1961, št. 232.

Drobec spominov na življenje v izgnanstvu leta 1941.

972. **[Pleiweiss] Mirko Plajvajs: V Crikvenici aprila 1941.** Komunist 14. IV. 1961, št. 15.

973. **Pleiweis, Mirko: Za Jadransko morje — meseca aprila 1941.** Morje gneva in svobode, Ljubljana 1961, izd. »Borec«, str. 20—25.

Spomini na vojne dni 1941 v Crikvenici, ko je bila Jugoslavija napadena in so ustaši prevzeli oblast na Hrvaškem. (Ponatis iz »Borca« 1956, št. 4, str. 158 do 162).

974. **Plevčak, Drago: Sestrica je zajokala.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.

Zapis pripovedovanja o spretnosti stare mame in otroka, da sta rešila očeta pred Nemci.

975. **Ploj, Franc: Podirali smo telefonske drogove.** Nabrusimo kose, že klas dozoreva ... Spomini Franca Ploja iz Čermljenšaka. Domače novice, Lj. nart 27. V. 1961, št. 5.

Spomini na mladinsko akcijo v decembru 1944 v Slovenskih goricah.

976. **Po dvajsetih letih.** Prim. dnevnik, Trst 15. XII. 1961, št. 297.

Kratka oznaka tržaškega procesa v decembru 1941 in žrtev, ki so bile obsojene na smrt, na temelju citatov iz njihovih zadnjih izjav.

977. **Po stezah partizanske Jelovice.** Kranj 1961, izd. Odbor za proslavo... Str. [16]. 8°.
Poleg fotografskega dela, ki prikazuje nekaj organizatorjev in krajev nekaterih dogodkov iz NOB, prikazuje vsebinski del politično aktivnost delavcev in kmetov v vaseh pod Jelovico pred vojno, v dobi vojne pa zaradi partizanstva na Jelovici in bližnji okolici od 1941 do osvoboditve.
978. **Po stezah partizanske Jelovice mimo spomenikov junaških bojev.** Prvi partizani že v začetku junija 1941. Velika »dražgoška bitka«. Težave prve zime in prve dragocene žrtve. Razmah po kapitulaciji Italije Borbe 31. divizije. Prim. dnevnik, Trst 12. I. 1961, št. 10.
979. **Podbevšek, Mirko-Lado: Spomini iz borbe.** Titan, Kamnik julija 1961, št. 2, str. 20.
Spomini na izobešanje slovenske zastave na Starem gradu nad Kamnikom za 1. maj 1942.
980. **P[odbevšek], Š[tefanija]: Marija Šobar.** Delo 25. II. 1961, št. 54.
Kratka biografija partizanske matere, ki je v NOB izgubila 3 hčere.
981. **Podbevšek, Štefanija: Partizanski napadi na Sveti Urh in okoliške postojanke.** Borec 1961, št. 3, str. 141—144.
Avtorica prikazuje in delno popravlja pisanje Lenardiča (v članku »Napad na postojanko belih morilcev«) o bojih 4. bataljona Cankarjeve brigade okoli Sv. Urha v dneh po kapitulaciji Italije. K opisu dodaja še prikaz bojev v urhovski okolici jeseni 1942 in julija 1943.
982. **Podbevšek [Štefanija] Štefka: Iz dni vojne in revolucije.** Nekaj spominov vaške babice Nežke Kočevarjeve. Naša žena 1961, št. 5, str. 133—134.
Spomini na zdravljenje partizanskih ranjencev na Dolenjskem.
983. **Podloga, Lojke: Katastrofa nemške kolone.** Glasnik ZROP 1961, št. 10, str. 3.
Prikaz napada bataljona Gradnikove brigade na nemško kolono, ki se je iz Čepovana napotila v Dolenjo Trebušo po cesti mimo hriba Kobilica marca 1945.
984. **Podstudenšek, Franc-Rok: Partizanske bolnišnice na Kamniškem.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 313—332.
Pisec govori najprej splošno o zdravljenju partizanov na območju Kamnika, o težkih okoliščinah, v katerih so nastajale partizanske bolnišnice, nato pa prikazuje (»Srečo«), Trnovče, Ribnik-Češnice, Pod Krvavo pečjo nad Črno, Razbor (»Krhlič«), nad Kopišami v Kamniški Bistrici, Rova pri Radomljah, Triglav v vzhodni Kolovca, pod Osnovčkom v Tuhinjski dolini, nad Dobravo pri Komendi, iznad Vida in vasi Tuhinj.
985. **[Pogačnik Ivanka]: Rešitelj izpod neba.** Gradisov vestnik 1. V. 1961, št. 37.
Spomini Trboveljčanke na odhod v partizane spomladi 1943, na doživljanje ob srečanju z Nemcem v boju in na srečanje s slovenskim rojakom Celjanom kot angleškim padalcem.
986. **Pogačnik, Milan: Ljubljana pod zastavo upora.** Po razgovoru z Zdenko Kidričevo o delu mestnega komiteja KPS za Ljubljano v prvih mesecih vojne. Delo 22. VII. 1961, št. 199.

987. **P[okovec] F[ranc]: »K nam pridi«.** Delo 14. VI. 1961, št. 161.
V reportažni obliki napisani spomini na skrivanje ilegalca med italijansko racijo v Ljubljani.
988. **[Polak Jugoslava]-Juga: Transfuzija na Razorih.** Delo 26. V. 1961, št. 142.
Spomini na transfuzijo, ki jo je v Razorih pri Sostrem opravil dr. Kukovec nad partizanskim ranjencem spomladi 1942. Avtorica je napisala svoje spomine v zvezi s člankom dr. Milčinskega o transfuziji v partizanski bolnišnici 1944. (Glej Delo 17. V. 1961, št. 142.)
989. **P[olak], J[ugoslava]: Rog — varno zatočišče ranjencev.** Spominu dr. Igorja. Delo 31. VII. 1961, št. 207.
Spomini na čas, ko je avtorica prišla v partizansko bolnišnico in postala bolničarka na Rogu ter kako je doživljala življenje v bolnišnici.
990. **Polič, Radko: Sonce in ceste.** Zapis osvobodilnega boja 1943—1945. Čudežna pomlad III. del. Ljubljana 1961, str. 277 + [I] z ilustracijami med tekstom. 8°.
Spomini na čas vojne od kapitulacije Italije do prihoda v Beograd tik pred končno osvoboditvijo. V tem delu spominov opisuje avtor razoroževanje Italijanov po kapitulaciji Italije, organizacijo ljudske oblasti, zbor odposlancev v Kočevju, nemško oktobrsko ofenzivo 1943, proboj v Iški, življenje v bunkerju na Travnih gori in nato v okrožnem partijskem tečaju v Podpreski med dragarskimi vasi, obisk jam nad Belico, stik s Hrvati pri Čabru, tečaj v Kostelu, slovo od kočevskega okrožja in prihod v redakcijo Slovenskega poročevalca, bivanje na bazi 20, ljudi in življenje na bazi, zlasti delo redakcije, novinarsko konferenco v Metliki, dopisniško potovanje zlasti na Hrvatsko, premestitev v glavni štab in delo tam, nemško domobranski vdor v Belo krajino novembra 1944 in potovanje preko Dalmacije v Beograd.
991. **Polič, Radko: Obiski partizana.** Ljubljanski dnevnik 6. VII. 1961, št. 155, 10. VIII. 1961, št. 184.
V reportažni obliki napisani spomini na partizanske kraje v okolici Stične, in v Suhi krajini. V poglavju Plešivica se pisec dotika začetkov Grosupeljske čete 1941. Pod poglavjem »Ilova gora« nadaljuje pisec raziskave o premikih grosupeljske čete novembra 1941 (Kurja vas, Jambrova vas ...) in nato še pod poglavjem »Korinj« (št. 161, 167) ter poglavjem »Farški Kal«; pod poglavjem »Srebotnice« in »Znojile« obnavlja spomine na II. grupo odredov in stiško četo v letu 1942 (št. 172 in 178), pod poglavjem »Oslica« posebej na Šiškov bataljon in kolhoz v Randolu (št. 178) in zgodba o Italijanu, ki je hodil v Zagradec (št. 184).
992. **Polič, Radko: Ilova gora.** [Grosuplje] 1961. Izd. Občinski odbor ZB Grosuplje. Strani [32] + oglas. 8°.
Prikaz nemške ofenzive oktobra 1943 z vrhom na Ilovi gori pri Grosupljem in partizanskih operacij iz bojov z Nemci (konec oktobra in začetek novembra 1943).
Poličar Iva, glej št. 214.
993. **Poljanšek, Marijan: Drobnji spomini na bolnišnico »Pavlo«.** Idrijski razgledi, Idrija 31. III. 1961, št. 1, str. 13—14.
994. **Pomniki naše revolucije.** Ljubljana 1961. Izd. MK. Strani 288 + 76 fotografij v prilogah. 8°.

Knjiga obsega najpomembnejša dejstva iz zgodovine NOB v Sloveniji. Dejstva so povezana s kraji, ki so urejeni po okrajih, v vsakem okraju posebej pa po abecednem redu. Sodelavci so navedeni v zaključnem kazalu.

995. **Popok, Stane: Rodil sem se v zaporu.** Litostrój 1961, št. 7, str. 5.
Zapis pripovedovanja o usodi družine, ki so jo preganjali okupatorji.
996. **Poročilo PK SKOJ za Slovenijo leta 1941.** Priročnik za mlade aktiviste 1941, št. 8, str. 386—387.
Ponatis poročila o položaju SKOJ v Sloveniji.
997. **Pospoh, Jože: Gestapovci so pretepali mojega očeta.** Pionirski list 7. XII. 1961, št. 12.
Zapis očetovih spominov na življenje v Starem piskru februarja 1942.
998. **Potočnik Ivan: Odrezan od svojih.** Gradisov vestnik 1. V. 1961, št. 37.
Zapis spominov na jugoslovansko brigado v Sovjetski zvezi in nato na srem-sko fronto v Jugoslaviji.
999. **Potočnik, Lovro: Na klancu žrtev in trpljenja.** Koledar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str. 122—127.
Pisec prikazuje, koliko so zaradi nacističnega nasilja pretrpeli in umirali po koncentracijskih taboriščih ljudje iz vasi na Komeljskem pogorju med Pliberkom in Labotom.
1000. **Potočnik, Vinko-Gaber: »Ne malo sem se začudil...«** Borec 1961, št. 11, str. 634.
Pisec pojasnjuje nedokumentirano fotografijo z borci kurirske karavle 26 G.
1001. **Potokar, Cita: Ob likovnem delu razstave v muzeju NO.** Borec 1961, št. 3, str. 151.
Avtorica govori o likovnem izrazu režima v koncentracijskem taborišču.
1002. **Potokar, Roman: Tako je bilo takrat.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 142 do 145.
Spomini na nemško mučenje in zapore v Slovenjem Gradcu in bližnjem Šmartnem ter nato v Mariboru in na Borlu.
1003. **Požar, Milka: Partizani v Stogovcih.** Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24.
Oris nastanka »Tehnike Lacko« v Stogovcih.
1004. **[Požun Lojze]: Spominu Janeza Janca.** Zasavski tednik, Trbovlje 20. IV. 1961, št. 17.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisan prikaz značaja trboveljskega partizana, ki so ga Nemci ubili po daljšem mučenju.
1005. **Požun, Lojze: Hrovatova izdaja.** Zasavski tednik, Trbovlje 11. V. 1961, št. 20 in 18. V. 1961, št. 21.

Pod rubriko »20 let revolucije« prikazuje pisec Francija Hrovata in žrtve njegove izdaje nad trboveljskimi borci in podporniki partizanov v letih 1941 in 1942.

1006. **Požun, Lojze: Morda veste in lahko pojasnite.** Zasavski tednik, Trbovlje 20., 21., 22. VII. 1961, št. 30.

Avtor prikazuje napad na kulturbundovca Franca Friedricha konec aprila 1941 in Jožeta Erjavca, ki so ga Nemci osumili krivde.

1007. **[Požun Lojze]: Naglo puške smo zgrabili...** Delavska enotnost 27. XI. 1961, št. 47-48.

Članek prikazuje tragično usodo dveh skupin Revirske čete po akciji na Hrastnik 26. XII. 1941, ko je ena skupina tragično končala pri Vrharju pri Sv. Katarini nad Trbovljami, druga pa pri Prašnikarju na Planini nad Trbovljami januarja 1942.

1008. **Požun, Lojze: Revirska četa leta 1941.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1961, št. 1-2, str. 99—191.

Delno po sodobnih nemških in partizanskih virih, pretežno pa na povojnih memoarskih virih napisana razprava o zgodovini Revirske čete v letu 1941. Pisec prikazuje najprej splošni položaj, iz katerega je zrasla Revirska četa, nemško okupacijo, njeno upravo, politično organizacijo, vojaško silo in nastop proti Slovincem (izselitve), nato razvoj Osvobodilne fronte, odhajanje revirceev v partizane, formiranje prvih enot in skupne Revirske čete. Obsežno prikazuje dejavnost Revirske čete (Zagorje, Zabukovica) in njene težave zaradi nemškega terorja, priključitev čete k Stajerskemu bataljonu v oktobru 1941 (Šoštanj) in udejstvovanje v njegovem okviru: Dobrovlje, Čmakova graščina, Čreta, brežiški pohod ter prezimovanje in aktivnost, zaključuje pa s prikazovanjem tragičnih udarcev pri Vrharju in Prašnikarju januarja 1942.

Praprotnik Boris, glej št. 1586.

1009. **[Praprotnik Ciril]: Odhod v partizane.** Tiskanina, Kranj 4. III. 1961, št. 3.

Spomini na odhod od doma in vstop v 3. bataljon Kokrškega odreda spomladi 1944.

1010. **[Praprotnik Cvetka]: Pismo Cvetke Praprotnik, nosilke spomenice 1941.** Ob 20-letnici vstaje. Ptujski tednik, Ptuj 31. III. 1961, št. 12.

Avtorica pisma govori o razvoju NOB na območju nekdanjega ptujskega okraja.

1014. **Pred 20 leti je izšla prva številka Biltena.** Delo 10. VIII. 1961, št. 217.

Članek govori o splošnih jugoslovanskih ciljih, ki jih je propagiral Bilten.

1012. **Prelovec, Srečko: »Tedad sem bil namestnik komisarja...«** Borec 1961, št. 11, str. 634.

Pojasnilo k nedokumentirani fotografiji funkcionarja 2. bataljona 2. brigade VDV.

1013. **[Prešan Drago]: Za las je ušel smrti.** Celjski tednik, Celje 28. VII. 1961, št. 28 in 4. VIII. 1961, št. 29.

Zapis spominov Karla Kalovška na zločin četnikov in na ljudi, ki so pripovedovalcu pomagali, da je ozdravel.

1014. **[Prešeren Jože]: Za srečnejši jutri.** Narodni heroji študentje. Tribuna 20. VI. 1961, št. 11.
Kratke biografije narodnih herojev: Toneta Tomšiča, Milana Česnika, Draga Flisa-Strele, Slave Klavora, Alberta Jakopiča-Kajtimira, Majde Vrhovnikove, Borisa Kraigherja, Oskarja Kovačiča, Milke Kerin-Pohorske, Lidije Šentjurc, Franca Tavčarja-Roka, Dušana Kvedra-Tomaža, Rada Pehačka, Mirka Perca-Maksa, Bojana Polaka-Stjenke.
1015. **[Prešeren Martin]: Kronološki pregled dogodkov na Gorenjskem.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 36—45.
Kronologija obsega čas od 25. januarja do 31. decembra 1941.
1016. **Prešernova proslava v taborišču Gravina.** Delo 5. V. 1961, št. 121.
Prikaz Prešernove proslave na jugoslovanski bazi Gravina v Južni Italiji.
1017. **Prevc Franc:** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 57—61.
Življenjepis španskega borca, ki se v zaključnem delu nanaša tudi na dobo NOB.
1018. **P[revolšek], F[ranc]: Spomini okupatorjevega izgnanca.** Nova progla 26. VIII. 1961, št. 4, str. 4.
Zapis spominov Stanka Čretnika na prevoz preseljencev iz Maribora v Srbijo in življenje v Srbiji.
1019. **Prezelj, Janko-Stane: Na sestanek AFŽ.** Glasnik ZROP 1961, št. 5, str. 3.
Spomini komandanta Kokrškega odreda na pot na sestanek AFŽ v Zapužah in napad na nemški avto med potjo.
1020. **Prijatelj, Angela: Ranjena partizanka.** (Iz pripovedovanja bivše paznice v mariborski jetnišnici med NOB). 7 dni 10. III. 1961, št. 10. Maribor.
Spomini na Faniko Jakomin, ki ji je paznica preskrbela nemškega zdravnika, da ji je operiral ranjeno nogo.
1021. **Prijatelj Jože: Prispevek k aprilskim dogodkom.** Dolenjski list, Novo mesto 13. IV. 1961, št. 15.
Pisec prikazuje, kako je na sodišču v Novem mestu kazenski senat sklepal in sklenil izpustiti iz zaporov aretirane komuniste Vinka Kristana, Vilmo Beblerjevo in druge 11. aprila 1941.
1022. **Primožič, Jože-Miklavž: Častno so izpolnili nalogo.** Prim. novice, Nova Gorica 13. IX. 1961, št. 37.
Splošna podoba izpolnjevanja kurirskih dolžnosti.
1023. **Prinčič, Franc: Ustanovitev I. prekomorske brigade in njen prihod v Jugoslavijo.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 149—150.
Spomini na nastanek brigade po kapitulaciji Italije, na njen odhod iz južne Italije v Dalmacijo in boje do razformiranja.
1024. **Prislan, Vida-Mrgole: Leto dni v taborišču smrti.** Le malo nas je Slovenk, ki smo preživele taborišče Auschwitz. TT 18. VII. 1961, št. 29.
Prikaz življenja in trpljenja v koncentracijskem taborišču.

1025. **Prispevki za zgodovino delavskega gibanja.** Izd. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Ljubljana 1961, letnik II, št. 1-2, str. 419 s slikami med tekstem + 1 slika v prilogi. 8°.
Zbirka razprav in gradiva, ki obravnavajo dobo NOB. Podrobneje glej pri razpravah posameznih avtorjev.
1026. **Proj Ivan: Moj prvi dan v partizanih.** Tiskanina, Kranj 27. V. 1961, št. 7. Spomini na pot v partizane oktobra 1943, prihod v Škofjeloški odred, začetek partizanstva, prvi pohod in spopad z Nemci v Selški dolini.
1027. **[Proj Ivan]: Ilegalci proti sovražniku.** Kranjski tekstilec, Kranj 16. IX. 1961, št. 2 in 25. X. 1961, št. 3.
Spomini na aktivistično delo v Stražišču in Kranju, na izdajanje in posledice izdaj, posebno v družini Vinka Hafnerja.
1028. **Promet na osvobojenem ozemlju med NOV.** Ljubljanski dnevnik 8. VII. 1961, št. 157.
Članek prikazuje delo in razmah prometno tehničnega oddelka v glavnem štabu Slovenije od kapitulacije Italije dalje.
1029. **[Prušnik Karel]-Gašper: V spomin partizanski materi.** Slovenski vestnik, Celovec 3. II. 1961, št. 5.
Pisec prikazuje partizansko mater Nežo Brežjak, p. d. Šemunovo mater na Plaznici na Koroškem.
1030. **[Prušnik Karel]-Gašper: Zločin nad trojno pomladjo.** Glas naroda, New York 21. XI. 1961, št. 91.
Pisec prikazuje, kako so Nemci pobili družino Sadovnikov ali vulgo Peršmanovih pri Železni Kapli.
1031. **Prušnik, Karel: Pred dvajsetimi leti.** Koledar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str. 40—42.
Pisec prikazuje najpomembnejša dejstva iz razvoja koroških partizanov, označuje to partizanstvo in posledice partizanskega boja.
1032. **[Prušnik Karel]-Gašper: V tretji partizanski zimi.** Koledar Slovenske Koroške 1962, Celovec [1961], izd. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, str. 97—102.
Spomini na obiske pri kmetu Burjeku na pobočju Pece ob božiču, zlasti l. 1944.
1033. **Prva tankovska šola.** Delo 17. VII. 1961, št. 194.
Članek govori o formiranju tankistov in šolanju v Gravini v južni Italiji 1944. leta.
1034. **Prvi zbor partizanskih novinarjev.** Spomin na zgodovinski sestanek dne 5. maja 1944. 7 dni, Maribor 5. V. 1961, št. 18.
1035. **Prvi dokumenti revolucije.** Delo 3. VII. 1961, št. 180.
Članek prikazuje prve ukrepe CK KPJ za odpor jugoslovanskih narodov proti okupatorju, proglas na upor, ustanovitev glavnega (kasneje vrhovnega) štaba za vodstvo odpora in prve rezultate v Srbiji ter sodbe okupatorskih organov.

1036. **[Pučko Stane]: Slovo od prvoborca.** Včeraj smo pokopali Ivana Markiča. Večer, Maribor 4. I. 1961, št. 1 [I. izdaja].
Kratka biografija Ivana Markiča, ki se nanaša tudi na njegovo bivanje v izseljeništvu v Slavoniji in Liki.
1037. **P[učko] S[tane]: Beg s transporta smrti.** 7 dni, Maribor 1. XII. 1961, št. 48.
Oris usode Ludvika Skrbiča-Gozda, ki je bil med NOB vojni referent v okolici Maribora, pa so ga zajeli Nemci februarja 1945, odpeljali v taborišče, toda na poti jim je pri Pesnici ušel iz drvečega vlaka.
1038. **Pučko Stane: Še enkrat po poteh »štirinajste«.** Večer, Maribor 29. XI. 1961, [slavnostna številka] — 30. XII. 1961, št. 303.
Utrinki s pohoda XIV. divizije preko Hrvaške.
1039. **Puhar, Helena: Angelina človečnost.** Ob drugi obletnici smrti Angele Ocepkove. Delo 2. VI. 1961, št. 149.
Spomini na skupno delo v narodnoosvobodilnem gibanju in oris značaja Angelce Ocepkove.
1040. **Puhar, Rudi-Razin: Skojevci na progo.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 238—241.
Spomini na sabotažno akcijo na progi Zalog—Ljubljana.
1041. **[Pust Tatjana]: [Lavoslav Brus].** PTT zbornik 1961, št. 10-11, str. 208—210.
Po rubriko »Priloga k PTT zborniku« prikazuje članek, ki je sicer brez naslova, Lavoslava Brusa kot aktivista OF in pesnika tedanjega časa. Članku je dodan sonetni venec z naslovom »Trnov venec«.
1042. **Pušenjak, Rado: Tragedija v Cezanjevcih.** V zgodovini Cezanjevcev in okoliških vasi bo ostal s krvavimi črkami zapisan 25. april 1944, ko je okupator pri Ribičevem mlinu ustrelil 25 talcev. Večer, Maribor 25. IV. 1961, št. 96.
1043. **Pušenjak, Rado: Do poslednjega diha.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Članek prikazuje družino Janka Preloga iz Grlave, njegovo privrženost narodnoosvobodilnemu gibanju in njegov tragični konec januarja 1945, ko so Kozaki požgali njegovo hišo in njega v hiši.
1044. **Pušenjak, Rado: Bili smo borci in aktivisti.** Pom. vestnik, Murska Sobota 27. XI. 1961, št. 47.
Spomini na ustvarjanje politične organizacije v Prlekiji in oblike političnega dela.
1045. **P[ušenjak] R[udi]: Frančiške Franko ni več.** Dolenjski list, Novo mesto 27. IV. 1961, št. 17-18.
Označitev partizanske matere in njenega odnosa do NOB.
1046. **Pušenjak, Rudi-Uragan: Smrt mitraljezca Kotarja.** Dolenjski list, Novo mesto 8. VI. 1961, št. 23 in 15. VI. 1961, št. 24.

Pisec prikazuje zadnjo borbo mitraljezca Kotarja pri Velikim Osojniku pri Račni na Dolenjskem.

1047. **Pušenjak, Rudi:** Naš najmlajši borec. Kurirček 1961/62, št. 3, str. 111 do 113.

Pisec prikazuje borca 12. brigade mladega Lojzeta Pakiča.

1048. **Puterle, Janez:** Postavili bomo spomenik padlemu pionirju. Kurirček 1961, št. 1, str. 25.

Nekaj besed o mladem kurirju Dolenjskega odreda.

R

1049. **Radaković, A.:** Junaška smrt italijanskega pilota v vrstah jugoslovanškega letalstva. Dogodek iz zadnjih dni osvobodilne borbe. Prim. dnevnik, Trst 21. VI. 1961, št. 146.

Prikaz usode Luigija Ruggija iz Zadra, ki je najprej ščitil transportna letala, ki so iz Slovenije vozila ranjence, nato pa se je pri povratku na bazo smrtno ponesrečil.

1050. **Radišić Djordje:** Življenje pesnika — narodnega heroja Karla Destovnika-Kajuha. 7 dni, Maribor 6. I. 1961, št. 1 — 3. II. 1961, št. 5.

Pisec riše pesnikovo življenje. Najprej prikaže aretacijo po gestapu, ilegalno bivanje na domu v Šoštanju, nemške preiskave, nato pesnikovo ilegalno življenje in delo v Ljubljani ter pesniško ustvarjanje, odhod v partizane avgusta 1943, življenje v partizanih, pohod s XIV. divizijo in smrt na pragu Žlebnirove hiše na Belih vodah.

1051. **Radoš Martin - A. F.:** Oj očak Nanos; ki zreš na svoje podložne ... Vestnik SPB XII/1961, št. 1, str. 10—14; št. 3, str. 51—56 + [I]; št. 4, str. 82 do 88; št. 5, str. 114—116.

Zapis spominov A. F. o doživetjih primorskega domobranca v bojih s partizani na Primorskem v letih 1944 in 1945.

1052. **Rajh, Ivo:** Proslava 20-letnice vstaje občine Ormož. Ptujski tednik, Ptuj 6. X. 1961, št. 38.

V zvezi s proslavo prikazuje pisec tudi ustanovni sestanek OF v Središču.

1053. **Rajhenburški trapisti pričajo.** Vestnik, Buenos Aires XII/1961, št. 5, str. 94—98; št. 6, str. 144—150; št. 7, str. 185—188.

Pisma rajhenburških trapistov, ki so bili 1941 preseljeni in so se povečini zbrali v Bosni (Banja Luka). V pismih opisujejo življenje v izseljenstvu.

1054. **Rakušček, Janko:** Naše sosede so pregnali. Pionirski list 21. XII. 1961, št. 14.

Oris nemškega terorja v vasi Magora pri Kobaridu.

1055. **Ranković, Aleksander:** Majsko partijsko posvetovanje v Zagrebu. Delo 30. IV. 1961, št. 118.

Analiza tedanjega položaja in sklepi zasedanja CK KPJ maja 1941 v Zagrebu.

1056. **Rant, Pavle: Dr. Rožman — slovenski vladika.** Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1961, Buenos Aires 1961, str. 158—167.
V poglavju »Vojni čas« na str. 162—163 prikazuje kontrarevolucionarni pisec lik škofa Rožmana na temelju citatov kontrarevolucionarnih avtorjev, ki so pisali o njem.
1057. **Rant, Pavle: Trikrat z generalom Rupnikom.** Vestnik, Buenos Aires XII/1961, št. 9, str. 234—236.
Drobci spominov kontrarevolucionarnega pisca na generala Rupnika.
1058. **Rant, Pavle: Emmer, SNG in Sajatov belogardizem.** Ob dvajsetletnici Emmrove smrti 4. decembra 1941. Vestnik SPB, Buenos Aires XII./1961, št. 11-12, str. 301—307.
Pisec, kontrarevolucionarni emigrant, zavrača Sajatovo prikazovanje Emmra v Belogardizmu in s svojega vidika pojasnjuje nastanek in razvoj Emmrove skupine v letu 1941.
1059. **Rapl, Rudi-Savo: Od Litije do Kočevskega Roga.** Pripoveduje spomeničar ... Invalidski vestnik 7. VII. 1961, št. 14.
Spomini na začetke ilegalnega dela pri Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka), na Zahodnodolenjski odred in na italijansko ofenzivo med roško ofenzivo.
Rapl Rudi-Savo, glej št. 440.
1060. **Ratej, Olga: Mladost, ti moja mladost.** TT 23. V. 1961, št. 21.
Zapis otroških doživljajev iz krajev nad in ob Kolpi. Napisali so jih Ivan Štimec, Vence Štimec, Ferdinand Troha, Slavka Mrle, Antica Troha, Joško Miklič, Anton Šega, Alojzij Urh, Julka Poje, Ana Jakšič, Mirko Pantar, Kristina Malnar, Alojzij Ješelnik, Ludvik Pantar, Jože Kordiš, Ana Jurjevič, Marica Mavrovič, Marija Muhvič in Micka Molnar.
1061. **[Ratej Olga]-J 25.213: Apel.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču Ravensbrück.
1062. **Ratej, Olga: Minuta tišine.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Odlomki iz pisem komandanta krajevne komande v Istri, kjer je padel 2. februarja 1945.
1063. **Ravbar, Alojzij: Primorski Turjak.** Borec 1961, št. 4, str. 210—212; št. 5, str. 274—276; št. 6, str. 341—343.
Pisec prikazuje, kako je nastala belogardistična postojanka na Črnem vrhu divizije, zlasti kako so se odlikovali borci Gradnikove, Kosovelove in Prešernove brigade do popolne zmage v prvih dneh septembra 1944. nad Idrijo poleti 1944 in kako so proti njej vodile operacije enote 30. in 31.
1064. **Ravbar, Alojz: Sam proti osmim tankom.** Borec 1961, št. 9, str. 482—484.
Oris topničarja Valentina Lebana iz Gorenje Trebuše in njegovih junaških dejanj v boju z ustaši v Dalmaciji in Bosni.
1065. **Ravbar, Jože-Još: Izdaja na Selu.** Delo 19. VII. 1961, št. 196.
Pisec prikazuje, kako so poskrbeli za ranjence Rašiške čete pri Kristanovih na Selu pri Vodica in kako so bili izdani konec septembra 1941.

1066. **Ravbar, Jože-Još:** Spomini na »tiskarno« v Rašiški četi. Borec 1961, št. 12, str. 683—684.
Prikaz iznajdljivosti Ceneta Štuparja za razvoj propagande v Rašiški četi, izdajanje radijskih vesti in nastanek tehnike v Rašiški četi.
1067. **Ravnihar, Božena dr.:** Sanitetna organizacija v Ljubljani v prvem letu osvobodilne borbe. Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 320—334.
Avtorica prikazuje začetke osvobodilne organizacije med zdravniki in zdravstvenim osebjem, začetek zdravniškega matičnega odbora OF, njegov organizacijski razmah, prve udarce s strani okupatorja, nov dvig, zdravljenje ilegalcev in partizanov, reševanje bolnikov-jetnikov, obveščevalno službo, zbiranje sanitetnega materiala, odpremljanje ljudi v partizane, organiziranje podeželskih zdravnikov za pomoč partizanom in naposled odhajanje zdravnikov v partizane.
1068. **Ravnik, Ivan:** Moje doživetje ob nemški ofenzivi v novembru 1943. PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 148—149.
Spomini na boje prešernovčev med nemško novembrsko ofenzivo 1943, okoli Žirovskega vrha, nato nad Sorico v Selški dolini, na Jelovici in premiki po škofjeloškem območju.
1069. **Ravšl Anton:** Obletnica vstaje jugoslovanskih narodov in izгона slovenske duhovščine. Nova pot 1961, št. 7-8, str. 425—429.
Spomini na življenje v izgnanstvu v NDH med vojno (Slavonska Požega).
1070. **Razvoj in delo OF pri Sv. Ivanu.** Primorski dnevnik, Trst 9. VI. 1961, št. 136 — 10. VI. 1961, št. 137.
Članek prikazuje organizacijo osvobodilnega gibanja pri Sv. Ivanu v Trstu in fašistično nacistični teror v letih vojne.
1071. **Rejec, Franc-Kuhar:** S starimi puškami in rjastimi naboji... Borec 1961, št. 1, str. 22—23.
Spomini na spopad dela Trnovske čete z Italijani iz zasede pri Gačniku in uspešno rešitev Cirila Čibeja ter pridobitev orožja januarja 1943.
1072. **Rejec Franc-Kuhar:** Po poteh in domovih tihih junakov. Iz življenja in dela primorskih kurirjev. Obstoj in uničenje relejne kurirske postaje TV P-6. Slov. Jadran, Koper 30. VI. 1961, št. 27-28.
Oris usode kurirske postaje med Čekovnikom in Mrzlo rupo v letu 1943.
1073. **Rejec, Franc-Kuhar:** Karavla P-6 kot bolnica. Iz življenja in dela primorskih kurirjev. Slov. Jadran, Koper 14. VII. 1961, št. 29.
Prikaz postojanke pri Mrzli Rupi v letu 1943.
1074. **Rejec, Franc-Kuhar:** Karavla P-6 kot bolnica. (Ob 20-letnici vstaje.) Prim. dnevnik, Trst 25. VII. 1961, št. 175.
Spomini kurirja P-6 na odhajanje primorskih novincev v partizane na Dolensko v marcu 1943 in na ranjence, ki so se zdravili v njihovi karavli.

1075. **Rejec, Franc-[Kuhar]: S praga večnosti nazaj v življenje.** Spomini partizanskega kurirja Antona Kaša-Stojana. Slov. Jadran, Koper 4. VIII. 1961, št. 32.
Spomini na spopad z Nemci in domobranci na Pivki poleti 1944.
1076. **Remic Marijan: Živ med mrliči.** Ljubljanski dnevnik 4. III. 1961, št. 52.
Zapis spominov na življenje v taborišču Gusen pri Mauthausnu.
1077. **[Ren]er [Polde]: Nove naloge za zgodovinarje.** Po sestanku v Gornji Branici. Slov. Jadran, Koper 17. II. 1961, št. 8.
Kratek zapis debate o prihodu prvih partizanov na Primorsko.
1078. **R[ener], P[olde]: Primorski človek je stisnil pest.** Iz zgodovine ljudske vstaje na Krasu. Slov. Jadran, Koper 24. II. 1961, št. 9.
Pisec govori o prvih začetkih partizanske aktivnosti na Primorskem v letu 1941.
1079. **Renner, Polde: Kot eden vsi za partizane.** Odlomki iz zgodovine NOB v Gornji Branici. Slov. Jadran, Koper 30. VI. 1961, št. 27-28.
Članek prikazuje privrženost Gornje Branice NOB, zdravljenje partizanov v tamkajšnji bolnišnici in kurirsko obveščevalno službo.
1080. **Repe, Slavko: Partizanski invalidski pevski zbor.** Naši razgledi 22. VII. 1961, št. 14.
Pod poglavjem »V času NOB« prikazuje pisec nastanek in prvo fazo delovanja invalidskega pevskega zbora.
1081. **Repina, Tonček: Odhod v partizane.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 68—69.
Zapis spominov na slovo od doma ob odhodu v partizane.
1082. **Repinc Janez: Taki so bili prvi koraki kapitulantske oblasti.** Borec 1961, št. 4, str. 185—186.
O občinskem letaku po italijanski zasedbi Bohinja. Članek prikazuje okupatorski režim v Bohinju sredi aprila 1941.
1083. **Resnica o novi Jugoslaviji je prodrla v svet.** (Odmev z Drugega zasedanja AVNOJ v tujini.) Dolenjski list, Novo mesto 28. XI. 1961, št. 48.
Odlomki iz angleških, ameriških in francoskih listov.
1084. **Revolucionarna preteklost Zabukovce.** Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98.
Utrinki iz delovanja Zabukovčanov v Savinjski dolini v NOB leta 1941.
1085. **Revolucionarni dogodki na Gorenjskem v aprilu 1919—1945.** Sava, Kranj 1961, št. 3, str. 44—45.
Kronika pomembnejših dogodkov, ki zajema tudi čas vojne.
1086. **Ribar, Ivan dr.: Zasedanje je trajalo vso noč.** (Spomini na drugo zasedanje AVNOJ.) Zasavski tednik, Trbovlje 25. XI. 1961, št. 48-49.
1087. **Ribičič, Josip: Čudna spoved.** Kurirček 1961, št. 1, str. 5-6.
Pisec pripoveduje, kako mu je neki pater organiziral sestanek z zaprto ženo, da bi se dogovorila za enoten zagovor.

1088. **Ribičič, Mitja-Ciril: Pionirji borbe na Štajerskem.** 7 dni, Maribor 20. VII. 1961, št. 29.
Pisec govori o začetkih NOB na Štajerskem v letu 1941 in 1942.
1089. **Ribnikar, Jara: Hiša v Botičevi ulici.** Večer, Maribor 3. VII. 1961, št. 153.
Spomini na Tita v letu 1941 in na sestanke politbiroja CK KPJ v hiši avtorice.
1090. **Ribnikar, Kristl-Feliks: Življenje je dobilo novo vsebino.** Borec 1961, št. 6, str. 323—325.
Spomini na zbiranje bomb na Igu in prenos v Ljubljano na onkološki inštitut, prenašanje in hranjenje zbrojevke, razoroževanje Italijanov in likvidacijo Nemca pri kinu Matica 1941.
1091. **Ribnikar, Kristl-Feliks: Življenje je dobilo novo vsebino.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 228—232.
Spomini na zbiranje orožja, razoroževanje Italijanov in streljanje gestapovca pred »Matico«.
1092. **Ribnikar, Tonček: Pri bunkerju, kjer se je zdravila moja mama.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30-31.
Zapis pripovedovanja o materinem zdravljenju v Prinčevem bunkerju na Kriški gori v letu 1944.
1093. **Ribnikar, Tonček: Resnična zgodba.** Kurirček 1961-62, št. 4, str. 145—146.
Zapis spominov na gorenjskega partizana Matjažka, ki se je pred gestapovci skrnil in se ustrelil, preden so ga dobili v roke.
1094. **Rigler, Radivoj: Ali je bil neizogiben naš zlom leta 1941?** Vestnik, SPB XII/1961, št. 3, str. 35—42; št. 4, str. 59—67.
Z vidika pobeglih belogardistov opisane okoliščine zloma Jugoslavije v letu 1941.
1095. **Rihar, Filip: O preserskem procesu.** Borec 1961, št. 5, str. 294—295.
Kratek prikaz akcije na preserski most in »preserskega« procesa.
1096. **Rihar, Filip: »Corpus delicti« na preserskem procesu.** Borec 1961, št. 12, str. 684.
Pisec prikazuje, na kaki izmišljotini so Italijani utemeljevali svoje obtožbe proti borovniškemu učitelju Antonu Miklaviču, ki so ga obsodili in ustrelili.
1097. **Rihtar, Franc: Trpljenje v taborišču Dachau.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 159.
1098. **Robič, Dragica: Dokument časa in dejanj.** Dolenjski list, Novo mesto 14. IX. 1961, št. 37.
Drobni utrinki o šestih sokolih iz Mirne peči v dobi NOB.
1099. **Rogers Lindsay: Bolnišnica v gozdu.** Delo 12. II. 1961, št. 40.
Spomini na slovenske partizanske bolnišnice in partizanske zdravnike jeseni 1943.

1100. **[Rojic Vida]: »Nismo klonili...«** Ptujski tednik, Ptuj 24. III. 1961, št. 11.
Zapis pripovedovanja Nežke Kramberger o podpiranju ilegalcev in aktivistov osvobodilnega gibanja v letu 1941.
1101. **R[ojic] V[ida]: Pomen 27. marca 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 24. III. 1961, št. 11.
1102. **R[ojic] V[ida]: Vojni požar nad Jugoslavijo.** Ptujski tednik, Ptuj 7. IV. 1961, št. 13 in 14. IV. 1961, št. 14.
Avtorica govori o aprilski vojni v ptujskem okolišu in začetkih nemške okupacije.
1103. **R[ojic] V[ida]: Aprilski dnevi.** Ptujski tednik, Ptuj 14. IV. 1961, št. 40.
Drobci o začetkih nemške okupacije v Ptujju in ptujskem okraju.
1104. **R[ojic], V[ida]: Ob 20-letnici vstaje 1941—1945.** Aprila 1942 so osnovali Slovenjgoriško četo... Ptujski tednik, Ptuj 21. IV. 1961, št. 15.
Članek prikazuje aktivistično delo Mime Kovač-Barčke v ptujskem okolišu leta 1942 po njenem pripovedovanju, nato slovenjgoriško četo in nje izdajo.
1105. **[Rojic Vida]: Za klicem »Smrt fašizmu — svoboda narodu«.** Ptujski tednik, Ptuj 21. IV. 1961, št. 15.
Avtorica prikazuje najprej nekaj dejstev iz razvoja NOB, nato ukrepe nemških okupatorjev na Štajerskem ter nekaj pomembnejših dejstev iz razvoja NOB.
1106. **R[ojic] V[ida]: Zbiralci orožja 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 19. V. 1961, št. 18.
Članek prikazuje, kdo so bili tisti, ki so med prvimi zbirali orožje, kako so ga nabirali in žrtve, ki jih je zbiranje orožja zahtevalo.
1107. **R[ojic Vida]: Odkritje zaznamnega kamna v hajdinskem gozdu.** Ptujski tednik, Ptuj 26. V. 1961, št. 19.
Članek prikazuje zbiranje orožja v ptujskem okraju.
1108. **[Rojic Vida]: Moja pot na Borl.** Ptujski tednik, Ptuj 2. VI. 1961, št. 20.
Prikaz zapora na Borlu v letu 1941 in začetkov osvobodilnega gibanja v ptujskem okolišu.
1109. **R[ojic] V[ida]: Osvobodilna fronta leta 1941.** Ptujski tednik 9. VI. 1961, št. 21 — 23. VI. 1961, št. 23.
Prikaz začetkov osvobodilnega gibanja v okolici Ptujja v vaseh Nova vas, Mostje, Juršinci, Dornava, Grajena, Gorišnica in posebej še o hajdinskih upornikih, sestanku v Rogoznici, posvetu v Gojčičevi Dobravi in skrivanju orožja.
1110. **R[ojic] V[ida]: Markovci leta 1961.** Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24.
Članek prikazuje razmah osvobodilnega gibanja v Markovcih pri Ptujju v letu 1941 (v naslovu je pomotoma letnica 1961).

1111. **R[o]jic [V]ida): Junaško zgodovinsko obdobje jugoslovanskih narodov.** Ptujski tednik 7. VII. 1961, št. 25.
Članek prikazuje na kratko nekaj najpomembnejših splošnih dejstev iz razvoja NOB v Jugoslaviji.
1112. **[R]ojic [V]ida): Ptujčanka v tiskarni Slovenskega poročevalca v Ljubljani leta 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 14. VII. 1961, št. 26.
Spomini na prihod iz Ptuja v Ljubljano in na delo v ciklostilni tehniki na Zalah in v Mostah.
1113. **R[o]jic [V]ida): Uporniki na Dravskem polju.** Ptujski tednik, Ptuj 14. VII. 1961, št. 26.
Avtorica prikazuje postojanke osvobodilnega gibanja na Dravskem polju 1941 in 1942.
1114. **R[o]jic, [V]ida): Ptujski poborniki za svobodo.** Ptujski tednik, Ptuj 21. VII. 1961, št. 27.
Članek prikazuje delovanje OF v Ptujju, Makolah in v Slovenskih goricah v letih 1941 in 1942.
1115. **R[o]jic, [V]ida): Vloga KP v ptujskem okraju pred letom 1945.** Ptujski tednik, Ptuj 21. VII. 1961, št. 27.
Članek prikazuje najprej življenje partije pred vojno, nato pa v letih 1941 in 1942.
1116. **R[o]jic, [V]ida): Središki borci za svobodo.** Ptujski tednik, Ptuj 28. VII. 1961, št. 28.
Prikaz aktivističnega dela v osvobodilnem gibanju v Središču, njegovih zvez s Ptujem, Mariborom, Ljutomerom in Prekmurjem.
1117. **R[o]jic, [V]ida): Odkrili bomo spominsko ploščo revolucionarki Olgi Meglič.** Ptujski tednik, Ptuj 4. VIII. 1961, št. 29.
Oris predvojne partijske delavke in aktivistke v NOB po spominih Mime Kovač-Barčke.
1118. **R[o]jic, [V]ida): Ptujski borci drugod po domovini in Evropi pripovedujejo.** Ptujski tednik, Ptuj 11. VIII. 1961, št. 30 — 22. IX. 1961, št. 36.
Prikaz dejavnosti v partizanih in na političnem delu po lastnem pripovedovanju: Franta Komel, Slavice Zemljčič, Miha Vidovič (pod naslovom »Moral sem iz Ptuja«), M. V., V. T., Dr. F. R., V. F., Š. P., M. M., J. K., H. J., A. K. V zadnjih številkah se težišče pripovedovanja premakne iz osebnih življenjepisov v širše komplekse dogodkov, kjer avtorica osebne življenjepise omejuje na nekaj podatkov, kje so delali ali padli v slovenskih pokrajinah ali izven njih v Jugoslaviji, pa tudi v Rusiji in pri zahodnih zaveznikih.
1119. **R[o]jic [V]ida): Štajerski koledar narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem leta 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 11. VIII. 1961, št. 30.
Kronološki pregled važnejših dogodkov iz oktobra, novembra in decembra 1941.
1120. **R[o]jic [V]ida): V nemških nacističnih taboriščih.** Ptujski tednik. Ptuj 29. IX. 1961, št. 37 — 13. X. 1961, št. 39.

V članku prikazuje avtorica Strnišče in Ljubelj, nato pa govori splošno o odganjanju slovenskih ljudi v koncentracijska taborišča.

1121. **R[o]jic, V[ida]: Tone Žnidarič in napad na Šoštanj leta 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 13. X. 1961, št. 39.
Avtorica prikazuje aktivnost Dušana Kvedra in Toneta Žnidariča na Štajerskem v delu za prosep NOB.
1122. **R[o]jic Vida]: Partizani po Sloveniji leta 1941.** Ptujski tednik, Ptuj 20. X. 1961, št. 40.
1123. **R[o]jic, V[ida]: Upor proti okupatorju v Halozah.** Ptujski tednik, Ptuj 17. XI. 1961, št. 44 — 22. XII. 1961, št. 48.
Članek prikazuje težke gospodarske razmere v Halozah pred vojno in nemški vpliv, nato okupacijo in razmah osvobodilnega gibanja.
1124. **R[o]jic, V[ida]: Neobjavljena pesem mlađega revolucionarja.** Ptujski tednik, Ptuj 24. XI. 1961, št. 45.
Objava pesmi Vinka Reša in njegove usode, ki se je zaključila v Slovenjehoriški četi pri Mostju 1942.
1125. **R[o]jic, V[ida]: Iz snopiča spominov sodelavcev Osvobodilne fronte.** Tednik, Ptuj 29. XII. 1961, št. 49.
Avtorica govori o ustrelitvi talcev v Cirkovcih 11. januarja 1945, v Cirkulanah 26. januarja 1945 in o nemškem terorju nad domačijo Kovačičevih v Bratislavcih 9. februarja 1945.
1126. **Rojina Tine: Z Jožkom nad Lahe.** Tiskanina, Kranj 6. V. 1961, št. 6.
Spomini na napad na italijansko postojanko v dolini Bače spomladi 1944, to je na Italijane, ki so bili v nemški službi.
1127. **Romanič, P[eter]: Nočni strel na štab.** Prve akcije črnomaljske mladine. Delo 5. VIII. 1961, št. 212.
Pisec opisuje začetke oborožene aktivnosti v Črnomlju in ostali Beli krajini.
1128. **Romanič P[eter]: »Mi gremo v napad...«** Delo 28. X. 1961, št. 296.
Spomini na obisk prve belokranjske partizanske skupine pri Kozlovem zdencu jeseni 1941.
1129. **Ros Ivan: 20. obletnica vstaje.** Zadrudni koledar Pomurja 1961, M. Sobota 1960, str. 37—38.
Splošno o NOB.
1130. **[Roš Cilka]: Ustanovitev OF in njen pomen.** Tiskanina, Kranj 6. V. 1961, št. 6.
1131. **[Roš Cilka]: Vedno ni bilo lahko.** Tiskanina, Kranj 8. VII. 1961, št. 9.
Spomini na podpiranje sorodnikov partizanov v bližini nemško-italijanske meje in preskrbovanje partizanov.
1132. **Roš, C[ilka]: V boju proti okupatorju.** Kranjski tekstilec, Kranj 28. XII. 1961, št. 5.

- Članek prikazuje, kako so Italijani nadzirali ljudi na žičnih blokih v Ljubljani in kako je ilegalno kljub blokom funkcionirala zveza z mestom.
1133. **Roš, Fran: Prišel je nacistični učitelj.** (Iz okupatorjeve šolske kronike 1941.) Celjski tednik, Celje 12. V. 1961, št. 17.
- Odlomki iz nemške šolske kronike pri Štefanu pri Žusmu o začetkih nemškega pouka na Kozjanskem v letu 1941.
1134. **Roš, Fran: V porotni dvorani — Hitler na zatožni klopi.** Mladina 23. IX. 1961, št. 37.
- Spomini na začetke življenja v izgnanstvu v Srbiji v Čupriji in na »proces« proti Hitlerju.
1135. **R[oš], F[ran]: Vojteh Jerin.** Celjski tednik, Celje 27. X. 1961, št. 41.
- Kratka biografija, ki zajema tudi dobo NOB.
1136. **Roš, Fran: Celjski dnevnik 1941.** Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 147—165.
- Zapis doživljajev v času od 25. marca, to je pristopa Jugoslavije k trojni zvezi do prevoza v Maribor v zbirno taborišče v Melju. V dnevniških zapiskih opisuje pisec zadnje dni kraljevske Jugoslavije, nemško zasedbo, metodo izseljevanja in prevoz v Maribor. Dnevnik obsega čas od 25. marca do 21. aprila 1941.
1137. **Roš, Fran: Celjsko šolstvo med okupacijo.** Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 135—146.
- Na temelju šolskih kronik in slovenskih zapisov o razmerah na šolah v dobi okupacije napisan prikaz nemškega režima na celjskih šolah med vojno.
1138. **Rot, Janko: Partizani v eni, Nemci v drugi sobi...** Borec 1961, št. 6, str. 366.
- z Nemci pozimi 1944.
1139. **Rozman, Vlado: »Bil sem v Garibaldijevi diviziji na Gorenjskem«.** Loški delavec, Škofja Loka 12. VIII. 1961, št. 15.
- Zapis pripovedovanja garibaldinca Zanatela Guerrina o bivanju in bojih garibaldinske divizije na Gorenjskem pozimi 1944-1945.
1140. **Rozman, Vlado: Prekop posmrtnih ostankov Giuseppa Tomizza.** Borec 1961, št. 9, str. 484.
- Oris borca in politkomisarja garibaldinske brigade, ki je padel na škofjeloškem ozemlju med zadnjo nemško ofenzivo 1945.
1141. **[Rudolf Janko]: Zvesto smo izpolnili vse naloge, za katere so dali življenje nešteti borci.** Delo 24. VII. 1961, št. 200.
- Pisec govori o Žužemberku v dobi NOB.
1142. **Rudolf, Silva: Berba na Poreznu.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
- Zapis pripovedovanja o tragičnem boju pri karavlah na Poreznu med nemško ofenzivo proti IX. korpusu 1944.
1143. **Rudolf, Zlatko: Moj oče je bil ranjen.** Pionirski list 21. XII. 1961, št. 14.
- Prikaz okoliščin, kako je bil ranjen piščev oče.

1144. **Rupert, Martin: Strelji iz zvonika.** Pionirski list 19. X. 1961, št. 6.
Oris italijanskega nasilja v Iški vasi leta 1942.
1145. **Rus, Stanko: Loški potok v julijskih dneh 1942.** Novice, Kočevje 29. VII. 1961, št. 31.
Pisec prikazuje italijansko nasilje in posledice v Loškem potoku.

S

1146. **Sagadin, Tončka-Zenka: Odgovor na Zorino pismo.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.
Avtorica prikazuje življenje in delo svojega sina Mirana kot partizanskega kurirja.
1147. **Saje, Franček: Delavska enotnost 1942—1944.** Ponatis priredil Tone Fajfar, izdal in založil republiški svet Zveze sindikatov Slovenije v Ljubljani 1954, str. 151. Zgodovinski časopis XIV/1960 [1961], str. 308—311.
Ocena ponatisa.
1148. **Samarin Bojan: Gledališče na seniku.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis spominov Manice Póžarjeve o otroških igrah na seniku v Rušah v letih vojne od 1942 do 1944.
1149. **[Samide Valter]: Gaz v snegu.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Opis vstaje na Dovjem in v Mojstrani sredi decembra 1941 po pripovedovanju Mihe Potočnika.
1150. **[Samide Valter]: Strelji iz škarpe.** Delavska enotnost 21. VII. 1961, št. 29.
Zapis pripovedovanja Filipa Tekavca o akciji ribniške skupine avgusta 1941.
1151. **[Samsa Bogo]: Ginljiva mladinska komemoracija Pinka Tomažiča in tovarišev.** Prim. dnevnik 22. XII. 1961, št. 303.
V komemorativni govor je vključen kratek prikaz osvobodilnega gibanja v Trstu, zlasti v letu 1941.
1152. **Samsa, Ivan: Prelita kri.** Novice, Kočevje 4. III. 1961, št. 10.
Pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje...« prikazuje pisec težave po roški ofenzivi in divjanje belogardistov v Malem logu nad skupino 3 partizanov.
1153. **[Šattler Miran]: Nekateri važnejši datumi v prvih letih ljudske vstaje.** Ljubljanski dnevnik 27. IV. 1961, št. 98.
Kronologija pomembnejših dogodkov v letih 1941 in 1942.
1154. **[Šattler Miran]: 1941—1961.** Ljubljanski dnevnik 5. V. 1961, št. 103 — 29. XII. 1961, št. 301.
Razširjena kronika dogodkov iz razvoja NOB. Kronika navaja v krajši ali daljši obliki dogodke, ki so se odigrali na dan, na katerega je kronika objavljena. Nekateri dogodki so opisani obširno, kar v obliki daljšega članka. Kronika sočasno upošteva vsa leta vojne. V drugi polovici leta se opisi dogodkov

ne omejujejo vedno na dan, ki ga sicer upošteva kronika, temveč posegajo v širši časovni okvir, celo mimo datuma, pod katerim so sicer opisani. Take objave so delno ponatisi že objavljenih prispevkov, delno pa tudi svobodnejše predelave.

1155. **Sattler Miran: Pod Revovco so tedaj počili strelji!** Odgovor na vprašanje: Kdo so talci na fotografiji neznanega avtorja, ustreljeni na neznanem kraju! Ljubljanski dnevnik 15. VII. 1961, št. 163.
Pisec razlaga, da gre za talce v Spodnjih Gorjah, ki so jih Nemci ustrelili 28. avgusta 1941 za izdajalcem Florjanom Ulčarjem.
1156. **[Sedmak Marjan]: Razbita zarota.** Mladina 20. VII. 1961, št. 28.
Članek prikazuje, kako je jugoslovanska begunska vlada v Londonu potvarjala in poročala o partizanski aktivnosti v Jugoslaviji.
1157. **[Sedmak Marjan]: Prvi koraki v svet.** Mladina 25. XI. 1961, št. 46.
Članek prikazuje prihod zavezniških predstavnikov v vrhovni štab NOV in POS in odposlanstvo tega k zahodnim zaveznikom.
1158. **Segale, Jožef: Zgodba o tobaku, fašistih in osličku.** Borec 1961, št. 3, str. 174.
Spomini na prevažanje tobaka partizanom v bližini Kanala.
1159. **Seliškar, Tone: Ognjeni krst.** Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Spomini na prihod in Cankarjevo brigado po kapitulaciji Italije, na kulturno delo v brigadi in na boj za postojanko Gobe pri Sv. Križu na Dolenjskem.
1160. **Seliškar, Tone: Slovenska kultura v boju z okupatorjem.** Iz dni kulturnega molka. Borec 1961, št. 7-8, str. 410—412.
Spomini na širjenje osvobodilnega gibanja med kulturnimi delavci v Ljubljani (akcijski odbor kulturnega plenuma OF) in kulturni molk.
1161. **Semič, Stane-Daki: Od Španije do partizanov.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 162—181.
Spomini na življenje v francoskem taborišču Gursu, na beg iz njega, potovanja po Franciji, Nemčiji, na vrnitev v Zagreb in Ljubljano, odhod v partizane preko Mokreca na Molnik in ponovni prehod na Mokrec, na aktivnost v septembru in oktobru (Turjak, Lož), umik v Ljubljano, zapor v Ljubljani in ponovni odhod v partizane konec 1941.
1162. **[Semič, Stane-Daki]: Dakijeve spomini.** TT 1. V. 1961, št. 18 — 6. VI. 1961, št. 23.
Pod različnimi podglavji ponatisnjeni Dakijeve spomini, ki so bili objavljeni v Borecu, vendar so delno popravljeni. Obsegajo čas, ko se je pisec prebijal iz taborišča mednarodnih brigad po končani vojni v Španiji v domovino in prvo leto partizanstva v Sloveniji (1941).
1163. **Semič, Stane-Daki: Tako smo jih razorožili.** Ob stoletnici kapitulacije Italije. Delo 9. IX. 1961, št. 247.
Spomini na kapitulacijo Italije, razoroževanje Italijanov v Ribniški dolini po Tomšičevi in Gradnikovi brigadi, pridobitvi topov in njihovi uporabi pri Grčaricah.

1164. **Semič, Stane-Daki: Napad na Lož.** Pionirski list 19. X. 1961, št. 6.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec akcijo Šercerjevega polbataljona na Lož 18. oktobra 1941.
1165. **[Senica Branko]: Prvi zbor partizanskih novinarjev.** 7 dni, Maribor 5. V. 1961, št. 18.
Kratek prikaz zborovanja novinarjev v Metliki maja 1944 in odlomek iz govora Vide Tomšičeve.
1166. **[Senica Branko]: Srbsko srce za 15 tisoč pregnanih Slovencev.** Večer, Maribor 3. VI. 1961, št. 128.
Utrinki iz življenja Slovencev, ki so med vojno kot pregnanci živeli v Srbiji v Svetozarevu (Jagodini) in Čupriji.
1167. **Sever, Meta: Iz dni vojne in revolucije.** Nepozabna dejanja in žrtve Šlandrovih. Naša žena 1961, št. 6, str. 162—165.
Oris revolucionarnega dela Šlandrovih: Slavka, Vilija, Vere in Mice.
1168. **[Sever Meta]: Predsednica ptujske občine.** Naša žena 1961, št. 9, str. 344 do 346.
V razgovor o problemih ptujske občine je vključena tudi usoda predsednice ptujske občine, Lojzke Stropnikove med vojno.
1169. **Sever, Mira: Nemci so moje starše izgnali.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o slovenski družini, ki je v izgnanstvu v Bosni podpirala in sodelovala s partizani.
1170. **Seznam aktivistov in žrtev fašističnega terorja gornjeradgonskega območja.** Pom. vestnik, Murska Sobota 12. X. 1961, št. 40.
1171. **Sfiligoj, Nada: Letopis Muzeja narodne osvoboditve LR Slovenije v Ljubljani, I. in II. letnik.** Izdal Muzej narodne osvoboditve I. letnik je izšel leta 1957. II. letnik je izšel leta 1958. Zgodovinski časopis XIV/1960 [1961], str. 325—329.
Poročilo o prispevkih, ki se nanašajo na NOB.
1172. **Sg: Inž. Stanislav Cvek.** Gospodarski koledar za leto 1961, Ljubljana [1960], izd. »Nova proizvodnja«, str. [7].
Nekrolog agronoma, ki v orisu življenja zajema tudi njegovo delo med NOB.
1173. **S[imčič], M[arija]: Dekleta v zaporih.** Delo 31. V. 1961, št. 147 — 5. VI. 1961, št. 152.
Spomini na življenje v italijanskih zaporih, najprej v Benetkah in nato v Padovi in Perugii.
1174. **Simončič, Gortan: Mariborski mladi prostovoljci.** Delo 11. IV. 1961, št. 99 — 12. IV. 1961, št. 100.
Spomini na mobilizacijo prostovoljcev v Mariboru pred nemškim vdorom, na boje pri Podčehovi in Kungoti (Saša Lemut), bivanje na Meljskem hribu.

- umik čez Dravo do Slovenske Bistrice in potovanje preko Ljubljane v Zagreb, težave z ustaši in življenje v zaporih, dokler niso prišli znova v Ljubljano.
1175. **Simončič, Gordana: Zadnji partizanski večer na Pohorju.** Delo 12. V. 1961, št. 128.
Spomini na odhod aktivistov s Pohorja v Maribor ob osvoboditvi in prehod v mesto ter začetek novega dela.
1176. **Simoniti, Rado: S. kulturniki X. ljubljanske.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Spomini na doživetja v Ljubljanski brigadi in potovanja po Hrvaškem ter delu v južni Italiji.
1177. **Sitar France-Peter: 1. maj leta 1942 v Ljubljani.** Delo 1. V. 1961, št. 119.
Prikaz propagandne akcije aktivistov v ustanovi cestnega nadzorstva.
1178. **Skale, Otmar: Usodepolni dan.** Dolenjski list, Novo mesto 6. IV. 1961, št. 14.
Kronika dogodkov v Novem mestu od 6. aprila do 9. maja 1941.
1179. **Skok Franc: Napad na Nemce pri Godoviču.** Prim. novice, Nova Gorica 15. II. 1961, št. 7.
Spomini na boj z Nemci konec decembra 1943.
1180. **[Skrbič Ludvik]: Stara zaslužna garda v »Metalni«.** Naša tovarna, Maribor november 1961, št. 6, str. 2 in 7.
Zapis pripovedovanja Ludvika Skrbiča o zlomu Jugoslavije v Slovenski Bistrici, o zbiranju potrebščin za partizane, o organiziranju odhoda ljudi v partizane in kako je decembra 1944 naletel na Nemce ob Dravi pri Sv. Miklavžu in kako se je rešil.
1181. **Skrbiš, Poldka: Razvoj NOB v Makolah.** Glasnik, Slov. Bistrica 22. VII. 1961, št. 3.
Članek prikazuje razvoj osvobodilnega gibanja v Makolah, izdaje, aretacije in mučenja ljudi zaradi pripadnosti osvobodilnemu gibanju.
1182. **Slak, Florijan: V Ribnico gremo!** Vestnik, Buenos Aires XII/1961, št. 5, str. 99—103; št. 6, str. 138—143.
Spomini domobranca na vojaško akcijo v ribniški dolini marca 1944, na boje s partizani pri Ribnici in Ortneku.
1183. **Slana, Dušan: Ob zboru borcev-poštarjev.** Dolenjski list, Novo mesto 17. VIII. 1961, št. 33.
Pisec pojasnjuje, kako so bile naloge OF organizacije med poštarji in kake žrtve so imeli poštarji.
1184. **Slapnik, Heda: Junaška smrt.** Celjski tednik, Celje 20. I. 1961, št. 2.
Zapis zgodbe o partizanu na Menini planini, ki so ga Nemci januarja 1945 dvakrat zajeli, mučili in ustrelili.
1185. **Slavič, Jože: Bilo je v času II. zasedanja AVNOJ.** Pom. vestnik, Murska Sobota 27. XI. 1961, št. 47.

Na temelju različnih virov in osebnih spominov napisan pregled narodno-osvobodilnega gibanja v Štajerskem Pomurju s težiščem delovanja tamkajšnjih aktivistov v letih 1941—1944.

1186. **Slokan, Ina: Ljubljana 9. maja en tisoč devet sto petinštridesetega.** Rodna gruda maj 1961, str. 114—115.
Prikaz razpoloženja Ljubljane ob osvoboditvi.
1187. **Slokan, Ina: Ljubljana 9. maja 1945.** Večer, Maribor 9. V. 1961, št. 106.
Prikaz osvoboditve Ljubljane.
1188. **[Slokan France]: Tako je zorel čas...** Kmečki glas 20. IV. 1961, št. 16 — 18. V. 1961, št. 20.
Članek prikazuje predvno zbiranje naprednih ljudi, zlom Jugoslavije, ustanovitev OF in označitev njenega pomena za Slovence.
1189. **[Slokan France]: Upor v Poljanski dolini.** Kmečki glas 28. XII. 1961, št. 52.
Prikaz dejavnosti Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini proti koncu 1941 in v Dražgošah januarja 1942.
1190. **Slovenska legija in politične stranke v Sloveniji.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 294—301.
Članek najprej prikazuje uspešnost delovanja VOS, nato pa objavlja govor Rudolfa Smersuja, ki ga je imel 8. julija 1943 v frančiškanskem samostanu.
1191. **Slovenske borbene enote na ozemlju Hrvatske.** Kljub tankom, topništvu in letalstvu, Delo 18. II. 1961, št. 47.
Članek govori o borbenem sodelovanju slovenskih in hrvatskih enot na obeh straneh Gorjancev januarja 1943.
1192. **Slovenske brigade konec aprila 1945.** Kurirček 1961-62, št. 3, str. 118.
Kratko naštevaje slovenskih brigad ob koncu vojne pod rubriko »Mali leksikon«.
1193. **[Smeh Jože]: Spomini na težke dni.** Izpoved ponve in kladiva, Muta 1961, št. 2, str. 11—12.
Spomini na boje Lackovega odreda v letih 1944 in 1945.
1194. **Smersu, Rudolf: Ob 20-letnici Slovenske legije.** Vestnik SPB XII/1961, št. 4, str. 68—70.
Kontrarevolucionarni pisec opisuje po spominih ustanovitev Slovenske legije, njen značaj in temeljne črte njenega delovanja.
1194. a **Smolej, Viktor: Pesem našega osvobodilnega boja.** Jezik in slovstvo 1960/61, št. 7, str. 209—219.
Pisec preiskuje vrste partizanskih pesmi in kake osnove izpričujejo.
1195. **[Smolej Viktor]-Florijan: Naši igralci na Hrvatskem in v Italiji.** Delo 5. V. 1961, št. 121.

- Po poročilu Ivana Jermana napisan prikaz delovanja kulturno umetniške skupine, ki je decembra 1943 odšla iz Ljubljanske brigade na Hrvaško in nato delovala na Hrvaškem, dokler ni junija 1944 odšla v Gravino v južni Italiji in tam nadaljevala delo.
1196. **Smolej, Viktor: Agititeater 1942.** Jezik in slovstvo 1961/62, št. 3, str. 90—94.
Pod rubriko »Zapiski in opombe« je napisan na temelju različnih tiskanih in ustnih virov prikaz nalog, oseb in delovanja prve partizanske kulturne ustanove na osvobojenem ozemlju, zlasti na Rogu poleti 1942. Kot akterje te skupine omenja pisec Janeza Kardelja, Ivana Roba, Draga Blanča, Marjana Koviča, Emilijana Cevca in Francko Hercegovco (Urško).
1197. **Smrajc, Franc: Tragičen konec »Triglavske bolnišnice« v Kulovcu pri Kamniku.** Ko-lek-tiv 1961, št. 1-2, str. 22—24.
Spomini na življenje v partizanski bolnici in njen konec v nemški hajki maja 1944.
1198. **[Snoj Vinko]-Vid Posavski: »Moji fantje so odrasli in hodijo svoja pota...«** Zbor volivcev 29. IV. 1961, št. 3, str. 5.
Reportaža o aktivističnem delu na Ježici v Ljubljani, zlasti oris domobranskega mučenja in smrti Vinka Čebulja.
1199. **S[osič], M[etka]: Naš razgovor pred dvajsetimi leti.** Glas, Kranj 21. VIII. 1961, št. 94.
Članek govori o ustanovitvi OF na Orehku in Drulovki in njenem nadaljnjem delu v letu 1941.
1200. **Sova, Miloš: O delu SKOJ v Trziču.** Tržiški vestnik, Trzič 19. V. 1961, št. 9.
1201. **Sovič, Sonja: Obiskala sem narodnega heroja Albinco Malijevo.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja Malijeve, kako so partizani ob neki priliki prišli do oblek in orožja brez boja.
1202. **Sreš, Štefan: Po Goričkem od vasi do vasi.** Pom. vestnik, Murska Sobota 10. VIII. 1961, št. 31.
Spomini na partizanstvo v Prekmurju v letu 1945.
1203. **Srnel, Franc-Dušan: Davča, dne ...** Borec 1961, št. 5, str. 295.
Pojasnilo dotlej nedokumentiranih fotografij borcev 1. bataljona Prešernove brigade.
1204. **Spomini na partizanska leta V.** Zbral in priredil Ferdo Godina. Ljubljana 1961. Izd. MK [Školjka]. Strani 155 + [II]. 8°.
Zbirka spominov na življenje in doživetja v partizanih. Podrobneje pri posameznih avtorjih.
1205. **Spomini na težke dni.** Prim. novice, Nova Gorica 20. XII. 1961, št. 51—52.
Zapis treh pripovedovanj, ki prikazujejo fašistični požig vasi Cerkno v NOB in življenje v internaciji.

1206. **Stadler, Franc-Pepe: Akcija v Mestnem domu.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 246—249.
Spomini na rekvizicijo odej v Mestnem domu in njihov prevoz skozi Ljubljano do Bokalce jeseni 1941.
1207. **[Stanič Stane]: Kronika neslavne vojne.** TT 12. IV. 1961, št. 15.
Pregled važnejših dogodkov v Jugoslaviji od 6. do 18. aprila 1941.
1208. **Stanič, S[tane]: Samo Partija ostala z ljudstvom.** Delo 19. IV. 1961, št. 107.
Pisec prikazuje kapitulantsko politiko buržoaznih politikov v aprilski vojni 1941 in stališče partije do nje.
1209. **Stankovič, Ivan: Tomšičevci v Suhi krajini.** Dolenjski list, Novo mesto 23. III. 1961, št. 12 in 30. III. 1961, št. 13.
Prikaz bojev Tomšičeve brigade proti be-ga postojankam v Suhi krajini spomladi 1943 (Ambrus, Kal, Plešivica).
1210. **Stankovič, Živomir: Borbena pot SKOJ.** Ljubljana 1961, izdal CK LMS. Strani 304 + [III]. 8°.
Prikaz razvoja SKOJ v predvojni dobi in nato med vojno. V splošni razvoj je vključena tudi Slovenija, vendar so razen v poglavju »Mladinska osvobodilna fronta v Sloveniji«, str. 246—248, dogodki v Sloveniji izraženi le v odlomkih in utrinkih.
1211. **[Stanovanja, bunkerji, tehnike, tiskarne, javke, skladišča...]** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 494—497.
Seznam lokacij, kje in pri kom so v Ljubljani bila kakršnakoli oporišča za narodnoosvobodilno gibanje.
1212. **Stegnar Andrej: Bodimo načelni.** Tržiški vestnik, Tržič 19. V. 1961, št. 9.
Oris odnosa tržiškega župana Janeza Majeršiča do delavskih problemov pred vojno in v dneh zloma stare Jugoslavije, kar pojasnjuje s ponatisom akta iz občinskega arhiva pod podnaslovom »Še en dokaz o dejavnosti Majeršiča«.
1213. **Stich, Jože: Le pridi spet!** Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1962, Celovec [1961], izdaja za inozemstvo, str. 67—70.
Spomini na dr. Ivana Lučovnika, župnika na Slovenskem Koroškem in njegov odklonilni odnos do nacističnega režima.
1214. **Štojilković, Ivan: Sin partizanke Maše.** Srečanje po osemnajstih letih. Delo 29. XI. 1961, št. 327.
Članek prikazuje usodo Slovenca v Nišu, Konrada Žilnika-Slobodana, borca v NOB in narodnega heroja.
1215. **Strajnar Marija: Zadnji meseci pred svobodo.** Tiskanina, Kranj 8. VII. 1961, št. 9.
Spomini radijske poročevalke na težave in ravnanje v okolici Davče v zadnji nemški hajki spomladi 1945.
1216. **[Strašek Milenko] Tedi X: Bohor šumi...** Celjski tednik, Celje 21. IV. 1961, št. 15.
Utrinki spominov na razvoj partizanstva na Kozjanskem.

1217. **Strehar Ivan: Nastanek in delovanje partizanske bolnice »Jesen«.** Glasnik, Slovenska Bistrica 22. VII. 1961, št. 3.
1218. **Stritar, Bogdana: Tovarišica, zapoj mi še enkrat...** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Spomini na kulturniško delovanje v partizanih, na sodelavce, organiziranje mitingov, na izvajanje pevskih točk na njih in žrtve med kulturnimi delavci ter uspehe kulturniškega dela v partizanih.
1219. **Stritar, Bogdana: Veseli veter na Primorskem.** Delo 12. XI. 1961, št. 310.
Spomini na potovanje na Primorsko februarja 1944, prehod v igralsko skupino IX. korpusa in na prirejanje mitingov na Primorskem ter vplivanja na ljudi.
1220. **Strle Franci: Utripi viharne mladosti.** Mladina 8. VI. 1961, št. 22 — 30. XII. 1961, št. 51-52 in 13. I. 1962, št. 1 — 3. II. 1962, št. 4.
V uvodu je kratka biografija pisca, nato pa sledi prikaz življenja v partizanih, na pohodih XIV. divizije, zlasti pa v Tomšičevi brigadi na Štajerskem. Po avtorjevi izjavi so dogodki, kraji in ljudje v prikazovanju resnični, način pripovedovanja pa delno reportažnega, delno pa čisto leposlovnega značaja.
1221. **Štrlekar, Ignac-Joža: Okrožna konferenca Osvobodilne fronte za Litiijo.** (Na Vačah-Selih smo prebili obroč žandarjev.) Zasavski tednik, Trbovlje 21. XII. 1961, št. 52.
Spomini na aktivistično delo v litijskem okrožju leta 1941, na organizacijo na tem ozemlju z utrinki spominov na leta 1941, 1942 in 1943, na raztrganca in nemško hajko na Rožančeve na Selih.
1222. **[Strniša Milan]: Heroji železničarji.** Nova proga 9. VII. 1961, št. 9, str. 2—3.
Kratke biografije narodnih herojev: Polak Bojan, Rožanc Tine, Hribar Janez, Vidmar Anton-Luka, Angel Besednjak in Jože Borštnar.
1223. **Strniša, [Milan] F.: Prve demonstracije proti okupatorju v Ljubljani.** Nova proga 1. VIII. 1961, št. 10, str. 4.
Članek prikazuje akcijo, ki jo je vodil ing. Ciril Mravlja-Mižek in ki je organizirala prehrano in drug material preseljencem, ki so jih Nemci vozili z Gorenjske preko Ljubljane v Srbijo. 1941.
1224. **Suhi, Drago: Bliskov juriš.** Borec 1961, št. 1, str. 48.
Pisec prikazuje v reportažni obliki drzne akcije Alberta Grudna-Bliska z njegovimi soborci po Istri ob koncu 1943.
1225. **Suhi, Drago: »To so tovariši iz VDV.«** Borec 1961, št. 4, str. 226.
Pojasnilo nedokumentirane slike borcev 3. čete, 5 bataljona Vojkove brigade.
1226. **Suhi, Drago: Pred dobravškim gradom.** Glasnik ZROP 1961, št. 8, str. 3.
Reportaža o spopadu gorjanskega bataljona z belogardisti na območju Gornjancev oktobra 1942.
1227. **Suhi, Drago: Žužemberk prvi osvobojen.** Dolenjski list, Novo mesto 21. IX. 1961, št. 38 — 28. IX. 1961, št. 39.
Spomini na partizanske boje z Italijani julija 1942.

1228. **Svetina, Mira: V okupirani Ljubljani.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 110—136.
- Spomini na aktivistično delo v Ljubljani v globoki ilegali v letih 1941—1944 do odhoda na osvobojeno ozemlje.
1229. **Svetina, Tone: Spominu Staneta Bokala.** Železar, Jesenice 9. II. 1961, št. 3.
- Pod rubriko »Ob dvajsetletnici vstaje jugoslovanskih narodov« napisan prikaz boja na Lipniški planini 1942 in smrti Staneta Bokala.
1230. **Svoboda v razvalinah.** Grčarice-Turjak-Kočevje. Borcem za svobodo in narod v zahvalo in trajen spomin. Uredila France Grum in Stane Pleško. Cleveland 1961. Založil Zgodovinski odsek Zveze protikomunističnih borcev. Tisk: Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Strani 158 + III + 18 strani fotografij v prilogi. 8°.
- S kontrarevolucionarnega vidika napisana razprava o razvoju položaja v Sloveniji v dobi okupacije. Težišče je na prikazu vaških straž in »Jugoslovanske vojske v domovini« ter njihovih usodnih zlomov v Grčaricah in na Turjaku ob kapitulaciji Italije ter kočevskem procesu oktobra 1943.

Š

1231. **Šabec, A[nton]: Poslednje pismo Ivana Hribarja.** Prosveta, Chicago 23. VI. 1961, št. 122.
- Pisec objavlja odlomek iz Hribarjevega pisma 18. aprila 1941, preden je odšel v prostovoljno smrt.
1232. **Šabec, A[nton]: Utrinki iz domovine.** Izvirna poročila Prosveti. Prosveta, Chicago 25. IX. 1961, št. 186 — 22. XII. 1961, št. 249.
- Pisec opisuje v prvem delu razprave gospodarsko življenje v povojni Jugoslaviji, nato pa od srede novembra (št. 225) dalje prikazuje pretežno na temelju literature, delno pa tudi drugih virov, ki jih je dobil na vpogled, grozote po nekaterih medvojnih mučilnicah v Sloveniji (Begunje, Stari pisker, Frankolovo), zlasti pa zločinsko sodelovanje belogardistov z italijanskim okupatorjem in nato domobranci z Nemci.
1233. **Šašek, Mojca: Partizanska učiteljica.** Pionirski list 24. V. 1961, št. 33.
- Zapis materinega pripovedovanja o nemški hajki v Slamni vasi pri Metliki.
1234. **[Šebjanič Franc]: Memorandum prekmurskih študentov.** Pom. vestnik, Murska Sobota 13. IV. 1961, št. 15.
- Članek prikazuje, kako so člani kluba PA v posebni spomenici poslali zahteve madžarski vladi, kaj naj uveljavi v zasedenem Prekmurju.
1235. **Šegedin, Ruža: Med ranjenimi partizani.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 346—352.
- Avtorica opisuje tri primere odhoda na teren zdraviti partizane, prvič v Loško dolino, drugič k mokronoški četi, tretjič v okolico Vrhnike, obširneje pa pripravljanje »prvih zavojev« in ekspedit sanitetnega materiala iz bolnice.

1236. **Šeme, Jože:** »Prekomorci« v osvobodilnem boju. Delo 6. III. 1961, št. 63.
Pisec prikazuje sestav borcev prekomorskih brigad: iz primorskih Slovencev, konfinirancev, organizatorjev, ranjencev itd. Posebej prikazuje operacije III. prekomorske brigade od Hercegovine do Slovenskega Primorja.
1237. **Šentjurec, Lidija:** To so bila nepozabna doživetja. Delo 16. IX. 1961, št. 254.
Spomini na bivanje na Primorskem 1944/45, na odnos primorskega ljudstva do Gregorčiča, na veliko zborovanje na Vipavskem, na Jožeta Srebrničja in na zasedanje PNOO na Laznah, ko je poleg drugih zastav visela tudi italijanska s peterokrako zvezdo.
1238. **[Šetine] France Mihalovčan:** Izeljenski spomini. Dolenjski list, Novo mesto 6. IV. 1961, št. 14 — 29. VI. 1962, št. 26-27.
Spomini na selitve v Posavju, odhod v Šlezijo in življenje tam ter v taborišču Striegau.
1239. **Šetinc, F[ranc]:** Na cesti groze in upanja. Borec 1961, št. 6, str. 338—340.
Reportaža o zadnjih dneh v koncentracijskem taborišču v Waldenburgu, o odgonu iz taborišča in ubijanju, dokler niso SS-ovci pobegnili pred Rusi in so interniranci postali prosti.
1240. **[Šiftar Vanek]:** Minka je našla svojega očeta. Pom. vestnik, Murska Sobota 17. VIII. 1961, št. 32 in 24. VIII. 1961, št. 33.
Članek govori o predvojnem komunistu Ivanu Zveru iz Lipe v Prekmurju in njegovi aktivnosti.
1241. **Šiljegović, Boško:** Naloga je bila: osvoboditi Istro in Trst. Delo 28. IV. 1961, št. 116.
Prikaz prodiranja IV. armade proti Trstu in osvoboditev Trsta.
1242. **[Šinko Bojan]-bš-:** Prva skojevska skupina v Mokronogu. Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Oris skojevske skupine, predvsem pa njenega člana Jožeta Koračina.
1243. **[Šinko Bojan]:** Jugoslovanski primer Mate Hari. Pom. vestnik, Murska Sobota 6. VII. 1961, št. 26.
Prikaz zgodbe Slovenke Sonje Štefek, ki je bila agentka obveščevalne službe gestapa in jugoslovanske kraljevske vlade.
1244. **Š[inko], B[o]j[an]:** Ponosni smo na svoj delež v NOV. Pom. vestnik, Murska Sobota 28. IX. 1961, št. 38.
Odlomek iz govora Kolomana Balažica s proslave v Črensovcih. V odlomku govori o narodnoosvobodilnem gibanju v Prekmurju v letu 1941.
1245. **[Šinkovec Črtomir]:** 1941—1945. Tovariš 1. I. 1961, št. 1 — 17. XII. 1961, št. 50.
Kronika važnejših dogodkov doma in v svetu za teden, v katerem je izšla posamezna številka Tovariša (razen št. 10 in 47).
1246. **[Šinkovec Črtomir]:** Partizanski tednik. Priloga »Tovariša« ob dvajsetletnici revolucije. Tovariš 1. I. 1961, št. 1 — 24. XII. 1961, št. 51.

Kratek prikaz pomembnejših dogodkov iz NOB v Jugoslaviji, predvsem v Sloveniji. Več glej pri navedbah posameznih tem.

1247. [Šinkovec Črtomir]: **Jože Petek in njegov album**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 30.
Oris fotoreporterja XIV. divizije J. P., ki je padel nad Lučami januarja 1945.
1248. [Šinkovec Črtomir]: **Legendarni pohod**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 30.
Oris pohoda XIV. divizije na Štajersko.
1249. [Šinkovec Črtomir]: **Med dvema zgodovinskima novembroma**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 26—28.
Članek prikazuje, kako je pri zahodnih zaveznikih prodrla resnica, da so se edino partizani borili proti okupatorju, da pa je Mihailović s svojimi silami ob podpori begunske vlade sodeloval z okupatorji. Članek prikazuje tudi Churchillov manevar, reševati položaj z buržoazno vlado.
1250. [Šinkovec Črtomir]: **Novo leto — novi boji**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 31.
Statistični podatki o jugoslovanskih partizanih v letu 1941 in okupacijskih silah.
1251. [Šinkovec Črtomir]: **Partizansko taborišče na Kožljeku**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 29.
Orbis nastanka Šercerjevega bataljona in kratka biografija Ljube Šercerja.
1252. [Šinkovec Črtomir]: **Sporazum**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 33.
Objava sporazuma med NKO in Šubašičevo vlado 16. junija 1944.
1253. [Šinkovec Črtomir]: **Tragedija pri Treh žeblih**. Tovariš 1. I. 1961, št. 1, str. 29—31.
Oris konca Pohorskega bataljona 8. januarja 1943.
1254. [Šinkovec Črtomir]: **Dražgoše**. Veliki boj Cankarjevega bataljona z Nemci v Dražgošah, ki so trajali od 9. do 11. januarja 1942, so ponесли slavo partizanskega orožja daleč po domovini. Boje sta vodila heroja Stane Žagar in Jože Gregorčič. Tovariš 15. I. 1961, št. 3, str. 29 in 39.
1255. [Šinkovec Črtomir]: **Prvi juriši v letu 1942**. Tovariš 22. I. 1961, št. 3, str. 29—30.
Kratek oris zagona NOB pri Slovencih ob koncu 1941.
1256. [Šinkovec Črtomir]: **NOV pomaga zaveznikom**. Tovariš 29. I. 1961, št. 4, str. 30.
Članek prikazuje, kako se je premikalo težišče partizanskih bojev v skladu s potekom v svetu.
1257. [Šinkovec Črtomir]: **Otroci v vojni**. Tovariš 29. I. 1961, št. 4, str. 30.
Spomini na otroške doživljaje v času vojne.
1258. [Šinkovec Črtomir]: **Racije, prva postaja ...** Tovariš 29. I. 1961, št. 4, str. 30.
Prikaz italijanskih racij pozimi 1942 v Ljubljani.

1259. [Šinkovec Črtomir]: **47 novih grobov.** Tovariš 29. I. 1961, št. 4, str. 29.
Prikaz tragedije gojencev partijske šole v Cerknem 27. januarja 1944.
1260. [Šinkovec Črtomir]: **Boji v Benečiji.** Tovariš 5. II. 1961, št. 5, str. 39.
Kratek prikaz vloge Briško-beneškega odreda v Beneški Sloveniji po zlomu Italije.
1261. [Šinkovec Črtomir]: **Sto talcev za enega zločinca.** Tovariš 5. II. 1961, št. 5, str. 38.
Prikaz nemškega obešanja talcev v Frankolovem po izjavah očividcev.
1262. [Šinkovec Črtomir]: **Bunkerji in gozdovi.** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 39.
Splošno o pomenu bunkerjev.
1263. [Šinkovec Črtomir]: **Kdor umre za domovino...** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 30.
Oris Ivana Roba in njegove usode.
1264. [Šinkovec Črtomir]: **Narodni heroj Miloš Zidanšek.** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 29.
Kratka biografija.
1265. [Šinkovec Črtomir]: **8. februar — slovenski kulturni praznik.** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 30.
Oris proglastitve.
1266. [Šinkovec Črtomir]: **Rudniki so naše bogastvo.** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 39.
Kratko navajanje pomembnejših akcij, v katerih so partizani uničili in poškodovali važnejše rudnike.
1267. [Šinkovec Črtomir]: **Štirinajsta na Štajerskem.** Tovariš 12. II. 1961, št. 6, str. 29.
Oris pomena prihoda štirinajste na Štajersko.
1268. [Šinkovec Črtomir]: **Beg iz groba.** Tovariš 19. II. 1961, št. 7, str. 39.
Članek prikazuje, kako je 1944 domobrancem pobegnila partizanska učiteljica Ljuba Bavdkova iz Zadloga.
1269. [Šinkovec Črtomir]: **Izdajalci so rodili belo gardo.** Tovariš 19. II. 1961, št. 7, str. 29 in 39.
Prikaz sestanka in sklepov nasprotnikov NOB pri škofu 16. II. 1942.
1270. [Šinkovec Črtomir]: **Napad na Pleterje.** Tovariš 19. II. 1961, št. 7, str. 30.
Oris bojev Cankarjeve, Tomšičeve in XIII. proletarske brigade za Pleterje sredi februarja 1943.
1271. [Šinkovec Črtomir]: **Padel je heroj Vojko.** Tovariš 19. II. 1961, št. 7, str. 39.
Kratek oris značaja Janka Premrla-Vojka.

1272. **[Šinkovec Črtomir]: Trije padli heroji:** Tovariš 19. II. 1961, št. 7, str. 30.
Kratek prikaz življenja Ilije Badovinca, Jakoba Bernarda in Matija Verdnika-Tomaža.
1273. **[Šinkovec Črtomir]: Manica Komanova: Zatajeni mrliček.** Tovariš 26. II. 1961, št. 8, str. 30.
Spomini na življenje v taborišču na Rabu.
1274. **[Šinkovec Črtomir]: Ljubljana v bodeči žici.** Tovariš 26. II. 1961, št. 8, str. 39.
Prikaz italijanskega odnosa do borbene Ljubljane.
1275. **[Šinkovec Črtomir]: »Narod si bo pisal sodbo sam«.** Tovariš 26. II. 1961, št. 8, str. 29.
Prikaz zasedanja SNOS v Črnomlju 19./20. februarja 1944.
1276. **[Šinkovec Črtomir]: Osnovne politične enote OF.** Tovariš 26. II. 1961, št. 8, str. 29.
Prikaz pomena dolomitske izjave.
1277. **[Šinkovec Črtomir]: »... Za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!...«**
Tovariš 26. II. 1961, št. 8, str. 30.
Oris pesnika Kajuha.
1278. **[Šinkovec Črtomir]: Ivo Slak-Silvo.** Tovariš 5. III. 1961, št. 9, str. 29.
Kratka biografija narodnega heroja.
1279. **[Šinkovec Črtomir]: Iz Barija v IV. armado JA.** Tovariš 5. III. 1961, št. 9, str. 39.
Članek govori o sodelovanju primorskih Slovencev v III. prekomorski brigadi.
1280. **[Šinkovec Črtomir]: Bombe nad Ljubljano.** Tovariš 19. III. 1961, št. 11, str. 30.
Prikaz bombardiranja 9. marca 1945 po Finžgarjevem pripovedovanju.
1281. **[Šinkovec Črtomir]: Jurčič ob stoletnici rojstva.** Tovariš 19. III. 1961, št. 11, str. 39.
Prikaz proslave na Muljavi leta 1944.
1282. **[Šinkovec Črtomir]: Pismo Skalarjeve mame.** Tovariš 19. III. 1961, št. 11, str. 30.
Ponatis pisma matere Ferda Kravanja-Skalarja, ki je padel blizu doma pri Bovcu 1944.
1283. **[Šinkovec Črtomir]: Priprave na aprilsko ofenzivo.** Tovariš 19. III. 1961, št. 11, str. 39.
Prikaz nemške marčne ofenzive na Primorskem v letu 1945.
1284. **[Šinkovec Črtomir]: Žene — narodni heroji.** Tovariš 19. III. 1961, št. 11, str. 29 in 30.

V članku so našete slovenske žene, ki so dobile čast narodnega heroja, posebej pa je orisana Majda Vrhovnik-Lojzka.

1285. [Šinkovec Črtomir]: **Denarni zavod Slovenije**. Tovariš 26. III. 1961, št. 12, str. 30.
1286. [Šinkovec Črtomir]: **Majda Šilc**. Tovariš 26. III. 1961, št. 12, str. 39.
Oris borke narodnega heroja.
1287. [Šinkovec Črtomir]: **Zopet srečni v domači šoli**. Tovariš 26. III. 1961, št. 12, str. 39.
Oris značaja partizanske šole na Primorskem v letu 1944.
1288. [Šinkovec Črtomir]: **Žrtve na Javorovici**. Tovariš 26. III. 1961, št. 12, str. 29.
Prikaz tragedije I. bataljona Cankarjeve brigade marca 1944.
1289. [Šinkovec Črtomir]: **Kazen za zločine**. Jelenov žleb! To krajevno ime nas spominja na dvojce odločilnih poti v letu 1943: na velike partizanske zmage in na dokončen italijanski poraz. Tovariš 2. IV. 1961, št. 13, str. 93.
1290. [Šinkovec Črtomir]: **Padel je Stane Žagar**. Tovariš 2. IV. 1961, št. 13, str. 29.
1291. [Šinkovec Črtomir]: **Prvi plamen ljudske volje**. Tovariš 2. IV. 1961, št. 13, str. 29.
Prikaz dogodkov ob 27. marcu 1941.
1292. [Šinkovec Črtomir]: **Prvo dnevno povelje POS**. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je 21. marca 1942 izdalo prvo pisano naredbo za večjo povezanost posameznih odredov in bataljonov. Tovariš 2. IV. 1961, št. 13, str. 30.
1293. [Šinkovec Črtomir]: **Trinajstoriča pri Okroglem**. V jamo na Okroglem pri Kranju, v skalnatih pečinah nad Savo, se je po hudih bojih kokrške čete z Nemci v Udinborštu zateklo 14 partizanov, da bi se na smrt utrujeni vsaj malo odpočili. Toda bili so izdani... Tovariš 2. IV. 1961, št. 13, str. 30.
1294. [Šinkovec Črtomir]: **Oblaki nad domovino**. Tovariš 9. IV. 1961, št. 14, str. 29.
Prikaz aprilskega zloma v Jugoslaviji.
1295. [Šinkovec Črtomir]: **Ofenziva na IX. korpus**. Tovariš 9. IV. 1961, št. 14, str. 39.
Prikaz nemške marčne ofenzive na Primorskem v letu 1945.
1296. [Šinkovec Črtomir]: **Gregorčičeva in Gradnikova**. Tovariš 16. IV. 1961, št. 15, str. 30.
Oris ustanovitve in prvih pohodov.

1297. [Sinkovec Črtomir]: **Italijani so zasedli Ljubljano.** Tovariš 16. IV. 1961, št. 15, str. 30.
1298. [Sinkovec Črtomir]: **Od Blatnega klanca do Suhe krajine.** Tovariš 16. IV. 1961, št. 15, str. 39.
1299. [Sinkovec Črtomir]: **Proglas CK KPJ.** Tovariš 16. IV. 1961, št. 15, str. 39. Odlomki iz proglasa ob zlomu Jugoslavije.
1300. [Sinkovec Črtomir]: **Razdeli in vladaj.** Tovariš 16. IV. 1961, št. 15, str. 29. Oris zloma stare Jugoslavije.
1301. [Sinkovec Črtomir]: **Izdajalci, roparji in rablji.** Tovariš 23. IV. 1961, št. 16, str. 39. Prikaz Rupnika in škofa Rožmana kot nemških sodelavcev.
1302. [Sinkovec Črtomir]: **Miro Perc-Maks.** Tovariš 23. IV. 1961, št. 16, str. 29. Kratka biografija.
1303. [Sinkovec Črtomir]: **Sodobni Orfej.** Tovariš 23. IV. 1961, št. 16, str. 39. Prikaz akcije v Postojnski jami aprila 1944.
1304. [Sinkovec Črtomir]: **Srdit spopad na Nanosu.** Tovariš 23. IV. 1961, št. 16, str. 30. Prikaz italijanske ofenzive na Nanos aprila 1941.
1305. [Sinkovec Črtomir]: **Že se snuje upor ...** Tovariš 23. IV. 1961, št. 16, str. 29. Prikaz seje CK KPS v Trebnjem 12. aprila 1941.
1306. [Sinkovec Črtomir]: **Komandant Blaž.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 30. Prikaz objave smrti Otona Vrhunca-Blaža spomladi 1945.
1307. [Sinkovec Črtomir]: **Partizanski spomini.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 39. Odlomki iz spominov Matevža Haceta in Rodoljuba Čolakovića na april 1943.
1308. [Sinkovec Črtomir]: **Pesem iz kočevskih gozdov.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 30. O začetkih invalidskega pevskega zbora.
1309. [Sinkovec Črtomir]: **27. april — prelomnica slovenske zgodovine.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 29.
1310. [Sinkovec Črtomir]: **Svoboda do zahoda.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 39. Prikaz prodiranja IV. armije proti Trstu.
1311. [Sinkovec Črtomir]: **Zbor aktivistov na Pugledu.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 29.

1312. [Šinkovec Črtomir]: **Žrtve v Radohovi vasi.** Tovariš 30. IV. 1961, št. 17, str. 30.
O streljanju prvih talcev aprila 1942.
1313. [Šinkovec Črtomir]: **Časnikarji so zborovali.** Tovariš 7. V. 1961, št. 18, str. 39.
O novinarski konferenci maja 1944.
1314. [Šinkovec Črtomir]: **Kongres v Drvarju.** Tovariš 7. V. 1961, št. 18, str. 30.
Prikaz II. kongresa USAOJ.
1315. [Šinkovec Črtomir]: **Partizanski prvi maj.** Tovariš 7. V. 1961, št. 18, str. 29.
Oznaka dogodkov ob 1. maju 1941, 1942, 1944 in 1945.
1316. [Šinkovec Črtomir]: **Prva slovenska vlada.** Tovariš 7. V. 1961, št. 18, str. 30.
1317. [Šinkovec Črtomir]: **»Svoboda ... tako je draga«.** Tovariš 7. V. 1961, št. 18, str. 29.
Oris Ernesta Eypperja, talca v Ljubljani 1942.
1318. [Šinkovec Črtomir]: **Begunjske »celice smrti«.** Tovariš 14. V. 1961, št. 19, str. 30.
1319. [Šinkovec Črtomir]: **Da ne bi zvedeli resnice.** Tovariš 14. V. 1961, št. 19, str. 30.
O oddaji radijskih sprejemnikov v Ljubljani aprila 1942.
1320. [Šinkovec Črtomir]: **Praznik zmage na ulicah Beograda, Zagreba in Ljubljane.** Tovariš 14. V. 1961, št. 19, str. 29.
Prikaz zmage maja 1945.
1321. [Šinkovec Črtomir]: **Zadnje pismo Franca Štajerja.** Tovariš 14. V. 1961, št. 19, str. 39.
Pismo F. Štajerja, ki so ga Nemci ustrelili maja 1944.
1322. [Šinkovec Črtomir]: **Smrt v gramozni jami.** Tovariš 21. V. 1961, št. 20, str. 29.
Oris življenja Toneta Krušiča.
1323. [Šinkovec Črtomir]: **Bojna pot vrhovnega komandanta.** Tovariš 28. V. 1961, št. 21, str. 29.
Kratek oris življenja J. B. Tita.
1324. [Šinkovec Črtomir]: **Mladost v boju.** Tovariš 28. V. 1961, št. 21, str. 39.
O delovanju mladincev v Učiteljskem domu v Šiški v Ljubljani.
1325. [Šinkovec Črtomir]: **Žene niso ostale ob strani.** Tovariš 4. VI. 1961, št. 22, str. 39.
O pomembnosti sodelovanja žena v NOB.

1326. **[Šinkovec Črtomir]: Dva padla heroja.** Tovariš 11. VI. 1961, št. 23, str. 30.
Kratki biografski podatki Jožeta Kovačiča in Toneta Žerjala-Tončka.
1327. **[Šinkovec Črtomir]: Z doma v tujino.** Tovariš 11. VI. 1961, št. 23, str. 30.
O izseljevanju Slovencev.
1328. **[Šinkovec Črtomir]: Požigalci in morilci.** Tovariš 18. VI. 1961, št. 24, str. 39.
Oznaka okupacijskega terorja.
1329. **[Šinkovec Črtomir]: Tito je ranjen.** Tovariš 18. VI. 1961, št. 24, str. 30.
Kratek prikaz dogodkov na Milinkladah junija 1943.
1330. **[Šinkovec Črtomir]: Veš, poet, svoj dolg?** Tovariš 18. VI. 1961, št. 24, str. 30.
Kratek oris Župančiča kot pesnika NOB.
1331. **[Šinkovec Črtomir]: Poveljstvo partizanskih čet.** Tovariš 25. VI. 1961, št. 25, str. 29.
Kratko o članih poveljstva in nato o partizanskem zakonu.
1332. **[Šinkovec Črtomir]: Rdeči križ Slovenije.** Tovariš 25. VI. 1961, št. 25, str. 30.
Ustanovitev in označitev nalog.
1333. **[Šinkovec Črtomir]: IX. korpus v Baški grapi.** Tovariš 2. VII. 1961, št. 26, str. 30.
Oris ofenzive junija 1944:
1334. **[Šinkovec Črtomir]: Glavni štab narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.** Tovariš 2. VII. 1961, št. 26, str. 29.
Splošna slika začetkov glavnega štaba in NOB v Jugoslaviji.
1335. **[Šinkovec Črtomir]: Napad pri Verdu — boj za Bosiljevo.** Tovariš 2. VII. 1961, št. 26, str. 30.
Članek govori o Miranu Jarču in Bogu Flandru-Klusovem Joži.
1336. **[Šinkovec Črtomir]: Partizanski spomini.** Tovariš 2. VII. 1961, št. 26, str. 39.
Odlomek Hacetovih spominov na Belo krajino junija 1943.
1337. **[Šinkovec Črtomir]: Bloudkovo letalo za partizane.** Tovariš 9. VII. 1961, št. 27, str. 30.
Prikaz Kidričeve zamisli o partizanskem letalu, ki naj bi ga 1942 zgradil ing. Bloudek.
1338. **[Šinkovec Črtomir]: Prva slovenska brigada.** Tovariš 16. VII. 1961, št. 28, str. 30.
Prikaz ustanovitve brigade.

1339. [Šinkovec Črtomir]: **Smrt v valovih Soče.** Tovariš 16. VII. 1961, št. 28, str. 30.
Kratka biografija Jožeta Srebrniča.
1340. [Šinkovec Črtomir]: **Jeklena pest prvih dveh divizij.** Tovariš 23. VII. 1961, št. 29, str. 30.
Kratek prikaz, kako je partizanski razvoj pripeljal do ustanovitve divizij in boj pri Žužemberku julija 1943.
1341. [Šinkovec Črtomir]: **Velika ofenziva na Rog.** Tovariš 23. VII. 1961, št. 29, str. 29.
Prikaz roške ofenzive 1942.
1342. [Šinkovec Črtomir]: **Rojstvo Prešernove brigade.** Tovariš 30. VII. 1961, št. 30, str. 30.
1343. [Šinkovec Črtomir]: **Dolenjska v vstaji leta 1941.** Tovariš 23. VII. 1961, št. 29, str. 64—65.
Drobni utrinki iz razvoja NOB na Dolenjskem, o političnem razvoju in vojaških enotah.
1344. [Šinkovec Črtomir]: **Na Gorenjskem žari.** Tovariš 6. VIII. 1961, št. 31, str. 39.
Članek gojori o prihodu II. grupe odredov na Gorenjsko.
1345. [Šinkovec Črtomir]: **Padle so prve mlade žrtve.** Tovariš 6. VIII. 1961, št. 31, str. 30.
Oris tragedije krške skupine, ki so jo Nemci ustrelili 30. julija 1941.
1346. [Šinkovec Črtomir]: **Trije komandanti.** Tovariš 6. VIII. 1961, št. 31, str. 30.
Prikaz žužemberških žrtev Jevtiča, Kavčiča in Šaranoviča.
1347. [Šinkovec Črtomir]: **Ko je prebudil Dravsko polje.** Tovariš 13. VIII. 1961, št. 32, str. 39.
Prikaz partijskega delavca Jožeta Lacka.
1348. [Šinkovec Črtomir]: **Partizani pomagajo.** Tovariš 13. VIII. 1961, št. 32, str. 39.
Članek prikazuje, kako so partizani pomagali kmetom pri njihovih kmečkih delih.
1349. [Šinkovec Črtomir]: **Šlandrova brigada.** Tovariš 13. VIII. 1961, št. 32, str. 30.
Kratek historiat brigade.
1350. [Šinkovec Črtomir]: **Z Jelovice na Koroško in Pohorje.** Tovariš 13. VIII. 1961, št. 32, str. 30.
Po pohodu II. grupe odredov.
1351. [Šinkovec Črtomir]: **Slavko Kovač-Smeli.** Tovariš 20. VIII. 1961, št. 33, str. 30.
Kratka biografija.

1352. [Šinkovec Črtomir]: **Sto smrti v Starem piskru.** Tovariš 20. VIII. 1961, št. 33, str. 39.
Prikaz streljanja slovenskih ljudi v Celju, zlasti leta 1942.
1353. [Šinkovec Črtomir]: **Tragedija pod Storžičem.** Tovariš 20. VIII. 1961, št. 33, str. 39.
Prikaz nemške akcije v začetku avgusta 1941.
1354. [Šinkovec Črtomir]: **Uzakonjeno ropanje.** Tovariš 20. VIII. 1961, št. 33, str. 30.
Prikaz terorja italijanskih vojakov nad Slovenci v letu 1942.
1355. [Šinkovec Črtomir]: **Znesli so se nad Rašico.** Tovariš 20. VIII. 1961, št. 33, str. 29.
Prikaz nemškega požiga Rašice v septembru 1941.
1356. [Šinkovec Črtomir]: **Drama v Zavškovem mlinu.** Tovariš 27. VIII. 1961, št. 34, str. 30.
Oris konca Celjske čete.
1357. [Šinkovec Črtomir]: **Rablji na delu.** Tovariš 27. VIII. 1961, št. 34, str. 29.
Članek prikazuje, kako so se Nemci znašali na slovenskimi ljudmi v dobi vojne.
1358. [Šinkovec Črtomir]: **Slava Klavora.** Tovariš 27. VIII. 1961, št. 34, str. 30.
Kratka biografija.
1359. [Šinkovec Črtomir]: **Slovenski partizani v Makedoniji.** Tovariš 27. VIII. 1961, št. 34, str. 39.
1360. [Šinkovec Črtomir]: »Matija Gubec« in »Ivan Cankar«. Tovariš 3. IX. 1961, št. 35, str. 29.
Kratko o ustanovitvi obeh brigad in pomenu njihovih bojev.
1361. [Šinkovec Črtomir]: **Naskok na prometne zveze.** Tovariš 3. IX. 1961, št. 35, str. 30.
Kratko o partizanski ofenzivi na komunikacije poleti 1944.
1362. [Šinkovec Črtomir]: **Dnevi prve primorske svobode.** Tovariš 10. IX. 1961, št. 36, str. 30.
Oris kapitulacije Italije na Primorskem.
1363. [Šinkovec Črtomir]: **Giuseppe Tonizzo se je vrnil domov.** Tovariš 10. IX. 1961, št. 36, str. 39.
Prikaz zadnje nemške ofenzive na Gorenjskem in Primorskem marca 1945, ko je v škofjeloških hribih padel garibaldinec Tonizzo.
1364. [Šinkovec Črtomir]: **Zlomila se je prva os.** Tovariš 10. IX. 1961, št. 36, str. 29.
Prikaz kapitulacije Italije.

1365. [Šinkovec Črtomir]: **Jože Gregorčič**. Tovariš 17. IX. 1961, št. 37, str. 30.
Kratka biografija.
1366. [Šinkovec Črtomir]: **Napad na turjaški grad**. Tovariš 17. IX. 1961, št. 37, str. 39.
Prikaz partizanske zmage nad belogardistično trdnjavo na Turjaku septembra 1943.
1367. [Šinkovec Črtomir]: **Za slavjem — ofenziva na Primorskem**. Tovariš 17. IX. 1961, št. 37, str. 10.
Članek govori o kapitulaciji Italije na Primorskem in o goriški fronti septembra 1943.
1368. [Šinkovec Črtomir]: **Partizanska pilota Kluz in Čajavec**. Tovariš 24. IX. 1961, št. 38, str. 39.
1369. [Šinkovec Črtomir]: **Posvetovanje na Stolicah**. Tovariš 24. IX. 1961, št. 38, str. 29.
Prikaz posvetovanja zastopnikov glavnih štabov v septembru 1941.
1370. [Šinkovec Črtomir]: **Šesta ofenziva**. Tovariš 24. IX. 1961, št. 38, str. 30.
1371. [Šinkovec Črtomir]: **Narodni heroj Jože Šeško**. Tovariš 1. X. 1961, št. 39, str. 29.
Kratka biografija.
1372. [Šinkovec Črtomir]: **Zbor v Kočevju**. Tovariš 1. X. 1961, št. 39, str. 29.
Prikaz zborovanja odposlancev slovenskega naroda v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943.
1373. [Šinkovec Črtomir]: **Talec Hinko Smrekar**. Tovariš 8. X. 1961, št. 40, str. 39.
Oris umetnika.
1374. [Šinkovec Črtomir]: **Šercerjeva — četrta udarna pest**. Tovariš 8. X. 1961, št. 40, str. 30.
Prikaz ustanovitve in kratek historiat.
1375. [Šinkovec Črtomir]: **Prvi kongres ZMS**. Tovariš 15. X. 1961, št. 41, str. 39. št. 41, str. 30.
Prikaz kočevskega procesa v oktobru 1943.
1376. [Šinkovec Črtomir]: **V imenu pravice v Kočevju**. Tovariš 15. X. 1961,
1377. [Šinkovec Črtomir]: **Slovenske žene v Dobrniču**. Tovariš 22. X. 1961, št. 52, str. 30.
Prikaz kongresa žena v Dobrniču na Dolenjskem 17. oktobra 1943.
1378. [Šinkovec Črtomir]: **Umetniki v partizanih**. Tovariš 22. X. 1961, št. 42, str. 39.
Oris odnosa slovenskih umetnikov do NOB.

1379. [Šinkovec Črtomir]: **Po prvi večji preizkušnji.** Tovariš 29. X. 1961, št. 43, str. 29.
Kratek oris položaja po roški ofenzivi.
1380. [Šinkovec Črtomir]: **Slovenski bataljon v Sremu.** Tovariš 29. X. 1961, št. 43, str. 30.
1381. [Šinkovec Črtomir]: **Z Dobrovelj v Celje in smrt.** Tovariš 29. X. 1961, št. 43, str. 30.
Oris nemških bojev s partizani na Dobrovljah novembra 1942 in usode zajetih partizanov.
1382. [Šinkovec Črtomir]: **Churchill o Jugoslaviji.** Tovariš 5. XI. 1961, št. 44, str. 40.
Oris Churchillovega odnosa do Jugoslavije v dobi vojne.
1383. [Šinkovec Črtomir]: **Herojski boj v Murnicah.** Tovariš 5. XI. 1961, št. 44, str. 30.
Prikaz zadnjega boja Milana Majcna in Janeza Mėvžlja 29. oktobra 1941.
1384. [Šinkovec Črtomir]: **Republika pod Krnom.** Tovariš 5. XI. 1961, št. 44, str. 30.
Prikaz osvobojenega ozemlja v Zgornji Soški dolini po kapitulaciji Italije.
1385. [Šinkovec Črtomir]: **Smrt v Gornjih Lazah.** Tovariš 5. XI. 1961, št. 44, str. 39.
Oris partizanskih bojev pri Bučki in pohoda ter usode belokranjske čete v začetku novembra 1941.
1386. [Šinkovec Črtomir]: **Naskok na Belo krajino.** Tovariš 19. XI. [prav 12. XI.] 1961, št. 45, str. 30.
Prikaz domobranskega vdora v Belo krajino in partizanskih protitudarcev sredi novembra 1944.
1387. [Šinkovec Črtomir]: **Smrt komandanta NOV in POS.** Tovariš 19. XI. [prav 12. XI.] 1961, št. 45, str. 29.
Kratka biografija Franca Rozmana-Staneta.
1388. [Šinkovec Črtomir]: **Dan žalosti v Tatrah.** Tovariš 12. XI. [prav 19. XI.] 1961, št. 46, str. 39.
Prikaz nesreče, ki je zadela Šercerjevo brigado v Brkinih sredi novembra 1943.
1389. [Šinkovec Črtomir]: **»Kričač« — oddajnik Osvobodilne fronte.** Tovariš 12. [prav 19.] XI. 1961, št. 46, str. 30.
Kratek opis propagandnega dela OF in posebej radijskega.
1390. [Šinkovec Črtomir]: **Na II. zasedanju AVNOJ v Jajcu.** Tovariš 12. [prav 19.] XI. 1961, št. 46, str. 29.
Prikaz poti slovenske delegacije na zasedanje v Jajcu.

1391. [Šinkovec Črtomir]: **Resnica o novi Jugoslaviji**. Tovariš 12. [prav 19.] XI. 1961, št. 46, str. 30.
Odlomki iz angleških in ameriških časopisov o Jugoslaviji po drugem zasedanju AVNOJ.
1392. [Šinkovec Črtomir]: **Utemeljitev nove Jugoslavije**. Tovariš 3. XII. 1961, št. 48, str. 29.
Oris II. zasedanja AVNOJ.
1393. [Šinkovec Črtomir]: **»Čudež« v celjskem piskru**. Tovariš 10. XII. 1961, št. 49, str. 39.
Oris partizanskega vdora v »stari pisker« in rešitve jetnikov sredi decembra 1944.
1394. [Šinkovec Črtomir]: **Decembrska vstaja na Gorenjskem**. Tovariš 10. XII. 1961, št. 49, str. 29.
Kratek prikaz vstaje v Bohinju in Mojstrani.
1395. [Šinkovec Črtomir]: **Na Glamočkem polju in v Kočevju**. Tovariš 10. XII. 1961, št. 49, str. 30.
Kratki biografiji Ivo Ribara Lola in Mirka Bračiča, ki sta oba padla proti koncu 1943. leta.
1396. [Šinkovec Črtomir]: **Vojna v otroških očeh**. Tovariš 10. XII. 1961, št. 49, str. 39.
Odlomki iz otroških doživetij vojne.
1397. [Šinkovec Črtomir]: **Duce je svoje učence tako učil**. Tovariš 17. XII. 1961, št. 50, str. 39.
Odlomki iz pism italijanskih vojakov, ki kažejo italijanski teror nad okupiranimi kraji. (Statistični podatki.)
1398. [Šinkovec Črtomir]: **Oporišče NOV in POJ v Bariju**. Tovariš 17. XII. 1961, št. 50, str. 40.
1399. [Šinkovec Črtomir]: **V Sloveniji prvi bataljoni in odredi**. Ob koncu leta 1941 je bila v Sloveniji že vrsta partizanskih bataljonov, tako na primer Cankarjev, Kamniški, I. štajerski, Krimski in II. štajerski. Bataljoni so se kmalu razrasli v odrede in v tri grupe odredov. Tovariš 17. XII. 1961, št. 50, str. 30.
1400. [Šinkovec Črtomir]: **Proces v Trstu**. Tovariš 24. XII. 1961, št. 51, str. 37.
O procesu in žrtvah na Občinah 16. decembra 1941.
1401. **Šinkovec, Črtomir: Meseci pred velikim majem**. Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 217—223.
Spomini na zimske mesece 1945 na Primorskem, zlasti pa na zadnjo nemško ofenzivo marca 1945.
1402. [Šircelj Jože]: **Zidanškova spet na pohodu**. Mladina 20. VII. 1961, št. 28.
Utrinki iz zgodovine Zidanškove brigade.

1403. **[Širec Viktor]: Tega ne bomo pozabili.** Spomini na preseljevanje Slovencev iz Radeč in okolice. Zasadski tednik, Trbovlje 7. IX. 1961, št. 37.
Zapis pripovedovanj Franca Gospodariča, Franca Mavca, Janeza Pešca in Nandeta Strnada, ki so jih Nemci izselili iz Radeč v Nemčijo.
1404. **Šiška, Jože-Luka: Akcija na Bregu.** Ljubljana v ilegali, II. Država v državi, Ljubljana 1961, str. 250—252 in Borec 1961, št. 4, str. 208—209.
Spomin na uspelo akcijo v prostorih finančne kontrole na Bregu zaradi pridobitve orožja in municije 5. februarja 1942.
1405. **Šiška, Jože-Luka: Prvi maj 1943 v okupirani Ljubljani.** Borec 1961, št. 5, str. 271—273.
Pisec prikazuje, na kak način so v Ljubljani aktivisti, zaščitniki in skojevci proslavili 1. maj 1943.
1406. **Šiška, Jože-Luka: Večerni grom 9. avgusta 1941 v Ljubljani.** Delo 12. V. 1961, št. 128 — 15. V. 1961, št. 131.
Spomini na aktivistično delo v Ljubljani poleti 1941, pripravljanje mine in na akcijo na tržaški progi za tobačno tovarno v Ljubljani.
1407. **Šiška, Jože: Milijon je naš.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 71—77.
Spomini na vosovsko akcijo v Ljubljani, ko so septembra 1942 dvignili milijon lir za OF.
1408. **Šivec, Matevž: Huda ura na Golem.** Borec 1961, št. 11, str. 609.
Spomini na pretep slovenskih fantov z Italijani na Golem 12. junija 1941.
1409. **Škaler, S[tanko]: Tako so v Spodnjem Posavju pripravljali vstajo.** Dolenjski list, Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
Pisec prikazuje začetke narodnoosvobodilnega gibanja v letu 1941, in njene organizatorje.
1410. **[Škerl] F[rance] Br[egar]: Meškovi spomini na čas domovinske vojne.** Borec 1961, št. 11, str. 631—632.
Pisec prikazuje, v čem je vrednost Meškovih spominov za dobo NOB na Slovenskem.
1411. **Š[kerlavaj] M[arija]: Zamujena priložnost.** Zaslisanje na ljubljanski kvesturi. Delo 9. VI. 1961, št. 156.
Spomini na zaslisevanje kvesturinov, ki je niso poznali.
1412. **Škerlavaj, [M]arija Mica: Mulin žalosten konec.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 26—29.
Avtorica prikazuje doživljanje z mulo med nemško ofenzivo jeseni 1943 v kočevskih gozdovih.
1413. **Škerlavaj, Marija: Partizanska Triglavska tiskarna.** Kurirček 1961/62, št. 3, str. 104—108.
Avtorica govori najprej splošno o tehnikah in njihovem pomenu, nato pa o tiskarni v Kočevju, njeni selitvi zaradi nemške ofenzive in nadaljnjem delu pod Goteniškim Snežnikom.

1414. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Partija jih je pridobila.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 15—18.
Spomini na aktivistično delo med stražniki ljubljanske policije leta 1941.
1415. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Demonstracije je organizirala Partija.** Borec 1961, št. 3, str. 126.
Spomini na demonstracije v Ljubljani ob 27. marcu 1941. Spomine zapisal Mile Pavlin.
1416. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Kres ni zagorel.** Delo 12. VI. 1961, št. 159.
Spomini na pripravljanje kresa na Ljubljanskem gradu, ki naj bi zagorel za 1. december 1941.
1417. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Sredi blokade.** Delo 19. VI. 1961, št. 166.
Spomini na prenočevanje v trafiki (kiosku) zaradi italijanske racije.
1418. **[Škerlavaj Milan-Petrač] — Kramar, Franc-Šimen: Gmotna podpora osvobodilnemu boju.** Delo 31. VII. 1961, št. 207.
Pisec (ime Franca Kramarja je navedeno pomotoma) prikazuje, kako so ljudje v gospodarskih organizacijah, zlasti v trgovskih krogih podpirali osvobodilno gibanje. Pisec prikazuje posamezne faze v razvoju tega podpiranja v času pred roško ofenzivo, nato do kapitulacije Italije in za zaključek še v času pod nemško okupacijo. Na koncu navaja Kidričevo zahvalo slovenskim trgovcem, ki so podpirali osvobodilno gibanje.
1419. **[Škerlavaj] M[ilan-Petrač]: Javka ni delovala.** Delo 9. VIII. 1961, št. 216.
Pisec prikazuje funkcioniranje javk pri raznašanju literature OF.
1420. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Nočni sestanek v krojačnici.** Delavska enotnost 2. IX. 1961, št. 35.
Spomini na ustvarjanje kanalov za pot v Ljubljano in iz Ljubljane tēr na delo centralne tehnike, posebej na »Podmornico« in »Tunel« ter »TT«.
1421. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Obkoljena tiskarna.** Delavska enotnost 9. IX. 1961, št. 36.
Spomini na postavitve tiskarne Toneta Tomšiča in njeno delo, na delo tiskarne »Jama« ali »Truga« in njen konec.
1422. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Umetnost ponarejanja.** Delavska enotnost 16. IX. 1961, št. 37.
Pisec govori o koncu tehnike TT, o usodi tehnike v Knezovi ulici v Šiški, o cinkografiji in ponarejanju dokumentov.
1423. **Škerlavaj, Milan-Petrač: Bunker v kinu Matica.** Delavska enotnost 23. IX. 1961, št. 38.
Pisec opisuje spomine na pomembnejše bunkerje v Ljubljani, v kinu Matica in nad Čadom, zlasti pa na pomoč, ki so jo nudili železničarji narodnoosvobodilnemu gibanju.
1424. **[Škerlavaj], M[ilan-Petrač]: »Marljivi« uslužbenec.** Delo 19. X. 1961, št. 287.
Spomini na rešitev pred italijansko racijo z umikom v pisarno na kolodvoru.

1425. **Škoberne, Franc: Ime mi je — partizan.** Popn. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Reportaža splošnega značaja o doživetju boja med ustaši in partizani.
1426. **[Škodnik Vanda]-vš: »Dogodki so nas našli pripravljene...«** Delo 26. III. 1961, št. 83.
Oris demonstracij v Ljubljani 27. marca 1941 po spominih dr. Saša Cvahteta, polkovnika Jakiča in Vide Kastrinove.
1427. **[Škodnik Vanda]-vš: »IPZ poje partizanske pesmi...«** Delo 14. VII. 1961, št. 191.
Članek govori o ustanovitvi invalidskega pevskega zbora in prvi dejavnosti.
1428. **[Škodnik Vanda]: Fran Puc.** Delo 18. VII. 1961, št. 195.
Kratka biografija aktivista OF med novinarji.
1429. **Škrabar Stane: Dvajset velikih let.** Slov. Jadran, Koper 1. V. 1961, št. 18-19.
Označitev OF kot združevanje slovenskega naroda na temelju Kardeljevega in Kidričevega pisanja.
1430. **[Škrabar Stane in Maležič Matija]: Jože Petek — tvorec nepozabnih dokumentov naše borbe.** Rešeto, Ribnica 10. IX. 1961, št. 3.
Članek prikazuje značaj partizana XIV. divizije Jožeta Petka, ribniškega domačina.
1431. **[Škrabar] Stane-Braškar: Gospa Haudek pride v Gornji grad.** Delo 26. X. 1961, št. 293 [prav 294].
Pišec prikazuje delež bivšega župana gornjegrajskega, nacista Haudeka, pri uničevanju in zatiranju Slovencev v Gornjem gradu, dokler ni 1944 padel v partizanske roke.
1432. **Škrabar Stane [ml.]: Dvakrat 13. julij.** Ob dnevu šoferjev in žužemberškem krajevnem prazniku. Ljubljanski dnevnik 13. VII. 1961, št. 161.
Prikaz osvoboditve Žužemberka v letu 1942, izvrševanja krajevne komande v Žužemberku, pridobivanja orožja in nato še partizanskega napada na Žužemberk 13. julija 1943.
1433. **Škrabar, Stane ml.: V nedeljo partizanski tabor v Brdih.** Ljubljanski dnevnik 15. IX. 1961, št. 215.
Zapis pripovedovanja Andreja Kumarja-Strica Marka o potovanju v Brda spomladi 1942 in pripovedovanja Saša Dominka-Krniča o partizanskem šolstvu v Brdih 1944.
1434. **Škrlj Franc: Življenjska pot revolucionarja in prvoborca Jožeta Finžgarja.** Železar Jesenice 1961, št. 3, str. 82—83.
1435. **Šlamberger, Vlado: Sovražnikova fronta učilnica.** Ob napadu nemškega mostišča na Dravi je med sovražnikovimi tanki dogorevalo tudi letalo majorja Milana Malnariča. — Kolona ni prispela na cilj. Ljubljanski dnevnik 20. V. 1961, št. 116.

1436. **Šlander, Mica-Marinko: Dosleden v delu in dobroti.** Spomini na partizanska leta, V, Ljubljana 1961, str. 5—14.
Spomini na ilegalno delo v Ljubljani, zlasti pa na Toneta Tomšiča, njegovo in svojo aretacijo v decembru 1941 ter beg iz bolnice 1942.
1437. **Šmon, Danica: »Prvič je rešil življenje mojemu možu tobak«.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o ustaškem nasilju v Bosanski Kostanjevici.
1438. **Šnuderl, Maks: Pomen plenuma OF z dne 16. septembra 1941 za takratni razvoj.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 386 do 397.
Pisec analizira in komentira sklep vrhovnega plenuma 16. septembra 1941 ter prikazuje njihov pomen v razvoju osvobodilnega gibanja.
1439. **Šnuderl Maks: V znamenju AVNOJ.** Ob 18. obletnici II. zasedanja AVNOJ. Večer, Maribor 29. XI. 1961, str. 3—9.
Pisec prikazuje državnopravni pomen zasedanja v Jajcu.
1440. **Šobar, Peter: Kako smo organizirali odbore OF.** Novice, Kočevje 10. VI. 1961, št. 24.
Spomini na organizacijske začetke osvobodilnega gibanja na Kočevskem l. 1941.
1441. **Š[ober] D[rago]: V pasti.** PTT zbornik, 1961, št. 8-9, str. 152—154.
Spomini na boje z ustaši med hrvatskimi partizani pod Bilo goro.
1442. **Šömen, Branko: Kako sem postal partizan.** Mladina 20. VII. 1961, št. 28.
Zapis pripovedovanja Radovana Gobca, kako je prišel v partizane in kako so se širile partizanske pesmi in oblikovale.
1443. **Šömen, Branko: Jesen je tü in dešč šumij, v srcih drobna žalost me tiščij.** Dne osemnajstega oktobra 1941. leta je bil v gančanskem logu iz zasede ubit narodni heroj Štefan Kovač-Marko. Mladina 14. X. 1961, št. 40.
Drobni prispevki o Štefanu Kovaču in narodnoosvobodilnem gibanju v Prekmurju v letu 1941.
1444. **Šömen, Branko: Pot Titove fotografije iz Bosne na Gorenjsko.** Prve Titove fotografije so bile v Sloveniji objavljene v »Slovenskem poročevalcu« 1942. leta. Takrat so jih v ilegalni Ljubljani tudi nekaj razmnožili. Leta 1943 je prišla v Slovenijo druga Titova fotografija. — Ta sestavek govori o njeni usodi. Mladina 25. XI. 1961, št. 46.
Članek prikazuje poleg usode Titove slike tudi usodo Julijane Schelhaus-Jane iz Škofje Loke, ki je sliko razmnožila.
1445. **Špringer, Jakob: Smrt na Rabu.** Spomini iz rabskega taborišča. Dolenjski list, Novo mesto 26. I. 1961, št. 4 — 30. III. 1961, št. 13.
Spomini na življenje v taborišču na Rabu.
1446. **Špur, Katja: Reševalci življenj.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 151—156.

Oris doživljajev v bolnici »Košuta« na Pohorju spomladi 1944, ko so v bližino bolnice prišli Nemci.

1447. **Š[pur], K[atja]: Srečanje v Bambergu.** 7 dni, Maribor 10. III. 1961, št. 10.
Prikaz usode otrok Rozike Jugove iz Ruš, ki so jih gestapovci izgnali v Nemčijo.
1448. **Špur Katja: Iz dni vojne in revolucije.** Zgodba Marije Štamparjeve. Naša žena 1961, št. 7-8, str. 195—197.
Oris Mariborčanke, ki je bila paznica v sodnijskih zaporih in kako je skrbela ter kaj storila za zapornike.
1449. **Špur Katja: »Šestindvajsetega se nisem vrnil...«** Delo 13. IX. 1961, št. 251.
Zapis usode obveščevalca, ki je padel v roke Italijanom, ki so ga vlačili po zaporih, jim v Trstu pobegnil, padel v Idriji Nemcem v roke, jim ušel in po enem letu prišel zopet v partizane.
1450. **Šraj Bernard: Napad na zapor.** Pionirski list 14. XII. 1961, št. 13.
Prikaz rešitve bratov Kavčičev iz gestapovskih zaporov v Škofji Loki 21. decembra 1941.
1451. **[Šramel Pavle]: 2. junij — občinski praznik.** Mislinjska dolina, Slovenj Gradec 1. VI. 1961, št. 11-12, str. 22.
Pisec opisuje boj Pohorske brigade z Nemci na Malem sedlu pri Gradišču junija 1944, ki ga je slovenjgraška občina vzela kot datum za svoj občinski praznik.
1452. **Šrimpf, F[ranc]: Ranjenec.** Skozi TAM, Maribor junij 1961, št. 6, str. 12 in Planine ob meji 1961, izd. PD v Mariboru, str. 12—13.
Spomini na prenos ranjenecv na Pohorju marca 1942.
1453. **Šrimpf, Franc: V zimi 1944.** Skozi TAM, Maribor september 1961, št. 9, str. 10—11.
V obliki črtice napisani spomini na nemško ofenzivo v Zgornji Savinjski dolini v pozni jeseni 1944.
1454. **Štandar, Stevo: Junaška smrt komandirja Tončka.** Zrcalo dela, Maribor v oktobru 1961, št. 2, str. 5.
Spomini na boje 2. čete 2. bataljona Moslavačke brigade in smrt komandirja Slovenca Tončka Vogrinca spomladi 1944.
1455. **[Štibler Štefka]: »Postala sem številka 7602.«** Ljubljanski dnevnik 25. I. 1961, št. 19.
Spomini kurirke CK na življenje v taborišču Auschwitz.
1456. **[Štih Ivan]: Delavska univerza »Cene Štupar«.** Zbor volivcev 10. VI. 1961, št. 4.
Kratek oris predvojnega partijskega delavca in nato njegove medvojne funkcije ter partizanstva.
1457. **[Štih Ivan]: Naši borci za svobodo — narodni heroji.** Zbor volivcev 10. VI. 1961, št. 4.

Življenjepis 7 narodnih herojev na območju občine Bežigrad: Janko Bizjak, Rezka Dragar, Ivan Kavčič-Nande, Danila Kumar-Andreja, Maks Pečar, Franc Ravbar-Vitez in Franc Tavčar-Rok. Življenjepisi prikazujejo predvorno dejavnost revolucionarnih delavcev in medvojno udejstvovanje na aktivističnem delu ali v partizanih.

1458. **[Štih Ivan]: V spomin in svarilo.** Naj se nikoli več ne ponove grozote druge svetovne vojne. Zbor volivcev 10. VI. 1961, št. 4, str. 9 in 15.
Kratek oris spomenikov in spominskih plošč na območju združene občine Bežigrad z drobnimi podatki o ljudeh in dogodkih, ki so povezani s spominskimi ploščami in spomeniki.
1459. **Štok, Jože-Korotan: Pohod v Ljubljano.** Delo 8. V. 1961, št. 124.
Reportaža o pohodu brigade KNOJ proti Ljubljani in osvoboditev.
1460. **Štok, Jože-Korotan: Zmagoslavni pohod.** Delo 15. V. 1961, št. 131.
Prikaz zaključnih operacij na Štajerskem in Koroškem maja 1945.
1461. **Štok, Jože-Korotan: Tja, kjer razsaja Gestapo.** — Skozi obroč na Kozjansko. — Stezice od Šmarjete do Čebin — O vražja zalega, zagodemo ti. Zasavski tednik, Trbovlje 8. VI. 1961, št. 27 — 10. VIII. 1961, št. 33.
Pod rubriko »20 let revolucije« opisuje pisec v reportažni obliki spomine na dejavnost VDV-jevcev po odhodu iz Moravske doline v revirje, nato na Kozjansko in zopet nazaj v revirje pozimi in spomladi 1944.
1462. **Š[tolfa], M[ilko]: Pogovor z Alenko Gerlovičevo.** Borec 1961, št. 3, str. 140—141.
Utrinki spominov na ilegalno delo v Ljubljani med vojno, odhod na osvobojeno ozemlje 1944 in na delo v centralni tehniki in v partizanih sploh.
1463. **Štolfa, Milko: Ko so češnje rdeče cvetele.** Borec 1961, št. 10, str. 519—521.
Prikaz začetkov osvobodilnega gibanja v Brdih v letih 1941 in 1942 predvsem dela Andreja Kumarja in njegovih prijateljev.
1464. **Štolfa, Milko: Goriška fronta.** Pionirski list 5. X. 1961, št. 4.
Pisec govori pod rubriko »Partizani pripovedujejo« o kapitulaciji Italije, nemškemu prihodu v Gorico in goriški fronti septembra 1943.
1465. **Štrekelj, Franc[e]-Franček: Bil sem Kidričev spremljevalec.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 137—153.
Spomini na potovanje v Leskoškovi patrolji po Primorskem, od srede februarja 1944 dalje pa na službo Kidričevega spremljevalca in na doživljanje v tej službi do osvoboditve.
1466. **Štrekelj France: Vihar v Belški grapi.** Delo 26. V. 1961, št. 142.
Pisec opisuje italijansko pomladansko hajko v Dolomitih 1943 s težiščem na usodi partizanov v Belški grapi.
1467. **Štrukelj, Polde: Pot v svobodo.** Delo 26. VIII. 1961, št. 233.
Spomini na kapitulacijo Italije na Rabu, razorožitev Italijanov, prevoz na Cres, razorožitev na Cresu in vrnitev na Rab, kjer se je ustanovila rabska brigada.

1468. **Štucin Anica: Cerčno v narodnoosvobodilni borbi.** [V knjigi] 10 let elektrogospodarske šole, izd. EGŠ, Cerčno [1961] str. 8—19.
Kratek pregled sodelovanja Cerčna v NOB in važnejših dogodkov iz razvoja NOB v Cerčnem.
1469. **Štukelj, Polde: Dvomljivo poročilo.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 163—168.
Spomini na opravljanje in težave radiotelegrafske službe v NOB leta 1944.
1470. **Štumberger Elizabeta: Naši fantje v 18. diviziji.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.
Zapis pripovedovanja o bojih pri šmarskem tunelu in partizanski bolničarki avgusta 1944.
1471. **Šuklje, Rapa: V eni izmed hiš nekje v Ljubljani.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 460—467.
Oris družine Zalarjevih v Trnovem, njihovega dela za NOB in njihove usode.
1472. **[Šuštar [Stane]: Mirku Skalinu v slovo.** Zasavski tednik, Trbovlje 9. II. 1961, št. 7.
Kratka biografija prosvetnega delavca, ki vključuje tudi dobo NOB.
1473. **Šušteršič, F[ranc]: V boj za svobodo življenja gre klic od vasi do vasi.** Borec 1961, št. 7-8, str. 377—382.
V okviru začetne narodnoosvobodilne dejavnosti po republikah prikazuje pisec na str. 380—381 začetek vstaje v Sloveniji in nato pomembnejše akcije do začetka avgusta. Prikaz dogodkov je kronološki.
1474. **Šušteršič, France: Slikanje.** (Odlomek iz teksta za knjigo »Vražji vrtec«.) Borec 1961, št. 10, str. 522—525.
V reportažni obliki napisan prikaz o začetku osvobodilnega gibanja v Loški dolini na Babnem polju ter napadu na Lož.
1475. **Šušteršič, France: »Druga republika« v Loški dolini.** Delo 19. X. 1961, št. 287.
Pisec prikazuje čas osvobojenega ozemlja v letu 1942 in ukrepe ljudske oblasti v tem času v Loški dolini.
1476. **Šušteršič France: Koliko jih je padlo v Ložu.** Borec 1961, št. 12, str. 666.
Pisec razglablja na temelju novih podatkov število padlih v Ložu ob partizanskem napadu 18. oktobra 1941.
1477. **Šušteršič, France: Zaseda v Tatinski dragi.** Delo 10. VIII. 1961, št. 337.
Prikaz začetkov Rakovske čete spomladi 1942, spopada z Italijani in njihovih žrtev, terorja Italijanov in umika ljudi v partizane.
1478. **Šušteršič, Miha, podpolkovnik: Politična priprava za vstajo.** Pom. vestnik, Murska Sobota 1. VII. 1961, št. 25.
Spomini na beg iz Gorenjske in pot v Novo mesto ter začetek dela za NOB.

1479. **Šušteršič, Tone-Tine: Kako smo popravljali orožje.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta III, Ljubljana 1961, izd. »Borec«, str. 5—8.
Spomini na zlom stare Jugoslavije in na orožarske delavnice na območju Roga.
1480. **Š[vajncer], J[anez]: Beg na partizanovem hrbtu.** Zanimiv dokument partizanske pomoči. Španskemu borcu Josefu Gradlu-Gramontu so v Ptujju rešili življenje. Ob 20-letnici ljudske vstaje. Večer, Maribor 20. II. 1961, št. 41.
Prikaz rešitve iz bolnice avgusta 1944.
1481. **[Švanjcer Marija]: Legendarni junak Franc Rozman-Stane:** Večer, Maribor 7. XI. 1961, št. 259.
Kratka biografija.
1482. **[Švajncer Marija]: Revolucionar Tone Tomšič.** Ob 19-letnici njegove smrti. Večer, Maribor 22. V. 1961, št. 117.
Kratka biografija T. T.
1483. **Švara, Dušan-Dule: »Še dva meseca, tovariši...«** Delo 6. VIII. 1961, št. 213.
V obliki partizanskih doživljajev prikazuje pisec, kako optimistično so partizani vsako leto pričakovali konca vojne.
1484. **Švara, Marija: Iz spominov na huda leta.** Slov. Jadran, Koper 2. VI. 1961, št. 23 — 16. VI. 1961, št. 25.
Spomini mladinke na prvo srečanje s partizani, na življenje v Gregorčičevi brigadi, na delo s terenom, na nemške hajke in na zapor v letu 1944.
1485. **Švent, Bogdan-Ambrož: VOS v borbi z mihailovičevskim obveščevalnim centrom.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 304—317.
Razprava prikazuje rast »Strniševega obveščevalnega centra«, vosovsko odkrivanje njegovega dela, božične racije 1942 in upad Strniševe obveščevalne dejavnosti.

T

1486. **[Tasić Milivoje]: Iztrgal se je iz objema smrti.** Moščanska skupnost, april 1961, št. 4, str. 4.
Zapis spominov vevškega delavca Ivana Anžurja, ki so ga aretirali domobranci ob koncu 1943, odpeljali k Sv. Urhu na streljanje, pa jim je ušel.
1487. **[Tasić Milivoje]: 60. rojstni dan Francke Ovsenjakove.** Moščanska skupnost, maj 1961, št. 5, str. 4.
Kratka biografija terenske aktivistke v Mostah v Ljubljani.
1488. **Taurer, Silva: Šli smo preko meje.** Invalidski vestnik 3. II. 1961, št. 3.
Spomini bolničarke na doživetja ob pohodu Simonovega [Janka Sekirnika] bataljona iz območja italijanske okupacije na nemško ozemlje.

1489. **Tavčar, Viktor: »Črke« za Slovenijo.** Prim. novice, Nova Gorica 21. VI. 1961, št. 25.
Spomini na odvoz slovenskih črk iz katoliške tiskarne v Gorici k partizanom v tiskarno »Slovenija«.
1490. **[Tekavec Jože]: Borci NOV v našem kolektivu.** Rudar, Velenje 27. VII. 1961, št. 9.
Članek navaja, kateri borci so vstopili v partizane 1941, 1942 in 1943.
1491. **Težak, Anton: Rabska brigada.** Litostroj 1961, št. 7, str. 5.
Spomini na zlom Italije na Rabu in nato ustanovitev Rabske brigade iz internirancev.
1492. **T[erčak], S[tane]: Pohod XIV. udarne divizije na Štajersko.** Celjski tednik, Celje 17. II. 1961, št. 6.
Pisec prikazuje poskuse partizanskih prodorov na Štajersko in pomen pohoda XIV. divizije.
1493. **Terčak, Stane: Pohod bratstva in enotnosti.** Celjski tednik, Celje 24. II. 1961, št. 7.
Pisec prikazuje odhod XIV. divizije iz Bele krajine in pot preko Hrvaške do hrvatsko-slovenske meje.
1494. **Terčak, Stane: V osrčju Štajerske.** Celjski tednik, Celje 3. III. 1961, št. 8.
Prikaz pohoda in bojov XIV. divizije od prehoda hrvatsko-slovenske meje do konca marca 1944 na Štajerskem.
1495. **Terčak, Stane: Svetle tradicije celjskega okraja za pravico in svobodo.** Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98.
Po prikazu predvojnega razvoja naprednega gibanja v Spodnji Savinjski dolini opisuje pisec pod poglavjem »Vdor okupatorja in pričetek oboroženega odpora« predvsem začetke okupacije, partizanstva v letu 1941 in nato prihod II. grupe, Šlandrovo brigado in prihod XIV. divizije.
1496. **[Terčak Stane]: Vrunčevi usodni dnevi ...** Celjski tednik, Celje 14. VII. 1961, št. 26.
Članek prikazuje, kako je Fr. Vrunč-Buzdo padel Nemcem v roke in kako so ga aktivisti zaman skušali rešiti iz Starega piskra.
1497. **Terčak, Stane: Resevna 1941—1961.** [Celje-Šentjur] 1961. Izd. Odbor za proslavo 20-letnice vstaje občine Celje in Šentjur. Strani [40] s slikami. 8°.
Brošura obsega kratek historiat Celjske čete in pregled najvažnejših dogodkov v Celju in okolici v letih 1941—1945.
1498. **Terčak, Stane: Od domačih ognjišč v taborišča.** Delo 13. VIII. 1961, št. 220.
Odlomek iz nenatisnjene knjige »Ukradeni otroci«. Na temelju pretežno ustnih izjav in zaslišanj prikazana akcija Nemcev v avgustu 1942 o odgonu približno 600 slovenskih otrok v Nemčijo, da bi jih potujčili.
1499. **Terčak Stane: Nacistični genocid na Slovenskem.** Partizanski otroci in otroci ustreljenih talcev v nacističnih otroških taboriščih. 7 dni Maribor 1. IX. 1961, št. 35 — 8. IX. 1961, št. 36.

Pisec govori najprej o nemški organizaciji Lebensborn in njenih nalogah, nato pa o izvajanju teh nalog na Štajerskem in delno na Gorenjskem.

1500. **Terčak, Stane: Otroci obtožujejo.** Borec 1961, št. 9, str. 465—469.
Odlomek iz knjige »Ukradeni otroci«, ki govori na temelju izjav prizadetih otrok o ravnanju Nemcev z ugrabljenimi otroki v taboriščih.
1501. **Terčak, Stane: I. štajerski bataljon in napad na Šoštanj.** Borec 1961, št. 10, str. 525—529.
Na temelju raznih ustnih virov napisan prikaz združenja in nato napada združenih štajerskih čet Pohorske, Savinjske in Revirske na Šoštanj, posledic in pregrupacije čet.
1502. **Terčak, Stane: Iz tajnih okupatorjevih arhivov.** Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 103—134.
Na temelju nemških dokumentov prikazuje pisec nemška stališča do slovenskih prebivalcev v različnih dobah, zlasti pa rastoča spoznanja o svoji odtujenosti sredi slovenskega življa.
1503. **Terčak, Stane: K zgodovini I. celjske čete.** Celjski zbornik 1961, Celje 1961, str. 7—25.
Na temelju nemških aktov in memoarskega gradiva napisan prikaz delovanja Celjske čete v juliju in avgustu 1941.
Tesovnik Jože, glej št. 214.
1504. **Tiran, Jože: Odhod v partizane.** (Iz spominov partizanskega igralca.) Kurirček 1961/62, št. 3, str. 108—110.
Pisec prikazuje, kako je z ženo Vladošo odšel iz Ljubljane preko Novega mesta v partizane tik pred kapitulacijo Italije.
1505. **Tiran Jože: Prvo srečanje s partizani.** (Iz spominov partizanskega igralca.) Kurirček 1961-62, št. 4, str. 153—154.
Spomini na Srečanje s partizani na Dolenjskem po kapitulaciji Italije.
Tirpavec Dušan-Ahac, glej št. 1586.
1506. **Tišler, Andrej: Pred dvajsetimi leti.** Pionirski list, Tržič 28. IV. 1961, št. 7. Oris 27. marca 1941 v Tržiču, mobilizacije in zloma Jugoslavije 1941.
1507. **Tišler, Janko-Žaromil: Poslušanje prepovedanih radijskih postaj med okupacijo.** Tržiški vestnik, Tržič 9. III. 1961, št. 4 — 19. V. 1961, št. 9.
1508. **[Tišov Lojze]: Polde Stražišar — prvoborec in komunist.** Železar, Jesenice 29. VI. 1961, št. 13.
Oris predvojnega partijskega delavca in nato partizana.
1509. **[Tišov Lojze]: Stane Bokal — prvoborec za našo svobodo.** Železar, Jesenice 13. VII. 1961, št. 14.
Oris predvojnega revolucionarja in nato partizana.
1510. **[Tišov Lojze]: »Za fašiste ne bom delal!«** Železar, Jesenice 28. VII. 1961, št. 15.

- Oris Viktorja Kežarja, predvojnega revolucionarnega borca in nato partizana NOB.
1511. **[Tišov Lojze]: Franc Potočnik, borec in komunist.** Železar, Jesenice 7. IX. 1961, št. 18.
Oris predvojnega revolucionarja in nato partizanskega borca.
1512. **[Tišov Lojze]: Ignac Kralj, svetel lik komunista in borca za delavske pravice.** Železar, Jesenice 5. X. 1961, št. 20.
Kratka biografija, ki zajema tudi dobo NOB.
1513. **[Tišov Lojze]: Ludvik Benedičič, odločen borec proti izkoriščanju.** Železar, Jesenice 2. XI. 1961, št. 22.
Kratka biografija.
1514. **T[išov], L[ojze]: Janez Šmid in njegovo revolucionarno delo.** Železar, Jesenice 16. XI. 1961, št. 23.
Kratka biografija, ki obsega predvojno in medvojno dobo.
1515. **Tom, Vida-Lasić: Spet v Ljubljani.** Borec 1961, št. 10, str. 551—552.
Delno beletrističen, delno dokumentaren prikaz radijske zveze Ljubljane z glavnim štabom.
1516. **[Tomažej Zdravko]: 260 tisoč Slovencev in Eichmann.** Glas, Kranj 13. V. 1961, št. 54.
Članek prikazuje Eichmannov delež pri preseljevanju Slovencev iz Štajerske (pismo z dne 24. IV. 1941).
1517. **[Tomažej Zdravko]: Ostal je le eden.** Glas, Kranj 1. VII. 1961, št. 75.
Kratki življenjski podatki članov Žvanove družine iz Spodnjih Gorij, ki so padli ali umrli v taborišču med NOB: oče Janez in sinovi: Lojze, Jože, Andrej.
1518. **Tomazič, Franc: Spomini na ustanovitev I. revirske čete.** Zasavski tednik. Trbovlje 17. VIII. 1961, št. 34 — 21. IX. 1961, št. 39.
Spomini na ustanovitev čete, njene prve akcije, premike, nemško zasledovanje in potovanje po Dolenjski.
1519. **[Tomazič Pino]: Tomazičeva pisma iz ječe.** Delo, Trst 29. XII. 1961, št. 16 (568).
Objava Tomazičevih zadnjih pisem staršem, zaročenki in tovarišem v decembru 1941.
1520. **Tomec, Lojze: Takrat je bilo hudo...** Novice, Kočevje 25. II. 1961, št. 9.
Pod poglavjem »Ob 20-letnici vstaje...« napisani spomini na zamenjavanje različnega blaga za sol v vaseh ob Kolpi v letu 1944.
1521. **Tomec, Lojze: Beg iz jetnišnice.** Slov. Jadran, Koper 30. VI. 1961, št. 27—28.
Spomini na odhod iz Ljubljane, življenje v Spoletu in beg iz zapora v oktobru 1943.
1522. **Tomec, Lojze: Bil sem med političnimi.** Borec 1961, št. 10, str. 549—551.
Spomini na življenje v jetnišnici v Spoletu in na osvoboditev oktobra 1943.

1523. **Tominc, Adela: Konec gradu v Dobravi.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.
Oris usode gradu na Dravinji med vojno.
1524. **Tominc, Anica: Žrtve Marinčičevih in drugih slovenskih družin 1941 do 1945.** Ptujski tednik, Ptuj 30. VI. 1961, št. 24.
Zapis pripovedovanja o usodi družinskih članov Marinčičevih, ki so podpirali partizane.
1525. **Tomšič Francka: Po partizanskih stezah in poteh.** Študentje, doma iz koprskega okraja, so napravili pohod po stopinjah prvih primorskih partizanov po Krasu in Vrheh. Slov. Jadran, Koper 12. V. 1961, št. 20.
Drobcji iz razvoja NOB na Primorskem.
1526. **Tomšič, Vida: Ob dvajsetletnici.** Naša žena 1961, št. 1, str. 1-2.
Oris okoliščin, iz katerih je 1941 zrasel list »Naša žena«.
1527. **Tragedija kurirske stanice 6 T-19.** Kurirček 1961-62, št. 4, str. 146—148.
Članek prikazuje, kako so Nemci avgusta 1944 napadli in uničili kurirsko postajo v bližini Mojstrane.
1528. **Tratar, Marjan-Učo: Partizanska mladina na Kočevskem.** Novice, Kočevje 4. II. 1961, št. 6.
Pod poglavjem »Ob dvajsetletnici vstaje...« prikazuje pisec tri pionirske literarne ustvarjalce na Kočevskem: Frančka Ožbalta iz Rogatega hriba, Jožeta Lesarja iz Kočevske reke in Drago Bartel-Dunjo iz Kočevja.
1529. **Tratar, Marjan-Učo: Partizanski nabor v Petrinjah.** Novice, Kočevje 11. II. 1961, št. 7.
Spomini na mobilizacijo aktivistov ob koncu 1944 ob Kolpi pri Brodu. (Kraj se pravilno imenuje Petrina.)
1530. **Tratar, Marjan-Učo: Spomnil sem se svojih pionirjev.** TT 6. VI. 1961, št. 23.
Pisec prikazuje, kako so nekateri opisi otroških doživljajev, ki jih je Olga Ratejeva objavila v TT 23. V. 1944, nastali med vojno.
1531. **Tratar, Marjan-Učo: Med partizanskimi tiskarji v »Triglavu«.** Delo 10. X. 1961, št. 187.
Pisec prikazuje bazo, ljudi, delo in proslave v partizanski tiskarni »Triglav« na Kočevskem.
1532. **Tratar, Marjan-Učo: V partizanski šoli na Kočevskem.** Novice 14. X. 1961, št. 42.
Spomini na partizansko šolo na Kočevskem spomladi 1944 in kako so se otroci zadržali v šoli ter kak odnos so imeli do šole sploh.
1533. **Tratar, Marjan-Učo: Listkovna akcija v Kočevski Reki.** Novice, Kočevje 11. XI. 1961, št. 46.
Zapis spominov Marije Čukove na mladinsko akcijo decembra 1942.

1534. **Tratnik, Igo: Kako je klila partizanska pesem.** Radovan Gobec pripoveduje o rojstvu in prvih dneh življenja svojih pesmi »Bohor žari«, »Pesem o svobodi« in »Hej, partizan«. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Zapis intervjuja z R. G. o nastanku navedenih pesmi.
1535. **[Tratnik Igo]: Prva puška je počila na Gorenjskem.** Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Obris partizanskih začetkov na Gorenjskem.
1536. **Traven, Rezka: Skojevci, prvi borci na Ježici.** Borec 1961, št. 5, str. 261 do 263.
Avtorica prikazuje skojevski aktiv na Ježici in njegove akcije v letu 1941.
1537. **[Trček Vinko]: Dvajseta obletnica Osvobodilne fronte.** Vprašanja naših dni 22. IV. 1961, št. 8, str. 243—253 in 281.
Pod gornjim naslovom so ponatisnjeni odlomki iz Kardeljeve razprave »Deset let ljudske revolucije«, to je referata na II. kongresu OF, pod poglavji »27. marec«, »Politične stranke in ustanovitev OF«, »Oborožena vstaja«, »Zmaga politične enotnosti«, »Vstaja za socializem in neodvisnost«, odlomek iz Marinčkovega »Političnega poročila na drugem kongresu Komunistične partije Slovenije« pod naslovom »Značaj Osvobodilne fronte« in odlomek iz Kidričeve razprave »Kratek oris razvoja OF in sedanja politična situacija v Sloveniji« pod poglavjem »Notranji razvoj Osvobodilne fronte«.
1538. **Treven, Franc: 1. avgust 1941 do 1961.** Železar, Jesenice 28. VII. 1961, št. 15.
Označitev pomena partizanskega spopada z Nemci na Obranci 1. avgusta 1941.
1539. **Trilar, Ciril-Čiro: Tovarištvo v partizanih.** Železar, Jesenice 1961, št. 4, str. 103—104.
Pisec prikazuje tovariški odnos med partizani, zlasti do bolnega španskega borca Franca Potočnika.
1540. **Triler A.: Ljudje pod Jelovico.** Na Dobravi bodo jutri dopoldne ob desetih odkrili spomenik padlim v zadnji vojni. Glas, Kranj 28. X. 1961, št. 123.
Pisec vključuje tudi dejavnost narodnoosvobodilnega gibanja na Dobravi. Prikazuje ga kot rezultat predvojne Žagarjeve aktivnosti na Dobravi.
1541. **[Trojar Andrej]-and: O, Radovna.** Triglavski list, Bled 23. IX. 1961, št. 4.
Utrinki iz življenja ob Radovni v NOB.
1542. **Trojar, Martin: Požig praproškega mostu.** Pionirski list 28. IX. 1961, št. 3.
Oris partizanske akcije Ivana Tomazina novembra 1942.
Tržan Zvone, glej št. 214.
1543. **Tudjman Franjo: Rojstvo socialistične Jugoslavije.** Ljubljana 1961, izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev dvajsetletnice začetka vstaje narodov Jugoslavije. Str. 267 + [IV] z geografskimi skicami med besedilom. 8°.
Knjiga obsega splošni zgodovinski pregled jugoslovanskega ozemlja v dobi druge svetovne vojne, v katerega je vključena tudi Slovenija delno s samo-

stojnimi poglavji, delno pa med besedilom. Drugi del (v dodatku) obsega »Kronološki pregled...« važnejših dogodkov za leta od 1928—1945.

1544. **Tumpej Minka: Šercerjeva brigada pri Bolfenku.** Ptujski tednik, Ptuj 16. VI. 1961, št. 22.
Kratek prikaz nemškega spopada s šercerjevci pri Bolfenku v Halozah 1. 1944.
1545. **Turjaški top.** Kurirček 1961, št. 1, str. 47.
Kratek prikaz o izumu partizanskega topa.
1546. **[Tušar Stane]: Kako so praznovali 1. maj naši borci.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 46—47.
Zapis pripovedovanja Vinka Repeta in Karla Kozarja, kako sta praznovala 1. maj v letih 1941 in 1945 ter kakšnih dogodkov se spominjata na ta dneva
1547. **Tušar, Stane: Koncentracijsko taborišče Dachau in njegov razvoj.** Železar, Jesenice 1961, št. 3, str. 79—81.
1548. **Tušar, Stane: Še pomnite, tovariši?** Železar 1961, št. 5, str. 140—142.
Zapis pripovedovanj in spominov na streljanje talcev na Koroški Beli 4. septembra 1941 s posebnim orisom Franca Podgornika in Eda Giorgionija.
1549. **T[ušar] S[tane]: Železarska mladina aprila 1941.** Železar, Jesenice 20. IV. 1961, št. 8.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« opisana dejavnost prostovoljcev ob začetku vojne 1941 in njihova nadaljnja usoda do vrnitve na Jesenice.
1550. **[Tušar Stane]: Begunje so se spremenile v gestapovske zapore.** Železar, Jesenice 1. VI. 1961, št. 11.
Pod rubriko »Ob 20-letnici vstaje jugoslovanskih narodov« opisana vloga begunjske jetnišnice v dobi nemške okupacije.

U

1551. **Uderman Sandi: Z ribje pojedine na položaje.** Ribič 1961, št. 12, str. 352 do 353.
Pisec prikazuje, kako se je skupina partizanov Gubčeve brigade gostila na Silvestrov večer 1943 z ribami v Mirni na Dolènjskem, še v isti noči pa je morala v boj proti Nemcem na nemški meji.
1552. **Uhan, Vinko: Maščevanje.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 137.
Spomini na nezgodo, ko so marca 1944 plavogardisti pri Trebelnem razorožili tri partizane in obratno na srečo, ko sta dva partizana v Mirni proti koncu 1944 razorožila in odvedla s seboj tri domobrance.
1553. **Ulčakar Lojze: Kako je moj oče odšel v partizane.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 28.
Zapis očetovih spominov na odhod v partizane poleti 1943.

1554. **Ulrih Ela-Atena in Katja Špur: Morala sem gledati.** Pomurski vestnik, Murska Sobota 9. III. 1961, št. 10.

Drobni spomini Emilije Slavičeve in Dragice Vrbnjakove-Červičeve o trpljenju prekmurskih žena med vojno.

1554. a **Umetniški spomeniki.** [V knjigi] Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1961, Ljubljana 1961, izd. Odbor za partizanski pohod »Ob žici okupirane Ljubljane«, str. 8—53.

Avtorji prispevka Ludvik Čarni, Marija Oblak-Čarni, Milica Kacin, Jože Krall Matija Žgajnar in Darja Ravnihar obdelujejo posamezne spomenike NOB in pri vsakem orišejo zgodovinsko utemeljitev in ozadje za njegov obstoj. Pri posameznih spomenikih stavljajo v naslov konkretni dogodek ali funkcijo, s katerim je spomenik povezan ali ji je spomenik služil: ustanovni sestanek OF, ustanovitev glavnega poveljstva, Neubergerjev bunker, Romihov bunker, bunker IO OF, demonstracije pred škofijo, pred sodnimi zapori, pred vladno palačo in posebej na Trgu revolucije, tiskarna »Podmornica«, »Tunel«, cinkografija in tiskarna na Kodeljevem, »Tehnika«, »Jama«, »Tehnika Toneta Tomšiča«, porodnišnica, splošna bolnišnica, bolnišnica za duševne in živčne bolezni, sanatorij »Emona«, strelišče, gramozna jama, zapori v prisilni delavnici, poslopje uprave policije, belgijska vojašnica, sodišče, Ulica 24. talcev, Sv. Urh, spomenik 25 talcem, Saturnus, grobnica narodnih herojev, spomenik TT, spomenik B. Kidriča, spomenik ilegalcem, plošča Dušanu Polhu, spomenik borbeni mladini, žična zapora, spomeniki ob žici okupirane Ljubljane in Muzej narodne osvoboditve.

1555. **Umrli je Franci Di Batista.** Delo 8. II. 1961, št. 37.

Kratek življenjepisa partijskega aktivista in kasneje partizana med italijanskimi partizani.

1556. **Uranjek, Olga: Pod krušno peč so se skrili.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.

Zapis pripovedovanja, kako so se partizani skrili pred Nemci.

1557. **[Urbančič Marjan]: 70-letnica Helene Vregove.** Delo 5. IV. 1961, št. 93.

Oris dela politične delavke na Brdu pri Ljubljani med NOB v korist narodno-osvobodilnega gibanja.

V

1558. **V dolini je zvonilo tako domače, slovensko ...** (Iz spominov prvih borcev.) Slov. vestnik, Celovec 21. VII. 1961, št. 29.

Članek prikazuje, kako so se partizani prvega bataljona Pohorskega odreda borili z Nemci pri Apačah na Koroškem poletju 1942.

1559. **V spomin in opomin.** Slovenski vestnik, Celovec 28. IV. 1961, št. 17.

Članek prikazuje tragične dogodke v življenju koroških Slovencev, ki so se dogodili v vojnih letih 1941—1945.

1560. **Vahen, Miha: Spomin na tragedijo v Golišah.** Zasavski tednik, Trbovlje 7. XII. 1961, št. 50.

Prikaz nemškega požiganja in ubijanja na Golišah pri Jevnici v Zasavju.

1561. **Vahen, Miha: Na Kresniškem vrhu so odkrili spominsko ploščo.** Zasavski tednik, Trbovlje 21. XII. 1961, št. 52.
Utrinki iz življenja treh sester in dela za NOB.
1562. **Valenčak, Ferdo-(Marko): Moj najgloblji spomin.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 156.
Spomini na boje Šlandrove brigade v Tuhinjski dolini 1. maja 1944.
1563. **V[alenčak] V[lado]: Srečanje s smrtjo.** Celjski tednik, Celje 9. VI. 1961, št. 21.
Spomini na beg iz nemških rok v Srbiji.
1564. **V[alenčak] V[lado]: Škornji.** Celjski tednik, Celje 9. VI. 1961, št. 21.
Spomini na življenje v zbirnem taborišču v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu maja 1941.
1565. **V[alenčak] V[lado]: Skrita misel.** Utrinek iz partizanov. Celjski tednik, Celje 16. VI. 1961, št. 22.
Splošni oris ravnanja partizanov ob nenadnem okupatorskem napadu.
1566. **V[alenčak] V[lado]: Padalčeva smrt.** Celjski tednik, Celje 23. VI. 1961, št. 23.
Prikaz dvoboja z nemškim padalcem, ki ga je Marok imel z njim jeseni 1944.
1567. **V[alenčak] V[lado]: S kočijo v partizane.** Celjski tednik, Celje 23. VI. 1961, št. 23.
Spomini na odhod med partizane v Srbiji v bližini Vrnjačke banje leta 1941.
1568. **V[alenčak] V[lado]: Po kletih. Pred dvajsetimi leti.** Celjski tednik, Celje 30. VI. 1961, št. 24.
Spomini na partizanstvo v Srbiji, ko je bil avtor ranjen in kako so ga zdravili v bolnici v Vrnjački banji in v kleti »Sv. Djordja« do odhoda v Beograd decembra 1941.
1569. **[Valenčak Vlado]: Srečal sem Kajuha.** Celjski tednik, Celje 30. VI. 1961, št. 24.
Utrinki na ilegalno življenje v Ljubljani in srečanje s Kajuhom.
1570. **V[alenčak] V[lado]: Obkoljeni.** Celjski tednik, Celje 20. VII. 1961, št. 27.
V reportažni obliki napisani spomini na nemško blokado na Mozirski planini l. 1945.
1571. **V[alenčak] V[lado]: Srečanje.** Celjski tednik, Celje 20. VII. 1961, št. 27.
Spomini pisca na obisk domače hiše v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu.
1572. **V[alenčak] V[lado]: Čerkezi.** Celjski tednik, Celje 1. IX. 1961, št. 33.
Spomini na neprijetno praznovanje Silvestrovega večera v letu 1943 zaradi hajke Čerkezov.
1573. **V[alenčak] V[lado]: Spodleteli obisk.** Celjski tednik, Celje 1. IX. 1961, št. 33.

Spomini na poskus, da bi pisec med partizanskim pohodom obiskal dom, pa se mu zaradi nemške zasede ni posrečil.

1574. **[Valenčak Vlado]: Utrinek iz partizanov na Gorjancih.** Celjski tednik, Celje 29. IX. 1961, št. 37.
Spomini na doživetja ob nemški ofenzivi jeseni 1943.
1575. **V[alenčak] V[lado]: Pred dvajsetimi leti.** Celjski tednik, Celje 6. X. 1961, št. 38.
Utrinki iz življenja Biba Rōčka po pripovedovanju matere Angele.
1576. **V[alenčak] V[lado]: Raztrganca.** Celjski tednik, Celje 13. X. 1961, št. 39.
Prikaz usode dveh ljudi, ki sta prišla na Graško goro preiskovat teren spomladi 1942 in jih je kmet prijavil nemški policiji.
1577. **V[alenčak] V[lado]: Županov sin.** (Po pripovedovanju Martina Povha.) Celjski tednik, Celje 13. X. 1961, št. 39.
Zapis pripovedovanja, kako se je nekdanji jugoslovanski žandar povezal z Nemci in kako je njegov sin ravnal s partizani.
1578. **V[alenčak] V[lado]: Prve akcije v Šaleški dolini.** Celjski tednik, Celje 17. XI. 1961, št. 44.
Zapis spominov Martina Povha iz Škalskih Cirkovc na pojave partizanov v Šaleški dolini v letu 1941 in delno še pozneje.
1579. **Varostna obveščevalna služba — močna opora osvobodilnega gibanja.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 276—293.
Delno na temelju vosovskih spominov, delno na temelju drugega gradiva napisana razprava o začetkih petokolonskih elementov, o kolaborantih, o ustanovitvi VOS in njenih nalogah ter nalogah terenskih odborov OF za VOS, o zbiranju podatkov, o prodoru v okupatorske in kontrarevolucionarne organe ter oblikah njene dejavnosti.
1580. **Vasiljevič, Jovan: Zadnja naloga.** 7 dni, Maribor 21. IV. 1961, št. 16 in 28. IV. 1961, št. 17.
Pisec prikazuje, kako sta Beograjčan Milan Spasić in Slovenec Sergej Mašera razstrelila rušilec »Zagreb« v Boki Kotorski in pri tem tudi sama končala.
1581. **Vašetova, Ilka: Iz spominov na italijansko okupacijo.** Naša žena 1961, št. 5, str. 136—138.
Prikaz prinašanja pomoči zapornikom v Ljubljani, iskanja zvez z njimi in prevoza v internacijo 1942/43.
1582. **Vauda, Franc: Ob 20-letnici strašnega pokola v Kraljevu v Srbiji.** 48 Slovencev med tisoči žrtev. Ptujski tednik, Ptuj 24. XI. 1961, št. 45.
Prikaz nemškega zločina v Kraljevu po pripovedovanju očitvidcev.
1583. **Vauti, Alojzij: Moja kura:** (Modruje in pripoveduje ..., selski župnik.) Naš tednik - Kronika, Celovec 5. I. 1961, št. 1.
Spomini na nemške zapore med vojno.

1584. **Važni in zanimivi dogodki v času NOB, 1941—1945.** Tovarniški list, Novo mesto 1961, št. 4-5, str. 5—7.
Kronika splošnih pomembnejših dogodkov iz dobe NOB.
1585. **Veble, Jožica: Tvegana odločitev.** Delo 20. IX. 1961, št. 258.
Spomini na življenje v taborišču Ravensbrück in kako je Mari Mlinarjeva rešila smrti tovarišico iz domačega kraja.
1586. **[Verdnik Janko-Weiss Janez — Vovk Ivan-Živan — Bertoncelej Ivan-Johan — Kmet Janez-Mirko — Tirpovec Dušan-Ahac — Praprotnik Boris-Pavle]: Življenje narodnega heroja Matije Verdnika-Tomaža.** Železar. Jesenice 1961, št. 1, str. 2-3.
1587. **Verstovšek, Zvone: Partizanski kraji na Kamniškem.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 351—386.
Abecedni seznam 234 krajev na vzhodnem Gorenjskem s kratko ali daljšo oznako, zakaj je kraj pomemben za razvoj NOB.
1588. **Vesić, Dušan: PČ-8 je prvi vplul v Trst.** Morje gneva in svobode, Ljubljana 1961, izd. »Borec«, str. 229—231.
V reportažni obliki napisani spomini Pera Čubranića na prihod patroljnega čolna v Trst maja 1945.
1589. **V[etrovec], J[ože]: Zveza s pomočjo snežnih plugov.** Nova proga 1. V. 1961, št. 5, str. 4.
Zapis pripovedovanja Janeza Zupančiča, kako je v Novem mestu v plugih hranil material za partizane do kapitulacije Italije.
1590. **Vetrovec, J[ože]: Borec pripoveduje ...** Nova proga 15. IV. 1961, št. 4, str. 6.
Zapis pripovedovanja Avgusta Jazbinška-Ika o »kraji« železničarskih ponjav v Novem mestu pozimi 1942 za potrebe partizanov.
1591. **Vidali, Ivan: Vstaja na Kamniškem.** Borec 1961, št. 9, str. 475—477; št. 10, str. 529—531.
Pisec prikazuje najprej priprave za upor na območju Kamnika in okolice, nato kratek potek akcij in naposled analizira momente, ki so pripeljali do upornega vala, analizira pa tudi dejstva njegovih rezultatov.
1592. **Vidali, Ivan: V boj za svobodo.** (Izbrani spomini udeležencev NOB v kamniškem okrožju.) Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 7—274.
Delno na temelju napisanih spominov, delno pa na temelju pripovedovanj sestavljen prikaz narodnoosvobodilnega gibanja na vzhodnem Gorenjskem. V uvodu posega v čas pred vojno, nato pa opisuje nemško zasedbo, vstajo na območju kamniškega okraja in sosednjih krajev, rast partizanskih enot, ki so nastale in se bile na tem območju, predvsem različne faze Kamniškega bataljona in njegovih bojov z Nemci v letih 1941, 1942 in 1943, delovanje Šlandrove brigade in XIV. divizije ter KZO. V prikaz je vključeno tudi opisovanje aktivnosti političnih narodnoosvobodilnih organizacij ter posledice nemškega in domobranskega terorja nad partizani in civilnimi ljudmi na območju nekdanjega kamniškega okraja.

1593. **V[idelič] I[van]: Razorožili smo jih.** Delo 5. X. 1961, št. 273.
Spomini na kapitulacijo Italije in razorožitev Italijanov na Rabu.
1594. **Videnič, Janez: Najhujša ura mojega življenja.** Borec 1961, št. 7-8, str. 385—386.
Spomini na beg vse družine z nemškega zasedbenega ozemlja čez Krko na italijansko območje.
1595. **Vidmar, Josip: Spomin.** Delo 26. IV. 1961, št. 114.
Spomini na ustanovni sestanek OF in diskusijo na njem.
1596. **Vidmar, Josip: Spomin.** Josip Vidmar o ustanovitvi Osvobodilne fronte. Naša komuna 27. IV. 1961, št. 3.
Spomini na ustanovni sestanek Protiimperialistične fronte (OF) in diskusija na njem.
1597. **Vidmar Josip: Na Kamenjaku.** Delo 22. VII. 1961, št. 199.
Spomini na intimno življenje na bazi IOOF in literatov na Kamenjaku v letu 1942.
1598. **Vidošević, Ivo: Prve ure svobode v Kočevju.** Novice, Kočevje 30. IX. 1961, št. 40.
Spomini na kapitulacijo Italije, prihod partizanov v Kočevje, ustanovitev 9. brigade in na čas do zбора odposlancev.
1599. **Vidovič Marija: Borec Plohl Janez.** Ptujski tednik, Ptuj 7. VII. 1961, št. 25.
Kratka biografija.
1600. **Viharni časi.** Spomini na partizanska leta. III. Ljubljana 1961. Izd. »Borec«. Strani 232 + [I]. 8°.
Zbirka spominov v reportažni obliki na dogodke in doživetja v dobi NOB. Podrobneje pri prispevkih posameznih avtorjev.
1601. **Vilhar, Savo-Sine: Mrtva patrolja.** Viharni časi, Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1961, str. 137—145.
Reportaža o bivanju 10. slovenske brigade v Gorskem Kotarju jeseni 1943.
1602. **[Vindiš Feliks]-Srečko: Partizanska trojka na delu.** 7 dni, Maribor 26. V. 1961, št. 21.
Spomini na razoroževanje umikajočih se sovražnih transportov na železniški postaji Rače pri Mariboru maja 1945.
1603. **Virag, Stevo: V soboških zaporih.** Pionirski list 12. I. 1961, št. 18.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazano mučenje slovenskih ljudi v soboških zaporih v zadnjih mesecih vojne.
1604. **Virag, St[evo]: Zločin v Črnski šumi.** Pionirski list 10. V. 1961, št. 30—31.
Prikaz ustrelitve 8 ljudi v Črnski šumi aprila 1945.

1605. **Vipotnik, Albin: Kako sem ušel gestapovcem.** Litoštroj 1961, št. 7, str. 5.
Spomini na umikanje nemških zasledovalcev ob Voglajni v prostoru med Celjem in Teharji v avgustu 1941.
1606. **Vipotnik, Olga: Drobci iz mojega partizanstva.** Spomini na partizanska leta V, Ljubljana 1961, str. 58—72.
Spomini na življenje v Tomšičevi in Gubčevi brigadi, zlasti še na kulturno delo v Gubčevi brigadi, na bivanje v bolnici na Rogu, nato na izvrševanje komisarske naloge v partizanski enoti in naposled na boje pri Žužemberku julija 1943.
1607. **[Virant Cveto]: 4. julij dan borca.** Borca NOB od leta 1941. Naša tovarna, Maribor junij 1961, št. 2, str. 1 in 2.
Kratki biografiji dveh aktivistov in borcev, ing. Draga Hartnerja in Jožeta Gabrijelčiča.
1608. **[Vitkovič Janez]: Milka Šobar-Nataša.** Delo 24. II. 1961, št. 53.
Biografija narodnega heroja.
1609. **Vitkovič, Janez: Upor se je začel.** Dolenjski list, Novo mesto 20. VII. 1961, št. 29.
Pisec prikazuje začetke narodnoosvobodilnega gibanja v letu 1941 v Beli krajini. (Odlomek iz rokopisa »Bela krajina — skozi viharje k svobodi«.)
1610. **Vitkovič, Janez: Bela krajina skozi viharje k svobodi.** Ljubljana 1961. Izd. »Borec«. Natisnjeno v počastitev dvajsetletnice začetka vstaje narodov Jugoslavije 1941—1961. Strani 188 + [III] s slikami + 1 zemljevid. 8°.
Na temelju tiskane literature in ustnih virov ter osebnih spominov napisan pregled dogajanja v Beli krajini v dobi druge svetovne vojne. V uvodu sega v predvojni čas, na koncu pa tudi v povojni čas. Opis knjige je razdeljen v dogajanje do kapitulacije Italije in po njeni kapitulaciji ter osvoboditev. Avtor prikazuje partizanske enote v Beli krajini in njihov boj z okupatorji, nastop kontrarevolucionarnih sil in važnejša dejstva iz razvoja ljudske oblasti. Ob koncu knjige podaja še kratke biografije belokranjskih narodnih herojev: Jože Mihelčič, Franc Kočever-Ciril, Ivan Stariha-Janko, Ilija Badovinac. Milka Šobar-Nataša, Drago Jerman, Albina Mali, Janko Brodarič in Martin Južna
1611. **Vizjak, Savo: Leto 1941.** Utrinki iz NOB. Skozi TAM, Maribor oktober 1961, št. 10, str. 12, november 1961, št. 11, str. 10 in december 1961, št. 12, str. 12—13.
Spomini na aprilsko vojno v Ljubljani, prihod Italijanov, zbiranje orožja in nato aktivistično delo v osvobodilnem gibanju, to je na obveščevalno službo, propagando in številne drobne akcije v šoli (IV. gimnazija) in izven šole ter odhod v partizane v Stanetov Štajerski bataljon, življenje v njem in italijansko hajko nanj marca 1942.
1612. **Vižintin, Milo: Prvi začetki na Goriškem.** Prim. novice, Nova Gorica 30. VI. 1961, št. 26-27.
Pisec govori o partijski konferenci na Kremencah pri Renčah in o začetkih narodnoosvobodilnega gibanja na Goriškem.
1613. **[Vlahovič Joža]: Poročilo člana CK SKOJ Jože Vlahovića CK SKOJ v avgustu 1941 o stanju v Sloveniji.** Priročnik, za mlade aktiviste 1961, št. 8, str. 387—388.

1614. **Voglar, Milica: V spomin na ustanovitev Osvobodilne fronte.** Videmski celulozar, Videm-Krško junij 1961, št. 2.
Kratek prikaz ustanovitve in nato splošna oznaka Osvobodilne fronte v razvoju slovenskega naroda.
1615. **[Vogrič Rudi]: Josip Jeras sedemdesetletnik.** Delo 21. XI. 1961, št. 50.
Kratek življenjepis organizatorja prostovoljcev iz prve svetovne vojne v udeležbi v NOB.
1616. **Vogrinec Janica: Karel Pahor: »Na juriš«.** Ptujski tednik, Ptuj 16. VI. 1961, št. 22.
Zapis pripovedovanja, kako je nastala melodija za pesem »Na juriš«.
1617. **Vojska in ljudje.** Partizanske povesti. Ljubljana 1961. Izd. Glavna združna zveza. Strani 142.
Kot dodatek beletrističnemu delu so priključeni kratki življenjepisi pisateljev, katerih odlomki so v knjigi objavljeni. Življenjepisi zajemajo tudi dobo NOB: Ferdo Kozak, Prežihov Voranc, Lovro Kuhar, Ciril Kosmač, Juš Kozak, Miško Kranjec, France Bevk, Bogo Flander-Klusov Joža, Bogomir Magajna, Ivan Potrč, Karel Grabeljšek-Gaber, Matevž Hace, Ivan Ribič, Ferdo Godina, Vlado Habjan in Janez Perovšek.
1618. **Vojskovič Marija: Bil je navaden dan.** Delo 2. VII. 1961, št. 179.
Reportaža o bolnici Jelendol v Kočevskem Rogu, kakšna je bila in kako je preživela nemško oktobrsko ofenzivo 1943.
1619. **[Volčič Smiljan]: Mirko Dariž.** Slov. Jadran, Koper 14. VII. 1961, št. 29.
Biografija partijskega aktivista iz Istre, dotika se tudi dobe NOB.
1620. **[Volčič Smiljan]: Umrli je Albin Škrli.** Slov. Jadran, Koper 15. IX. 1961, št. 38.
Kratka biografija partijskega aktivista in funkcionarja v Brkinih in Istri.
1621. **[Volf Janko in Terčak Stane]: Libojčani pred okupatorjem niso klonili.** Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98.
Članek prikazuje dejavnost Libojčanov v Savinjski četi leta 1941, nato akcijo na Košnici leta 1944, postajo TV 24 in nabavni sektor »Nestl« v letu 1944.
1622. **[Volf Janko in Terčak Stane]: Tekstilna tovarna Prebold.** Večer, Maribor 27. IV. 1961, št. 98.
Med prikazom predvojnih in povojnih razmer v Preboldu so vrinjeni drobci, ki se nanašajo na dobo NOB.
1623. **[Volf Janko]: Ukradeni otroci.** Dokumentarno delo Staneta Terčaka o janičarski usodi naših otrok med drugo svetovo vojno. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Intervju s Stanetom Terčakom o gradivu za knjigo z gornjim naslovom in koliko otrok je bilo prizadetih.
1624. **Vončina Branko: Uspešen napad na italijansko vojsko.** Kurirček 1961-62, št. 4, str. 148-149.

- Zapis spominov po očetovem pripovedovanju o akciji proti italijanski zasedi februarja 1943.
1625. **Vončina, Milan: Iznenadeni stražar.** Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o srečanju z Italijanom pri kmetu Planincu pri Vojskem.
1626. **Vončina, Viktor: Največja želja partizanskega kurirja.** PTT zbornik 1961, št. 8-9, str. 163.
Spomini na kurirsko službo na Vojskem jeseni 1944.
1627. **Vovk Ančka-Stritar: SKOJ na poljanski gimnaziji.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 450—454.
Spomini na demonstrativne akcije na gimnaziji na Poljanah v Ljubljani.
1628. **[Vovk, Ivan-Živan]: Kdaj so partizani prvič prekorčili jugoslovansko-nemško mejo.** Borec 1961, št. 4, str. 225—226.
Pisec govori o patrolji, ki je z Matijem Verdnikom-Tomažem šla čez Karavanke na Koroško februarja 1942 in njeni usodi.
1629. **[Vovk Ivan]-Živan: Srečanje z zavezniki.** Železar, Jesenice 29. IV. 1961, št. 9.
Prikaz reševanja zavezniških pilotov na Karavankah.
1630. **[Vovk Ivan-Živan]: Jože Repinc.** Železar, Jesenice 1961, št. 1, str. 21—28.
Življenjepis španskega borca, ki je v dobi NOB bil izseljen v Srbijo, postal partizan v Srbiji, nato bil rudar, nato so ga zajeli Nemci in zadržali v ujetništvu, dokler ni ob osvoboditvi pobegnil in se vrnil v Bohinj.
1631. **[Vovk Ivan-Živan]: Koledar važnejših dogodkov narodnoosvobodilne borbe.** Železar, Jesenice 1961, št. 2, str. 61—62; št. 3, str. 96; št. 4, str. 128; št. 5, str. 149—150; št. 6, str. 169.
Kronika pomembnejših dogodkov.
1632. **[Vovk Ivan-Živan]: Narodni heroj Anton Dežman-Tonček.** Železar, Jesenice 1961, št. 6, str. 162—163.
Življenjepis, ki zajema predvsem vojno dobo. Napisan je po pripovedovanju narodnega heroja samega.
Vovk Ivan-Živan, glej št. 48, 586, 587, 1586.
1633. **V[rabl] J[ože]: V spomin na ustanovitev osrednjega odbora OF.** Ptujski tednik, Ptuj 12. V. 1961, št. 17.
Odlomek iz govora Z. Sagadina o ustanovitvi OF odbora v Ptuj.
1634. **V[rabl] J[ože]: Spomenik padlim borcem v Cirkovcih.** Ob prvem krajevnem prazniku. Ptujski tednik, Ptuj 6. X. 1961, št. 38.
Utrinki iz narodnega gibanja v Mihovcah in Cirkovcah predvsem iz leta 1941.
1635. **Vratuša, Tone dr.: Novo leto 1944.** Pom. vestnik, Murska Sobota 29. XII. 1961, št. 51.

- Spomini na bivanje v Vicenzi, ko je pisec iskal zveze z garibaldinci ob novem letu 1944.
1636. **Vrbovšek Polde: V boju za svobodo po srednji Italiji.** Kmečki koledar za leto 1962, Ljubljana 1961, str. 138—143.
Spomini na partizanstvo v krajih srednje Italije po kapitulaciji Italije, zlasti v letu 1944.
1637. **Vrečko, Blaž: Mladina je bila prva.** Mladina 20. VII. 1961, št. 28.
Zapis pripovedovanja Franca Kimovca-Žige o oblikah upornosti Ljubljančanov med okupacijo do jeseni 1943, ko je F. K.-Z. odšel iz Ljubljane.
1638. **[Vrečko Blaž]: Naših 10 urednikov.** Mladina 30. XII. 1961, št. 51-52.
V intervjuju z uredniki Mladine pripovedujejo spomine na vojno dobo urejevanja lista Mitja Vošnjak kot prvi urednik, nato Sergej Vošnjak in Jelo Gašperšič.
1639. **[Vreg France]-Mile Javor: Dolomitski punt. Viharni časi,** Spomini na partizanska leta III, Ljubljana 1961, str. 78—84.
Reportaža o napadu dolomitske narodne zaščite na Italijane spomladi 1942.
1640. **Vrhovec Alfonz-Fonze: Rešil me je cigaretni ogorek.** Delo 26. X. 1961, št. 293 [prav 294].
V reportažni obliki napisani spomini borca Dolomitskega odreda na obisk doma v Horjulu.
1641. **Vrhovec, Jože-Kraše: O veliki hajki na Dolomitski odred.** Naše delo, Kamnik 1. maj 1961, št. 7, str. 13.
Spomini na italijansko in belogardistično hajko v Dolomith ter umik v aprilu 1943.
1642. **Vrščaj, Zima-Holy: Iz spominov na urejanje »Naše žene« v NOB.** Naša žena 1961, št. 3, str. 67—68.
Avtorica prikazuje priprave na prvi kongres SPZZ v Dobrniču oktobra 1943. in na delo redakcije Naše žene, zlasti na Pleši.
1643. **Vrščaj, Zima: Tihe akcije.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 421—432.
Oris manifestativnih demonstracij ljubljanskega prebivalstva ob 29. oktobru in 1. decembru 1941 ter 3. januarju in Prešernovem dnevu 1942.
1644. **Vrtačnik Jože: Lik komandanta.** Invalidski vestnik 28. IV. 1961, št. 9.
Članek prikazuje lik komandanta Šlandrove brigade Risa [Jožeta Lepina] in boj z Nemci v Jakovem dolu spomladi 1944.
1645. **Vuk, Vera: Storžiške žrtve.** Tržiški vestnik, Tržič 28. IV. 1961, št. 7.
Zapis pripovedovanja J. Brovča o nemškem napadu na partizane pod Storžičem 5. avgusta 1941.
1646. **Vukadinović-Hebar, Vera: Terenska lekarna »Viharnik«.** Farmaceutski vestnik 1961, št. 9-12, str. 211—213.

Spomini na delovanje partizanske lekarne v Podvolovljeku pri Lučah v letu 1944/45.

1647. **V[ukobratović], D[ragan]: Stalice.** Delo 28. IX. 1961, št. 266.

Članek prikazuje, kako so delegati potovali na zasedanje, med njimi tudi E. Kardelj, in kake sklepe so v Stolicah napravili.

1648. **[Vuksanović] Miljan: Vrnitev iz internacije.** Invalidski vestnik 15. IX. 1961, št. 19.

Zapis pripovedovanja o begu iz drvečega vlaka in bivanju med Čehi.

W

1649. **Weber Tomaž: Naša občina včeraj.** [V knjigi] Naša občina včeraj, danes in jutri. Ljubljana 1961, izd. Delavska univerza občine Vič-Rudnik ob 20-letnici ljudske revolucije, str. 1—44 [ciklostirano].

Pregled razvoja NOB na območju ljubljanske občine Vič-Rudnik. Pregled je napisan v obliki predavanja z diapozitivi, zato dogodki med seboj niso povezani, temveč nanizani kot samostojne enote, te pa so formalno združene v poglavja, ki obdelujejo razpad stare Jugoslavije, začetke osvobodilnega gibanja in partizanskih enot v letu 1941, nato 1942, partizanske tehnike in tiskarne (Podmornica, Krim, Tunel, Dokumentna v Rožni dolini), osvobojeno ozemlje 1942, italijanska ofenziva (roška), italijanski teror, bolnišnice (Krvavice pod Osredkom), kurirske zveze, osvobojeno ozemlje v Dolomitih, belogardistični razvoj in na koncu na kratko še dogodke v letih 1944 in 1945.

1650. **Weber Tomaž: Bitka za Turjak** kot se je spominja tov. Jože Ahec. Naša komuna 15. VII. 1961, št. 5-6.

Prikaz bojev Prešernove brigade za Turjak septembra 1943.

1651. **[Weber Tomaž]: Partizani pred žičnimi ovirami Ljubljane v maju 1942.** Naša komuna 1. VI. 1961, št. 4.

Članek prikazuje pomembnejše partizanske boje z italijanskimi okupatorji na Ljubljanskem barju: Želumlje, Ig. Podpeč, Sodražica, Škofljica in volitve v NOO na Turjaku v dobi osvobojenega ozemlja 1942.

1652. **[Weber Tomaž]: Osvobojeno ozemlje v Dolomitih.** Naša komuna 1. IX. 1961, št. 7.

Po pripovedovanju Alojzija Založnika orisan prehod čez Ljubljanico na poti v Dolomite, nato pa italijanska hajka marca 1943.

1653. **[Weber Tomaž]: Žrtve belogardističnega nasilja v Kozlerjevi gošči.** Naša komuna 1. VI. 1961, št. 4.

Prikaz domobranskega nasilja Frakljeve čete nad barjanskimi vasi oktobra in novembra 1943, zlasti nad ljudmi iz Vrbljen januarja 1944.

1654. **[Weber Tomaž]: Partizanske tiskarne v naši občini.** Naša komuna 5. X. 1961, št. 8.

Pisec govori o nekaterih tehnikah na območju sedanje občine Vič: pri Jarcu v Črni vasi, pri Novakovih v Vnanjih goricah, pri Škrabi na Ižanski cesti, »Podmornica«, pri Kobiju na Jezeru, nato v Iškem Vintgarju, »Tunel«, na Knezovem stradonu pri Srnakovih, v Trnovem v Gerbičevi ulici.

1655. **[Weber Tomaž]: Nastanek krimskega bataljona.** Naša komuna 31. III. 1961, št. 2.
Pisec prikazuje začetke Molniške in Mokrške čete, italijanske hajke na Mokrec in ustanovitev Krimskega bataljona.
1656. **[Weber Tomaž]: Partizanske bolnišnice v naši občini.** Naša komuna 7. XI. 1961, št. 9.
Pisec prikazuje usodo bolnice »Krvavice« v Iški in bolnico pod Osredkom v Dolomitih.
1657. **Winkler Venceslav: Partizanske šole.** Pionirski list 23. XI. 1961, št. 11.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« pripoveduje pisec potrebo po partizanskih šolah in njihovo vlogo.

Z

1658. **Z. Z.: Otokar Keršovani — razumnik in borec.** Ob 20-letnici junaške smrti sina našega Krasa. Prim. dnevnik, Trst 16. VII. 1961, št. 168.
Kratka biografija narodnega heroja.
1659. **Zajec, Milan: Letošnje spominske proslave.** Cleveland. Govor Milana Zajca. Vestnik SPB XII/1961, št. 8, str. 204—209.
S kontrarevolucionarnega vidika napisane pripombe k razvoju položaja v Sloveniji med drugo svetovno vojno.
1660. **Zakotnik, Stane-Johan: Kako smo napadli Stari trg ob Kolpi.** Iskra, Kranj 1961, št. 2, str. 56—58.
Spomini na partizansko akcijo ob koncu maja 1942.
1661. **Zakotnik, Stane-Johan: Izdaja v Mozlju.** Iskra, Kranj 1961, št. 3, str. 73 do 75.
Pisec prikazuje partizanski spopad z Italijani v Mozlju zaradi izdaje kurirja junija 1942.
1662. **Zalar, Silva: Korunova Neža pripoveduje.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 67 do 68.
Zapis pripovedovanja, kako je Korunova Neža delala za partizane.
1663. **Zalaznik Franc-Leon: Moji spomini s Kozjaka in Pohorja.** Ob dvajsetletnici ljudske vstaje. Planine ob meji 1961, izd. PD v Mariboru, str. 5 do 10.
Spomini na partizane na Kozjaku in njihove boje v Dravski dolini poleti 1944.
1664. **Zaletel, Tine-Tilen: Preserski most.** Pionirski list 2. XI. 1961, št. 8.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje avtor po svojih spominih akcijo na preserski most v začetku decembra 1941.
1665. **Zamljen, Jože-Drejčec: Rafal iz zasede.** V nedeljo, 18. junija, bodo ob 8. uri zjutraj obnovili spomenik na Vodenicah nad Kostanjevico. Dolenjski list, Novo mesto 15. VI. 1961, št. 24.

Pisec prikazuje belogardistični napad na partizane ZDO na Gorjancih in žrtve zaradi tega.

1666. **Zamljen, Jože-Drejče: Stari Becele in njegov Zagrad.** Dolenjski list, Novo mesto 22. VI. 1961, št. 25.

Pisec prikazuje značaj in predanost Beceleta stvari NOB, boj aktivistov v kraški jami (Batreja), kjer so fašisti ubili tudi Beceletovo hčer, nato Beceletov nastop na zboru v Kočevju in nato še nemški zločin nad njim in njegovo ženo med nemško ofenzivo oktobra 1943.

1667. **[Zavec Drago]: Drago Zavec iz Ptuja je pomagal slovenjgoriškimi partizanom.** Ptujski tednik, Ptuj 21. IV. 1961, št. 15.

Intervju z D. Z., ki pripoveduje o napadu partizanov na občino v Vitomarcih (Andražu), o pohodu Slovenjgoriške čete v Haloze in o akcijah na železniški progi pri Ptujju.

1668. **Zavec, Martin: Izdajstvo v Goričaku.** Ptujski tednik, Ptuj 23. VI. 1961, št. 23.

Zapis pripovedovanja, ki prikazuje, kako sta padla partizana Vojko in Feliks Bratuša v Goričaku pri Zavrču.

1669. **Z[avršnik] A[lojzij]: Veste, moža so mi ubili, tu pred hišo ...** Slovenski gozdar II/1961, št. 5, str. [14—15].

Zapis pripovedovanja Lojzke Kosove iz Svrževega pri Šentjanžu na Dolenjskem o zločinu nemških policajev in žandarjev novembra 1943.

1670. **Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.** Del VI, knjiga 6. Borbe v Sloveniji 1943 (maj-september). Pripravila za tisk Vojnozgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Izd. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Ljubljana 1961. Strani 501. 8°.

Ponatis izvornih slovenskih dokumentov in v slovenščino prevedenih okupatorskih dokumentov o NOB v Sloveniji.

1671. **Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.** Del VI. Knjiga 7. Borbe v Sloveniji 1943 (september-oktober). Pripravil za tisk Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani s sodelovanjem Vojnozgodovinskega inštituta Jugoslovanske ljudske armade. Izd. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Ljubljana 1961. Strani 631. 8°.

Ponatis izvornih slovenskih dokumentov in v slovenščino prevedenih okupatorskih dokumentov o NOB v Sloveniji.

1672. **Zibelnik, Pavle-Pajo: Patrulja na Gorenjsko.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 272—274.

Spomini na opravljanje kurirske dolžnosti na zvezi med ljubljansko pokrajino in Gorenjsko ter kako je ta zveza funkcionirala.

1673. **Zidar Alojz: Pohod med volkovi.** Boréc 1961, št. 12, str. 642—644.

Pisec govori o slovenski četi v Makedoniji na bogomilskem maršu.

1674. **Ziherl, Boris: Ob dvajsetletnici ustanovitve Osvobodilne fronte Slovenije.** Komunist 28. IV. 1961, št. 17.
Oris okoliščin, ki so pripeljale do Osvobodilne fronte, ustanovitve in nekaj obrisov nadaljnjega razvoja.
1675. **Ziherl, Franci: Naš pes je rešil partizana.** Ljubljanski dnevnik 28./29. XI. 1961, št. 276.
Zapiski materialnega doživljanja s psom, ki je odgnal Nemce.
1676. **Zimzelen za samostanskim obzidjem.** Za osémdesetletnico dr. Edgarda Leopolda, častnega člana CMD (1881—1961). Nova pot 1961, št. 1-2, str. 1—23.
Utrinki iz življenja kartuzijanskega samostana v dobi NOB in posebej odnosov patra priorja do partizanov.
1677. **Zlatnar, Peter: Na ljubljanski železnici.** Ljubljana v ilegali, II, Država v državi, Ljubljana 1961, str. 262—269.
Spomini na delo partijskega komiteja in OF na železniški postaji v Ljubljani, na razmah dela po delovnih sektorjih, na organiziranje narodne zaščite in nekaj njenih sabotaž ter na posredovanja v prenašanju literature.
1678. **[Zoran...]: Zoranove mame ni več.** Dolenjski list, Novo mesto 29. VI. 1961, št. 26-27.
Oris partizanske matere iz Gabrja pod Gorjanci.
1679. **Z[oran], I[van]: Spominu Cankarjevcev na Javorovici.** Dolenjski list, Novo mesto 22. VI. 1961, št. 25.
Kratek prikaz partizanske tragedije 18. marca 1944.
1680. **Z[oran], I[van]: Gradac.** Spomini in sedanjost. Dolenjski list, Novo mesto 5. X. 1961, št. 40.
Utrinki iz razvoja VDV.
1681. **Zorčič, Ivo: »Hej brigade, hitite, razpodite...!«** Po poti brigade Miloša Zidanška. Večer, Maribor 21. VII. 1961, št. 168.
Utrinki iz razvoja in delovanja Zidanškove brigade na Štajerskem.
1682. **Z[orec], Č[rtomir]: Pregnani z Gorenjske.** Ob 20. obletnici preseljevanja Slovencev iz Gorenjske v Srbijo. Glas, Kranj 30. VIII. 1961, št. 98.
1683. **Zorko, Edo-Mihec: Akcije v Gradišču, Oseku in Selcih.** Domače novice, Lenart 10. IX. 1961, št. 8.
Spomini na akcije VDV v Slovenskih goricah pozimi 1945.
1684. **[Zorko Janez]: Zločin v Nedeljкови viničariji.** Domače novice, Lenart 10. VII. 1961, št. 6.
Članek prikazuje življenje in delo Karla Škrofiča-Krušnika, nato pa skupno smrt z Leopoldom Banom in Antonom Zemljičem v Žerjavičih aprila 1944.
1685. **[Zorko Marica]: 1. maj bo pisal nov čas.** Celjski tednik, Celje 28. IV. 1961, št. 16.

- Spomin na odhod iz nemškega koncentracijskega taborišča in na razkroj med Nemci.
1686. **[Zrim]šek Pav[le]: Petrov pogum in strah.** Delo 19. III. 1961, št. 76.
Reportaža o transportu živine iz Bohinja preko Raven na Jelovico januarja 1945.
1687. **Zupan, Branko: Selitev.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 65.
Zapis spominov na nemške selitve ob Savi (brežiški kot) v decembru 1941.
1688. **Zupanc, Aco: Topništvo v slovenskih partizanskih enotah.** Delo 5. X. 1961, št. 273.
Pisec govori najprej o skromnih poskusih ustvariti močnejša strelna orožja pred kapitulacijo Italije, nato pa pridobitev topov ob kapitulaciji, na nadaljnje ustvarjanje topniških enot divizionov v divizijah in korpusih.
1689. **[Zupanc Ludvik]-Ivo: Spomini na Staneta.** Ob dvajsetletnici ljudske vstaje. 7 dni, Maribor 11. VIII. 1961, št. 32.
Pisec prikazuje komandanta Rozmana ob prihodu na Štajersko jeseni 1941 in boje z Nemci v Savinjski dolini.
1690. **[Zupanc Ludvik]: Šoštanj — v rokah partizanov.** Celjski tednik, Celje 22. IX. 1961, št. 36.
Spomini na akcijo I. štajerskega bataljona v Šoštanju 8. oktobra 1941.
1691. **[Zupanc Ludvik]: Napad na Ljubno 1942.** Celjski tednik, Celje 29. IX. 1961, št. 37.
Spomini na uspelo akcijo I. štajerskega bataljona na Ljubno aprila 1942.
Zupanc Ludvik, glej št. 214.
1692. **Zupančič, Franc-Marjan: Boj pod Rzenikom na Veliki planini.** Kamniški zbornik VII, Ljubljana 1961, str. 287—293.
V reportažni obliki napisani spomini na boj čete Kamniškega bataljona z Nemci na Veliki planini junija 1942.
1693. **Zupančič, Leopold-Mirko: Napad na motorizirano nemško kolono v Črnem grabnu.** Naše delo, Kamnik 1. julij 1961, št. 8, str. 20.
Spomini na boj šlandrovcev z Nemci spomladi 1944 v Črnem grabnu.

Ž

1694. **[Ž]ag[ar Boštjan]: Razvojna pot slovenskega revolucionarnega tiska v osvobodilnem boju.** Delo 12. V. 1961, št. 128.
Prikaz razvoja s formalne in statistične strani.
1695. **[Žagar Edo]: Življenjska pot prvoborca in komunista Franca Benedičiča, Železar, Jesenice 21. IX. 1961, št. 19.**
Kratka biografija.

1696. [Žagar Edo]: **Albin Žemva-Izidor**. Železar, Jesenice 14. II. 1961, št. 25.
Kratka biografija.
1697. [Žagar Edo]: **Če bi imel milijon**. Železar, Jesenice 28. XII. 1961, št. 26.
Kratek oris partizanskega borca in kurirja Petra Ruparja-Pera.
1697. a **Žakelj, Filip: Dr. Lambert Ehrlich**. V spomin 20-letnice mučeniške smrti slovenskega duhovnika. Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1962, Buenos Aires [1961], str. 152—158.
Z vidika kontrarevolucionarnega emigranta sestavljen oris L. Ehrlicha kot duhovnika, človeka in politika. Dotika se tudi dobe NOB.
1697. b **Žakelj, Filip: Prof. Ernest Tomec**. Ob 20-letnici smrti katoliškega laika. Zbornik — Koledar Svobodne Slovenije 1962, Buenos Aires [1961], str. 159—168.
Z vidika kontrarevolucionarnega emigranta napisan oris ideologa mladčevske organizacije. Nanaša se tudi na dobo NOB.
1698. **Žakelj, Milan: Ob dvajsetletnici decembrske vstaje**. Loški razgledi VIII-1961, str. 24—31.
Prikaz vstaje v Poljanski dolini decembra 1941, mobilizacije med prebivalci, poteka in rezultate vstaje.
1699. **Žakelj, Milan: S Cankarjevim bataljonom v novo leto 1942**. Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj decembra 1961, št. 5, str. 29—33.
Spomini na akcijo v Besnici ob koncu leta 1941, življenje v Cankarjevem bataljonu v Dražgošah in boj z Nemci v Dražgošah in na Mošenjski planini januarja 1942.
Žakelj Milan, glej št. 850.
1700. **Žalar, Alojzij: Lager v Brestanici-Rajhenburgu**. Spomini duhovnika Kovača. Nova pot 1961, št. 7-8, str. 429—439.
Spomini na bivanje, delo in medsebojne odnose v zbirnem taborišču v Rajhenburgu od 10. junija do 5. julija 1941.
1701. **Žekar, Martin: Pričevanje**. Zbornik — Koledar svobodne Slovenije 1962, Buenos Aires [1961], str. 53—69.
Spomini kontrarevolucionarnega aktivista na nemško aretacijo v Ljubljani v letu 1944, na zapore, prevoz v Dachau in življenje v taborišču do vrnitve v Ljubljano.
1702. **Žerdin, Feri: Pogorišče hudih spominov**. Mladina [24. V. 1961, št. 20].
Pisec prikazuje usodo Streharjeve (Plahutnikove) družine v vasi Koreno pri Krašni, ki so jo Nemci izselili 8. julija 1942 in s tem pojasnjuje splošno znano fotografije o nemškem izseljevanju Slovencev med vojno.
1703. **Žerjav, M[ilan]: O partizanskih šolah v Brkinih**. Slov. Jadran, Koper 16. VI. 1961, št. 25.
1704. **Ževart, Milan: Prva akcija v Mariboru**. Borec 1961, št. 4, str. 205—206.

Pisec ugotavlja na temelju novih dokumentov datum skojevskega požiga dveh nemških avtomobilov v Volkmerjevem prehodu v Mariboru 29. aprila 1941 in kdo so v glavnem bili sodelavci pri akciji.

1705. **Ževart Milan**: **Prva akcija v Mariboru**. Priročnik za mlade aktiviste 1961, št. 5, str. 223—226.
Prikaz mladinske akcije (skojevske) v Mariboru v noči 28./29. aprila 1941, ko so skojevci zažgali dva nemška avtomobila.
1706. **Ževart, Milan**: **Dva napada na Ribnico**. Večer, Maribor 12. VIII. 1961, št. 186.
Pisec prikazuje partizanski napad na Ribnico v avgustu 1941 in avgustu 1944.
1707. **Ževart Milan**: **Kronološki pregled najvažnejših dogodkov iz NOB v Šaleški dolini**. Šoštanj 1941—1961, izd. Odbor za proslavo 20-letnice vstaje okraja Celje in občine Šoštanj, str. [22—41].
Pregled je razdeljen po letih, pri letih pa po mesecih in dnevih. Navaja samo pomembnejše dogodke v Šaleški dolini.
1708. **Ževart, Milan**: **Partizanski napadi na Šoštanj**. Šoštanj 1941—1961, Celje-Šoštanj 1961, izd. Odbor za proslavo 20-letnice vstaja okraja Celje in občine Šoštanj, str. [5—18].
Pisec obširno prikazuje veliki partizanski napad na Šoštanj v letu 1941, v odlomkih pa še napade 1944, in to na Šoštanj ponoči 26./27. april, ponoči 30./31. VII. in zadnjega, to je 15. in 16. XI. 1944.
1709. **Ž[iberna] J[oško]**: **20. julij — obletnica mučeniške smrti petih mladincev v Artvižah**. Slov. Jadran, Koper 20. VII. 1961, št. 30.
Spomini na boj z Nemci v Brkinih poleti 1944.
1710. **Živković, Milan**: **Nemcev se niso bali**. Ob 20-letnici ljudske revolucije. Glas, Kranj 17. IV. 1961, št. 45.
Prikaz dejavnosti pionirskega odreda »Ratitovec« v Železnikih na temelju razgovora z nekdanjimi pionirji.
1711. **Živ[ković Milan]**: **Partizanska šola**. Glas, Kranj 23. VIII. 1961, št. 95.
Spomini na pouk v partizanski šoli.
1712. **Žizek, Marjeta**: **Spomini iz okupacije**. Kurirček 1961, št. 1, str. 26.
Zapis pripovedovanja o rešitvi ilegalcev v Kreditni banki med italijansko racijo v Ljubljani.
1713. **Žnideršič Danica**: **Težka naloga**. Celjski tednik, Celje 14. VII. 1961, št. 26.
Spomini partizanske kurirke, kako so jo jeseni 1943 zajeli Nemci in kako jim je ušla.
1714. **Žnideršič, Ferdo**: **Dva mlada partizanska kurirja**. Naši zapiski, Maribor 25. V. 1961, št. 2-3.
Zapis pripovedovanja o akciji dveh fantov, ki sta Nemcem na begu preko Kuršencev pri Ljutomeru pobrala dve puški.

1715. **[Žlajpah Vlado]: Tek med krogli.** Polet 6. IV. 1961, št. 16.
Zapis spominov Bojana Polaka-Stjenka na partizansko akcijo na postaji na Verdu februarja 1942 in nato na umik.
1716. **[Žlajpah Vlado]: V ledenih valovih deroče Save.** Polet 13. IV. 1961, št. 18.
Zapis spominov Franca Puterla na poskus, da bi v februarju 1945 spravili XIV. divizijo pri Kresnicah čez Savo.
1717. **[Žlajpah Vlado]: Drzen skok v svobodo.** Polet 20. IV. 1961, št. 20.
Pod rubriko »20 let revolucije« zapisani spomini Alberta Zornada o rešitvi brata Pepeta iz bolnišnice v Ljubljani pozimi 1942.
1718. **[Žlajpah Vlado]: Italijani so stražili, partizani pa rekvirirali...** Polet 23. IV. 1961, št. 23.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisan zapis spominov Draga Stepišnika na rekvizicijo odev v Mestnem domu jeseni 1941 in na zadnje boje za osvoboditev Trsta.
1719. **[Žlajpah Vlado]: Skozi žične ovire mimo bunkerjev v Ljubljano.** Polet 7. V. 1961, št. 25.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Adolfa Arriglerja — Bodina na prihod v Ljubljano pod žično mejo v bližini italijanskega bunkerja poleti 1942.
1720. **[Žlajpah Vlado]: Zadnje minute Klusovega Jožeta.** Polet 21. V. 1961, št. 29.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Karla Kajfeža-Sablja na boje Cankarjeve brigade pri Bosiljevem proti ustašem kjer je padel tudi Klusov Joža (1944).
1721. **[Žlajpah Vlado]: Za partizanski rafal — vso noč streljanje.** Polet 4. VI. 1961, št. 33.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Rajka Červa na kočljiva slučajna srečanja partizanov z Nemci na Primorskem.
1722. **[Žlajpah Vlado]: Nepozaben pohod XIV. divizije na Štajersko.** Polet 11. VI. 1961, št. 35.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Staneta Lavriča na srečanje z Nemci pri Basališču in kasneje pri Slovenjem Gradcu 1944.
1723. **[Žlajpah Vlado]: Ali so pozabili name.** Polet 18. VI. 1961, št. 37.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Jožeta Miheliča na spopad z Italijani v vasi Koren marca 1942 in nato na zdravljenje.
1724. **[Žlajpah Vlado]: Sabotaža na kulturbundovskem stadionu.** Polet 25. VI. 1961, št. 39.
Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Nuše Smerdu na nemško hajko na Gorjancih avgusta 1944.
1736. **Žvan Janez-Dravski - Konobelj Franc-Slovenko - Jan Ivan Srečko: Na** št. 43.

- Pod rubriko »20 let revolucije« napisani spomini Jožeta Pavličiča na življenje v »Farovžu« v vojašnici ob Metelkovi ulici v letu 1942 in na prehod čez Savinjo pri Rimskih Toplicah 1944.
1726. **[Žlajpah Vlado]: Tomaž Godec — vsestranski organizator.** Polet 21. VII. 1961, št. 46.
Kratek življenjepisa, ki obsega tudi dobo NOB.
1727. **[Žlajpah Vlado]: Narodni heroj Zvonko Runko.** Polet 21. VII. 1961, št. 46.
Kratka biografija športnika, ki zajema tudi dobo NOB.
1728. **Ž[nidaršič] J[ože]: 20. julij — obletnica mučeniške smrti petih mladincev v Artvižah.** Slov. Jadran, Koper 20. VII. 1961, št. 30.
Spomini na tragedijo petih mladincev poleti 1944 in napad na motorni vlak.
1729. **Žokalj Alojz-Džidži: Domačija ob Krki.** Delo 29. X. 1961, št. 297.
Reportaža o delu Gorenjčkove družine za NOB.
1730. **Žolnir, Bogdan: Selili so nas skozi taborišče Šmartno.** Mislinjska dolina. Slovenj Gradec 1. I. 1961, št. 10 in 1. VI. 1961, št. 11-12.
Pisec govori o nemških organih v Slovenjem Gradcu po zasedbi, aretacijah Slovencev in življenju v zbirnem zaporu.
1731. **Žolnir Bogdan: Mislinjska dolina je dala vse, kar je mogla.** Delo 28. IX. 1961, št. 266.
Pisec prikazuje življenje Rada Iršiča in Franja Vrunča, zlasti pa Pohorski bataljon in njegovo povezavo z Mislinjsko dolino, Zidanškovo brigado in XIV. divizijo, v kateri so sodelovali tudi ljudje iz Mislinjske doline.
1732. **Žorž, Marija: Te slike so bile skrite za strešnim tramom.** Borec 1961, št. 11, str. 634.
Pojasnilo k nedokumentiranim fotografijam z identifikacijo oseb na njih.
1733. **Župančič Jože: Tajna partizanska radijska postaja R 3 na Jančah.** Invalidski vestnik 17. III. 1961, št. 6.
Zapis spominov Jožeta Boriška iz Litije o delovanju radijske postaje R 3 v letu 1944.
1734. **Župančič, Jože: Pred 20-letnico smrti partizana pesnika Mirana Jarca — Janeza Suhija (* 5. julija 1900 — † ? avgusta 1942).** — Pisatelj, pesnik, književni kritik in esejist. — Ob obisku rojakov iz Trsta in Benečije v Kočevskem Rogu. Prim. dnevnik, Trst 27. VIII. 1961, ša. 203.
Pisec na koncu prikazuje tudi pesnikovo življenje v dobi NOB.
1735. **[Žvan Janez-Dravski - Konobelj Franc-Slovenko - Jan Ivan-Srečko]: Narodni heroj Andrej Žvan-Boris: Železar, Jesenice 1961, št. 4, str. 98—99.**
Kratek življenjepisa.
1736. **Žvan Janez-Dravski - Konobelj Franc-Slovenko - Jan Ivan-Srečko: Narodni heroj Andrej Žvan-Boris.** Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj maja 1961, št. 4, str. 13—16.
Življenjepisa narodnega heroja.

Bibliografija

o narodnoosvobodilnem boju Slovencev za leto 1962

A

1. **Adamič, Louis: O slovenskem narodnem kongresu.** Slovenski izseljenski koledar 1963, Ljubljana 1962, izd. SIM, str. 250—252.
V šestih točkah izraženo Adamičevo mnenje o nalogah, ki naj bi jih kongres predebatiral. Adamič govori o žrtvah vojevanja v Sloveniji, o političnem procesu, ki se je tedaj odvijal v domovini, o Združeni Sloveniji, o Mihailoviću, o brezbriznosti jugoslovanske begunske vlade za bodočnost Slovenije in o smislu stalne organizacije, ki naj bi izpolnjevala naložene naloge.
2. **Agrež, Vlado: Grad in trg Rajhenburg,** sedaj Brestanica, kot največje taborišče interniranja in preseljevanja v Sloveniji. Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 15—25.
Pisec prikazuje nemške kriterije za izseljevanje Slovencev v letu 1941.
3. **Ajdič, Bojan: »Poezije« v taborišču.** Borec 1962, št. 5, str. 218—219.
Pisec prikazuje, kako je med vojno imel pri sebi Prešernove poezije in kakšno usodo je z njimi vred doživljal.
4. **Ajdič, Bojan: Gumb na železni nitki.** Borec 1962, št. 10, str. 393—394.
Spomini na življenje v Dachauu.
5. **Aljančič, Marija: Pomlad 1945.** Borci pripovedujejo... Idrijski razgledi. Idrija 30. IX. 1962, št. 3, str. 10—11.
Spomini na zadnjo nemško ofenzivo na Primorskem.
6. **Ambrožič, Ivanka: Zgodbe iz Begunj.** Borec 1962, št. 11, str. 438—441.
Spomini na Milko Kuraltovo v begunjskih zaporih; na zapornika, ki je prepilil rešetke in ušel; na Cilko, ki je na žandarmeriji izpustila aretiranca; na človeka, ki je do smrti molčal, in o gestapovcih, ki so vladali nad zaporniki.
7. **Atentat na domobransko kasarno v Tolminu.** Kurirček 1961-1962, št. 8, str. 309—311.
Članek prikazuje, kako je nastala domobranska postojanka v Tolminu spomladi 1944, miniranje postojanke 1944, ter mučenje in ustrelitev Marije Klinkon, ki je pomagala pri miniranju.
8. **[Ausec] Iztok Avsec: »Ti pojdi raje domov«.** Kurirček 1961-1962, št. 7, str. 270—271.
Spomini na kapitulacijo Italije v Novem mestu.

9. **Ausec, Iztok: Ko sem bil star 14 let.** Pionirski list 8. XI. 1962, št. 9 — 27. XII. 1962, št. 15-16.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisuje pisec spomine na doživetja v dobi vojne. Najprej prikazuje nemško izselitev vse družine iz Ljutomera, nato življenje na gimnaziji v Novem mestu in Ljubljani, odhod v partizane po kapitulaciji Italije, na bombardiranje Novega mesta, ognjeni krst, na marš Dolenjskega odreda, na kurirsko potovanje v divizijski štab in na strmoglavljeno angleško letalo pri Stični.

10. **Avsenak, Vinko: Dachau — kraj prekleti!** Dolenjski list, Novo mesto 28. VI. 1962, št. 26.

Spomini na življenje v taborišču Dachau v letih 1944 in 1945.

B

11. **B. S.: Žalostna zgodba »taboriščne številke 17847« iz Poljčan.** Bivši SS-ovec noče vrniti materi hčere, ki so jo ugrabili nacisti. Moža so ji nacisti umorili v Celju. Sama je preživela Oswiencim — Fritzovi »odposlanci« — Domača »prijateljica« — Hladna pisma hčere — Nova odločnost. Prim. dnevnik, Trst 7. XII. 1962, št. 276.

Prikaz usode družine Zorko iz Poljčan.

12. **B. S.: Spomini na italijansko okupacijo.** Rudar, Velenje 22. XII. 1962, št. 22.

Članek prikazuje, kako so se partizani rešili Italijanov pod zvrnjenim vozom drv pri Notranjih goricah leta 1943.

13. **Babšek, ing. Miran: Nekaj drobnih vtisov o organizaciji in delu lekarniške službe v NOV Slovenije.** Farmaceutski vestnik 1962, št. 11-12, str. 265—268.

Spomini na delo apotekarskega referenta v 18. diviziji.

14. **Bajlec, dr. Franc: Gradivo k Vetrinju.** Narodni odbor za Slovenijo in vetrinjska tragedija. Vestnik, Buenos Aires, XIII/1962, št. 5-6, str. 136—141.

Kontrarevolucionarni pisec prikazuje z vidika udeleženca zasedanje »parlamenta« na Taboru v Ljubljani 3. maja 1945, opisuje njegov pomen in zavzetost za »Zedinjeno Slovenijo«.

15. **Balandžić, Dušan: Demokratičnost in antibirokratizem v nekaterih elementih sistema in metod vodenja 1941—1945.** Komunist 12. I. 1962, št. 2.

Pisec govori o bistvenih črtah revolucionarnega vodenja narodnoosvobodilne vojne. Njegova izvajanja imajo splošen značaj.

16. **Baloh, Lenart: Noč, ki je bila svetla kot dan.** Med prebivalci slovenske vasi, ki jo je požgal okupator. Ljubljanski dnevnik 3. VII. 1962, št. 179.

Na temelju pripovedovanj očitvidcev opisan nemški teror nad vasjo Gradišče v Tuhinjski dolini 8. julija 1942.

17. **Baloh, Lenart: Spomeniki nemo govorijo o junaštvu in trpljenju.** Ljubljanski dnevnik 21. VII. 1962, št. 196.

Pisec govori o partizanskem kurirju Milanu Mravljetu, o Ljubi Šercerju in tovariših, ki so bili ustreljeni 22. decembra 1941, o Darku Marušiču in Kureščku kot zbirališču prvih partizanov.

18. **Baloh, Pavle-Peter: Spomini na Kozjansko v letu 1942.** Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 215—257.
- Spomini na ustanovitev Kozjanske čete v aprilu 1942, na prihod in delovanje Tončke Čečeve-Pavle na Kozjanskem in delovanje čete Janka Skvarča-Modrasa, taborišča, akcije, nemške hajke, politično delo okrožnega odbora OF, izdaje in žrtve med borci in političnimi delavci do avgusta oziroma novembra 1942. Izdajo spominov je redakcija »Prispjevkov« opremila s komentarji. Napisala sta jih Tone Ferenc in Lojze Požun.
19. **Banez, Majda: Odpeljali so ga.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 394.
- Zapis očetovega pripovedovanja o življenju v taboriščih.
20. **Basta, Milan: Poslednje zmage.** Večer, Maribor 15. V. 1962, št. 142 — 12. VII. 1962, št. 161.
- Spomini borca 51. divizije o poslednjih bojih maja 1945 okrog Maribora in na Koroškem.
21. **B[astiani] D[ora]: Hvala, tovariš komendant!** Borec 1962, št. 4, str. 167—168.
- Spomini na boje tomšičevcev na Pohorju novembra 1944 in prenašanje ranjenec na poti na Graško goro.
22. **B[enedik] B[ožo]: Janeza Žemve ni več.** Delo 13. I. 1962, št. 12.
- Kratka biografija gorenjskega partizana Janeza Žemve-Dravskega.
23. **Berger Marjan: Spomini iz Gonarsa.** (Ob obisku papeževnega nuncija v taborišču Gonars avgusta 1942.) Naša komuna julij-avgust 1962, št. 7-8, str. 6.
24. **Bernot, Štefka: Žena v revoluciji.** Naše delo, Kamnik 1962, št. 2, str. 58.
- Utrinki iz aktivnosti v NOB.
25. **Bevc, K-Mrdavšič, A.: Narodnoosvobodilno gibanje na področju mežiškega rudnika** (Kronološki pregled.) Spomini ob 20-letnici vstaje slovenske Koroške. Gospodarski koledar 1962, Ljubljana [1962], izd. Nova proizvodnja, str. 37—40.
- Prikaz je več kakor kronološki pregled pomembnejših dogodkov iz razvoja NOB na področju Mežiške doline, ker so prikazi posameznih dogodkov dokaj obsežni, večkrat navajajo vzroke, potek in posledice ter udeležbo sil, ki so se spopadle v navedenem boju. Na koncu navaja razprava tudi vire, ki sta jih avtorja uporabila.
26. **Bevec, Justa: S pesmijo v smrt.** Zasavski tednik, Trbovlje 15. II. 1962, št. 8.
- Oris tragedije partizanske skupine na domačiji »Vrharje« nad Katarino.
27. **Bevk, France: Trnovski gozd.** Pionirski list 22. III. 1962, št. 24.
- Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« riše pisec spomine na bivanje v Trnovskem gozdu v letih 1944 in 1945.
28. **Bevk, France: Ob 29. novembru.** Rodna gruda 1962, št. 11, str. 267—268.
- Spomini na mitinge na Primorskem ob koncu 1943, na katerih so objavljali sklepe II. zasedanja AVNOJ v Jajcu.

29. **Bilobrk, Mate: Napad na Trst.** Večer, Maribor 27. VI. 1962, št. 149.
Utrinek spominov borca 20. divizije iz bojev za Trst 1945.
30. **Bizjak, Jelka: Grad Rakovnik je bil med NOB fašistična postojanka.** Kurirček 1961-1962, št. 9, str. 350.
Oris usode gradu Rakovnika na Dolenjskem.
31. **Bizjak, Stane: Spomin na Cirila Kalingerja.** Zbor volivcev 25. IX. 1962, št. 5.
Življenjepis, ki zajema tudi dobo NOB.
32. **Bižal, Mirko: Pozabljena imena.** Borec 1962, št. 1, str. 45.
Pisec kritizira prispevek J. Kramarja »Razvoj OF v Ljubljanski pokrajini«, kolikor se tiče Kočevske in dodaja imena zaslužnih delavcev na tem območju.
33. **Bodošek, Dušan: Bunker v senu.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 229.
Zapis spominov o podpiranju partizanov pri Kavčičevih na Mirkah pri Vrhniki.
34. **Bohinc, Črtomir: Nekaj misli o pouku zgodovine NOB na osemletkah.** Borec 1962, št. 1, str. 46.
Pisec razvija svoje misli o učbeniku, ki ga je za NOB napisal dr. M. Mikuž.
35. **Boj za bojem.** Delo 22. VII. 1962, št. 199, str. 3.
Članek govori o prvih bojih Šercerjeve brigade v letu 1942. Članek je povzet iz knjige »Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad« iz leta 1952.
36. **Bolčič, Milan: Pokalo je z vseh strani.** Jadranski koledar 1963, Trst [1962], str. 125—128.
Spomini na življenje v zaporu v Fossanu in na osvoboditev ob kapitulaciji Italije.
37. **Boldan, Jože-Silni: S Tomšičevo brigado skozi Suho krajino.** Novice, Kočevje 6. IV. 1962, št. 15.
Spomini na napad Tomšičeve brigade na Ambrus in Višnje marca 1943.
38. **Bole, Marko: Zadnja komenska pomlad.** Slov. Jadran, Koper 16. II. 1962, št. 8.
Kratko o nemški izselitvi Komenčanov in požigu vasi februarja 1944.
39. **Bonutti, Karel: Delitev Slovenije 1941.** Koledar — Zbornik 1963, izd. Svobodna Slovenija, Buenos Aires [1962], str. 52—55.
Pisec prikazuje, kako sta Italija in Nemčija uredili mejno črto v Sloveniji 1941.
Borišek Drago, glej št. 640.
40. **[Borovič Boro] (bb): V plamenih prekaljena zvestoba ljudstvu.** Partizanska Gabrovica — biser osvobodilnega boja primorskega ljudstva. Slov. Jadran, Koper 27. VII. 1962, št. 31.
Članek vključuje kratek oris okupatorskega divjanja v Gabrovici pri Trstu maja 1944.

41. **Borštnar Jože: Cankarjevci nismo poznali počitka.** Delo 22. VII. 1962, št. 199, str. 3.
 Avtor govori o ustanovitvi Cankarjeve brigade, njenih temeljnih enotah in bojih v letu 1942.
42. **Borštnar, Nace: Na slovenskem ozemlju sta bili dve »Moskvi«.** Mladina 29. IX. 1962, št. 38.
 Prikaz nemškega terorja v vasi Delnice v Poljanski dolini in italijanskega v vasi Podraga v Vipavski dolini ter odpora domačinov proti okupatorjem.
43. **Boš[tjančič Franc]: Kako smo tiskali »Zdravico«.** Borec 1962, št. 3, str. 117.
 Reportaža o tiskanju Prešernove pesmi v partizanski tiskarni »Trilof« na Gorenjskem.
44. **[Brejc Tomo]: Leto vstaje — 1941 — na Kamniškem.** Tomo Brejc o vstaji na Kamniškem. Kamniški občan, Kamnik julij 1962, št. 2.
 Pisec govori o glavnih razlogih za uspeh vstaje v kamniški okolici, nalogah in izvedbi vstaje.
45. **B[renk] S[tane]: Zgodba o bunkerju.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 1. str. 8—9.
 Spomini na delovanje dokumentne tehnike v Ljubljani in na Darjo Kariževo.
46. **Brestanica 1941-45.** Videm-Krško 1962. Izd. Turistično društvo Videm-Krško. Strani 49 s slikami. 8°.
 Zbirka krajših prispevkov, ki obdelujejo čas vojne v Brestanici (Rajhenburgu) in okolici. Več glej pri podatkih posameznih člankov.
47. **Britovšek, Marjan in Kastelic, Olga: Muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 309—320.
 V prikaz muzeja vključujeta pisca tudi arhivsko gradivo, ki se nanaša na Mislinjsko in Mežiško dolino ter muzejske predmete, ki se kakorkoli nanašajo na ljudi, dogodke in enote v dobi NOB v Mežiški in Mislinjski dolini.
48. **Britovšek, Tone-Propaganda: Naše ljudstvo je navdušeno sprejemalo osvobodilni tisk.** [V knjigi] Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Meži, Dravi. Mislinji; Slovenj Gradec 1962, str. 175—178.
 Spomini propagandističnega aktivista na opravljanje svojega dela med NOB na območju Slovenjega Gradca.
49. **Brlek, Cvetka: Kdaj se boš vrnil?** Kurirček 1961-62, št. 5. str. 188.
 Zapis pripovedovanja o usodi družine na Sp. Polskavi, v kateri je jeseni 1942. sin odšel v partizane, mater pa so Nemci izselili v Srbijo.
50. **Brlek, Cvetka: Raje je umrl, kakor da bi izdajal.** Kurirček 1961-62, št. 10. str. 399.
 Zapis spominov na partizanskega ranjenca, ki se je raje dal Nemcem ustreliti, kakor da bi izdal bolnišnico.

51. **[Broz Josip-Tito]: O položaju in dogajanjih v Jugoslaviji.** Poročila tovariša Tita komunistični internacionali maja 1941. Komunist 15. VI. 1962, št. 24.
Titova analiza položaja po zlomu stare Jugoslavije.
52. **Brunskole, Rezka: »Tvoji otroci so živi...«** Dolenjski list, Novo mesto 19. VII. 1962, št. 29.
Spomini na fašistični požig belokranjske vasi Hrast v letu 1942.
53. **Buček, Franc: Ribičeva mama pripoveduje.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 230—231.
Zapis Ribičeve mame, kako se je skrival sin, kako ga je izročila Nemcem, pa je ušel in odšel k partizanom.
54. **Bukovac, Lojze: Iz koncentracijskega taborišča k partizanom.** Borec 1962, št. 3, str. 122—124.
Spomini na potovanja iz taborišča v Renicciju po kapitulaciji Italije, po Srednji Italiji do prihoda k italijanskim partizanom.
55. **[Bulc Marko]: Častni prispevek Mirne doline za osvoboditev ljubljene domovine.** Dolenjski list, Novo mesto 28. XI. 1962, št. 48, str. 14—15.
Zapis pripovedovanja Rika Kolenca o narodnoosvobodilnem gibanju v Mirenski dolini, zlasti v letih 1941 in 1942, delno pa tudi pozneje. Poleg partizanov prikazuje tudi delovanje italijanskega okupatorja in delno nemškega, zraven pa tudi aktivnost belogardistov in domobrancev.
56. **Burgar Maks: Kurir in volkovi.** Tabor LX/1962, št. 5-6, str. 74—75.
Prikaz življenja kurirske postaje Pugled v Kočevskem Rogu pozimi 1943/44.
57. **Burja, Fanika: Težki so bili dnevi trpljenja na Rabu.** Dolenjski list, Novo mesto 14. VI. 1962, št. 24.
Spomini na življenje v taborišču na Rabu v letih 1942 in 1943.
58. **[Burjak Gregor]: Prvi koroški bataljon v Mežici.** Glasnik ZROP, september 1962, št. 9, str. 3.
Spomini na ustanovitev 1. koroškega bataljona in njegovo prvo akcijo v Mežici v začetku aprila 1943.

C

59. **Cankar, Fr[anc]: Naš pesnik Jože Moškrič.** Upravljaivec, Kočevje 1962, št. 1.
Kratka biografija, ki vključuje tudi NOB.
60. **[Cenčič] Mir[ko]: 15. februar — praznik Branika in Komna.** Prim. Novice, Nova Gorica 14. II. 1962, št. 8.
Kratek prikaz spopada Južnoprimorskega odreda z Nemci in Italijani nad Brankom in okupatorskega požiga Branika (Rihemberka) in Komna februarja 1944.
61. **Cesar, Emil: Partizanske tehnike na Gorenjskem v letu 1943.** Loški razgledi IX/1962, str. 11—52.

Pisec prikazuje delovanje naslednjih gorenjskih tehnik: tehnika nad Polšno, okrožna tehnika Kranj, ciklotehnika Škofja Loka, tehnika pokrajinskega komiteja za Gorenjsko, Sonja I, Sonja II, rajonska tehnika za Selško dolino Crni dvor, Jelovica, Zanetova tehnika, tehnika rajonskega komiteja Gorje-Bled, ciklostilna tehnika v okolici Kranja, Bohinjska tehnika Orel, T 3 jeseniškega okrožja, tehnika v Vesterskem mlinu, kamniška okrožna tehnika T 1. rajonska tehnika za Zasavje, T 2, T 4, rajonska tehnika v Domžalah, ciklostilna tehnika Smlednik, tehnika RK V, druga rajonska tehnika v okolici Domžal, T 3 ali T 5 ali okrajna tehnika Kamnik, tiskarna 7 M.

62. **Cesar, Emil: Razvoj in delo ilegalnih in partizanskih tehnik na Kamniškem.** Kamniški zbornik VIII/1962, str. 57—120.

Pisec prikazuje pretežno na temelju memoarskih virov nastanek, razvoj, delovne rezultate, selitve in sploh usodo partizanskih tehnik in tiskarn na območju nekdanjega kamniškega okraja in bližnjih krajev na jugu in zahodu: v Nevljah, na Crnučah, v Raškiški četi, v Dolskem, tehniko Kokrškega odreda, T 1, T 2 na Oklem, T 4, ciklostilno tehniko Smlednik, tehniko RK V, rajonsko tehniko na Krtini, T 3, T 5, pokrajinsko tehniko na Gorenjskem, A 3, T 6, tiskarne 7 A, 30 A, 4 M.

63. **Charlet, Gaston: Ogenj za upornika.** Borec 1962, št. 8-9, str. 343—345.
Odlomek spominov na življenje v taborišču pod Ljubeljem maja 1944.

64. **Colarič, Lojze: Bil sem samo številka 61.289.** Dolenjski list, Novo mesto 21. VI. 1962, št. 25, str. 7.

Spomini na aktivistično delo v Podbočju, aretacijo po belogardistih, zapore v Begunjah in nato taborišče Mauthausen.

65. **Cuderman, Janko: Grenki spomini na pregnanstvo.** Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 31.

Spomini na izselitev in življenje v pregnanstvu na Hrvaškem.

66. **Cundrič, Ivan: Bohinj med NOB.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 270—271.

Članek govori o Tomažu Godcu in nato še o usodi tretjega bataljona Prešernove brigade leta 1943 in Gradnikove brigade 1944.

67. **Curk Franc: Strah ima velike oči.** Invalidski vestnik 22. VI. 1962, št. 13.

Reportaža o partizanstvu v Škofjeloški četi in psiholoških posledicah strahu na značaj borca.

68. **Cvetkovič, Dragiša: Solun in trojni pakt.** Koledar — Zbornik 1943, izd. Svobodna Slovenija, Buenos Aires [1962], str. 40—44.

Bivši predsednik predvojne jugoslovanske vlade razlaga problem Soluna v kompleksu jugoslovansko-nemških odnosov do pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu.

69. **Cvitkovič, Alojz: Nemško-ustaški vpad v Belo krajino.** Borec 1962, št. 11, str. 447—449.

Spomini na težave aktivistov in izmikanje sovražniku v avgustu 1944.

Č

70. **Čepe, Marica: Ilegalni tisk in radio v borbeni Ljubljani.** Invalidski vestnik 1. I. 1962, št. 1, str. 6-7.

Nekaj splošnih oznak o ilegalnem tisku v Ljubljani in nekaj statističnih podatkov o njem.

71. **[Čepe Marica]: Fašistična okupacija, osvobodilni boj in ljudska revolucija.** [V knjigi] Ljubljana, podobe iz njene zgodovine. Ljubljana 1962, izd. »Kronika«, str. 71—85.

Obris dobe NOB v Ljubljani in osnovnih njenih potez.

72. **Čepe Marica: Komemoracije na grobovih žrtev.** Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 37—39.

Avtorica prikazuje komemoracije predvsem v letu 1943, na pogrebu Malči Beličeve, na grobovih talcev, na grobu Vide Pregarčeve in na dan mrtvih 1. novembra.

73. **Čepič, Mirko: Iskrice za zidovi.** 7 dni, Maribor 12. I. 1962, št. 1-2, str. 5. in 23.

Spomini na življenje mladincev v mariborskih zaporih jeseni 1944.

74. **Čermelj, L[avo]: »Aula IV« oziroma vsi procesi pred fašističnim Posebnim sodiščem — »Aula IV« odnosno Slovenci in Hrvati pred fašističnim posebnim sodiščem —** Nekaj pomembnejših procesov proti Slovincem in Hrvatom — Naši ljudje pred Posebnim sodiščem v letih 1942-1943. Prim. dnevnik, Trst 30. III. 1962, št. 76 — 7. IV. 1962, št. 83 — 18. IV. 1962, št. 92 in 20. IV. 1962, št. 94.

Pisec pod različnimi naslovi ob ustreznih datumih podrobno poroča o italijanski knjigi z naslovom »Aula IV«, ki so jo napisali štirje italijanski avtorji. V 4. poglavju se pisec (L. Č.) dotika političnih procesov proti Slovincem in Hrvatom, ki so bili v dobi vojne do zadnjih dni pred kapitulacijo Italije.

75. **Čermelj, Lavo: Ob tržaškem procesu 1941.** Spomini in beležke. Ljubljana 1962. Izd. M. K. Strani 127 + 8 strani fotografij v prilogi. 8°.

Spomini na delo med emigranti v zadnjih letih pred vojno, na organizacijo Soške legije ob grozeči vojni nevarnosti 1941, zlom stare Jugoslavije, aretacijo po Italijanih in življenje v zaporih v Ljubljani in Rimu, proces v Trstu decembra 1941 in posledice, potovanje na Elbo in življenje v jetnišnici v Portolongonu in osvoboditev, vrnitev v Trst in odhod v partizane. V spominih je splošni potek prepleten z orisi osebnih doživljajev.

76. **[Čizmek Vilko]: »Zame je važna sodba domovine...«** Borec 1962, št. 1, str. 18—22.

Spomini na oficirsko taborišče v nemškem ujetništvu in nastop ter zagovor pred nemškim vojaškim sodiščem leta 1943.

77. **Črnugelj Franc-Zorko: Diverzija v Rablju.** Borec 1962, št. 3, str. 114—116.

Prikaz diverzantske akcije prostovoljske skupine 3. bataljona 2. soške, kasneje 18. brigade »Bazoviške« v rabeljskem rudniku decembra 1943.

78. **Črnugelj, Franc: Prvi partizani v Benečiji.** Borec 1962, št. 3, str. 132—133.

Spomini na pohod posebne patrolje PK KPS na Tolminsko in v Bežeško Slovenijo ter začetke narodnoosvobodilnega gibanja v letu 1942.

79. **Čurič, Maks: Iz Maribora v partizane.** Invalidski vestnik 17. VIII. 1962, št. 17-18, str. 8.

Spomini na odhod iz Maribora in prihod v Vuzenico ter v partizane.

D

80. **Debeljak, Tine: Nekajkrat z Balantičem.** Spomini za 20. obletnico njegove smrti. Koledar — Zbornik 1963, izd. Svobodna Slovenija, Buenos Aires [1962], str. 190—194.

Oris stikov in srečanj literarnega značaja s pesnikom Francetom Balantičem, objavljanja njegovih pesmi in oznake Balantičeve pesniške kvalitete.

81. **Deček, Leopold: Italijanska ofenziva v Gorjancih.** Borec 1962, št. 10, str. 391—393.

Spomini na italijansko ofenzivo v oktobru 1942, na skrivanje pred Italijani in belogardisti ter ponovno snidenje z gorjanskim bataljonom.

82. **Demšar Valentin: Nemci so prišli v vas.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 401. Zapis spominov na nemški teror.

83. **Dermota, Franc: Naša obala med narodnoosvobodilno vojno in neposredno po osvoboditvi.** Slovenski pomorski zbornik, Koper 1962, izd. »Klub pomorščakov v Kopru«, str. 72—78.

Kratka podoba vojno pomorskega položaja med NOB na slovenski obali, njene osvoboditve in položaja neposredno po osvoboditvi.

84. **Dobovšek, Franc-Zdenko: Pot k partizanom.** Borec 1962, št. 10, str. 394—395.

Spomini na odhod v partizane, na pot od Ježice pri Ljubljani do taborišča 2. grupe odredov pri Muljavi v maju 1942.

85. **Dodič, Milan: V spomin slikarja V. Lamuta.** Dolenjski list, Novo mesto 12. IV. 1962, št. 15.

Oris slikarja Vlada Lamuta. Oris se dotika tudi dobe NOB.

86. **Dogodki pred dvajsetimi leti nam odkrivajo značilna dejstva.** Slov. vestnik, Celovec 13. IV. 1962, št. 15.

Kratko ugotavljanje dejstev v nacističnem odnosu do izseljevanja Slovencev na Koroškem v aprilu 1942.

87. **Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji.** Knjiga 1. Marec 1941 — marec 1942. Izd. IZDG. Ljubljana 1962. Strani 354. 8°.

Zbirka dokumentov, ki se nanašajo na razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. Zbirka je delno ponatis člankov iz nekdanjih listov, delno objava letakov, delno pa dopisov.

88. **Dolničar, Dragica: Viharna noč na otoku Rabu.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 352.

Zapis dedkovega pripovedovanja o doživetju viharja v taborišču na Rabu.

89. **[Dorn]ik [Peter]: V viharju revolucije rojena je prva številka Delavske enotnosti izšla v šest tisoč izvodih.** Delavska enotnost 17. XI. 1962, št. 45.
Pisec prikazuje, kako so tiskali prvo številko DE jeseni 1942 v tiskarni pod Erbežnikovo domačijo, o težavah pri tiskanju, o tiskanju na Gorenjskem l. 1944 in razširjanju po Sloveniji.
90. **[Dragoš Janez]: Umrla je partizanska mama.** Dolenjski list, Novo mesto 1. III. 1962, št. 9.
Kratek življenjepis Marije Tomčeve iz Bušinje vasi v Beli krajini.
91. **Družina [Andreana]-Olga: Strah v krošnjah.** Kurirček 1961-62, št. 2, str. 55—57.
V reportažni obliki napisani spomini na stražarčenje na Koreni v Dolomitih avgusta 1942.
92. **Družina Andreana-Olga: V roški bolnišnici na Zgornjem Hrastniku.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 264—268.
V reportažni obliki napisani spomini na Zgornji Hrastnik ob koncu leta 1943.
93. **Družina, Andreana-Olga: Zaprisega šercerjevcev.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 386—387.
Spomini na prve začetke brigade v letu 1942, na boj na Koreni v Dolomitih, prehod čez Ljubljano in prihod na Mokrec.
94. **Družina, [Andreana]-Olga: S Šercerjevo brigado na Korinj.** Pionirski list 12. IV. 1962, št. 27.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje avtorica po spominih akcijo Šercerjeve brigade proti belogardistični postojanki na Korinju marca 1943.
95. **Dugulin, Rafaela-Vojka: Pozdrav Halini.** Mladina 2. VI. 1962, št. 21.
Avtorica govori o Poljakinji Halini Rusinek, ki je po begu od Nemcev prišla med slovenske partizane in postala bolničarka 31. divizije.
95. a **Dular, Jože: Življenjska pot Ivana Čampa.** [V knjigi] Ivan Čampa, Ivje se iskri, izd. Lipa, Koper 1962, str. 5—44.
Oris življenjske poti in pesniškega lika Ivana Čampa, ki na zadnjih straneh zajema tudi dobo NOB in tragično smrt pesnikovo.
96. **Dve knjigi Mileta Pavlina.** Mlad in uspešen pisatelj in publicist. Prim. dnevnik, Trst 29. VII. 1962, št. 166.
Referat o Pavlinovih knjigah »Najhuje je biti sam« in »Jurišni bataljon«. V uvodnem delu je kratka biografija o Pavlinu.

F

97. **Fajfar, Tone: Spomini in ugotovitve ob dvajseti obletnici.** Delavska enotnost 17. XI. 1962, št. 45.
Analiza odnosov delavskih organizacij pred vojno, ustvaritve enotnosti med vojno in glasila Delavske enotnosti.

98. **Fajon, B[ogdan]: Sedem spomenikov.** Najhujša je bila noč med 8. in 9. julijem 1942. Glasova panorama, Kranj 17. III. 1962, št. 10.
Zapis drobnih utrinkov in spominov Marije Purgarjeve s Pristave pri Trziču na vojno dobo in smrt sinov.
99. **F[ajon] B[ogdan]: Jakob Žvab — osemdesetletnik.** Glas, Kranj 23. VII. 1962, št. 83.
Kratka biografija.
100. **Fajon, Bogdan: Zmaga že pred osvoboditvijo.** Glas, Kranj 27. XI. 1962, št. 138.
Zapis pripovedovanj Branislave Pirčeve-Miške iz Brezovice pri Kropi in Ivana Križnarja iz Lipnice o volitvah v NOO in delu za partizane v Lipnici, Brezovici in okolici v letih 1944 in 1945.
101. **Ferenc, Tone: Knjiga, ki ni izpolnila naših pričakovanj.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 277—297.
Kritične pripombe in dopolnila h Komelovi knjigi »Narodnoosvobodilna borba v Sloveniji 1941—1945.«
102. **Ferenc, Tone — Jeršek, Dare — Križnar, Ivan — Luštek, Miroslav: Pregled pomembnejših dogodkov v letu 1942.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 145—196.
Kronika važnejših dogodkov doma v Sloveniji in Jugoslaviji, upošteva pa tudi pomembnejše dogodke v svetu.
103. **[Ferenc Tone]: I. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Tone Tomšič«.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 277—278.
Kratek historiat brigade od ustanovitve do osvoboditve.
104. **Ferfolja, Emica: Požig vasi Vojšćice.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 266.
Kratek prikaz dogodka z dne 31. maja 1944.
105. **Ferjančič, Duša: Ljudje, ki niso klonili.** Prim. novice, Nova Gorica 18. VII. 1962, št. 30.
Prikaz italijanskega divjanja, ubijanja in požiga v vasi Podgrič pod Nanosom poleti 1942.
106. **Ferlež, Ivan: Na prvi zbor Gubčeve brigade.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 284—287.
Spomini na boje drugega bataljona Zahodnodolenjskega odreda avgusta in septembra 1942 ter ustanovitev Gubčeve brigade.
107. **Fijavž, Franjo: Otroci na straži.** Kurirček 1962/63, št. 1, str. 6—7.
Spomini na otroško stražo pri Žužemberku spomladi 1943.
108. **Filipič, France: Od kamnoseškega delavca do direktorja.** Borec 1962, št. 2, str. 81—82.
Kratek življenjepisa Iva Skerlovnika s Pohorja, ki zajema tudi dobo NOB.
109. **Filipič, France: Napad na Oplotnico.** Večer, Maribor 21. VII. 1962, št. 169.
Odlomek iz druge izdaje »Pohorskega bataljona«.

110. **Filipič, France: Pomenek s tovarišem.** Borec 1962, št. 8-9, str. 345—347.
Zapis razgovora z Antonom Ipavcem o njegovem predvojnem delu v socialističnih organizacijah, o delu v dobi NOB, bivanju v Mauthausnu, v taborišču pod Ljubeljem in vrnitvi domov.
111. **Filipič, France: Zadnji boj.** Borec 1962, št. 10, str. 370—373.
Odlomek iz nove knjige o Pohorskem bataljonu. V njem pisec prikazuje na temelju izjav zaslišanih zadnji boj pohorskih borcev.
112. **Filipič, France: Iz zgodovine prvih ptujskih partizanov.** Ptujski zbornik II/1962, str. 86—123.
Po večini na memoarskih podatkih napisana razprava o sodelovanju in usodi Ptujčanov v partizanih v letu 1941, predvsem med pohorskimi partizani, delno pa tudi v enotah drugod po Sloveniji.
113. **Filipič, Janez: Horjul med NOB.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 346—347.
113. a **Finžgar, Franc Saleški: Leta mojega popotovanja.** Izbrana dela. Sedma knjiga. Izd. MD. Celje 1962. Strani 435 s slikami. 8°.
Na čas druge svetovne vojne se nanaša poglavje »V nepokojnem pokoju« na straneh 325—357. Ponatis dela iz leta 1957 z drobnimi spremembami.
114. **Florjančič Jagoda: Pohorski bataljon ni padel.** Ob 20-letnici smrti pohorskega bataljona. 7 dni, Maribor 28. XII. 1962, št. 50, str. 8.
Utrinki o koncu bataljona in spomini ljudi na bataljon.
115. **Furlan, Dušan: Legenda o partijski šoli v Cerknem.** Jadranski koledar 1963, Trst [1962], str. 134—137.
Prikaz življenja partijske šole v Cerknem in tragedije januarja 1944.

G

116. **Gašparič, Jože: I. pohorski bataljon.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 196—197.
Kratek prikaz Pohorskega bataljona.
117. **Gašparič, Maks: Ob dnevu žena se spominjamo primera dveh žena,** članic našega kolektiva, ki sta prevzeli vzgojno skrb za tri Majeričevę sinove. Bilten mariborske tekstilne tovarne 1962, št. 2-3, str. 13—16.
Avtor prikazuje predvojnega komunista Avgusta Majeriča, njegovo vojno usodo, poslovilno pismo ženi in usodo njegovih otrok.
118. **Gašparič, Maks: 5. maj — dan tiska.** Bilten mariborske tekstilne tovarne 1962, št. 4, str. 18—19.
Pisec prikazuje delo in usodo tehnike pri Mariji Vrečkovi na Meljski cesti 32 v Mariboru v letih 1943 in 1944.
119. **[Gašparič Maks]: Tiskarna na Meljski cesti.** Mnogo partizanskih brošur in letakov. Pri belem dnevu so poskakali skozi okna na prometno cesto in se rešili. Jakob Vrečko se ni vrnil. 7 dni, Maribor 29. VI. 1962, št. 15, str. 3.

Prikaz partizanske tehnike pri Vrečkovih na Meljski cesti v Mariboru v l. 1943 in njenega konca februarja 1944 ter posledic za ljudi.

120. **Godina, Ferdo: Mi otroci vojne.** Ljubljana 1962. Zbral in uredil Ferdo Godina. Izd. »Borec«. Strani 135 s slikami. 8°.

Knjiga je zbirka zapisov osnovnošolskih otrok o doživetjih med okupacijo. Nanašajo se na stike s partizani in dejanja okupatorskega nasilja. Opisi doživetij se nanašajo na vse slovenske pokrajine, na dogodke v Loškem potoku, na Rabu, v Beli krajini, na Dolenjsko v novomeški okolici, na Primorsko, Gorenjsko, Koroško, Štajersko in na Ljubljano.

121. **Godina Ferdo: Prodrli smo od Mure do Porabja.** Po pripovedovanju Frančka Mirtiča. Pionirski list 31. V. 1962, št. 33.

Spomini na partizanstvo v Prekmurju in boje z Madžari od novembra 1944 dalje.

122. **Godina, F[erdo]: Kramljanje.** (Ob knjigi »Mi, otroci vojne«, ki bo kmalu izšla pri založbi »Borec«.) Otrok in družina 1962, št. 6-7, str. 171—172.

Pisec pripoveduje, kako je zbiral gradivo za knjigo »Mi, otroci vojne«.

123. **Godina Ferdo: »Še nikoli se ni otrok otroku iskreneje izpovedal...«** Razgovor s pisateljem o knjigi »Mi otroci vojne«. Najdihojca, priloga Dela 26. IX. 1962, št. 4.

Intervju s F. G., ki je razložil, kako je zbiral gradivo za knjigo »Mi otroci vojne«.

124. **Golob, Franciška-Desanka: Štefka Majnik-Tatjana.** Idrijski razgledi 30. VI. 1962, št. 2, str. 3—4.

Kratka biografija partijske aktivistke v okolici Idrije.

125. **Grahek, Branko: »Plaz, Planjava, Nanos« — terenske lekarne VII. korpusa NOV in POJ.** Farmaceutvski vestnik 1942, št. 7-10, str. 172—197.

Spomini na organizacijo terenskih lekarn, najprej na zgraditev lekarne »Plaz« na Debencu pri Mokronogu, njenega delovanja, povezav in dajanja uslug, nato lekarne »Nanos« v Brkinih, njenih kanalih v Trst ter lekarne »Planjava« na južnem obrobju Loške doline, ki se je pozneje selila v Prezid, Čabar, Slavski laz pri Fari na Kolpi in o preskrbovalnih kanalih ter kaj je lekarna sama izdelovala; ob osvoboditvi pa selitev v Ljubljano. Na koncu govori pisec še o TV postajah in njihovem funkcioniranju ter nemški ofenzivi, ki jo je doživel na »Planjavi«.

126. **Greif, Martin: Borba na Klopnem vrhu.** Pionirski list 15. III. 1962, št. 23.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisuje pisec boj pohorskih partizanov z Nemci na Klopnem vrhu septembra 1941.

127. **Greif, Martin: Prvi spopad med Nemci in partizani na Pohorju.** Kurirček, 1961-62, št. 6, str. 231.

Spomini na spopad septembra 1941.

128. **[Greif Martin]: Martin Greif o bitki na Nanosu.** Prim. Novice, Nova Gorica 27. VI. 1962, št. 27.

Označitev pomena partizanskega boja z Italijani na Nanosu v letu 1942.

129. **Grile, Julka: Kdo ve za njegov grob?** Borec 1962, št. 6-7, str. 293.
Drobni podatki o Francu Grilcu-Brinarju, organizatorju bohinjske vstaje.
130. **Grivec, F[ranc]: Pohod skozi pekel.** Obisk pri Jožetu Boldanu-Silnem. Novice, Kočevje 20. VII. 1962, št. 29.
Zapis intervjuja z Boldanom. V njem je Boldan podal drobce spominov na svoja doživetja v dobi NOB.
131. **Grmek, Bojana: V taborišču na Rabu.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 304.
Zapis materinega pripovedovanja o življenju v taborišču na Rabu.
132. **Gröblacher, Vinko: Dva strašna dneva.** Slov. vestnik, Celovec 16. III. 1962, št. 11.
Odlomek spominov na aretacijo in izselitev aprila 1942.
133. **Grosman, dr. Božena: Šla sem med prostovoljce.** Borec 1962, št. 4, str. 150—153.
Spomini na zlom Jugoslavije v Zagrebu in vrnitev v Ljubljano po italijanski zasedbi.
134. **Groznik, Marija: Z ranjencem na Travni gori.** Ljubljanski dnevnik (nedeljska izdaja) 27. V. 1962, št. 142.
Spomini na varovanje ranjenca na Travni gori avgusta 1943.
135. **Grum, France in Korošec, Ivan: Grmade v Gorjancih.** Pričetki narodove borbe za samoohranitev. Vestnik SPB XIII/1962. št. 5-6, str. 123—135.
Pisca prikazujeta začetke nastajanja belogardistične vojske v letu 1941.

H

136. **Habjan, Vlado: Tragedija Kamniško-zasavskega odreda.** Celjski tednik, Celje 2. II. 1962, št. 5.
Prikaz tragedije 28 partizanov na Presedlih na območju Čemšeniške planine v februarju 1945.
137. **Habjan Vlado: Usoda Krvavičnikovih pobov.** Planinski vestnik 1962, št. 4, str. 159—162.
Prikaz tragedije Kudrovih sinov oziroma bratov na Vrheh nad Trbovljami.
138. **Habjan, Vlado: Dogodki okoli boja na Čreti.** Invalidski vestnik 9. XI. 1962, št. 23, str. 2.
Reportaža o akciji 1. štajerskega bataljona na Čmakovo graščino oktobra 1941.
139. **Hace, Matevž: Janezovi konji.** Pionirski list 8. II. 1962, št. 18.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec Točkovega Janeza iz Loške doline, kako je s svojim konjem reševal ranjence med boji 14. divizije z Nemci na Štajerskem.

140. **Hace, Matevž: Preprečene sečnje.** Borec 1962, št. 3, str. 110—114.
Spomini na akcijo aktivistov v Loški dolini 1941—1942 pri kmetih, da bi ne sekali lesa v gozdovih in ga prodajali Italijanom.
141. **Hace, Matevž: Partizanski pohod.** Iz boja v boj. Delavska enotnost 21. VII. 1962, št. 28.
Odlomek spominov v reportažni obliki na pohod Tomšičeve in Šercerjeve brigade na Notranjskem.
142. **Hafner, Vinko: Srečno pot, fanta.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«. Strani 244. 8°.
Avtobiografska zgodba o doživetjih dveh članov PK KPS na poti od Blegoša do Kokre in nazaj poleti 1943.
143. **Haložan, Vinko: Ukradeni otroci — janičarji 20. stoletja.** Prosvetni delavec 26. IX. 1962, št. 15.
Utrinki o nemških metodah odvajanja in potujčevanja slovenskih otrok v posebnih nemških taboriščih.
144. **Hoptner, dr. J. B.: Solun v jugoslovanski politiki.** Koledar — Zbornik 1963, izd. Svobodna Slovenija, Buenos Aires [1962], str. 45—52.
Pisec prikazuje vprašanje Soluna v okviru tedanjih zgodovinskih tokov in zavrača kakršnokoli kupčevanje Cvetkovičeve in Simovičeve vlade za teritorialno pridobitev Soluna.
145. **[Hrastelj Franc]: Prevoz trupla škofa A. M. Slomška.** Družina XI, Nova Gorica 1962, št. 17, str. 133—134.
Pisec prikazuje, kako so cerkvene oblasti v Mariboru junija 1941 morale na nemški ukaz odpreti Slomškov grob in Slomška prenesti drugam, po sporazumu škofije in frančiškanov v kripto frančiškanske cerkve.
146. **[Hudales Oskar]: Prispevek k zgodovini partizanskega tiska.** Nova obzorja 1962, št. 3-4, str. 199—200.
Poročilo o knjigi Bogdana Žolnirja »Partizanski tisk ob Meži, Mislinji, Dravi«.

I

147. **Ilinčič, Marica: Bitka na Kovačič planini.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 225—226.
Zapis pripovedovanja staršev o pohodu Gregorčičeve brigade v Beneško Slovenijo 1943.
148. **In vedno spet: V spomin in opomin!** Slov. vestnik, Celovec 13. IV. 1962, št. 15.
Utrinki iz nacističnega terorja nad koroškimi Slovenci, o procesu v Celovcu aprila 1943, o smrti Fr. Pasterka-Lenarta in o zločinih nad slovenskimi ljudmi pred kapitulacijo Nemčije v letu 1945.
149. **Inž. A. M.: Niko Šivic.** Vestnik, Buenos Aires XIII/1962, št. 5-6, str. 145.
Kratka biografija domobranskega borca in oficirja.

150. **Izlakar, Franc: Iz brezpravnih številko smo postali enakovredni člani družbe.** Zasavski tednik, Trbovlje 10. V. 1962, št. 20.
Spomini na bivanje v koncentracijskem taborišču Dachau.

J

151. **J. J.: V taborišču sem bila z Ano Frank.** Spomini na nesrečno judovsko deklico. Prim. dnevnik, Trst 10. VIII. 1962, št. 175.
Zapis pripovedovanja Anice Kovačičeve iz Idrije pri Bači in njenih spominov na življenje v taborišču Bergen Belsen in na razgovore z Ano Frankovo.
152. **Jakomin, Jože: Nisem se ločil od strojnice.** Borec 1962, št. 8-9, str. 314—317.
Spomini na boje z Italijani v začetku roške faze italijanske ofenzive poleti 1942.
153. **Jakopec, Miloš, »Pulferturn« brez smodnika.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27.
Spomini na akcijo belokranjskih partizanov za zaplembo municije v Kanižarici poleti 1941.
154. **[Jakopec Miloš]: Spomini.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27.
Zapis spominov, ki so jih pripovedovali Tone Javorič pod naslovom »25 tisoč mark nagrade« o delovanju za OF v Rajhenburgu, Marica Sinkovič pod naslovom »Po letih in po abecedi« o nemškem izseljevanju, dr. Jože Čakš pod naslovom »Na svidenje! Pokonci glave!«, o spominih na bivanje v zaporu v Rajhenburgu, Anton Kacjan pod naslovom »Harmonikar Lenart v sprevodu« o zaporu v Rajhenburgu, Milan Vutkovič-Severin pod naslovom »Vse od šivanke do konja« o kontroliranju nemške pošte in Karel Žener pod naslovom Interniranec 57.878« o življenju v Auschwitzu.
155. **[Jakopec Miloš]: Partizanski mami Ani Sajatovi v slovo.** Dolenjski list, Novo mesto 23. VIII. 1962, št. 34.
Kratek življenjepis.
156. **[Jakopec Miloš]: Dva jubileja.** Dolenjski list, Novo mesto 13. XII. 1962, št. 50.
Življenjepis Jožeta Plavca in Ivana Grašiča, ki se dotika tudi dobe NOB.
157. **Jakopič, Lojze: Ognjeni krst.** Tako se je začelo. Delavska enotnost 21. VII. 1962, št. 28.
Reportaža o prvi mladinski akciji proti Italijanom v Mali vasi na Ježici.
158. **Jakopič, M.: Gradivo k Turjaku.** Vestnik, Buenos Aires, XIII/1962, št. 5-6, str. 151—152.
Drobne pripombe kontrarevolucionarnega avtorja k bojem za Turjak septembra 1943.
159. **[Jakša Slavko]: Revolucionar pripoveduje.** Naš glas, Izola 12. IX. 1962, št. 5.
Zapis intervjuja o življenju Slavka Jakša, ki zajema tudi dobo NOB.

160. **[Jakše Marko]: »Ukradeni otroci«.** Izšla je knjiga, ki jo priporočamo. Kmečki glas 5. VII. 1962, št. 27.
Referat o knjigi Staneta Terčaka.
161. **Jan, Ivan: Cankarjevci.** Glas, Kranj 6. I. 1962, št. 1 — 2. IV. 1962, št. 38.
Oris bojev Cankarjevega bataljona v letih 1941 in 1942, zlasti bojev v Dražgošah in rezultatov.
162. **[J]an [Iv]an: Raztrganci nevarno orožje v rokah gestapa.** Glasnik ZROP, marec 1962, št. 3, str. 3.
Pod rubriko »Partizanska zakladnica« prikazuje pisec metode raztrgancev na Gorenjskem, posebej pa dejavnost Miha Perka-Samca.
163. **Jan, Ivan: Spopad v Udinborštu.** Pionirski list 11. I. 1962, št. 17.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec tragedijo 2. bataljona Kokrškega odreda v septembru 1942.
164. **Jan, Ivan: Dravskega in Dimača ni več.** Borec 1962, št. 2, str. 82—83.
Drobci iz življenja dveh gorenjskih borcev.
165. **[Jan Ivan]: Razbijanje nemških načrtov.** Glasnik ZROP, april 1962, št. 4, str. 3.
Pisec prikazuje, kako so vermanšaftovci v Žirovnici poleti 1942 odšli s partizani, enako pa tudi člani Hitlerjugend v Tržiču.
166. **[Jan Ivan] An: Kdo bo koga.** Glasnik ZROP, maja 1962, št. 5, str. 3.
Pisec prikazuje v članku akcijo dr. Bedenka za razkroj gorenjskih partizanov in organizacije belogardizma v letu 1942.
167. **Jan, Ivan-Srečko: Od vasi do vasi.** Na pohodu s Kokrškim odredom. Borec 1962, št. 6-7, str. 268—270.
V prikaz poveljnega spominskega pohoda so vključeni drobci iz razvoja Kokrškega odreda.
168. **[Jan Ivan]: Upor na Kamniškem — osnova njihovega praznika.** Ob obletnicah vstaj. Glasnik ZROP, julij-avgust 1962, št. 7-8, str. 8.
Na temelju odlomkov iz spominov, ki so jih napisali Tomo Brejc, Mirko Jerman, France Podstudenšek, Jože Pirš in Tone Tomelj prikazani začetki partizanstva na območju kamniške okolice.
169. **Jančar, Rudi: Partizanske radiooddajne postaje.** Pionirski list 17. V. 1962, št. 31.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisani spomini na ustvarjanje brezžične zveze z Moskvo in vrhovnim štabom v letu 1942.
170. **Janež, Janez: Častna partizanska beseda.** Invalidski vestnik 1. I. 1962, št. 1, str. 7.
Pisec prikazuje madžarski teror v Prekmurju v zadnjih mesecih pred osvoboditvijo leta 1945 in predajo Madžarov v Turnišču.

171. **Janež, Janez: Srečanja z vrhovnim komandantom.** Inv. vestnik 25. V. 1962, št. 1, str. 3.
Reportaža o srečanju Babnopoljcev Janeza Razdriha-Gozdarja in Franceta Ožbolta s Titom jeseni 1942 in jeseni 1943.
172. **Janež, Jože: Štirje Šimanovi.** Borec 1962, št. 2, str. 70—72.
Prikaz usode babnopoljske družine Ožboltovih.
173. **Janež, Jože: Partizan Mirko je ostal v Porabju.** Inv. vestnik 6. IV. 1962, št. 8, str. 5.
Reportaža o bojih partizanov v Porabju.
174. **Janež, Jože: V boju z Madžari in naraslo reko Ledavo.** Inv. vestnik 27. IV. 1962, št. 9, str. 5.
Pisec prikazuje spopad partizanske skupine z Madžari v februarju 1945.
175. **Janež, Jože: Poslovil se je na prvi pomladni dan.** Borec 1962, št. 5, str. 229—230.
Oris borca Jakoba Galičiča in usode njegove družine v NOB.
176. **Janež, Jože: Zločin v Jermendolu.** Inv. vestnik 22. VI. 1962, št. 13, str. 3.
Reportaža o italijanski ustrelitvi devetih Babnopoljcev 29. julija 1942.
177. **Janež, Jože: Partizanka Vida.** Borec 1962, št. 8-9, str. 336—338.
Pisec govori najprej o ustrelitvi 21 ljudi pri Smodiševem mlinu na Moti ob Muri, nato pa o Mariji Petje-Vidi, njenem aktivističnem delu v Litiji, mučenju v nemških zaporih, begu in ponovnem delu za NOB, zajetju po vlasovcih in smrti pri Smodiševem mlinu.
178. **Janež, Jože: Izdajalec.** Inv. vestnik 23. XI. 1962, št. 24-25, str. 6.
Reportaža o razmerah v Babnem polju med vojno in izdajalcu »Kunštlovem Tonetu«, krivcu za pokol Babnopoljcev v letu 1942.
179. **[Janež Jože]: V zaporih in taboriščih.** Inv. vestnik 23. XI. 1962, št. 24-25, str. 8.
Drobci iz življenja prekmurskih ljudi v koncentracijskih taboriščih.
180. **Janež, Jože: Mrtvi bataljon Rdeče armade.** Borec 1962, št. 11, str. 420—423.
Zapis drobnih spominov domačinov na boje sovjetskih vojakov z Nemci na prekmurski zemlji.
181. **[Jarc Janko]: Dušan Jereb-Štefan.** (Ob odkritju spominske plošče.) Dolenjski list. Novo mesto 11. X. 1962, št. 41, str. 12.
Življenjepis partijskega delavca, ki se na koncu dotika tudi dobe NOB in smrti v Velikem Lipovcu marca 1943.
182. **Jarc, Janko: Boj pri Rajhenauu 25. junija 1943.** (Odlomek iz rokopisa »Partizanski Rog«.) Dolenjski list, Novo mesto 25. X. 1962, št. 43, str. 9.
Na temelju italijanskih aktov, dokumentov glavnega štaba ter memoarskih virov (Fr. Pirkoviča-Čorta) napisan prikaz o bojih Gubčeve in Tomšičeve brigade na Rogu.

183. **[Jarc Janko]: Zadnji boj Milana Majcna in Ivana Mevžlja 28. in 29. oktobra 1941 na Murencah.** Dolenjski list, Novo mesto 25. X. 1962, št. 43, str. 10—11.
Prikaz Milana Majcna in nekaj njegovih drznih dejanj v letu 1941 v Ljubljani, Iškem Vintgarju in njegovega konca v Murencah skupno z Jančetom Mevžljem.
184. **Jarc, Jože: Številka 67.851 pripoveduje.** Medvodski kurir, Medvode 1. II. 1962, št. 10 — 7. V. 1962, št. 14.
Zapis pripovedovanja Anice Trampuševe-Bohinčeve o doživetjih v taborišču Auschwitz in Birkenau.
185. **Jelinčič, Z[orko]: Dr. Lavo Čermelj: Ob tržaškem procesu 1941.** Spomini na dobo med obema vojnama. Prim. dnevnik, Trst 21. XI. 1962, št. 262, in 22. XI. 1962, št. 263.
Pripombe k navedeni Čermeljevi knjigi.
186. **Jeran, Franc: Pot v partizane.** Titan, Kamnik 1962, št. 2-3, str. 28 in št. 4-5, str. 44.
Pisec prikazuje najprej mobilizacijo v nemško vojsko, nato pa beg domov in odhod v partizane.
187. **Jerič, Vid: Samo dva sta se prebila.** Borec 1962, št. 8-9, str. 338—339.
Spomini na spopad z belogardisti ob obisku terenskega delavca Jakopina blizu Mirne jeseni 1942.
188. **[Jeršek Dare]: Demonstracije proti okupatorju.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 198.
Temeljna dejstva o množičnih akcijah v Ljubljani v letih 1941—1943.
189. **J[eršek], D[are]: Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije, II. del.** Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—1945, 2. knjiga. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 338—340, in Komunist 6. IV. 1962, št. 14.
Poročilo o knjigi. V Komunistu je naveden samo začetni del naslova.
190. **[Jeršek Dare]: II. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Matija Gubec«.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 317—318.
Kratek historiat brigade.
191. **J[eršek], D[are]: France Škerl: Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev 1945—1959.** Komunist 14. VIII. 1962, št. 34.
Poročilo o knjigi.
192. **Jeršek, Dare: Jože Gregorčič-Gorenjc.** Komunist 14. IX. 1962, št. 37.
Biografija partijskega funkcionarja, španskega borca in partizanskega komandanta.
193. **J[eršek], D[are]: Nova številka »Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja«.** Komunist 21. XII. 1962, št. 51.
Poročilo o zborniku in prispevkih v njem.

194. **Jezovšek, Franc: Bila sta v partizanih.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 231.
Zapis pripovedovanja staršev o njihovem življenju v dobi vojne.
195. **Jones, William: Dvanajst mesecev s Titovimi partizani.** Ljubljana 1962.
Izd. »Borec«, strani 173. 8°.
Spomini člana angleške misije na partizanstvo na Hrvaškem in v Sloveniji v letih 1943 in 1944. Spomini so napisani na temelju osebnega opazovanja in ustnih informacij. Dotikajo se posameznih oseb različnih oblik partizanskega življenja v boju in izven bojev, medsebojnih odnosov med partizani, rasti ljudske oblasti, njenih velikih zborovanj, kočevskega zbora, zasedanja v Jajcu, prihoda avnojevcev v Slovenijo in mitinga v Črnomlju ob koncu januarja 1944.
196. **Jurečič, Frančiška: Moji ranjenci.** Borec 1962, št. 11, str. 444—447.
Spomini na zdravljenje kordunaških ranjencev, na bolnišnico na Ostrcu, Delkotovi pristavi in Priseki v Žumberku, na požig Planine in ustaško divjanje.
197. **Juvančič, Ivo: Italijanski okupator v Ljubljani 1941—1943.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 63—140.
Na arhivskem gradivu napisana razprava o metodah in ukrepih civilnih in vojaških oblasti italijanskih okupatorjev v Ljubljani in Ljubljanski pokrajini proti slovenskemu narodnoosvobodilnemu gibanju.
198. **Juvančič, Ivo: Slovensko Primorje med NOB v italijanski publikaciji.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 299—304.
Prikaz knjige Tržačana Alija Apiha »Dall regime alla resistenza«, ki jo kritik komentira, kritizira in dopolnjuje.

K

199. **Kacin, Milica: Jože Srebrnič.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 348—350.
Kratek življenjepis, ki se dotika tudi dobe NOB.
200. **Kako je nastal naš državni grb.** Tednik, Ptuj 29. XI. 1962, št. 46.
Članek prikazuje, kako je Djordje Andrejevič-Kun po razgovoru s Titom in Rankovičem ustvaril grb nove Jugoslavije.
201. **Kastelic Olga-Marjetka: Olcar in tank.** Slov. vestnik, Celovec 2. III. 1962, št. 9.
Reportažni prikaz koroškega partizana Metoda in njegove smrti.
202. **K[astelic Olga] M[arjetka]: »Nič nisem povedal, mama...«** Najdihojca, priloga Dela 26. IX. 1962, št. 4.
Avtorica prikazuje, kako so Nemci mučili otroka, ker ni hotel povedati, kje je oče, ki je odšel v partizane.
203. **Kavšek, Slavko: Slovenci v borbi za svoje meje.** Slov. Jadran, Koper 7. IX. 1962, št. 37, str. 3.
Prikaz prve mornariške skupine 9. korpusa, prvega in nato drugega mornariškega odreda ter rezultatov njihove aktivnosti pri osvoboditvi Slovenije.

204. **K[elvišar], F[ranc]: Padel je v cvetu mladosti.** Zbor volivcev 19. III. 1962, št. 2.
Oris skojevskega aktivista Milana Šušteršiča.
205. **Kelvišar, Franc-Fiki: Spomini na Milana.** Borec 1962, št. 4, str. 153—156.
Spomini na predvojnega skojevca Milana Šušteršiča in medvojnega aktivista do decembra 1941, ko so ga aretirali Italijani, obsodili in februarja ustrelili v gramozni jami.
206. **Kelvišar, Krista: Fant iz barake.** Borec 1962, št. 6-7, str. 279—280.
Spomini na Zvonimira Runka, na njegovo delo v Vzajemnosti in pri »Desetem bratu« (vosovski postojanki).
207. **Klančar Mirko-Sandi: Napad na Ajdovec.** Iz dnevnika Gubčeve brigade. Delo 30. XII. 1962, št. 358.
Spomini borca Gubčeve brigade na napad na belogardistično postojanko na Ajdovcu decembra 1942.
208. **Klanjšek Jože-Vasja: Napad na Verd.** Pionirski list 5. IV. 1962, št. 26.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec po spominih akcijo Zidanškovega bataljona na italijansko postojanko na Verdu (v februarju 1942).
209. **Klarič [Jože]: Alojzu Rahu v slovo.** Novice, Kočevje 13. I. 1962, št. 3 in Borec 1962, št. 2, str. 83.
Spominske besede v slovo aktivista na Kočevskem. Obsegajo tudi dobo NOB. V Borcu je članek naveden brez avtorja.
210. **K[lemen] Z[ofka]: Ko bi Boris še živel . . .** Celjski tednik, Celje 12. I. 1962, št. 2, str. 7.
Zapis drobnih spominov na Borisa Vinterja pri Zrečanih.
211. **Klemenčič, Milan: 15. oktober — praznik občine Gornja Radgona.** Pom. vestnik, M. Sobota 11. X. 1962, št. 39.
Prikaz začetkov osvobodilnega gibanja v Gornji Radgoni in Pomurju v letu 1941.
212. **Klep, Jože-Smeh: Lackov odred in njegovi napadi na sovražnikove postojanke v ptujskem okolišu.** Ptujski zbornik II/1962, str. 124—132.
Pisec prikazuje najprej enote Lackovega imena na Kozjaku in Pohorju, nato pa posebej delovanje tistih enot Lackovega odreda, ki so delovale v ptujskem okolišu v letu 1944, na zaključku pa še akcije minercev, zlasti pa napad Lackovega odreda na elektrarno Falo jeseni 1944.
213. **Klinar, Miha: Prva bitka.** 1. avgusta 1941 je Cankarjeva četa bila na Obranci na Mežaklji prvo odprto bitko slovenskih partizanov proti nemškim zavojevalcem. Glas, Kranj 1. VIII. 1962, št. 87.
214. **Kmet: Rojak piše.** Naš tednik - Kronika, Celovec 12. IV. 1962, št. 15.
Pisec prikazuje, zakaj so nacisti nehali z izselitvami koroških Slovencev aprila 1942 (zaradi odpora vojske).

215. **Kocijan, Andrej: Iz dnevnika izseljenca v Srbiji.** Glas, Kranj 3. IX. 1962, št. 101 — 8. IX. 1962, št. 103.
Spomini na izselitev in življenje v pregnanstvu v Valjevu.
216. **Kocjančič, Stanko: Vroče poletje 1942 na Jelovici.** Borec 1962, št. 6-7, str. 276—279.
Spomini na nemško hajko na Kranjčev bataljon na Oblakovi planini avgusta 1942, kako je do hajke prišlo po izdaji domačih ljudi, kakšni so bili rezultati in na novo nemško hajko na Jelovici proti borcem II. grupe odredov.
217. **Kodrič, R.: Spomini na J. Srebrniča.** Delo, Trst 8. VI. 1962, št. 7.
Spomini zajemajo tudi dobo NOB.
218. **Kolar, Franci: Borbe z divizijo »Hermann Göring«.** Ljubljanski dnevnik [nedeljska izdaja] 25. III. 1962, št. 81 — 13. V. 1962, št. 128.
Pod različnimi podnaslovi napisani spomini na bivanje v glavnem štabu NOV in POS, na 9. brigado v 18. diviziji ter na boje z Nemci pri Brodu na Kolpi jeseni 1943.
219. **Kolar, Franci: Borbe z divizijo Hermann Göring.** Pionirski list 10. V. 1962, št. 30.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisuje pisec boj borcev 9. brigade z Nemci na Brodu ob Kolpi ob nemški ofenzivi jeseni 1943.
220. **Kolar, Vilko-Domen: Februarska konferenca prosvetnih delavcev v Stični 1944. leta.** Prosvetni delavec 7. II. 1962, št. 3.
Prikaz konference in glavnih problemov po referentih, ki so jih obravnavali.
221. **Kolarič, Martin: Spomin na leto 1942.** (Ob krajevnem prazniku.) Tednik, Ptuj 6. IV. 1962, št. 13 — 20. IV. 1962, št. 15.
Spomini na aretacijo in zasliševanje gestapovcev v Središču, na zapore v Ptuj in nato na Borlu.
222. **[Koman Stane]: 8. marec — dan žena.** Zbor volivcev 21. II. 1962, št. 1, str. 2.
Članek govori o delu žena na Ježici za NOB, zlasti o Dragi Rodičevi in Rezki Klopčičevi.
223. **Končar, Pavla: To ne sme iti v pozabo.** Delo 14. IX. 1962, št. 253.
Spomini Gorenjke na gostoljuben sprejem pri Srbih v Arilju po nemški izselitvi leta 1941.
224. **Konjedič, Mara: Spomin ob prazniku borca.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 3.
Spomini na boj slovenske brigade v Jelenovem žlebu.
225. **Konobelj, Franc-[Slovenko]: Zgodovina NOB v muzejskih zbirkah.** Glas, Kranj 12. V. 1962, št. 53.
Pisec govori tudi o problemu zbiranja arhivskega gradiva za NOB.

226. **[Konobelj France]-Slovenko: Simoni v slovo.** Glas, Kranj 17. XI. 1962, št. 133.
Oris Marije Jenkove — Kajžove mame iz Trebeža na Javorniku, njenega podpiranja partizanov ter življenja v taborišču Aichach.
227. **Koprivec, Ana: Bilo je v noči od tretjega na četrti maj 1945.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 228—229.
Zapis pripovedovanja o belogardističnem uboju Katice Škrljeve v Kamnu pri Št. Rupertu na Dolenjskem.
228. **Kosmač, Ivanka-Hvalova: Kurirji iz gozdíča Šuštarci pri Pečinah.** Pionirski list 1. XI. 1962, št. 8.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« opisani spomini na izkazovanje pomoči partizanskim kurirjem na Tolminskem decembra 1942.
229. **Košir Ivan: Borba v Jelenovem žlebu.** Štorski železar, Štore 1962, št. 11, str. 2.
Spomini na boj slovenskih brigad z Italijani marca 1943.
230. **Košir Ivan: Napad Gubčeve brigade na Dob pri Mokronogu.** Štorski železar, Štore 1962, št. 12, str. 3.
Spomini na akcijo na fašistično postojanko decembra 1942.
231. **Košir Ivan: Spomini na prijatelja-borca.** Štorski železar, Štore 1962, št. 12, str. 3.
Spomini na Antona Ilvarja in župnika Janka Kamljanca v letu 1942.
232. **Košir Ivan-Ris: Kako smo pgnali z Doba fašiste, grofa in domače izdajalce.** Dolenjski list, Novo mesto 20. XII. 1962, št. 51, str. 12-13.
Spomini na boj Gubčeve brigade 26. decembra 1942.
233. **Kotnik, Beno: Za navrški spomin.** Koroški fužinar, Ravne 1. I. 1962, št. 1-2, str. 3—5.
Spomini na Kvedrovo akcijo za ustanovitev OF v Mežiški dolini in na naslednji razvoj organizacije OF.
234. **Kotnik Stanko: Poročanje je odgovorno delo.** Delo 24. I. 1962, št. 23.
Drobne pripombe k datiranju Löhrove kapitulacije »Na Poljani« pri Prevaljah.
235. **Kovač, Mima - Zupančič — Barčka: Spomini na slovenjegoriško četo.** Ptujski zbornik II/1962, str. 11—26.
Avtorica prikazuje ustanovitev, začetke in konec Slovenjegoriške čete. V spominih posebej prikazuje osebnostne like Reševih fantov, Anice Kavčevičeve, Olge Megličeve, Franca Krambergerja, Jožeta Lacka in Franca Osojnika.
236. **Kozar Danila: Zgodba iz partizanskega življenja.** Novice, Kočevje 1. I. 1962, št. 1.
Zapis očetovega pripovedovanja o doživljanju partizanskega kurirja.

237. **Kozinc, Željko: Brigada v senci Vražjega vrtca.** Deset dni so dekleta delala na izdajalčevih njivah. Na robu njiv je bila zakoličena zastava s peterokrako. Mladina 10. XI. 1962, št. 44.
Prikaz delavnega elana skojev v Babnem polju v letu 1942 in tragedije Babno-poljcev v Vražjem vrtcu 30. julija 1942.
238. **Kraigher, Nada: Partizanščina.** Mlada pota 1961/62, št. 8, str. 547—573.
Reportažni prikaz izvrševanja različnih dolžnosti v glavnem štabu in zavezniških misijah.
239. **Kraigher, Nada: Bari.** Mlada pota 1961/62, št. 9, str. 625—643.
Avtorica prikazuje v reportažni obliki dogodke in človeške značaje, ki jih je srečavala med svojim bivanjem v južni Italiji v letu 1944.
240. **Krajnc Lojzka-Olga: Utrinki iz življenja borcev na Pohorju leta 1944.** Tednik, Ptuj 22. VI. 1962, št. 23.
241. **Krakar, Lojze in Kumar, Milan: Odtod so bežale še ptice.** Dokumenti iz nacističnih koncentracijskih taborišč. Ljubljana 1962. Izd. Mladinska knjiga. Strani 109 s slikami. 8°.
Ob fotografskih dokumentih iz taborišč v Auschwitzu, Buchenwaldu, Ravensbrücku in Mauthausnu, ki so delo Milana Kumarja, naniza avtor L. Krakar v besednem delu bistvene podatke o taboriščih, življenju v njih in žrtvah.
242. **Kralj, Ana: Partizan mi je pripovedoval.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 227 do 228.
Zapis stričevega pripovedovanja o rešitvi pred Nemci in odhodu v partizane.
243. **Kralj, Drago: Na Triglav.** Mladina 7. IV. 1962, št. 13.
Zapis pripovedovanja Antona Ambrožiča-Boža iz Spodnjih Gorij, kako so borci Gorjanske čete Cankarjevega bataljona izvedli pohod na Triglav poleti 1942.
244. **K[ralj], D[rago]: Partizani na Triglavu.** Mladina 2. VI. 1962, št. 21.
Zapis pripovedovanja Jožeta Rožmana o pohodu borcev Jeseniško-bohinjskega odreda na Triglav ob osvoboditvi Beograda 1944.
245. **Kralj, D[rago]: Obisk iz domovine.** Glas, Kranj 31. X. 1962, št. 126.
Pisec pojasnjuje v članku, da je bil partizan Tomo, ki je padel v Poljanski dolini 1944, Poljak Tadeusz Sadowsky in kako je prišel v Slovenijo med partizane.
246. **K[rall], J[ože]: Franjo Tudjman: Rojstvo socialistične Jugoslavije.** Ljubljana, Zavod »Borec« 1961, 266 + (VI) str. 8°. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 336—338.
Poročilo o knjigi.
247. **Kramar, Marija: Rojakov udarec najbolj boli.** Borec 1962, št. 10, str. 397 do 399.
Spomini na ujetništvo pri domobrancih, zasliševanja in mučenja v letu 1944.

248. **[Kranjc Cene]: Ana Saje.** Delo 18. VIII. 1962, št. 226.
Zapis pripovedovanja o Ani Sajetovi in njeni povezanosti z NOB.
249. **Krašovec, Dušan: Skozi temo svobodi nasproti.** Skozi TAM, Maribor december 1962, št. 12, str. 11—12.
Utrinki iz življenja v belokranjski brigadi.
250. **[Krašovec Jurij]: Drveče bakle na tračnicah.** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17, str. 16.
Prikaz treh napadov 14. divizije na vlak pri Paški vasi, Hudi luknji in Paki aprila 1944.
251. **[Krašovec Jurij]: Narod si bo pisal sodbo sam.** Celjski tednik, Celje 27. XI. 1962, št. 46-47, str. 13.
Splošno o pomenu drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu.
252. **[Krašovec Jurij]: Ob prvem maju 1944. Steindl je besnel.** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17, str. 16.
Prikaz Steindlovega odnosa do partizanskih akcij na Štajerskem ob 1. maju 1944.
253. **[Krašovec Jurij]: Partizanski kresovi v Šaleški dolini.** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17, str. 16.
Zbirka prispevkov, ki prikazuje akcije XIV. divizije ob 1. maju 1944 na Štajerskem.
254. **[Krašovec Jurij]: 1944 — svobodne volitve v Gornji Savinjski dolini.** Celjski tednik, Celje 27. XI. 1962, št. 46-47, str. 13.
255. **[Krašovec Jurij]: Ustavil sem vlak.** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17.
Zapis spominov Stanka Jezernika na akcijo na vlak pri Velenju aprila 1944.
256. **Krašovec, J[urij]: V bombniku nad Graz in Segedin.** Pino — netilec upora — Pino v dramatičnem času. Celjski tednik, Celje 22. VI. 1962, št. 24 — 6. VI. 1962, št. 26.
Odlomki iz življenja mladince in letalca Jožeta Božiča-Pina v treh člankih, ki ima vsak drug naslov. V drugem in tretjem govori pisec tudi o Pinovem aktivističnem delu v Celju v letu 1941.
257. **[Krašovec Jurij]: Rudo 41.** Ob dnevu JLA. Celjski tednik, Celje 21. XII. 1962, št. 50, str. 12.
Kratko o pomenu vojaških enot, zlasti še 14. divizije.
258. **Krivos, Zorka: Bengalični ogenj.** Borec 1962, št. 10, str. 399—401.
Spomini na premike osvobojenih internirancev, ki so se pridružili partizanom, med prvo nemško ofenzivo na Trnovski planoti leta 1943 in poskuse izdaje.
259. **Krivos, Zorka: Komandir Samo.** Borec 1962, št. 12, str. 491—493.
Prikaz rekvizicijske akcije v Dolomitih v dolini Horjulke novembra 1942.

260. **Kreft, Ivan: Dr. Leopold Lenard.** Delo 28. I. 1962, št. 27.
Kratka biografija novinarja, ki se dotika tudi NOB.
261. **Kregar Franc: Spomini na vojna leta v smodnišnici.** Naše delo, Kamnik 1962, št. 4, str. 110—113.
Pisec po spominih prikazuje življenje in delo v smodnišnici v Kamniku, uničevanje pred prihodom okupatorja in nato sodelovanje z osvobodilnim gibanjem. Članek je napisan delno tudi po pripovedovanju Jožeta Cverleta.
262. **Krejan, Hinko: Moja maja med NOB.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 351 do 352.
Zapis materinega pripovedovanja o podpiranju partizanov v letu 1942.
263. **Krištof, France: Po šestnajstih letih.** Razmišljanja ob obisku Vetrinja. Vestnik, Buenos Aires XIII/1962, št. 5-6, str. 107—117.
Razmišljanja kontrarevolucionarnega pisca o političnih odnosih v domovini med vojno, o odnosu kontrarevolucionarjev do osvobodilnega gibanja in zahodnih zaveznikov s posebnim ozirom na dogodke v Vetrinju leta 1945.
264. **Križevnik, Olga: Dravograd v letih 1941 do 1945.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 266—267.
Prikaz Dravograda kot kraja nemškega mučenja slovenskih ljudi.
265. **Križnar, Ivka: Učitelj in učenci.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 288—289.
Oris Staneta Žagarja kot partijskega delavca in na koncu kot borca ter njegove smrti v Hičevju pri Crngrobu 27. marca 1942.
266. **Kržan Slavko: Z doma v nemško suženjstvo.** Dolenjski list, Novo mesto 7. VI. 1962, št. 23, str. 9.
Spomini na selitev z domače zemlje ob Sotli jeseni 1941.
267. **K[ržišnik], A[nton]: Dr. Teodor Tominšek 60-letnik.** Delo 16. X. 1962, št. 285.
Življenjepis, ki se v glavnem nanaša na dobo NOB.
268. **Ksela, Linka-Jasna: Ena od mnogih ...** Ruški delavec 1962, št. 1, str. 9 do 10.
Spomini na življenje Pohorskega bataljona v novembru 1942.
269. **Kukavica, Ludvik: Zakasnitev.** (Iz kurirskega dnevnika.) Borec 1962, št. 1, str. 26.
Prikaz doživljaja kurirja s postaje TV 11 v Loškem potoku pri izvrševanju kurirske dolžnosti.
270. **Kukavica, L[udvik]: 16-letni partizan pri ranjencih.** Borec 1962, št. 8-9, str. 320—321.
Pisec prikazuje Maksa Burgerja iz čete Varetovega (Ivana Varška) bataljona, kako je med roško ofenzivo skrbel in varoval ranjence v Rogu in nazadnje padel v boju z Italijani.

271. **[Kumbatovič] Filip Kalan: Blišč in beda velikega časa.** Likovna revija I, december 1961 [1962], št. 2, str. 33—42.
Oznaka partizanske grafike.
272. **K[umer] D[rago]: Tine in Edo sta padla.** Celjski tednik, Celje 19. I. 1962, št. 3, str. 7.
Reportaža o bratrancih Tinetu Škorjancu in Edu Lubeju iz Prebolda.
273. **Kumer, Drago: Junaška smrt.** Celjski tednik, Celje 20. VII. 1962, št. 28, str. 12.
Reportaža o Jožetu Turku iz Prebolda in njegovi smrti.
274. **Kurirčkova torba.** Kurirček 1961/62, št. 1, str. 32—37; št. 2, str. 77—80; št. 3, str. 126—129.
Zbirka prispevkov, ki so jih napisali otroci po svojih spominih ali po pripovedovanju staršev, stricev in drugih. V njih prikazujejo svoje ali doživljaje pripovedovalcev.
275. **Kveder, Dušan: Udarne brigade.** Prve akcije proletarcev. Delavska enotnost 21. VII. 1962, št. 28.
Odlomek spominov na začetke udarnih brigad in akcij v letih 1942 in 1943.

L

276. **Lasič, Vida: Svetloba mladih let.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«. Strani 227 z risbami. 8°.
Avtobiografska povest o doživetjih med vojno. Vanjo so vključeni spomini na delovanje »kričača« v Ljubljani, na tov. Barbko in vodstvo radijskega sektorja do odhoda v partizane po kapitulaciji Italije, oris življenja v partizanskih delavnicah v Starih žagah, prizadevanja za vrnitev v Ljubljano in nazadnje funkcioniranje radio oddajnika v Ljubljani, aretacijo, zapor v Ljubljani in osvoboditev.
277. **Lavrič, Stane: Šli smo na Štajersko.** Borec 1962, št. 12, str. 494—496.
V oris pohoda po poteh štirinajste divizije je pisec vključil drobne spomine na to divizijo v vojnem času.
278. **Lenardič, Stane: Križ in zločin.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«, zbirka »Dokazi«, št. 9. Strani 130 s slikami. 8°.
Na temelju pretežno memoarskih zapisov prikazan razvoj belogardistične in domobranske postojanke na Urhu pri Ljubljani, njenih povezav z Italijani in nato Nemci, njenih krvavih in zatiralskih odnosov do pristašev OF, do civilnih ljudi in partizanov.
279. **Leskovec, Karel: Čuden napad.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 187—190.
Oris italijanskega napada na vas pri Dobrovi ter spopada partizanov z belimi pozimi 1943.
280. **Leskovec, Karel: Kurir Branko.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 405—407.
Članek prikazuje, kako so ženske v Poljanski dolini rešile kurirja 2. bataljona Prešernove brigade pred Nemci.

281. **[Lešnik Rudi]** s: **V spomin junakom.** Celjski tednik, Celje 20. VII. 1962, št. 28, str. 3.
Kratek prikaz težavnega življenja partizanov Kozjanskega bataljona na Kozjanskem do maja 1943.
282. **Leto 1941 na Dolenjskem.** Dolenjski zbornik, Novo mesto 1961 [1962], izd. Dolenjska založba, str. 9—60.
Razprava je napisana na temelju sestavkov, ki so jih prispevali Viktor Avbelj-Rudi, Jože Borštnar, Matija Maležič-Ciril, Ivan Morežan, Vilma Pirkovič, Franček Saje, Niko Šilih, Stanko Škaler, Edo Turnher-Primož, Radko Polič, Janko Jarc. Razprava prikazuje na straneh 9—29 delovanje Komunistične partije na Dolenjskem v letih pred vojno, na straneh 29—61 pa razvoj NOB na istem območju. Najprej prikazuje organizacijski razvoj KP in OF po okrožjih: novomeško, belokranjsko, kočevsko-ribniško, posavsko, grosupeljsko in stiško, nato na kratko narodno zaščito in zaključuje s prikazom napada na Bučko. V okviru prikazov po okrožjih vključuje tudi nastanek grup in čet ter na kratko tudi njihovo aktivnost. Tako govori o novomeški skupini, o belokranjskih skupinah, Ribniški četi, Krški skupini in Brežiški četi, Stiški četi, Grosupeljski četi in usodi čet v zvezi z napadom na Bučko.
283. **L[avec], Z[denka]: Veliko smo pridobili.** Na kratkem obisku v nekdanji partizanski vasi Jurišče pri Pivki. Slov. Jadran, Koper 27. VII. 1962, št. 31, str. 3.
Avtorica vključuje v reportažo o sedanjem življenju v vasi Jurešče tudi opis pomena vasi v dobi NOB.
284. **Lindsay, Rogers: Gverilski zdravnik.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«. 192 strani. 8°.
Spomini angleškega zdravnika iz Nove Zelandije na njegovo kirurško delovanje v jugoslovanskih partizanskih bolnišnicah v času po kapitulaciji Italije do spomladi 1945. Na Slovenijo se nanaša zadnje poglavje na straneh 113 do 192, ko je vodil bolnišnico »Ajdovec«. V spominih prikazuje pisec konspirativnost slovenskih partizanskih bolnišnic, njihovo opremo, način zdravljenja, življenje v njih in odnose med ljudmi. V prikaz vpleta tudi razlike v odnosih do Britancev in Rusov. Življenje v bolnišnicah prikazuje večkrat v obliki konkretnih zgodb.
285. **[Lipičar Milan]: Postojnska jama v plamenih.** Prim. novice, Nova Gorica 1. I. 1962, št. 1-2, str. 14 in 10. I. 1962, št. 3, str. 6.
286. **Ljubljanski sanatorij »Emona«, redok primer svoje vrste.** Ljudje v belih plaščih proti fašističnim črnim srajcam. Junaški podvig in smrt Štefana Babnika. Skupina ljubljanskih zdravnikov se vključi v osvobodilno gibanje. — »Čul sem, da je to partizanski sanatorij, pa sem vam pripeljal ranjenca«, je rekel aktivist. Prim. dnevnik, Trst 21. VII. 1962, št. 112.
Povzetek po prispevku v knjigi »Ljubljana v ilegali« II. in sicer po razpravi dr. Mirka Derganca »Emona — sanatorij za ranjene partizane« na strani 335—345.
287. **Logarčkov Jože: Mrtvi bataljon.** Glas Notranjske, Cerknica november 1962, št. 11.
Reportaža o prvem partizanskem pogrebu v Babnem polju leta 1942.

288. **Logarčkov Jože: Anica in njen otrok nista uzrla svobode.** Glas Notranjske, Cerknica december 1962, št. 12.
Reportaža o domobranskem divjanju in ubijanju v Babnem polju marca 1945.
289. **Longar Stanko: Napad na Trebnje.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 344—346.
Prikaz napada Cankarjeve brigade na Trebnje maja 1944.
290. **Luštek, Miroslav: Ernest Eypper, prvi ljubljanski talec.** Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 27—31.
Oris človeka in aktivista Osvobodilne fronte ter njegove smrti 1. maja 1942.
291. **[Luštek Miroslav]: Kot žrtve ste padli...** Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 11—24.
Pisec prikazuje najprej italijanske pravne ukrepe, ki so zaostrevali položaj v Ljubljani 1941 in 1942, nastanek žice okoli Ljubljane, okrožnico »3 C«, odlok o streljanju talcev, seznam ustreljenih talcev po datumu streljanj, navajanje žrtev, ki so padle izven sistema streljanja talcev (preserske žrtve), in ukrepe glavnega poveljstva o streljanju proti-talcev.
292. **[Luštek Miroslav]: III. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Ivana Cankarja«.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 357—358.
Pod rubriko »Mali leksikon« napisan kratek historiat Cankarjeve brigade.
293. **[Luštek Miroslav]: Partizanska odlikovanja.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 238.
Kratko o partizanskih odlikovanjih med vojno.
294. **Lužar, Jože: Črni in beli dnevi partizanskega stražarja.** Dolejski list, Novo mesto 12. VII. 1962, št. 28, str. 7.
Spomini na stražarčenje na Čatežu spomladi 1942.

M

295. **Magister Mojca: Pionirji med vojno.** Pionir 1962, št. 3, str. 96.
Prikaz vestnosti pionirke Anice, ki je obvestila partizane o nemški hajki.
296. **Mahkota, Mate: Spomin ob prazniku.** TT 3. VII. 1962, št. 26.
Reportaža o Tonetu Štajdoharju.
297. **Majer [Kristina]-Kranjc - Kramberger [Nežka]: Pregnanci.** Ptujski zbornik II/1962, str. 167—183.
Zapisi o življenju v izgnanstvu. Kristina Majer pripoveduje pod poglavjem »V Bosni« o življenju v Bosni, o ustaškem nasilju in Mari Husovi. Kranjčeva (Zavčeva) opisuje pod naslovom »Ugrabljeni otroci« svoje življenje v »starem piskru« in nato v otroških taboriščih v Frohnleithnu, Eisensteinu, Seligenportenu itd. do osvoboditve. Nežka Krambergerjeva pa opisuje pod naslovom »V Ravensbrücku« svoje spomine na življenje v koncentracijskem taborišču.
298. **[Makuc Karel]: 27. april.** Glas, Kranj 28. IV. 1962, št. 49.
Kratka označitev ustanovnega sestanka Protiimperialistične fronte.

299. **Makuc, K[arel]: Iskre nad dolino.** Ob srečanju na Kališču. Glas, Kranj 2. VII. 1962, št. 75.
 Reportaža o doživljajih partizanov, ki so prišli na proslavo 20-letnice ustanovitve Kokrškega odreda. Doživljaje o bivanju v odredu so opisovali Iv. Bertoncelj (Od Begunj do Trojan), dr. Milan Cunder (Zdravnikovi spomini), Janko Prezelj (Če ima človek smolo), Minka Peraič-Nežka (Divjanje v Udenborštu), Stane Vrhovec-Robin (Maščevanje pod Malo Poljano).
300. **Makuc, K[arel]: Vstaja obsojenih na Gorenjskem pred 21 leti.** Glas, Kranj 21. VII. 1962, št. 82.
 Kratek prikaz nemškega režima na zasedeni Gorenjski in začetkov gorenjskega partizanstva, konference 17. VII. 1941 in začetkov kranjske ter tržiške čete.
301. **[Makuc Karel]: Valvazorjeva mama.** Glas, Kranj 8. VIII. 1962, št. 90.
 Kratka biografija Kristine Pečarjeve.
302. **Makuc, Karel: Grad gori ... Z našimi prešernovci ob drugem »napadu«** na Turjak. Glas, Kranj 17. X. 1962, št. 120.
 Reportaža o bojih Prešernove brigade za zavzetje Turjaka v septembru 1943.
303. **Makuc, Karel: Kako so umirali.** Glasova panorama, Kranj 3. XI. 1962, št. 43.
 Pisec govori o streljanju talcev v Slatini pri Begunjah (2. VIII. 1941), na Lancovem (17. X. 1941) in o boju na Mošenjski planini 1942.
304. **[Malerič Tone]: Zaprisega.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 2.
 Spomin na skojevsko zaprisego na Fabjanovi pristavi pri Črnomlju julija 1941.
305. **Malerič Tone: »Kajla« je odpovedala.** Dolenjski list, Novo mesto 12. VII. 1962, št. 28, str. 7.
 Zapis spominov o poskušeni akciji na vlak pri Vranovičih poleti 1941.
306. **M[arušič], B[ranko]: Pred 250-letnico tolminskega punta in 20-letnico vstaje na Primorskem.** Prim. novice, Nova Gorica 24. X. 1962, št. 44, str. 6 in 8.
 Pisec primerja oba upora med seboj in pri tem pokaže na glavne značilnosti NOB na Primorskem.
307. **Marušič, Ivo-Živko: Prva akcija v Brdih.** Prim. novice, Nova Gorica 28. XI. 1962, št. 49, str. 10.
 Prikaz akcije terenskih političnih delavcev na italijanski transport živine v Brdih maja 1942.
308. **Medvešček, Milan: Pred 17 leti — osvobojen Trst.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 2-4.
 Spomini na delovanje jurišnega bataljona IX. korpusa v bojih za osvoboditev Trsta.
309. **Medvešček, Milan: Bil sem ustreljen v Kraljevu.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 5.

Zapis pripovedovanja Marka Slomoviča o nemškem streljanju ljudi v Kraljevu oktobra 1941.

310. **Mehle, Janko: S Titom v Drvarju.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 370—376.
V reportažni obliki napisani spomini na potovanje v Drvar in nemški desant maja 1944.
311. **Metode protipartizanskega boja.** Glasnik ZROP 1962, št. 2, str. 1.
V članek so vključeni drobci o načinu vojskovanja nemških enot »trupov« v Sloveniji.
311. a **Mikuž, Metod: Specifični elementi v NOB (revoluciji) jugoslovanskih narodov.** Zgodovinski časopis XV/1961 [1962], str. 5—63.
Pisec govori najprej o temeljnih značilnostih, ki so skupne vsem jugoslovanskim narodom, nato pa podaja pregled prvih faz razvoja NOB v posameznih republikah, zlasti še organizacijo prvih oboroženih enot in prvih organov ljudske oblasti.
312. **Mikuž, Metod: Partizansko gospodarstvo v »Ljubljanski pokrajini«.** Nekaj podrobnosti o ekonomski bazi narodnoosvobodilnega gibanja in vojske — V omrežju gospodarskih komisij — V najtežjih dneh — Razen jurišev in trpljenja. Komunist 19. I. 1962, št. 3 — 6. II. 1962, št. 5.
313. **Mikuž, Metod: Kratak pregled narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji.** (Od jeseni 1942 do jeseni 1943.) [V knjigi] Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—1945, 2. knjiga, Ljubljana 1961 [1962], izd. IZDG, str. 7—13.
Kratak pregled razvoja NOB za čas, ki ga predstavljajo fotografije v knjigi, kateri uvod tvori Mikužev prispevek. Pregled prikazuje posledice roške ofenzive in partizansko protiofenzivo v letu 1942/43, aktivnost partizanskih enot poleti 1943 in kontrarevolucijo do kapitulacije Italije.
314. **[Mikuž Metod]: Kako je nastal predlog o proglasitvi Tita za maršala.** Borec 1962, št. 5, str. 205—206.
Odlomek spominov na bivanje slovenske delegacije v Jajcu in srečanje s Titom.
315. **Mikuž, Metod: Spomeniki našega boja.** Slovenski izseljenski koledar 1963, Ljubljana 1962, izd. SIM, str. 118—122.
Pisec govori o vlogi partizanskih tehnik (Podmornica) in bolnišnic (zlasti na Rogu).
316. **Milčinski, Janez-Peter: Stotinke sekunde velikega časa.** TT 17. VII. 1962, št. 28.
Spomini na fotografiranje nekaterih momentov v partizanih.
317. **Milič, Anton-Marko: Bil sem priča zločinu.** Borec 1962, št. 10, str. 374 do 376.
Odlomek iz knjige »20 000 kilometrov od Kragujevca do Kragujevca«. V njem govori o nemškem pokolu v Kragujevcu.
318. **Mišica, Lado-Miha: Povelje je bilo izvršeno.** Redna armada. Delavska enotnost 21. VII. 1962, št. 28.

Prikaz bojev XIV. divizije, zlasti Tomšičeve brigade za Ribnico na Pohorju avgusta 1944.

319. **Mladi in najmlajši borci.** Ob 20-letnici ustanovitve USAOJ. Delo 28. XII. 1962, št. 356, str. 3.

Pod gornjim naslovom sta objavljena dva članka, ki govorita o aktivnosti mladine. Več glej pri posameznih avtorjih.

320. **Mohar, Mirko-Brane: Osvoboditev naših krajev in Ljubljane.** Novice, Kočevje 27. IV. 1962, št. 18.

Prikaz operacij enot XV. in XVIII. divizije od Novega mesta in Kočevja do Ljubljane v aprilu in maju 1945.

321. **Mohar, Mirko-Brane: Prvi topovi za brigade.** Novice, Kočevje 18. V. 1962, št. 19 — 8. VI. 1962, št. 23.

Spomini na pohod po prve topove na Hrvaško.

322. **Mohar M[irko]-Branko: Pozabljena.** Novice, Kočevje 27. VII. 1962, št. 30 — 3. VIII. 1962, št. 31.

Reportaža o Krajčkovi materi in njenih sinovih ter drobci o partizanstvu v Loškem potoku.

323. **Mohar, Mirko-Brane: Nemška ofenziva na Kočevskem.** Novice, Kočevje 29. XI. 1962, št. 47-48.

Spomini tomšičevca na boje z Nemci na Kolpi v oktobru 1943 ob nemškem prodiranju iz Gorskega Kotarja proti Kočevju.

324. **Mohorič, Ivan: Rudnik živega srebra v Idriji.** Zgodovinski prikaz nastanka, razvoja in dela 1490—1960. [Idrija] 1960 [1962]. Izd. Mestni muzej v Idriji. Str. 476 s slikami. 8°.

V zgodovinskem orisu Idrije se pisec dotika tudi dobe druge svetovne vojne na str. 338—342 in 465—476. V prvem delu (Rudnik med drugo svetovno vojno) prikazuje produkcijo rudnika, nato odmev kapitulacije Italije v Idriji, zlasti pa prihod Nemcev in njihov režim v Idriji, diverzantske akcije partizanov 1944 in 1945 ter odhod Nemcev pred dokončno osvoboditvijo. V drugem delu govori o žrtvah rudarjev v drugi svetovni vojni in dodaja poimenski seznam 45 + 14 žrtev med borci, ki so se rekrutirali iz rudarjev in padli v partizanih, ali kako umrli po koncentracijskih taboriščih. Pri 45. je dodana kratka biografija padlega ali umrlega Idrijčana.

325. **Morak, Elizabeta: Pregnanci smo romali skozi razna taborišča.** Slov. vestnik, Celovec 30. III. 1962, št. 13.

Odlomek spominov na taborišča izseljenih koroških Slovencev na Hesselbergu, v Weisenburgu, Frauenaurachu.

326. **Morelj-Černoš, Vera: Ko sem bila apotekarski referent XV. divizije.** Farmaceutski vestnik 1962, št. 11-12, str. 268—271.

Spomini na opravljanje apotekarske službe v Novem mestu pred kapitulacijo Italije, po kapitulaciji pa v partizanskih enotah, zlasti v XV. diviziji in VII. korpusu.

327. **Moškon, Adolf: Grenki spomini.** Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1942], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 25—27.

Spomini na nemško izseljevanje slovenskih ljudi v Rajhenburgu 1941.

328. **Mrak Cvetka: Kako je nastala prva kraška četa.** Prim. novice, Nova Gorica 18. VII. 1962, št. 30, str. 3.
329. **Munda, Matija: Slovenski duhovniki v Dachauu.** Nova družinska pratika za navadno leto 1962, Celovec [1961], str. 64.
Pisec navaja imena slovenskih duhovnikov, ki so bili v taborišču v Dachauu.

N

330. **N. N.: Zadeva »prostovoljni povratek«.** Borec 1962, št. 1, str. 46.
Pisec kritizira rubriko »vzrok ujetništva« v knjigi begunjskih zapornikov v septembru 1943 s konkretnimi podatki prizadetih, pri katerih je sicer nepravilno napisan »prostovoljni povratek«.
331. **Narod pod križem: Naš tednik - Kronika,** Celovec 3. V. 1962, št. 18.
Utrinki o nemški izselitvi koroških Slovencev v aprilu 1942.
332. **Naših brigad udarna pest 1942—1962.** Delo 22. VII. 1962, št. 199, str. 3.
Pod gornjim naslovom so natisnjeni štirje članki, ki se nanašajo na prve slovenske brigade: Tomšičevo, Gubčevo, Šerčerjevo in Cankarjevo. Več glej pri posameznih avtorjih.
333. **Nedog, Alenka: Silvira Tomasini.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 257—258.
Kratek oris življenja partijske delavke. Končni del se nanaša tudi na dobo NOB.
334. **Nedog, Alenka: Dušan Kraigher-Jug.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 384 do 385.
Kratek življenjepisa.
335. **[Nedog Alenka]: Dvajset let pionirske organizacije.** Kurirček 1962-63, št. 1, str. 45—47; št. 2, str. 92—94.
Kratek historiat pionirske organizacije, njenega splošnega sistema in praktične aktivnosti v Ljubljani in na Dolenjskem, v Beli krajini, na Gorenjskem, Štajerskem in Primorskem.
336. **Nedog, Janez: Umetnik — do smrti zvest svojemu ljudstvu.** Spomin na srečanje s Hinkom Smrekarjem v zadnjih letih njegovega življenja. Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 35—36.
Oris umetnika H. S. in njegovega odnosa do NOB.
337. **[Nedog Janez] N. L.: Akcije šišenske mladine.** Delo 28. XII. 1962, št. 356, str. 3.
Pisec v intervjuju prikazuje propagandne in sabotажne akcije šišenske mladine v letih 1941 in 1942.
338. **Nesmrtna mladost.** Leto 1941 študentov ljubljanske univerze ni zateklo nepripravljenih. Kakor v vsem slovenskem javnem življenju je tudi v

študentskih vrstah značilna delitev na napredno levico in klerikalno desnico. Tribuna 28. XI. 1962, št. 23/24, str. 2.

Drobci o razvoju Slovenskega kluba in OF na univerzi v letu 1941 ter delno še 1942.

339. **Nešović, Slobodan: Spletke kraljeve klike proti novi Jugoslaviji.** Tovariš XVIII./29. XI. 1962, št. 46, str. 20—27 — 31. XII. 1962, št. 50.

Pod tremi podnaslovi »Sporazum na Visu«, »Samo ugled maršala Tita je prepričal ljudstvo« in »Beograd osvobojen« prikazuje pisec najprej vlogo zahodnih zaveznikov pri ustvarjanju sporazuma, odmev jugoslovanskega NOB na zahodu, njihove poglede na mnogovrstni pomen NOB doma in v svetu.

340. **Njen doprinos v osvobodilnem boju.** Ob 20. obletnici ustanovitve Kraške čete. Prim. dnevnik, Trst 21. VII. 1962, št. 162.

Kratek historiat kraške čete.

341. **nk-vo: Spomini.** Koroški koledar 1963, Celovec [1962], izd. SPZ v Celovcu, str. 75—77.

Članek govori tudi o sodelovanju koroških Slovencev na partizanskih mitingih.

342. **[Noč Remigij]: Lep jubilej.** Železar, Jesenice 21. IV. 1962, št. 18.

Oris zdravnika dr. Viktorja Merčiča, ki se dotika tudi dobe NOB.

343. **[Noč Remigij]: Tudi na tujem so se borili proti okupatorju.** Železar, Jesenice 14. IX. 1962, št. 37.

Članek prikazuje aktivnost slovenske čete v Srbiji po Šobrovih in Žavcarjevih podatkih.

344. **Novak Cvetko: Rašiška četa.** Delavska enotnost 20. VI. 1962, št. 25, str. 5. Pripovedovanje Cvetka Novaka o nastanku in prvih akcijah Rašiške čete julija 1941.

345. **Novak, D[rago]: Bili smo v taborišču smrti.** Pom. vestnik, Murska Sobota 21. VI. 1962, št. 23.

Drobci podatkov o prebivalcih Prlekije, ki so bili v internacijskih taboriščih.

346. **Novak, Drago: Hiša spominov.** 10. obletnica ustanovitve Muzeja NOB v Ljutomeru. Pom. vestnik, Murska Sobota 29. XI. 1962, št. 45.

Ob navajanju predmetov v muzeju se pisec dotika tudi zgodovinskih dogodkov, ki so povezani s posameznimi predmeti.

O

347. **Ob dvajsetletnici.** (Izvillečki iz arhiva zgodovinskega referata pri glavnem odboru ZD SPB.) Vestnik, Buenos Aires XIII/1962, št. 5-6, str. 118—122.

S kontrarevolucionarnega vidika napisani drobci o nastajanju belogardistične akcije in partizanskih ukrepov proti njim. Drobci so zbrani pod poglavjema »Suha krajina v znamenju ‚svobode‘«, in »Pričetki komunistične ‚svobode‘ v mirensko-šentrupertski dolini«.

348. **Ob 20-letnici izseljevanja.** Naš tednik - Kronika, Celovec 5. IV. 1962, št. 14.
Utrinki o nemškem terorju nad koroškimi Slovenci, o izseljevanju aprila 1942 in o procesu aprila 1943.
349. **Ob 20-letnici smrti narodnega heroja Jožeta Šeška.** Novice, Kočevje 11. V. 1962, št. 19.
Zapis spominov Šeškove sestre Gizela na brata in objava njegovih dveh zadnjih pisem iz zaporov v Ljubljani.
350. **Ob obletnici ustrelitve Tomažiča in tovarišev.** Delo, Trst 14. XII. 1962, št. 31.
Kratke reminiscence na tržiški proces 1941 in odlomek iz Tomažičevega pisma.
351. **Oduh, Janko: Partizansko življenje mojega očeta.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 265.
Zapis pripovedovanja o spopadu z Nemci in rešitvi iz nemških rok.
352. **Ograjšek, Jože: Moj oče je odšel k partizanom.** Pionirski list 13. IX. 1962, št. 1.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« v reportažni obliki napisani spomini na slovo očeta od družine, ko je odšel v partizane.
353. **Opeka, Marija: Kurir Blaž.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 267—269.
Zapis pripovedovanja Jaka Vehovca o kurirju Blažu in njegovi usodi.
354. **[O]r[ažem Karel]: Mirko Bračič lik komandanta.** Novice, Kočevje 1. I. 1962, št. 1.
Zapis govora Matevža Haceta o Mirku Bračiču kot partizanskem komandantu.
355. **[Oražem] Karel: Hvala vam, mati!** Novice 13. I. 1962, št. 3.
Oris partizanske matere.
356. **Ostrovška, Milica Š.: Prelisčila ga je.** Borec 1962, št. 3, str. 125—127.
Oris Mice Rokove, njenega dela za partizane in odhoda v partizane.
357. **Ostrovška, Milica Š.: Še kot otrok je kljubovala viharju.** (V spomin Marice Kerenčič-Jelke) Borec 1962, št. 5, str. 222—224 in št. 6-7, str. 289—291.
Avtorica prikazuje odnos Marice Kerenčičeve do nemškega okupatorja, delo za NOB, postojanko osvobodilnega gibanja na njenem domu v Pesnici, aretacijo očeta, odhod Marice in brata v partizane, nadaljnje delo v partizanih, mučenje po aretaciji in smrt v aprilu 1945.
358. **Ostrovška, Milica Š.: Svetla podoba Emila Pavliča.** Borec 1962, št. 8-9, str. 335—336.
Oris partijskega aktivista, ki so ga Nemci aprila 1942 ustrelili v Mariboru kot talca.
359. **Ostrovška, Milica Š.: Pripoved ob orumenelih listih arhiva.** Borec 1962, št. 10, str. 380—383.
Avtorica pripoveduje, kako so v Mariboru kamuflirali prenašanje dokumentov in ustvarili javko pri Robinšakovih, kako so Nemci vodilne aktiviste aretirali in streljali drugega za drugim.

360. **Ostrovška, Milica Š.: Votla skladišča smrti.** Borec 1962, št. 12, str. 489 do 491.
 Avtorica prikazuje nemško ravnanje z ruskimi ujetniki v Mariboru 1941/42 in odnos Slovencev do njih.
361. **Oven, Franc: Bil sem prvi pacient v iški bolnišnici.** Po veliki nemško-italijanski ofenzivi na Kočevskem in Notranjskem 1942. Invalidski vestnik 6. VII. 1962, št. 14, str. 6.
 Spomini na partizanstvo v Dolomitih, premik na Ljubljanski vrh, spopad v vasi Selšek pri Cerknici in bivanje v bolnici.

P

362. **P[agon], A[ndrej]-Ogarev: Resnica o prvih partizanih na Primorskem.** Borec 1962, št. 1, str. 32—35.
 V obliki zavračanja raznih podatkov in mnenj o začetkih partizanstva na Primorskem zagovarja pisec svojo tezo in zraven objavlja kratke življenjske podatke tistih 7 partizanov, ki so 1941 kot prvi prišli na Primorsko.
363. **Pagon, A[ndrej]-Ogarev: Finžgar mi je bil blizu...** Prim. dnevnik, Trst 10. VI. 1962, št. 137.
 Utrinki spominov na zapore v Trstu in vrnitev v domače kraje po kapitulaciji Italije ter vpliv Finžgarjevega romana »Pod svobodnim soncem« na partizanske borbe in dajanje partizanskega imena Iztok.
364. **P[agon] A[ndrej]-Ogarev: Gabrovnica v Slovenski Istri — trdnjava NOB na pragu Trsta.** Borec 1962, št. 6-7, str. 284—288.
 Pisec prikazuje najprej predvojno revolucionarno zavzetost, nato pa sodelovanje v NOB, osebno vključitev, bunkerje za različne oblike, pomoči NOB, prvi odbor OF in nazadnje nemški požig Gabrovnice maja 1944.
365. **Pagon Andrej-[Ogarev]: Ustanovitev, razvoj in borbe mornariškega odreda Koper.** Slovenski pomorski zbornik, Koper 1962, izd. »Klub pomorščakov v Kopru«, str. 79—85.
 Po dokumentih in poročilih komandanta mornariškega odreda Franca Dermota.
366. **Pahor Jože-Sever: S herojem Stjenko iz akcije v akcijo.** Prim. novice, Nova Gorica 11. VII. 1962, št. 29.
 Spomini na boje z Italijani blizu Tomačevice na Krasu maja 1943.
367. **Pajnič, Nada: Beg pred belogardisti.** Novice, Kočevje 6. I. 1962, št. 2.
 Zapis pripovedovanja stare mame o usodi pregnanjane družine.
368. **Pavletič, Stana: Presenečenje.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 189.
 Zapis spominov na akcijo mladink, kako so partizanom preskrbele kruh ob koncu 1942 v bližini Kubeda.
369. **Pavlin, Mile: Naše oči in ušesa.** Pionirski list 6. I. 1962, št. 16.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec z navedbo konkretnih primerov delovanje in spretnost mladinske obveščevalne službe v Ljubljani v letu 1942.

370. **Pavlin, Mile: Metode protipartizanske borbe v Sloveniji.** Glasnik ZROP, januar 1962, št. 1.

Pod rubriko »Partizanska zakladnica« govori pisec o spremembi manevrske sposobnosti brigad po kapitulaciji Italije, o jurišnih bataljonih kot uspešnem sredstvu nemške in domobranske taktike ter vdoru domobranskega jurišnega bataljona v Žužemberk avgusta 1944 in posledicah za partizane.

371. **Pavlin, Mile: Domobranski jurišni bataljoni.** Glasnik ZROP, februar 1962, št. 2, str. 3.

Pisec prikazuje partizanske protiukrepe, ki so 1944. leta onemogočili uspehe domobranskih jurišnih bataljonov.

372. **P[avlin] M[ile]: Ivan Jan: Izpolnjena beseda.** Borec 1962, št. 2, str. 92.

Poročilo o knjigi.

373. **[Pavlin Mile]: »Prešernov dan« 1942 v Ljubljani.** Borec 1962, št. 2, str. 68.

Kratek prikaz poteka proslave ob Prešernovem spomeniku 8. februarja 1942.

374. **Pavlin, Mile: Napadli smo Križko vas.** Pionirski list 22. II. 1962, št. 20.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« razgrinja pisec spomine na boj enot VII. korpusa za Križko vas pri Višnji gori junija 1944.

375. **P[avlin] M[ile]: Ančka iz Cankarjeve.** Borec 1962, št. 3, str. 102.

Oris Ančke Hafnerjeve, aktivistke na terenu in kasneje borke Cankarjeve brigade.

376. **P[avlin], M[ile]: Zakladi na podstrešju.** Borec 1962, št. 3, str. 124—125.

Drobci o rezultatih iskanja dokumentarnega gradiva za dobo NOB.

377. **P[avlin], M[ile]: Množična obveščevalna služba.** Glasnik ZROP, april 1962, št. 4, str. 3.

Pisec prikazuje bistvo množične obveščevalne službe, predvsem sodelovanje skojevcev v letih 1942 in 1943.

378. **Pavlin, Mile: Skozi oblake nad sovražnika.** Borec 1962, št. 4, str. 146—150.

Zapis pripovedovanja Ivana Miklavca o akciji letala tipa »Blenheim« nad Avstrijo ob izbruhu vojne z Jugoslavijo aprila 1941.

379. **Pavlin, Mile: Židovsko taborišče na Rabu.** Borec 1962, št. 4, str. 164—165.

Pisec prikazuje židovski delež med interniranci na Rabu, njihove vezi s Slovenci in slovensko OF.

380. **Pavlin, Mile: Partizanski 1. maj.** Pionirski list 16. IV. 1962, št. 29.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« riše pisec spomine na napad na domobransko postojanko v Sentjerneju leta 1944.

381. **Pavlin Mile: Preplah.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 262.

Pisec prikazuje, kako so Italijani v Ljubljani živeli v vednem strahu zaradi možnosti kake akcije proti njim.

332. **Pavlin Mile: Kako sem se učil za vojaka.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 339.
Spomini na vojaške vaje v vasi Jugorje avgusta 1943.
333. **Pavlin, Mile: Dolg, zapisan v srcu.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 400—401.
Pisec prikazuje usodo Mulejevih iz Radovljice v izgnanstvu v Srbiji.
334. **Pavlin, Mile: Prva Titova slika.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 377.
Spomini na prvo objavo Titove slike v Delu ob koncu 1942 v Ljubljani.
335. **P[avlin], M[ile]: Dragoceno darilo.** Borec 1962, št. 6-7, str. 272.
Kratko poročilo o medvojnem gradivu Staneta Žagarja.
336. **P[avlin], M[ile]: Rojstvo Tomšičeve brigade.** (Po pripovedovanju Ivana Jakiča-Jerina, Karla Pirca in Vlasta Kopača ter po Zborniku dokumentov napisal M. P.) Borec 1962, št. 6-7, str. 257—260.
Pisec prikazuje rast Tomšičeve brigade iz leteče patrolje, proletarske udarne čete, proletarskega udarnega bataljona TT v Tomšičevo brigado. Vmes prikaže usodo prapora, ki so ga v Ljubljani izdelali za slovenski proletarski bataljon. Nato govori še o sami ustanovitvi in strukturi ter oznaki proletarska.
337. **P[avlin], M[ile]: Top, ki je samo enkrat ustrelil.** Po pripovedovanju Petra Pečnika in Maksa Burgerja zapisal M. P. Borec 1962, št. 6-7, str. 273—274.
Članek prikazuje, kako so partizani 3. čete 1. bat. ZDO napravili in preizkusili top v operacijah proti Žužemberku julija 1942.
338. **P[avlin], M[ile]: Juriš skozi obroč.** Po pripovedovanju Olge Mervar-Jurajevčič zapisal M. P. Borec 1962, št. 8-9, str. 321—322.
Zapis spominov na italijansko ofenzivo na Gorjancih in premika s hrvatskimi partizani po Hrvaškem, dokler ni minila ofenziva.
339. **Pavlin, Mile: Po sledovih tragedije v Udinborštu.** Borec 1962, št. 8-9, str. 326—329.
Prikaz nemškega napada na 2. bataljon Kokrškega odreda v septembru 1942 in kake posledice so Nemci izvajali.
390. **[Pavlin Mile]: Veliki pohod nasilja.** Borec 1962, št. 8-9, str. 312—313.
Kratek pregled italijanskih operacij v roški ofenzivi leta 1942.
391. **P[avlin], M[ile]: »Obtožujem«.** Borec 1962, št. 10, str. 412.
Poročilo o knjigi.
392. **P[avlin], M[ile]: Petnajst let bibliografije NOB.** Borec 1962, št. 10, str. 413.
Poročilo o knjigi Franceta Škerla in pripombe k njej.
393. **P[avlin], M[ile]: »Mi, otroci vojne«.** Borec 1962, št. 11, str. 461.
Prikaz knjige Ferda Godina.

394. **Pavlin, Mile: Srečanje v Podvinskem gradu.** Borec 1962, št. 11, str. 423 do 425.
Utrinki iz življenja slovenskih izgnancev v Srbiji med vojno.
395. **P[avlin], M[ile]: Stroj iz Milana za slovenske partizane.** (Po pripovedovanju Andreja Kumarja - Strica Marka in na podlagi dokumentov napisal M. P.) Borec 1962, št. 11, str. 431—434.
Članek prikazuje, kako so odgovorni za tisk na Primorskem zasledovali načrt za nakup tiskarskega stroja, uredili nakup in stroj prepeljali v tiskarno »Slovenijo«.
396. **[Pavlin Mile]: Boj na tujih tleh.** Borec 1962, št. 12, str. 471.
Oris Jožeta Jakliča iz Vavpče vasi in njegovega sodelovanja v francoskem odporniškem gibanju.
397. **P[avlin], M[ile]: »Kozari« ob robu.** Borec 1962, št. 12, str. 508—509.
Pisec govori o Branku Babiču in njegovi udeležbi v bojih na Kozari 1942.
398. **P[avlin], M[ile]: Lojze Krakar - Milan Kumar: Od tod so bežale še ptice.** Borec 1962, št. 12, str. 506.
Označitev pomembnosti knjige.
399. **Pavlin, Mile: Pekel v hotelu.** Borec 1962, št. 12, str. 478—480.
Odlomek iz knjige »V ognju in snegu«, ki govori o tragediji 3. bat. Prešernove brigade v Lovčevi vili na planini Goreljek na Pokljuki sredi decembra 1943.
400. **[Pavlin Mile]: Spomenik heroju Kebetu.** Borec 1962, št. 12, str. 467.
Poleg splošnega položaja na Gorenjskem poleti 1942 pokaže pisec tudi Kebetovo smrt.
401. **P[avlin], M[ile]: Topografska ekipa na pobočju Karavank.** Borec 1962, št. 12, str. 497—498.
V oris dela topografske ekipe so vpleteni drobci o dogodkih in postojankah (bunkerjih) na tem območju.
402. **Pavlin, Miroslav: Kdaj so bili partizani prvič na Triglavu? Gradnikovci maja 1944?** Mladina 28. IV. 1962, št. 16.
Prikaz akcije štirih partizanov Gradnikove brigade o vzponu na Triglav.
403. **Pavšič, Tomaž: Tega ne bomo nikoli pozabili.** Idrijski razgledi 31. XII. 1962, št. 4, str. 13—14.
Kratko o pomenu Otaleža in bližnjih vasi na Cerkljanskem v dobi NOB.
404. **Pečnik Milica: Mamica pripoveduje.** Inv. vestnik 1. I. 1962, št. 1, str. 7.
Zapis materinega pripovedovanja o kozaškem terorju v okolici Ljutomera.
405. **Pečnik Milica: Kurirček Tonček.** Inv. vestnik 6. VII. 1962, št. 14, str. 5.
Avtorica prikazuje, kako je mlad deček opravljal kurirske posle.

406. **Pečnikar Jože-Ivo: Dvakrat za las ušla smrti.** Inv. vestnik 17. VIII. 1962, št. 17-18, str. 4.
Spomini na življenje v partizanski bolnišnici na terenu Šmihel pri Slovenjem Gradcu in nato na Graški gori v privatni hiši septembra 1944.
407. **Penič, Lojze: Ruše pred dvajsetimi leti.** Ruški delavec, Ruše 1962, št. 1, str. 7—8.
Na temelju arhivskega gradiva prikazuje pisec propagandno in sabotažno aktivnost ruških komunistov v letu 1941, organizacijsko delavnost in povezavo s Pohorjem.
408. **Penič, Lojze: Taborišča v Strnišču.** Ptujski zbornik II/1962, str. 153—166.
Pisec prikazuje nastanek in razvoj delovnega taborišča v Strnišču pri Ptuj in režim, zaradi katerega je taborišče vedno bolj dobivalo značaj koncentracijskega taborišča.
409. **Perovšek, Janez-Pelko: Predrag Jeftić-Dragan.** Borec 1962, št. 2, str. 64 do 67.
Spomini na komandanta Gubčeve brigade Dragana, na njegovo vodstvo v boju za Ajdovec in Dob na Dolenjskem v decembru 1942.
410. **Peršič, Zorka: Kako je nastal »Pionir«.** Delo 28. XII. 1962, št. 256, str. 3.
Spomini na pripravljanje in izdajo prve številke Pionirja jeseni 1944.
411. **Peskar, Jože-Fric: S pohoda II. grupe odredov.** Borec 1962, št. 12, str. 493 do 494.
Odlomek iz daljše razprave, ki govori o uspešnem napadu na nemški avtobus in Nemce na cesti med Gornjim gradom in Mozirjem novembra 1942.
412. **[Petek Mišo]: Ljubeljsko taborišče.** Tržič 1962. Izd. ZB Tržič. Str. 32 s slikami. 8°.
Delno na francoskih, delno na domačih virih napisana razprava o postavitvi taborišča pod Ljubeljem, nemškega mučenja taboriščnikov, ki so bili predvsem Francozi, zvez z domačini v Tržiču, pomoči domačinov in konca taborišča ob osvoboditvi.
413. **P[etelin], S[tanko] V[očko]: Bilo je 27. I. 1944 ob 8. uri v Cerknem.** Prispevek k razpravi »O metodah protipartizanskega boja«. Glasnik ZROP, februar 1962, št. 2, str. 3 in 8.
Pod rubriko »Partizanska zakladnica« prikazuje pisec pohod nemške enote iz Idrije proti Cerknemu, nato boj v samem Cerknem, iz katerega so se partizani umikali, nato prepozni protinastop partizanskih brigad Prešernove in Vojkove ter analiza vzrokov za nemški uspeh.
414. **[Petelin Stanko] Ko-lin: V Trnovskem gozdu.** Belogardisti v Hotederščici so si oddahnili. Glasnik ZROP, maj 1962, št. 5, str. 3.
Pisec prikazuje taktični razvoj bojev med Nemci in Vojkovo brigado pri Lokvah oktobra 1944.
415. **[Petelin Stanko]: Napad na Gorenjo vas je bil ena največjih akcij IX. korpusa.** Glasnik ZROP, julij-avgust 1962, št. 7-8, str. 4.
Prikaz operacij Vojkove, Gradnikove in Prešernove brigade v bojih za Gorenjo vas in za zaporo Škofje Loke jeseni 1944.

416. **Petelin, Stanko-Vojko: Konec belogardistične postojanke v Hotavljah.** Borec 1962, št. 8-9, str. 347—348.
Odlomek iz kronike o boju z belogardistično postojanko v Hotavljah.
417. **Peternel, Igor: Poljanska četa gre v napad.** Pionirski list 7. VI. 1962, št. 34.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« pripoveduje pisec o ofenzivnih akcijah poljanske čete poleti 1942 v Poljanski dolini.
418. **[Peternelj Branko]-pb: Črnomaljšani so se poslovili od Črnetove Lučke.** Dolenjski list, Novo mesto 8. II. 1962, št. 6, str. 5.
Kratek nekrolog za belokranjsko aktivistko.
419. **Pevcin, Vinko: Zaslíševanje.** Pionirski list 19. IV. 1962, št. 28.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« riše pisec spomine na bratovo delo za partizane in svoje zaslíševanje na nemški policiji.
420. **Pikon, Marija: Minilo je enaindvajset let.** Glas, Kranj 2. VII. 1962, št. 75.
Spomini Jeseničanke na aretacijo za izselitev, odgon v Šentvid in izselitev v Srbijo.
421. **Pikon Marija: Bili smo presenečeni nad prisrčnim sprejemom v Srbiji.** Železar, Jesenice 14. IX. 1962, št. 37.
Kratek zapis spominov na preselitev z Jesenic v Srbijo in življenje v prenanstvu.
422. **Pirher Alfred: Slovenske gorice v borbi.** Bunker »Peca« v vurberških gozdovih. Domače novice, Lenart 8. III. 1962, št. 4.
Spomini na bivanje v bunkerju »Peca« in delovanje v Slovenskih goricah pozimi 1943/44.
423. **Pirkovič, Ivo: Predstraže ilegalnega Novega mesta.** Dolenjski zbornik, Novo mesto 1961 [1962], izd. Dolenjska založba, str. 61—86.
Pisec govori o delovanju KP v Novem mestu v zadnjih letih pred vojno. V drugi polovici prispevka pripoveduje, kako so novomeški žandarji marca 1941 zaprli Vinka Kristana, Vilmo Pirkovičevo in še nekatere druge, kako so se po izbruhu vojne v Novem mestu trudili za osvoboditev zaprtih članov partije in kako so jih dejansko osvobodili (Vinka Kristana, Ivana Kastelica, Ivana Bartola in Ferda Kuneja), medtem ko so nekatere druge, med njimi Vilmo Beblerjevo, osvobodili že prej. Na koncu opiše še usodo Vinka Kristana po umiku v Ljubljano in njegovo smrt aprila 1942.
424. **Pirkovič, Ivo: Zmeda v zgodovini Bele krajine.** Borec 1962, št. 5, str. 224—226.
Kritika Vitkovičeve knjige »Bela krajina skozi viharje k svobodi«.
425. **Pirkovič, Ivo: Tina Zupančič: Frata.** Borec 1962, št. 8-9, str. 362—363.
Kritika knjige »Frata« in dopolnitve k trditvam avtorice Zupančičeve.
426. **Pirkovič, Ivo: O vrednosti zgodovinskega pisanja.** Borec 1962, št. 12, str. 509—510.
Pisec pojasnjuje svojo kritiko Vitkovičeve knjige o Beli krajini nasproti ugovoru Jožeta Ravbarja-Jošta.

427. **Pirš, Janez: Po poteh I. celjske čete.** Mladina 17. XI. 1962, št. 45.
Drobcji iz življenja Cvetke Jerinove in Dušana Laha v Celjski četi na Resevni 1941.
428. **Planina, France: Škofja Loka z bližnjo okolico.** Ljubljana 1962. Izd. MK. Zbirka slovenske pokrajine 1. Strani 133 + (II) s slikami in skicami. 16°.
V prikaz Škofje Loke in bližnje okolice, ki je napisana z različnih vidikov, so vključeni tudi drobcji iz razvoja NOB v opisu posameznih krajev oziroma sektorjev v enem kraju.
429. **Planina, France: Poljanska in Selška dolina.** Ljubljana 1962. Izd. MK. Zbirka slovenske pokrajine 2. Strani 147 s slikami in skicami. 16°.
V prikaz krajev, napisan z različnih vidikov, so vključeni tudi drobcji iz razvoja NOB pri opisu posameznih krajev.
430. **Plevnik, Ivan-Hruška: Krajevna proslava v Turiški vasi.** Mislinjska dolina, Slovenj Gradec 15. I. 1962, št. 13, str. 3—4.
Utrinki iz zgodovine NOB v Mislinjski dolini.
431. **[Plevnik Vinko]: Bitka, ki mi bo ostala v spominu.** Prvi maj v revoluciji. Domače novice, Lenart 26. IV. 1962, št. 7.
Spomini na boje na Pohorju zlasti pa v Mislinjski dolini leta 1944.
432. **P[lut], D[avid]: Mačkovec pri Suhorju pred 20 leti.** Dolenjski list, Novo mesto 2. VIII. 1962, št. 31, str. 9.
Prikaz usode vasi Mačkovec, ki so jo Italijani 1942 požgali.
433. **Plut, David-Aleš: Mačkovec pri Suhorju v Beli krajini pred 20 leti.** Inv. vestnik 17. VIII. 1962, št. 17-18, str. 4.
Prikaz partizanske vasi in italijanskega terorja v Beli krajini.
434. **Polak, Bojan-Stjenka: Udarec v prazno.** Borec 1962, št. 8-9, str. 314.
Spomini na boje Krimskega odreda v začetku roške ofenzive pri Karlovcih, Gornjem Igu in Sodražici.
435. **Polak, Juga: Čiro.** Spomini na mojega ranjenca. Inv. vestnik 27. IV. 1962, št. 9, str. 4.
Spomini na ranjenca, ki je bil ranjen v trebuh in ozdravel.
436. **Polič, Radko: Dr. France Podkoritnik.** Delo 12. I. 1962, št. 11.
Oznaka zdravnikovega odnosa do NOB.
437. **Polič, Radko: Obiski partizana.** Ljubljanski dnevnik [nedeljska izdaja] 3. VI. 1962, št. 149 — 30. XII. 1962, št. 354.
Pisec opisuje povojne obiske nekdanjih partizanskih krajev Pugleda, Bilpe, Kostela, Drage, Griže, Podstenic in Lokev. V opise vpleta spomine na te kraje v dobi NOB.
438. **Poljanšek, Marjan: Jožetu Komelu v slovo.** Inv. vestnik 17. VIII. 1962, št. 17-18, str. 4.
Spominske vrstice v slovo graditelju bolnice »Pavla«.

439. **Poljanšek, Marjan: Spomini na bolnišnico »Pavlo«.** Inv. vestnik 23. XI. 1962, št. 24-25, str. 5.
Spomini na selitev ekonomata bolnice »Pavla« poleti 1944.
440. **Polšak, Drago: Spomini.** Celjski tednik, Celje 29. VI. 1962, št. 25, str. 2.
Spomini na selitev iz vasi Hrastje ob Sotli v Rajhenburg in nato v taborišči Untermarkt in Schelklingen.
441. **Popović, N.: Bilo je v deželi seljakov.** Redki so bili tisti, ki so preživeli 21. oktobra 1941 usodno racijo v Kragujevcu. Eden teh je tov. Boris Korenjak iz Ptuja, ki mi je o tem dogodku pripovedoval takole... 7 dni, Maribor 11. V. 1962, št. 18, str. 5.
Zapis spominov izseljenega Slovence na streljanje v Kragujevcu oktobra 1941.
422. **P[ožun], L[ojze]: Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov. Šesti del (Slovenija). Knjiga 7.** Ljubljana 1961 in knjiga 8. Ljubljana 1962. Prispevki za zgodovino-delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 340—341.
Poročilo o 7. in 8. knjigi zbornika.
443. **P[ožun], L[ojze]: Dokumenti o NOB in ljudski revoluciji na Slovenskem.** Komunist 20. IV. 1962, št. 16.
Poročilo o zbornikih in napoved o novih izdajah dokumentov o ljudski revoluciji.
444. **Požun, Lojze: Na večer pred prvim majem v revirjih pred dvajsetimi leti.** Komunist 27. IV. 1962, št. 17.
Pisec prikazuje partizansko dejavnost spomladi 1942.
445. **[Požun Lojze]: IV. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Ljubo Šercer«.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 409—410.
Kratek historiat od ustanovitve do osvoboditve.
446. **Praprotnik, Ivica: Po koroški zemlji.** Železar, Jesenice 17. II. 1962, št. 7, str. 8—9.
Oris delovanja Matija Verdника-Tomaža in Permoževe družine v Mačah na Koroškem ter njene usode.
447. **Praznovanje v Kozarjah.** Naša komuna, julij-avgust 1962, št. 7-8, str. 6.
Prikaz tehnike v bunkerju v Kozarjah št. 47 in »Podmornice« na Cesti na Brdo v letih 1942 in 1943.
448. **Pred dvajsetimi leti.** Priročnik za mlade aktiviste 1962, št. 9, str. 391—397.
Prikaz prvega kongresa USAOJ v Bihacu ob koncu decembra 1942, njegovih priprav, poteka v obliki izvlečkov iz govora na kongresu in odlomkov iz resolucije in razglasov.
449. **Pred dvajsetimi leti so nas selili...** Slov. vestnik, Celovec 13. IV. 1962, št. 15.
Kratek prikaz nacistične selitve Slovencev na Koroškem aprila 1942.

450. **Premk Boris: Otroci so stražili učitelja.** Pionirski list 5. IV. 1962, št. 26.
Spomini na pripovedovanje Fr. Lubeja o življenju v šoli pod Italijani in na italijansko ofenzivo na Rogu.
451. **Premk, Miroslav: Bilo je pred dvajsetimi leti.** Skozi TAM, Maribor oktober 1962, št. 10 in november 1962, št. 11.
Spomini na zlom stare Jugoslavije na Štajerskem v aprilu 1941, na odhod v partizane jeseni 1941, na Stanetov bataljon in njegove boje na Tisju, nato na boje v letu 1942 in v utrinkih še 1943 in 1944, na potovanje iz Slovenije v Bari in nato v Srbijo.
452. **[Premrov Jože]: Ob spominu na vstajo.** Družina XI, Nova Gorica 1962, št. 14, str. 107.
Razmišljanje avtorja o »krvavi koeksistenci« v dobi odpora evropskih narodov proti fašizmu in nacizmu.
453. **[Premrov Jože]: Slomšek nam še danes govori.** Za 29. november 1962. Družina XI, Nova Gorica 1962, št. 22, str. 171.
Pisec povezuje ustanovitev in obstoj slovenske republike z dejstvom slovenskega materinega jezika.
454. **Prešeren, Rezka: Taborišče Auschwitz.** Dokumenti iz pretekle vojne. Glasova panorama, Kranj 10. II. 1962, št. 5.
Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču.
455. **[Prime Jože]: Neznanec Rudi.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 3.
Zapis spominov Janeza Zupančiča na sestanek aktivistov pri Moretu v Novem mestu jeseni 1941, na katerem je sodeloval tudi Viktor Avbelj-Rudi.
456. **[Prime Jože]: »Za las je šlo ...«** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 5.
Spomini železničarja Janeza Zupančiča na prenašanje partizanske literature v Novem mestu jeseni 1941.
457. **Prinčič, Nadja: Bilo je nekoč.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 397—398.
Zapis spominov na izkazovanje pomoči partizanom v Brdih na Goriškem.
458. **[Prušnik Karel-Gašper]: V čolnu čez Dravo.** Večer, 23. VI. 1962, št. 146.
Odlomek iz spominov na prehod čez Dravo proti severu v decembru 1944.
459. **Pučko, Stane: Še enkrat po poteh štirinajste.** Večer, Maribor 5. I. 1962, št. 4 — 3. III. 1962, št. 52.
Utrinki s pohoda XIV. divizije na Štajersko.
460. **Pušenjak, Rado: Pokolj v Cezanjevcih.** Borec 1962, št. 1, str. 7—8.
Prikaz nemškega streljanja 25 talcev v Cezanjevcih 25. aprila 1944.
461. **Pušenjak, Rudi-Uragan: Kako je padel tovariš Jože Može.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 3.
Spomini na boj jurišnega bataljona z Nemci pri Rdečem kamnu in tragičnem jurišanju Jožeta Možeta aprila 1945.

R

462. **Rakočević, Dragica:** *Če ostanem živ.* Kurirček 1961-62, št. 10, str. 395—397.
Zapis spominov na izkazovanje pomoči partizanov v Dolu na pobočju Gorjan-
cev jeseni 1943.
463. **Ranković Aleksander:** *Narodnoosvobodilna borba je že na početku dobila
značaj specifične socialistične revolucije.* Inv. vestnik 1. I. 1962, št. 1, str. 7.
Pisec opozárja na splošno jugoslovanski značaj NOB in njeno socialno revo-
lucionarno vsebino.
464. **Ranković Aleksander:** *Majsko posvetovanje leta 1941 v Zagrebu.* Borec
1962, št. 5, str. 208—261.
Obrazložitev zasedanj in sklepov CK KPJ.
465. **Rapl, Rudi:** *17. oktober.* Pom. vestnik, Murska Sobota 18. X. 1962, št. 40.
Utrinki iz začetkov NOB v Prekmurju v letu 1941.
466. **Rapuž, Zorica:** *Ata pripoveduje.* Kurirček 1961-62, št. 5, str. 187.
Zapis pripovedovanja o delu Rapuževe družine za partizane.
467. **Ravbar, Alojz:** *Štefan Pahor pripoveduje.* Borec 1962, št. 2, str. 79—80.
Zapis pripovedovanja o aktivističnem delu na Krasu v Opatjem selu v letih
od 1941 do 1944, o bivanju v italijanskih zaporih, kapitulaciji Italije, o nem-
škem divjanju na Krasu, mučenju v Gorici in življenju v Dachauu.
468. **Ravbar, Alojz:** *Čohova mama je izgubila štiri sinove.* Borec 1962, št. 4,
str. 171.
Oris Ivane Cohove iz Lokavca pri Ajdovščini, ki je v NOB izgubila svoje
otroke.
469. **Ravbar, Jože-Još:** *K članku Iva Pirkoviča »Zmeda v zgodovini Bele kra-
jine«.* Borec 1962, št. 6-7, str. 300.
470. **Ravbar, Jože-Još:** *Zločin na Korenem.* Borec 1962, št. 6-7, str. 280—283.
Pisec prikazuje nastanek 2. kamniškega bataljona v letu 1942, razvoj osvobo-
dilnega gibanja na Korenem, povezano s partizani, nemško ustvarjanje izda-
javcev v vasi, partizansko kaznovanje, nemške represalije nad partizanskimi
družinami, pokolj 8. julija in izselitev v Nemčijo v okolico Nürnberga (Forth).
471. **Rejec, Franc:** *Mula je pobegnila.* Slov. Jadran, Koper 27. IV. 1962, št. 18,
str. 13.
Prikaz kurirske postaje TV P 7 v Gornji Trebuši in dogodivščine z mulo med
nemško hajko.
472. **Ribičič, Josip:** *Čirečare in križ.* Kurirček 1961-62, št. 10, str. 380—382.
Spomini na sprejem od doma poslanega denarja v zaporih v Castelfrancu.
473. **[Ribičič] Jure:** *Da bi rešil Toneta Tomšiča.* Borec 1962, št. 6-7, str. 261.
Spomini na izdelavo dokumenta, s katerim bi rešili Toneta Tomšiča iz ljub-
ljanskih zaporov.

474. **Ribičič, Roza: Za zidovi kaznilnice.** Borec 1962, št. 3, str. 103—107.
Spomini na življenje v ženski kaznilnici v Perugii.
475. **Ribnikar, Tonček: Prinčev bunker.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 306—307.
Prikaz usode družine Prinčevih julija 1944 pri Križah pri Trziču.
476. **Richly, Marija: Zapiski iz pregnanstva (1941—1942).** Videm-Krško 1962.
Samozaložba. Strani 78 + [I] s fotografijami med besedilom. 8°.
Spomini na izselitev z domače zemlje 1941, vožnjo v Nemčijo in življenje v Šleziji ter nemških taboriščih v Šleziji v letih 1942 in 1943.
477. **Rihar, Filip: Žrtve Štampetovega mostu.** Borec 1962, št. 2, str. 81.
Pisec prikazuje obseg žrtev zaradi operacij na Štampetovem mostu.
478. **Rodica, Jože: Po očkovem spominu.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 351.
Zapis pripovedovanja o spopadu z Nemci na Planini blizu Cerknega spomladi 1944.
479. **Rogl, Zdenka: Maribor med okupacijo.** Bilten, Glasilo okrajnega strelskega odbora Maribor. Posebna številka... Maribor 4. VII. 1962.
Kratek prikaz vojne dobe v Mariboru 1941—1945.
480. **R[o]jic, V[ida]: Dvajsetletnica slovenjegoriške čete.** Tednik, Ptuj 6. IV. 1962, št. 13 — 17. VIII. 1962, št. 31.
Avtorica govori najprej o pogojih za NOB v Slovenskih goricah, o prihodu Barčke (Mime Kovač-Zupančičeve) v Slovenske gorice in njeni aktivnosti ob pomoči Lacka in Osojnika, o ustanovitvi slovenjegoriške čete, o spopadu v Svetincih, sestanku v Trnovski vasi, in nadaljnjih postojankah Slovenjegoriške čete, o Osojnikovi domačiji v Desencih, o javkah čete, o Reševi družini, Anici Kavčević, o Toplakovi domačiji, o radiu, o Lacku, o Lackovih zvezah v Halozah, o Vinku Rešu, o partizanskih sodelavcih, o zadnjih dneh čete in poslednjem boju pri Mostju, zajetju partizanov, o Lacku v zaporu ter aretacijah po končani tragediji pri Mostju.
481. **[Ro]jic, V[ida]: Razgovor z bravci člankov o slovenjegoriških partizanih!** Tednik, Ptuj 25. V. 1962, št. 19.
Poročilo o zapisu Matije Pravdiča iz Drbetinec, ki dopolnjuje podatke o aktivnosti Slovenjegoriške čete v letu 1942.
482. **R[o]jic, V[ida]: Zgodba treh ugrabljenih otrok iz hiše partizana-rednika.** Tednik, Ptuj 10. VIII. 1962, št. 30.
Zapis pripovedovanja Erne Rajšp o stričevem delu za NOB (Franc Rajšp) in o svojem bivanju v koncentracijskem taborišču.
483. **R[o]jic, W[ida]: Pred odkritjem spominske plošče na kraju smrti Franca Osojnika, velikega borca za svobodo.** Tednik, Ptuj 28. XII. 1962, št. 50.
Oris človeka in borca Franca Osojnika, kako je delal proti okupatorju doma v Desencih, sodeloval z Lackom, Mimo Kovačevo-Barčko, bil v Slovenjegoriški četi do bitke pri Mostju in kako je po izdaji padel v Krčevini.
484. **Ro]jic, V[ida]: Dokumenti o ljudski nacionalni in socialni revoluciji ptujskega okoliša v Mestnem muzeju v Ptuj.** Ptujski zbornik II/1962, str. 27 do 76.

Avtorica našteva in delno v celoti, delno pa v izvlečkih objavlja in navaja gradivo, ki je v ptujskem mestnem muzeju. Gradivo deli v dva dela. Prvi del se nanaša na čas pred vojno, drugi od poglavja »Boj proti okupatorju« dalje pa na čas vojne. V tem delu prikazuje nemške dokumente o začetku vojne in prvih začetkih osvobodilnega gibanja v ptujskem okolišu, zlasti za leto 1944. Za čas od 1943 dalje navaja poleg nemških dokumentov tudi pisane dokumente organov osvobodilnega gibanja. Vrednost virov iz prve roke dokazuje vseskozi z izvlečki iz posameznih dokumentov.

485. **Rojc, Vida: O nekaterih spopadih med partizani in okupatorjem v ptujskem okolišu.** Ptujski zbornik II/1962, str. 133—152.

Avtorica opisuje spopade kurirjev z Nemci v naslednjih krajih: Dežno v Haložah (27. IX. 1944), Spuhlja pri Ptujju (6. XII. 1944), Gorišnica (4. II. 1945) in Bratislavci (9. II. 1945). Na koncu objavlja pripovedovanja šoferja Alojza Šavlija o uspešnem partizanskem napadu na tovarno v Majšperku avgusta 1944.

486. **Roš, Fran: Spomini na Srbijo 1941—1945.** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17, str. 7.

Spomini na življenje v izgnanstvu. Pisec najprej opisuje nemški režim nad aretiranci v meljski kasarni v Mariboru, prevoz v Srbijo, nato pa življenje v izgnanstvu v Čupriji, razmere v Srbiji, Bolgare, četnike in četniški teror ter sodelovanje Slovencev v NOB v Srbiji, osvoboditev in vrnitev domov.

487. **R[ovan], P[avla]: Ob 20-letnici smrti Ivana Rōcka.** Celjski tednik, Celje 23. III. 1962, št. 12, str. 5.

Kratka oznaka partijskega aktivista.

488. **Rožnodolski: Družina Žerovnik.** Vestnik, Buenos Aires, XIII/1962, št. 5-6, str. 142—144.

Kratki življenjepisni podatki o družini Marije Žerovnikove, možu in treh sinovih, ki so vsi sodelovali med vojno v domobranskih enotah.

489. **Runko Venčeslav: Kako je umrl Polde Zorec.** Borec 1962, št. 3, str. 138 do 139.

Spomini na P. Z. ujetnika v taborišču za vojne ujetnike v Nemčiji (Stalag III A), kako se mu je omračil um in kako je verjetno končal.

490. **Ru[pe], Sl[avko]: France Šušteršič: Vražji vrtec.** Primorski dnevnik, Trst 20. V. 1962, št. 119.

Referat o knjigi in poskus splošnega vrednotenja.

491. **R[upel], S[lavko]: Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Meži, Mislinji in Dravi.** Borec 1962, št. 8-9, str. 363—364.

Kratko poročilo o knjigi.

492. **R[upel], S[lavko]: Mile Pavlin: Jurišni bataljon.** Borec 1962, št. 8-9, str. 365.

Pisec podaja kratek življenjepis M. Pavlina, ki se nanaša tudi na dobo NOB ter nakazuje avtobiografski značaj knjige »Jurišni bataljon«.

493. **R[upel], S[lavko]: Stane Terčak: Ukradeni otroci.** Borec 1962, št. 8-9, str. 365.

Kratek prikaz knjige.

494. **R[upel], S[lavko]: Vida Lasič: Svetloba mladih let.** Borec 1962, št. 10, str. 412—413.
Poročilo o knjigi.
495. **Rupena, Mara: Tovariš Tito in ljudstvo.** Borec 1962, št. 5, str. 196—197.
Odlomek iz medvojne brošure »Pri sestrah na jugu«.

S

496. **S[ajovic], B[ogdan]: Antonija Furlan že več kot 20 let pobira članarino.** Zbor volivcev 20. XII. 1962, št. 7, str. 2.
Življenjepis, ki zajema tudi delovanje za OF in usodo družine v dobi NOB.
497. **[Sattler Miran]: Rdeča zvezda.** Kdaj je rdeča peterokraka zvezda postala simbol v našem delavskem gibanju in v revoluciji. Ljubljanski dnevnik [nedeljska izdaja] 30. XI. 1962, št. 326.
498. **Seliškar, Tone: Učili smo se od številke do številke.** Delavska enotnost 17. XI. 1962, št. 45.
Pisec v začetku članka govori o urejanju »Novic«, glasila OF za Dolenjsko leta 1944/45.
499. **Senčur Polonca: Nocoj pa večerja za pet.** Kurirček 1961/62, št. 2, str. 60 do 61.
Avtorica prikazuje odnos partizanov do ljudi, ki so živeli v skromnih razmerah.
500. **Shirer, L. William: Vzpon in propad tretjega rajha.** Ljubljana 1962. Izd. PD. Strani 169. 8°.
V knjigi se na Jugoslavijo nanaša samo poglavje »Napad na Jugoslavijo« na str. 96—99, ki govori o pristanku Jugoslavije k trojemu paktu, o uporih proti pristopu in nemškemu napadu ter posledicah.
501. **Slak, Janez: Stric mi je pripovedoval.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 307 do 308.
Zapis stričevega pripovedovanja o partizanski akciji na vlak pri Renkah 1943.
502. **S[lokan], I[na]: Albin Stritar se je poslovil.** Naša komuna, november 1962, št. 11, str. 5.
Kratka biografija, ki se dotika tudi dobe NOB.
503. **Smolej, Viktor: Nekaj novih knjig o slovstvu NOB.** Jezik in slovstvo 1961/62, št. 5, str. 147—153; št. 6, str. 180—183; št. 7, str. 217—220.
Kritični pretres ciklostirane knjige Vere Jagrove »Umetnost med NOB...« in knjige Toneta Pavčka »Iz krvi rdeče«, ki jo posebej še znatno dopolnjuje.
504. **Smolej, Viktor: O proučevanju slovstva v narodnoosvobodilnem boju.** Naši razgledi 8. IX. 1962, št. 17, str. 236—238.
Pisec razglablja o značaju, oblikah in problemih partizanske literature ter njenem mestu v sklopu slovenskega literarnega ustvarjanja.

505. **S[molinsky], M[file]: Četrdeset godina.** Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 333—334.
Poročilo o knjigah s skupnim naslovom, ki so bile izdane v spomin na 40-letnico KPJ in o deležu, ki v njih govori o NOB v Sloveniji.
506. **Smrekar, Zalka: Kurirček Janezek si je rešil življenje.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 264—265.
Zapis očetovega pripovedovanja o kurirčku, ki je rešil partizansko pošto.
507. **Sova, Miloš: Šestindvajset dni z angleškimi letalci.** Borec 1962, št. 4, str. 174—176.
Spomini na rešitev angleških padalcev, njihovo spremstvo do Črnomlja in predajo zavezniški misiji decembra 1944.
508. **[Staniša Tone]: Spomini na prvo leto.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 3.
Zapis spominov Tonea Staniša iz Dol. Toplic na sestanek topliških aktivistov in delo za OF v Dolenjskih Toplicah v letu 1941.
509. **Stanković Živomir: Titova beseda o vstaji in revoluciji.** (Josip Broz Tito: »Četrdesetprva«. Izbor člankov in govorov v založbi Srpske književne zadruge.) Komunist 9. II. 1962, št. 6.
Poročilo o knjigi.
510. **Stanković, Živomir: Iz zgodovine naše ustavnosti.** — Najvišja oblast in samoupravljanje. V prvih aktih AVNOJ leta 1942 in 1943. — Zgodovinska noč v Jajcu. Komunist 19. X. 1962, št. 42 in 26. X. 1962, št. 43.
511. **Stare, Ivan: Vesele in žalostne dogodivščine naše čete.** Pionirski list 18. X. 1962, št. 6.
Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« napisani spomini na dogodivščine med boji z Italijani pri Zužemberku 1943.
512. **Stariha, Ivan: Napad na Metliko.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 400.
Zapis spominov na izkazovanje pomoči partizanom med napadom ustašev in Nemcev na Metliko leta 1944.
513. **Steiner Miriam: Manheim — Mürzuslag — Jesenice.** Mladina 17. III. 1962, št. 10.
Reportaža o Poljakinji Halini Rusinek, ki je pobegnila Nemcem in prišla 1944 med slovenske partizane.
514. **Stibrič, Ladislav-Gams: Na berglah med sovražniki.** Borec 1962, št. 8-9, str. 317—320.
Spomini na Tomšičev bataljon v začetku julija 1942, ko je bil pisec ranjen, na bolnico Daleč hrib, na premike in skrivanja v roški ofenzivi ter vrnitev v bolnico po končani ofenzivi.
515. **[Strašek Milenko] mb: Bohor je vstal...** Celjski tednik, Celje 10. VIII. 1962, št. 31, str. 2.
Drobci iz NOB na Kozjanskem v letu 1941.

516. **Stritar, Anton: Bil sem v objemu smrti.** Interniranci pripovedujejo pred letošnjim dnevom borca. Dolenjski list, Novo mesto 3. VIII. 1962, št. 27, str. 8—9.
Spomini na delo v tehniki na Kozjanskem v letu 1944 in nato po zajetju na življenje v taborišču Dachau.
517. **Strmljan, Marjetka: Po očkovih partizanskih poteh.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 226—227.
Zapis očetovega pripovedovanja o bojih na Koroškem pozimi 1944.
518. **Strnad, Jakob: Štrafkomanda v taborišču Dachau.** 1944—1945. Štorski železar, Štore 1962, št. 9, str. 2.
Spomini na življenje v koncentracijskem taborišču Dachau.
519. **Strniša, Emil: Aktivnost železničarjev v NOB.** Ob dnevu vstaje. Nova proga 16. VII. 1962, št. 9.
Pisec govori o organizaciji OF med železničarji in o oblikah dela za NOB, s tem da razlikuje delo pod Italijani in pod Nemci.
520. **Sušnik, Tone: Pesnici iz Libuč, ob 60-letnici Milke Hartmanove.** Koroški fužinar, Ravne 22. III. 1962, št. 3-4, str. 11—12.
Oris pesnice. Dotika se tudi dobe NOB.
521. **Sušnik, Tone: Napadli so Črno z 2000 možmi . . .** Nemške zabeležbe o partizanih v letnih poročilih mežiškega rudnika. Koroški fužinar, Ravne 15. VIII. 1962, št. 8-12, str. 31.
522. **Svetina, Tone: Blejska kotlina v ognju narodnoosvobodilnega boja.** Kronika 1962, št. 2, str. 65—79.
Pisec prikazuje delež blejske kotline v NOB. Segal od zloma stare Jugoslavije in nemške zasedbe do osvoboditve. V okviru tega časa opisuje najprej vlogo Partije pred vojno, nato začetke upora v letu 1941, posebej še decembrsko vstajo leta 1941, nemške protiakcije, rast OF v letu 1942 in 1943, partizanska poraza na Lipanci in Goreljku, nemški udarec po aktivistih v Mlinem, delovanje 31. divizije na Gorenjskem leta 1944, zadnje boje leta 1945 in na koncu še statistične podatke o deležu blejske kotline v NOB.

Š

523. **Šajn, Jože: Ujeti partizan.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 349—350.
Oris usode zajetega partizana v Knežaku na Pivki januarja 1945.
524. **Šašič, Jefto: Z maršalom Titom k Churchillu.** Borec 1962, št. 5, str. 203 do 205.
Spomini na potovanje Titove misije v Italijo avgusta 1944.
525. **Šetinc, F[ranc]: Pot v domovino.** Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 28—31.
Spomini na vračanje pregnanih slovenskih ljudi v domovino, predvsem preko Madžarske.

526. **Šilih, Niko: Prvi dnevi Tomšičeve brigade.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 244—247.

Spomini na začetke Tomšičeve brigade leta 1942.

527. **[Šinkovec Črtomir]: Kronika 1941—1945.** Tovariš 10. I. 1962, št. 1 — 23. XII. 1962, št. 49.

Pod gornjim naslovom so nanizani kratki prikazi pomembnejših dogodkov iz NOB. Delno so prikazani s ponatisi odlomkov iz del, člankov in reportaž o slovenskem NOB, delno pa so prikazi svobodnejše predelave ali povzetki zaslišanj ali katerihkoli prispevkov, ki so bili o tem že napisani: o pohodu XIV, o Dražgošah, o Pohorskem bataljonu, o Frankolovem, o zasedanju SNOS v Črnomlju, o prvih četah in bataljonih, o Tomšičevi, Gubčevi, Cankarjevi, Šercerjevi brigadi, o osvobodilnem boju na Primorskem, o bojih z belogardisti, Dobu, o Pleteljah, o odredih in brigadah na Primorskem, o partizanskih bolnicah, tiskarnah, o osvobojenem ozemlju v Dolomitih, o divizijah, o Šlandrovi brigadi, o »Pavli«, o bojih za Žužemberk, o Grčaricah in Turjaku, o grobovih v Iškem Vintgarju, o nemškem terorju, o kočevskem zboru, o življenju v okupirani Ljubljani, o Štajerski, o Lojzetu Kebetu, o Prekmurju.

528. **[Šinkovec Črtomir]: Na Slovenskem smo mi gospodar.** Pred 20 leti so bile ustanovljene prve štiri slovenske brigade: Tomšičeva, Gubčeva, Cankarjeva, Šercerjeva. Tovariš 22. VII. 1962, št. 28, str. 14—21.

Zapis pogovorov z nekdanjimi funkcionarji brigad, z Mico Šlandrovo o Tomšičevi brigadi, z Ladom Ambrožičem o Gubčevi, z Dušanom Švarom-Duletom o Cankarjevi in z Jožetom Klanjščkom-Vasjo o Šercerjevi. Pripovedovanja prikazujejo delno predzgodovino enot, ki so se razvile v brigade, delno ustanovitev brigad in pomembnejše akcije v njihovem razvoju.

529. **Šipek Mitja: Spomini.** Koroški fužinar, Ravne 22. III. 1962, št. 3-4, str. 12—14.

Pisec prikazuje odnos svojega očeta do partizanov.

530. **Škaler, Stanko: Kozjanski bataljon** od septembra 1942 do poletja 1943. Dolenjski zbornik, Novo mesto 1961 [1962], izd. Dolenjska založba, str. 89 do 122.

Prvenstveno na temelju memoarskih prispevkov napisana razprava o delovanju bataljona in njegovih četah, o političnem delu, o težavah z izdajalci in bojih z Nemci.

531. **[Škaler Stanko]-sš: Spomnili so se sromeljske tragedije.** Ob odkritju spominske plošče v Sromljah 17. junija. Dolenjski list, Novo mesto 14. VI. 1962, št. 24, str. 7.

Drobci iz zgodovine NOB na Kozjanskem, zlasti pa o zločinu vermanšaitovcev nad družino Petanovih na Lastinu pri Sromljah v februarju 1945, kjer je Franc Ogorevc obiskal bolnega partizana Potočnika.

532. **[Škerl] F[rance], B[regar]: Problemi NOB na tretjem kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev v Ljubljani.** Borec 1962, št. 1, str. 30—31.

Prikaz glavne tematike, ki jo je glede na NOB obravnaval kongres jugoslovanskih zgodovinarjev v Ljubljani decembra 1961.

533. **[Škerl France]-Fršk: Spopad na Mali gori.** Borec 1962, št. 4, str. 172—174.

Pisec prikazuje spopad treh »tigrincev« s karabinjerji in orožniki na Mali gori pri Ribnici maja 1941 in rezultat spopada.

534. **Škerl, France-Bregar: Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev 1945—1959.** Ljubljana 1962. Izd. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. T. T. Tomšiča. Strani XI + 546. 8°.
535. **Škerl, France: Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju Slovencev za leto 1960.** Prispевki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, [priloga II.], str. 1—61.
536. **Škerlavaj, Mica: Palček.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 307—310.
Spomini na partizanskega kurirja v tehniki in kolpolterja Slovenskega poročevalca v Kočevju ob zasedanju kočevskega zbora.
537. **[Šketa Jože]: Umrla je Pavletova mama.** Dolenjski list, Novo mesto 21. VI. 1962, št. 25, str. 10.
Oris Neže Stipičeve.
538. **Škodnik Vanda: IV. b.** Delo 1.-2. I. 1962, št. 1, str. 8.
Zapis pripovedovanja M. T. o zadržanju in odnosu mladine IV. b razreda do osvobodilnega gibanja in okupatorjev.
539. **[Škodnik Vanda]: Prve pionirske čete.** Najdihojca, priloga Dela 19. IX. 1962, št. 3.
Kompilativni oris pionirskih organizacij v Šmarjeti na Dolenjskem, na Suhorju v Beli krajini, v Železnikih, na Golem, v Osilnici in kaj so delali.
540. **Škof, Ivan: Narod si bo pisal sodbo sam.** Spomini na začetke oboroženega upora v Beli krajini in na prve napade partizanskih enot. Dolenjski list, Novo mesto 19. VII. 1962, št. 29, str. 6.
541. **Škof, Jože: Napad na Hrast pri Suhorju.** Dolenjski list, Novo mesto, 12. VII. 1962, št. 28, str. 6.
Po pripovedovanju Ivana Ivca — Jova Jovića napisana reportaža o napadu borcev 1. čete 2. bataljona Belokranjskega odreda na italijansko posadko v vasi Hrast v Beli krajini.
542. **Škraba, Matija: Iška vas je bila obkoljena.** Inv. vestnik 23. XII. 1962, št. 5.
Spomini na dogodke v februarju 1944 in na spopad z domobranci.
543. **Šmarjeta nad Pliberkom.** Slov. vestnik, Celovec 16. XI. 1962, št. 46.
Oris zavednega koroškega Slovenca Martina Štefana, p. d. Gutovnika, ki so ga Nemci med vojno preganjali in izselili.
544. **Šmicberger, D[juro]: V partizanih izpolnjena želja.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 404—405.
Reportaža o začetkih novinarskega dela v Cankarjevi brigadi.
545. **[Šobar Peter]: Alojzu Rahu v poslednje slovo.** Novice, Kočevje 6. I. 1962, št. 2.
Kratek življenjepiš, ki obsega tudi aktivistično dobo v NOB.

546. **[Šobar Peter]: Naša partizanska mati.** Novice, Kočevje 9. III. 1962, št. 11.
Kratke pripombe k življenju Marije Pahuljetove iz Prigorice.
547. **[Šobar Peter]: Vasi in ljudje pod Veliko goro.** Novice, Kočevje 3. VIII. 1962, št. 31.
Drobcji iz razvoja narodnoosvobodilnega gibanja v vaseh Bukovica in Dane v ribniški dolini.
548. **[Šobar Peter]: Tragedija v bolnici Ogence pri Loškem potoku.** Novice, Kočevje 31. VIII. 1962, št. 35 — 21. IX. 1962, št. 38.
Pretežno na temelju informacij, ki sta jih dala preživela ranjenca Ivan Mulac in Ivan Snoj, opisana tragedija 18 ranjencev in bolničarke v jami Ogence v Loškem potoku med italijansko ofenzivo junija 1942.
549. **Šober, Milenko in Žaucer, Pavle: V boju z okupatorjem.** Zapis o nastanku in delovanju I. slovenske partizanske čete »Ivana Cankarja«. Glas, Kranj 10. IX. 1962, št. 104 — 19. IX. 1962, št. 108.
550. **Šömen Branko: Ali čutiš topli stisk roke generacije brez očetov.** Mladina 27. I. 1962, št. 3.
Oris usode Šaubahove družine ob izselitvi iz Maribora in bivanja v Srbiji.
551. **Špendov Ivanka: Postaja na poti v pekel.** Dolenjski list, Novo mesto 12. VII. 1962, št. 28, str. 7.
Spomini na nemško izselitev z domače zemlje v Zasavju.
552. **Špitaler, Zdenka: Očka pripoveduje.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 304—305.
Zapis spominov na Šlandrove, zlasti na umik Mice pred Nemci.
553. **Štancar, Andrej: Ženski vod pohorskega bataljona.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 197.
Pisec govori o sestavi ženskega voda.
554. **Štefan, Katica: Težki trenutki.** Kurirček 1961-62, št. 7, str. 269—270.
Zapis očetovega pripovedovanja o spominih na komandanta Staneta v letu 1943.
555. **Štefan, Katica: Mamica pripoveduje.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 347—348.
Zapis materinega pripovedovanja o rešitvi dveh partizanov, ki sta prišla v hišo pripovedovalke na območju Pohorja 1943.
556. **[Štüh Lojze]: Brestanica pred praznikom.** Dolenjski list, Novo mesto 7. VI. 1962, št. 23, str. 14.
Članek govori na kratko o rajhenburškem gradu kot zbirnem taborišču za preseljevanje.
557. **Štok, Jože-Korotan: Prvomajske akcije.** Zasavski tednik, Trbovlje 27. IV. 1962, št. 18-19.
Reportaža o sabotažnih akcijah Zasavskega bataljona za 1. maj.
558. **Štok, Jože-Korotan: Najmlajši prijatelji partizanov.** Pionirski list 14. VI. 1962, št. 35-36.

Pod naslovom »Partizani pripovedujejo« napisana reportaža o aktivnosti pionirskega odreda v Libojah.

559. **Štoka Franc: Pomlad leta 1945 v Trstu.** Borec 1962, št. 5, str. 212—214.
Spomini na poskus sporazuma tržaškega protifašističnega gibanja s CLN, na delovanje krajevne komande v aprilu 1945 in prihod IV. armade v Trst.
560. **[Štolfa, Milko]: Najboljši med enotami IX. korpusa.** Borec 1962, št. 12, str. 475—477.
Odlomek iz knjige »Med briškimi griči je posijalo sonce«, ki govori o NOB v goriških Brdih.
561. **Štolfa, Milko: Partizanska šola.** Jadranski koledar 1962, Trst [1962], str. 138—140.
Prikaz partizanskega šolstva v Brdih v času po kapitulaciji Italije.
562. **Štolfa, Milko: Vstaja v Brdih.** Jadranski koledar 1963, Trst [1962], str. 129 do 133.
Spomini na množično vstajo primorskega ljudstva v Brdih po kapitulaciji Italije, na formiranje vojaških enot, na proslavljanje 1. maja 1944 in na spopad pri Peternelu z delom 2. bataljona BBO.
563. **Štukelj, Polde: Četa brez orožja.** Glasnik ZROP, junija 1962, št. 6, str. 3.
Pisec prikazuje delovanje obveščevalne službe VII. korpusa jeseni 1944, zlasti zveze s Kočevjem.
564. **Štukelj, Polde: Delež kmečkega prebivalstva v narodnoosvobodilnem boju.** Kmečki glas 5. VII. 1962, št. 27.
Pisec prikazuje, da je kmečko prebivalstvo poleg dajanja borcev nudilo predvsem materialno pomoč borcem in ranjencem ter zbiralo obveščevalne podatke.
565. **Štukelj, Polde: Brigada z Raba.** Kako je skupina internirancev z eno mavzerico, z eno kragujevsko ročno bombo in z izredno iznajdljivostjo ter odločnostjo razorožila 2000 mož italijanske vojske na otoku Rabu. Mladina 21. VII. 1962, št. 28.
566. **Š[tumberger] L[ado]: NOB v Cirkulanah.** Tednik, Ptuj 20. VII. 1962, št. 27.
Utrinki iz razvoja narodnoosvobodilnega gibanja v Cirkulanah, predvsem v letu 1944.
567. **Šuštar, Milan: Na pol posejana njiva.** Borec 1962, št. 11, str. 449—450.
Spomini na življenje v taborišču vojnih ujetnikov v Nemčiji. (Stalag III.)
568. **Šušteršič, France: Vražji vrtec.** Ljubljana 1961 [1962]. Izd. »Borec«, zbirka »Dokazi«, št. 8. Strani 168 s slikami. 8°.
V uvodnem poglavju prikazuje pisec splošno povezanost Babnopoljcev z NOB. V razpravi riše pisec najprej progresivno zbiranje v Loški dolini med obema vojnama, nato zlom Jugoslavije, prihod Italijanov, začetke protiokupatorskega gibanja in partizanstva (Šercerjev napad na Lož), zveze s Prezidom, Rakovsko četo in Zidanškov bataljon, čas osvobojenega ozemlja poleti 1942, italijanske vdore v Loško dolino, požige in ubijanja, rovarjenje kontrarevolucionarnih

elementov, pohode fašističnih kazenskih odprav, pokol v Jermendolu in v Vražjem vrtcu julija 1942, na Utlaki in drugod po Loški dolini (Viševak) ter na kratko še partizansko protiofenzivo jeseni 1942 in nato še kapitulacijo Italije.

569. **[Šušteršič France]: Noben ni dočakal svobode ...** Borec 1962, št. 4, str. 173.
Prikaz tragedije 6 kurirjev s postaje S-5 med Lisco in Loko pri Zidanem mostu jeseni 1944 po pripovedovanju Zorana Hudalesa.
570. **Š[ušteršič], F[rance]: Prvi stiki nove Jugoslavije z zavezniki.** Borec 1962, št. 5, str. 202—203.
Pisec prikazuje začetke vojaških misij zaveznikov v Jugoslaviji in tudi v Sloveniji.
571. **Šušteršič, France: Titove slike.** Borec 1962, št. 5, str. 194—196.
Pisec prikazuje, kako je spoznaval Tita po slikah.
572. **Šušteršič France: Križanje v Papežih.** Borec 1962, št. 8-9, str. 322—326.
Na temelju več ustnih izjav prikazano mučenje treh partizanov in njihove smrti avgusta 1942.
573. **Š[ušteršič], F[rance]: Drevo in korenine.** Borec 1962, št. 11, str. 417.
Označitev pomena zasedanja v Jajcu.
574. **Švara Dušan-Dule: »Še dva meseca, tovariši ...«** Slov. vestnik, Celovec 16. III. 1962, št. 11.
Drobci spominov na boje v partizanih in pričakovanje, da bo skoraj konec vojne.
575. **Švara, Dušan-Dule: Prva žrtev Gubčeve.** Delo 28. XII. 1962, št. 356, str. 3.
Pisec govori o komandirju mitraljezkega voda in kasneje borcu Gubčeve brigade. — Niku.

T

576. **Taurer Franc: Do Žumberka.** Inv. vestnik 9. II. 1962, št. 4, str. 4—5.
Spomini na pohod Gubčeve brigade iz Dolenjske v Žužemberk od Police mimo Stične skozi Črmošnjice na Vivodino, na sodelovanje s XIII. proletarsko brigado in na boje z Italijani.
577. **Tekavec Jože: Skozi vihar.** Rudar, Velenje 1. II. 1962, št. 2 — 22. XII. 1962, št. 22.
Reportaža o partizanstvu v letu 1941 na območju od Krima do Bloške planote.
578. **[Tepina Marjan]: Govor predsednika Mestnega sveta Ljubljane inž. Marjana Tepine ob zaključku 6. partizanskega pohoda »Ob žici okupirane Ljubljane«.** [V knjigi] Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 5—7.
Pisec govori o pogojih in značilnostih NOB v Ljubljani.
579. **Terčak, Stane: Frankolovski zločin.** Pionirski list 29. II. 1962, št. 21.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec nemško obešanje talcev. Opis sloni na različnih dokumentih, delno pa na pripovedovanju Ignaca Jamnika.

580. **Terčak, Stane: Grabenska mama.** Pionirski list 8. III. 1962, št. 22.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« riše pisec Grabensko mamo (Marijo Senico) in njen odnos do partizanov.

581. **Terčak, Stane: Borba na Čreti.** Pionirski list 29. III. 1962, št. 25.

Pod rubriko »Partizani pripovedujejo« prikazuje pisec po pripovedovanju Dobroveljskega Miha boje savinjskih partizanov v oktobru 1941, zlasti pa boj na Čreti.

582. **Terčak, Stane: Ukradeni otroci.** Ljubljana 1962, izd. »Borec«. Strani 269 s slikami. 8°.

Na temelju aktov in memoarskih zapisov napisana razprava o nacističnih namenih z organizacijo odvajanja otrok partizanskih družin, kako so te namene uresničevali, kako so si časovno sledili valovi izseljevanja na Štajerskem in Gorenjskem, kakšno je bilo življenje in usoda otrok v taboriščih po izjavah prizadetih otrok s Štajerske in Gorenjske, po izpovedi Pavle Kovačičeve iz Celja o doživetjih v taboriščih. Posebej prikazuje usodo Ivana in Elice Acman, taborišča slovenskih ljudi v tretjem rajhu in na koncu, kako se je izvršila repatriacija izseljenih (Franc Zagožen).

583. **Terčak, Stane: Narodni heroj Tončka Čeč-Olga-Roza.** Kurirček 1961-62, št. 3, str. 120—121.

Oris partijske aktivistke zlasti njenega izpostavljanja v Celju novembra 1942 skupno z nekaterimi partizani Savinjskega bataljona.

584. **Terčak, Stane: Kajuhu v spomin.** Kurirček 1961-62, št. 6, str. 216—218.

Zapis nekaj materinih spominov na sina in nekaj avtorjevih spominov nanj.

585. **Terčak, Stane: Teta Ana.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 365—367.

Oris življenja Titove tete na Kozjanskem. Delno se dotika tudi dobe NOB.

586. **Tiran, Jože: Moj prvi miting.** (Iz spominov partizanskega igralca.) Kurirček 1961-62, št. 5, str. 184—187.

Spomini na prve dni bivanja v Prešernovi brigadi.

587. **Tiran, Jože: Poezije Franceta Prešerna.** (Iz spominov partizanskega igralca.) Kurirček 1961-62, št. 6, str. 224—226.

Spomini na prihod v partizane in srečanje z Jakom Avšičem.

588. **Tiran, Jože: Kapitulacija Italije.** (Iz spominov partizanskega igralca.) Kurirček 1961-62, št. 8, str. 304—307.

Spomini na življenje v Prešernovi brigadi in na kapitulacijo Italije.

589. **Tiran, Jože: Prva umetna partizanska melodija.** (Iz spomniov partizanskega igralca.) Kurirček 1961-62, št. 9, str. 351—353.

Spomini na mitingovanje na Notranjskem, na srečanje s kulturnimi delavci v partizanih septembra 1943 in na Šturmovo ter Pahorjeva komponiranja.

590. **Tiran, Jože: Prva partizanska gledališka igra.** Iz spominov partizanskega igralca. Kurirček 1962-63, št. 1, str. 18—19.
Spomini na igranje Klopčičeve igre »Mati«.
591. **[Tisočdevetsto ...] 1942 — 14/15. april — 1962.** Slov. vestnik, Celovec 13. IV. 1962, št. 15.
Kratka obrazložitev sil, ki so privedle do selitev koroških Slovencev aprila 1942.
592. **Tišler, Andrej: Ko nisem bil človek.** Glasova panorama, Kranj 10. XI. 1962, št. 44 — 24. XI. 1962, št. 46.
Spomini na koncentracijsko taborišče Dachau.
593. **Tlakar, Ivan-Luka: Z zvijačo iz pasti.** Borec 1962, št. 4, str. 158—159.
Spomini na kritične trenutke, ko so ga Nemci iskali aprila 1941, pa se jim je srečno izmaknil.
594. **Tlaker, Ivan-Luka: Ranko se ni bal smrti.** Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 32—34.
Oris neustrašenega vosovca Ranka Velebita in njegove usode v letih 1941 in 1942.
595. **Tomšič Andrej: Kurir Branko.** Novice, Kočevje 9. II. 1962, št. 7 — 11. V. 1962, št. 19.
Reportažni oris kurirja in borca Branka, njegovega odnosa do konja in zavesti izpolnjevanja dolžnosti v brigadi do zmage nad »Rupnikovim bataljonom« pri Koprivniku.
596. **[Tratar Marjan-Učo]: Med nemško ofenzivo na Kočevskem.** Novice, Kočevje 1. I. 1962, št. 1.
Zapis pripovedovanja Franca Drenika iz partizanske tiskarne »Triglav« o izogibanju pred Nemci med jesensko nemško ofenzivo 1943.
597. **Tr[a]tar, Marjan-Učo: V vojni smo se učili upravljati.** Novice, Kočevje 2. II. 1962, št. 6.
Spomini na izvrševanje upravnih poslov v dobi osvobojenega ozemlja na Kočevskem 1942, 1943 in 1944.
598. **Tratar Marjan-Učo: S Prešernom v partizanih.** Novice, Kočevje 16. II. 1962, št. 8.
Spomini na uporabljanje Prešernovih pesmi v partizanih.
599. **[Tratar Marjan-Učo]: Literarni delež žensk v NOB.** Novice, Kočevje 2. III. 1962, št. 10.
Pisec prikazuje, kako so žene na Kočevskem ustvarjalno sodelovale pri pisanju skečev in njihovem igranju.
600. **Tratar Marjan-Učo: Ušel jim je.** Novice, Kočevje 8. VI. 1962, št. 23.
Pisec prikazuje, kako je Franc Lavrič pri Livoldu pobegnil domobrancem.

601. **Tratar Marjan-Učo: Iz zgodovine NOB.** S Triglava skozi ofenzivo v Dalmacijo. Novice, Kočevje 15. VI. 1962, št. 24 in 29. VI. 1962, št. 26.
Spomini na življenje v partizanski tiskarni »Triglav« in selitev v Dalmacijo.
602. **Tratar Marjan-Učo: Partizanske zgodbe iz Matevljeka.** Novice, Kočevje 28. IX. 1962, št. 39.
Zapis pripovedovanja Ivanke Šegove o začetkih partizanstva v Loškem potoku v letih 1941 in 1942.
603. **Tratar Marjan-Učo: Tudi pionirji so pomagali partizanom.** Novice, Kočevje 5. X. 1962, št. 40.
Pisec prikazuje aktivnost v dobi NOB na Kočevskem, zlasti pionirjev, in to predvsem pod Krempo in Boričem.
604. **Traven, Rezka: Kmetičev Tinče.** Kurirček 1961-62, št. 5, str. 190—192.
Avtorica prikazuje v reportažni obliki zbiranje orožja v Trzinu v letu 1941.
605. **Trdin, Franc: Kako sem bil ranjen.** Inv. vestnik 23. XI. 1962, št. 24-25, str. 5.
Spomini na potovanje iz Loma pri Trziču v Črnomelj decembra 1943, na spopad Nemcev pri Sv. Križu (Gabrovki) in nadaljnjo pot v bolnico v Zgornji Hrastnik.
606. **Trg Brestanica in okolica v NOB.** Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 35—36.
Pisec govori o partijski konferenci v Penku, Brežiški četi in na kratko o razvoju osvobodilne organizacije.
607. **[Triler Jože]-Gorenjc, Izidor: Moja nesreča.** Medvodski kurir, Medvode 1. X. 1962, št. 17 in 1. XI. 1962, št. 18.
Spomini na trenutek, ko je bil po nesreči ranjen, kako so ga potem prenašali iz kraja v kraj in zdravili s težavo.
608. **[Tušjar [Stane]: Ženska kaznilnica Aichach.** Železar, Jesenice 28. IV. 1962, št. 17-18.
Spomini na življenje v zaporu v Aichachu na Bavarskem.

U

609. **Udovč Lojze: Pred dvajsetimi leti je bil Malkovec opustošen.** Dolenjski list, Novo mesto 2. VIII. 1962, št. 31, str. 8.
Prikaz bojev dolenskega odreda s fašisti avgusta 1942.
610. **Uhan, Marjetka: Moj očka je bil partizan.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 308—309.
Zapis očetovega pripovedovanja o napadu Cankarjeve brigade na Bosiljevo leta 1944.
611. **Ukradeni otroci.** Glas, Kranj 21. VII. 1962, št. 82.
Referat o knjigi Staneta Terčaka.

612. **Uršič, Rudolf: Krajevni praznik Štor.** Štorski železar, Štore 1962, št. 5, str. 2.
Utrinki o partizanstvu na območju štorskega zaledja.

V

613. **V. K.: Učiteljica ne zna pisati.** Kurirček 1961-62, št. 3, str. 105—107.
Avtorica govori najprej splošno o funkcioniranju partizanskih šol, nato pa prikaže poseben dogodek na Primorskem ob nenadnem prihodu Nemcev.
614. **Vahen Miha: Mati s tri dni starim otrokom je morala konec januarja 1943. leta bežati v hosto.** Zasavski tednik, Trbovlje 25. I. 1962, št. 5.
Pisec prikazuje življenje Alojzije Jerantove iz Jevnice in kako so Nemci z njo ravnali.
615. **V[alenčak] V[lado]: Zadnje Novo leto v vojni.** Celjski tednik, Celje 12. I. 1962, št. 52, str. 7.
Reportaža o pohodu Šercerjeve brigade pred Novim letom in nato o pričakovanju Novega leta na Graški gori.
616. **V[alenčak] V[lado]: Iz nemške pod italijansko okupacijo.** Celjski tednik, Celje 2. III. 1962, št. 9, str. 7.
Spomini na iskanje potnih dokumentov in potovanje iz Beograda v Ljubljano.
617. **Valenčak, Vlado: Zaseda. Srečanje »Propagande« z Nemci.** Rudar, Velenje 30. VI. 1962, št. 12, str. 7.
Prikaz propagandista z imenom »Propaganda« (Tone Britovšek) v Mislinjski dolini, kako se je rešil ob srečanju z Nemci.
618. **Valenčak, Vlado: Srečanje s smrtjo.** Rudar, Velenje 30. VI. 1962, št. 12, str. 7.
Spomini na srečanje z Nemci v Srbiji ob Popini reki oktobra 1941, ko so ga pognali v beg in streljali za njim.
619. **Varl, Janez: Prve terenske lekarne.** Farmaceutski vestnik 1962, št. 1-2, str. 23--34.
Pisec govori najprej o zbiranju potrebščin za partizane in delu v Ljubljani do kapitulacije Italije, po kapitulaciji pa najprej v Šercerjevi brigadi, nato pa v apotekarski službi na terenu, v Beli krajini, zlasti v terenskih lekarnah »Buber«, »Planjava«, »Plaz«, »Gorjanci« in nato še v apotekarskem delu v vihovnem štabu od septembra 1944 dalje.
620. **Varl, Joža: Okupacija Gorenjske.** Gasilski vestnik 1962, št. 1, str. 26—31.
Pisec prikazuje najprej italijansko okupacijo Gornje Savske doline, nato pa nemško in njen režim okupacije ter partizanski odpor v letih 1941 in 1942.
621. **Veble Jožica: Da ne bi nikoli pozabili. Človek — gorila. Naša žena 1962,** št. 7-8, str. 225.
Oris odnosov zverinskega varuha Nemca Pellmanna do internirancev v koncentracijskem taborišču.

622. **Vengust, Franci: Partizanska vas Rudnik.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 306.
Prikaz nemške hajke na partizansko bolnišnico in tiskarno.
623. **Vergan, Jože: Od Marezig do Madrida.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«. Strani 326 s slikami. 8°.
Spomini istrskega Slovenca na svojo revolucionarno pot od mladosti v Istri do konca NOB. V njih prikazuje življenje pod Italijo med obema vojnama, upornost proti Italijanom in metode fašističnega režima, beg v Jugoslavijo, konflikt z reakcionarnim sistemom, beg iz Jugoslavije in prihod v Francijo, politično delovanje v okviru Komunistične partije Francije, sodelovanje v internacionalnih brigadah v Španiji, od tam umik v Francijo in bivanje v taborišču španskih beguncev. V zadnji četrtini obsegajo avtorjevi spomini čas na drugo svetovno vojno, sodelovanje v francoskih partizanskih enotah do osvoboditve, nato delo na repatriaciji Jugoslovancev iz Francije v domovino ter svoj lastni povratak domov.
624. **Vernik, Albin-[Binč]: Ilegalno delo v letu 1941.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 3, str. 8—9.
Pisec govori o začetkih osvobodilnega gibanja v Mariboru in takratnih aktivistih.
625. **Vernik, Albin-Binč: V zaporih Maribora, Graza, Dunaja, Salzburga, Linza in Münchna.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 4 in 5.
626. **Vernik, Albin-[Binč]: V nacističnem peklu — koncentracijskem taborišču.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 6.
Spomini na Dachau.
627. **[Vernik Albin]-Binč: V nacističnem peklu KT Dachau.** Odmev tovarne, Maribor 1962, št. 7 in 1963, št. 1-2, str. 10.
628. **Veselko, Franjo: Pogoji kvalitetnega pouka narodnoosvobodilne borbe.** (Referat na kongresu zgodovinarjev Jugoslavije 7. decembra 1961.) So-dobna pedagogika 1962, št. 5-6, str. 152—156.
Razprava vključuje oceno knjige »Zgodovina za IV. razred nižje gimnazije«.
629. **[Vidmar Tone-Luka]: V borbo štirinajsta! Juriš!** Celjski tednik, Celje 27. IV. 1962, št. 17, str. 16.
Kratek prikaz prvomajskega napada Bračičeve, Tomšičeve in Šercerjeve brigade na velenjski rudnik leta 1944.
630. **Vilfan, Vladimir: Moja vojna.** Inv. vestnik 1. I. 1962, št. 1, str. 8.
Spomini na otroške doživljaje med vojno v Beli krajini.
631. **[Vipotnik Janez]: Spominu Toneta Tomšiča.** Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1962, Ljubljana 1962, str. 25—26.
Oris partijskega delavca in človeka Toneta Tomšiča v dobi vojne.
632. **Vizjak Savo: Spomini iz NOB 1941—1945.** — Boj na Pugledu — Formiranje II. grupe odredov. Skozi TAM, Maribor januar 1962, št. 1 — št. 5.
Spomini na boje 2. »štajerskega« bataljona z Italijani na Pugledu, formiranje II. grupe odredov, njene boje na Dolenjskem, pohod na Štajersko preko Gorenjske, boje na Gorenjskem in vrnitev »Zdravkovega« bataljona na Dolenjsko.

633. **[Vizjak Savo]: Bitka pri Krašičih.** Skozi TAM, jubilejna priloga, Maribor maj 1962, št. 5, str. 7.
Spomini na ustanovitev Gubčeve brigade, boje na Dolenjskem in pohod na Hrvaško ter boj pri Krašičih.
634. **Vizjak, Savo: Žužemberk.** Skozi TAM, Maribor avgust 1962, št. 8 — oktober 1962, št. 10.
Spomini na partizanske boje za Žužemberk julija 1943. Spočetka govori o pomenu položaja v Žužemberku, o pripravah za napad, oborožitvi (topovi!) in nato obširneje o bojih in rezultatih.
635. **[Vizjak Savo]: Jelenov žleb.** Skozi TAM, Maribor december 1962, št. 12, str. 12—13.
Spomini borca Gubčeve brigade na boje z Italijani marca 1943.
636. **[Vižintin Avgust]: Smeš v NOB.** Delavska enotnost 21. VII. 1962, št. 28.
Zbirka opisov smešnih doživljajev v dobi NOB.
637. **Vodeb, Dušan: Partizanska lekarna »Bober«.** Farmaceutski vestnik 1962, št. 3-6, str. 77—87.
Spomini na delovanje v belokranjski partizanski lekarni »Bober«, na načine dela v lekarni, o preskrbi partizanov z zdravili, o varovanju sanitetskega materiala ter kdo je iskal pomoči v njej.
Vodenik Jernej, glej št. 640.
638. **[Volf Janko]: Vera Stermecky.** Večer, Maribor 1. XII. 1962, št. 280.
Kratka biografija.
639. **Vošnjak, Sergej: Udarec.** Delo 28. XII. 1962, št. 256, str. 3.
Pisec govori o razpoloženju borcev ob preimenovanju prve proletarske (Tomšičeve) brigade v prvo narodnoosvobodilno brigado.
640. **Vozel, Robert-Miško — Borišek Drago — Zelatelj, Jože-Cene — Vodenik Jernej: Zagorski rudarji v borbi, revoluciji in povojni izgradnji.** Zasavski tednik, Trbovlje 9. VIII. 1962, št. 33.
Drobcji iz razvoja narodnoosvobodilnega gibanja v Zagorju.
641. **Vrbovšek, Jože: Zapustila nas je Franja Makuc-Dunja.** Zbor volivcev 16. VI. 1962, št. 4, str. 2.
Prikaz družine Makucovih, zlasti matere Franje in njenega dela v NOB.
642. **Vrečko, Venčeslav: Nepozaben dogodek iz zadnje vojne.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 394-395.
Zapis spominov na nemški požig vasi Planice.
643. **Vrenko, Ljubica: To je bil moj brat!** Borec 1962, št. 5, str. 236.
Kratek prikaz brata Benjamina.

W

644. **[Weber Tomaž]: Zadnji boji za osvoboditev Ljubljane.** Naša komuna 1. I. 1962, št. 1.
Pisec prikazuje prodiranje enot VII. korpusa in XXIX. divizije, hercegovske, proti Ljubljani in vkorakanje v Ljubljano.
645. **Wieser, Milka: 14. april 1942.** Slov. vestnik, Celovec 6. IV. 1962, št. 14.
Odlomek spominov na nacistično selitev Slovencev na Koroškem aprila 1942.
646. **Wilfan, Hinko: Dvakrat ujetnik.** Inv. vestnik 27. IV. 1962, št. 9, str. 5.
Reportaža o prevozu slovenskih ujetnikov iz Nemčije v Italijo in njihovi predaji Italijanom novembra 1941.
647. **Woydyllo, Jerzy: Tadek je bil prvi sin.** Mladina 15. IX. 1962, št. 36.
Prikaz družine Karla Sadevskega, očeta Tadeka-Toma, ki se je boril v slovenskih partizanih in padel v Poljanski dolini 1944.
648. **Wutti, Mira: Transport v taborišče v Nemčijo.** Slov. vestnik, Celovec 23. III. 1962, št. 12.
Odlomek spominov na bivanje v zbirnem taborišču v Žrelcu in izselitev v Nemčijo aprila 1942.

Z

649. **Zadnik Maks: Na juriš! Naprej po fašistih!** Ob osemnajstletnici bojev za osvoboditev Šmarja nad Koprom. Slov. Jadran, Koper 29. XI. 1962, št. 48-49, str. 16.
Prikaz bojev 1. bataljona Istrskega odreda spomladi in poleti 1944.
650. **Zagorski, Cvetko: K partizanom.** Pionirski list 15. II. 1962, št. 19 in Borec 1962, št. 11, str. 435—437.
Spomini na mobilizacijo v domobransko vojsko in beg od vojakov ter odhod na zvezo za partizane. V Borcu je članek pod naslovom »Pot k partizanom«.
651. **Zakrajšek, Miljan: Rob med NOB.** Kurirček 1961-62, št. 9, str. 348—349.
Oris stričeve usode.
652. **Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.** Del VI, knjiga 8. Borbe v Sloveniji 1943 (oktober-november). Izd. IZDG. Ljubljana 1962. Strani 535. 8°.
Ponatis izvornih slovenskih dokumentov in v slovenščino prevedenih okupatorskih in drugih dokumentov o NOB v Sloveniji.
653. **Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.** Del VI, knjiga 9. Borbe v Sloveniji 1943 (December). Izd. IZDG. Ljubljana 1962. Strani 519. 8°.
Ponatis izvornih slovenskih dokumentov in v slovenščino prevedenih okupatorskih in drugih dokumentov o NOB v Sloveniji.

654. **Zbornik** fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941 do 1945. 2. knjiga. November 1942 — september 1943. Uredil uredniški odbor. Ljubljana 1961 [1962]. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Muzej narodne osvoboditve LRS. T LdP 1961. 414 + [II] str. s slikami. 4°. Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije.
Zelatel **Jože-Cene**, glej št. 640.
655. **Zdenko Colja nas je zapustil**. Prim. dnevnik, Trst 2. III. 1962, št. 52.
Kratka biografija, ki zajema tudi dobo NOB.
656. [**Zoran Ivan**]-iz: **Vsak dogodek je drobec zgodovine**. Dolenjski list, Novo mesto 3. VII, 1962, št. 27.
Zapis spominov Jožeta Zakrajška na nemški napad na rajonski odbor v Mirenski dolini novembra 1943.
657. [**Zoran Ivan**]: **»Iz gozda smo videli, kako gori...«** Dolenjski list, Novo mesto 19. VII. 1962, št. 29, str. 7.
Zapis spominov Jožeta Radoša na fašistični požig Hrasta v Beli krajini.
658. [**Zoran Ivan**]: **Iz zapora v zapor**. Dolenjski list, Novo mesto 19. VII. 1962, št. 29, str. 7.
Zapis spominov Matija Brunskula na aretacijo po Italijanih pri požigu Hrasta in prevažanje iz zapora v zapor v Italiji.
659. **Zorko, Edo-Mihec: Slovenske gorice v borbi**. Aktivisti med NOV v teh krajih. Domače novice, Lenart 8. II. 1962, št. 2.
660. **Zorman, Metka: Listke sta trosila**. Kurirček 1961-62, št. 10, str. 397.
Zapis spominov na trosilne akcije.
661. **Zorn, Jože: Kako je nastala prva slovenska partizanska pesem**. Kurirček 1961-62, št. 2, str. 95.
Pisec pripoveduje o komponiranju Borove pesmi »Razpnite čez ves svet vešala«.
662. **Zorn, Tone: Ameriška knjiga o koroških Slovencih**. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 307—308.
Pisec prikazuje odnos Thomasa M. Barkerja do slovenskega partizanstva na Koroškem v njegovi knjigi »The Slovenes of Carinthia a National Minority Problem«.
663. **Zorn, Tone: Nemška knjiga o narodnoosvobodilni borbi na Koroškem**. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja III/1962, št. 1, str. 305—306.
Pisec prikazuje, v čem je vrednost knjige Wolframa Mallebreina »Einer für Alle« in odnos avtorja do NOB na Koroškem.
664. **Zupan, France: Ive Šubic**. Likovna revija I/december 1961, [1962], št. 2, str. 43—47.
Oris umetnika. Dotika se tudi dobe NOB.

665. **Zupanc, Lojze: Gozjerji.** Kurirček 1961-62, št. 8, str. 310—311.
Reportaža o nemškem ropu čevljev v Žireh in akciji Poljanske čete proti Nemcem z oropanimi čevlji.
666. **Zupanc, Lojze: Zgodba o partizanskem kuharju.** Kurirček 1961-62, št. 10, str. 401—403.
Reportaža o težavah prehrane v Gubčevi brigadi.
667. **Zupančič, Jože: Ob 20-letnici prve osvoboditve Žužemberka.** Novice, Kočevje 13. VII. 1962, št. 28.
Drobcu iz razvoja Žužemberka v dobi NOB.
668. **Zupančič, Tina: Frata.** Ljubljana 1962. Izd. »Borec«. Zbirka »Dokazi«, št. 7. Strani 59 + [II] + 4 risbe. 8°.
Delno na temelju svojih, delno po spominih drugih napisan prikaz zbiranja partizanov na Frati v letu 1941, njene vloge v letu 1942 v sklopu dolenjskega partizanstva, nastajajoče bele garde in roške ofenzive, dokler niso Italijani Frate v oktobru 1942 zbombardirali in potem še belogardisti požgali.

Ž

669. **[Žagar Boštjan]: Pobesite jih lahko in razčtetverite.** Iz stenografskih beležk v Hitlerjevem glavnem stanu. Vprašanja naših dni, 10. XI. 1962, št. 18, str. 562.
Prevod odlomka, ki govori splošno o ukrepih proti partizanom s kratkim uvodom prevajalca.
670. **Žalar, Alojzij: Duhovniki lavantinske škofije v taborišču v Mariboru.** Nova pot 1962, št. 1-2, str. 53—68.
Spomini na zlom stare Jugoslavije, nemško zasedbo Maribora, aretacijo in mučenje v zaporih v meljski vojašnici v Mariboru leta 1941.
671. **Žaucer, inž. Pavle-Matjaž: Uvodna beseda.** [V knjigi] Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji, Slovenj Gradec 1962, str. 7—11.
Pisec osvetljuje povezanost Mežiške in Mislinjske doline s Koroško v Avstriji med vojno in vlogo tiska v širjenju OF.
672. **Žganjar Matija: Tudi najmlajši so sodelovali v NOB.** Pionir 3. nov. 1962, št. 3, str. 67—71.
Pisec prikazuje na kratko razvoj pionirske organizacije in oblike njihove dejavnosti.
673. **Živkovič, M[ilan]: V spomin na krvave dogodke pod Stolom.** Glas, Kranj 2. VII. 1962, št. 75.
V okviru poročila o proslavi dneva borca v Završnici objavlja reporter tudi govor Ivana Vovka-Živana, v katerem je govornik nanizal drobce iz NOB na Gorenjskem.

674. **Živkovič, M[ilan]: Dobil sem osem krogel.** Glás, Kranj 8. IX. 1962, št. 103.
 Intervju z Lojzatom Levstikom iz jeseniške železarne o življenju v Srbiji v izgnanstvu in med srbskimi partizani.
675. **[Živortnik Pavel]: Pred dvajsetimi leti.** Naš tednik — Kronika, Celovec 8. II. 1962, št. 6 — 15. II. 1962, št. 7.
 Spomini mariborskega duhovnika na aretacijo, življenje in mučenje v meljski kasarni v Mariboru 1941.
676. **Žmavc, Miško: Kako je bilo pri nas med vojno.** Dolenjski list, Novo mesto 3. VII. 1962, št. 27, str. 5.
 Spomini na doživljaje, ki jih je imel pisec z Nemci v Rajhenburgu ali v bližini.
677. **Žmavc, M[iško]: Kurirček Marjanček.** Brestanica 1941—1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 37—38 in Kurirček 1962-63, št. 1, str. 7—9.
 Oris dejanj partizanskega kurirja v Rajhenburgu in okolici na Kozjanskem od 1943 do 1945. V Kurirčku je avtor napisan kot J. Žmavec.
678. **Žmavc, M[iško]: Rajhenburg ob zlomu stare Jugoslavije.** Brestanica 1941 do 1945, [Videm-Krško 1962], izd. Turistično društvo Videm-Krško, str. 12—15.
 Pisec prikazuje prihod gestapovcev v Rajhenburg po nemški zasedbi in njihov režim.
679. **[Žmohar Ivan]: Proslavili smo dan vstaje.** Štorski železar, Štore 1962, št. 8, str. 1—2.
 Zapis Žmoharjevega govora o partizanstvu na območju štorskega zaledja in o tragediji 2. bataljona Kozjanskega odreda marca 1945.
680. **Žokalj, Alojz: Simbol upora, svobode in graditve.** Občinska proslava 20-letnice ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu. Mislinjska dolina. Slovenj Gradec 15. I. 1962, št. 13, str. 1—2.
 Drobcji iz zgodovine NOB v Mislinjski dolini.
681. **Žolnir Bogdan: Spomeniki, plošče in grobnice NOB v Mislinjski dolini.** Mislinjska dolina, Slovenj Gradec 15. I. 1962, str. 7—8.
 Ob prikazu spomenikov dodaja pisec drobne podatke k dogodkom, ki so povezani s pohorskim bataljonom in domačimi aktivisti.
682. **Žolnir, Bogdan: Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji.** Slovenj Gradec 1962. Izd. Muzej ljudske revolucije Slovenj Gradec. Založila Obzorja Maribor. Strani 210, s slikami. 8°.
 Na temelju aktov, memoarskih zapisov in propagandnih produktov napisana knjiga delno o splošnem razvoju NOB na območju Mežiške, Mislinjske in enega dela Dravske doline, pretežno pa o življenju in delu partizanskih tehnik na omenjenem območju. V tem oziru so obdelane naslednje tehnike: v Stražah, Tehnika II. grupe odredov, Topla na Peci, Lundranski vrh, Javorje, Podgora, Podkraj, »Pri Rdečniku«, v Burcu, »Lipetov bunker«, na Legnu, Izakov bunker, »Pri Javhu«, štabna tehnika pohorske brigade, »Skovik«, »Sova«, CVT »Sever«, Mežica, »Krištof-Stane-Ilc«, »Kajuh«, »Drava«, »Bojan 33«, Micka, »Netopir«.

Pri posameznih tehnikah obdela avtor lokacijo, osebje, tisk, odlomke spominov posameznikov na tehniko in nato odlomke iz spisov sleherne tehnike o njenem delovanju.

683. **Žrtvam vojne in fašističnega terorja 1941—1945.** Vojnik, 22. julij 1962. [Izd. ZB NOV Vojnik]. Strani 22 + oglasi.

Pod naslovom »Vojnik v času narodnoosvobodilne borbe« je razdeljeno po letih prikazano življenje Vojnika v dobi okupacije in NOB ter delež Vojničanov v tem delu.

684. **Žunič, Janez: Pred 18 leti v Črnomlju.** Dolenjski list, Novo mesto 15. II. 1962, št. 7, str. 12.

Kratek prikaz zasedanja SNOS v Črnomlju.

685. **Župančič, Jože: 19. april 1941.** Delo 2. III. 1962, št. 60.

Pisec prikazuje začetek organizacije ameriških Slovencev, da pomagajo napadeni domovini v aprilu 1941.

686. **Župančič, Uroš: Na vrhu Stola.** (Za nov Prešernov planinski dom.) Planinski vestnik 1962, št. 8, str. 361—364.

V članku se odlomek pod naslovom »20. februar 1942 na Stolu« nanaša na dobo vojne in govori o pohodu Jeseniške čete in njenem boju z Nemci.

687. **Žužek, J[ožica]: Iz življenja partizanske matere.** Borec 1962, št. 4, str. 169—171.

Zapis pripovedovanja Šivčeve matere iz Iške vasi o svojih treh sinovih partizanih, kake dolžnosti so v NOB opravljali in kje so padli.

688. **[Žvan Anton]: II. zlet planincev železničarjev.** Planinski vestnik 1962, št. 11, str. 514—516.

V prikaz proslave ob drugem zletu železničarjev v Bohinju vključuje članek tudi prikaz delovanja slovenskih železničarjev za NOB, zlasti v Ljubljani, o pomenu njihovega dela za NOB in oblikah dela.

KAZALO

CONTENST СОДЕРЖАНИЕ TABLE DES MATIERES INHALT

RAZPRAVE — ARTICLES — СТАТЫ — ETUDES — ABHANDLUNGEN

- Marjan Britovšek*, Konceptija prve internacionale do vojnega, kolonialnega in nacionalnega vprašanja 3
- The First International's Conception of the National, Colonial and War Questions
Идейные основы Первого интернационала по военному, колониальному и национальному вопросам
Conception de la première internationale à l'égard des questions militaire, coloniale et nationale
Die Auffassung der Ersten Internationale von der nationalen, kolonialen und Kriegsfrage

ZAPISKI IN GRADIVO — NOTICES AND MATERIAL — ЗАПИСИ И МАТЕРИАЛЫ — NOTES ET MATERIAL — NOTIZEN UND UNTERLAGEN

- Jože Šorn*, Rudarji v naših premogokovnikih ob koncu fevdalnega družbenega sistema 79
- The Miners in our Collieries at the End of Feudalism
Горняки наших угольных шахт в конце феодального общественного порядка
Les mineurs dans nos bassins houillers a la fin du systeme social féodal
Die Bergleute in unseren Kohlengruben am Ende der feudalen Gesellschaftsordnung
- Mario Pahor*, Ob dvajsetletnici 8. septembra v Italiji 95
- At the 20th Anniversary of 8th September in Italy
К двадцатилетию 8-го сентября в Италии
Le vingtième anniversaire du 8 septembre en Italie.
Zum zwanzigsten Jahrestag des 8. September in Italien
- Tone Ferenc, Dare Jeršek, Miroslav Luštek, Lojze Požun*, Pregled pomembnejših dogodkov v letu 1943 113
- Survey of the Major Events in the Year 1943
Обзор важнейших событий в 1943 году
Revue des événements les plus marquants en 1943
Überblick über die wichtigeren Ereignisse des Jahres 1943

OCENE IN POROČILA — REVIEWS AND REPORTS —
РЕЦЕНЗИИ И СООБЩЕНИЯ — CRITIQUES ET RAPPORTS —
REZENSIONEN UND BERICHTE

<i>Tone Ferenc</i> , Nekaj pripomb h knjigi »Ukradeni otroci«	181
<i>Ivo Juvančič</i> , Trst pod nacistično okupacijo v Fogarjevem delu	193
<i>Milica Kacin-Wohinz</i> , Lavo Čermelj, »Ob tržaškem procesu 1941«, Spomini in beležke	205
<i>Tone Zorn</i> , Conrad F. Latour, »Südtirol und die Achse Berlin—Rom 1938 bis 1945«	211
<i>Alenka Nedog</i> , Milan Apih, »Sredi pušk in bajonetov«, Spomini na internacijo v Bileći	214
<i>Jože Krall</i> , Bogdan Žolnir, »Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji«	217

INFORMACIJE — INFORMATION — ИНФОРМАЦИИ — INFORMATION —
— NACHRICHTEN

<i>Tone Ferenc</i> , Tretji mednarodni kongres za zgodovino odporniških gibanj v Karlovih Varih	221
Knjižne novosti	225

PRILOGA — SUPPLEMENT — ПРИЛОЖЕНИЕ — SUPPLEMENT — BEILAGE

<i>France Škerl</i> , Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju Slovencev za leto 1961	1
<i>France Škerl</i> , Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju Slovencev za leto 1962	167

P R I S P E V K I

za zgodovino delavskega gibanja

Letnik IV 1963 Št. 1-2

Uredništvo zaključeno oktobra 1964

Zunanja oprema: arhitekt Vlasto Kopač

Izdaja

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani

Številka čekovnega računa 600-11-603-15

Dopise in rokopise pošiljati na naslov:
Inštitut za zgodovino delavskega gibanja

Ljubljana, Trg revolucije 1

Telefon št. h. c. 2 35 71

Tiskala tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani

Natisnjeno v 1200 izvodih

